

Vážení čitatelia,

najnovšie číslo časopisu *Jazyk a kultúra*, ktoré sa vám rozžiari na obrazovkách, je svojím spôsobom výnimočné. Po prvýkrát v jeho deväťročnej histórii prišlo redakcia aj za pomoci externých editorov, Mgr. Jany Klingovej, PhD., a Mgr. Jozefa Mergeša, PhD., k zostaveniu monotematického čísla. Impulzom na jeho publikovanie bol vedecký seminár, ktorý sa pod názvom *Komunikácia v športe a o športe* konal v dňoch 21. – 22. júna 2018 na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove pod záštitou Inštitútu slovakistiky a mediálnych štúdií tejto fakulty, Fakulty športu Prešovskej univerzity a Slovenskej jazykovednej spoločnosti. Aj toto stretnutie bolo jedinečné v tom zmysle, že sa na ňom po prvýkrát minimálne v stredoeurópskych reláciách stretli odborníci z oblasti vied o športe, mediálnych štúdií, literárni vedci a lingvisti zo Slovenska a Českej republiky, aby spolu diskutovali o fenoméne zvanom šport. Impulz na zostavenie monotematického čísla vzišiel síce z tohto vedeckého stretnutia, ale predkladané číslo je samostatnou, imanentnou publikáciou, naplňajúcou poslanie časopisu *Jazyk a kultúra* a Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra excelentnosti, keďže základný koncept, ktorý predstavuje šport, sa v ňom analyzuje v intenciách športovej humanistiky, lingvistiky, mediálnych štúdií, literárnej vedy, translitológie aj detskej reči. Štúdie obsiahnuté v čísle dokazujú, že šport nie je len tým, čo je obsiahnuté v jeho definíciách v základných slovníkových príručkách, teda „organizovanou záujmovou činnosťou vykonávanou na posilnenie telesnej kondície, často spojenou so súťažením...“. Je to fenomén, ktorý obsahuje oveľa viac dimenzií a poskytuje cenný materiál na výskum v spomenutých vedných disciplínach. Štúdie, ktorých záujem siaha od rekreačného behu až k spoločenskej zodpovednosti športových klubov, od interakcie medzi rozhodcom a hráčmi futbalu až ku komiksovým superhrdinom, od športujúceho mraveniska v knižke pre deti až ku kritickej reflexii olympijských hier, od neverbálnych a zvukových charakteristík intrašportovej komunikácie, cez športovú lexiku až k mnohorakému stvárneniu športu v tlačových, audiovizuálnych a elektronických interaktívnych médiách, interdisciplinárnym a transdisciplinárnym spôsobom naplňajú koncepty, obsiahnuté v názve nášho časopisu: komunikácia v športe a o športe je dôležitá a zaujímavá tak pre *jazyk*, ako aj pre široko chápanú *kultúru*.

Daniela Slančová

Šport v hlavných televíznych spravodajských reláciách: východisková komparácia formátov správ

Michal Bočák

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
michal.bocak@unipo.sk

Kľúčové slová: šport, televízia, televízne spravodajstvo, formát, žáner

Key words: sports, television, television news, format, genre

Úvod

V teoretickej časti štúdie sa vraciam k terminologickému vymedzeniu spravodajského formátu v zahraničných odborných zdrojoch a možnostiam ich prepojenia s domácou teoretickou tradíciou, naznačujúc predovšetkým prieniky s teóriou (žurnalistických) žánrov. Druhá časť prezentuje čiastkové výsledky prebiehajúcej analýzy formátovania spravodajských príspevkov o športe v hlavných spravodajských reláciách vybraných slovenských televízií.¹

Súvislosti formátu ako teoretického konceptu

V česko-slovenskom akademickom priestore orientovanom na výskum médií sa výraz formát objavil koncom 90. rokov 20. storočia. Paradoxne, šlo o význam, ktorý sa už o desaťročie neskôr, pod vplyvom rozvoja terminológie mediálnych štúdií aj profesijnej lexiky mediálnej praxe, ukázal ako skôr okrajový, hoci si dosiaľ zasluhuje dôkladnú teoretickú a analytickú pozornosť. V súčasnosti sa za termínom formát poväčšine skrývajú významy späté s rozmanitým ustáľovaním formy (t. j. formátovaním) elektronických médií v zmysle celých organizácií (firiem, napr. rozhlasových či televíznych staníc) alebo (súboru) ich konkrétnych produktov.² Avšak v McQuailovej učebnici *Úvod do teorie masové komunikace*, ktorá u nás v roku 1999 vyšla ako jedna z vôbec prvých moderných prekladových publikácií venovaných médiám, bol formát definovaný ako „šablóna pre narábanie so špecifickými témami v medziach žánru“ (McQuail, 1999, s. 297), s odkazom na práce Davida Altheida a Roberta Snowa, zavádzajúce do mediálnych štúdií koncept mediálnej logiky (Altheide – Snow, 1979).³ K tejto definícii mám dokonca takpovediac osobný, ba až dôverný vzťah, keďže sa stala konceptuálnym impulzom môjho výskumu v dizertačnej práci venovanej televíznemu spravodajstvu (Bočák, 2008b). Domáca teória televízneho spravodajstva mala síce dobre rozpracovanú žánrovú kategorizáciu televíznych správ (Koščo, 1984; Lokšík, 2001; novšie napr. Kaderka – Havlík, 2010), no špecifiká stvárnenia rôznych tém dovedy priamo neskúmala.

Zatiaľ čo v českom preklade McQuailovej knihy bolo v citovanej definícii formátu použité slovo *šablóna*, v anglickom origináli *Mass Communication Theory: An Introduction* sa hovorí o *subrutine* (*sub-routine*; McQuail, 1987, s. 201). Predsa len sa tým odkrýva istý významový posun prekladu – šablóna akoby odkazovala na konkrétny vzorec produkcie, subrutina akoby väčšmi zdôrazňovala podriadenie sa určitej všeobecnejšej kategórii

¹ Východiská príspevku boli prezentované na vedeckom seminári *Komunikácia v športe a o športe*, ktorý sa konal 21. – 22. júna 2018 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Problematika bude teoreticky a analyticky podrobne spracovaná v pripravovanej kolektívnej monografickej práci.

² Spomenuté významy formátu som podrobne opísal v terminologickej štúdií Bočák, 2008a.

³ Spätne možno sledovať, ako sa Altheidove a Snowove vplyvné úvahy stali základom dnes obzvlášť produktívnych (a akademicky populárnych) teórií mediatizácie či mediálnej konštrukcie reality.

ustalovania tvaru (rutinnosti, resp. šablónovitosti). Výraznejší interpretačný problém sa však napokon objavuje v súvislosti so šírkou definície žánru v pôvodnej teoretickej tradícii, z ktorej koncept formátu vychádza. V literatúre sa nezriedka možno stretnúť dokonca aj s takým širokým ponímaním, v ktorom sú za žánre považované spravodajstvo či zábava *en bloc* (napr. kapitola *Zpravodajství jako žánr* v McQuail, 1999, s. 299n.); pričom u nás by takéto široké kategórie mediálnej produkcie boli označené najskôr ako žánrové druhy, resp. rody (Mistrík, 1975, s. 16; napr. v rámci žurnalistickej produkcie vyčleňuje Veľas spravodajský a publicistický druh; Veľas, 2000, s. 12).

Odhliadnuc od nateraz aspoň načrtnutej diverzity v definovaní žánru, pre nejasnosť či zdanlivú pojmovú inkompatibilitu ešte netreba sľubnú perspektívu opúšťať. Hádám je dôležitejšie zachovať si zamýšľaný princíp uvažovania, za ktorým stojí pozorovanie o štandardizovanom formátovaní určitých tém v rámci identického žánru, či dokonca naprieč žánrovou kategorizáciou. Ako vysvetľuje Daniela Slančová (1994), žáner ako taký je v zásade vzájomne spätý s určitým tematickým univerzom.⁴ Súc pomerne pružným teoretickým i praktickým (Larsen, 2002, s. 132–133) prostriedkom kategorizácie textov, sumarizuje produkčné, textové, recepčné, pragmatické a pod. charakteristiky určitého súboru textov. Býva síce časopriestorovo (kultúrne) situovaný, ale rovnako býva aj značne rozptýlený a premenlivý; skratka, žáner v princípe poskytuje určitú voľnosť v tom, ako sa v jeho rámci môžu určité témy spracúvať. V mimoriadne dynamickom, produktívnom prostredí, akým je napr. súčasná mediasféra, môže byť variabilita pri zachovaní (základných obrysov, definičných črt či kritérií) žánru značná.

V (športovom) televíznom spravodajstve, ktoré je objektom výskumu v tejto stati, sa napr. bežne realizuje reportážna správa, teoreticky vymedzená ako správa naplno využívajúca bohaté modálne možnosti televízie na sprostredkovanie osobného svedectva reportéra/ky o spracúvanej téme. Je však pochopiteľné, že s variovaním témy sa zo znakovkej paradigmy využívajú rôzne prostriedky, rôzne formy prezentácie. Napríklad, ako sa ukázalo už v skoršom výskume (Bočák, 2008b, s. 177–180 a 206–207), ak sa objektom správy stane konflikt, možno v reportážnej správe očakávať vyjadrenie oboch strán sporu, ibaže – a to je významné a zaujímavé z formátovej perspektívy – v prípade politického sporu budú vypovedajúcimi subjektmi formálne školení politici a hovorcovia (inštitucionálni sprostredkovatelia stanovísk), zatiaľ čo pri konflikte „bežných ľudí“ pôjde o priame vyjadrenia zainteresovaných individuálnych subjektov. V prvom prípade tiež budeme môcť, odhliadnuc od mimoriadnych prípadov, očakávať neutrálne snímanie subjektu v inštitucionálnom prostredí, v druhom zas skôr príznakové zábery (detaily, či až veľké detaily, dynamická gestikulácia, personalizácia sporu prostredníctvom tzv. point-of-view snímania a pod.).

K terminologickému vymedzeniu formátu

Jednoznačne definovať formát v altheidovskom význame nie je vonkoncom jednoduché, pretože je významovo značne rozptýlený; raz sa hierarchicky blíži nadradenej mediálnej logike, inokedy sa nepriamo stotožňuje s rámcom (angl. *frame*) alebo žánrom.

⁴ V Slančovej koncepcii (1994, s. 116n.) je téma jedným z piatich kľúčových kritérií vymedzenia žánru; podľa autorky patria k tzv. kritériám žánrovosti okrem témy funkcia, kompozícia, forma a jazyk. Tematické hľadisko je v definícii žánru zohľadňované kvôli vývinovo ustálenému súvisu istých tém s istými funkčno-kompozično-formálno-jazykovými konfiguráciami. Na porovnanie, Altheide (1991) píše, že „široké [tematické] kategórie ako medzinárodná politika, osídľovanie Západu alebo večný ľúbostný trojuholník sú prezentované cez špecifické formáty, ako sú na udalosť zameraná správa [v angl. *event-centered news*; pozn. M. B.], hollywoodsky film alebo televízna soap opera. Následkom toho sa zobrazovanie historickej udalosti bude líšiť s typom formátu a žánru (broadwayský muzikál, televízny sitkom, hollywoodsky western), ktoré sú používané na prezentovanie a tvarovanie danej udalosti.“

Napriek tomu sa pokúsim uviesť a vysvetliť aspoň základné významy, uvádzané v pôvodných zdrojoch, a nakoniec ich zhrnúť tak, aby bol koncept metodicky aplikovateľný.

David Altheide v jednej zo svojich najstarších prác venovaných problematike konkrétnejšie zdefinoval formát ako „pravidlá a procedúry definovania, rozpoznania, výberu, usporiadania a prezentovania informácií ako správ“, resp. ako „organizačné prostriedky na uľahčenie koordinácie tvorby správ“ (Altheide, 1987, s. 69).⁵

Očividný posun pozornosti k produkčnej stránke správ sa ukazuje v novom náhľade na spravodajstvo, ktorý dobre zhŕňa John Hartley: „Nie je to udalosť, o ktorej sa informuje, čo určuje formu, obsah, význam alebo ‚pravdu‘ správy, ale skôr správa, čo určuje, čo udalosť znamená [...]“ (Hartley, 1994, s. 15); esencialistická reprezentačná logika sa tu prosto obracia na konštruktivistickú. Koniec koncov, aj v dobovo inovatívnom Dahlgrenovom diskurzívnom prístupe k výskumu televízneho spravodajstva (Lapčík, 2008) sa diskurz poníma ako „špecifický a konzistentný spôsob používania jazyka a symbolov, ktorý dodáva význam a definuje kontext, pomáhajúc nám dávať zmysel skúsenostiam každodenného života“ (Dahlgren, 1985, s. 85).

Popri produkčnom rozmere sa v definíciách formátu objavuje aj už rozoberaný tematický aspekt. O niekoľko rokov neskôr totiž Altheide so svojím dlhoročným spolupracovníkom Robertom Snowom vymedzujú formát ako „mediálnu stratégiu prezentovania určitej témy“ (Altheide – Snow, 1991, s. 18). V jednej z novších štúdií sa zas s odkazom na Shanta Iyengara píše:

„[t]émy vo svojej podstate úzko súvisia s formátom používaným novinármi, ktorí majú málo času na ‚porozprávanie príbehu‘, ktorý publikum vie ‚rozpoznať‘ ako ‚príbeh, ktorý už predtým pravdepodobne počulo‘, a, okrem toho, na získanie špecifických informácií od zdrojov, ktoré sa na [uvedenú tému] môžu vzťahovať (Iyengar 1991).“ (Altheide – Michalowski, 1999, s. 479)

Zdôrazňuje sa teda, že výber a spracovanie tém sa podriaďuje produkčným možnostiam a súčasne očakávaniam publika: inak povedané, ide o „pravidlá a logiku, ktoré transformujú a tvarujú [resp. formujú, modelujú – angl. *mold*; pozn. M. B.] informáciu alebo obsah do rozpoznateľného tvaru televíznych správ“ (Altheide, 1991). Ak vyjdeme z príkladov, ktoré Altheide uvádza vo svojich publikáciách, ukáže sa, že pod témou sa tu nerozumie ani tak rýdzo konkrétne obsahové zameranie správy na výsostne konkrétnu udalosť (napr. aktuálna kríza v konkrétnej politickej strane či štátnej organizácii, kríza susedských vzťahov a pod.), ale skôr akási abstraktná, kultúrne významná metatéma.⁶ Altheide dlhodobo (napr. Altheide, 2002) rozpracúva práve formát krízy (jeho príklad cituje aj McQuail, 1999, s. 297) ako všeobecný problémový kultúrny naratív, v rámci ktorého možno v rôznych žánroch spracovať množstvo udalostí, ktoré sa na základe kultúrne formovaného vnímania reality rozpoznávajú ako „krízové“. Jednoducho, vyhodnotenie nejakej udalosti ako „krízy“ predurčuje spracovať správu v spravodajstve práve „krízovo“, so špecifickým technologickým, naratívny, dramaturgickým a pod. naformátovaním toho, ako má kríza „vyzerať“.

V novších prácach zas Altheide ukazuje, ako sa spravodajská logika začína prekrývať napríklad so zábavnou logikou:

„spravodajské médiá využívajú zábavné spravodajské formáty, ktoré robia ich prácu prediktabilnejšou a lepšie zvládnuteľnou pri súčasnom prezentovaní zábavných informácií, ktoré si konzumenti/ky správ zvykli očakávať.“ (Altheide, 2002, s. 12)

⁵ Okrem slovenských zdrojov v celom texte uvádzam vlastné preklady citátov.

⁶ Významovo by mohla byť blízka mýtu v Barthesovom poňatí (Barthes, 2004).

Šablónovitosť aj trendy spravodajskej produkcie, ako je napr. spomínaná entertainizácia, pritom v internacionalizujúcich či globalizujúcich sa médiách vidno aj na nadnárodnej, ba až globálnej úrovni – televízne správy v mnohých krajinách sú si vo výsledku formálne veľmi podobné, v dôsledku čoho pri zhliadnutí správ v akomkoľvek, hoci aj neznámom jazykovom prostredí⁷ de facto okamžite vieme rozpoznať, že máme do činenia s televíznym spravodajstvom, vysvetľuje Lisbeth Clausen (2004, s. 36).⁸

Sumarizujúc doposiaľ uvedené, štandardizácia je z hľadiska náročnosti komunikačnej aktivity v masmédiách zjavne osožná (resp. aj vítaná) ako pri produkcii, tak pri recepcii – nielenže umožňuje správu rýchlejšie, efektívnejšie vytvoriť, ale umožňuje ju aj adekvátne rozpoznať a pochopiť.⁹ Žáner alebo formát predstavujú, podľa Altheida a Snowa, akýsi „krehký konsenzus“ medzi médiami a publikom v oblasti formálneho stvárnenia tém a pre médiá „je rozumné a prezieravé stanoviť formátové charakteristiky, ktoré sú efektívne bez ohľadu na obsah“, aby tak fixovali konsenzuálny stav a uľahčovali svoju produkciu (Altheide – Snow, 1991, s. 18–19).

Na základe citovaných príkladov možno vysloviť záver, že formát je makrofenomén, ktorý sa však evidentne konkrétne prejavuje na mikroúrovni: Altheide (1991; tam pozri aj citovaná literatúra) píše, že „formats guide formulas“ (formuláciu v záujme presnosti najskôr citujem v angl. origináli), tzn. že formáty ako všeobecné kultúrne formy, ktorých účelom je efektívne a zrozumiteľne uchopiť určité témy, predurčujú náležité produkčné vzorce, šablóny (a teda v istom zmysle i žánre), a takto napokon produkčne usmerňujú podobu konkrétnych komunikátov.¹⁰ Možno preto Altheide (spolu so Snowom) vymedzuje formát nekonzistentne, občas až rozporne (kritiku pozri napr. v Lundby, 2009). Tak ako v prípade žánrov, formáty sú identifikovateľné práve cez konkrétne texty, ktorých charakter determinujú.

Azda by bolo namieste považovať formát v opísanom „makro“ chápaní za dominantne kognitívnu schému (v niektorých kontextoch v literatúre má formát blízko rámcu) a žáner v užšom chápaní za dominantne komunikatívnu schému, pričom žáner by mohol byť akýmsi mediátorom medzi kultúrnym formátovaním témy (jej preferovaným tvarovaním,

⁷ V ére satelitného a online vysielania, ako aj pomerne voľného cestovania nejde o nič výnimočné.

⁸ Zámerným a dôsledným aplikovaním všeobecne známeho formátovania je mimoriadne jednoduché simulovať, že ide o spravodajstvo, na ktoré sa zvyknú vzťahovať žurnalistické kvality objektívnosti, nestrannosti a pod., čo môže ľahko aktivovať recepčný mód akceptácie prezentovaných informácií ako dôveryhodných. Reflektovať podvedomé recepčné „odzbrojenie“ publika, potenciálne podporené už len samotným zachovávaním spravodajskej formy, je, pochopiteľne, zásadné aj v súvislosti s analýzou a kritikou súčasnej proliferácie konšpiračných médií, ktoré na forme tradičných médií často parazitujú.

⁹ Porovnajme to s hypotetickou situáciou, keď by boli aktuálne informácie v televízii každý večer prezentované v inom formáte – v tom prípade by nový nebol len obsah, ale aj forma, a tak by sme museli neustále interpretovať aj to, čo inak v podstate možno ignorovať, pretože nám je to notoricky známe (John Fiske a John Hartley hovoria o dôvernej známosti, v angl. orig. *familiarity*, televíznych kódov; Fiske – Hartley, 2003, s. 3–7). Je nežiaduce, aby tradičná žurnalistika, na rozdiel napr. od umenia, svoje publikum vyrušovala formou, pretože objektom jej koncentrácie má byť aktuálna informácia. Odlišná je situácia v tabloidnej žurnalistike, pri ktorej už nie je natoľko dôležitá informačná, ale emocionálna stránka posolstva (viac Bočák – Oborník, 2015; Mergeš, 2011). Nemožno tiež aspoň stručne nepoznamenať, že zatlačenie formy do úzadia je diskurzívnou stratégiou fungovania tradičnej žurnalistiky, ktorá takto zabezpečuje, podporuje svoje ideologické fungovanie.

¹⁰ Porov. chápanie formátu u Petry Polievkovej: formát je „schéma, ktorá vcelku presne definuje kritériá výberu udalostí/informácií a ich následného usporiadania v rámci konkrétneho žánru, ktorý je už textovým modelom. [...] Odkazuje na to, ako má byť výsek faktickej reality spracovaný do vyhovujúcej podoby v mediách takého žánru, ktorý je najvýhodnejší na umocnenie žiaducej prezentácie vytvorenej mozaiky sveta.“ (Polievková, 2013, s. 80–81) Autorka síce vo svojom texte komparuje rôzne ponímania formátu smerujúce primárne k významu súvisiacemu s konkrétnou televíznou reláciou, no citovaný význam ladí skôr s altheidovsko-snowovským prístupom.

stvárnovaním) a konkrétnym textom. Pochopiteľne, nemožno tu rysovať jednoznačnú demarkačnú líniu, pretože kognícia nie je oddeliteľná od komunikácie; sú komplementárne.¹¹

Výskum športových správ z perspektívy formátov

Aplikáciou koncepcie spravodajských formátov, vysvetlenej v predchádzajúcej časti textu, na športové spravodajstvo vzniká východisková otázka, či sú určité témy v správach o športe spracúvané štandardizovane, a ak áno, v čom táto štandardizácia spočíva. Konkrétnejšie, či možno identifikovať formátovanie, t. j. určitú rutinnosť stvárnovania v žánrových, naratívnych,¹² módových, kódových atď. charakteristikách správ so spoločnou tematikou.

Prvé výskumy športového spravodajstva s uplatnením optiky spravodajských formátov u nás sa realizovali v dvoch diplomových prácach mojich diplomantov, Martina Sobeka (2014) a Petra Sasáka (2015), pričom obe kvalitatívne analýzy sa užšie zamerali na športové spravodajské relácie komerčných plnoformátových slovenských televízií Markíza a JOJ. Sobek si vo svojej priekopníckej aplikácii teórie formátov na oblasť športu za objekt štúdia zvolil správy o futbale. Na základe porovnávania spravodajských príspevkov vymedzil niekoľko základných a niekoľko doplňujúcich formátov. Sasák, nadväzujúc na Sobeka a pracujúc s materiálovou bázou spravodajských príspevkov o hokeji, vytýčil viacero podobných, ako aj nových, špecifických formátov, pričom tematicky súvisiace formáty zatriedil do kategórií. Sobekova a Sasákova kategorizácia sú sprehľadnené v tabuľke 1.¹³

autor	šport	spravodajské formáty
Sobek (2014)	futbal	<ul style="list-style-type: none"> • základné formáty: priebeh zápasu, individuálny úspech, kolektívny úspech, kolektívny neúspech, moment zápasu, výsledok zápasu, ambícia, ohrozenie zdravia, kuriozita • ostatné formáty: súperenie, príprava na zápas, korupcia
Sasák (2015)	hokej	<ul style="list-style-type: none"> • hra: priebeh zápasu, play-off, individuálny úspech, individuálny neúspech, kolektívny úspech, kolektívny neúspech • osobnosti: hráč, tréner, iná osobnosť • ambícia • kuriozita • fanúšikovia • atmosféra • klubové problémy • ostatné

Tabuľka 1 Spravodajské formáty správ o futbale a hokeji (vlastné spracovanie podľa Sobek, 2014 a Sasák, 2015; pozri aj porovnanie výsledkov v Sasák, 2015, s. 75)

Z citovaných výskumov vyplýva pozoruhodný záver, že aj napriek rôznym športom, ktoré sa v nich skúmali, boli v materiáli identifikované podobné štruktúry, napr. zjavné

¹¹ Na dôvažok doplníme, že Mistrík (1975, s. 16) v prehľade pojmov priamo sa vzťahujúcich na žáner uvádza literárnovedný termín *literárna forma*, „žánrom podradený špecifický útvar“ (napr. žánru román je podradená špecifická forma historický román a i.). Aj tu vidno istú analógiu s formátom, ktorý možno vykladať ako tematicky špecifický subžáner, čo však pokojne môže byť dôsledkom širšej formálnej kategórie – ako možno formát takisto nazerať.

¹² Naratívne modely správ (s oporou o mýty) vo svojej štúdií na vysielaní českých televíznych staníc skúmajú Jakub Končelík a Tomáš Trampota (2004).

¹³ Diplomové práce autorov sú dostupné v Centrálnom registri záverečných prác (<https://cms.crzp.sk/>).

podobnosti v spravodajskom spracúvaní individuálneho úspechu konkrétneho hráča (napr. strelec gólu), kolektívneho úspechu družstva (napr. víťazstvo či súťažný postup tímu), ako i vzájomné vymedzovanie sa identifikovaných formátov.

Pravdaže, futbal a hokej sú kolektívnymi športmi a, navyše, oba sú na Slovensku mimoriadne obľúbené, takže podobnosť v tom, ako sa k nim pristupuje, nie je natoľko prekvapivá. Keďže existuje nadradená kategória, prepájajúca futbal a hokej, z foucaultovského pohľadu (Foucault, 2002) by sme mohli uvažovať o spoločnom diskurze, jednotnom systéme vypovedania, v ktorom diskurzívne formovaná pozícia objektu [kolektívny šport] môže byť zaujatá ľubovoľným kolektívnym športom, v dôsledku čoho každý objekt spĺňajúci kritériá daného diskurzu podlieha zdieľaným zákonitostiam spravodajského referovania. Vymenované formáty, najčastejšie sa vyskytujúce v športovom spravodajstve skúmaných slovenských televízií, by poukazovali práve na prítomnosť spoločného diskurzívneho rámca aplikovaného na objekty rovnakého druhu. Ako sumarizuje Sasák, „existujúce rámce sú také silné, že sa im prispôsobuje spracovávanie informácií o konkrétnom športe; rámce sú pritom vo svojej podstate nemenné“ (Sasák, 2015, s. 74).

Jednako sa však, podľa Sasáka, môže v diskurzívnej praxi (tu: spravodajstvo) prejavovať odlišné ponímanie skúmaných športov v nediskurzívnej praxi (reálna hra). Autor na základe úvahy o rozdielnom vnímaní hráčskej/hernej agresivity (hokej – akceptácia; futbal – odsudzovanie) predpokladá, že vzájomná odlišnosť športov „môže mať za následok existenciu niekoľkých autonómnych (špecifických) formátov pre konkrétny šport“ (Sasák, 2015, s. 68; porov. aj s. 74 a 76).

Naopak, viaceré formáty šport dokonca presahujú a fungujú ako univerzálnejšie šablóny, podľa ktorých sa spracúvajú určité témy bez ohľadu na sociálnu oblasť, na ktorú sa primárne vzťahujú. Napr. korupcia je obdobne stvárňovaná v oblasti politiky aj športu (porov. Bočák, 2008b, 2009; Sobek, 2014; Sasák, 2015); napr. z vizuálneho hľadiska sú symptomatickým elementom správy o korupcii v ktorejkoľvek sociálnej sfére dramatizačné zábery preberania úplatku (podávanie tašky alebo obálky z ruky do ruky), preratúvania bankoviek a pod. (napr. Sobek, 2014, s. 60–62).

Metodika analýzy

Jedným z prvých krokov širšieho výskumného zámeru je pochopiť, ako je šport formátovaný v spravodajstve. V porovnaní so Sobekom a Sasákom som sa v analýze, ktorej výsledky zhrňam a stručne interpretujem v tejto stati, najskôr zameril len na preskúmanie hlavných televíznych spravodajských relácií, teda na všeobecné, ne-športové spravodajstvo. Sobekovým zámerom bolo, okrem iného, porovnať formátovanie športových príspevkov vo všeobecných (hlavných) a špecializovaných (športových) reláciách, no tento zámer nemohol naplniť z dôvodu, že v ním skúmanom období sa vo všeobecnom spravodajstve žiadne tematicky relevantné príspevky nevyskytli – pripomeňme však, že autor sa koncentroval len na futbal. Sobek píše:

„Futbal dostáva v nešportovom spravodajstve priestor len v prípade širšieho spoločenského kontextu danej správy – patrí tu napríklad informovanie o odhalených prípadoch korupcie, posudzovanie bezpečnostného hľadiska futbalových stretnutí či upozorňovanie na výnimočný úspech slovenského futbalového klubu alebo reprezentácie.“ (Sobek, 2014, s. 32)

Nepriamo sa teda ukázalo, že udalosť by mala vyhovieť (možnému) formátu svojho spracovania ešte predtým, než sa vôbec uvažuje o jej zaradení do hlavného spravodajstva.

Za skúmané obdobie som si zvolil jeden týždeň (11. – 17. 6. 2018) vysielania hlavných spravodajských relácií RTVS a TV JOJ. Výber uvedených dvoch vysielateľov bol zámerný, pretože práve pri nich možno predpokladať najväčší rozptyl vo formálnom stvárnení

športových tém – RTVS je verejnoprávny vysielateľ, TV JOJ komerčný vysielateľ, ktorý do slovenského televízneho prostredia priniesol tabloidné spravodajstvo.¹⁴

Výskum spočíval v identifikácii všetkých spravodajských príspevkov, ktoré sa v užšom i širšom zmysle dotýkali športovej tematiky¹⁵ a následnej podrobnej analýzy toho, na čo sa správa zameriava („čo sa v nej rieši?“) a akými prostriedkami/módmí/elementmi sa udalosť rozpracúva. Ako prostriedok na uľahčenie spracovania dát slúžili selektívne transkripty, do ktorých som si zapisoval trvanie správ a ich pozíciu v relácii, tému(-y) správ a všeobecné tematické rámcovanie, žánrové, naratívne, vizuálne charakteristiky príspevkov, prítomnosť subjektov a typov subjektov a pod. Pri vybraných správach som zachytil významné vizuálne vlastnosti v podobe statického záznamu obrazu. Takto predbežne spracované dáta boli podrobené viacstupňovému porovnávaniu, v ktorom som z uvedených hľadísk navzájom konfrontoval správy z jednotlivých televíznych staníc, vydaní, častí relácie, žánrov a pod. Výsledná kategorizácia predstavuje najvýznamnejšie črty formátovania správ.

K formátovaniu športu v hlavných spravodajských reláciách

Viac príspevkov koncentrovaných na šport či témy obsahovo súvisiace so športom sa v sledovanom období vyskytlo v TV JOJ než v RTVS; v nedeľu 17. 6. 2018 bolo na TV JOJ dokonca takto zameraných až 5 z celkovo 19 príspevkov a jedna správa bola avizovaná i v headline.¹⁶ Pri bližšom pohľade na jednotlivé správy sa však ukázala jasná žánrová diferenciacia, ktorá rozdiel čiastočne vysvetľuje: v RTVS šlo temer vždy o reportážne správy, v TV JOJ sa okrem reportážnych často vyskytovali obrazové správy (Lokšík, 2001).¹⁷ Žáner krátkej obrazovej správy v súčasnosti ostáva efektívny najmä pri spracúvaní kuriozít, pri ktorých chce televízia prerozprávať zaujímavú udalosť s ukázaním zaujímavých záberov, no pritom zo spravodajských agentúr, YouTube a pod. získa len málo obrazového materiálu na vytvorenie dlhšej správy. Formátovanie sa teda prejavuje už pri redakčnej/autorskej aktivácii žánrového inventára, pričom po selekcii adekvátneho spravodajského žánru sa ponúkajú

¹⁴ V ďalšom výskume bude, samozrejme, zahrnutá aj TV Markíza.

¹⁵ Z definičného hľadiska nadväzujem na pomerne extenzívne chápanie športu v Slančová – Slančová, 2012, s. 182. V užšom zmysle sa v správach priamo referovalo o konkrétnom športe či o aktuálnej športovej aktivite (napr. priebeh cyklomaratónu), v širšom zmysle napr. o rôznych inštitucionálnych súvislostiach športu (výstavba štadióna, správanie fanúšikov a i.). Prvých, „zjavne/čisto športových“, správ bolo v materiáli podstatne menej, no práve druhé chápanie zvýznamnilo príspevky, ktoré sa športu nejakým spôsobom týkajú, hoci celkovým rámcovaním správy na prvý pohľad spadajú do iných sociálnych sfér.

¹⁶ V tabloidných médiách má šport vo všeobecnosti dôležitú pozíciu (Mergeš, 2011, s. 1–3).

¹⁷ Nadväzujúc obzvlášť na novšiu Lokšíkovu (2001) žánrovú kategorizáciu sa ako najbližší žáner mnohých skúmaných útvarov javí práve obrazová správa, v ktorej je autentický zvuk „nahradený ukotvujúcim textom komentára, bez ktorého by nemala úplnú výpovednú hodnotu“ (Lokšík, 2001, s. 84). Lokšík spomína typické spájanie obrazových správ do blokov – bežné napr. aj v spravodajstve slovenských televízií v roku 2005 (Bočák, 2008b, s. 134). Od tejto praxe sa však postupne upúšťa a obrazová správa vystupuje aj samostatne, pretože striedanie dlhších (reportáže, živé vstupy) a kratších správ (obrazová, v krajnom prípade čítaná) narúša pravidelnosť, a tým dynamizuje spravodajskú reláciu, čo vyhovuje vzrastajúcej fragmentárnosti pozornosti publik. Petr Kaderka a Martin Havlík uvádzajú pre analogický žáner „krátkej správy, ktorú číta moderátor/moderátorka v štúdiu, spravidla na pozadí pripraveného obrazového materiálu (môžu byť použité aktuálne natočené zábery alebo zábery archívne či ilustračné)“ profesijný slangizmus *kraťas*; podľa autorov ide o jeden zo štyroch žánrov televíznej správy, identifikovaných v ich etnografickom výskume v Českej televízii, popri tzv. *hedlajnoch*, *kártoch* (reportážna správa) a *lajfoch* (z angl. *live* – živý vstup) (Kaderka – Havlík, 2010, s. 545). Na dvoch miestach citovanej štúdie sa pre tzv. *kraťasy* používa aj pomenovanie čítaná správa (Kaderka – Havlík, 2010, s. 549; 550), ktoré však má v domácej žánrológii iný význam (porov. Koščo, 1984; Lokšík, 2001). Autori, žiaľ, svoju žánrovú kategorizáciu s domácimi zdrojmi nekonfrontujú.

štandardizované možnosti verbálneho, vizuálneho, naratívneho atď. narábania s udalosťou, ktorá má byť do spravodajstva zaradená.¹⁸

Tabuľka 2 ilustruje vybrané spravodajské príspevky týkajúce sa športu, odvysielané v skúmaných reláciách. K jednotlivým správam sú priradené univerzálnejšie tematické rámce, ktoré sa podieľali na stvárnení témy. V nasledujúcom texte niektoré správy rozoberám bližšie.

televízia (relácia)	témy [rámce]
RTVS (<i>Správy RTVS</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • zvýšenie investícií do Zimného štadióna O. Nepelu [politika, financie] • otvorenie MS vo futbale v Moskve [bezpečnosť, politika] • výživové doplnky poškodzujúce pečeň [zdravie, ohrozenie] • otvorenie letnej sezóny v Tatrách [turizmus, ohrozenie] • <i>futbaloví fanúšikovia zablúdili v Donbase</i> [politika, ohrozenie]
TV JOJ (<i>Noviny</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • úmrtie žiaka ZŠ na hodine telesnej výchovy [školsťvo, nešťastie] • <i>Ruský a fanúšikovia na MS</i> [politika, regulácia sexuality] • <i>95-ročná golfistka z Maine (USA)</i> [vitalita, kuriozita] • otvorenie letnej sezóny v Tatrách [turizmus, ohrozenie] • cyklomaratón Slovenskom [voľný čas, rodina] • 67-ročný bežec okolo hraníc Česko-Slovenska [vitalita, rodina]

Tabuľka 2 Vybrané témy správ venovaných športu v hlavných spravodajských reláciách a ich rámcovanie (rámce v hranatých zátvorkách; normálnym písmom reportážne správy, kurzívou krátke obrazové správy)

V skúmanom týždni sa vyskytli dve udalosti, o ktorých referovali obe televízie. Jednak sa začali MS vo futbale v Moskve, jednak bola otvorená turistická sezóna vo Vysokých Tatrách. RTVS dňa 14. 6. otvorila reláciu *Správy RTVS* pomerne dlhou kombinovanou správou, ktorá bola avizovaná hneď v prvom headline: „Veľkolepou šou sa v Rusku začali Majstrovstvá sveta vo futbale. Šampionát sprevádza kampaň upozorňujúca na porušovanie ľudských práv.“ Nastolil sa tak rámec vrcholnej športovej udalosti: po informovaní o otváracom ceremoniáli a sprievodných bezpečnostných opatreniach sa správa začala rozvíjať faktom, že so zabezpečením poriadku pomáhajú aj kozáci, ktorí chcú polícii hlásiť „napríklad aj to, keď sa na ulici pobozkajú homosexuáli“. Správa ďalej informovala o kritike Ruska za prenasledovanie LGBTI osôb a výčitkách za obmedzovanie slobôd a ľudských práv od Amnesty International, ako aj o súvisiacej ľudskoprávnej kampani AI. Problém bol zároveň efektívne vizualizovaný ilustračnými zábermi, napr. veta „Kremeľ kritiku za porušovanie ľudských práv odmieta.“ bola sprevádzaná pohľadom na Kremeľ cez bezpečnostné zátarasy – ide o tzv. materializácie symbolických bariér (Bočák, 2008b, s. 179). Ďalšie so šampionátom súvisiace správy (všetky obrazové) boli taktiež rámcované hlavne politikou. V RTVS (16. 6.) šlo o kuriozitu o tom, ako švajčiarski fanúšikovia cestujúci na MS pri prechádzaní Donbasom zablúdili do frontovej zóny, pričom z výhradne ilustračných záberov (vojaci, tank a vojenské vozidlá s ukrajinskou vlajkou, vrtuľník) nebolo možné identifikovať akúkoľvek spojitosť so športom ani stratenými fanúškami. V TV JOJ (14. 6.)

¹⁸ Vo svojej dizertačnej práci (Bočák, 2008b) som sa sústreďoval iba na reportážne správy, no už výber istých žánrov na spracovanie istých tém bezpochyby predstavuje dôležitý aspekt formátovania, pretože vypovedá o relatívnej významnosti jednotlivých tém, ale napr. aj o spomenutých možnostiach ich zaradenia do vysielania.

bola v titulku položená otázka *Budú slečny ľúbiť fanúšikov?* v úvode správy, ktorá sa zaoberala diskusiou v Ruskej dume o tom, aký by mal byť adekvátny postoj Rusiek k príležitostným sexuálnym kontaktom s futbalovými fanúšikmi. Na fanúšikov bola nakoniec minimalisticky vzťahnutá aj správa o náraze taxikára do davu ľudí v Moskve na TV JOJ (17. 6.): „Medzi [siedmimi] zranenými boli aj dvaja mexickí fanúšikovia, ktorí prišli do Moskvy na futbal.“

Druhou „spoločnou“ udalosťou bolo letné sprístupnenie tatranských chodníkov dňa 15. 6. 2018. TV JOJ spracovala tému 16. 6. vo forme svedectva reportéra, ktorý sa „tesne pred oficiálnym otvorením“ vybral osobne zmapovať aktuálne podmienky na turistiku. Reportáž obsahovala aj upozornenia na hroziace nebezpečenstvá a potrebu obozretnosti, prezentované zo strany horskej služby aj redaktora, a končila sa slovnou informáciou o slávnostnom otvorení chodníkov „kľúčom vyzdvihnutým z dna Popradského plesa“ a vzápätí slávnostným príhovorom pracovníka TANAP-u. RTVS sa udalosti venovala o deň neskôr (17. 6.), otvárajúc reportážnu správu „tradičným rituálom svätenia“ výstroja horských vodcov. Podobne ako TV JOJ, vymenovala sprístupnené lokality. Upozornila na riziká letnej vysokohorskej turistiky a uviedla bezpečnostné odporúčania vrátane poistenia. RTVS spomenula aj nedávne zničenie jedného z chodníkov mimoriadne silnou búrkou a privalovou povodňou – čomu TV JOJ venovala samostatnú reportáž už o štyri dni skôr (13. 6.; za zmienku azda stojí tiež to, že bola zaradená po správe o ničivých požiaroch v USA). Napriek rozdielom je evidentné zdieľané dramatizačné formátovanie správ: živelnosť vysokohorskej prírody je pre človeka potenciálnym ohrozením, na ktoré musí neustále myslieť a snažiť sa mu predchádzať. Obidve televízie reprodukovali mytológiu Tatier aj cez symbolickosť rituálov otvárania a požehňavania, realizovaných v rámci príslušných mediálnych udalostí. Ceremoniálnosť akiste prispela k atraktivite samotných udalostí, ako aj ich spravodajských spracovaní, a sekundárne zvýznamnila Tatry ako objekt mytologizácie.

Ako bolo naznačené, formátovanie určitej tematickej oblasti súvisí aj s tým, ako je všeobecnejšie tematicky rámcovaná – teda s akými sociálnymi sférami sa viaže. Tu sa ukazuje, že v RTVS dominuje inštitucionálne rámcovanie športových aktivít (napr. témami politiky, školstva, zdravia), a to nielen disharmonicky, ale aj pozitívne profilované (napr. akcentovaním funkčnosti verejných inštitúcií). Možno predpokladať, že šport sa najpravdepodobnejšie dostane do hlavného spravodajstva vtedy, ak sa vzťahuje na nejakú univerzálnu, nie primárne športovú sféru sociálneho života (konkrétne príklady pozri v tabuľke 2; tu porov. aj citát Sobeka v predchádzajúcej kapitole); resp., tautologicky povedané, aby sa šport dostal do všeobecného spravodajského vysielania, musí sa týkať tém, o ktorých všeobecné spravodajstvo obvykle referuje.¹⁹ V porovnaní so športovými reláciami, miesto tu našli aj športovo profilované aktivity nešportových subjektov (napr. súťaž základných škôl v bezpečnej jazde na bicykli, majstrovstvá Slovenska policajných psov).

TV JOJ zas vo svojom hlavnom spravodajstve rámcuje šport skôr ako individuálnu, voľnočasovú aktivitu, čo sa odráža v subjektívnejšom prístupe typickom pre jej reportážne správy; ide o konkrétne príbehy (podané optikou) konkrétnych ľudí. Zaujímavé je aj hodne osobné rámcovanie tém, prítomné vo viacerých správach: reportáž o cyklomaratóne „od Dunaja až do Tatier“ sa končila tým, ako účastníkom/čkám držali palce ich blízki, ako sa s nimi zvitavali v cieli; reportáž o 67-ročnom lekárovi bežiacom okolo hraníc bývalej ČSSR zdôrazňovala podporu zo strany manželky (familiárne nazývanej Vierka), ktorá Petrovi robila sprievod autom. Dôležité miesto v *Novinách* zastávajú kuriozity spracované predovšetkým s využitím žánru obrazovej správy.

¹⁹ „Čistý“ šport má už tradične vyčlenený priestor vo vlastných reláciách, pričom takéto výsadné postavenie má v hlavnom večernom spravodajskom bloku máloktorá oblasť, azda okrem počasia (a, pravdaže, kriminality v relácii *Krimi* TV JOJ).

Šport sa v TV JOJ pravidelne objavuje aj v záverečných headlinoch *Novín*. Ide vlastne o upútavku na nasledujúcu reláciu *Športové noviny*, ktorú v štúdiu prezentuje jej moderátor/ka po krátkom rozhovore s moderátorským tímom *Novín*. Pokiaľ ide o formálne spracovanie, ide skôr len o krátke (no dynamické) zábery sprevádzajúce stručný moderátorský komentár. Omnoho zaujímavejšie sú však výber a rámcovanie témy; tri vybrané avíza sú často evidentne kuriozitami, resp. kurióznymi momentmi neskôr širšie prezentovaných udalostí,²⁰ a využíva sa aj teasing, keď sa niektorá zo spravodajských informácií zámerne utají či len naznačí (napr. 12. 6. 2018 v headlinoch odznela otázka, „koľko nalietajú egyptskí futbalisti z Grozného do dejísk zápasov“ MS vo futbale v Moskve). Mimochodom, hravý teasingový prístup, spočívajúci v náznakovom informovaní doplnenom nabádaním publika ku kompletizácii informácie v nasledujúcom vysielaní, bol identifikovaný práve v súvislosti so spravodajstvom TV JOJ už v začiatkoch jej vysielania (Bočák, 2005, s. 133–134).

Záver

Aj keď na uspokojivé výsledky je potrebné zrealizovať ďalšie, upresňujúce analýzy, uskutočnený prieskum aspoň naznačil, ako by mohlo fungovať formátovanie športových tém vo všeobecných spravodajských reláciách slovenských televízií.

V každom prípade sa už na malej vzorke niekoľkých správ ukazuje, že každá zo skúmaných televízií má vlastnú logiku, ktorej podriaduje ako výber tém, tak aj žánrové, naratívne a formálne aspekty ich spracovania. Verejnoprávny vysielateľ vcelku očakávateľne tenduje k uprednostňovaniu celospoločenských aspektov športu, prelínajúcich sa s inými sociálnymi oblasťami, zatiaľ čo komerčný vysielateľ sa prikláňa k individualizácii tém. Nielen TV JOJ, aj RTVS zavše abstraktné témy aspoň čiastočne transformuje do podoby personalizovaných naratívov,²¹ hoci v TV JOJ majú osobné príbehy emotívnejšie vyznenie, pretože subjekty, ktoré v jej správach dostanú priestor, nielen artikulujú fakty, ale najmä vyjadrujú svoje pocity. Aj v prvoplánovo pozitívnych správach oboch televízií býva prítomný negatívny rámec ohrozenia (napr. Tatry sprístupnené – no stále nebezpečné). Mohlo by to poukazovať na fungovanie univerzálnejšej mediálnej logiky v zmysle Altheidom opísanej entertainizácie, pri ktorej spravodajstvo preberá obľúbené a očakávané charakteristiky naratívnej kinematografie a fiktívnej televíznej tvorby ako primárne zábavných odvetví mediálnej produkcie.

Výsledky predloženej výskumnej sondy nie sú vzhľadom na kvalitatívne zameranie analýzy reprezentatívne, no poukazujú na určité systémové tendencie, čo poslúži ako podklad na overovanie v ďalšom bádani v predmetnej oblasti. Z hľadiska pokračovania výskumu je zámerom rozšíriť vzorku na všetkých slovenských vysielateľov a preveriť parciálne zistenia na ďalšom spravodajskom materiáli,²² preskúmať v nastavenej výskumnej optike športové spravodajské relácie, ako aj navzájom porovnať hlavné a športové spravodajské relácie.²³ Hoci možno predpokladať, že sa nájdu ďalšie, resp. špecifikujú nájdené rozdiely medzi

²⁰ To, či sa téma v športovej relácii rozvíja aj mimo kuriózneho momentu, ukáže plánovaná komparatívna analýza.

²¹ RTVS výstrahu pred neschválenými výživovými doplnkami na rast svalstva, ktoré môžu ohroziť zdravie, personalizovala formou príbehu ich užívateľa hospitalizovaného pre súvisiace poškodenie pečene.

²² V nadväzujúcom výskume, realizovanom po odoslaní tejto štúdie do časopisu *Jazyk a kultúra*, som už skúmal formátovanie športu vo všetkých troch celoslovensky vysielajúcich plnoformátových televíznych staniaciach, pričom možno konštatovať, že zistenia mojich nadväzujúcich analýz sú veľmi podobné. Na týždňovej vzorke hlavného spravodajstva (15. – 21. 10. 2018) sa napr. ukazuje, že TV Markíza v *Televíznych novinách* takisto rámcuje šport predovšetkým ako populárnu, celospoločenskú prax (napr. správa o všeobecnej obľúbenosti športu na Slovensku), referuje o významných kauzách vo sfére športu (napr. odstúpenie Jána Kozáka z pozície trénera futbalovej reprezentácie SR) a – podobne ako TV JOJ – aj o kuriozitách, ktoré spracúva vo forme krátkych správ (napr. otvorenie zjazdovky v Tirolských Alpách).

²³ Posledný bod ako perspektívu ďalšieho výskumu v závere svojej práce spomína aj Sobek (2014, s. 65).

televíznymi stanicami, zaujímavé bude aj porovnávanie totožného príspevku pri zmene relácie, tzn. či sa správa modifikuje pri toku spravodajskými reláciami svojho vysielateľa (napr. ako bude formátovaná v závislosti od toho, či bude objektom všeobecného alebo špecializovaného vysielania – a či sa, koniec koncov, takéto správy vôbec vyskytnú).

Literatúra:

- ALTHEIDE, D. L. (1987): Reflections: Ethnographic Content Analysis. In: *Qualitative Sociology*, 10/1, s. 65–77. [Cit. 2018-08-31.]
Dostupné na internete: <<http://www.public.asu.edu/~atdla/ethnographiccontentanalysis.pdf>>
- ALTHEIDE, D. L. (1991): The Impact of Television News Formats on Social Policy. In: *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 35/1, s. 3–21.
- ALTHEIDE, D. L. (2002): *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine De Gruyter.
- ALTHEIDE, D. L. – MICHALOWSKI, S. R. (1999): Fear in the News: A Discourse of Control. In: *The Sociological Quarterly*, 40/3, s. 475–503. [Cit. 2018-08-31.] Dostupné na internete: <<http://www.public.asu.edu/~atdla/fearinthenews.pdf>>
- ALTHEIDE, D. L. – SNOW, R. P. (1979): *Media Logic*. Beverly Hills – London: Sage.
- ALTHEIDE, D. L. – SNOW, R. P. (1991): *Media Worlds in the Postjournalism Era*. New York: Aldine de Gruyter.
- BARTHES, R. (2004): *Mytologie*. Praha: Dokořán.
- BOČÁK, M. (2005): Upútavky na televízne spravodajstvo a ich súvislosti. In: J. Rusnák – M. Bočák (eds.): *Médiá a text*. Prešov: Prešovská univerzita, s. 121–144.
- BOČÁK, M. (2008a): Formát v mediálnych štúdiách: terminologické úvahy. In: J. Rusnák – M. Bočák (eds.): *Médiá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 8–19.
- BOČÁK, M. (2008b): *Štruktúra televízneho spravodajského textu: Analýza spravodajských formátov s uplatnením diskurzívnej perspektívy*. [Dizertačná práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- BOČÁK, M. (2009): Spravodajské formáty: pohľad na televízne spravodajstvo z diskurzívnej perspektívy. In: *Kultúra – Médiá – Komunikace*, 1/2, s. 165–200.
- BOČÁK, M. – OBORNÍK, P. (2015): Posuny v systéme kódov ako symptómy tabloidizácie televízneho spravodajstva. In: *Jazyk a kultúra*, 6/23-24, s. 162–174. [Cit. 2018-08-31.] Dostupné na internete: <http://www.ff.unipo.sk/jak/23-24_2015/Michal_Bo%20Peter_Oborn%C3%ADk_%20A1t%C3%BAdia.pdf>
- CLAUSEN, L. (2004). Localizing the Global: 'Domestication' Processes in International News. In: *Media, Culture & Society*, 26/1, s. 25–44.
- DAHLGREN, P. (1985): Beyond Information: TV News as a Cultural Discourse. In: L. Furhoff – P. Hemanus (eds.): *New Directions in Journalism Research*. Stockholm: Journalisthögskolan i Stockholm skriftseria, s. 80–95.
- FISKE, J. – HARTLEY, J. (2003): *Reading Television*. New York: Routledge.
- FOUCAULT, M. (2002): *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann & synové.
- HARTLEY, J. (1994): *Understanding News*, 4. vyd. London – New York: Routledge.
- KADERKA, P. – HAVLÍK, M. (2010): Vytváření televizních zpráv: pracovní postupy v systému žánrových norem. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 46/4, s. 537–567.
- KONČELÍK, J. – TRAMPOTA, T. (2004): Narativní struktury v hlavních zpravodajských relacích českých televizí. In: J. Končelík – B. Köpplová – I. Prázová – J. Vykoukal (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III. díl: Médiá; Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, s. 85–103.
- KOŠČO, J. (1984): *Žurnalistické žánry v televizi*. Praha: Novinář.
- LAPČÍK, M. (2008): Analýza TV zpravodajství jako specifického typu kulturního diskursu. In: J. Rusnák – M. Bočák (eds.): *Médiá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 99–110.
- LARSEN, P. (2002): Mediated Fiction. In: K. B. Jensen (ed.): *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Methodologies*. New York – London: Routledge, s. 115–137.

- LOKŠÍK, M. (2001): Televizní zpráva a televizní spravodajství. In: B. Osvaldová (ed.): *Zpravodajství v médiích*. Praha: Karolinum, s. 73–87.
- LUNDBY, K. (2009): Media Logic: Looking FOR Social Interaction. In: K. Lundby (ed.): *Mediatization: Concept, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang, s. 101–119.
- MERGEŠ, J. (2011): Poznámky k bulvarizácii športového spravodajstva. In: *Jazyk a kultúra*, 2/5, [nestránkované]. [Cit. 2018-08-31.]
- Dostupné na internete: <http://www.ff.unipo.sk/jak/5_2011/merges.pdf>
- McQUAIL, D. (1987): *Mass Communication Theory: An Introduction*, 2. vyd. London: Sage.
- McQUAIL, D. (1999): *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- MISTRÍK, J. (1975): *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- POLIEVKOVÁ, P. (2013): Televízna politicko-diskusná relácia ako žánrová a/alebo formátová kategória. In: *Naukowy Przegląd Dziennikarski / Journalism Research Review Quarterly*, 5/1, s. 78–87.
- SASÁK, P. (2015): *Televízne spravodajské formáty: Analýza správ o hokeji*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- SLANČOVÁ, D. (1994): *Praktická štylistika*. Prešov: Slovacontact.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2012): Komunikačný register ako alternatíva funkčného štýlu (na pozadí komunikácie v športe). In: *Styl*, 11, s. 177–187.
- SOBEK, M. (2014): *Formáty televíznych správ o futbale*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- VELAS, Š. (2000): *Teória a prax novinárskych žánrov II*, 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského.

Summary

Sports in Television News Broadcasts: A Basic Comparison of News Formats

The paper applies the theory and methods of the analysis of news formats, originated by Altheide and Snow, to sports in television news. In the theoretical part, the concept of news format is defined and the possibilities of its linking to domestic tradition of genre theory are outlined. In the second part, the preliminary results of the ongoing qualitative analysis of sport news' formatting in main newscasts are presented, based on the data from two Slovak national TV channels, public-service RTVS and private TV JOJ. It seems that while the RTVS tends to link sports to the other social institutions (e.g., politics, education, health), TV JOJ frames it more personally and emotionally. However, both TV channels frequently use the disharmonic "risk frame" in their news reports.

Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Sportovní film jako médium kulturní paměti

Jan Děkanovský

Katedra mediálních studií, Metropolitní univerzita Praha
jan.dekanovsky@mup.cz

Klíčová slova: film, sport, společnost, reprezentace, kulturní paměť, ideologie, nacionalismus

Key words: film, sport, society, representation, cultural memory, ideology, nationalism

Mediální zprostředkování sportu se zdaleka neodehrává jen v rovině zpravodajství a multimediálních přenosů důležitých sportovních akcí, ale prakticky od počátku 20. století využívá i filmového média. Ostatně předvedení vynálezu kinematografu a konání prvních novodobých olympijských her v Athénách roku 1896, které můžeme vnímat jako začátek éry moderního sportu, dělí od sebe pouhé čtyři měsíce. Filmové zachycení sportu se samozřejmě neomezuje jen na dokumentární záznamy sportovních událostí, ale reprezentuje sport i ve filmech hraných. Vzniká tak specifický filmový subžánr, jehož definování je poměrně nesnadné. V tomto textu se ale zaměříme na zvláštní – poměrně dobře rozpoznatelnou – skupinu hraných sportovních snímků – filmů, které zachycují a rekonstruují historické sportovní události se symbolickým, metaforickým, mytickým a dalším významotvorným potenciálem pro určitou společenskou skupinu. Tento typ snímků lze zkoumat například z hlediska ideologických významů, neboť sport sám se coby agonální kulturní forma nabízí jako ideální prostředek k politické a ideologické manipulaci (Boyle – Haynes, 2000, s. 145). Jiným produktivním přístupem může ale být i vnímání těchto filmů coby médií kolektivní, respektive kulturní paměti.

Problematika kulturní (v širším vnímání kolektivní paměti) vystoupila do popředí zájmu badatelů po zakládajících dílech M. Halbwachse, A. Warburga, na něž navázali v posledních třech desetiletích například J. a A. Assmannovi, P. Nora a další badatelé. V současnosti se tak ukazuje jako produktivní způsob pohledu na fenomény spjaté s připomínáním a interpretací minulosti. J. Assmann, který se problematikou kolektivní paměti dlouhodobě zabývá, považuje kulturní paměť za jednu z forem kolektivní paměti, do níž plynule přecházejí její další podoby: paměť mimetická, paměť věcí a paměť komunikativní (Assmann, 2001, s. 24). Podle něho „je paměť kulturní proto, že se může realizovat pouze institucionálně, uměle (...)“ (ibid., s. 26). Assmann kulturní paměť definuje za pomoci dvojího vymezení. Jednak ji staví do protikladu právě vůči komunikativní (všednodenní) paměti a jednak vůči vědě, která postrádá charakteristický rys paměti, jímž je vztah ke kolektivnímu sebeobrazu (Assmann, 2015, s. 51). To potvrzuje a rozvíjí i historik J. Winter, který v úvahách o rozdílu mezi vědeckou historií a pamětí dochází k závěru, že paměť je historie vnímaná prostřednictvím afektu. Tento afektivní rozměr je nutně subjektivní, musí se tedy lišit od racionality historického zkoumání (Winter, 2010, s. 12). Kulturní paměť se tak stává oblastí fixace, přenosu a reprodukce kulturního smyslu. Hlavní funkcí kulturní paměti je pak konstrukce a udržování kolektivní identity.

Kulturní paměť výrazně překračuje časový horizont komunikativní paměti, jenž Assmann klade do vzdálenosti tří generací. Je institucionalizovaná, externalizovaná, objektivuje se ve stabilních symbolických formách. Do jejího obsahu patří mytické/fundující dějiny, stabilní, kontinuálně přenášené soubory kulturních smyslů. „Pro kulturní paměť je podstatná historie vzpomínky, nikoli historie faktická. Lze také říci, že v kulturní paměti se faktická historie mění v historii vzpomínanou, tedy v mýtus“ (Assmann, 2001, s. 50). Tím ovšem nijak nepozbývá na skutečnosti, spíše naopak – získává „realitu ve smyslu trvalého

normativního a formativního působení“ (ibid.). Za zmínku stojí i další Assmannův postřeh, že totiž „(...) kulturní vzpomínka vykazuje rys sakrality“ (ibid., s. 50).

Film je dnes vnímán jako možná nejdůležitější médium kulturní paměti. A. Erllová a S. Wodianková považují tzv. filmy paměti za navýsost aktuální a současně mezinárodní jev. Film se podle nich stal hlavním prostředkem paměťové kultury a ve srovnání s jinými médii populární paměťové kultury jasně hraje prim (Erllová – Wodianková, 2008, s. 1). Filmy plní podle K. Činátla roli prostředníka mezi komunikativní a kulturní pamětí. Některé filmy (zejména tematizující druhou světovou válku) se pak ocitají právě na onom zlomu mezi těmito formami paměti (Činátl, 2014, s. 127). Důležité je uvědomit si, že *filmy paměti*¹ nejsou žánrem v užším slova smyslu, ale představují především sociální fenomén. Filmy paměti se tak mohou stát i žánrové snímky, jako jsou muzikály, westerny, milostné příběhy či sci-fi (Erllová – Wodianková, 2008, s. 8). Je tedy zřejmé, že médium kulturní paměti může být i subžánr sportovního filmu.

Při pokusu aplikovat poznatky výzkumů kolektivní/kulturní paměti na subžánr sportovních filmů krystalizuje jedna důležitá teze: Sportovní snímky, které mají potenciál aspirovat na filmy institucionalizující kulturní paměť určité skupiny, jsou vesměs filmy tematizující sportovní úspěch v *kolektivní* hře. Přitom se ovšem každý rok objevují další a další biografické snímky ilustrující život slavných sportovců. Tyto filmy – jak se zdá – na zařazení do kategorie filmů paměti neaspirují, s výjimkou sportovních osobností, jejichž život je spojen právě s nějakým významným úspěchem v kolektivním sportu.

Takovým typem filmu může být ruský snímek *Legenda 17* (Легенда №17) z roku 2013. Tento film je současně jistým ekvivalentem amerického snímku *Hokejový zázrak* (Miracle, 2004), který přinášel pohled z druhého tábora studené války². Film je v první řadě hranou biografií jednoho z nejlepších hokejistů všech dob Valerije Charlamova (Danila Kozlovskij) a jeho postavu pochopitelně do značné míry mytizuje. Vyvrcholením příběhu se ovšem stává první zápas tzv. Série století z roku 1972. Tato série osmi zápasů mužstva Sovětského svazu proti výběru Kanady vešla do historie jako první setkání tehdejších nejlepších Evropanů s nejlepšími kanadskými profesionály. Všechny zápasy (první čtyři v Kanadě, zbylé čtyři ve SSSR) se odehrávaly ve značně vypjaté atmosféře, protože obě strany vnímaly souboj nejen jako sportovní zápas, ale i jako soupeření dvou světových systémů. Druhým snímkem, kterému budeme věnovat pozornost a který nám současně poslouží jako určitý komparativní materiál, je rovněž ruský film s názvem *Výskok* (Движение вверх, 2017). Tento snímek rekonstruuje vítězství sovětského basketbalového mužstva na OH v Mnichově 1972.

U obou zmíněných filmů problematizuje zařazení mezi filmy kulturní paměti malý odstup zobrazených událostí od současnosti (doby vzniku obou snímků). Jak už bylo uvedeno, klade J. Assmann dosah komunikativní formy paměti zhruba osmdesát až sto let do minulosti, tedy přibližně do vzdálenosti tří generací (Assmann, 2015, s. 52). Úvodní zápas Série století, která je vyvrcholením filmu *Legenda 17*, i olympijský basketbalový turnaj v Mnichově 1972 takový časový odstup postrádají. Přesto se domnívám, že v tomto případě můžeme o těchto snímcích coby médiích kulturní paměti hovořit. U obou snímků totiž můžeme pozorovat dílčí charakteristiky, které badatelé kulturní paměti a potažmo filmu jako jejímu médiu přisuzují.

J. Assmann přičítá kulturní paměti několik důležitých atributů. Kulturní paměť podle něho konkretizuje identitu skupiny, s čímž následně souvisí rekonstruktivita kulturní paměti a zformovanost, tedy vytvoření sdílitelného smyslu a kolektivně sdíleného vědění. Dalšími charakteristikami je pak organizovanost, závaznost a reflexivita (Assmann, 2015, s. 54–57). I. Řehořová, která se v českém prostředí zabývá aplikací konceptu kulturní paměti na oblast

¹ Geneze tohoto sousloví viz Činátl, 2014, s. 130.

² Film *Hokejový zázrak*, tematizující vítězství hokejového mužstva USA nad SSSR na ZOH 1980 v Lake Placid, jsem analyzoval z hlediska obsažené ideologie ve studii Sport, média a filmové umění (Děkanovský, 2015, s. 54–64).

filmových děl historického žánru, považuje za relevantní pro tuto oblast zkoumání zejména charakteristiku *rekonstruktivity* a *závažnosti* (Řehořová, 2016, s. 47). Pro naše zkoumání k nim přiřadíme ještě atribut *konkretizace identity*. Tento atribut poukazuje na skutečnost, že kulturní paměť „uchovává soubor vědění určité skupiny, která z něj odvozuje vědomí své jednoty a jedinečnosti“ (Assmann, 2015, s. 54). Současně ale dochází i k rozlišení předmětů kulturní paměti na pozitivní („toto jsme my“) a negativní („toto je náš protiklad“) sféru (ibid., s. 56). Na zvoleném konkrétním materiálu můžeme tuto vlastnost pozorovat na projevech manifestace příslušnosti k jasně vymezené skupině, kterou můžeme bez obav nazvat nacionalistickou.

Film *Legenda 17* získává nacionalistický rozměr až ve druhé polovině, kdy se schyluje právě k zápasům s Kanadou. Charlamov je nejprve vystaven pokušení ze strany skauta, který jej láká k angažmá v zámořské NHL finanční pobídkou, ale i prostřednictvím sportovní výzvy. „Je snadné být nejlepší v SSSR,“ říká hrdinovi. „Vždycky jsem chtěl hrát *proti* Kanadě. A nakopat vám zadky,“ opáčí Charlamov.

Vypjatě nacionalistická rétorika se ovšem v tomto filmu realizuje především třemi způsoby – okázalou manifestací národního uvědomění hráčů a realizačního týmu, deformovaným zobrazením soupeře, které přesahuje hranici karikatury, a také ahistorickým zhuštěním klíčových událostí série osmi utkání do jediného – úvodního – zápasu. Posměšné až nepřátelské zkreslení soupeře nabývá ve filmu bezmála komických rysů. Toho si byli tvůrci zjevně vědomi a kanadští hokejisté tak postrádají jména ve filmu i v závěrečných titulcích. Jsou jim ale ponechána autentická čísla, takže je jednoduché rozeznat dvě klíčové (a záporné) postavy střetnutí – Phila Esposita (Otto Götz) a Bobbyho Clarka (Andrej Runtso).

Scén, ve kterých jsou kanadští soupeři doslova denunciováni, je ve filmu několik. Postava odkazující k Espositovi se objevuje v televizní talkshow (oblečena do kompletní hokejové výstroje) a místo odpovědi na dotaz, jak se kanadští hráči vypořádají s Rusy, rozbije za výhružného řvaní hokejkou stolek před sebou. Hráči mají drsnou až odpudivou vizáž, kterou ještě podporuje neustálé žvýkání a absence ochranných přileb. Jejich gesta a grimasy jsou animální, počínaje čestným vyhazováním, které postava Esposita pojme se zuřivou ctižádostí, až po výhružné gesto naznačující podříznutí krku, které z trestné lavice adresuje soupeři (toto gesto Esposito v průběhu série ovšem skutečně předvedl). Vrcholem této dehonestace (možná zčásti nezamýšleným) je ale přepjatá filmová montáž, v níž Charlamov projíždí mezi Kanadany jako toreador a soupeřovi hráči se mění v býky. Tato scéna je poněkud nemotorným a okázalým odkazem k Charlamovovu španělskému původu, zpodobení soupeře coby hovězího dobytka je ovšem rovněž zcela explicitní.

Vlastně jediným momentem, kdy není soupeř zobrazen jako nepřítel, se stává stisk ruky mezi Charlamovem a Espositem po skončení zápasu³. V Espositově replice, kterým pozdrav doprovodí, pak nalézáme příslib budoucích zápasů. Podobně je vylíčena i atmosféra v hale. Zatímco zprvu je publikum vůči Sovětům pohrdavé, což dokreslí i diegetický pohřební motiv hraný na varhany po druhé brance vstřelené do ruské sítě, nakonec vyprovodí vítězné Sověty uznalým potleskem.

Naproti tomu tým SSSR je zobrazen jako skupina mladých odvážných mužů, jimž se dostává vlasteneckého povzbuzení hrdinskou i válečnou rétorikou. „Celá země se bude na vás dívat. Jako na Gagarina,“ vyprovází trenér Tarasov (Oleg Menšikov) své bývalé svěřence k odletu. „Cítíme se jako zákopníci,“ ozve se pro změnu v sovětské šatně před zápasem.

Ve filmu *Výskok* je atribut konkretizace identity předveden částečně odlišným způsobem. Pozornost je upřena na problematiku mnohonárodnostní sovětské reprezentace.

³ Toto smířlivé gesto paradoxně neodpovídá skutečnosti, protože po prvním prohraném zápase opustili frustrovaní Kanadané kluziště bez podání rukou soupeři.

Úkolem trenéra Garanžina⁴ (Vladimir Maškov) bylo z hráčů několika národností vytvořit kompaktní tým. Tato snaha je ilustrována například scénou, ve které kouč projeví pochopení pro národnostní zvyklosti gruzínského hráče a vyhoví jeho přání zúčastnit se sestřiny svatby. Věc ovšem vyřeší originálně. Přesune se na gruzínskou svatbu s celým týmem, zúčastní se svatebního veselí, ale vzápětí pokračuje v místních improvizovaných podmínkách v přípravě mužstva. Jinou dějovou linku představuje příběh litevského hráče Modestase Paulauskase (James Tratas), který je sice oporou týmu, ale zároveň čelí výzvám emigrantských kruhů, aby odešel ze Sovětského svazu do evropské profesionální soutěže. Jeho váhání vrcholí ve chvíli, kdy jej již zprostředkovatelé z řad litevské emigrace odvázejí autem z olympijské vesnice. Hráč se ale na poslední chvíli rozhodne u týmu setrvat a svůj krok zdůvodní pocitem příslušnosti k „nim“, čímž je myšlen mnohonárodnostní tým, jenž je ovšem metaforou stejně multinacionálního Sovětského svazu. Po vítězném finále je jednota stvrzena i prohlášením hráčů, že hráli za vlast. Důraz na mnohonárodnostní charakter mužstva je vysloven explicitně a poněkud neohrabaně skupinou černošských pouličních basketbalistů, kteří si v úvodu snímku s několika Sověty zahrají improvizované utkání. Američané při sledování televizního přenosu olympijského turnaje charakterizují podobu sovětských hráčů jako Španělů, Irů a dokonce i jednoho Indiána a podivují se nad tím, že takto rozličné typy jsou dohromady nazývány Rusy.

Rozkolísanost litevského hráče, který se nakonec přikloní na stranu sovětského týmu, potažmo tedy sovětského impéria můžeme interpretovat jako aktuální projev nostalgie po někdejším uspořádání. Tato aktualizace se jeví být projevem dalšího atributu kulturní paměti, který J. Assmann rozeznává – *rekonstruktivitu*. Tvrdí, že kulturní paměť vztahuje své vědění vždy k současnému referenčnímu rámci, tedy aktuálně přítomné situaci. Je sice pochopitelně vázána na dané figury vzpomínání a soubory vědění, ale každá přítomná doba se k nim „staví se snahou o osvojení, polemiku, uchování a přeměnu“ (Assmann, 2015, s. 55). Druhým důležitým atributem, který v tomto konkrétním případě hraje roli, je *závažnost*, tedy normativní působení kulturní paměti. „Prostřednictvím vztahu k normativnímu sebeobrazu skupiny vychází najevo jasná hodnotová perspektiva a škála relevance, jež strukturuje soubor kulturního vědění a symbolů“ (ibid.). Zde narážíme na úzkou provázanost mezi vzpomínáním a zapomínáním, formováním kolektivní identity a politickou mocí (Řehořová, 2016, s. 47). Lidská paměť je podle A. Assmannové vysoce selektivní. Kapacita paměti je omezena biologickými a kulturními omezeními, ke slovu ale přicházejí i psychologické vlivy, které určité bolestivé či nesourodé vzpomínky přemísťují, skrývají či přepisují. Stejná dynamika funguje i na úrovni kulturní paměti (Assmannová, 2008, s. 97). Selektivnost paměti se pak projevuje tím, že jsou zdůrazňovány prvky potvrzující pozitivní obraz jedince či společnosti, zatímco prvky, které tento obraz narušují či zpochybňují, jsou odsouvány nebo vymazány (Řehořová, 2016, s. 47).

Ve zkoumaných snímcích se tyto atributy kulturní paměti projevují dvěma hlavními způsoby. První se týká zobrazení kulturního a politického kontextu. V obou filmech je tehdejší komunistický režim brežněvovské éry prezentován jako otravný prvek života, který hrdinům komplikuje život a brání jim v ryze vlasteneckém úsilí. Snaha Charlamova a jeho týmu ve filmu *Legenda 17* i usilování basketbalového mužstva ve *Výskoku* není prezentováno jako souboj komunistické ideologie s kapitalistickým způsobem života, ale jako souboj primárně nacionalistický. Toto nahrazení animozity určené atmosférou studené války vlasteneckým étosem stvrzují i vedlejší postavy politických pracovníků a funkcionářů. Ve snímku *Legenda 17* narušuje k mužstvu přidělený politruk rodící se atmosféru patriotismu v hokejové šatně oportunistickými a politicky podbarvenými vzkazy „z Moskvy“. Ve filmu

⁴ Sovětský trenér se ve skutečnosti jmenoval Vladimir Petrovič Kondrašin, ve filmu bylo jeho jméno na přání pozůstalých změněno.

Výskok chce pro změnu politicky obezřetný funkcionář využít teroristického útoku na izraelské sportovce a zdůvodnit jím odstoupení z finálového utkání, aby Sovětský svaz neriskoval pravděpodobnou prohru. I v tomto případě je vlastenecké odhodlání týmu zásadním elementem, který se této oportunistické snaze postaví. Dá se dokonce říci, že projevy komunistické moci jsou v obou filmech místy karikovány. Je zřejmé, že tato transformace komunistické ideologie v ideologii nacionalismu souvisí se společenskými změnami, které v Rusku v uplynulém čtvrtstoletí probíhají. V tomto případě se tak potvrzuje Foucaultova teze o mocenském charakteru interpretace historických událostí (Foucault, 1975, s. 25).

Druhým způsobem, jímž se v obou filmech projevuje *rekonstruktivita* a *závažnost* (normativní působení) je manipulativní zobrazení průběhu samotných utkání. Ve filmu *Legenda 17* je série osmi utkání (kterou SSSR v souhrnu těsně prohrál) shrnuta do jediného zápasu, v němž se objeví události, které se ve skutečnosti odehrály později. To lze snadno vysvětlit snahou dát snímku patřičnou sevřenost. Mnohem zásadnější manipulací je vykreslení finálového utkání ve snímku *Výskok*. Skandální vyvrcholení zápasu, které bylo ovlivněno bezprecedentními zásahy rozhodčích, a dokonce i generálního sekretáře FIBA Williama Jonese, je zde prezentováno zcela jednostranně a postrádá jakýkoliv nádech kontroverznosti. V tomto případě dochází teze o důležitosti zapomínání v kolektivní paměti svého dalšího potvrzení.

Filmem, který naplňuje časový odstup tří generací deklarovaný Assmannem, je snímek, který samy badatelky v oboru paměťových studií A. Erllová a S. Wodianková uvádějí jako příklad filmu paměti – *Bernský zázrak* z roku 2003 (Erllová – Wodianková, 2008, s. 1). Tento německý snímek připomíná vítězství německé fotbalové reprezentace na mistrovství světa ve Švýcarsku v roce 1954. Toto vítězství bylo nejen překvapivé – Němci porazili ve finále tým Maďarska, s nímž v základní části turnaje prohráli v poměru 3 : 8 –, ale znamenalo pro zemi poraženou v druhé světové válce i krok v návratu mezi evropské národy. V tomto případě se dá spekulovat o tom, do jaké míry stojí za natočením filmu potřeba připomínat „zakládající mýty“ v době, kdy se země potýká s problémy přetrvávajícími i po sjednocení Německa. Slogan „Každý národ potřebuje legendu“ byl dokonce oficiálním sloganem využívaným na filmovém plakátu (Hochscherf – Laucht, 2008, s. 280).

Jak uvádějí Hochscherf s Lauchtem, kolektivní vnímání triumfu v Bernu je srovnatelné snad s prvním přistáním na Měsíci. Stejně jako u jiných výjimečných událostí si většina německých pamětníků dokáže vybavit, co dělala v okamžiku fotbalového triumfu. „Film líčí sportovní vítězství jako všenněmecké oslavy, a to navzdory tehdejšímu politickému rozdělení Německa na dva samostatné státy. Ve scéně nabitě politickou symbolikou ukazuje film mladé lidi sledující mistrovství světa v televizi, zatímco v pozadí se rýsuje nadživotní Leninův portrét. I když hlavní hrdina a všichni jeho společníci nosí košile a odznaky komunistické organizace mládeže Freie Deutsche Jugend (FDJ), účastně sledují úsilí západoněmecké strany“ (Hochscherf – Laucht, 2008, s. 292). Před rokem 1989 se podle Hochscherfa a Lauchta východní Němci považovali za Němce bez ohledu na oficiální snahy komunistického vedení NDR vybudovat exkluzivní socialistickou východoněmeckou identitu. Oslava fotbalového triumfu i východními Němci je filmovou reprezentací, která osvětluje vnímání dvou států sebou samými. Zatímco NDR nikdy nesloužila pro SRN jako referenční bod kulturní vyspělosti, SRN tuto úlohu plnila pro NDR po celou dobu její existence (ibid.).

Bernský zázrak je snímkem, který splňuje požadavek časového odstupu tří generací rozhodně striktněji než filmy *Legenda 17* a *Výskok*. Přesto se nedá říci, že by byl díky tomu přesvědčivější či jen nějak odlišnější od obou zmíněných filmů. Film paměti neexistuje sám o sobě coby symbolická struktura, ale musí být vytvořen v sociálních systémech. Důležitou doplňkovou metodou zkoumání takového filmu je pak tedy zvážení sociálních systémů. Jde často o poměrně pragmatické faktory, kterými mohou být vysílací prostor, ratingy,

marketingové strategie, udělené ceny (Erl – Wodianka, 2008, s. 5–6). „Pro filmy paměti je charakteristická svázanost s aktuální přítomností, v níž se aktivně podílí na formování sdílené představy o konkrétní minulosti a dalších sociálně-kulturních procesech“ (Činátl, 2014, s. 130). Jak už bylo řečeno výše, každý z uvedených filmů vznikl z nějakého důvodu determinovaného současností. Na vzniku *Hokejového zázraku* mohla mít svůj podíl frustrace americké společnosti po 11. září, natočení *Bernského zázraku* motivovala snaha připomenout si „zakládající mýtus“ v těžkém období po znovusjednocení země. Ruské filmy *Legenda 17* a *Výskok* svou nacionalistickou rétorikou nepochybně rezonují se snahou navrátit Rusku velmocenské postavení.

Důležitá je v této souvislosti otázka, co vlastně vytváří z některých médií silná média kulturní paměti, tedy média, která vytvářejí a formují kolektivní obrazy minulosti? (Erl, 2008, s. 390). A. Erllová v této souvislosti poznamenává, že tatáž událost může působit více způsoby: ve formě anekdoty ji můžeme vnímat jako součást živé historie, ale například v opeře nabývá až mytických dimenzí. V literatuře i ve filmu můžeme rozpoznat různé podoby reprezentace, které v publiku vyvolávají různé způsoby kulturního zapamatování. Podle Erllové lze rozlišit čtyři módy rétoriky kolektivní paměti: zkušenostní, mytický, antagonistický a reflexivní (ibid.)

Zkušenostní mód představuje minulost jako nedávnou zkušenost. Mód *mytizační* je konstituován takovými literárními (či filmovými) formami, které připomínají reprezentace minulosti v rámci Assmannovy kulturní paměti, tedy jako vzpomínku na vzdálené události nacházející se v mytické minulosti. *Antagonistický* mód pomáhá zachovat jednu verzi minulosti a zcela odmítá výklad druhé strany. Protože se Erllová zabývá v první řadě literaturou, charakterizuje *reflexivní* mód jako druhý stupeň čtenářského pozorování – jde o kritickou reflexi tří zmíněných způsobů reprezentace. Reflexní režimy tedy tvoří formy, které poutají pozornost k procesům a problémům vzpomínání. Rétorika kolektivní paměti se podle ní nachází ve všech literárních žánrech, které představují minulost, od romantiky až po gotické romány a kriminální thrillery a samozřejmě i v jiných médiích, jako jsou třeba celovečerní filmy (ibid., s. 391–392).

Ve výše zkoumaných filmech (ale i v dalších neuváděných příkladech) je možné dobře rozpoznat především mód *mytizační* a *antagonistický*, byť lze v některých filmech nalézt i rétoriku *zkušenostního* módu. Snímky *Hokejový zázrak* a *Legenda 17* využívají *antagonistického* módu velmi produktivním způsobem. Americký snímek líčí střet se sovětskými hokejisty jako symbolický střet probíhající studené války a druhá strana střetu je demonizována, byť relativně mírnými prostředky. Film *Legenda 17* je v tomto ohledu daleko razantnější a druhou stranu (tedy kanadské hokejové profesionály) přímo denuncuje a zesměšňuje. Snímek *Bernský zázrak* daleko více využívá *mytický* mód rétoriky kolektivní paměti. Soupeři německého fotbalového týmu jsou upozaděni a ve filmu je potlačena jakákoliv symbolika odkazující k antagonismům druhé světové války. Daleko výraznější je právě *mytizační* rétorický mód a sportovní triumf je pojmán jako emancipační čin, nikoli jako konfrontační akt.

Jiným pozoruhodným snímkem, jímž je možné naše pozorování doplnit, je film *Lagaan – tenkrát v Indii* (Lagaan) z roku 2001. Tento film, nominovaný na Oscara v kategorii neanglicky mluvených filmů, se dočkal mnoha nejrůznějších reflexí v západní odborné literatuře. Coby film paměti jej výslovně zmiňují A. Erllová a S. Wodianková (2008, s. 1). Tento snímek potvrzuje, že se hraný sportovní film může stát médiem kulturní paměti i v odlišných kulturních oblastech. Film reflektuje britský kolonialismus a vypráví fiktivní příběh o kriketovém zápase, jenž mezi sebou svedou domorodí vesničané a příslušníci britské posádky. Sportovní utkání je exponováno mimo sportovní sféru sázkou uzavřenou oběma aktéry. Výhra zproští vesničany daně, kterou musí Britům odvádět, prohra by ji naopak navýšila na nezvládnutelnou úroveň. Na snímku je pozoruhodné především to, že je natočen

zcela v duchu tzv. bollywoodské produkce, jejíž estetické i žánrové konvence jsou běžnému evropskému (západnímu) divákovi vzdálené. Film v sobě směřuje dramatické, komediální i muzikálové prvky, což jej ovšem z kategorie filmů paměti nevyklučuje. „Má-li se nějaký snímek prosadit jako film paměti, musí vycházet ze žánrových konvencí a respektovat ustálené praktiky vzpomínání a způsoby reprezentace minulosti, aby mohl hrát roli zprostředkujícího média sociálně a kulturně sdíleného vzpomínání“ (Činátl, 2014, s. 23).

V českém prostředí budeme ovšem hraný sportovní snímek uznatelný za film paměti hledat obtížně. Reflexe sportovního úspěchu se omezuje na ryze fiktivní, komediálně laděný příběh fotbalového mužstva (*Klapzubova jedenáctka*), případně podává obraz, který ustálenou kolektivní paměť nahloďává a dekonstruuje (*Mistři*)⁵. Je ryze spekulativní otázkou, zda tato absence nesouvisí i s mentalitou malého národa, jemuž je cizí velkonárodní patos, navíc v případě, že je jeho nositelem sport. V této souvislosti se nabízí srovnání například s dánskou kinematografií a filmem *Léto 92* (Sommeren '92). Film vypráví o neočekávaném vítězství dánského fotbalového týmu na mistrovství Evropy 1992, na které byl dánský tým navíc nominován na poslední chvíli coby náhrada za vyloučenou Jugoslávii. Snímek vypráví příběh outsiderů se zřejmým nadhledem a patos je vyvažován řadou scén s komediálním laděním. Znovu se vkrádá otázka, zda důvodem absentující mytizace nemůže být i malý odstup od události (v době uvedení snímku 23 let), který nedovolil filmu vymanit se z formy komunikativní paměti.

Tuto tezi může částečně podporovat reflexe patrně největšího českého sportovního úspěchu na poli kolektivního sportu, jímž je hokejové vítězství na ZOH 1998 v Naganu. Událost byla zpracována do operní podoby již v roce 2004⁶, ke dvacátému výročí byl připravován animovaný film *Nagano – zrození hrdinů*, jehož dokončení se ale potýká s finančními problémy. Opera patetické projevy vlastenectví relativizovala, animovaný snímek by již svou formou patrně činil totéž. Místo něho měl ovšem začátkem roku premiéru celovečerní dokumentární film *Pásky z Nagana* (The Nagano Tapes). Snímek režiséra Ondřeje Hudečka využívá v bohaté míře nejrůznějších archivních materiálů (včetně širokouhlých filmových záběrů z naganského turnaje) i aktuálních rozhovorů s tehdejšími aktéry, novináři a historiky. Film disponuje výraznou narativní linkou, jejímž ústředním hrdinou je obránce (a někdejší emigrant) Petr Svoboda, jehož branka rozhodla finálové utkání proti Rusku. Film je zasazen do kontextu soudobých českých a československých dějin. Finálový soupeř je prezentován jako nástupce impéria, které v roce 1968 okupovalo Československo, hokej slouží jako metafora celé společnosti. Snímek zdůrazňuje nemožnost plného uplatnění hokejistů starší generace v normalizační realitě, současně poukazuje na skutečnost, že prosazení se v zámořské NHL v nových poměrech bylo pro hráče z východoevropských zemí velmi obtížné. Vítězství nad mužstvy USA, Kanady a Ruska ve vyřazovací části turnaje je tak interpretováno jako satisfakce za těžkosti a ústrky, jimž byli čeští hokejisté vystaveni v době normalizace i ve svobodné době. Film se nevyhýbá ani zcela explicitní symbolice, když připomíná skutečnost, že jedinou branku proti Rusku vstřelil právě hráč se jménem Svoboda. Současně tuto skutečnost ústy jednoho z publicistů relativizuje poznámkou o tom, že ve fiktivním příběhu by taková shoda okolností byla považována za neuvěřitelnou a přepjatou. Snímek *Pásky z Nagana* zjevně naplňuje většinu charakteristik typických pro kulturní paměť. Rekonstruuje nejen sportovní událost, ale v podstatě období posledních padesáti let, a podává i jejich normativní výklad.

Na základě výše předložených snímků se lze domnívat, že širší badatelská oblast kolektivní, respektive kulturní paměti, vztažená na problematiku filmového média, může při

⁵ Srv. Děkanovský, 2015, s. 54–64.

⁶ K její charakteristice blíže Děkanovský, 2008, s. 116–126.

aplikaci na specifický subžánr sportovního filmu přinést produktivní výsledky. Sport se ve své špičkové podobě může stát substitucí politických, ale i ozbrojených střetů. Význam některých historických sportovních událostí může v kolektivní paměti různých národů zaujímat nečekaně důležité místo. Současně se ukazuje, že pravděpodobně větší význam pro kolektivní paměť mají úspěchy dosažené v kolektivních disciplínách. Potvrzuje se tím i teze, podle níž má společenství milionů mnohem konkrétnější podobu, pozorujeme-li je na příkladu fotbalové jedenáctky (Hobsbawm, 2000, s. 138–139). Následné zpracování takových událostí do podoby hraného filmu se může za určitých okolností stát médiem tzv. kulturní paměti se všemi jejími charakteristikami.

Na základě provedeného výzkumu s přihlédnutím k výše zmiňovanému dokumentárnímu filmu *Pásky z Nagana* můžeme vyslovit i jednu dílčí pracovní tezi či spekulaci: zda právě médium dokumentárního filmu coby filmu paměti nemůže být jakýmsi mezistupněm mezi komunikativní pamětí a hraným historickým filmem coby médiem paměti kulturní. V každém případě již nelze zpochybnit obecnou roli filmu ve vztahu k historickému vědomí společnosti. Jeden z klasiků paměťových studií P. Nora se ostatně táže: „Jak bychom mohli vzájemně nespojovat například slavný „návrat vyprávění“, který je zřejmý v těch nejnovějších způsobech psaní dějin, a všemocnost obrazu a filmu v současné kultuře?“ (1998, s. 21)

Literatura:

- ASSMANN, A. (2008): Canon and Archive. In: A. Erll – A. Nünning (eds.): *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, s. 97–108.
- ASSMANN, J. (2001): *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.
- ASSMANN, J. (2015): Kolektivní paměť a kulturní identita. In: A. Kratochvíl (ed.): *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*. Praha: Akropolis, s. 50–61.
- BOYLE, R. – HAYNES, R. (2000): *Power Play: Sport, the Media and Popular Culture*. Essex.
- ČINÁTL, K. (2014): *Naše české minulosti, aneb, Jak vzpomínáme*. Praha: NLN.
- DĚKANOVSKÝ, J. (2015): Sport, média a filmové umění. In: E. Bútorová, E. – V. Veverková (eds.): *Úskalia žurnalistickéj a masmediálnej komunikácie v súčasnosti*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, s. 54–64.
- DĚKANOVSKÝ, J. (2008): *Sport, média a mýty. Zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. Praha: Dokořán.
- ERLL, A. – WODIANKA, S. (2008): Einleitung: Phänomenologie und Methodologie des „Erinnerungsfilms“. In: A. Erll – S. Wodianka (eds.): *Film und kulturelle Erinnerung: Plurimediale Konstellationen*. Berlin: Walter de Gruyter, s. 1–20.
- FOUCAULT, M. (1975): Film and Popular Memory. An interview with Michel Foucault. In: *Radical Philosophy*, 11, s. 24–29.
- HOBSBAWM, E. (2000): *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. Brno: CDK.
- HOCHSCHERF, T. – LAUCHT, Ch. (2008): „Every Nation Needs a Legend“. The Miracle of Bern and the Formation of a German Postwar Foundational Myth. In: R. Briley – M. Schoenecke – D. A. Carmichael (eds.): *All-Stars & Movie Stars. Sports in Film & History*. Lexington, s. 279–302.
- NORA, P. (1998): Mezi pamětí a historií. In: A. Bensa (ed.): *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, s. 7–32.
- ŘEHOŘOVÁ, I. (2016): *Film jako médium kulturní paměti: Proměny reflexe poválečného odsunu Němců v české filmové tvorbě*. Praha: FF UK. Disertační práce.
- WINTER, J. (2010): The Performance of the Past: Memory, History, Identity. In: K. Tiilmans– F. van Vree – J. Winter (eds.): *Performing the Past. Memory, History, and Identity in Modern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, s. 11– 34.

Filmy:

- Bernský zázrak* [Das Wunder von Bern] [film], režie Sönke Wortmann, SRN, 2003.
Hokejový zázrak [Miracle] [film], režie Gavin O'Connor, USA, 2004.
Klapzubova jedenáctka [film], režie Ladislav Brom, ČSR, 1938.
Klapzubova jedenáctka [TV seriál], režie Eduard Hofman, ČSSR, 1968.
Lagaan – tenkrát v Indii [Lagaan: Once Upon Time in India] [film], režie Ashutosh Gowariker, Indie, 2001.
Legenda 17 [film] [Легенда №17], režie Nikolaj Lebeděv, Rusko, 2013.
Léto '92 [Sommeren '92] [film], režie Kasper Barfoed, Velká Británie, Dánsko, 2015.
Mistři [film], režie Marek Najbrt, ČR, 2004.
Nagano – zrození hrdinů [film], režie Pavel Sadílek, ČR, nedokončeno.
Pásky z Nagana [The Nagano Tapes] [film], režie Ondřej Hudeček, USA, Česko, Kanada, 2018.
Výskok [Движение вверх] [film], režie Anton Megerdičev, Rusko, 2017.

Summary

Sports Film as a Medium of Cultural Memory

The relationship between sport and the media has undergone rapid development in recent decades. The combination of television and top sport has created a specific genre of popular culture. Sport therefore also features in the most varied of forms in the film media. This study deals with the relationship between the sub-genre of sports film and the concept of collective or cultural memory, respectively. It focuses on the factors that play crucial role in this process, as well as with the dispositive of the medium, that enables to generate, store and transmit shared contents of memory. The case study comprises an analysis of several film works of sports sub-genre with historical themes.

Reflexia kritických mediálnych výstupov zo Zimných olympijských hier v Soči v slovenských médiách

Michal Frank

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
michal.frank@petitpress.sk

Kľúčové slová: médiá, šport, kritická analýza diskurzu, slovenský mediálny priestor, olympiáda
Key words: media, sports, critical discourse analysis, Slovak media space, Olympics

*„Ó, šport, si mier!
Si puto, ktoré spája národy...“
Pierre de Coubertin: Óda na šport¹*

Na pozadí športových výsledkov z olympijských hier sa odvíjajú nielen analýzy, príbehy či emócie, zamestnávajúce médiá z celého sveta, ale aj presahy do mimošportových sfér a konotácie so svetovou politickou, ekonomickou či sociálnou realitou. Tieto súvislosti ostávajú na prvý pohľad v úzadí monitorovania primárne športovej stránky, čo však neznamená, že ich masové médiá, tie slovenské nevynímajúc, ignorujú.

Hoci sa môže javiť, že medzinárodné športové podujatie, akým sú zimné či letné olympijské hry, nie sú ničím iným než športovým podujatím, nie je to tak. Na Zimných olympijských hrách v Pjongčangu 2018 nastupovala domáca reprezentácia Kórejskej republiky nie pod svojou vlajkou, ale vedno s delegáciou Kórejskej ľudovodemokratickej republiky pod spoločnou vlajkou so znázornenou mapou nerozdelenej, a teda neexistujúcej krajiny. Po hrách, ktoré priniesli aj tento emotívny moment, došlo k stretnutiam delegácií oboch štátov, ktoré sú vo vojnovom stave, či k neočakávanému stretnutiu prezidenta USA Donalda Trumpa s vodcom KĽDR Kim Čong-Unom. Ďalším momentom tejto olympiády bol fakt, že na nej nemohlo oficiálne štartovať pre dopingové kauzy Rusko, jeho športovci súťažili pod olympijskou vlajkou označení ako OAR – Olympics Athlets from Russia = Olympijskí športovci z Ruska. Práve v Rusku, v (inak) letnom letovisku Soči sa uskutočnila prechádzajúca zimná olympiáda. Ani v tomto prípade nešlo iba o medzinárodné športové podujatie, ale išlo o „mediálnu udalosť“ („media event“, podľa napr. Dayan – Katz, 1992), ktorú možno skúmať z rôznych uhlov pohľadu a v rôznych sférach, od lingvistiky až po geopolitiku (v tomto príspevku skúmame reflexiu mediálnych výstupov). Podobne to bolo aj pred Soči 2014.

V minulosti sa stalo, že geopolitický rozmer prevážil nad športovým, najznámejším prípadom boli bojkoty olympiád, keď na letné olympijské hry (LOH) do Moskvy (1980) neprišla americká výprava (a ďalšie) a následne (1984) na LOH do Los Angeles v USA nevycestovali športovci Sovietskeho zväzu i väčšiny krajín socialistického tábora, vrátane Československa. Ďalším príkladom presahu (geo)politického kontextu a jeho prevaha (viac možno vnímaná s odstupom času) nad športovou oblasťou sú „Hitlerove“ hry v Berlíne (1936), v rovnakom meste sa v r. 1916 pre vojnu nekonali vôbec, LOH v Mníchove (1972) sa zas zapísali „krvavo“ do histórie po teroristickom útoku na delegáciu Izraela.

Od LOH v Soule (1988) je táto situácia relatívne pokojná. Objavili sa proklamácie o možnom bojkote olympiády v Pekingu (2008) či v Soči (2014), ale išlo o marginálne výroky a v praktickej rovine sa podobné postoje prejavovali najmä v rámci diplomatickej

¹ Preklad Milan Richter © 1982, 2013. In: Chmelár – Souček, 2013.

úrovne, napr. tak, či najvyšší predstavitelia prišli na otvárací ceremoniál. Sprísnilo sa tiež bezpečnostné opatrenia.

Putinove hry a Ukrajina

Aj cez túto optiku sa zamerajme na kritickú reflexiu Zimných olympijských hier (ZOH) v Soči 2014. Diskurz k ruskej olympiáde, tzv. Putinovým hrám², sa v svetových i slovenských médiách nevedol výsostne v rovine športových výsledkov a ich analýz. Hry sprevádzalo viacero škandálov, širšie či užšie reflektovaných aj slovenskými médiami, a to nielen na športových kolbištiach, ale aj mimo nich.

Pripomeňme si preto súvislosti, ktoré sa diali v čase konania hier v Soči, ale aj v čase krátko predtým a potom. „Olympijské prímerie nadväzuje na dávnu tradíciu z čias antických olympijských hier, keď znesvärené grécke mestské štáty v presne vymedzenom období pred začiatkom hier v Olympii a počas nich museli rešpektovať všeobecné prímerie. Takisto museli všetkým športovcom, ktorí išli súťažiť do Olympie, zaručiť bezpečný prechod cez vlastné územie“ (Chmelár – Souček, s. 25).

V čase konania ZOH v Soči bola v susednej Ukrajine napätá situácia, pričom hrozil otvorený vojenský konflikt s Ruskom. Podľa spomínanej olympijskej tradície má byť počas hier prímerie. Od roku 2004 (LOH Atény) má aj inštitucionálny rámec v podobe rezolúcie Valného zhromaždenia OSN k olympijskému prímeriu. „Väčšinou túto výzvu Organizácie spojených národov vlády aj rešpektujú“ (tamže, 26).

ZOH v Soči sa uskutočnili od 7. do 23. februára 2014. Kým horel olympijský oheň, zbrane skutočne mlčali, aspoň naoko. „Keď Putin skryl prepadnutie Gruzínska za pekinskú olympiádu, netušil, že lesk a slávu z hier v Soči odkloní jeho ukrajinský kôň Janukovyč,“ postrehol komentátor Peter Schutz. (SME.sk, 24. 2. 2014). Narážal na udalosti odohrávajúce sa na Ukrajine v čase konania ZOH v Soči. No už 26. februára 2014 ohlásil ruský prezident Vladimir Putin vojenské cvičenie neďaleko hraníc s Ukrajinou, o dva dni neskôr obsadil Krym, ktorý bol v marci anektovaný. Následne sa rozpútal vojenský konflikt na východnej Ukrajine. Separatisti, podporovaní Ruskom, sa usilovali o odtrhnutie od Ukrajiny.

Na lepšiu orientáciu uvádzame **časosled**: Ukrajinský prezident Viktor Janukovyč odmietol (21. 11. 2013) podpísať asociačnú dohodu s Európskou úniou, čo vyvolalo protesty občanov na kyjevskom Majdane, kde 30. 11. 2014 zasiahla poriadková polícia. Došlo aj k streľbe. Ukrajinský parlament prijal 26. 1. 2014 zákony zakazujúce slobodu zhromažďovania či prejavu. Vo svete ich kritizovali. Zrušené boli 28. januára 2014, teda krátko pred začiatkom ZOH. Počas olympiády došlo ku krvavým udalostiam na kyjevskom Majdane, časť ukrajinskej výpravy sa rozhodla predčasne odísť. Napr. zjazdová lyžiarka Bogdana Malocká, ktorá napísala na Facebook: „Na znak solidarity s bojovníkmi na barikádach na majdane a na protest proti zločineckým činom proti protestujúcim, bezohľadnosti prezidenta a jeho prisluhovačov vo vláde, odmietame ďalšiu účasť na olympijských hrách v Soči.“³

Deň pred ukončením olympiády (22. 2.) bol ukrajinským parlamentom zosadený prezident Viktor Janukovyč, ktorý uprchol do Ruska. Nový prezident Petro Porošenko, uznaný Západom i Ruskom, bol následne zvolený v májových voľbách, v čase, keď už v bol krajine vojenský konflikt.

Ruský novinár Michail Zygar v súvislosti so ZOH v Soči prízvukoval, že „nastavenie svetovej tlače bolo veľmi kritické“. (Zygar, 2016, s. 357) Práve preto sa udalosti v susednom

² Prilievavé pomenovanie sme prebrali podľa názvu dokumentárneho filmu A. Gentelva (viac na <<http://www.csfd.cz/film/366003-putinovy-hry/>>).

³Zdroj: <<http://sport.sme.sk/c/7109779/ukrajinska-lyziarka-opusta-soci-pre-majdan-nechce-reprezentovat.html#ixzz3X7sJIDWz>>; agentúra SITA citovala aj server tsn.ua.

štáte diali pre Rusko v nevhodnom čase. „Na otvorenie hier pricestovalo takmer štyridsať zahraničných lídrov (vrátane štyroch lídrov G20: premiéri Talianska, Japonska, Turecka a čínsky vodca), štátne médiá (v Rusku – pozn. aut.) to prezentovali ako znak širokého medzinárodného uznania. Jedným z hostí bol aj ukrajinský prezident Viktor Jakukovyč. Pre neho bola cesta do Soči riskantným krokom, strety opozície so silovými štruktúrami v centre Kyjeva prinášali prvé obete“ (Zygar, 2016, s. 358).

Podľa Zygara mal ruský prezident Putin obavy o situáciu na Ukrajine a z toho, že ním podporovaný prezident Janukovyč nemá situáciu pod kontrolou, hoci ten sa ho snažil presviedčať o opaku. Spravil aj gesto, že sa stretol v čase hier s reprezentantmi a trénermi Ukrajiny (Zygar, 2016, s. 358–362). Toľko kontext.

Problematické financovanie hier za 40 miliárd eur

V slovenských médiách rezonovala téma predražených stavieb v olympijskej dedine. „Rozpočet sa s tichým súhlasom vlády a samotného prezidenta Vladimira Putina niekoľko ráz navyšoval, až dosiahol astronomických 38 miliárd eur. Štvornásobne viac, než spotreboval pred dvoma rokmi Londýn,“ uvádza špeciálne vydanie Plus 7 dní k ZOH Soči (Plus 7 dní špeciál, 2014). V článku Megalomanské (tamže) konštatoval autor R. Hrbík, že Rusi vystavali všetky stavby na zelenej lúke, vrátane novej cesty z letiska, hotelov, troch olympijských dedín, cieľových štadiónov, korčuliarskeho paláca Ľadovec za 32 miliónov eur, hokejového štadióna Bolšoj za 130 miliónov eur, centra Sanki za 136 miliónov eur či hlavného Olympijského štadióna Fišť za 450 miliónov eur.

Populárne sa stali fotografie stavebných nepodarkov, ktorým dominovali dva záchody postavené vedľa seba. Keď sa ich fotografia bleskurýchlo rozšírila po svete, dvojzáchod v biatlonovom areáli vystriedali poličky. (Plus 7 dní, 12. 2. 2014). Celkovo boli organizátori na podobné veci precitlivení. Keď sa pri otváraní ceremonii nerozvinul jeden z piatich kruhov, ruská štátna televízia to rýchlo nahradila záberom z generálky.

Denník Pravda pred začiatkom hier taktiež uverejnil kritický článok o vysokých nákladoch na usporiadanie zimnej olympiády v subtropickom pásme. Pravda písala: „Podľa kritikov je to len ďalší dôsledok Putinovej chorobnej túžby zviditeľniť sa a tvrdohlavo prezentovať Rusko ako krajinu v rozkvetu, športovú, zbrojársku, technologickú, kozmickú a automobilovú veľmoc“ (Vanya, 2014).

Kritické súvislosti s politikou i ekonomikou pobadal aj komentátor SME Peter Morvay: „Soči sú najspolitizovanejšie olympijské hry od Moskvy a Los Angeles v rokoch 1980 a 1984. Začalo sa to výberom miesta, Soči si Rusko nevybralo len preto, lebo ho po Stalinovi ako svoje letné sídlo a miesto občasných rokovaní využíva i jeho súčasný vládca. Alebo že má dosť miesta a zároveň je dosť mimo, aby tam mohli skúsiť na zelenej lúke vybudovať celý umelý a uzavretý svet izolovaný od ruskej reality. Olympijské hry na úpäti búriaceho sa Kaukazu, pri hranici sporného Abcházsku majú asi zároveň ukázať, že ruské panstvo je i v týchto krajinách pevné a na večné časy.“ (SME 9. 2. 2014)

V médiách sa tiež objavilo viacero informácií o tom, prečo náklady na hry dosiahli závratnú, takmer 40-miliardovú sumu. „Kritici tvrdia, že polovica tejto sumy bola buď rozkradnutá, alebo vyplatená v podobe úplatkov priateľom prezidenta Vladimira Putina, ktorí zhodou okolností získali najväčšie zákazky“ (Buruma, 2014).

Rezonujúce témy

Veľkou témou pred ZOH v Soči boli práva homosexuálov. Postoj organizátorov hier kritizoval napr. holandský profesor Ian Buruma v článku s expresívnym titulkom Idiotizmus olympijských hodnôt. Zaujímavo sa k tejto téme postavil týždenník Plus 7 dní, ktorý humorne poukázal na zjavné rodinkárske pomery v slovenskej olympijskej výprave: „Slovensko v žiadnom prípade nechce provokovať Rusko a báťušku Vladimira Putina. Na rozdiel od tých

Spojených štátov amerických. No len sa pozrite. Barack Obama na zimné olympijské hry do Soči necestuje. Ivan Gašparovič s radosťou ide. Napokon, čo by už len doma robil. Rusko prijalo zákon zakazujúci propagáciu sexuality. Obama vyslal do Soči ako šéfkú výpravy legendárnu tenistku a neskrývanú lesbičku Billie Jean Kingovú. Slovensko do Soči posiela Janku Gartnerovú – vedúca výpravy, Juraja Gantnera – manžel a šéf zjazdárov, Petru Gartnerovú – asistentka mamy Janky – a lyžiarku Janu Gartnerovú ml. Teda tradičnú slovenskú rodinu. Volod'a bude mať určite radosť“ (Plus 7 dní, 23. 1. 2014).

Slovenské športové kauzy

Ako vidieť, diskurz o ZOH v Soči mal vo svete okrem športu presahy politické, vojenskej, ekonomické, legislatívne, ľudsko-právne a ďalšie. Čo boli okrem už spomínaných tém kauzy, ktorým sa venovali slovenské médiá a presahovali výsostne športovú optiku?

Medzi také môžeme zaradiť nenomináciu Miroslava Šatana, ku ktorej sa svojsky vyjadrila aj slovenská poslankyňa Európskeho parlamentu Anna Záborská (KDH, EPP-ED). Vydala tlačovú správu s názvom Šatan patrí do reprezentácie a z trénerovho citátu na tlačovke si vyvodila, že prednosť dostali mladší, nie však nevyhnutne lepší hráči. „Ak by takto postupoval ktorýkoľvek zamestnávateľ, porušil by č. 21 Charty základných práv Európskej únie, ktorý zakazuje diskrimináciu.“⁴

Jej výrok síce vyvolal úsmevné reakcie, no v konečnom dôsledku si samotný tréner Vladimír Vůjtek v Soči po neúspechu na ZOH sypal popol na hlavu, že sa nerozhodoval úplne slobodne. A síce zopakoval výroky o Šatanovej slabej výkonnosti, no zároveň jednoznačne priznal, že ho nepovolal pre spor s hokejistom Zdenom Chárom.⁵

Rozruch spôsobila aj zmätočná (viacnásobne menená) nominácia reprezentantky v krasokorčuľovaní, keď do poslednej chvíle nebolo jasné, či na ZOH pôjde Nicole Rajičová (napokon štartovala) alebo Monika Šimančíková. Výkonný výbor SOV sa rozhodol nemeniť originálnu nomináciu krasokorčuľiarok a do Soči napokon predsa len pocestuje Nicole Rajičová. Exekutíva Slovenského krasokorčuľarskeho zväzu odporučila účasť Moniky Šimančíkovej, ktorá figurovala pôvodne ako náhradníčka. S jej názorom sa však VV SOV nestotožnil a ponechal v platnosti pôvodný výber. (SITA, 27. 1. 2014) Kauzu, ktorá výrazne poškodila obe slovenské krasokorčuľiarke i renomé funkcionárov, spomínali viaceré slovenské médiá. Nevenovali jej toľko priestoru ako iným problémom (napr. kauze Chára verzus Šatan). Zaujímavý pohľad priniesla občianska žurnalistika, keď sa Šimančíkovej na svojom blogu zastal športový publicista Jaroslav Lieskovský.⁶

Ďalšiu kauzu vyvolala agentúrna správa. Jedinú medailu, zlatú, vybojovala pre Slovenskú republiku ruská rodáčka Anastazia Kuzminová. Spravodajca agentúry AP interpretoval jej slová v zmysle, že je „Ruska so slovenským pasom“.⁷ Išlo o pomerne citlivú otázku nacionality, ktorá vyvolala najmä v slovenských médiách viaceré rozporuplné reakcie a celá kauza mala viaceré mediálne, športové, a dokonca politické účinky.⁸

⁴ Viac napr. tu: <<http://www.sme.sk/c/7061203/zaborska-si-mysli-ze-satana-diskriminuju-pre-vek.html>>.

⁵ Citujeme z denníka SME, túto informáciu však priniesla aj agentúra SITA, na ktorú portál tiež odkazoval, ale aj všetky ďalšie významné slovenské médiá; podobne je to aj v ďalších prípadoch známych športových kázňach zo Soči uverejnených v médiách na Slovensku.

⁶ Pomohol nielen prirovnaním k Šatanovi, ale problémy okolo technického skóre vo voľnej jazde prirovnal k vtípu o bežeckých pretekoch medzi Kennedym a Chruščovom: „Vítazstvo prezidenta USA opisali moskovské noviny takto: Nikita Sergejevič Chruščov získal vynikajúce druhé miesto a John Fitzgerald Kennedy skončil predposledný.“

⁷ Viac napr. tu: <<http://sportky.topky.sk/c/119586/kuzminovej-slova-pre-americky-novinarov-som-ruskej-narodnosti-a-tu-som-doma>>.

⁸ Autor sa tejto kauze venuje v pripravovanej dizertačnej práci prostredníctvom komplexnej metódy kritickej analýzy diskurzu.

Ex post sa odohrali ďalšie kauzy, napríklad doping domácich športovcov (mal dohru o štyri roky na ZOH v Pjongčangu, kde Rusko nemohlo oficiálne štartovať, ruskí športovci vystupovali pod olympijskou vlajkou a ako OAR – Olympics Athlets from Russia = Olympijskí športovci z Ruska). Svetoznáma hudobná umelkyňa Vanessa Mae štartovala ako lyžiarka na ZOH v Soči neprávom. Hladinu verejnej mienky rozvíril aj slovenský alpský lyžiar Adam Žampa, piaty na ZOH v Soči, ktorý oznámil, že chce pretekať za Rusko, no napokon od tohto úmyslu upustil.

Tiene nad olympijskými kruhmi

ZOH 2014 v Soči sa skončili pre Rusko úspešne. Po dvoch desaťročiach vyhrali Rusi medailovú bilanciu s 33 medailami, z toho trinástimi zlatými, hoci bez tej prestížnej hokejovej (uvádzame pôvodnú bilanciu, bez dodatočných penalizácií). Boli to ale skutočne aj Putinove hry, ktoré mali ukázať Rusko a jeho najvyššieho predstaviteľa ako silnú krajinu a silného vodcu. Ako veľmoc, ktorá môže postaviť v letnom letovisku (hoci predraženú) infraštruktúru pre zimnú olympiádu a pripraviť monumentálne celosvetové predstavenie. Náčrt káz, ktoré kriticky reflektovali (aj) slovenské médiá, ukázal, že niektoré problémy čiastočne zatienili športovú stránku hier.

„Paradoxom týchto olympijských hier bolo, že boli jedny z najlepších hier v histórii. Ale v spoločenskom svetovom povedomí prežili iba niekoľko dní. Temná škvrna Ukrajiny všetko prebila,“ cituje ruský novinár Zygar Dmitrija Peskova, tlačového tajomníka V. Putina, a pripája aj citát samotného ruského prezidenta: „Existuje regiment kritikov, majú ďaleko od športu, zaoberajú sa konkurenčným bojom v sfére medzinárodnej politiky. Využili tento olympijský projekt na dosiahnutie svojich vlastných cieľov v sfére medzinárodnej politiky...“ (Zygar, 2016, s. 369)

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že na stránkach novín, v televízii či rozhlase prevládala športová stránka hier. Na druhej strane, bezprostredne po skončení hier eskalovalo napätie na Ukrajine, ktorej Rusko zabralo Krym a na východe krajiny začali boje. Z tejto reflexie vyplýva, že slovenské médiá si nevšimli počas tejto veľkej svetovej (nielen) športovej udalosti výlučne športovú stránku, ale poukazovali aj na ďalšie kauzy v kontexte týchto hier.

Literatúra:

- BURUMA, I. (2014): Idiotizmus kritických hodnôt. [Cit. 2014-09-01.] Dostupné na internete: <<http://komentare.sme.sk/c/7094836/idiotizmus-olympijskych-hodnot.html>>
- DAYAN, D. – KATZ, E. (1992): *Media Events: The Live Broadcasting of History*. Cambridge: Harvard University Press.
- HRÍBIK, R. (2014): Megalomanské. In: *Plus 7 dní špeciál – Zimná olympiáda Soči 2014*. Bratislava: Spoločnosť 7 plus, s. r. o.
- HRÍBIK, R. (2014): Na ruský spôsob. In: *Plus 7 dní*, 24/7.
- CHMELÁR, F. – SOUČEK, Ľ. (2013): *Olympijské symboly, ceremoniály, hodnoty a princípy*. Bratislava: SOV
- KERN, M. (2014): Záborská si myslí, že Šatana diskriminujú pre vek. [Cit. 2014-09-01.] Dostupné na internete <<http://www.sme.sk/c/7061203/zaborska-si-mysli-ze-satana-diskriminuju-pre-vek.html>>
- LIESKOVSKÝ, J. (2014): BLOG: Kto ukradol piešťanskej krasokorčuliarke Monike Simančíkovej ZOH v Soči? [Cit. 2014-31-03.] Dostupné na internete: <<http://www.trnavskyhlas.sk/c/12869-blog-kto-ukradol-piestanskej-krasokorculiarke-monike-simancikovej-zoh-v-soci.htm>>
- MORVAY, P. (2014): Kedy je Rusko šťastné? [Cit. 2014-09-02.] Dostupné na internete: <<http://komentare.sme.sk/c/7096657/kedy-je-rusko-stastne.html>>

- PROKOP, T. (2014): Vůjteck: Šatan by v Soči hral, nebyť sporu s Chárom. [Cit. 2014-02-20.] Dostupné na internete: <<http://sport.sme.sk/c/7110055/vujtek-satan-by-v-soci-hral-nebyt-sporu-s-charom.html>>
- Redakcia Plus 7 dní. 2014. Tradičná rodina v Soči. In: *Plus 7 dní*, 24/4, s. 16.
- SCHUTZ, P. (2014): Medaily a Putin. [Cit. 2014-02-24.] Dostupné na internete: <<http://komentare.sme.sk/c/7114891/medaily-a-putin.html>>
- SITA (2014): Zoznam Slovákov, ktorí sa predstavia v Soči. Agentúrna správa SITA. 27. 1. 2014. [Cit. 2014-02-24.] Dostupné na internete: <<http://www.webnoviny.sk/sport/zoznam-slovakov-ktori-sa-predstavia-n/782936-clanok.html>>
- SITA – TASR – BAŽÍK M. – ŠVELLA M. (2014): Ukrajinská lyžiarka opúšťa Soči, pre majdan nechce reprezentovať. [Cit. 2014-24-02.] Dostupné na internete: <<http://sport.sme.sk/c/7109779/ukrajinska-lyziarka-opusta-soci-pre-majdan-nechce-reprezentovat.html>>
- TASR (2014): Rusi vyplatili robotníkom osem miliónov dolárov. [Cit. 2014-03-02.] Dostupné na internete: <<http://sport.sme.sk/c/7089472/rusi-vyplatili-robotnikom-osem-milionov-dolarov.html>>
- VANYA, B. (2014): ZOH 2014: Hry v pevnosti Soči. [Cit. 2018-11-02.] Dostupné na internete: <<https://sport.pravda.sk/zoh-2014/clanok/307728-zoh-2014-hry-v-pevnosti-soci/>>
- ZYGAR, M. (2016): *Všetci mocní Kremľa*. Bratislava: Absynt.

Monitorované médiá: Denník Šport, mediacentr.info, omediach.com, Plus 7 dní, Plus jeden deň, Pravda, Reuters, RTVS, SITA, SME, SME.sk, sport.aktuality.sk, Sportky.sk, TASR, Topky.sk, trnavskyhlas.sk, tsn.ua, TV Joj, TV Markíza.

Summary

Reflection of Critical Media Outputs from the Winter Olympics Games in Sochi in Slovak Media

Today, if we are talking about the Olympics, we are not just talking about a sporting event where specific athletes achieved particular results, winnings and losses. The impacts of such (sports, media) events and their interpretation in the media are much greater, from economic, socio-cultural to geopolitical. There is also a transcendence into the field of the linguistics. Flashbacks four years ago to the Winter Olympics Games in Sochi is from this view also – and still – very interesting.

Príspevok vznikol v rámci riešenie výskumnej úlohy VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra

On-line sportovní přenosy jako hybridní žánr

Jana Hoffmannová

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky
hoffmannova@ujc.cas.cz

Klíčová slova: elektronická komunikace, on-line sportovní přenosy, hybridní žánr, narativ, popis, hodnocení

Key words: computer-mediated communication, on-line sports reporting, a hybrid genre, narrative, description, evaluation

Nový grantový projekt, který řešíme od tohoto roku (2018) v oddělení stylistiky Ústavu pro jazyk český AV ČR v Praze, je věnován míšení žánrů, stylů a diskurzů v současné veřejné komunikaci (tj. především v prostředí nových médií, sociálních sítí apod.); a mne už před časem zaujaly on-line sportovní přenosy jako hybridní žánr a jako dějiště takového míšení. Lingvistikou sportu či sportovní lingvistikou jsem se dřív nikdy nezabývala, takže pro uvedení do kontextu jsem si připomněla aspoň práce některých slovenských i českých kolegů věnované především slovní zásobě sportovní žurnalistiky, tj. práce J. Mlacka (1981), I. Masára (1981, 1982), S. Mislovičové (1993, 1994), P. Odaloše (1992, 1998), dále některé příspěvky z plzeňských konferencí o slangu a argotu (V. Flegla, 1987; E. Minářové, 1995; Z. Sudy, 1995; M. Mlčocha, 2008). A samozřejmě znám výsledky soustavných výzkumů D. Slančové, T. Slančové (2014) a jejich kolegů, jakož i monografii J. Mergeše (2016). Seznámila jsem se také se soustředěným úsilím skupiny z Innsbrucku, která se věnuje lingvistice fotbalu, s obsažným sborníkem *The Linguistics of Football* (2008) a s monografií jednoho z autorů sborníku T. Müllera (2007). Soustavně a dlouhodobě se žánrem on-line sportovních přenosů zabývá brněnský anglista Jan Chovanec (Chovanec 2006, 2008, 2009a,b, 2010 aj.), který samozřejmě sleduje tento žánr na materiálu přenosů anglických a zaměřuje se výlučně na fotbal; já jsem se naproti tomu rozhodla prozkoumat tento žánr v prostředí zpravodajských serverů českých, podívat se i na jiné populární sporty (hokej, tenis) a pokusit se o některá srovnání (např. mezi reportážemi z různých serverů). Vytvořila jsem si k tomuto účelu předběžný korpus, který zahrnuje 9 utkání hokejových, 10 zápasů fotbalových, 3 utkání tenisová, a jen na okraj jsem připojila dva paralelní přenosy z olympijského biatlonu. Ze 24 přenosů jsem 14 sledovala pouze na serveru *Sport.cz*, 9 přenosů paralelně na dvou serverech (*Sport.cz* a *Sport.IDnes.cz*) a jedno fotbalové utkání prostřednictvím pěti různých serverů (navíc ještě *Sport.Aktualne.cz*, *Sport.Lidovky.cz* a *LiveSport.cz*).¹

Pohybujeme se tu tedy v prostředí sportovní medialistiky či mediálního sportu, vytváření mediálního obrazu různých sportovních klání, tj. metakomunikace, resp. (jak poznamenává J. Mergeš) „metametakomunikace“; komentátoři pořizující on-line přenosy obvykle sledují televizní přenos z utkání a na jeho základě – tj. synchronně nebo s nepatrným zpožděním – vytvářejí jednotlivé segmenty svého textu. Proto bývá tento žánr označován i jako *minute-by-minute match report* (v anglické terminologii také jako *live text commentary*, *on-line sports commentary*, *on-line sports reporting*). V češtině se mluví o *on-line přenosech* (též *on-line zpravodajství*, *reportážích*, *komentářích*). Tady už narážíme na žánrovou ambivalentnost či hybridnost tohoto žánru: zpráva, reportáž, komentář? **Komentář** bývá v typologii publicistických žánrů řazen mezi žánry analytické; a pro autory zkoumaných textů těžko najít jiné označení než *komentátoři*. **Reportáž** je v rámci funkčního stylu publicistického pokládána za žánr „beletristický“ nebo „beletrizující“, tedy v každém případě

¹ K českým zpravodajským serverům srov. Ireinová, 2009.

pomezí, hybridní. Nebo s těmito texty zůstáváme spíše v rámci skupiny žánrů zpravodajských, tedy u **zprávy**? J. Mistrík (1975) zavedl žánr *rozšířené zprávy*, který považuje za hybridní (kombinující postup informační s vyprávěcím a popisným) a blíží se reportáži (ostatně V. Jisl, 1966, užívá i termín *reportážní zpráva*): čím dál od zprávy a blíže k reportáži, tím více podle Mistríka ubývá juxtaopozice (pouhého řazení faktů vedle sebe), zvyšuje se koheznost, do textu proniká dějovost a dramatická i vyjadřovací postojů a hodnocení komentátora. M. Grygar (1961) opakuje obvyklé řazení reportáže jako „smíšeného žánru“ na pomezí žánrů zpravodajských a beletrizujících. Zdůrazňuje mj., že text reportáže je mozaikovitý, založený na juxtaopozici stejně důležitých segmentů, bez vertikálního členění. (V on-line přenosech to platí téměř beze zbytku, jen jsou někdy odlišeny tučným písmem pasáže o klíčových momentech utkání, hlavně o gólech.) Podle něho jsou tu časté jednočlenné věty, málo je zastoupena hypotaxe. Dále uvidíme, že v on-line přenosech hypotaxe zastoupena je, ale téměř výhradně v podobě „nepravých“ vět vedlejších; i z toho je možná patrné, že se tyto texty pohybují v meziprostoru a v různé míře se blíží reportáži. Setkáváme se ale i se spojením *textové přenosy*; komentátor např. v závěru píše *U dalších on-line přenosů se těším na počtenou*, fanoušek píše *zápas jsem neviděl, jen četl na netu...* Jde tedy o texty psané (a čtené), u nichž mne zajímalo, nakolik jsou ovlivněny neformálními projevy mluvenými (zdá se, že v českém prostředí nijak výrazně).

Dále zde vybízí k zamyšlení oscilace mezi plněním funkce **informační** a **zábavní**: mezi věcným informováním o průběhu sportovního utkání, racionálním analytickým „komentováním“ na jedné straně a subjektivním, nezřídka expresivním hodnocením komentátora, které vnáší do textu emoce, vzrušení, napětí, dramatická. U on-line sportovních přenosů jde o typický *infotainment*, o texty plnící také funkci ludickou; vždyť nabízejí informace o hrách, a komentátoři nepochybně chtějí své publikum bavit. Však také na začátku reportáže obvykle *přejí příjemnou zábavu*; později např. konstatují, že *fanoušci se nesmírně baví*, nebo že některý z hráčů *pobavil svou kličkou*; a v závěru shrnují, že *toto utkání rozhodně nenudilo*. Publikum baví sportovci i komentátoři; odtud i ona blízkost sportovních přenosů k divadlu, kterou se zabývá J. Rusnák,² ostatně v on-line reportážích lze zaznamenat i zvolání jako *Další drama!* V této souvislosti se mluví i o amfiteátrovém diskurzu – a v antických amfiteátrech se odehrávala sportovní utkání, která měla podobu lých bojů, ale i jimi se publikum bavilo. A jak víme, v jazyce sportovní publicistiky se neustále mluví o *bojích, soubojích, zápasech, bitkách, potyčkách, útoku a obraně, střelách a střelení*, o tom, že někdo *vyslal projektil směrem k brance*, často faulující hráč byl v jedné reportáži označen jako *bosenský zabiják*, aj. Jde tedy i o *confrontainment* (srov. i J. Mergeš, 2017 aj., o „konfrontačno-oddychovom“ charakteru mediálního sportu.)

Pokud jde o oscilaci tohoto žánru mezi různými polohami, zaujalo mne i to, že někteří odborníci na sportovní lingvistiku (např. zmíněný T. Müller) rozlišují ve výstavbě sportovních přenosů na jedné straně **deskripci** (tj. dějový popis, popis dějů v utkání) a na druhé straně **elaboraci, rozvíjení**, tj. poskytování různých přídatných, doplňujících informací; nebo podobně rozlišují *on-line referenci* a *off-line referenci* (tj. opět vytváření určitého pozadí k popisovanému událostem). K rozvíjející vrstvě patří jistě i subjektivní hodnocení komentátora (někdy i *colour commentary*), doprovázející hlavně klíčové momenty utkání. S tím se do jisté míry kříží rozlišování převažující **narace**, spontánního **narativu**, a vrstvy určitých stereotypů, formulí spojených s opakovanými standardními situacemi (*zakázané uvolnění; nedovolený zákrok*; aj.). Chápání „narativu“ je dnes značně široké a dějový popis jistě není od narace příliš vzdálen; ale přesto, je tedy text tohoto typu založen spíše na postupu popisném, nebo vyprávěcím? A v jakém vztahu jsou k postupu informačnímu, který k uvedeným dvěma

² Příspěvek s názvem Športový prenos ako predstavenie byl přednesen na semináři Komunikácia v športe a o športe na FF Prešovské univerzity 21. 6. 2018.

připojuje J. Mistrík (viz výše)? Dále však uvidíme, že některé typy on-line přenosů mají spíše podobu statickou a popisnou, zatímco jiné spíše podobu dynamického vyprávění.³

On-line přenosy tedy sledují průběh utkání v čase, označují jednotlivé minuty (někdy i sekundy) a přiřazují jim určité textové jednotky. Tyto jednotky představují konstrukty, do nichž je dění segmentováno komentátorem; podle T. Müllera (c.d.)⁴ jsou přiřazovány především *událostem* (jako přihrávka, střela, gól, faul, vhazování), ev. *situacím* (ošetřování hráče aj.); segmentace je do značné míry podmíněna pravidly příslušné hry. Některý komentátor zařazuje své vstupy zhruba jednou za minutu, jiný (zejména u hokeje) i častěji, třeba třikrát i čtyřikrát za minutu. Jinak než hokej nebo fotbal je segmentováno utkání tenisové, kde jsou vstupy komentátora spojeny se ziskem míčů, tj. 15:0, 30:0, 30:15 atd. Styly jednotlivých komentátorů (ale spíše jednotlivých zpravodajských serverů) se liší i rozsahem jednotlivých vstupů: někde tvoří jednotku jediná krátká, lakonická výpověď, zatímco vstup jiného komentátora tvoří třeba několik výpovědí nebo rozsáhlejší souvětí. Vstupy naskakují na monitoru zdola nahoru (při archivaci přenosu se pak pořadí převrací).

Čas diskurzu, určovaný komentátorem, se tedy liší od času reálného „příběhu“, dění na hrací ploše. Protože u textového přenosu čtenáři nesdílejí bezprostřední zážitky z průběhu utkání (jak je tomu u přenosu televizního), je zřejmě důležité užívat v komentáři množství výrazů s **temporální** sémantikou, které vztahují události k momentu řeči, vystihují jejich pořadí a následnost, tj. *poprvé, nakonec, teď, hned, poté, nyní už znovu, tentokrát*. Nežádka se posloupnost, rychlé střídání událostí postihuje jen juxtapozicí jednotlivých výpovědí: *Nejprve Salah, poté Mané, nakonec Firmino*.

Husté síti výrazů, které zařazují události sportovního utkání v čase, odpovídá rovněž topografie, přenášená z hřiště do reportáže množstvím výrazů referujících ke specifickým, z hlediska příslušné hry a jejích pravidel relevantním **místům**. V hokeji je to hlavně *brána, mantinely, čára (branková, púlicí/červená, modrá), kruh (pravý, levý, středový), mezikruží, pásmo (útočné, obranné, střední)*, aj. Ve fotbale *brána (s břevnem a tyčemi), brankové a pokutové území*, tj. *malé a velké vápno*, ev. *šestnáctka (centr do vápna, poslal míč na malé vápno)*, *čára (pomezí, středová, branková), středový kruh, roh, zámezí*; a v tenise je prostor *dvorce (kurtu)* strukturován především *rohy, sítí, základní čarou* aj. Tyto prostředky lokalizace nesporně používají i televizní reportéři; lze opět jen usuzovat na to, že v případě, že televizní diváci pohyb hráčů po *hřišti (kluzišti, ledu, ledové ploše, hrací ploše)* vidí, nemusí být hustota těchto pojmenování tak vysoká jako např. v následující jednotce:

Kotouč chtěl zřejmě nahodit do pásma, místo toho jej dostal mimo hrací plochu. Následuje vhazování ve středovém kruhu.

Všimneme-li si **syntaktické** stránky jednotlivých segmentů on-line reportáží, lze konstatovat, že výrazně převládají výpovědi s verbem finitem, které nejlépe postihují dynamické střídání dějů. Výpovědi neslovesné jmenné představují v jednotlivých reportážích asi 10 – 20 % a patří k nim už zmíněné stereotypní formule označující opakované děje (*Střídání v českém týmu. Další přesilovka ruského výběru. Buly ve prospěch Česka. Další roh pro Liverpool.*) Dále k nim patří zvolací výpovědi typu *Další nebezpečná střela! Veliký tlak českého týmu! Velká šance Belgie!*; a také otázky vyjadřující pochybnosti komentátora (*Další zranění? Ruka?*), na něž si při vyřešení problému někdy vzápětí odpovídá (*Další nůžky RONALDA? Ne!*). V řadě případů bychom samozřejmě tyto „neslovesné“ výpovědi mohli

³ Každý přenos obvykle zahrnuje i úvodní informace, tj. sestavy, představování týmů a trenérů, výsledky týmu z poslední doby, statistiky apod., a v závěru pak určitou sumarizaci. Těmito rámcovými pasážemi se zde nezabývám, pohybuji se pouze mezi sdělením *Utkání začalo* a *Konec utkání*.

⁴ Müller se zabývá televizními, tj. živými mluvenými přenosy; jeho zjištění o segmentaci však zřejmě platí i pro on-line přenosy.

interpretovat i jako elipsu příslušného tvaru slovesa *být*: *Češi opět v útočném pásmu. Rusové v plném počtu. Francouz na střídačce. Modrić opět v akci. Real s míčem na polovině soupeře.*

Kromě krátkých výpovědí slovesných i neslovesných se ovšem vyskytují i segmenty obsazené rozsáhlejšími a složitějšími syntaktickými celky. Někdy jsou v nich výpovědi řazeny pouze na základě juxtapozice: *Šulák chyboval na modré čáře, Larkin toho mohl využít, dostal se přes vracejícího obránce, jel sám na Francouze...* Jindy se užívají souvětí se složitou výstavbou: *Dalekonosná střela z voleje, kterou ze své kopačky vypustil Fabian Delph (Anglie), byla tak tvrdá, že si ji bude obránce, který ji zablokoval, ještě nějakou tu chvíli pamatovat.* Při sledování výstavby souvětí však nelze přehlédnout mimořádně častý výskyt spojovacího výrazu *ale*:

Nečas obdržel pas mezi kruhy, ale musel se ještě otáčet, následně vypálil, ale Keith Kinkaid dobře viděl a kryje puk v lapačce.

V některých reportážích (z hokeje i fotbalu) se konektor *ale* uplatňuje i ve 40 – 50 % jednotek (v tenisu se to zdá být méně, jen asi 20 %). Vedle nejčastějšího *ale* se v menším počtu vyskytují i výrazy *však, avšak, ovšem, jenže, nicméně*. Vysokou frekvenci *ale* snad lze vysvětlit neustálými zvraty v utkání a opakovaně vznikajícím zklamaným očekáváním u komentátora.⁵ Přestože by to odpovídalo pojetí sportovního přenosu jako *confrontainmentu*, trochu se zdráhám označit tyto celky za odporovací souvětí; stereotypní *ale* totiž v některých případech možná nevyjadřuje žádný výrazný kontrast nebo protiklad, blíží se možná spíše významově vyprázdněnému diskurzivnímu markeru. Soudím, že tady by se dalo uvažovat o prostředku charakteristickém pro registr těchto přenosů.⁶

A přehlédnout nelze ani další značně frekventované syntaktické schéma: výskyt tzv. **nepravých vět vedlejších**, jejichž spojování se sportovní žurnalistikou se i v tomto novém žánru výrazně potvrzuje. Častěji jsme je zaznamenali v reportážích fotbalových (cca v 30 % jednotek), zatímco v hokejových jen asi v 15 % segmentů. Naprosto převládají věty přívlastkového typu (kvaziatributivní), uvozované vztahným výrazem *který* (ev. poměrně zřídka *jenž*) nebo různými tvary vztahného *což* (*čemuž, přičemž* aj.); *ale* objevují se i věty uvozované *když, kdy, kde, kam, odkud...*⁷

Hodně se teď rozčiluje Lallana, který si při zpracování pomohl rukou, což neuniklo zraku pomezního rozhodčího, jehož praporek hlavnímu arbitrovi jasně signalizoval nedovolené počínání anglického záložníka.

Larkin pokazil rozehrávku zpoza brány, když našel jen Kaprizova.

Dostali se do vedení ve 28. minutě, kdy se trefil Gusev.

Plekanec zavezl puk do útočného pásma, kde nyní Češi kombinují.

Oba tyto modely („*ale*“ a „ *který*“) se přitom nezřídka i kombinují:

⁵ Štokán (1980) u reportáže staví do popředí metodu řazení faktů a metodu kontrastu, protikladu.

⁶ S registrem bývají nejvýrazněji spojeny prostředky lexikální; v tomto příspěvku *ale* nechávám téměř úplně stranou problematiku sportovní terminologie, professionalismů a slangů, stejně jako vyjadřování metaforické, prostředky nesoucí dynamiku hry aj. Tomu se budu – v prostředí online přenosů – věnovat v dalším výzkumu.

⁷ Daneš (2009) označuje tyto věty jako nerestriktivní vztahné věty nepřívlastkové, připisuje jim hypotaktické vyjádření vztahu koordinačního (následnosti dějů) a rozlišuje tu mj. věty pokračovací (kontinuační) a věty navazovací. Podobně i Karlík (2016) v heslu s názvem Neomezovací (nerestriktivní) vztahná věta. Oba autoři považují tyto věty jednoznačně za věty vedlejší. Straberger (2007) užívá termín věty kvaziatributivní.

Krejčí zavezl kotouč do útočného pásma a předal ho Michalu Moravčíkovi, který z levé strany tvrdě vypálil, ale znovu jen do připraveného Kinkaida, který opět velmi dobře viděl, nikdo před brankou neclonil.

Mohamed Salah poslal míč na malé vápno, kde šel do souboje gólman Navas, vysoko do vzduchu se dostal ale také útočící van Dijk, který sice míč zasáhl, ale poslal ho mimo branku.

A z oblasti textové syntaxe ještě stojí za to zastavit se u **navazování výpovědí** v rámci vícevýpovědních segmentů. Poměrně málo se vyskytuje klasická pronominalizace, nebo podobné způsoby odkazování:

Český tým se pokusí ohrozit švýcarského gólmana. To mu teď vyšlo.

Sklenička pořádně prověřil Kinkaida! Ten jeho dělovku dokázal vyrazit...

Firmino s Maném se dostali do zajímavé pozice, ale prvně jmenovaný to neudělal zrovna nejlépe.

Vardy se teď srazil hlavou s Vermaelenem. Druhý zmíněný má ve tváři krvavý šrám, rozhodně je nutné ošetření.

Daleko častější je ten typ opakované identifikace hráčů (nebo i týmů), kdy se místo jména uplatňují pojmenování **opisná**, tj. *Červenka* → český kapitán; *Šulák* → český urostlý bek; *Larkin* → hvězda Detroitu; *Řepík* → odchovanec pražské Sparty; *Chytil s Nečasem* → čeští mladíci; *Kane* → kapitán Američanů → lídr Chicaga → americká superstar; *Salah* → egyptský zázrak, egyptský křídelník; *van Dijk* → nizozemský stoper; *Karim Benzema* → francouzský útočník, francouzský forvard; *Cengit Ünder* → tento malý Turek

Real Madrid → Bílý balet; *FC Liverpool* → borci v rudém

Kateřina Siniaková → dvaadvacetiletá tenistka z Hradce Králové, mladší z obou soupeřek, mladá česká tenistka, kudrnatá blondýnka (bekhend k. b. dopadl do autu)

Ani tento typ variace pojmenování není jistě ničím zvláštním ani v reportážích rozhlasových či televizních. V on-line přenosech je však navazování ovlivněno také tím, že segmenty textu přiřazované jednotlivým událostem (a minutám, popř. sekundám) mají ve výstavbě textu značnou autonomii, jsou od sebe výrazně graficky odděleny. To – spolu s dynamickým střídáním hráčů v akci – zřejmě způsobuje nízký stupeň glutinace, kdy jednotky velmi často začínají **jménem hráče** nebo zástupným (opisným) identifikačním výrazem, tj. např. *Filip Hronek nečekaně vypálil z pravé strany; Mohamed Salah poslal míč na malé vápno; Siniaková znovu chybovala; český brankář drží svůj tým...* Jednotek, které takto začínají, najdeme nejvíce, asi 60 % v reportážích z hokeje (neustálé zběsilé střídání hráčů tu zřejmě přináší silnou potřebu jejich identifikace), ale stejné vysoké procento i v tenise, kde se (v singlu) dva aktéři pravidelně střídají a tudíž i jejich jména na počátku segmentů. Menší počet těchto začátků se zatím vyskytl v reportážích fotbalových (asi 30 %).

Kontakt komentátora s jeho čtenáři bývá navozen na začátku reportáže; po formulí *Vítejte / Vítáme vás u on-line přenosu* následuje přání *Dobré odpoledne / Krásný večer / podvečer*, případně přání *Příjemnou zábavu*, např.:

Vítáme vás u on-line přenosu. Dobré odpoledne všem fanynkám a fanouškům tenisu. Vítejte u sledování textového přenosu z Roland Garros 2018. Společně se dnes podíváme na duel třetího kola mezi Kateřinou Siniakovou a Barborou Strýcovou.

Přímo z Kodaně přeji krásný sobotní podvečer, vítejte u úvodního duelu Česka a Slovenska na mistrovství světa v Dánsku! Federální derby hned na začátek, to je lákadlo pro česko-slovenské fanoušky. Buďte u toho s námi, on-line přenosem vás provede Matěj Vybíral, příjemnou zábavu.

Podobně je obsazena i další rámcová pasáž s loučením komentátora na konci reportáže:

To je od nás pro dnešek z Royal Areny vše. Bohužel to nevyšlo, ale budeme se těšit u dalších on-line reportáží z mistrovství světa, na počtenou. Hezký zbytek dne. Z mé strany je to vše! Děkuji Vám za pozornost a těším se u sledování dalších přenosů. Pěkný den!

Ve vlastním „těle“ reportáže vytváří „řečnickou“ perspektivu především občasně užití inkluzivního plurálu, např. *i v tomto gemu uvidíme shodu; máme za sebou úvodních dvacet minut, půjdeme do druhé třetiny*. A podílejí se na tom i řečnické otázky, na něž si někdy komentátor sám odpovídá:

Nevynucená chyba Strýcové. Mečbol nebo brejkbol? Mečbol pro Strýcovou. A co na to Liverpool? Kouč Klopp příliš možností ke střídání nemá.

Pouze někteří komentátoři (více nebo méně) věnují pozornost i projevům fanoušků na sportovišti:

Diváci v hledišti pískají, Real Madrid je od úvodního hvizdu pod tlakem Liverpoolu a to se divákům příliš nelíbí, pravděpodobně. Mezitím jsou v hale slyšet především čeští příznivci, kteří ženou svůj tým za vítězným gólem! Stadionem obíhá mexická vlna! Bez ohledu na výsledek se oba fanouškovské tábory nesmírně baví.

Poslední část příspěvku bych ráda věnovala **srovnání** on-line přenosů na různých serverech, především na dvou: *Sport.cz* a *Sport.IDnes.cz*. Domnívám se, že toto srovnání potvrdí moje tvrzení o oscilaci tohoto hybridního žánru mezi dynamickou, narativní, výrazově bohatou, hodnotícími prvky vydatně „zabarvenou“, subjektivnější **reportáží** (*Sport*) a věcnou, výrazově úspornou a střídmostou **zprávou** (*IDnes*) o průběhu utkání. Reportáže na serveru *Sport.Aktualne.cz* se svým stylem blíží textům na *Sportu* (obsahují dokonce ještě vyšší počet souvětí s *ale*, nepřívlastkových vět s *který* či jmenných začátků); a podobně i reportáže na *LiveSport.cz*, které přiřazují jednotlivým minutám asi nejrozsáhlejší segmenty (běžně 4–5-řádkové), hojně využívají souvětí a asi nejvíc se blíží epickému narativu. Naproti tomu „rozšířené (reportážní) zprávy“ na serverech *Sport.IDnes.cz* a *Sport.Lidovky.cz* obsahují menší počet „minutových“ segmentů – proti 90 na *Sportu* nebo *Aktuálně* pouhých 50 nebo 60; a segmenty jsou stručné, jeden nebo nanejvýš dva řádky.

Nyní použiji servery *Sport* a *IDnes* jako zástupné pro dvě právě uvedené skupiny („reportáž“ a „zpráva“) a ukážu, že pasáže, které si odpovídají (vážou se ke stejným událostem a stejnému času), mají zcela pravidelně na serveru *Sport* (a dalších dvou, *Aktuálně* a *LiveSport*) podstatně větší rozsah. Srov. např.:

Sport: Andronov se probil přes Šuláka do útočného pásma, ze kterého se Češi nedokázali vymanit a Nestěrov poté našel na modré Zajceva, jehož pokus Rittich viděl a dokázal lapačkou zasáhnout.

IDnes: Rittich neměl žádný problém se střelou Zajceva.

Sport: Barbora Strýcová dostala dlouhým returnem Siniakovou pod tlak a dvaadvacetiletá tenistka z Hradce Králové znovu chybovala.

IDnes: Další aut Siniakové.

Sport: Barbora Strýcová využívá hned první mečbol a ukončuje dnešní duel přímým bodem z podání!

IDnes: Mečbol pro Strýcovou.

Výpovědi na *IDnes* (a *Lidovkách*) jsou lakonické, krátké, s jednoduchou syntaktickou výstavbou, často neslovesné; a obsahují méně **hodnotících** výrazů, zatímco na *Sportu* oplývají zejména adjektivy s pozitivní sémantikou, jako *šikovný, výborný, výtečný, vynikající, skvělý, veliký, nádherný, parádní, dobrý, ohromný, krásný, kvalitní, odvážný, bezchybný, famózní, fantastický, neskutečný; přesný, svižný, rychlý, bleskový; obrovská, obrovitánská (šance, příležitost)*. Negativní hodnocení jsou zastoupena podstatně méně: adjektivy *slabý, nepovedený, nepříjemný, nebezpečný, zaskočený, opařený*, ale i např. slovesy (*zmatkoval, zpackal*). Patří sem ovšem i vzrušená zvolání jako *bravo*. Z některých vybraných příkladů je zjevné, že komentátoři *Sportu* uplatňují i „českou perspektivu“, jejich vyjadřování není neutrální, oceňují především výkony českých sportovců:

Tým Česko právě vstřelil branku! To jsou věci!

Tým Česko právě vstřelil branku! Výborně, je srovnáno!

Červenka v obrovské šanci minul poloprázdnou branku! To je veliká škoda!

Tým USA právě vstřelil branku! To je ohromná škoda!

Skvělý pohyb Strýcové! Doběhla zdánlivě ztracený míček...

Obširnější vyjadřování komentátora *Sportu* tedy umožňuje i nadšené výkřiky; oproti tomu komentátor *IDnes*, podávající pouze věcnou zprávu, se v hodnocení drží zpátky:

Sport: Barbora Strýcová hraje skvěle! Znovu musela u sítě hrát nesmírně těžký volej, ale zahrála jej fantasticky a smečí ukončila výměnu.

IDnes: Strýcová úspěšně zasměchovala na síti.

K problému **nestrannosti vs. podjatosti** komentátorů a k jejich možným strategiím ještě ukážku reportáže z olympijského biatlonu, závodu ve sprintu mužů na 10 km. Komentátor *Sportu* velmi brzo pochopil šanci českého reprezentanta Michala Krčmáře a nadšeně mu fandil:

Skvělá práce Michala Krčmáře! Čistá položka vleže! Krčmář je po první střelbě o 20,9 sekund na 12. místě. (...)

Ale vynikající výsledek můžeme očekávat od Michala Krčmáře, který ani po druhé střelbě nemusel ani na jedno trestné kolo! (...)

Na mezičase 7,3 km Krčmář stále druhý, ale už jen o 2,5 sekundy! Stáhl Peiffera o čtyři vteřiny! To je fantastické! (...)

Krčmář měl naprosto fenomenální závěr a cílovou rovinkou doslova prolétl.

Životní závod Michala Krčmáře je u konce a v cíli je to zatím druhé místo!

Naproti tomu komentátor *IDnes* se dlouho držel papírových předpokladů, očekával zlepšení favoritů; jejich slabší výkony hodnotil jako *obrovské překvapení*, zatímco to, že se na přední pozice prosazovali jiní závodníci, neustále označoval za *šokující (obrovský šok)*, nedůvěroval jim; Krčmáře podceňoval, ještě v cíli jen opatrně připouštěl, že *by to mohla být medaile...*

Zajímavou taktiku dnes volí hvězdný Martin Fourcade. Do závodu vyrazí až se startovním číslem 54. Druhý z největších favoritů Johannes Boe bude mít číslo 20. Pokud by zlato získal kdokoliv jiný, bylo by to obrovské překvapení. (...)

Johannes Boe neunesl tíhu olympiády a na první položce třikrát chyboval. Tak to je překvapení dne. (...)

Do čela se po výjezdu z první střelby dostal Slovák Otčenáš. Pokud by dosáhl na medaili, byl by to obrovský šok. (...)

Velmi pomalu zahájil závod Michal Krčmář. Na mezičase před první střelbou ztrácí už dvacet vteřin. (...)

Michal Krčmář sice zastřílel čistě, ale po první střelbě je až dvanáctý. (...)

Složení medailistů dnes bude šokující. Jisté nyní je, že o stupně vítězů velmi vážně usiluje Michal Krčmář!

A už jen na okraj poznámku k reakcím fanoušků – **čtenářů** textových přenosů na obou serverech. Opět jsou výrazně odlišné (vizuálně a graficky, jazykově i stylově) a rozdíl by stály za speciální rozbor. Na serveru *Sport* fanoušci v rámci „názorového fóra“ produkují poměrně rozsáhlé komentáře v podobě koherentních textů rozčleněných na výpovědi tečkami a velkými písmeny – dodržují tedy běžná pravidla úpravy **psaných** textů, i když je jejich vyjadřování leckdy silně ovlivněno spontánními projevy **mluvenými**. Naproti tomu na serveru *IDnes* mají reakce fanoušků podobu typického chatu, se všemi příznačnými rysy – jsou kratičké, silně expresivní, obsahují především citoslovce, „výkřikovou“ reduplikaci samohlásek, množství vykřičníků, emotikony atd.

Sport.cz – Názorové fórum: Bohemians – Sparta 0:0

Václav Stuchl, Praha 8
včera 11:33

Náš výkon byl opět špatný, za ten bod s klokanem můžeme být rádi a hlavně děkovat Nitovi. Ale nechápu ty posměváčky třeba ze Slávie či Plzně. Vždyť obě mužstva hrála jaro strašně (nejen Sparta) a skončila jen náhodou kde skončila. Jsem zvědav, jak dopadne srovnání s Evropou.

Stanislav Sadílek, Praha 10
27.5., 12:34

Tak to máme (zaplat' pánbu) za sebou. Bohemka nepřekvapivě nepřekvapila (docela slušnej bonmot) ale Sparta to je teda naprostej průs.er. Těšil jsem se na Kangu, Stancia či Benchaima, ale jediný cizinec který má opravdu úroveň, byl brankář Nita. Nebýt jeho, tak asi Klokani nakonec vyhráli a to si to fakt nezasloužili. Ach jo !!!

IDnes:

Jan Hažmuka ⁶³⁶⁵: No nic pred semifinale vyhodit Mertla,Erata,Kubalika,Ruzicku a Mozika a jdeme na zlato (6:49)

- Karel Houska** ⁸⁷¹⁰²: Francouz fantastickej (6:49)
Jan Majzner ¹⁶⁷⁶²: nerozbijte šatnu :D (6:48)
Jan Majzner ¹⁶⁷⁶²: ami go home (6:48)
Karel Houska ⁸⁷¹⁰²: Supéér :- (6:48)
Jan Majzner ¹⁶⁷⁶²: JOOOOO (6:48)
Vladislav Nohejl ⁷⁸⁷⁸¹: jooo (6:48)
Jan Hažmuka ⁶³⁶⁵: Jooooooooooooo Francouz (6:48)
Jan Hažmuka ⁶³⁶⁵: Proc Kundratek? Taky to tak dopadlo (6:47)
František Chmelař ⁶⁸⁰: Jupí!!!!!!! (6:47)

V **závěru** už jen zkonstatuji, že on-line sportovní přenosy

- představují aktuální a zajímavý žánr, oscilující mezi reportáží (se všemi jejími typickými znaky) a výrazově mnohem chudší zprávou;
- na pozadí klasických reportáží televizních a rozhlasových obsahuje zřejmě jejich registr i některé specifické jazykové prostředky, jako je využití konektoru *ale*, nepravých vět vedlejších (zvláště přívlastkových) nebo stereotypní postavení jmen hráčů na začátku jednotek (ovlivněné specifickou segmentací textu);
- zahrnují více textových vrstev, kromě samotného „textového přenosu“ i různě prezentované reakce čtenářů-fanoušků;
- mohou být zkoumány srovnáváním odlišných přístupů na různých zpravodajských serverech.

Literatura:

- DANEŠ, F. (2009): Takzvané „vztažné věty nepřívlastkové“: současné názory na jejich status. In: *Naše řeč*, 92/4, s. 169–183.
- FLEGL, V. (1987): Sportovní slang a sportovní publicistika. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 24.–27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta, s. 206–218.
- GRYGAR, M. (1961): *Umění reportáže*. Praha: Čs. spisovatel.
- CHOVANEK, J. (2006): Competitive verbal interaction in online minute-by-minute match reports. In: *Brno Studies in English*, 32/1, s. 23–35.
- CHOVANEK, J. (2008): Enacting an imaginary community: Infotainment in on-line-minute-by-minute sports commentaries. In: E. Lavric – G. Pisek – A. Skinner – W. Stadler (eds.): *The Linguistics of Football*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 255–268.
- CHOVANEK, J. (2009a): „Call Doc Singh!“ Textual structure and making sense of live text sports commentaries. In: O. Dontcheva-Navrátilová – R. Povolná (eds.): *Cohesion and Coherence in Spoken and Written Discourse*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. 124–137.
- CHOVANEK, J. (2009b): Simulation of spoken interaction in written online media texts. In: *Brno Studies in English*, 35/2, s. 109–128.
- CHOVANEK, J. (2010): Chatová diskuze jako součást internetové sportovní publicistiky. In: V. Kováčová (ed.): *Varia 17. Zborník materiálů z 17. kolokvia mladých jazykovedcov*. Ružomberok: Katolícka univerzita, s. 172–182.
- IREINOVÁ, H. (2009): *Online žurnalistika a zpravodajské servery v ČR*. Diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta MU.
- JISL, V. (1966): *Žurnalistika. Novinové druhy*. Praha: Svaz československých novinářů.
- KARLÍK, P. (2016): Neomezovací vztažná věta. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1165–1167.
- LAVRIC, E. – PISEK, G. – SKINNER, A. – STADLER, W. (eds.) (2008): *The Linguistics of Football*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- MASÁR, I. (1981): Niektoré črty jazyka a štýlu športovej publicistiky. In: *Kultúra slova*, 15/3, s. 69–79.

- MASÁR, I. (1982): Termín a jeho neterminologické náprotivky v športovej publicistike. In: *Kultúra slova*, 16/8, s. 268–271.
- MERGEŠ, J. (2016): *Textové stereotypy komentátorského prejavu v priamych TV prenosoch z futbalu*. Prešov: Prešovská univerzita.
- MERGEŠ, J. (2017): Jazyk mediálneho športu ako odraz jeho vlastností. In: *Jazyk a kultura*, 8/31–32, s. 95–102.
- MINÁŘOVÁ, E. (1995): Slang ve sportovní publicistice. In: *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. – 9. února 1995*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, s. 123–127.
- MISLOVIČOVÁ, S. (1993): Osobitosti jazyka športových redaktorov. In: M. Nábělková – P. Odaloš (eds.): *Varia 2. Materiály z II. kolokvia mladých jazykovedcov* (Modra-Piesok 26.–27. októbra 1992). Bratislava – Banská Bystrica: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, s. 96–102.
- MISLOVIČOVÁ, S. (1994): Špecifiká športových komentátorov v televízii. In: M. Nábělková – P. Odaloš (red.): *Varia 3. Materiály z III. kolokvia mladých jazykovedcov* (Modra-Piesok 2.–3. XII. 1993). Bratislava – Banská Bystrica: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 1994, s. 89–95.
- MISTRÍK, J. (1975): *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava: Štátne pedagogické nakladateľstvo.
- MLACEK, J. (1981): Z terminologických a štylistických otázok športových textov. In: *Kultúra slova*, 15/10, s. 333–339.
- MLČOCH, M. (2008): Slangové výrazy a termíny v tradičných a moderných športovních odvetviach. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.–27. února 2008*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, s. 44–48.
- MÜLLER, T. (2007): *Football, Language and Linguistics. Time-critical Utterances in Unplanned Spoken Language, Their Structures and Their Relation to Non-linguistic Situations and Events*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- ODALOŠ, P. (1998): Futbal verzus sociolekt. In: *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.–16. září 1998*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, s. 60–64.
- PATRÁŠ, V. – ODALOŠ, P. (1992): Jazyková mozaika futbalových majstrovstiev sveta 1990 v Taliansku. In: M. Nábělková – M. Šimková (eds.): *Varia 1. Materiály z Kolokvia mladých jazykovedcov* (Modra-Piesok 21.–22. októbra 1991). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 102–108.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti*. Prešov: Prešovská univerzita.
- STRABERGER, R. (2007): K jednomu typu nepravých vedlejších vět vztažných. In: *Naše řeč*, 90/5, s. 247–257.
- SUDA, Z. (1995): K fotbalovému slangu v současné publicistice. In: *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7.–9. února 1995*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, s. 129–133.
- ŠTORKÁN, K. (1980): *Publicistické žánry*. Praha: Novinář.

Summary

On-line Sports Reporting as a Hybrid Genre

On-line sports reporting (also known as *live text commentary* or *minute-by-minute match report*) is a relatively new genre of computer-mediated communication – a hybrid genre which combines a chronologically structured narrative or description (capturing the events of the sporting match minute-by-minute) with the commentator's evaluative formulations (evaluations which are often expressive, subjective, funny and humorous) as well as his implicit contact with the audience (fictitious dialogue). It thus fulfills both the informative function (providing factual information) and the entertainment one (as typical *infotainment*). This article focuses on Czech on-line sports reporting, mainly from soccer, hockey and tennis matches.

Príspevek byl vypracován v rámci projektu č. 18-08651S podporovaného Grantovou agenturou České republiky.

Analýza komunikačnej interakcie medzi rozhodcom a hráčmi vo futbale

Peter Kačúr – Lukáš Tóth

Katedra športovej edukológie a humanistiky, Fakulta športu, Prešovská univerzita v Prešove

peter.kacur@unipo.sk

lukas.toth@smail.unipo.sk

Kľúčové slová: verbálna komunikácia, špecifická herná situácia, pravidlá futbalu, rozhodca, futbal, komunikačná interakcia

Key words: verbal communication, specific gaming situations, soccer rules, judge, soccer, communication interaction

Úvod

Futbal je loptová hra, ktorá je v súčasnosti považovaná za najpopulárnejší kolektívny šport na planéte. Podľa medzinárodnej futbalovej federácie FIFA sa futbalu venuje pravidelne najmenej 240 miliónov ľudí vo viac ako 220 krajinách sveta.

Nevyhnutným faktorom vo futbale je bezpochyby aj komunikácia, bez ktorej by nielen futbal nebolo možné realizovať. Vo futbale môžeme sledovať rôzne komunikačné interakcie. Tie, ktoré sa týkajú samotnej hry, sú napríklad komunikácia hráčov medzi sebou, trénera s hráčmi, komunikácia rozhodcu s asistentmi rozhodcu a náhradným rozhodcom, ako aj komunikačná interakcia rozhodcu a hráčov. Keďže je futbal športová hra, ktorá je vymedzená pravidlami, o ich dodržiavanie sa starajú futbaloví rozhodcovia. Sú odborníkmi a znalcami pravidiel futbalu, od ktorých sa očakáva úplná objektivita, rozhodovanie v duchu pravidiel, ponechávanie maximálnej plynulosti a spádu hry s dôrazom na zachovanie jej športového charakteru a krásy, vrátane potlačenia prehnanej tvrdosti. Preto musí byť rozhodca pripravený nielen teoreticky, ale musí byť i dostatočne fyzicky zdatný, maximálne koncentrovaný a psychicky odolný, ako aj dostatočne komunikačne pripravený, aby mohol o svojich rozhodnutiach komunikovať so športovcami a trénermi (Dosseville et al., 2011).

Fakt, že rozhodcovia svojím výkonom ovplyvňujú vnímanie sociálneho poriadku, férovosti a akceptácie rozhodnutia prostredníctvom určitého komunikačného štýlu, potvrdzuje aj niekoľko štúdií zameraných na komunikáciu rozhodcov (Mellick et al., 2005; Simmons, 2009, 2010). Priemerne rozhodcovia počas zápasu vykonajú tri až štyri rozhodnutia za minútu (Helsen – Bultynck, 2004; Fruchart – Carton, 2012). Spôsob, akým rozhodcovia komunikujú svoje rozhodnutia na ihrisku, sú ovplyvňované rôznymi faktormi, ako je reputácia a miera agresivity hráčov (Jones et al., 2002), diváci, skúsenosti a prežívaná úzkosť (Balmer et al., 2007), predchádzajúce chybné rozhodnutie (Plessner – Betsch, 2001), individuálna schopnosť zvládať rozhodovať pod veľkým tlakom (Page – Page, 2010), ako aj tlak spoločnosti (Dawson – Dobson, 2010). Simmons (2010) tvrdí, že hráči posudzujú rozhodnutia rozhodcov ako správne, ak rozhodca doplní svoje rozhodnutie o vysvetlenie a komunikuje pokojným tónom. Nielen verbálne prejavy, ale aj signály rúk, reč tela, používanie píšťalky, pohyb v priestore či výrazy tváre môžu prispieť k pozitívnym výsledkom rozhodovania (Australian Coaching Council, 1996; Baer, 1990; Steel, 1993).

Zachytenie a analýza komunikačnej interakcie medzi rozhodcom a hráčmi rôznych vekových kategórií, ako aj rôznych výkonnostných líg, môže napomôcť k pochopeniu špecifických zákonitostí komunikácie v športovom kontexte.

1 Metodológia výskumu

Cieľom výskumu je analyzovať frekvenciu výskytu verbálnych formulácií v komunikačnej interakcii medzi rozhodcom a hráčmi rôznych vekových kategórií.

Na základe zámerného výberu bol výskum realizovaný na futbalových hráčoch zo šiestich futbalových klubov a futbalového rozhodcu, ktorý pôsobí ako rozhodca III. ligy Východ riadenou Východoslovenským futbalovým zväzom.

Na zachytenie verbálnej a neverbálnej komunikácie medzi hráčmi a rozhodcom bola použitá metóda nepriameho pozorovania. Túto metódu sme realizovali prostredníctvom audiovizuálneho nahrávania. Na vytvorenie audiovizuálneho záznamu sme použili DVD kameru so statívom a mikrofónom. Použitím DVD kamery a mikrofónu sme zaznamenali neverbálny aj verbálny komunikačný prejav hráčov a rozhodcu. Použitie kombinácie DVD kamery a mikrofónu sme zvolili kvôli čo najlepšiemu a najkvalitnejšiemu zachyteniu komunikácie medzi hráčmi a rozhodcom (Slančová – Slančová 2009; Kačúr 2011).

Na deskripciu audiovizuálnych záznamov sme použili softvér AEGISUB 3.1.3 (Advanced Subtitle Editor), ktorý nám umožnil presné ohraničenie a synchronizáciu verbálnych a neverbálnych prehovorov v čase.

Verbálne formulácie, ktoré prešli procesom kódovania, sme rozdelili do dvoch hlavných skupín. Prvú skupinu tvoria samostatné verbálne formulácie. Do tejto skupiny sme zaradili tie, ktoré nevytvárali žiadne reťazce s inými verbálnymi formuláciami v rámci komunikačnej interakcie medzi rozhodcom a hráčmi. Druhú skupinu tvoria nesamostatné verbálne formulácie, respektíve všetky verbálne formulácie, ktoré vzájomným kombinovaním vytvárali komunikačný vzorec v komunikačnej interakcii medzi rozhodcom a hráčmi. Ako príklad verbálneho komunikačného vzorca môžeme uviesť I-PE (inštrukcia – pozitívny verbálny prejav).

Každý samostatný aj nesamostatný verbálny prejav vo verbálnych prehovoroch rozhodcu a hráčov sme z hľadiska funkcie verbálnych formulácií okódovali len raz, ako verbálne prejavy priradené k určitej skupine podľa komunikačnej typológie vytvorenej autormi Bowers et al. (1998). Komunikačná typológia pozostáva zo šiestich typov verbálnych prejavov, ktorá bola modifikovaná. Pozorovali sme teda verbálne formulácie ako inštrukcie, konštatovanie, otázky, odpovede, pozitívne a negatívne verbálne prejavy.

Po ukončení procesu kódovania sme pomocou softvéru DAT – Discussion Analysis Tool software (Jeong, 2003) vypočítali sekvenčnú analýzu okódovaných samostatných aj nesamostatných verbálnych formulácií. V tomto výskume sme analyzovali 36 (6 x 6) možných kombinácií verbálnych prejavov.

2 Analýza frekvencie výskytu verbálnych prehovorov

Analýze obsahovej štruktúry a frekvencie verbálnych formulácií v komunikačnej interakcii medzi rozhodcom a hráčmi rôznych vekových kategórií predchádzalo stanovenie kódovacej schémy, pomocou ktorej sme počas zápasov zaznamenávali jednotlivé verbálne prejavy. Tieto verbálne prejavy sme zaradili do šiestich skupín a priradili sme im príslušné kódy: Otázka – OT (**iii**); Odpoveď – OD (**ii**); Pozitívny verbálny prejav – PE (**vi**); Negatívny verbálny prejav – NE (**v**); Inštrukcia – I (**i**); Konštatovanie – K (**iv**). Za otázku považujeme výrok, ktorý zachytáva prvky nejakej neznámej úlohy alebo situácie, ktorá si vyžaduje vysvetlenie. Otázka sa vyjadruje spojením slov s opytovacím zámenom alebo opytovacou vetou. V zápasoch, ktoré sme pozorovali, sme najčastejšie otázky zaznamenávali v situáciách, keď si hráči od rozhodcu pýtali odôvodnenie svojho rozhodnutia. Odpoveď chápeme ako reakciu na položenú otázku. Verbálnu formuláciu, ktorá vysvetľuje alebo oboznamuje s dôvodmi činu, chápeme ako konštatovanie. V prípade nášho výskumu ide o verbálne prejavy rozhodcu alebo hráčov, ktorí sa snažia odôvodniť svoje rozhodnutie alebo správanie počas

zápasu. Väčšinou ide o dlhšie trvajúce prehovory. Inštrukcie boli pozorované ako všetky verbálne prehovory vykonané rozhodcom alebo hráčmi, ktoré v sebe niesli znaky inštruovania a mali charakter inštrukcie. Ide o verbálne prehovory, ktorými dávajú hráči alebo rozhodca informáciu o skutku bez vysvetlenia dôvodu. V našom výskume sme zaznamenávali pozitívne verbálne formulácie hráčov aj rozhodcu v situáciách, ktoré vznikli počas zápasov. Tieto pozitívne verbálne prejavy vznikali v dôsledku výskytu rôznych emočných podnetov, ako napr. dôvery, radosti, prekvapenia alebo očakávania v konkrétnych situáciách, ktoré nastali v priebehu zápasov. Negatívne emócie vznikali dôsledkom výskytu hnevu, nesúhlasu, znechutenia, smútku alebo strachu, ktoré mohli byť vyvolané zo vzniknutých situácií v priebehu zápasov.

(i) Inštrukcia (I)

*ROZ: Kľud v šestnástke, bez strkania.

(ii) Odpoveď (OD)

*ROZ: áno, potiahol ho.

(iii) Otázka (OT)

*HRA: bola už vonku?

(iv) Konštatovanie (KO)

*HRA: ale veď som sa ho ani nedotkol!

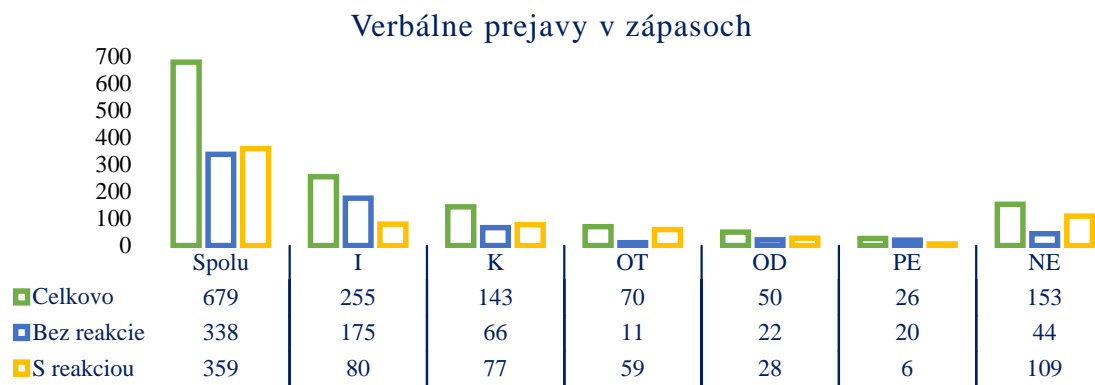
(v) Negatívny verbálny prejav (NE)

*HRA: to nemyslíš vážne!

(vi) Pozitívny verbálny prejav (PE)

*HRA: veľmi dobre sudi.

V prvej časti analýzy sme sa zamerali na frekvenciu výskytu základných verbálnych prejavov zaznamenávaných počas zápasov vo všetkých troch vekových kategóriách.

Graf 1 Výskyt verbálnych prejavov počas všetkých troch zápasov

Legenda: I – Inštrukcia; K – Konštatovanie; OT – Otázka; OD – Odpoveď; PE – Pozitívny verbálny prejav; NE – Negatívny verbálny prejav

Ako môžeme vidieť v grafe 1, počas troch futbalových zápasov sa nám podarilo celkovo zaznamenať 679 verbálnych prejavov, z ktorých sa v komunikačnom vzorci objavilo 359 verbálnych prejavov (52,87 %) v rôznych kombináciách. Najčastejšie sa vyskytujúce verbálne prejavy boli inštrukcie, ktoré sme zaregistrovali 225 krát (37,56 %). Tento výsledok je pochopiteľný, keďže pri inštrukciách ide vlastne o prehovory, ktorými dáva rozhodca alebo hráč informáciu, ktorá je všetkým jasná aj bez následného vysvetlenia dôvodu. Podobné výsledky zaznamenali aj autori výskumov zaoberajúci sa komunikáciou trénerov s hráčmi (Slančová – Slančová, 2009; Kačúr, 2011; Kačúr et al., 2011; Kačúr, 2012; Tóth, 2016). Je preto zrejmé a výsledky výskumu tomu nasvedčujú, že verbálne formulácie vo forme

inštrukcií majú v športovom kontexte nezastupiteľnú úlohu. Verbálne prejavy, ktoré sa počas zápasov používali najmenej, boli pozitívne verbálne prejavy a tie sme zaznamenali len v 26 prípadoch (3,83 %). Dôvod tohto výsledku môžeme pripisovať postojom hráčov k práci rozhodcov, od ktorých sa vyžaduje správne rozhodnúť v každej situácii. Z tohto dôvodu hráči nepocitujú potrebu rozhodnutie rozhodcu pozitívne ohodnotiť. Najčastejšie sa vyskytujúce jednotlivé verbálne prejavy, resp. také za ktorými nenasledovala žiadna iná reakcia, sú taktiež inštrukcie, ktoré sa vyskytli v 175 prípadoch (51,78 %) z celkového počtu verbálnych prejavov. Spomedzi jednotlivých verbálnych prejavov sa najmenej frekventovane používali otázky, ktoré padli v priebehu troch zápasov iba 11-krát (3,25 %). Táto skutočnosť je ľahko odôvodnená tým, že na otázky nasleduje prirodzene odpoveď a len vo výnimočných prípadoch ostávajú otázky bez povšimnutia. Čo sa týka verbálnych prejavov v komunikačnom vzorci, najvyšší výskyt sme zaznamenali pri negatívnych verbálnych prejavoch, a to až v 109 prípadoch (30,36 %).

2.1 Analýza verbálnych komunikačných vzorcov v špecifických herných situáciách

V druhej časti sme sa zamerali na výskyt piatich najčastejších verbálnych komunikačných vzorcov v špecifických herných situáciách, ktoré sme určili na základe výsledkov získaných v predchádzajúcej časti. Medzi najčastejšie vyskytujúce sa komunikačné vzorce v rámci verbálnej komunikačnej interakcie medzi rozhodcom a hráčmi sme zaradili nasledujúce kombinácie s uvedenými príkladmi: I-NE (i); NE-I (ii); OT-OD (iii); NE-K (iv); NE-NE (v):

(i) Inštrukcia (I) - negatívny verbálny prejav (NE)

*ROZ: hraj, hraj, hraj, hraj, hraj!

*HRA: hééj! # To čo má byť !?

(ii) Negatívny verbálny prejav (NE) – inštrukcia (I)

*HRA: do riti veď to bol faul # pískaj sudi!

*ROZ: hraj # čisto, čisto # trafil čistú loptu.

(iii) Otázka (OT) – odpoveď (OD)

*ROZ: Číslo sedem ste v poriadku?

*HRA: áno, áno v pohode.

(iv) Negatívny verbálny prejav (NE) – konštatovanie (K)

*HRA: ofsajd do frasa # čo nevidíš?!

*ROZ: tvoj hráč bol posledný # 13-tka, tak nemohol byť v ofsajde.

(v) Negatívny verbálny prejav (NE) – negatívny verbálny prejav (NE)

*HRA: Rozhodca, rozhodca! # Čo nevidíš?! # Rozhodca.

*ROZ: Neziapte mi tu do frasa! # stál som blízko # všetko som videl!

Najfrekventovanejšie komunikačné vzorce						
ŠHS	I-NE	NE-I	OT-OD	NE-K	NE-NE	Spolu
Faul	21	26	14	18	10	89
Hra rukou	4	9	4	4	6	27
Hráč mimo hry	5	6	5	3	4	23
Lopta mimo HP	2	2	8	4	4	20
Spolu	32	43	31	29	24	

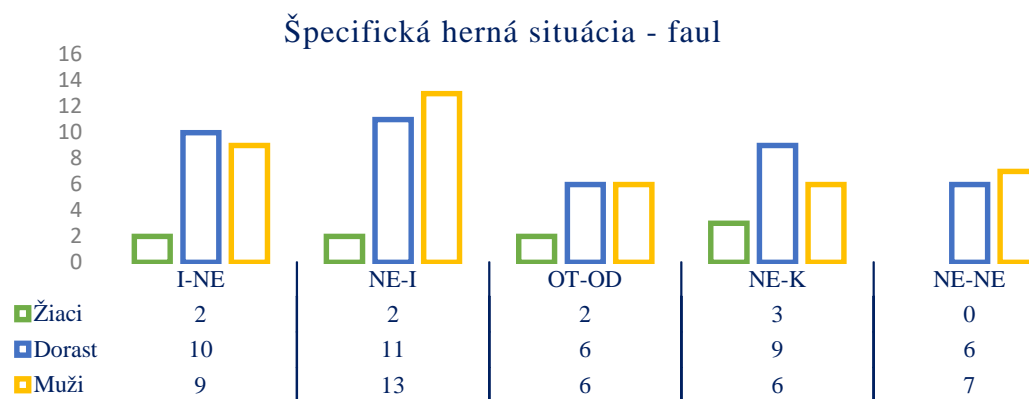
Tabuľka 1 Výskyt piatich najčastejších verbálnych komunikačných vzorcov v špecifických herných situáciách

Legenda: I – Inštrukcia; K – Konštatovanie; OT – Otázka; OD – Odpoveď; PE – Pozitívny verbálny prejav; NE – Negatívny verbálny prejav; ŠHS – špecifická herná situácia; HP – hracia plocha

V tabuľke 1 nájdeme opis kombinácií verbálnych prejavov, ktoré boli zaznamenané v špecifických herných situáciách foul; hra rukou; hráč mimo hry a lopta mimo hracej plochy

Z uvedených výsledkov je zrejmé, že najfrekvencovanejší výskyt vybraných komunikačných vzorcov sme zaznamenali v špecifickej hernej situácii pri faule (55,97 %). Nasledovala špecifická herná situácia hra rukou (16,98 %), hráč mimo hry (14,47 %) a najmenej sa vyskytli vybrané komunikačné vzorce v situácii, keď bola lopta mimo hracej plochy (12,57 %). Z opačného pohľadu môžeme konštatovať, že v štyroch z piatich najfrekvencovanejších používaných komunikačných vzorcov, ktoré sa vyskytli medzi rozhodcom a hráčmi, boli verbálne formulácie ako inštrukcia a konštatovanie prepojené práve s negatívnymi verbálnymi formuláciami. V 27 percentách prípadov rozhodca reagoval na negatívny verbálny prejav hráčov inštrukciou (NE-I), respektíve hráč reagoval negatívnym verbálnym prehovorením po inštruovaní rozhodcom v 20,13 % prípadov. Neutrálne kladenie otázok a postulovanie odpovedí z oboch strán bolo zaznamenané v 19,50 % prípadov. Rozhodca taktiež frekvencovane reagoval postulovaním verbálnej formulácie vo forme konštatovania ako reakcie na negatívny verbálny prejav hráčov (18,24 %). V 15,09 % prípadov došlo medzi rozhodcom a hráčmi k výmene negatívnych verbálnych formulácií.

V ďalšej časti analýzy sa zameriame na diferencie vo výskyte komunikačných vzorcov v rámci špecifických herných situáciách medzi rozhodcom a hráčmi rôznych vekových kategórií.

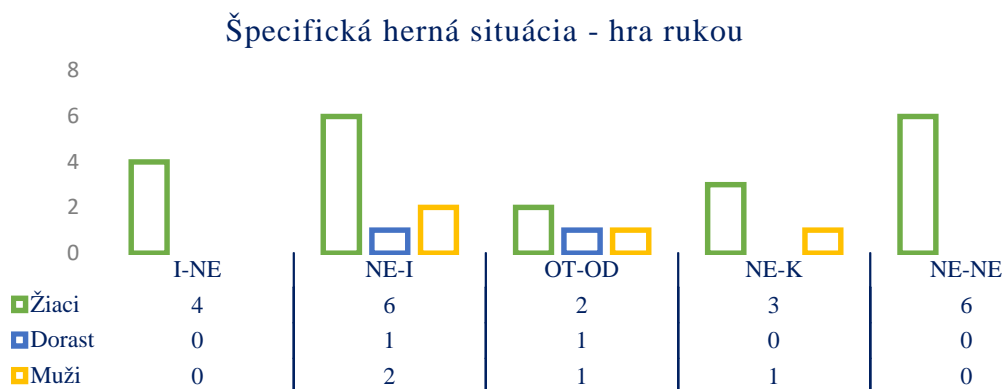
Graf 2 Porovnanie výskytu najčastejších verbálnych komunikačných vzorcov v špecifickej hernej situácii foul

Legenda: I – Inštrukcia; K – Konštatovanie; OT – Otázka; OD – Odpoveď; PE – Pozitívny verbálny prejav; NE – Negatívny verbálny prejav

Ako je viditeľné na grafe 2, tak v špecifickej hernej situácii foul sa najčastejšie vyskytoval komunikačný vzorec negatívnej emócie, za ktorou nasledovala inštrukcia. Tento vzorec sme u mužov spozorovali v 50 % prípadov, u dorastencov 42,30 % a u žiakov sme tento vzorec spozorovali v 7,69 % prípadov. U mužov sme zaznamenali najnižší výskyt v komunikačnom vzorci otázka – odpoveď (6-krát), rovnako ako negatívnu emóciu – konštatovanie. Najčastejší výskyt bol už pri spomínanom vzorci negatívne emócie – inštrukcie.

Tento komunikačný vzorec sme najčastejšie zaznamenali aj v kategórii dorast, kde sme tento vzorec spozorovali 11-krát. Kombináciu otázka – odpoveď a negatívna emócia – negatívna emócia sme zaznamenali 6-krát v kategórii dorast, čo bol najnižší výskyt v tejto vekovej kategórii. V kategórii žiakov sa najčastejšie vyskytoval komunikačný vzorec negatívnej emócie, za ktorou nasledovalo konštatovanie – tento vzorec sme spozorovali 3-

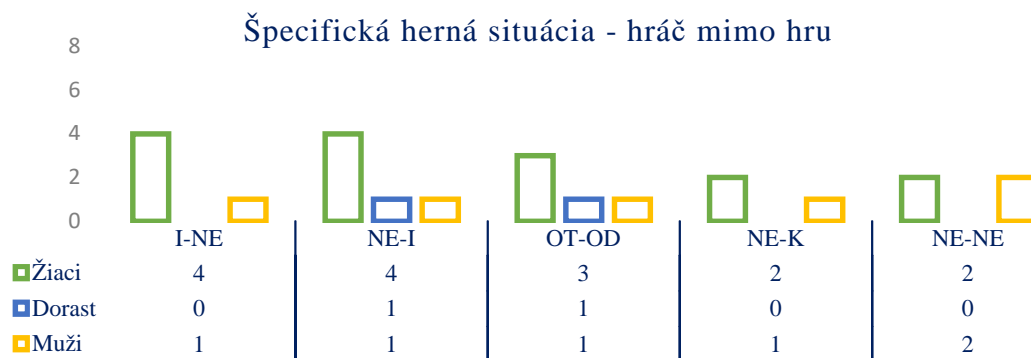
krát. Ani v jednom prípade sme u žiakov nepostrehli komunikačný vzorec negatívna emócia nasledovaná ďalšou negatívnou emóciou. Súhrnne možno konštatovať, že vo všetkých troch kategóriách sa najčastejšie používali inštrukcie a najmenej často pozitívne verbálne prejavy. Bez ohľadu na správnosť rozhodnutia sme vo všetkých kategóriách pomerne často zaznamenali negatívne verbálne prejavy.

Graf 3 Porovnanie výskytu najčastejších verbálnych komunikačných vzorcov v špecifickej hernej situácii hra rukou

Legenda: I – Inštrukcia; K – Konštatovanie; OT – Otázka; OD – Odpoveď; PE – Pozitívny verbálny prejav; NE – Negatívny verbálny prejav

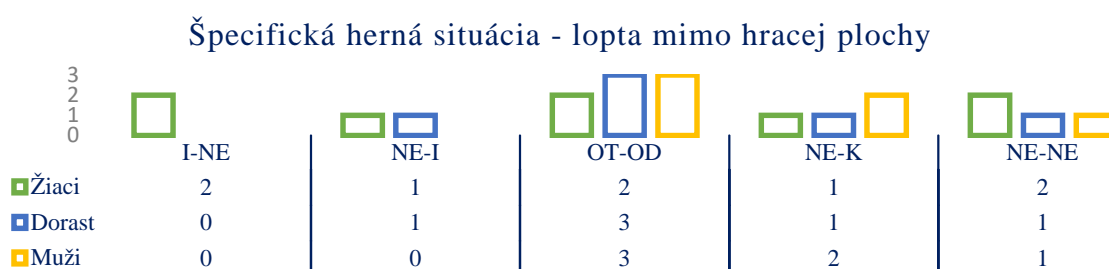
Ako je viditeľné na grafe 3, tak v špecifickej hernej situácii hra rukou sa celkovo najčastejšie vyskytoval komunikačný vzorec negatívnej emócie, za ktorou nasledovala inštrukcia. Tento vzorec sme u mužov spozorovali 2-krát, u dorastencov raz a u žiakov 6-krát. V kategórii mužov a žiakov bol tento komunikačný vzorec zároveň aj najčastejšie sa vyskytujúci. Pri tejto hernej situácii to vieme odôvodniť nerozlišovaním dovolenej hry rukou od zakázanej hry rukou. Žiaci, resp. hráči v žiackom veku považujú každý kontakt lopty s rukou za porušenie pravidiel, a to ústilo k častým negatívnym reakciám pri tejto hernej situácii. V kategórii dorast sme zaznamenali celkovo len dva komunikačné vzorce, a to otázka – odpoveď a negatívna emócia – inštrukcia.

Graf 4 Porovnanie výskytu najčastejších verbálnych komunikačných vzorcov v špecifickej hernej situácii hráč mimo hru

Legenda: I – Inštrukcia; K – Konštatovanie; OT – Otázka; OD – Odpoveď; PE – Pozitívny verbálny prejav; NE – Negatívny verbálny prejav

V špecifickej hernej situácii hráč mimo hru, ako je viditeľné na grafe 4, bol najčastejšie zaznamenaný komunikačný vzorec negatívna emócia v kombinácii s inštrukciou, ktorú sme u žiakov zaznamenali 4-krát, u dorastencov aj u mužov raz. Táto skutočnosť môže byť podmienená tým, že rozhodca pri zápasoch žiakov nemá asistentov rozhodcu, ktorí signalizujú hráča mimo. Najčastejším komunikačným vzorcom v kategórii mužov aj v kategórii dorast je negatívna emócia nasledovaná ďalšou negatívnou emóciou, ktorú sme spozorovali 2-krát v oboch vekových kategóriách. V kategórii žiakov sme najčastejšie zaznamenali komunikačné vzorce negatívna emócia v kombinácii s inštrukciou a inštrukcia v kombinácii s negatívnou emóciou. Tieto dva vzorce sme zaznamenali 4-krát počas zápasu žiakov. Komunikačný vzorec, ktorý sa celkovo vyskytol v tejto hernej situácii najmenej frekventovane, bola negatívna emócia v kombinácii s konštatovaním. Tento vzorec sa nám podarilo zaznamenať 2-krát v kategórii žiakov, raz u mužov a ani raz pri dorastencoch.

Graf 5 Porovnanie výskytu najčastejších verbálnych komunikačných vzorcov v špecifickej hernej situácii lopta mimo hracej plochy.

Legenda: I – Inštrukcia; K – Konštatovanie; OT – Otázka; OD – Odpoveď; PE – Pozitívny verbálny prejav; NE – Negatívny verbálny prejav

V špecifickej hernej situácii lopta mimo hracej plochy (graf 5) bol najčastejšie zaznamenaný komunikačný vzorec otázka – odpoveď, ktorý sme u žiakov zaznamenali 2-krát, u dorastencov aj u mužov 3-krát. Zároveň to bol aj najčastejšie sa vyskytujúci komunikačný vzorec v kategórii mužov a v kategórii dorast. V kategórii žiakov sme najčastejšie zaznamenali komunikačné vzorce negatívna emócia v kombinácii s konštatovaním (2-krát) a inštrukcia v kombinácii s negatívnou emóciou (2-krát). Komunikačný vzorec, ktorý sa celkovo vyskytol v tejto hernej situácii najmenej často, je negatívna emócia v kombinácii s inštrukciou, rovnako ako inštrukcia v kombinácii s negatívnou emóciou. Tieto vzorce sa nám podarilo celkovo zaznamenať 2-krát a z toho ani raz v kategórii mužov.

Záver

Počas troch futbalových zápasov sa nám podarilo zaznamenať 679 verbálnych prejavov, z ktorých sa v komunikačnom vzorci objavilo 359 kombinácií. Najčastejší výskyt verbálnych prejavov sme zaznamenali v inštrukciách, ktoré sme spozorovali 225-krát a negatívnych verbálnych prejavoch zaznamenaných 153-krát. Verbálnym prejavom, ktorý sa počas zápasov používal najmenej, boli pozitívne verbálne prejavy a tie sme zaznamenali len v 26 prípadoch. V priebehu troch futbalových zápasov sa nám podarilo zaznamenať viacero verbálnych komunikačných vzorcov. Z 36 možných kombinácií sme vybrali 5 vzorcov, ktoré sa vyskytovali najčastejšie: inštrukcia – negatívny verbálny prejav (I-NE); negatívny verbálny prejav – inštrukcia (NE-I); otázka – odpoveď (OT-OD); negatívny verbálny prejav – konštatovanie (NE-K); negatívny verbálny prejav – negatívny verbálny prejav (NE-NE). Vo vekových kategóriách muži a dorast boli sledované komunikačné vzorce najčastejšie zaznamenané v špecifickej hernej situácii faul. Vo vekovej kategórii žiakov sme týchto 5 najčastejšie sa vyskytujúcich vzorcov zaznamenali v špecifickej hernej situácii hra rukou.

Prezentované výsledky dávajú predpoklad na ďalšie skúmanie komunikačnej interakcie medzi rozhodcom a hráčmi pôsobiacich na rôznych úrovniach futbalových líg, ako aj v rôznych typoch športov, keďže sa tejto problematike venovalo na Slovensku ešte málo pozornosti.

Literatúra:

- Australian Coaching Council. (1996): Officiating better – becoming a more effective official: A guide to self-reflection for sports officials. Canberra: Australian Sport Commission.
- BAR-ELI, M. – LEVY-KOLKER, L. – PIE, J. S. – TENENBAUM, G. (1995): A crisis-related analysis of perceived referees' behavior in competition. In: *Journal of Applied Sport Psychology*, 7, s. 63–80.
- BALMER, N. J. – NEVILL, A. M. – LANE, M. – WARD, P. – WILLIAMS, A. M. – FAIRCLOUGH, S. H. (2007): Influence of crowd noise on soccer refereeing consistency in soccer. In: *Journal of sport behaviour*, 30/2, s. 130–145.
- BOWERS, C. – JENTSCH, E. – SALAS, C. – BRAUN, C., (1998). Analyzing communication sequence for team training needs assessment. In: *Human Factors*, s. 672–679.
- DAWSON, P. – DOBSON, S. (2010): The influence of social pressure and nationality on individual decisions: Evidence from the behaviour of referees. In: *Journal of Economic Psychology*, 31, s. 181–191.
- DOSSEVILLE, F. – LABORDE, S. – RAAB, M. (2011): Contextual and personal motor experience effect in judo referees' decisions. In: *The Sport Psychologist*, 25, s. 78–81.
- FRUCHART, E. – CARTON, A. (2012): How do amateur soccer referees destabilize a match? In: *Psicologica*, s. 435–449.
- HELSEN, W. – BULTYNCK, J. B. (2004): Physical and perceptual cognitive demands of topclass refereeing in association football. In: *Journal of Sports Sciences*, 22, s. 179–189.
- JEONG, A., 2009. *Discussion Analysis Tool*. [Cit. 2010-02-10.] Dostupné na internete: <<http://myweb.fsu.edu/ajeong/dat/>>
- JONES, M. V. – PAULL, G. V. – ERSKINE, J. (2002): The impact of team's aggressive reputation on the decisions of association football referees. In: *Journal of Sport Sciences*, 20, s. 991–1000.
- KAČÚR, P. (2011): Analýza verbálneho prejavu trénera hádzanej. In: *Zborník z celoslovenského kola ŠVK s medzinárodnou účasťou vo vedách o športe*. Prešov: Prešovská Univerzita v Prešove, s. 160.
- KAČÚR, P. – SLANČOVÁ, T. – ZUSKOVÁ, K. (2011): Coach's verbal communication and athletes performance during volleyball matches. In: S. Serpa – N. Teixeira – M. J. Almedia – A. Rosado (eds.): *Sport and Exercise Psychology: Human Performance, Well-Being and Health. Proceedings of the FEPSAC Congress of Sport Psychology 12-17 July 2011 at Madeira, Portugal*. Madeira: IP-RAM, s. 281.
- KAČÚR, P. (2012): Problematika diagnostikovania komunikácie v športových hrách. In: J. Votík – L. Charvát (eds.): *Hry 2012. Sborník referátů z 10. Mezinárodní vědecké konference konané v Nectinech ve dnech 18.–19. dubna 2012*. Plzeň: Fakulta pedagogická, Západočeská univerzita v Plzni, s. 129–136.
- MELLICK, C. M. – FLEMING, S. – BULL, P. – LAUGHARNE, E. J. (2005): Identifying Best Practice for Referee Decision Communication in Association and Rugby Union Football. In: *Football Studies*, 8/1, s. 42–57.
- PAGE, K. – PAGE, L. (2010): Alone against the crowd: individual differences in referee's ability to cope under pressure. In: *Journal of Economic Psychology*, 31, s. 192–199.
- PLESSNER, H. – BETSCH, T. (2001): Sequential effects in important referee decisions: The case of penalties in soccer. In: *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 23, s. 254–259.
- SIMMONS, P. (2009): *Justice, culture and football referee communication. Final report of Joao Havelange Research Scholarship study to FIFA/CEIS Scientific Committee*, Switzerland.
- SIMMONS, P. (2010): Communicative display as fairness heuristics: Strategic football referee communication. In: *Australian Journal of Communication*. 37, pp. 75–94.
- SLANČOVÁ, T. – SLANČOVÁ, D. (2009): Attitudinal communicative acts in the ball games training of the players in older school-age. In: *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego. Kwartalnik*, XII., s. 274–278.

STEEL, S. (1993): Using psychology to help referees to improve performance. In: H. Konrad (ed.): *International Volleytech*, 4, s. 8–11.

TÓTH, L. (2016): Ovládanie pravidiel futbalu hráčmi a ich verbálna komunikácia s rozhodcom. In: J. Bačenková – I. Boržíková (eds.): *Acta Facultatis exercitationis corporis universitatis Presoviensis*, 1, 2016. Prešov Prešovská Univerzita v Prešove, Fakulta športu, s. 69–75.

Summary

The Analysis of Communication Interaction between Judge and Soccer Players

The subject of the paper is focused on the analysis of the level of communication interaction between the judges and the players of different age categories. Verbal communication interaction was analysed defining five the most frequently used verbal patterns. We also found out that the most frequent verbal expressions communicated by players and judges were instructions. Moreover, the analysis was conducted on three different age levels of football players regarding young players, adolescents and adults.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Lexikografické a lingvistické aspekty tvorby slovníkov športovej terminológie

Róbert Kandráč

Katedra športovej kinantropológie, Fakulta športu, Prešovská univerzita v Prešove
robert.kandrac@unipo.sk

Kľúčové slová: odborná terminológia, slovná zásoba, preklad, fonetika, vedy o športe, jazyk
Key words: professional terminology, vocabulary, translation, phonetics, sports sciences, language

Športová terminológia je špecifickou oblasťou terminológie, ktorá vychádza z poznatkovej bázy vied o športe. Vzhľadom na širokospektrálny charakter termínov používaných odborníkmi v oblasti športovej kinantropológie, športovej edukológie a športovej humanistiky častodochádza k nepresnému používaniu slovenských a cudzojazyčných termínov pri pomenovaní skúmaného javu. Tento stav je možné čiastočne zvrátiť používaním kvalitných prekladových a výkladových slovníkových publikácií, ktoré sa danej oblasti týkajú. V súčasnom období majú odborníci v oblasti športu možnosť využívať viacero výkladových slovníkov v slovenskom jazyku, ktoré sú buď všeobecne zamerané (Sýkora et al., 1995; Kasa, 2006; Kasa, Švec et al., 2007), alebo prekladových slovníkov, predovšetkým anglicko-slovenských alebo slovensko-anglických, zameraných buď na viacero športov (Sokolová, 1996), alebo na špecifický šport ako volejbal (Šimonek – Zapletalová – Paška, 2004), futbal (Zapletalová, 1997; Peráčková, 2002), ľadový hokej (Tóth et al., 2003) alebo basketbal (Mačura, 2004, 2005). Viacjazyčné slovníky, ktoré sú náročné z hľadiska ich lexikografického spracovania, sú skôr výnimkou (Beyer et al., 1992; Pokorná – Kandráč, 2011). Medzi najnovšie slovníkové diela z oblasti športu patria slovníky Bínovského et al. (2012), Mačuru et al. (2013b) a Kandráča (2013, 2017). Okrem slovníkových diel boli vydané aj publikácie, ktoré sú zamerané skôr na definovanie jednotlivých termínov a ich osvojovanie prostredníctvom textov a cvičení (Engelová et al., 2006; Mačura et al., 2013a; Maertín – Šimonek, 2010; Omrčen, 2000, 2010; Tirpáková – Pokorná, 2010; Pokorná – Löbel, 2014).

Ako uvádzajú Mačura – Rychtáriková – Strešková (2012), slovníky športovej terminológie prekladového typu sú skôr zoznamy termínov ako slovníky v pravom slova zmysle. Z pohľadu používateľa slovníkov je preto niekedy ťažké rozhodnúť sa pre výber prekladového ekvivalentu, ktorý by najviac vystihoval pomenovanie javu. V doteraz publikovaných glosároch športovej terminológie zároveň chýba fonetická transkripcia slovníkových hesiel, ktorá by čitateľom a používateľom objasnila a uľahčila osvojenie výslovnosti mnohokrát náročných termínov. Preto z lexikografického hľadiska možno za najhodnotnejší považovať slovník Kandráča (2017), ktorý obsahuje tak fonetickú transkripciu termínov s vyznačením hlavného a vedľajšieho prízvuku, ako aj upresňujúce sémantické poznámky.

V porovnaní s terminológiou konkrétnych športov je terminológia vied o športe sémanticky menej jednoznačná. Preto je v niektorých prípadoch náročné zvoliť adekvátny ekvivalent v cudzom jazyku pri preklade slovenských termínov, ktoré sú niekedy definované odlišne od tých cudzojazyčných. Vo väčšine prípadov sa to týka termínov z oblasti telovýchovného lekárstva a športového tréningu. V odbornej a slovníkovej anglo-americkej literatúre sa vyskytuje viacero dvojíc termínov, ktoré sa používajú bez bližšieho poznania ich významu. Medzi takéto dvojice patria *speed* a *velocity*, *strength* a *power*, *practice* a *training*

a pod. Zamieňanie takýchto termínov, ktoré nie sú synonymné, iba sťažuje výber prekladového ekvivalentu.

Slovník je možné považovať za elektronické alebo knižné abecedné usporiadanie slovnej zásoby z určitej oblasti. Pri koncipovaní slovníka športovej terminológie je dôležité definovať zameranie slovníka, ktoré môže byť buď všeobecné čiarka alebo špecifické. Za všeobecné slovníky z oblasti telesnej výchovy a športu môžeme považovať tie, ktoré obsahujú termíny z jednotlivých vedných disciplín tvoriacich poznatkovú bázu vied o športe. Naopak, špecifické slovníky bývajú zamerané na konkrétny šport, napr. futbal, alebo vednú disciplínu, napr. telovýchovné lekárstvo. Primárnym princípom zostavenia slovníka by malo byť uľahčenie odbornej komunikácie vo vedách o športe, ktoré by malo vychádzať z presných prekladov odborných termínov, ktoré sa používajú vo vedeckej teórii a praxi. Koncipovanie slovníka je možné vnímať na troch úrovniach:

1. rešeršná a komparačná,
2. prekladová,
3. fonetická.

Na prvej úrovni je podstatný výber a rešerš slovníkovej a odbornej anglo-americkéj literatúry, z ktorej budú prevzaté prekladové ekvivalenty. Na základe štúdia literatúry je možné konštatovať, že dochádza k vzniku nových termínov, čo spôsobuje, že niektoré termíny sú nahradené presnejším a výstižnejším ekvivalentom. Príkladom môže byť termín *oxygen debt*, resp. *oxygen recovery*, ktorý prekladáme ako kyslíkový dlh. *Oxygen debt* bol nahradený termínom *excess postexercise oxygen consumption*, čo je nadmerná spotreba kyslíka po zaťažení.

Tendencia vytvárať nové termíny na pomenovanie toho istého javu vytvára určitú mieru terminologickej heterogenity, ktorá má negatívny vplyv na správne používanie termínov v praxi. Ako príklad môže slúžiť termín aeróbna vytrvalosť, ktorá má v anglickom jazyku viacero prekladových ekvivalentov: *aerobic endurance*, *cardiovascular endurance*, *cardiorespiratory endurance*, *cardiovascular fitness*, *cardiorespiratory fitness* alebo *stamina*. To znamená, že v prípade prekladu slovenského textu do anglického jazyka je dôležité používať v preklade vždy iba jeden prekladový ekvivalent. Komparačná úroveň spočíva v komparácii slovenskej a anglo-americkéj literatúry s cieľom vyhľadať termíny, ktoré budú zaradené do slovníka, a prekladové ekvivalenty. Na základe komparačnej analýzy sme zaznamenali viacero dvojíc termínov, ktoré sú zamieňané aj napriek ich sémantickej odlišnosti vo viacerých špeciálnych a vedeckých disciplínach tvoriacich vedy o športe. Tieto termíny sú používané v anatómii, antropomotorike, biochémií, biomechanike, fyziológii športu alebo teórii športového tréningu.

Analýza telesného zloženia

Jednou z oblastí výskumu vo vedách o športe je diagnostikovanie a analýza telesného zloženia, ktoré je založené na modeloch zloženia ľudského tela. Na označenie telesnej hmotnosti sa používajú termíny *body mass* a *body weight*, ktoré Kent (2006) významovo rozlišuje. Z uvedených termínov je vhodné použiť termín *body mass* na označenie telesnej hmotnosti a *body weight* na označenie tlakovej sily v newtonoch, ktorou telo v gravitačnom poli pôsobí na podložku. Z hľadiska modelov zloženia tela je potrebné odlišovať termíny *fat-free mass* a *lean body mass*. Termín *fat-free mass* predstavuje biochemický koncept na rozdiel od termínu *lean body mass*, čo je anatomický koncept. Z hľadiska podielu tukovej hmoty označuje termín *fat-free mass* telesnú hmotu bez akéhokoľvek extrahovateľného tuku. Termín

lean body mass zahŕňa do telesnej hmoty podiel esenciálneho tuku nachádzajúceho sa predovšetkým v centrálnom nervovom systéme, kostnej dreni a telesných orgánoch.

Biochemické a fyziologické ukazovatele

Jedným z najsledovanejších biochemických ukazovateľov je kyselina mliečna, resp. laktát, ktoré sa do anglického jazyka prekladajú ako *lactic acid* alebo *lactate*. Medzi týmito termínmi je výrazná významová odlišnosť, pretože termín *lactic acid* označuje organickú kyselinu, ktorá sa v procese anaeróbnej glykolýzy štiepi na vodíkové ióny a laktát. Z biochemického hľadiska termín *lactate* označuje soľ, resp. ester kyseliny mliečnej. Často diagnostikovaným parametrom je anaeróbny prah, ktorý má anglický ekvivalent *anaerobic threshold*. Wilmore – Costill (2004) a Jennett (2008) definujú termín *anaerobic threshold* ako intenzitu zaťaženia, pri ktorej aeróbne zdroje energie už nestačia na uspokojenie metabolických nárokov zaťaženia a keď zároveň dochádza k zvýšenej aktivite anaeróbného metabolizmu, čo sa prejavuje zvýšením koncentrácie laktátu v krvi. Termín *lactate threshold* označuje moment v priebehu vykonávania zaťaženia narastajúcej intenzity, keď sa v krvi začína hromadiť laktát nad úroveň pokojových hodnôt v takej miere, že tvorba laktátu prevažuje nad jeho odbúravaním. V súvislosti s týmito termínmi je vhodné poznamenať, že v slovenskej odbornej a vedeckej literatúre je zaužívaný termín anaeróbny prah, nie laktátový prah. Cooper – Storer (2004) navrhujú, aby bola terminológia týkajúca sa prahov založená na spôsobe ich diagnostiky, ktoré môžu zahŕňať analýzu vydechovaných plynov (*gas exchange threshold*) alebo opakované merania hladiny laktátu v krvi (*lactate threshold*).

Fyziológia športu

V súvislosti s adaptáciou na teplo, chlad alebo nadmorskú výšku sa používajú termíny *acclimation* a *acclimatization*. Ak hovoríme o fyziologickej adaptácii v laboratórnych podmienkach, je vhodné použiť termín *acclimation*, zatiaľ čo termín *acclimatization* označuje fyziologickú adaptáciu v prirodzených podmienkach (Wilmore – Costill, 2004).

Z pohľadu odpočinku po zaťažení sa používajú termíny *recovery* a *rest*. Ak hovoríme o aktívnom odpočinku, máme na výber medzi termínmi *active recovery* a *active rest*, ktorých použitie závisí od ich definície. Kent (2006) uvádza, že ak sa zaoberáme odpočinkom, ktorý označuje zaťaženie nízkej intenzity s cieľom urýchliť zotavovacie procesy po zaťažení, je vhodné použiť termín *active recovery* alebo *exercise recovery*. Termín *active rest* definuje ako aktívny odpočinok v procese rehabilitácie po zranení.

V oblasti diagnostiky trénovanosti sa používa termín *exercise testing*, ktorý prekladáme ako záťažová diagnostika. *Exercise testing* sa ďalej delí na dva typy diagnostiky označované ako *clinical exercise testing* a *performance exercise testing*. Termín *performance exercise testing* označuje tak terénnu, ako aj laboratórnu diagnostiku zdravých osôb v závislosti od typu testu s cieľom kvantifikovať aeróbnu kapacitu, zhodnotiť úroveň trénovanosti, stanoviť reakciu organizmu na tréningové zaťaženie alebo upraviť životosprávu. Termín *clinical exercise testing* označuje diagnostiku osôb so zdravotnými ťažkosťami realizovanú takmer výlučne v laboratórnom prostredí s cieľom stanoviť diagnózu, zhodnotiť reakciu organizmu na terapeutickú intervenciu alebo priebeh rehabilitácie po operácii.

Diagnostikovaním trénovanosti dochádza k získavaniu informácií o jednotlivých fyziologických parametroch. Jedným z týchto parametrov je maximálna spotreba kyslíka, ktorej prekladové ekvivalenty sú *maximum oxygen uptake*, *maximal oxygen uptake* alebo *peak oxygen uptake*. Cooper – Storer (2004) uvádzajú, že termín *maximal oxygen uptake* označuje

najvyššiu hodnotu maximálnej spotreby kyslíka dosiahnuteľnú jednotlivcom, ktorá závisí od typu zaťaženia, veku, pohlavia a telesnej hmotnosti. Termín *maximum oxygen uptake* označuje najvyššiu hodnotu maximálnej spotreby kyslíka dosiahnutú a nameranú počas stupňovaného záťažového testu. Ďalším termínom používaným na označenie najvyššej hodnoty spotreby kyslíka je *peak oxygen uptake*, ktorý uvedení autori považujú za zbytočný a mätúci. S tým úzko súvisí aj potreba odlišiť termíny *oxygen consumption* a *oxygen uptake*. Termín *oxygen consumption* je definovaný ako množstvo kyslíka spotrebovaného v priebehu metabolických procesov na bunkovej úrovni. Termín *oxygen uptake* označuje množstvo spotrebovaného kyslíka stanoveného na základe analýzy vydychovaných plynov. Ďalším z parametrov sledovaným počas záťažových testov je maximálna srdcová frekvencia, ktorá býva označovaná termínmi *maximal heart rate*, *maximum heart rate* a *peak heart rate*. Termín *maximal heart rate* označuje najvyššiu hodnotu srdcovej frekvencie zaznamenanú počas maximálneho zaťaženia alebo vypočítanú pomocou Karvonenovho vzorca. Ak zaznamenáme najvyššiu hodnotu srdcovej frekvencie počas vykonávania špecifického zaťaženia v danom časovom intervale, označujeme ju termínmi *maximum heart rate* alebo *peak heart rate*. Jedným z fyziologických ukazovateľov, ktorý je označovaný terminologicky nesprávne, je termín anaeróbny výkon, ktorý prekladáme buď ako *anaerobic power* alebo *anaerobic performance*. Termín *anaerobic power* má užší význam a používa sa v oblasti diagnostikovania trénovanosti v súvislosti s Wingate testom, aplikáciou ktorého sa hodnotí anaeróbny výkon vo wattoch za jednotku času na kilogram telesnej hmotnosti. Termín *anaerobic performance* má všeobecný význam.

Teória športového tréningu

V odbornej literatúre zaoberajúcej sa silovým tréningom s využitím odporu sa stretávame s termínmi *resistance training*, *strength training* a *weight training*. Stoppani (2006) uvádza, že tieto termíny sa často zamieňajú aj napriek významovým odlišnostiam. Najširším pomenovaním tréningu, počas ktorého sa telo pohybuje ktorýmkoľvek smerom proti odporu, je *resistance training*. Tento termín významovo zahŕňa zdvíhanie voľnej záťaže, posilňovanie na pneumatikách a hydraulických strojoch, cvičenie s hmotnosťou vlastného tela alebo beh hore schodmi. V slovenskom jazyku by sme ho mohli nazvať cvičenie proti odporu. Na rozdiel od termínu *resistance training*, termín *strength training* je definovaný ako typ tréningu, pri vykonávaní ktorého sa telo pohybuje ktorýmkoľvek smerom proti odporu s cieľom zvýšiť svalovú silu a vyvolať svalovú hypertrofiu. Tento typ tréningu môže zahŕňať zdvíhanie voľnej záťaže alebo posilňovanie na hydraulických strojoch, ale nie beh hore schodmi. Tento termín by sme mohli preložiť ako silové cvičenie. Významovo najužším termínom je termín *weight training*, ktorý by sme mohli preložiť ako cvičenie so záťažou, ktorý označuje zdvíhanie voľnej záťaže a cvičenie na posilňovacích nie hydraulických strojoch.

V tréningovej praxi sa stretávame s dvoma termínmi, ktoré sú používané na pomenovanie tréningu, *practice* a *training*. Termín *practice* zahŕňa predovšetkým proces zdokonaľovania pohybových zručností prostredníctvom zlepšenia presnosti a načasovania pohybov. Termín *training* označuje činnosť zameranú na rozvoj pohybových schopností. V súvislosti s efektmi tréningu sa zamieňajú termíny *acute training effect* a *immediate training effect*. Zatsiorsky – Kraemer (2006) definujú *acute training effect* ako zmeny vyvolané tréningom počas samotného cvičenia v rámci tréningovej jednotky, zatiaľ čo *immediate training effect* definujú ako zmeny vyvolané jednou tréningovou jednotkou

nastávajúcou ihneď po jej ukončení. Z hľadiska načasovania a ladenia športovej formy sa často stretávame s termínmi *peaking* a *tapering*. Podľa Kenta (2006) termín *peaking* označuje proces dosiahnutia optimálnej výkonnosti v čase pretekov, čo znamená presné načasovanie športovej formy. Termín *tapering* sa týka redukcie intenzity a objemu tréningu pred dôležitými pretekmi. Na označenie tréningovej jednotky sa v anglickom jazyku používajú dva termíny: *training session* a *training unit*. Termín *training unit* je definovaný ako jednorazová fáza tréningu s cieľom rozvíjať konkrétnu pohybovú schopnosť. Termín *training session* významovo zahŕňa viacero tréningových jednotiek za určité obdobie tréningu.

V súvislosti so spresňovaním významov a používaním odborných termínov z oblasti vied o športe v odborných a vedeckých článkoch sa objavujú tendencie daný stav aspoň čiastočne napraviť. V odbornom telovýchovnom časopise *Telesná výchova a šport* bola v niekoľkých číslach vydaná rubrika s názvom „Používame ich správne?“, ktorá poukazuje na významové odlišnosti termínov používaných v oblasti telovýchovnej reality. V rámci terminologickej diskusie bolo poukázané na dvojice termínov ako rozcvičenie – rozcvička, cvičenie – cvik, cit pre loptu – pocit lopty a pod.

V rámci tvorby slovníkov je zanedbávaným aspektom fonetický prepis slovníkových hesiel. Fonetická transkripcia sa v prekladových slovníkoch nevyskytuje vôbec, čo znižuje kvalitu výstupu a využiteľnosť slovníka ako pomôcky pri príprave na ústne konferenčné prezentácie. Pri fonetickej transkripcii je v prvom rade potrebné stanoviť, či bude predmetom transkripcie severoamerický variant anglického jazyka alebo britský variant, ktorých spôsoby fonetickej transkripcie sa líšia. Fonetický prepis je jednoduchší v prípade jednoslovných slovníkových hesiel. Prepis viacslovných hesiel, resp. slovných spojení je náročnejší vzhľadom na umiestnenie hlavného a vedľajšieho prízvuku v slovnom spojení. Umiestnenie týchto prízvukov sa stáva komplikovaným aj v prípade zložených podstatných mien a spojení, ako napr. *work-to-rest ratio*, *fat-free mass index* alebo *heart rate recovery period*. Pri ich prepise je potrebné sa riadiť pravidlami vzťahujúcimi sa na prízvuk a štruktúru viacslovných spojení (Lieberman – Sproat, 1992).

Záver

Športová terminológia je špecifickým multidisciplinárnym typom terminológie, ktorá pochádza z vedných odborov vied o športe. Zdrojmi odbornej a vedeckej terminológie sú prekladové dvojjazyčné a viacjazyčné slovníky a ich výkladové ekvivalenty, ktoré je možné využiť pri objasnení významov jednotlivých termínov.

Z komparačného a rešeršného hľadiska je nevyhnutné, aby boli termíny v športových slovníkoch založené na komparácii primárnej odbornej literatúry v anglickom a slovenskom jazyku. Domnievam sa, že prebratím termínov z viacerých glosárov a slovníkov nie je možné vytvoriť kvalitnú slovníkovú publikáciu, ktorá by mala obsahovať termíny z najaktuálnejšej literatúry z danej oblasti. Na základe aktuálnej a rozsiahlej terminologickej analýzy je možné poukázať na mnohovýznamovosť, synonymickosť a zastaranosť termínov.

Z hľadiska prekladu je nevyhnutná bližšia špecifikácia termínov, ktoré sú významovo odlišné a následne nesprávne zamieňané napriek ich rozdielnym významom. V anglo-americkej literatúre sa väčšinou vyskytujú dvojice termínov, ktoré sú odborníkmi používané ako synonymné. Preto je dôležité poukázať na rozdielnosť ich definícií s cieľom spresniť ich používanie pri prekladoch odborných textov zo slovenského do anglického jazyka. Formou

bližšieho vysvetlenia významu vo forme doplňujúcich poznámok môžu autori slovníkov prispieť k skvalitneniu odborného jazyka vo vedách o športe.

Vzhľadom na požiadavky kladené na slovníky prekladového typu by mali slovníky obsahovať výslovnosť termínu v cudzom jazyku. Vo fonetickom prepise jednotlivých ekvivalentov je potrebné graficky znázorniť tak hlavný, ako aj vedľajší prízvuk, ktorých určenie je zložité predovšetkým vo viacslovných spojeniach. Umiestnenie týchto prízvukov je preto nevyhnutné konzultovať s odborníkmi v oblasti fonetiky anglického jazyka.

Literatúra:

- BEYER, E., ed. (1992): *Dictionary of Sport Science. German, English, French*. Schorndorf: Verlag Karl Hoffmann.
- BÍNOVSKÝ, A. et al. (2012): *Sports medicine. English-Slovak and Slovak-English Dictionary*. Bratislava: FTVŠ UK v Bratislave.
- COOPER, C. B. – STORER, T. W. (2004): *Exercise Testing and Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ENGELOVÁ, T. et al. (2006): *Sport texts*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- JENNETT, S., ed. (2008): *Dictionary of Sport and Exercise Science and Medicine*. London: Churchill Livingstone.
- KANDRÁČ, R. (2013): *Slovensko-anglický slovník vied o športe*. Prešov: Fakulta športu Prešovskej univerzity.
- KANDRÁČ, R. (2017): *Anglicko-slovenský slovník vied o športe*. Prešov: Filozofická fakulta a Fakulta športu Prešovskej univerzity v Prešove.
- KASA, J. (2006): *Športová kinantropológia: terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: SVSTVŠ a FTVŠ UK v Bratislave.
- KASA, J. – ŠVEC, Š. et al. (2007): *Terminologický slovník vied o športe*. Bratislava: FTVŠ UK v Bratislave.
- KENT, M. (2006): *The Oxford Dictionary of Sport Science and Medicine* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- LIMBERMAN, M. – SPROAT, R. (1992): The Stress and Structure of Modified Noun Phrases. In: I. A. Sag – A. Szalbosci (eds). *Lexical matters*. Stanford: University of Chicago Press, s. 131–181.
- MAČURA P. (2004): *Slovensko-anglický basketbalový slovník*. Bratislava: Združenie trénerov Slovenskej basketbalovej asociácie.
- MAČURA P. (2005): *English-Slovak Basketball Dictionary*. Bratislava: Združenie trénerov Slovenskej basketbalovej asociácie.
- MAČURA P. et al. (2013a): *English for Slovak Sports Experts*. Bratislava: FTVŠ UK v Bratislave.
- MAČURA P. et al. (2013b): *List of Sports Terms*. Bratislava: FTVŠ UK v Bratislave.
- MAČURA, P. – RYCHTÁRIKOVÁ, H. – STREŠKOVÁ, E. (2012): Výučba anglického jazyka na Fakulte telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského v Bratislave. In: P. Mačura (ed.): *Výučba anglického jazyka na fakultách slovenských vysokých škôl pripravujúcich odborníkov v športe*. Bratislava: FTVŠ UK v Bratislave, s. 7–123.
- MAERTIN, J. J. – ŠIMONEK, J. (2010): *English Sports Terminology*. Nitra: Peter Mačura-PEEM.
- OMRČEN, D. (2000): *English for kinesiology*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
- OMRČEN, D. (2009): *English for sports coaches*. Zagreb: Kineziološki Fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- PERÁČKOVÁ, J. (2002): *Slovensko-anglický, anglicko-slovenský prekladový slovník futbalovej terminológie*. Bratislava: Peter Mačura-PEEM.
- POKORNÁ, E. – KANDRÁČ, R. (2011): *Anglicko-český, německo-český, česko-německo-anglický slovník*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- POKORNÁ, E. – LÖBEL, B. (2014): *Grundlagen der Sportsprache. Lehrbuch für Sportstudierende*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

- SOKOLOVÁ, K. (1996): *Finiš: anglicko-slovenský slovník športových výrazov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- STOPPANI, J. (2006): *Encyclopedia of Muscle & Strength*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- SÝKORA, F. et al. (1995): *Telesná výchova a šport. Terminologický a výkladový slovník. 2. zväzok*. Bratislava: Vydavateľstvo F.R.&G. spol s r. o.
- ŠIMONEK, J. – ZAPLETALOVÁ, Ľ. – PAŠKA, E. (2004): *Anglicko-slovenský a slovensko-anglický volejbalový slovník*. Bratislava: Peter Mačura – PEEM.
- TIRPÁKOVÁ, V. – POKORNÁ, E. (2010): *Sprache der Sportarten*. Bratislava: FTVŠ UK v Bratislave.
- TÓTH, I. et al. (2003): *English-Slovak, Slovak-English Ice Hockey Dictionary*. Bratislava: FTVŠ UK v Bratislave.
- WILMORE, J. – COSTILL, D. (2004): *Physiology of Sport and Exercise* (3rd ed.). Champaign, IL: Human Kinetics.
- ZAPLETALOVÁ, Ľ. (1997): *Nemecko-slovenský a slovensko-nemecký slovník futbalovej terminológie*. Bratislava: Slovenský futbalový zväz.
- ZATSIORSKY, W. M. – KRAEMER, W. J. (2006): *Science and Practice of Strength Training* (2nd ed.). Champaign, IL: Human Kinetics.

Summary

Lexicographic and Linguistic Aspects of Writing Sports Dictionaries

Sports terminology is a specific field of terminology based on the knowledge base of sports sciences. Given the wide spectrum of terms used by experts in the area of sports kinanthropology, sports educology, and sports humanistics, it oftentimes occurs that the Slovak and foreign terms are used incorrectly when denoting a phenomenon studied. This state may be reversed by using high-quality bilingual and monolingual dictionaries related to the area concerned. However, to be user friendly, the dictionaries must meet specific and strict requirements described in this theoretical study.

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Tematizácia športu v tzv. superhrdinských komiksoch

Peter Karpinský

Katedra slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
peter.karpinsky@unipo.sk

Kľúčové slová: šport, komiks, superhrdina, metafora, box, beh, zápas
Key words: sport, comics, superhero, metaphor, box, running, match

1 Postavy superhrdinov (z anglického *superhero*, resp. *super-hero* či *super hero*) nadväzujúce na rôzne archetypy mytologických (Gilgameš, Herkules, Samson) či folklórnych hrdinov (Robin Hood, Zorro) sa v komiksovej produkcii objavujú predovšetkým od 30., resp. 40. rokov 20. storočia.¹ Napriek tomu, že i postavy vyskytujúce sa v skorších komiksoch disponovali istými vlastnosťami, ktoré z nich robili exkluzívne ľudské bytosti, až vydaním série o Supermanovi sa začína v komiksovej produkcii formovať tzv. superhero žáner.

1.1 Superhrdina je obvykle modelovaný ako postava obdarená nadprirodzenými, nadľudskými vlastnosťami a zároveň odhodlaná bojovať proti zlu, chrániac verejnosť v blízkom okolí (meste, krajine), ale aj v rámci celej planéty (či priľahlého vesmíru).² Prirodzeným poslaním každého superhrdinu je konanie dobra: „Každý z týchto hrdinů je vybaven schopnostmi, s jejichž pomocí by se mohl zmocnit vlády v zemi, porazit celou armádu, nebo narušit rovnováhu v kosmickém prostoru (...) je jasné, že každá z těchto postav má dobrou povahu, je morálně založená a poslušná zákonů přírodních i lidských, a je tudíž zcela jasné (a taky od nich hezké), že těchto svých schopností používají výlučně ke konání dobra“ (Eco, 1995, s. 279).

Z hľadiska presnejšieho vymedzenia postavy superhrdinu sa definície rozchádzajú. Možno je to spôsobené i tým, že v rámci komiksového universa existovalo a existuje asi 8 000 rôznych superhrdinských postáv, pričom základné rozdiely medzi nimi spočívajú predovšetkým v tom, ako postava vznikla, resp. ako nadobudla svoje nadprirodzené schopnosti,³ prípadne či vôbec nejakými nadprirodzenými schopnosťami disponuje. Napr. *Collins English Dictionary* vymedzuje superhrdinu ako: „any of various comic-strip characters with superhuman abilities or magical powers, wearing a distinctive costume, and

¹ Vznik najvýraznejších raných superhrdinských postáv možno datovať do obdobia konca 30. rokov 20. storočia – Superman (1939), Batman (1939) a kapitán Marvel (1939). Dané obdobie, práve vďaka vysokej popularite týchto superhrdinských postáv, je v histórii komiksovej produkcie označované ako Zlaté obdobie.

² „Superhrdinové DC pôsobi väčšinou ve fiktivních městech – Superman v Metropolis, Batman v Gotham City (kryptogram pro New York) atd. Vedle svého fiktivního města působí mnoho z nich po celých Spojených státech, celém světě, a pokud jsou jejich schopnosti skutečně na výši, i po celém známém vesmíru. Na druhé straně hrdinové ‚Marvel Universe‘ se pohybují hlavně po New Yorku, kde je jejich centrum, a pak teprve dále jako ostatní.“ (Kummermann, 1977).

³ Superhrdinami môžu byť mimozemšťania, ktorí sa nejakým spôsobom dostali na Zem (napr. Superman, Silver Surfer), ľudia, ktorí boli náhodne či cielene vystavení istému experimentu (Captain America, Hulk), ľudia, ktorí náhodne prichádzajú do kontaktu s činiteľom meniacim ich ľudskú podstatu na nadľudskú (Spiderman, Fantastic Four, Flash), magické bytosti prichádzajúce na Zem z mytologických krajín (Thor, Wonder Woman) a pod. V niektorých prípadoch dochádza ku kumulácii viacerých činiteľov, ktoré kreujú superhrdinu, z toho dôvodu je ich typologizácia veľmi problematická, ako uvádza A. Oswaldová: „Dodržet typologii hrdinů je obtížné, zejména v případě postmoderního komiksu: jednotlivé typy se v sobě míchají, neboť novodobý hrdina je daleko složitější, komplexnější. Proto hrdiny rozřazují podle dominantního rysu. Vždy se najde výjimka, neboť výjimky jsou pro autory komiksů umělecky zajímavé.“ (Oswaldová, 2005).

fighting against evil“,⁴ teda zdôrazňuje nadľudské či magické vlastnosti superhrdinu, zatiaľ čo slovník *Merriam-Webster* definuje superhrdinu ako: „a fictional hero having extraordinary or superhuman powers; also : an exceptionally skillful or successful person“,⁵ schopnosti teda nemusia byť nadľudské, ale postačujú aj mimoriadne, také, ktorými sa superhrdina líši od obyčajného človeka.

Práve tieto mimoriadne schopnosti (na rozdiel od nadľudských) bývajú často na telesnej úrovni kreaované a podporované vytrvalým tréningom a superhrdina tak, napriek svojej fiktívnosti, pôsobí oveľa reálnejšie a ľudskejšie, čím sa pre recipienta komiksu nestáva len obdivovanou ikonou, ale aj vzorom, ktorému sa môže podobať.⁶

1.2 V nadväznosti na spomínaný fyzický tréning je v mnohých superhrdinských komiksoch logicky pertraktovaný motív športu, samozrejme, že častejší je v tých textoch, v ktorých sa postava k svojej zručnosti či sile dopracovala vlastnou usilovnosťou alebo v ktorých nadprirodzený činiteľ (sérum, chemikálie, kúzlo) a priori neposkytuje superhrdinovi nadľudskú moc, ale iba napomáha k zlepšeniu jeho fyzickej zdatnosti, ktorú však treba ďalej zlepšovať. Ako príklad takýchto postáv možno spomenúť Batmana (alias Brucea Waynea), ktorý je len obyčajným človekom, nedisponujúcim žiadnymi superschopnosťami, je však atleticky a kondične vysoko zdatný (zdatnosť získal tvrdým gymnastickým tréningom a posilňovaním). Podobný motív možno nájsť aj v postave Captaina Americu (alias Stevea Rogersa), ktorý sa síce podrobil experimentu, počas ktorého mu bolo vpichneté sérum, no daná látka mu neposkytla žiadne superschopnosti, zvýšila iba jeho pohyblivosť, reflexy, obratnosť, silu, regeneráciu a vytrvalosť. K tomu, že sa z neho stal najlepšie vycvičený vojak na svete, sa musel dopracovať vlastnou fyzickou aktivitou. Superhrdinami sa v komikse môžu stať aj profesionálni športovci, napr. bývalí profesionálni hráči amerického futbalu, ktorí získali nadľudskú silu a vytrvalosť kombináciou pôsobenia žiarenia a experimentálneho zariadenia na posilnenie svalov (pozri komiksová séria *Kickers Inc.*). Seriál však z dôvodu čitateľského nezájmu vychádzal len jeden rok (1986 – 87).

Podobne i v ďalších superhrdinských komiksoch by sme mohli nájsť isté motívy športu, pričom existujú aj príležitostné komiksy so superhrdinskými postavami, ktoré sú špeciálne venované konkrétnemu športu,⁷ resp. v ktorých vystupujú aj reálne postavy športového sveta.⁸ Rovnako jestvujú aj komiksy, ktoré sú primárne venované športu (atletika, futbal, cyklistika, box...),⁹ no keďže sa v našej štúdii zameriavame na motívy športu len v superhrdinských komiksoch, zámerne ignorujeme komiksy a vydavateľstvá, ktoré síce rôzne druhy športu tematizujú, ale primárne nespádajú do tzv. žánru superhero, no nevenujeme sa ani špeciálnym športovým vydaniám superhrdinských komiksov, keďže nejde o systematické, ale len o príležitostné využitie témy športu v daných komiksoch.

⁴ "Superhero". *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 10th Edition*. HarperCollins Publishers. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <Dictionary.com <http://www.dictionary.com/browse/superhero>>.

⁵ "Superhero." *Merriam-Webster.com*. Merriam-Webster, n.d. Web. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/superhero>>.

⁶ Z tohto dôvodu boli do ranných komiksov často zaradované reklamy na rôzne posilňovacie prípravky alebo na posilňovacie prístroje.

⁷ Vydavateľstvo DC Comics vydalo niekoľko špeciálnych zošitov, v ktorých Superman, Batman a iné pozitívne a negatívne postavy DC Universu hrajú baseball, hokej, basketbal, resp. sa venujú ďalším športom (pozri napr. 1973 – *Strange Sports Stories*, resp. 1980 – *DC Special Blue Ribbon Digest* 14).

⁸ Napríklad v roku 1978 vo vydavateľstve DC Comics vyšiel 72-stranový zošit *Superman vs. Muhammad Ali*, v ktorom sa Superman spojil so známym boxerom, aby porazili mimozemskú inváziu. V roku 2010 vyšlo aj pokračovanie tohto príbehu. V komikse sa tak objavujú motívy boxu, ale aj basketbalu, ktorý Muhammad Ali trénuje s deťmi v černošskom gete.

⁹ Napríklad v češtine vyšiel preklad životopisného komiksu *Muhammad Ali – kráľ ringu* (Lewis Helfand), prípadne pôvodný komiks *Zátopek* (Jan Novák a Jaromír 99).

2 V rámci našej analýzy sa zameriame na tri komiksové superhrdinské postavy, na postavu Iron Fista (vydavateľstvo Marvel), Flasha (vydavateľstvo DC Comics) a Daredevila (vydavateľstvo Marvel), ktoré v našom kultúrno-geografickom priestore síce nie sú známe tak ako spomínaní Superman, Batman či Capitain America, ale v ich prípade je motív športu v istých príbehoch výrazne sujetotvorný.

2.1 Postavu Iron Fista (vlastným menom Daniel „Danny“ Rand) vytvorili Roy Thomas (scenár) a Gil Kane (kresba) pre vydavateľstvo Marvel a prvýkrát sa postava objavila v zborníku *Marvel Premiere* číslo 15 v máji 1974. Postava nadväzuje na veľkú popularitu tzv. blaxploitačných filmov¹⁰ a hongkonských akčných filmov propagujúcich ázijské bojové umenia.

Danny Rand (budúci Iron Fist) sa narodil v New Yorku, no jeho otec, Wendell Rand, sa ako mladík ocitol v mystickom meste K'un-L'un, kde zachránil život panovníkovi mesta, Lordovi Tuanovi, vďaka tomu bol prijatý za jeho adoptívneho syna. Wendell však napokon opustil K'un-L'un a stal sa bohatým podnikateľom v Spojených štátoch amerických. Neskôr organizuje expedíciu, aby opäť našiel K'un-L'un, pričom s ním na výpravu do ázijských veľhôr ide manželka Heather, deväťročný Danny a jeho obchodný partner Harold Meachum. Práve Meachum, ktorý tiež miluje Heather, zapríčiní Wendellovu smrť, keď ho zhodí do priepasti. Heather a Danny po tom, ako sa odmietnu s Meachumom vrátiť do New Yorku, blúdia v zasnežených horách, až kým nenájdu záhadný most. V tej istej chvíli na nich zaútočí svorka vlkov. Heather, aby ochránila syna Dannyho, vrhá sa medzi vlkov, ktorí ju roztrhajú. Danny je však zachránený tajomnými obyvateľmi mesta K'un-L'un, kde chlapec zostáva nasledujúcich desať rokov a učí sa bojovým umeniam.

V prvom príbehu o Iron Fistovi *The Fury of Iron Fist!* z 15. mája 1974 (v českom preklade *Iron Fistův hněv*, 2017) sa takmer dvadsaťročný Daniel Rand musí podrobiť iniciačnému rituálu, ktorý sa skladá z dvoch súbojov – v prvom čelí presile štyroch bojovníkov a v druhom stojí proti nepremožiteľnému robotickému zápasníkovi Shu-Hu.

Spôsob zápasu Randa s protivníkmi autori komiksu označili ako typ bojového umenia kung-fu,¹¹ pričom v jednotlivých obrazových poliach zachytávajú kopy a údery bojovníkov a čiastočne ich komentujú v textových poliach.¹² Začiatok zápasu je rozprávačom

¹⁰ Tzv. blaxploatačné filmy sa objavujú v 70. rokoch 20. storočia v USA a pôvodne boli určené pre špeciálne mestské afroamerické publikum, keďže sa v nich ako ústredné postavy objavovali zástupcovia černošského etnika, čím sa aspoň čiastočne narúšali bežné rasové stereotypy.

¹¹ Pomenovanie kung-fu znamená majstrovstvo, zručnosť alebo znalosť (Točík, 1992) a vyjadruje osvojenie si nejakej činnosti na vyššej úrovni, ďalej aj cvičenie či tvrdú prácu potrebnú na dosiahnutie majstrovstva (Urgela, 2005). Pochádza zo slova gun-fu, ktoré označovalo bojové umenia v čínskych tajných organizáciách v časech vlády dynastie Čching. Pri emigrácii Číňanov sa dostalo slovo gun-fu na západ, kde nečínskym používateľom znelo ako kung-fu. V tom čase sa zmenil nielen zvuk, ale aj význam slova (Kurfürst, 1992). Slovo „Kung“ znamená uskutočnenie a slovo „Fu“ má význam v zmysle práce či vydanej energie. V podstate ide o bojové umenie wu-shu odtrhnuté od pôvodného kultúrneho kontextu, ktoré sa zmenilo na šport, gymnastiku alebo pästné boje, obohatené o východnú terminológiu (Kurfürst, 1992). Dnes sa výrazom kung-fu označuje staré bojové umenie Číny v neázijských krajinách (Točík, 1992). Vo všeobecnosti sa kung-fu vníma ako súbor rôznych bojových štýlov, ktoré v niektorých prípadoch napodobňujú zvieratá, ako napríklad štýl modlivky, tigra, opice a mnoho ďalších. Dané bojové umenie sa do povedomia verejnosti dostalo vďaka filmom a hviezdam ako Bruce Lee, Jackie Chan a Jet Li.

¹² Text rozprávača v komikse *Iron Fist* je komponovaný atypickým spôsobom v du-forme: „*Jsi Iron Fist. Stojíš napjatý – snad až příliš. Moc dobře víš, kdo tě to provrtává pohledem. Yu-Ti, věčně zahalený, a jeho čtyři dračí králové... / A proti tobě se blíží čtyři další, číhají, až jim dáš příležitost k útoku. Až ukážeš slabost. Až neopatrně mrkneš.*“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované). Prehovory rozprávača bývajú v komikse (podobne ako v literárnom texte) najčastejšie komponované v er-forme alebo ich-forme. (Podrobnejšie o rozprávačovi v komikse pozri Karpinský, 2014). Du-forma v tomto prípade logicky navodzuje ilúziu dialógu. Ak jeden z fiktívnych komunikantov (percipient) je samotný Rand, nie je celkom jasné, kto je expedientom výpovedí. Ponúka sa však interpretácia, že ide o „vnútorný“ dialóg, v rámci ktorého samotná postava Iron Fista s odstupom (objektívizovane) komentuje svoje vlastné konanie.

komentovaný týmito slovami: „Zaujmeš postoj kočky. / Čekáš. / Provokuješ je... / ... a oni zaútočí.“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované). Pozícia mačky je na internetovej stránke *Jak se sami naučit kung fu*¹³ vysvetlená ako začiatkový postoj, keď bojovník položí pravú nohu mierne za seba a preniesie na ňu váhu, pričom ľavú nohu predsunie a zeme sa ňou dotýka len špičkami prstov. Obe ruky drží v pozícii typickej pre box a chráni si nimi tvár. Pozícia je vhodná pre okamžitú obranu, pretože bojovník môže pri útoku automaticky vykpnúť ľavou nohou, aby sa mohol brániť. Autori teda v pásme rozprávača uvádzajú existujúci úvodný postoj zápasu, hoci recipient dané „postavenie“ nevidí a obrazové pole komiksu v detaile zachytáva len napätú tvár Iron Fista a čiastočne i ruku zovretú v päšť. Nasledujúci „dynamický“ obrázok sprostredkúva prvú fázu útoku a obrany – traja bojovníci útočia na Iron Fista a on ich rozpaženými rukami zráža. Rozprávač dej komentuje: „A ty jim odpovíš. / Úderem drtiče kamenů skoliš prvního... / ... druhý padne pod sekem dlaní... / ... a třetího složí sloní kop.“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované). Názvy jednotlivých úderov a kopov autori v texte presne opisujú a zvyrazňujú ich boldom. Rovnako i nasledujúce obrázky znázorňujú jednotlivé údery a kopy, ale aj rotáciu tela brániaceho, ale aj atakujúceho sa bojovníka: „Otočíš se. / Jeden se stále předklání v bolestech, a ty mu zasadíš úder kladiva. / Další už má namále. Zbavíš se ho opičí ranou. / Čtvrtý útočník je opatrnější než jeho kolegové. Teprve teď se vrhá vpřed.“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované). Názvy kopov a úderov v komentároch rozprávača sú formálne podobné skutočným a zaužívaným názvom, odvolávajúcimi sa na klasické pomenovania zvieracích štýlov a postojov v kung-fu (napr. drak, had, žeriav, modlivka, leopard, medveď, opica, orol, snežný leopard, škorpión, tiger, vrana, jastrab, jašterica, fénix).¹⁴ Repliky rozprávača tak ponúkajú reálne názvy kopov a úderov, hoci nevyklúčujeme, že môže čiastočne ísť len o vymyslené pomenovania, ktoré majú u recipienta vyvolať pocit reálnosti fiktívneho deja, resp. z hľadiska prekladu o nepresnosti v pomenovaniach spôsobené nejednotnou terminológiou. Podobne i vizuálne stvárnenie jednotlivých bojových techník využívaných Iron Fistom v zápase evokuje resp. zachytáva reálne kopy a údery, samozrejme, s istou dávkou komiksovej hyperboly, napr. v rámci štvrtého obrazového poľa (strany nečíslované) postava úderom päste do brady zráža svojho protivníka, pričom rozprávač tento zásah nazýva úderom kladiva. Ako uvádza Kurfürst (1992), tzv. silný kladivový úder je, okrem iného, súčasťou kung-fu štýlu Hun Gar Chuan, pri ktorom sa veľká pozornosť venuje rýchlosti a švihy techniky rúk, a charakteristické sú preň veľmi dynamické údery predovšetkým otvorenou dlaňou, ale aj päšťou a tvrdé bloky, čo by zodpovedalo úderu zachytenom na obrázku. Na náprotivnej strane Iron Fist decimuje protivníkov pomocou „kombinací úderu beraní hlavy a dračího kopu“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované), názov dračí kop čiastočne korešponduje s pomenovaním techniky úderu dračieho chvosta – ide o oblúkový kop nôh s otočením sa okolo vlastnej zvislej osi o 360 stupňov – rovnako aj vizuálne zobrazenie kopu pripomína spomínanú techniku. Možno konštatovať, že autori komiksu relatívne verne imitujú a opisujú spôsob rôznych bojových techník kung-fu, pričom však, ako sme už spomínali, zobrazenia sú mierne hyperbolizované, aby bola dodržaná príťažlivosť a dramatickosť znázorneného boja (podobne, ako to býva vo filmoch s podobnou tematikou). Zápas zachytený na niekoľkých stranách komiksu však nie je len dynamizačným prvok príbehu, ale stáva sa dejotvornou jednotkou. Postava Daniela Randa

¹³ Anonym: *Jak se sami naučit kung fu*. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<https://www.wikihow.cz/Jak-se-sami-nau%C4%8Dit-kung-fu>>.

¹⁴ Napr. *krok zajaca*, pri ktorom jedna noha robí krok vpred, potom sa k nej druhá prisunie, zatiaľ čo prvá noha opäť robí krok vpred; tzv. *päšť opice* alebo *opičia packa* je technika rúk, keď je päšť nahradená zovretou rukou, v ktorej malíček, prstenník a prostredník nie sú úplne schované v dlani, ale ich bruška sa dotýkajú vyvýšenej časti na palcovej strane dlane, zatiaľ čo palec sa bruškom prvého článku dotýka ukazováka v polovici jeho druhého článku, *tigria laba* je silná a pevná ruka, keď je dlaň otvorená a prsty sú roztvorené a ľahko ohnuté, a pod.

musí v zápase dokázať svoju zručnosť, aby hrdina mohol byť následne podrobený ďalším skúškam vedúcim k získaniu nesmrteľnosti a daru „železnej päste“. Zápas tu nie je len športom, ale posúva sa do existenčnej roviny, výsledok boja má rozhodnúť nielen o budúcnosti postavy, ale aj o jej živote, ako to konštatuje vládca mesta K'un-L'un: „*Ano, můj synu, vydobyl sis svůj právoplatný nárok. / Své právo zvolit mezi nesmrteľností... Věčným životem... / ... A smrtí!*“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované). Šport – zápas sa posúva na vyššiu úroveň, nie je iba zábavou, stáva sa iniciačným obradom, ale de facto i metaforou samotného života, ktorá je umocnená flashbackmi minulosti odhaľujúcimi udalosti, ktoré viedli k sledovanej situácii. Boj v aréne sa prelína s protopříbehom, v ktorom sa Daniel ako dieťa spolu otcom a matkou vyberá do Ázie, aby tu našli bájne mesto K'un-L'un. Ako sme už spomínali, práve na tejto ceste chlapec stráca oboch rodičov a výprava sa postupne mení na boj o život. Paralela boja športového a existenčného je ešte výraznejšia počas druhého zápasu, keď sa Daniel Rand postaví proti nepremožiteľnému Shu-Hu. V druhej polovici tohto zápasu Daniel stráca silu a začína prehrávať: „*Dovolíš, aby tebou opět vrhl o stěnu. / Odrážíš se od ní. / Je to zoufalý pokus získat alespoň vteřinu oddechu. // Zoufalý a zbytečný. // Znovu ti to utíká mezi prsty. Tvé vlastní vědomí. / Nebylo by nic snažšího než prostě se pustit. Zhroutit se a nechat přijít sladké bezvědomí.*“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované). Výrazy „pustiť sa“ a „zrútiť“ v tomto prípade jednak reflektujú únavu, rezignáciu a potenciálnu porážku protagonistu, ale aj situáciu, ktorá sa stala v horách pred desiatimi rokmi – pád otca z útesu a beznádejné putovanie po zasnežených veľhorách. Vytrvalosť matky, ktorá sa snaží ochraňovať svojho syna a napokon sa zaňho i obetuje, vlieva Iron Fistovi novú silu, aby sa dokázal postaviť svojmu protivníkovi. Vzniká sujetová paralela zdanlivo beznádejného vzopätia sa a útoku. Spomienka na smrť matky, ktorá sa vrhla v ústrety vlkom, aby ochránila syna, sa mení na katalyzátor, ktorý nanovo aktivizuje hlavnú postavu: „*Byl jsi příliš zlomený... // ... Zmítaný mnoha druhy bolesti. Nebyla to táž bolest, kterou cítíš dnes, ale to neznamená, že by byla méně skutečná. Ale nyní na tebe skutečnost a s ní agónie znovu doléhají se silou přívalové vlny. Je to jako bouřkový mrak plný zoufalství. // Jako stín samotné smrti.*“ (Thomas – Kane, 2017, strany nečíslované). Fyzická bolesť je porovnávaná s psychickou bolesťou, čo znovu umocňuje vytvorenie paralely medzi oboma príbehovými sekvenciami. Následne sa v Iron Fistovej myslí odrazu zjaví matkina tvár a odkaz na jej obetavú smrť vracia Daniela späť do boja, v ktorom napokon víťazí.

Priebeh zápasu teda rozhoduje o Danielovej budúcnosti, ale reflektuje aj jeho predchádzajúci život. Šport teda nie je vnímaný len ako relatívne nezáväzná súťaž,¹⁵ ale ako symbol samotnej existencie (životného zápasu). Šport má v danom komikse nie iba fabulotvornú, no i sujetotvornú funkciu, keď sa cez zápas z hľadiska kompozície sprostredkujú aj predchádzajúce udalosti a vzťahy medzi postavami. Zároveň tu môžeme zápas – šport vnímať ako prejav starobylého iniciačného rituálu, keď sa z chlapca stáva dospelý muž.

2.2 Čiastočne odlišný spôsob vnímania a využitia témy športu možno nájsť v komiksoch, ktorých hlavnou postavou/hlavnými postavami je Flash. V postave Flasha sa vystriedalo viacero superhrdinov,¹⁶ vystupujúcich v komiksoch publikovaných vydavateľstvom DC Comics. Flash sa prvýkrát objavil v roku 1940 (občas sa uvádza aj 1939) a všetky nasledujúce inkarnácie Flasha, rovnako ako prvý superhrdina, disponujú superrýchlosťou, ktorá zahŕňa schopnosť bežať, pohybovať sa a premýšľať extrémne rýchlo,

¹⁵ Slovníky šport definujú najčastejšie ako záujmovú činnosť, resp. zábavu: „**šport** -u m. (organizovaná) záujmová činnosť vykonávaná na posilnenie teles. kondície, často spojená so súťažím.“ (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003, s. 747), „pohybová činnosť (telesné cvičenia, hry a i.) vykonávaná spravidla súťažnou formou; druh tejto činnosti“ (Balážová – Bosák, 2005, s. 877).

¹⁶ Doposiaľ sa v úlohe Flasha vystriedali štyri rôzne postavy – vysokoškolský atlét Jay Garrick, forenzný vedec Barry Allen, Barryho synovec Wally West a Barryho vnuk Bart Allen.

používať nadľudské reflexy a zdanlivo porušovať určité fyzikálne zákony. Flash vo všetkých prípadoch získava svojej nadprirodzenej schopnosti rovnakým spôsobom – je poliaty chemikáliami nabitými energiou blesku.

V našej analýze sa zameriame na komiks *Zrozen k běhu* (scenár Mark Waid, kresba Greg LaRocque), v češtine vyšiel v roku 2017 v súbornom vydaní DC komiksový komplet, pôvodne bol publikovaný v roku 1992 v zošitoch *Flasch* (Volume 2) čísla 62 – 65 (*The Flash: Born to Run*).

Ústrednou postavou komiksu je Wally West¹⁷ a príbeh je komponovaný retrospektívne, ako spomínanie na Wallyho detstvo, na čas, keď získal nadprirodzené schopnosti.¹⁸ Hlavným výstavbovým motívom daného komiksu je beh, ako to už vyplýva zo samotného názvu i dominantnej predispozície hlavnej postavy. Beh či rýchly pohyb ako nadobudnutá superschopnosť prinášajú zmysel do Wallyho nešťastného života. Chlapec je totiž frustrovaný zo správania sa svojich rodičov: „Zrovna jsem strávil deset let uvězněný v Blue Valley v Nebrasce v zajetí dvou lidí, kteří se nikdy neměli stát rodiči.“ (Waid – LaRocque, 2017, strany nečíslované). Predovšetkým otcova hyperkritickosť chlapca zraňuje, a tak mu superschopnosti dodávajú sebavedomie. Počas tréningu sa však ukáže, že Wallyho dospievajúce telo nie je schopné vyrovnáť sa so záťažou plynúcou z novej sily. Lekár, ktorý ho vyšetril, konštatuje: „Jeho svaly a tkáň tu moc odmítají! I teď mu jen lehké použití rychlosti způsobuje strašlivou bolest. // Synku, nerad ti to říkám... Ale tvoje dny běžce jsou sečteny. Pokud je má teorie správná, pokud někdy znovu použiješ schopnosti... / ... Zabije tě to.“ (Waid – LaRocque, 2017, strany nečíslované). Beh tak odrazu pre chlapca znamená dar i prekliatie.

Po návrate domov, do Blue Valley, je Wally oveľa intenzívnejšie konfrontovaný so svojou bezvýchodiskovou situáciou, napríklad pozorujúc na dvore sa naháňajúcich chlapcov. Depresia z toho, že nemôže behať (používať svoje schopnosti) sa zväčšuje po otcovej kritike. Nahnevaný na seba, na otca, tetu Iris i celý svet Wally utečie do lesa, hoci sa k Blue Valley blíži tornádo. Otec sa vyberie za ním, aby ho priviedol späť, no v lese ich zastihne búrka. Obaja sa dostávajú do kritickej situácie, pretože strom zrazený bleskom privalí otca a zároveň sa k nim blíži obrovský veterný vír. Wally musí zastaviť tornádo, aby zachránil otca: „Kdysi dávno jsem sledoval televizní záznam, jak Flash zastavil tornádo. / Běžel rychle proti směru rotace trychtýře, tak rychle, že vítr, který zvedl, tornádo vyrušil. Pokud to zvládl Flash... Pak to možná Kid Flash zvládne taky. // Stačilo jen to zkusit. // Nebylo to ode mne nijak hrdinské rozhodnutí. Tak nebo tak bych tam zemřel.“ (Waid – LaRocque, 2017, strany nečíslované). Následne sa Wally mení na Kid Flasha a rýchlym behom sa pokúša zastaviť tornádo. Beh, vo Wallyho vnímaní podobný „nekonečnému“ a náročnému maratónskemu behu, predstavuje spôsob záchrany života, ale aj jeho stratu. Nasledujúcich päť strán autori detailne venovali spomínanému behu. Beh, podobne ako bojové umenie v predchádzajúcom analyzovanom komikse, nepredstavuje len „rýchly pohyb (ľudí al. zvierat) vznikajúci pravidelným opakovaním pohybu nôh s takým odrazom, že sa v istom okamihu ani jedna zo striedajúcich nôh nedotýka zeme“ (Buzássyová – Jarošová, 2006, s. 247), ale aj viacvrstvovú metaforu.

¹⁷ Wally West (Wallace Rudolph) je tretou inkarnáciou Flasha a zároveň prvým Kid Flashom. Prvýkrát sa ako Kid Flash objavil v roku 1959.

¹⁸ Keď mal Wally desať rokov, rodičia ho poslali na prázdniny k tete Iris, s ktorou si bol, na rozdiel od vlastných rodičov, veľmi blízky. Wally je veľkým obdivovateľom superhrdinu Flasha, ktorý je zhodou okolností snúbencom jeho tety, Wally o tom však nevie, pretože tetinho snúbenca pozná len ako nudného Barryho Allena. Jedného dňa sa Wally s tetou vyberú do múzea, no po ceste sa stanú svedkami lúpežného prepadnutia, v ktorom zločincov prenasleduje hrdina Flash. Wally svojou šikovnosťou Flashovi pomôže, a tak sa „zoznáma“, Wally však stále nepozná dvojité identity tetinho snúbenca Barryho. Barry tvrdí, že je Flashovým priateľom a vezme chlapca na návštevu chemického laboratória. Počas návštevy do budovy udrie blesk a energiou nabije chemikálie, ktoré následne oblejú Wallyho. Chlapec tak získava podobné vlastnosti ako skutočný Flash – Barry Allen. Z Wallyho sa stáva Kid Flash.

Beh tu napríklad funguje ako útek – útek pred problémami. Počas cesty autom domov teta Iris Wallymu vysvetľuje, že pred vlastnými problémami utiecť nemôže, chlapec sa o to predsa pokúsi – nezmyselným odchodom do lesa. Zároveň beh predstavuje záchranu života, no i jeho stratu, beh, hoci sa môže skončiť tragicky, so sebou prináša i nádej na záchranu milovanej osoby otca. Beh – šport sa aj v tomto komikse stáva metaforou života, o čom svedčí i samotný názov komiksu *Zrozen k běhu*.

Počiatkové fázy Wallyho behu proti vzdušnému víru sú problematické, poznačené bolesťami vyplývajúcimi z fyziologickej indispozície i silného protivetra. Bežec padá, no potom opäť vstáva, núti sa do každého nasledujúceho kroku. Svoju psychickú i fyzickú krízu prirovnáva k tzv. nárazu do steny, ktorý prežívajú maratónci alebo účastníci dlhých behov.¹⁹ „Náraz do steny“ nazývaný aj bonk, bonking²⁰ sa u vytrvalostných športovcov (napr. bežcov a cyklistov) prejavuje ako pocit silnej slabosti, únavy, zmätenosti a dezorientácie, prítomné sú kontrakcie svalov. V prípade pokračovania v pretekoch sa môže dostaviť triaška svalov, potenie, nedostatok koordinácie, extrémny hlad alebo naopak nechutenstvo, pridávajú sa závraty, tunelové videnie, úzkosť, nervozita a dokonca aj podráždenosť a agresivita. Niektorí športovci môžu zažívať silný pocit depresie. V extrémnom prípade môže hypoglykémia vyústiť do záchvatov a dokonca aj do kómy.²¹

Autori komiksu v zhode s motívom behu, ktorý je ústrednou témou, využívajú športovú metaforu „nárazu do steny“, aby tak priblížili bolesť i pocity, ktoré v príbehu prežíva hlavná postava. Sám Wally daný stav komentuje slovami: „*Hnaní až za hranice lidské výdrže, celé tělo jim náhle sevře bolest. Většina z nich skolabuje. / Ale ti silní pokračují dál... Nepřestávají pumpovat rukama a nohama, dokud tu zeď nepřehoří a nechytí druhý dech.*“ (Waid – LaRocque, 2017, strany nečíslované). Dôležité je zdôraznenie, že silní ľudia bolesť prekonávajú a víťazia. Samotný Wally sa pokúša pokračovať ďalej, no fyzická kríza sa stupňuje. Podobne ako pri opísaných reálnych symptómoch bonkingu aj Wally pociťuje obrovskú bolesť, nevoľnosť, ale aj zúfalstvo, následne nastupuje depresia a rezignácia: „*Cítil jsem v puse krev, jak jsem se kousal do rtu a snažil se nekřičet. Chtěl jsem padnout na zem, zvracet nebo obojí. / Nebo se nechat unášet setrvačností do bezpečí.*“ (Waid – LaRocque, 2017, strany nečíslované). Zlom a nový príval energie nastáva v okamihu, keď si Wally „spomenie“ na svojho otca, ktorému hrozí nebezpečenstvo. Motív rodičov inšpirujúcich svoje dieťa k nadľudskému výkonu sme zaznamenali aj v predchádzajúcom analyzovanom komikse. Iron Fistovi v poslednej chvíli dodala silu myšlienka na matkinu obeť, ktorá mu zachránila život, v prípade Kid Flasha zas postava prekoná krízu (obetuje sa), aby zachránila

¹⁹ Počas pretekov totiž dochádza k postupnému vyčerpaniu glykogénových zásob v pečeni a svaloch a po určitej dobe, ktorá je veľmi individuálna a závisí od mnohých faktorov (zvolené tempo, zásobenie živinami v priebehu pretekov, množstvo svalového glykogénu, teplota prostredia a i.), dochádza k javu, ktorý sa slangovo označuje ako „náraz do steny“ (z anglického „hitting the wall“). V tomto stave sú z veľkej časti vyčerpané zásoby energie vo forme glykogénu a organizmus prechádza výhradne na oxidáciu mastných kyselín. Tento okamih nastáva väčšinou okolo tridsiateho kilometra behu. V danej chvíli pocíti väčšina bežcov prudko zvýšenú únavu. (o prejavoch hypoglykémie pozri napr. LÖRINCZIOVÁ, P.: Hypoglykémie u nediabetika: Ako podávať prvú pomoc. In: *Slovenský pacient*. [Cit. 2018-11-16.] Dostupné na internete: <<https://www.slovenskypacient.sk/hypoglykemia-u-nediabetika-priciny-prejavu-prva-pomoc/>>, resp. GUBÍKOVÁ, M.: Hypoglykémia. In: *Lekár.sk*. [Cit. 2018-11-16.] Dostupné na internete: <<https://lekar.pluska.sk/clanky/hypoglykemia>>

²⁰ bonking. (n.d.) *Segen's Medical Dictionary*. (2011). [Cit. 2018-05-31.] Dostupné na internete: <<https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Bonking>>.

²¹ Pozri napr. KAPOUNKOVÁ, K. – POSPÍŠIL, Z.: Poruchy metabolismu sacharidů. In: *Obecná patofyziologie*. (2013). [Cit. 2018-05-31.] Dostupné na internete: <http://www.fsps.muni.cz/inovace-RVS/kurzypatofyziologie/metabolismus_sacharidy.html> alebo popularizačný článok Anonym: *Čo sa stane, keď vaše telo vyčerpá glykogén počas dlhého tréningu*. (2018) [Cit. 2018-05-31.] Dostupné na internete: <<http://alessandra.sanchezgallardo.com/2018/03/18/co-sa-stane-ked-vase-telo-vycerpa-glykogen-pocas-dlneho-treningu/>>.

svojho otca. Šport sa aj v tomto prípade posúva do existenčnej roviny, keď môže zmeniť, ovplyvniť alebo zachrániť život protagonistu či jeho blízkych.

Wally West napokon prekoná svoj „blok“ a opäť získa silu a rýchlosť Kid Flasha bez toho, aby mu nadľudská moc ublížila. V tej chvíli znovu nachádza zmysel života transformovaný do motívu behu, ale aj do etického princípu – pomáhať ľuďom v núdzi.

Ak sme pri predchádzajúcom komikse uvažovali o športe – zápase ako o istom type iniciačného rituálu, môžeme podobný rituál hľadať aj v tomto komiksovom príbehu, no zatiaľ čo pri Iron Fistovi bola iniciácia koncentrovaná predovšetkým na fyzickú stránku, u Kid Flasha sa iniciácia týka fyzickej aj psychickej stránky – postava prestáva byť dieťaťom, pretože na jednej strane prekonáva svoje fyzické limity, a zároveň dospieva uvedomujúc si svoje predchádzajúce detinské správanie (útek od problémov nič nerieši). Šport tu zohráva aj zástupnú funkcie sebaobety.

2.3 V treťom analyzovanom komikse *Daredevil* sa motív športu využíva odlišne oproti predchádzajúcim dvom komiksom, no i v tomto prípade zohráva v príbehu kľúčovú úlohu. Primárne budeme analyzovať komiksový príbeh *Daredevilův pôvod* (scenár Stan Lee – kresba Bill Everett), v češtine vyšiel v roku 2017 v súbornom vydaní *Daredevil. Nejmocnější hrdinové Marvelu*, pôvodne bol publikovaný v roku 1964 pod názvom *Daredevil #1*.

Daredevil²² je hrdinským alter egom nevidomého právnika Matthewa „Matta“ Michaela Murdocka, ktorý vyrastal v problematickej, zločineckej (írsko-americkej) štvrti Hell's Kitchen v New Yorku. Ako chlapec bol oslepený rádioaktívnou látkou, keď na ceste zachraňoval slepca pred blížiacim sa nákladným autom. Hoci po nehode zostal nevidomým, rádioaktívna zmes, ktorá sa mu dostala do tela, nadľudsky zlepšila jeho ostatné zmysly a dokonca vďaka nej získal aj novú „radarovú“ schopnosť orientácie.

Mattovým otcom bol boxer Jack „Mlátička“ Murdock, ktorého zabila mafia, lebo odmietol prehrať v zmanipulovanom zápase.²³ Matt sa, napriek tragickému detstvu a zrakovému handicapu, stáva úspešným právnikom, no zároveň tajne vystupuje ako superhrdina Daredevil, bojujúci proti zlu a túžiaci pomstiť sa otcovým vrahom. Daredevil nepredstavuje klasickú superhrdinskú postavu, je síce čiastočne obdarený istými nadľudskými schopnosťami (zostrené zmysly), ale svoju silu a obratnosť získava hlavne vďaka tvrdému tréningu. U Daredevila je eticky problematická spomínaná pozitívna orientácia postavy, postupom času sa v príbehoch začína prejavovať jej psychická nevyrovnanosť, vďaka čomu sa stáva agresívnou a nevypočítateľnou, balansujúcou na hrane dobra a zla.

Mattovo detstvo je čiastočne situované do športového prostredia, ako syn profesionálneho boxera trávi istý čas v telocvični, no hoci on sám by si tiež rád vybral kariéru športovca – zápasníka, otec ho od toho odhovára:

Matt: „Ale ja chci být jako ty, tati! Jsem na tebe hrdý! Jsi nejlepší...“

Otec: „Neříkej to, chlapče. Už jsem za zenitem. Nemám budoucnost... Můžu sa stát jedině boxovacím pytlom pro mladší rohovníky! // Nedovolím, abys skončil stejně! Půjdeš studovat... Staneš se právníkem, nebo doktorem. Budeš prostě někdo – důležitý člověk, kterým já nikdy nebyl.“ (Lee – Everett, 2007, strany nečíslované).

²² Pomenovanie Daredevil vzniklo z posmešného pomenovania „odvážlivec“, ktorým chlapci nazývali Matta, lebo bol v detstve veľmi opatrný, nehral s nimi futbal, nezúčastňoval sa ich výčinov, keďže otcovi sľúbil, že sa bude hlavne učiť: „Ale, ale! Jestli pak to není náš pan, neohroženej, ten Daredevil!“ / „Čau, Daredevile! Hlavně pozor, ať se moc neunavíš otáčením všech těch těžkých stránek v učebnicích!“ (Lee – Everett, 2007, strany nečíslované).

²³ Dej komiksu je situovaný do 50. rokov 20. storočia, keď sa síce profesionálny box v USA začal po druhej svetovej vojne opäť rozvíjať a objavujú sa v ňom legendárni bojovníci (napr. Sugar Ray Robinson, Rocky Marciano, Jersey Joe Walcott, Archie Moore, Ezzard Charles, Floyd Patterson), no zároveň sa tvrdí, že v tom čase boli niektorí športoví promotéri prepojení na americkú mafiu, a teda mnohé zápasy o majstrovské tituly mohli byť zmanipulované.

Šport sa v danom texte akoby dostával do opozície so vzdelaním a vážnosťou vyplývajúcou zo spoločenského postavenia. Otec kladie krátku a neistú kariéru športovca do protikladu s trvalou zábezpekou iných povolání, pričom jeho výpoveď vo všeobecnosti reflektuje vratké postavenie profesionálnych boxerov, ktoré je, na rozdiel od predstaviteľov amatérskeho (olympijského) boxu, oveľa viac závislé od ekonomického výnosu zápasu, popularity zápasníka i biznisu spojeného s reklamou.²⁴

Matt síce otcovi sľúbi, že sa bude usilovne učiť, a svoj sľub poctivo dodržiava, no šport ho neprestáva lákať. Raz v záchvate hnevu po tom, ako sa mu spolužiaci opäť vysmievali, celou silou udrie do boxovacej hrušky, až ju odtrhne zo závesu. V tej chvíli si uvedomí, že popri učení môže začať i tajne trénovať. Na nasledujúcom obrazovom poli je podrobne rozkreslený Mattov tréning a k tomu je pripojený rozprávačský komentár: „*Je zcela přirozené, že se syn Mlátičky Murdocka cítí při ráznem tréninku jako ryba ve vodě! A tak v nasledujících měsících, když jeho otec není doma a jezdí ze zápasu na zápas...*“ (Lee – Everett, 2007, strany nečíslované). Obrázok zachytáva šesť spôsobov, ako Matt získava fyzickú kondíciu. Na prvej časti obrázku je vzpieranie (Matt je zobrazený v prvej fáze premiestnenie činky, keď vzpierač v strednej pozícii pokrčí kolená do polodrepu a činka sa zachytí na kľúčnych kostiach a deltových svaloch²⁵), druhá časť obrázka predstavuje preskok cez švihadlo a tretia napínanie elastického lana pripevneného na pevný predmet (posilňovanie s expandérom), štvrtý obrázok zachytáva tréning s boxovacím vrecom, v piatej časti obrázka Matt cvičí na veslovacom trenažéri a v šiestej časti na stacionárnom bicykli. Autori komiksu tak v rámci jedného komplexného obrazového poľa zachytili flexibilitu boxerského tréningu zameraného na silu a dynamiku. Hoci Mattov tréning bol primárne zameraný na posilňovanie, po nehode, ktorá ho pripravila o zrak, sa tréning začal viac orientovať na gymnastické cvičenia, ktoré potom Matt Murdock ako superhrdina Daredevil využije aj pri svojich akciách. Daredevil nielen ovláda rôzne spôsoby boja, ale po meste sa premiestňuje preskakovaním zo strechy na strechu a takmer akrobaticky zdoláva rôzne prekážky.

Dospelý Matt Murdock, aby si udržal svoju kondíciu, sa náročnému tréningu venuje každý deň, preto má vo svojom dome zariadenú obrovskú telocvičňu: „*Ve speciální telocvičně, která zaplňuje takřka celé křídlo jeho domu na Upper East Side... / se velmi zvláštní muž... slepec... pravidelně pouští do nesmírně namáhavého tréninku, který by se nedovážil podstoupit ani málokterý vidící – a už vůbec by se jej nezhostil s tak dechberoucím umem.*“ (McKenzie – Miller, 2016, strany nečíslované). V Mattovi sa vďaka neustálemu tréningu, štúdiu na vysokej škole a následnému postaveniu úspešného právnicka spája dokonalá fyzická i psychická stránka osobnosti, predstavujúc tak istý typ kalokagatie, ktorá stojí v opozícii k tvrdeniu Mattovho otca, že človek venujúci sa športu, nemôže byť vážnou a dôležitou osobou.

V prípade analyzovaného komiksu *Daredevil* šport nemá výraznejšiu zástupnú, symbolickú či metaforickú funkciu ako v prípade predchádzajúcich komiksov, ale na druhej strane v rámci príbehu zohráva nezastupiteľnú úlohu. Tréning vracia mladého Matta Murdocka späť do aktívneho života a vďaka tvrdému tréningu sa z neho napokon stáva

²⁴ Popularizačná internetová stránka *Zdraví* rozdeľuje postavenie profesionálnych boxerov do troch kategórií: „1. skupina – hvězdy, které mají za sebou již úspěšnou amatérskou kariéru a jejich boxerské umění je zaručeno. Například Roy Jones Junior, Lennox Lewis, Zsolt Erdei, v minulosti Ali či Foreman.

2. skupina – boxeři, kteří mají také svoji kvalitu, jsou „chováni“ na to, aby si udělali dobrou bilanci zápasů a pak mohli nastoupit proti nějaké hvězdě.

3. skupina – boxeři, které nazývají boxery je asi hřích. Ti chodí od zápasu k zápasu a prohrávají s boxery z 2. skupiny. Boxeři 2. skupiny si na těchto boxerech udělají dobrou bilanci, aby mohli boxovat o mistra světa. (Anonym: *Box a jeho charakteristika*. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<https://www.naseinfo.cz/clanky/cviceni-a-sport/box/box-a-jeho-charakteristika#ixzz5HByAuACe>>).

²⁵ Pozri napr. Kolektív autorov, 2012.

neprekonateľný superhrdina: „Ale v nasledujúcich dňoch se Matt Murdock začne učiť mnohem víc než jen psaná moudra! Zahájí stále intenzivnější sérii cvičení...“ (Lee – Everett, 2007, strany nečíslované). Fyzická výkonnosť získaná športom funguje aj ako prostriedok pomsty, najprv na otcových vrahoch a potom i na ďalších zločincoch v meste.²⁶

Ako sme už naznačili, dôležitým športovým motívom, ktorý sa v danom komikse vyskytuje, je motív boxu. V analyzovanej úvodnej časti komiksovej série sa o boxe v spojitosti s otcovým zamestnaním často rozpráva, no boxerský zápas je priamo zachytený len na troch obrázkoch, ktoré zobrazujú zmanipulovaný súboj. Jack Murdock by v ňom mal podľa dohody prehrať, no on sa v poslednej chvíli rozhodne, že nesklame svojho syna a protivníka porazí, za čo sa mu mafia pomstí. Krátky priestor neposkytol autorom možnosť na podrobný opis zápasu, no v remakeoch daného príbehu je súboju, ako kľúčovému momentu, ktorý ovplyvnil nasledujúci Mattov život, venované viac priestoru. Dozvedáme sa, že Jackova prehra mala prísť v štvrtom kole: „Ted’ to přijde, Murdocku, jen se mu odkryj a hezky padni. Pamatuji na svého syna.“ (Miller – Romita, 2017, strany nečíslované), resp. sledujeme záverečný priebeh zápasu a štýl jednotlivých úderov. Recipient je teda na verbálnej úrovni priamo konfrontovaný s terminológiou boxu a na rovine vizuálnej je tu zachytený boxerský tréning i samotný zápas profesionálneho boxu.

Komiks teda tematizuje motív športu na dvoch rovinách – v prvom prípade je to šport, športové prostredie, ktoré determinujú priestor deja, a v druhom prípade je to šport a tréning, ktorý ovplyvnil život hlavnej postavy a napomáha kreovaniu superhrdinu.

3 Na analýze troch vybraných komiksov sme sa pokúsili prezentovať rôzne spôsoby tematizácie športu v tzv. superhrdinských komiksoch. Motív športu zohrával vo všetkých troch textoch centrálnu úlohu, pretože istý typ športu (zápas kung-fu, beh, box a gymnastika) boli imanentne späté s dejom i samotnými ústrednými postavami.

V rámci príbehu sa využitie daného motívu mohlo posúvať na úrovni metaforickej (šport/zápas ako symbol života, životný zápas, šport = život), iniciačnej (šport ako spôsob zmeny z chlapca na muža na rovine fyzickej i psychickej), existenčnej (záchrana života alebo jeho strata, získanie nesmrteľnosti, obeta), prípadne mohol šport vystupovať vo svojej „čistej“ podobe tiež však so sebou nesúc istú katarznú či kolíznú funkciu.

Uvedomujeme si, že ponúknutá vzorka komiksov je len výberová a na dôkladné obsiahnutie a opísanie danej témy by bolo potrebné analyzovať väčšie množstvo komiksových textov a zamerať sa aj na ďalších superhrdinov. Nazdávame sa však, že sme aspoň čiastočne poukázali na možnosti využitia témy a motívov športu v superhrdinských komiksoch, resp. i na to, že šport v týchto textoch možno vnímať ako symbol či metaforu, čo zároveň mení spôsoby interpretácie vybraného komiksového textu a posúva komiks z pôvodnej úrovne nenáročného, zábavného čítania na úroveň kvalitnejšej lektúry.

Literatúra:

Anonym: *Jak se sami naučit kung fu*. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<https://www.wikihow.cz/Jak-se-sami-nau%C4%8Dit-kung-fu>>.

Anonym: *Box a jeho charakteristika*. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<https://www.naseinfo.cz/clanky/cviceni-a-sport/box/box-a-jeho-charakteristika#ixzz5HByAuACe>>.

Anonym: *Čo sa stane, keď vaše telo vyčerpá glykogén počas dlhého tréningu*. (2018) [Cit. 2018-05-31.] Dostupné na internete: <<http://alessandra.sanchezgallardo.com/2018/03/18/co-sa-stane-ke-d-vase-telo-vycerpa-glykogen-pocas-dlneho-treningu/>>

BALÁŽOVÁ, Ľ. – BOSÁK, J., eds. (2005): *Slovník cudzích slov (akademický)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá.

²⁶ Podobnú štruktúru možno sledovať aj v príbehoch o Batmanovi.

- BUZÁSSYOVÁ, K. – JAROŠOVÁ, A., eds. (2006): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda.
- Collins English Dictionary – Complete & Unabridged 10th Edition*. HarperCollins Publishers. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<http://www.dictionary.com/browse/superhero>>.
- ECO, U. (1995): *Skeptikové a tešitelé*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- GUBÍKOVÁ, M.: Hypoglykémia. In: *Lekár.sk*. [Cit. 2018-11-16.] Dostupné na internete: <<https://lekar.pluska.sk/clanky/hypoglykemia>>
- KÁČALA, J. – M. PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M., eds. (2003): *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda.
- KAPOUNKOVÁ, K. – POSPÍŠIL, Z.: Poruchy metabolismu sacharidů. In: *Obecná patofyziologie*. (2013). [Cit. 2018-05-31.] Dostupné na internete: <http://www.fsp.muni.cz/inovace-RVS/kurzy/patofyziologie/metabolismus_sacharidy.html>
- KARPINSKÝ, P. (2014): *Poetika komiksu v texte a kontexte*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- Kolektív autorov. (2012): *Vzpieranie I. – Učebné texty pre trénerov*. Bratislava: ICM AGENCY.
- KUMERMANN, D. (1977): *Comics – úvod do problematiky*. Praha: FF UK. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1010>>.
- KURFÜRST, Z. (1992): *Historie Wu Shu Kung-Fu*. Adamov: Temple.
- LEE, S. – EVERETT, B. (2017): Daredevilův původ. In: *Daredevil. Nejmocnější hrdinové Marvelu*. Miláno: Hachette Fascicoli.
- LÖRINCZIOVÁ, P.: Hypoglykémie u nediabetika: Ako podávať prvú pomoc. In: *Slovenský pacient*. [Cit. 2018-11-16.] Dostupné na internete: <<https://www.slovenskypacient.sk/hypoglykemia-u-nediabetika-priciny-prejavy-prva-pomoc/>>
- MCKENZIE, R. – MILLER, F. (2016): Dokud nás smrt nerozdělí. In: *Daredevil. Na černé listine. Ultimátní komiksový komplet*. Miláno: Hachette Fascicoli.
- Merriam-Webster.com*. Merriam-Webster, n.d. Web. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/superhero>>.
- MILLER, F. – ROMITA, J. (2017): Daredevil: Muž beze strachu. In: *Daredevil. Nejmocnější hrdinové Marvelu*. Miláno: Hachette Fascicoli.
- OSWALDOVÁ, A. (2005): *Mytologické prvky v komiksu*. Praha: Fakulta sociálních věd UK. [Cit. 2018-05-20.] Dostupné na internete: <<http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1063>>.
- Segen's Medical Dictionary*. (2011). [Cit. 2018-05-31.] Dostupné na internete: <<https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Bonking>>.
- THOMAS, R. – KANE, G. (2017): Iron Fistův hněv. In: *Iron Fist. Nejmocnější hrdinové Marvelu*. Miláno: Hachette Fascicoli.
- TOČÍK, M. (1992): *Kung-Fu není jenom boj I*. Adamov: Temple.
- URGELA, R. (2005): *Dějiny Kung-Fu*. Olomouc: Fontána.
- WAID, M. – LAROCQUE, G. (2017): Zrozen k běhu. In: *Flash. DC Komiksový komplet*. Londýn: Eaglemoss.

Summary

Thematisation of Sport in the so-called Superhero Comics

In the paper author analyses three selected comics from DC Comics and Marvel Comics (Iron Fist, Flash and Daredevil) and presents various ways of sports thematisation in the so-called superhero comics. The theme of sport plays a central role in all three texts, because a certain type of sport (Kung Fu, running, boxing and gymnastics) is immanently linked to the central characters. Within the story, the use of sport motif can move in various meanings from metaphorical level (sport as a symbol of life, life struggle), initiation (sport as a way of change from a boy to a man on the physical and mental level), to existential (safe of the life or its loss) or sport can perform in its "pure" non-metaphorical form, but it also has a certain cathartic or collision function.

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0095/18 Umelecká hodnota, trivialita, brak a gýč v literárnej, výtvarnej a hudobnej tvorbe pre deti a mládež.

Obrazné verzus terminologické v reči učiteľky zameranej na športové aktivity v materskej škole

Jana Kičura Sokolová

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
jsjanasokolova@gmail.com

Kľúčové slová: obrazné pomenovania, terminologické pomenovania, reč učiteľky orientovaná na dieťa, ranné cvičenie, telovýchovné zamestnanie, materská škola, športový register

Key words: figurative language, terminology, teacher's child-directed speech, morning exercise, engaging in sports, preschool, sports communication register

V režime dňa dieťaťa v materskej škole (MŠ) sú zaradené rôzne typy pohybových aktivít. Najkratším typom pohybovej aktivity realizovanej v materských školách je telovýchovná chvíľka (pod týmto slovným spojením sa rozumie krátke spoločné cvičenie detí, ktoré je najčastejšie sprevádzané riekankou alebo iným krátkym slovesným žánrom¹, jej trvanie je zvyčajne do 5 minút). Každý deň sa v triede, resp. na školskom dvore realizuje tzv. ranné cvičenie (jeho trvanie je približne 20 – 30 minút). Raz do týždňa v rámci hlavnej výchovno-vzdelávacej činnosti zamestnania je telesná výchova, ktorá sa na rozdiel od telovýchovnej chvíľky realizuje v dlhšom časovom úseku (trvá cca 45 minút) a počas nej učiteľka sleduje vopred stanovený výchovno-vzdelávací cieľ.

Cieľom nášho príspevku je sledovať obrazné pomenovania a terminologické pomenovania v reči učiteľky MŠ orientovanej na dieťa práve v rámci spomínaných aktivít. Zamerali sme sa na ich frekvenciu, komparáciu, distribúciu, pričom sa pri našom výskume nedala opomenúť ani ich pragmatická funkcia.

Metódy výskumu

Prezentovaný výskum predstavuje prípadovú štúdiu. Bol realizovaný počas štyroch dní v jednej triede MŠ s počtom detí 25 prevažne vo veku 5 – 6 rokov. V prípravnej fáze výskumu boli zhotovené audiozáznamy, ktoré sme nahrali počas troch ranných cvičení v trvaní 20 – 30 minút a jedného zamestnania telesnej výchovy (TV) v trvaní 45 minút (celkovo išlo približne o dve hodiny záznamov), následne sme na základe zvukových záznamov vyhotovili transkripty reči učiteľky orientovanej na dieťa, ktoré sme v ďalšej fáze podrobili analýze.

Teoretické východiská

Odborne a terminologicky pri výskume vychádzame z monografie D. Slančovej s názvom *Reč autority a lásky* (1999), ktorá sa ako prvá na Slovensku zamerala na reč učiteľky materskej školy orientovanej na dieťa. V uvedenej monografii definuje register ako špecifický spôsob jazykového prejavu (register) učiteľky materskej školy v styku s dieťaťom v prostredí materskej školy a odborne ho nazýva ako reč učiteľky materskej školy orientovanú na dieťa (RUD) (1999, s. 197). Neskôr na základe podnetu J. Horeckého došlo k spresneniu pojmu register na komunikačný register. V súčasnosti kladie D. Slančová v súvislosti s komunikačným registrom dôraz na jeho sociálny rozmer, pričom komunikačný register člení na makrosociálny a mikrosociálny komunikačný register. „Makrosociálny komunikačný

¹ Táto činnosť je zaradovaná do programu hlavne vtedy, ak deti dlhodobo vykonávali jednotvárnu aktivitu.

register vyčleňujeme ako konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí v komunikačných sférach, mikrosociálny komunikačný register ako konvencionalizované jazykové aj parajazykové správanie sa ľudí viazané na sociálny status, sociálnu rolu a sociálnu vzdialenosť medzi nimi“ (2014, s. 33).

V rámci nášho predmetu skúmania môžeme teda hovoriť o makrosociálnom školskom registri a mikrosociálnom registri reči učiteľky orientovanej na dieťa s interferenciou s makrosociálnym športovým registrom.

V teoretických úvahách o vzťahu obrazného pomenovania a terminologických pomenovaní v reči učiteľky orientovanej na dieťa počas športových aktivít vychádzame zo základnej opozície nocionalnosť – emocionálnosť/expresívnosť, tak ako ju uvádza J. Findra v Štylistike súčasnej slovenčiny (2013).

Terminologické pomenovania tvoria mikroparadigmou odborných slov, ktoré v našom ponímaní predstavujú lexiku odborného, resp. edukačného štýlu. Podľa J. Findru „V terminologických pomenovaniach síce jednoznačne dominuje nocionálna zložka významu, nie sú to však neutrálne a bezpríznačné pomenovania“ (2013, 48–49). Rovnako podľa J. Findru (tamtiež): „Osobitosť terminologických pomenovaní spočíva v tom, že ako pomenovania pojmu sú vymedzené definíciou. Ich význam sa špecifikuje miestom v systéme pojmov príslušného vedného odboru alebo technického odboru.“

E. Minářová uvádza: „Termíny predstavujú jazykový materiál stabilní, ustálený. Rozlišujeme terminológiu ryze vedeckou (predstavovanou termíny s presne vymezeným lexikálnym významom, se slovy českého nebo cizího původu, internacionalizmy, s termíny latinskými nebo utvořenými na bázi latinských a řeckých základů, dále pak existuje terminologie popularizační. Mohou se vyskytovat i ekvivalenty slov přejatých“ (2011, s. 116).

V lexike vo všeobecnosti popri sebe koexistujú jednoslovné pomenovania a viacslovné pomenovania. V rámci terminologických pomenovaní môžeme rovnako sledovať túto štruktúru klasifikačných vzťahov. Pri klasifikácii viacslovných terminologických pomenovaní vychádzame z A. Jarošovej (in: Ološtiak et al. 2015, s. 162), ktorá na základe analýzy princípu funkčnej separácie rozlišuje terminologické viacslovné pomenovania, pričom ich funkčným určením je jednoznačne, systémovo a definovane pomenovať triedu denotátov, a neutrálne viacslovné pomenovania, ktorých funkčným určením je jednoznačnejšia a komplexnejšia klasifikácia denotátov (v porovnaní s jednoslovnými pomenovaniami) a vyčleňovanie konvenčných pojmov.

Z hľadiska výstavby textu je základný rozdiel medzi mikroparadigmou terminologických pomenovaní a mikroparadigmou obrazných pomenovaní v tom, že pri terminologickej paradigme nemôže expedient vystupovať so svojím subjektívnym postojom a hodnotením.

Vznik obrazných pomenovaní je založený predovšetkým na napätí medzi slovom a vecou, ktorú označuje. „Výrazová sila obrazného pomenovania spočíva v tom, že autor prostredníctvom neho odkrýva pred adresátom skrytú, odvrátenú tvár vecí a javov, cez silnú formu upriamuje jeho pozornosť na ich hĺbkovú podstatu, na myšlienku“ (Findra, 2013, s. 81).

Podľa J. Findru medzi základné obrazné pomenovania patria: prirovnanie, metafora a metonymia. Prirovnanie označuje uvedený autor ako elementárne obrazné pomenovanie. Prirovnávajú sa v ňom dva predmety, ktoré majú nejaké spoločné znaky, resp. vlastnosť.

Metafora je „geneticky príbuzná s prirovnaním“ (2013, s. 82). Na základe vonkajšej podobnosti umožňuje označiť istý predmet názvom iného predmetu, v metafore tak ide o prenesenie významu z jedného predmetu na iný.

Metonymia je založená na vnútornom vzťahu medzi dvomi predmetmi. „Vzniká prenesením pomenovania istého predmetu na označenie iného predmetu na základe vecnej

časovej, miestnej a príčinnej súvislosti. Táto súvislosť je taká silná, že pomenovania týchto predmetov sa môžu zastupovať“ (2013, s. 83).

Reč učiteľky orientovaná na dieťa v rámci situácie ranného cvičenia a telovýchovného zamestnania predstavuje špecifickú komunikačnú situáciu, v ktorej na základe binárnej opozície koexistuje mikroparadigma nočionálnej príznakovej lexiky a mikroparadigma emocionálno-expresívnej lexiky. Tradičný postoj, v ktorom sa obrazné považuje predovšetkým za prirodzený nástroj básnického poznávania, sa vylučuje s predstavou vedeckého poznania, v ktorom dominuje racionalita. Prostredníctvom terminologického pomenovania sa expedient racionálne, abstraktne zmocňuje reality, naopak, prostredníctvom obrazného pomenovania realitu uchopuje názorne, resp. prostredníctvom fantázie.

„Poznanie sprostredkované metaforou môžeme charakterizovať ako také, ktoré nepredpokladá analýzu zmyslovú ani rozumovú, nepredchádza mu dlhá cesta logických dedukcií, ale vzniká ako náhly objav, ktorý perspektívne navádza k objavom, anticipuje to, čo môže byť následne verifikované, korigované (Bohunická, 2013, s. 14).

Analýza a interpretácia výskumného materiálu

TERMINOLOGICKÉ POMENOVANIA²	jednoslovné	kruh ^(geom.) , obvod, výpon ^(tel.) , chodidlo, stoj ^(tel.) , drep ^(tel.) , kľak ^(tel.) , obruč, vzpažiť ^(tel.) , úklon ^(tel.) , upažiť ^(tel.) , zástup ^(tel., voj.) , rovnováha, predklon ^(tel.) , predpažiť ^(tel.) , zápästie ^(anat.) , paže ^(tel.) , hluchonemý ³
	viacslovné	gymnastická stuha, gymnastická lopta, sed skrčmo skrížny, vzpor kľáčmo, stoj mierne rozkročný, horný oblúk, moderná gymnastika, stoj rozkročný
OBRAZNÉ POMENOVANIA	metafora	vypni ústa, ruky oddychujú, urobíme záhradku, urobíme ohník, kreslíme veľké slnko, tichý úder, handrová bábika, naše deti cestou stratili jazyky, lopta robí kopček, šrubkou zašrubujeme nohu, aby sa nehýbala, urobíme

² Termíny majú vždy definíciu, sú jednoznačné (v danej vednej oblasti), zaradené v systéme s ostatnými termínmi danej oblasti, používajú ich odborníci v danej vednej oblasti v odbornom štýle, resp. jeho didaktickej transformácii. Na druhej strane, netermíny sa ničím z vyššie uvedeného nevyznačujú. V tejto súvislosti je potrebné spomenúť proces determinologizácie, keď sa termíny používajú mimo svojej domény, stráca sa ich presná definícia, rozširujú sa aj medzi neoborníkmi, sú pomerne frekventované aj v bežnej komunikácii. Hranica medzi termínmi a netermínmi je však nejasná a určite priechodná. V tejto súvislosti pozri Ološtiak – Ivanová: 2013, s. 122–123.

³ Pri uvádzaní príznaku lexémy vychádzame z Krátkeho slovníka slovenského jazyka z r. 2003.

		svietnik, sfúkneš sviečku vpravo, sviečka spadla, skús nakresliť čo najväčšie slniečko alebo jablčko, relaxuje jazyk, turecký sed
	prirovnanie	hodíš ju ako keby kopček, uvzdychávate ako staré baby, skrč prsty na jednej ruke a vystri na druhej ako keby si robil mráčik a slniečko
	metonymia	fialová dvojica, všetky kruhy ku mne, trojuholníky sa premiestnia, trojuholníky majú loptu

Tabuľka 1 Terminologické pomenovania a obrazné pomenovania

Ako môžeme vidieť z predloženej tabuľky, terminologické pomenovania označujú v najväčšej miere zmenu polohy tela (*predpažiť, úklon, vzpažiť, sed skrížny*), respektíve pomenávajú časti ľudského tela (*zápästie, chodidlá, paže*). Dominujú jednoslovné pomenovania (s príznakom tel.), zaznamenali sme aj výskyt viacslovných pomenovaní.

Pri analýze výsledkov sa len potvrdilo, že významová a pragmatická zložka sú úzko prepojené a nie je možné ich od seba oddeliť, pretože v reči učiteľky orientovanej na dieťa je význam a pragmatická zložka slova priamo spojená s vykonávaním určitej činnosti dieťaťa a jeho okamžitou reakciou. Ide totiž o ciele komunikáciu, ktorej zámernosť sa zrkadlí pri použití terminologických a obrazných pomenovaní.

Pri terminologických pomenovaniach sa realizuje predovšetkým pragmatická funkcia (PF) inštrukcia (*vzpažiť, upažiť, stoj mierne rozkročný*), ktorú D. Slančová definuje: „Inštrukcia je operačnou, direktívnou KF výzvového charakteru, je to akýsi didaktický príkaz. Kým výzva sa môže týkať buď konkrétnej verbálnej činnosti, alebo neverbálnej činnosti a príkaz sa týka viac konkrétnej činnosti, inštrukcia v tejto vekovej skupine sa takmer výlučne týka konkrétnej neverbálnej činnosti a vyžaduje si fyzickú reakciu“ (1999, s. 106).

Obrazné pomenovania sa realizujú nielen pri PF inštrukcia, ale zaznamenali sme ich aj pri PF napomenutia, PF pobádania a PF upozornenia.

Napomenutie	relaxuje jazyk, vypni ústa, naše deti cestou stratili jazyky
Inštrukcia	turecký sed, urobíme svietnik, urobíme záhradku, kreslíme veľké slnko
Upozornenie	sviečka spadla
Pobádanie	skús nakresliť čo najväčšie slniečko alebo jablčko

Tabuľka 2 Obrazné pomenovania a ich pragmatická funkcia (PF)

Špecifické postavenie má obrazné pomenovanie v rámci pohybovej hry, v ktorej sa uplatňujú prvky rolovej hry⁴, v ktorej sa deti stotožňujú s úlohou, ktorá im je pridelená učiteľkou. Rolu, ktorá im je takto priradená, učiteľka potvrdzuje aj počas inštruovania detí prispôbením svojho jazyka, teda výberom obraznej lexiky. Ako uvádza J. Kopál: „V službách hry je sila detskej fantázie, ako sa ona prejavuje v zmyslovej konkrétnosti a voľnosti.“ Podľa Svetlíkovej (2005, s. 80) „prínosom rolových hier je najmä to, že v imaginatívnej rovine si dieťa môže vyskúšať rôzne spôsoby reagovania na situácie, aj menej akceptované. Hráč vie, že koná ‚akoby‘, a toto vedomie mu umožňuje hru meniť, opakovať, prerušiť či inak napláňovať.“ V získanom výskumnom materiáli sme sa stretli najmä s pohybovými hrami s imitáciou zvierat, fantastických postáv (na medveďa, na záhradníka a kozičky, víly a robotov), pričom učiteľka „obrazne“ oslovovala, vyzývala a inštruovala deti:

- vyberieme si medveďa,
- záhradník naháňa kozičku,
- záhradník, dávaj pozor!,
- jedna koza, druhá koza, tretia koza,
- všetci traja záhradníci sa pýtajú a kozy odpovedajú,
- tancujú víly,
- tancujú roboty,
- palček naháňa obra.

V rámci športového registra na seba narážajú dve mikroparadigmy odbornej terminológie a obrazných pomenovaní, ktoré napriek svojej opozícii sa navzájom vyžadujú, potrebujú a funkčne zastupujú.

Analýzou sme dospeli k nasledujúcim záverom:

- Ak učiteľka nepoužije terminologické pomenovanie (buď neovláda správne terminologické pomenovanie daného cviku, alebo je jeho terminológia pre detského recipienta príliš zložitá), tak ho nahradí obrazným pomenovaním *urobíme svietnik*⁵.
- Učiteľka použije odborný termín (napr. *sed skrížny*), dieťa si overí svoju vedomosť tým, že v otázke adresovanej učiteľke zastúpi termín obrazným pomenovaním *turecký sed*, pričom učiteľka zvolené obrazné pomenovanie potvrdí zopakovaním.
- Učiteľka použije terminologické pomenovanie, vzápätí ho doplní aj o obrazné pomenovanie, ktorého funkciou je vysvetliť a spresniť termín tak, aby bola jeho realizácia v praxi pre dieťa jednoznačne interpretovateľná: *vzpažiť – ruky vystrieme k slniečku*.
- Učiteľka použije obrazné pomenovanie, vzápätí použije aj terminologické pomenovanie, takýmto spôsobom približuje dieťaťu odbornú terminológiu: *urobíme záhradku – kruh*.
- Učiteľka použije terminologické pomenovanie: *úklon*⁶.

Z nášho pohľadu ide o funkčné prepájanie obrazného pomenovania a odbornej terminológie, ktorého cieľom má byť postupné osvojenie športovej terminológie u detí predškolského veku. Cesta k pochopeniu a osvojeniu športovej terminológie dieťaťom sa začína obrazným pomenovaním, následne v reči učiteľky orientovanej na dieťa koexistujú

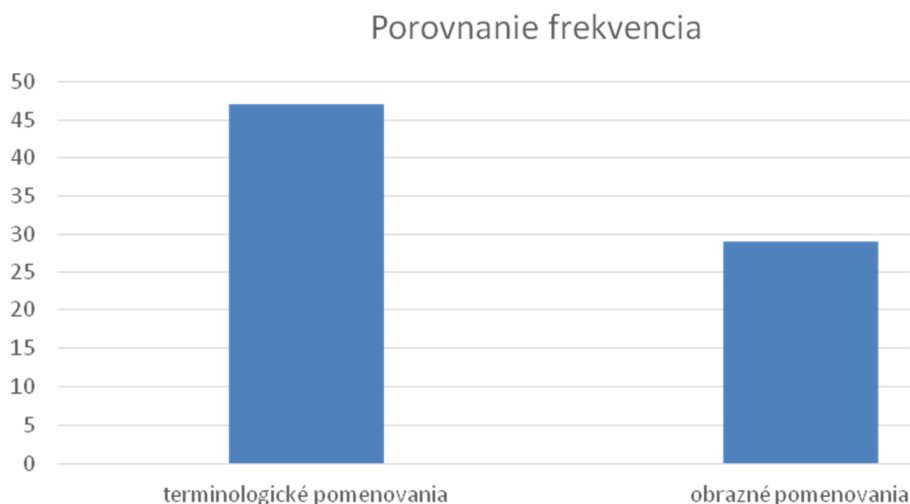
⁴ S. Zajacová (2012, s. 32), vychádzajúc z J. Kurica, uvádza charakteristiku tzv. úlohových hier (označenie úlohová hra vníma len ako iné označenie pre rolové hry) takto: „Úlohové hry vychádzajú z napodobňovacích hier, majú zväčša kolektívny charakter, deti na seba preberajú rolu (matky, otca, lekára, učiteľa, predavača atď.), ktorej prispôbujú svoje verbálne a neverbálne správanie.“

⁵ Stoj rozkročný s upažením pokrčmo.

⁶ Aj napriek tomu, že učiteľka použije pri verbálnej inštrukcii iba terminologické pomenovanie, tak je tento termín vždy sprevádzaný aj konkrétnym fyzickým znázornením pohybu či činnosti.

obrazné aj odborné pomenovania a posledným stupňom je použitie samostatného odborného pomenovania, ktorému je dieťa schopné rozumieť bez ďalšieho vysvetlenia.

Z hľadiska frekvencie výskytu terminologických pomenovaní oproti obrazným pomenovaniám môžeme konštatovať, že v reči nami sledovanej učiteľky orientovanej na dieťa v rámci telovýchovných aktivít dominujú terminologické pomenovania. Celkovo sme zaevidovali 47 terminologických pomenovaní a 29 obrazných pomenovaní (do úvahy sme nebrali obrazné pomenovania, ktoré boli súčasťou rolovej hry).⁷

Graf 1 Porovnanie frekvencie terminologických a obrazných pomenovaní

Závery

Na základe vyššie uvedených zistení môžeme konštatovať, že obrazné pomenovania a terminologické pomenovania v rámci športového makrosociálneho komunikačného registra a mikrosociálneho komunikačného registra reči učiteľky orientovanej na dieťa paralelne funkčne koexistujú. Zároveň tvrdíme, že prostredníctvom obrazných pomenovaní prebieha proces osvojovania športovej terminológie u detí. Z pohľadu realizácie pragmatických funkcií obrazné pomenovania obsahujú viacero pragmatických funkcií (pobádanie, inštrukcia, upozornenie), na rozdiel od terminologických pomenovaní, pri ktorých sme zaznamenali len pragmatickú funkciu inštrukcia. V skupine detí vo veku 5 – 6 rokov, v ktorej bol výskum realizovaný, si recipienti ešte stále vyžadovali aj používanie obrazných pomenovaní, ktoré im slúžili na potvrdenie správnosti pochopenia daného terminologického pomenovania. Z hľadiska frekvencie v reči učiteľky orientovanej na dieťa zaznamenávame vyššiu frekvenciu terminologických pomenovaní oproti obrazným pomenovaniám, čo môže súvisieť s vekom detí v skupine, na ktorú je reč orientovaná.⁸

Náš príspevok predstavuje prípadovú štúdiu, ktorá je len parciálnym nahliadnutím do problematiky reči učiteľky MŠ orientovanej na dieťa so zameraním na lexiku športového komunikačného registra. Predložený výskum má potenciál na rozšírenie o viaceré vekové kategórie detí, čím by vznikol ucelenejší a verifikovanejší pohľad na proces osvojovania

⁷ Pri frekvencii sme osobitne zaznamenávali každé terminologické a obrazné pomenovanie v rámci jedného cvičenia, pričom sme rátali vždy len jedno použitie (v reči učiteľky sa častejšie opakovali niektoré termíny či obrazné pomenovania, zaznamenali sme ich len raz). Následne sme spočítali všetky súčty z jednotlivých organizačných foriem.

⁸ Predpokladáme teda, že v najmladšej vekovej skupine detí v MŠ, ktorú zvyčajne tvoria 3- až 4-ročné deti, by bol pomer obrazných pomenovaní a terminologických pomenovaní opačný.

športovej terminológii na najnižšom stupni vzdelávania. Zameranie sa aj na ďalšie vekové skupiny by nám zároveň umožnilo sledovať a porovnávať postupnosť a rýchlosť procesu osvojovania si terminologických pomenovaní od použitia obrazných pomenovaní cez paralelnú koexistenciu obrazných a terminologických pomenovaní až po samostatné používanie terminologických pomenovaní.

Literatúra:

- BOHUNICKÁ, A. (2013): *Variety metafory*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského.
- FINDRA, J. (2013): *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Osveta.
- KOPÁL, J.: *Riekanka a riekankovosť ako žánrový variant a výrazový indikátor v poézii pre deti*. [Cit. 2018-25-05.] Dostupné na:
<www.unipo.sk/.../Ján%20Kopál%20Riekanka%20a%20riekankovosť%20v%20p...>
- Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda 2003.
- MINÁŘOVÁ, E. (2011): *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada.
- OLOŠTIAK, M., ed. (2015): *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (2013): *Kapitoly z lexikológie (lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. (1999): *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- SVETLÍKOVÁ, J. (2005): *Hra vo výchove emocionálne a sociálne narušených detí*. Bratislava: RETAAS, s. r. o.
- ZAJACOVÁ, S. (2012): *Komunikačné registre v rolových hrách detí. Výsledky sociolingvistického experimentu*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

Summary

Figurative versus Terminological in Teacher's Speech Focused on Sports Activities in a Preschool Environment

The paper deals with the issue of figurative naming in relation to nomenclature/terminology in the teacher's child-directed speech in the nursery school in a context of physical activities in a preschool education within a case study conducted in a group of 5 to 6 year olds. It focuses on the frequency, distribution and comparison of terminological and figurative names that we can include in the sport macro-social communicative register. It follows the typology of individual terminological and figurative names and their pragmatic function.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

O čom hovoríme, keď hovoríme o behaní (súčasný mediálny a kultúrny obraz amatérskeho bežeckého športu)

Mária Klapáková

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy, Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
maria.klapakova@unipo.sk

Kľúčové slová: beh, rozmach, maratón, Haruki Murakami, trend, životný štýl, Forrest Gump

Key words: running, expansion, marathon, Haruki Murakami, trend, lifestyle, Forrest Gump

Na začiatku nášho uvažovania stála otázka, prečo sa práve (amatérsky, rekreačný) beh stáva stále viac populárnym športom. Nielen vo svetovom meradle, ale aj v rámci malého slovenského kontextu neustále pribúda bežcov i pretekov, na ktorých sa môžu zúčastniť. Napríklad za rok 2017 sa podľa internetového portálu beh.sk konalo na Slovensku vyše 900 amatérskych bežeckých pretekov (behov na krátke trate, polmaratónov, maratónov), ktoré sú usporadúvané rovnako vo väčších mestách, ako aj v samostatných mestských častiach či na dedinách.¹ S tým sa však prirodzene spája ďalší problém, a to ten, nakoľko má na popularitu behu vplyv to, koľko a najmä akým spôsobom sa o ňom informuje, hovorí a uvažuje. Nazdávame sa totiž, že to, čo v súčasnej spoločnosti beh znamená, je priamo spojené s tým, ako sa o ňom hovorí, s obrazom, ktorý je o ňom vytváraný prostredníctvom médií, kultúry, čiastočne umenia.

Keďže nás zaujíma primárne mediálny, resp. kultúrny obraz o behu ako o športovom fenoméne, ktorý väčšie rozmery nadobúda s nástupom 21. storočia, budeme sledovať písanie a hovorenie (najmä cez vybrané konkrétne príklady) o jeho amatérskej podobe. Budeme sa sústrediť predovšetkým na vytrvalostný beh a beh na dlhé trate, osobitne na maratónske behy, ktoré sa medzi verejnosťou stávajú čoraz viac populárnymi. Vyššie sme naznačili rastúcu popularitu behu na Slovensku, no oveľa väčšie rozmery má jej nárast vo svetovom meradle. Jedným z dôkazov môže byť napríklad Tokijský maratón, na ktorý už pri jeho vzniku v roku 2007 zaregistrovalo 30 000 bežcov. „V roku 2012 sa na štart postavilo viac ako 36 000 bežcov. Na rok 2013 zaevidovali organizátori viac ako 300 000 žiadostí.“² Rastúci záujem o beh možno vidieť aj v Amerike. Tu, podľa Sport and Fitness Industry Association, si v roku 2012 viac ako dvadsaťdeväť miliónov Američanov vyšlo zabehať najmenej päťdesiatkrát. Národná asociácia športových potrieb zas tvrdí, že za rovnaký rok bolo behať vyše deväť miliónov Američanov stodesať- alebo viackrát – obe čísla sa oproti roku 2011, čiže za rok, zvýšili o štyri percentá. Podobný nárast bol pritom zaznamenaný aj v rámci organizovaného behu.³ Taktiež v Európe sa iba za rok 2018 koná 477 maratónov⁴ a zo zoznamu 165 najväčších európskych maratónov 68 z nich vzniklo po roku 2000 (najstaršie sa spúšťali

¹ Internetový portál beh.sk každoročne uverejňuje zoznam bežeckých pretekov konajúcich sa na Slovensku (a niektorých v Českej republike). Ako prvý, „testovací“, rok, keď sa nad uverejňovaním tohto zoznamu začína uvažovať, uvádza stránka rok 2003, následne rok 2005 a systematicky je prehľad behov publikovaný od roku 2009. V ňom sa na Slovensku, podľa danej stránky, konalo 370 bežeckých pretekov. Za osem rokov sa teda, len v slovenskom priestore, počet amatérskych bežeckých podujatí takmer strojnásobil.

² Dostupné na internete: <<https://obehnisvet.sk/blog/najvacsie-svetove-maratony/>>

³ Dostupné na internete: <<https://www.aljazeera.com/programmes/aljazeeracorrespondent/2013/12/why-running-most-democratic-sport-2013121114339864526.html>>

⁴ Dostupné na internete: <<https://worldsmarathons.com/>>

začiatkom 20. storočia, teda za ani nie dvadsať rokov vznikla takmer polovica z toho, čo dovtedy vznikalo takmer storočie).

Prečo však popularita behu v 21. storočí tak výrazne narastá? Jedným z dôvodov môže byť, že beh, azda ešte spoločne s chôdzou, je na rozdiel od iných športov jednou z mála disciplín, ktorú môže vykonávať takmer ktokoľvek. Na rekreačnej, amatérskej úrovni je beh nezávislý od inštitucionálneho ukotvenia, financií, materiálneho vybavenia, fyzickej kondície a zdravotného stavu⁵ či dokonca od iných ľudí, nevyžaduje si tím a ani súpera. To je prvé pozitívne východisko pre to, aby sa beh mohol stať všeobecne populárnym, akceptovaným a viac aktívne než pasívne realizovaným športom. Vo viacerých článkoch, najmä z amerického a austrálskeho kontextu, sa beh zvykne dokonca povyšovať na „najdemokratickejší šport“,⁶ čím sa mu implicitne pripisuje až akýsi politický, resp. apolitický, mierový rozmer tolerujúci (rodovú, rasovú, vekovú, fyzickú a i.) rôznorodosť – azda čiastočne aj vo vzťahu k tomu, že šlo o dôležitú disciplínu novodobých apolitických Olympijských hier,⁷ kde „atléti mali byť veľvyslanci mieru“ (Gotaas, 2013, s. 135). Podľa austrálskej verzie Al-Džazíry je teda jednou z kľúčových vlastností behu to, ako ľahko preklenie kultúrne, rasové, sociálno-ekonomické rozdiely, vek či pohlavie. Ak sa pozrieme na väčšinu bežiacich skupín, uvidíme ľudí, ktorí by sa inak nikdy nemohli stretnúť a ktorí by inak určite netrávili čas v spoločných diskusiách o všetkom od politiky či popkultúry až po osobné vzťahy.⁸ Pomerne často sú tiež zdôrazňované zdravotné pozitíva behu, ktoré sú voči negatívam (nesprávna technika, predimenzovanie vlastných schopností či možnosť spáliť sa na slnku) vo výraznej prevahe (Obrázok 1). Okrem fyzického zdravia sa v podobných „rebríčkoch“ zdôrazňuje aj účinok behu na psychiku človeka, napr. beh zvyšuje sebadôveru. Podobné rozsiahle výpočty sú uverejňované takmer vo všetkých dostupných publikáciách či na internetových stránkach a portáloch venovaných športu či behu konkrétne (evidentný je pritom i nárast výskytu podobne zameraných stránok) a vnímame ich tiež ako formu popularizácie amatérskeho behu.

⁵ Ako argument pre toto tvrdenie možno použiť napríklad situáciu, ktorá sa odohrala v roku 1960 na Novom Zélande: „Po rozhovore v klube Lions prišli za Lydiardom [novozélandský bežecký tréner pôsobiaci najmä v 50. a 60. rokoch 20. storočia – pozn. M. K.] traja podnikatelia v penzii a porozprávali mu o svojich problémoch so srdcom. Jednému z nich napadlo, že by si azda aj srdciari mohli vybehať zdravie. Problémom však bolo, že na Novom Zélande v roku 1960 – podobne ako v iných krajinách – lekári dôrazne zakazovali pacientom so srdcovými problémami pohyb. Po srdcovom infarkte mali niekoľko týždňov preležať. (...) Lydiard nebol medicínskym odborníkom, ale vedel, že nepoužívané časti tela automaticky upadajú. Získal povolenie od jedného lekára a zabehli do aucklandského prístavu. Muži prechádzali od jedného telegrafného stĺpu k druhému a preklusali k ďalšiemu, až kým nezvládli desať kilometrov. Takto pomaly začínali. Čoskoro dokázali zabehnúť celú vzdialenosť a zvýšiť rýchlosť až na 13 kilometrov za hodinu. Vzhľadom na ich telesnú kondíciu pred niekoľkými mesiacmi to bolo úžasné.“ (Gotaas, 2013, s. 244).

⁶ Dostupné na internete: < <https://www.aljazeera.com/programmes/aljazeeracorrespondent/2013/12/why-running-most-democratic-sport-2013121114339864526.html> >

⁷ U nás si možno v tejto súvislosti spomenúť na obdobie konca 90. rokov a na nulté roky, predovšetkým na meno Mikuláša Dzurindu, ktorý maratóny behával a dodnes beháva ako „súkromná osoba“. Podobne napríklad bývalý minister obrany a vnútra Ivan Šimko či bývalý český minister priemyslu Vladimír Dlouhý, ktorí sa aktívne začali venovať behu po odchode z politickej sféry.

⁸ Dostupné na internete: < <https://www.aljazeera.com/programmes/aljazeeracorrespondent/2013/12/why-running-most-democratic-sport-2013121114339864526.html> >

Pozitíva rekreačného behu

- Behať môžeme prakticky všade a vždy. Jediné čo potrebujeme je vhodná obuv a primerané športové oblečenie.
- S behaním môže začať skoro každý a prakticky kedykoľvek.
- Behanie odbúrava stres, depresie a zlepšuje celkovú psychickú pohodu. Jednu až dve hodiny po behu sa v tele uvoľňujú endorfíny, ktoré zlepšujú náladu a pocit psychickej pohody. Vďaka lepšiemu prekrveniu mozgu zlepšuje pamäť a schopnosť koncentrácie.
- Spomaľuje proces starnutia a predlžuje aktívnu časť života.
- Spomaľuje zmenšovanie vitálnej kapacity pľúc v dôsledku starnutia.
- Pôsobí ako prevencia pred srdcovo-cievnyimi ochoreniami. Je veľmi účinný prostriedok na tréning srdcovo-cievneho systému. Posilňuje srdce a zlepšuje transport kyslíka do celého tela, čím znižuje riziko mnohých ochorení predovšetkým srdcového infarktu a mozgových príhod.
- Na základe výskumov "Harvard Medical School" v Bostone, pravdepodobne bráni výskytu a pomáha liečbe niektorých druhov rakoviny (napr. rakovina prsníka). Podľa tohto výskumu, ženy choré na rakovinu prsníka, ktoré praktikovali 3 až 5 hodín týždenne vytrvalostné zaťaženie (beh, chôdza, plávanie), mali polovičnú úmrtnosť oproti netrénujúcim. Taktiež rakovina hrubého čreva a prostaty sa u bežcov vyskytuje zriedkavejšie ako u bežnej populácie.
- Spomaľuje rednutie kostí počas starnutia a tým odďaľuje riziko vzniku osteoporózy.
- Zlepšuje kvalitu spánku. Urýchľuje zaspávanie a prehľbuje spánok.
- Znižuje hladinu "zlého" (LDL) a zvyšuje hladinu "dobrého" cholesterolu (HDL).
- Znižuje obsah triglyceridov v krvi.
- Znižuje tlak krvi. Je jeden z najlepších prirodzených prostriedkov na zníženie zvýšeného tlaku krvi.
- Primerané zaťaženie organizmu behom zlepšuje a udržiava dobrú funkciu imunitného systému. Počas mierneho vytrvalostného zaťaženia sú bunky imunitného systému lepšie zásobené kyslíkom, čím sa zvyšuje ich funkčnosť. Týmto sa veľmi pravdepodobne zlepšuje regeneračný a liečivý efekt protirakovinovej liečby a znižujú sa aj jej negatívne účinky.
- Zvyšuje energiu na zvládanie každodenných povinností pracovného a rodinného života.
- Zvyšuje sebadôveru.
- Zlepšuje sexuálny apetít a potenciu.
- Je ideálna možnosť ako si znížiť/udržať optimálnu telesnú hmotnosť a tým predchádzať obezite, ktorá je príčinou viacerých civilizačných chorôb. Dôležité je, že prednostne odbúrava viscerálny tuk (tuk vo vnútri tela, hromadený okolo vnútorných orgánov), ktorý je zdraviu oveľa viac škodlivý ako podkožný tuk. Pravidelné vytrvalostné zaťaženie nielen chráni pred obezitou, ale znižuje aj riziko výskytu cukrovky. Toto je spôsobené jednak vplyvom na telesnú hmotnosť ako aj faktom, že počas behu si môže pankreas (žľáza produkujúca inzulín) odpočinúť (nemusí produkovať inzulín) a tým, že zvyšuje citlivosť inzulínu na hladinu krvného cukru.

Obrázok 1 Výpočet pozitív behu, ktoré uvádza portál runforfun.sk⁹

Beh má teda dostatočne neutrálnu, resp. pozitívnu východiskovú pozíciu na to, aby sa odlišným typom percipientov dal prezentovať v rôznych podobách, prispôbeným ich potrebám a požiadavkám. Náš príspevok je pokusom tieto odlišné formy percepcie behu aspoň čiastočne systematizovať, s týmto zámerom sme vytvorili odstupňovanú koncepciu toho, akými rôznymi spôsobmi a na odlišných úrovniach možno vnímať písanie, hovorenie a uvažovanie o behu, pričom tieto body sa môžu do istej miery prelínať. Ako metaforické východisko nám pritom poslúžila kniha Winstona Grooma *Forrest Gump*, resp. čiastočne aj jej filmové spracovanie, v ktorom sú oproti knihe doplnené pre náš výskum ďalšie podstatné scény.¹⁰ Protagonistov vzťah k behu sa totiž postupne vyvíja a premieňa, mení svoj zámer i mieru. Spočiatku je beh pre postavu formou úniku, Forrest beží, aby ušiel pred deťmi, ktoré sa mu vysmieávajú a šikanujú ho pre jeho hendikep. Ide teda 1. o akýsi beh s účelom, zámerom a jasným cieľom. K tomuto typu behu by sa dalo zaradiť aj jeho vyššie naznačené chápanie ako prostriedku udržania či zlepšenia si zdravotného stavu a fyzickej kondície. Prípadne sem možno priradiť novodobý trend amatérskych bežeckých súťaží a maratónov, keď účastníci bežia či už s cieľom dosiahnuť čo najlepší čas, alebo danú trasu prekonať, a tým overovať možnosti vlastného tela, vlastnú vytrvalosť. Neskôr, v dospelosti sa hrdina vydá na dlhodobý beh bez cieľa a trasy. Protagonista sa naň vydáva bez zrejmej, vonkajšou skutočnosťou ovplyvnenej pohnútky. Ide o 2. beh ako formu meditácie, kontemplácie, spôsobu uvažovania,

⁹ Dostupné na internete: <<https://www.runforfun.sk/vplyv-behu-na-nase-zdravie/>>

¹⁰ S filmom navyše pracujeme aj z toho dôvodu, že ho súčasná spoločnosť vníma ako „kultový“ a najmä na sémantického percipienta (Rakús, 2015) má film väčší dosah než východisková knižná verzia.

beh ako vnútornú potrebu. To azda pomerne presne vystihuje Gumpova veta, ktorú vysloví vo filmovom spracovaní románu: „*I just felt like running*“ teda „*Mal som chuť bežať*“. Nakoniec sa z jeho osoby a z neutrálnej a predovšetkým nezištnej až naivnej pozície bežca stáva senzácia, o ktorú sa zaujímajú médiá a spoločnosť a vzniknutú situáciu využijú, resp. zneužijú, z behu sa teda stáva 3. mediálny objekt či tovar. To dokazuje napríklad scéna, v ktorej si Forrest utrie zablatenú tvár do žltého trička, ktoré mu podáva skrachovaný podnikateľ. O žlté tričko totiž ľudia nemajú záujem a keďže ich muž nevie zužitkovať, podáva jedno z nich bežcovi.¹¹ Keď sa následne na tričko pozrie, vidí na ňom tzv. smiley face¹² (Obr. 2), o čom Gump následne konštatuje: „*O pár let později jsem zjistil, že ten muž přišel s nápadem na tričko a vydělal na tom moc peněz*“.¹³ Táto medializácia sa, samozrejme, v 21. storočí netýka len behu či športu všeobecnejšie. V každom prípade ňou však dochádza k splošťovaniu, dehonestácii pôvodného zmyslu, zámeru danej veci, osoby či aktivity, dôležitejšou sa stáva ich vonkajšia prezentácia, ich vizualizácia.

Obrázok 2

1. Beh s účelom (najčastejšie zlepšenia fyzického či duševného zdravia), beh ako hobby. Táto podoba behu do veľkej miery súvisí s tým, že najmä v mestách a veľkomestách stúpa počet sedavých zamestnaní a pracovných pozícií, v ktorých ľudia trávajú čas za počítačom. Zvyšuje sa tiež počet obéznych ľudí či ľudí s nadváhou, čo spôsobuje vyššie riziko vzniku srdcovo-cievnych porúch. Cieľom behu teda v prvom rade môže byť zlepšenie alebo prinajmenšom udržanie dobrého zdravotného stavu (tu si opäť môžeme pripomenúť obsiahly zoznam pozitívnych dôsledkov behu oproti minimálnemu množstvu negatív). Tento jav je explicitne

¹¹ Z protagonistu sa tu stáva akýsi duchovný vodca. Ľudia začínajú bežať s ním či si od neho chodia pýtať rady, ktoré rozhodujú o ich ďalšom osude. Nadinterpretáciou Forrestovno (ne)zámeru ho spoločnosť vníma ako akéhosi guru a ľudia sa k nemu začínajú pridávať ako k svojmu duchovnému vodcovi. Týmto obrazom sa jednak podporuje chápanie behu ako vnútornej potreby, ktorú naznačujeme v bode 2. Zároveň však, tým, že sa z mentálne slabšieho jedinca stáva „duchovný vodca“, ide o ironizáciu spoločnosti, ktorá si povrchne vytvára novodobé modly a prostredníctvom médií sa následne umelo vytvárajú senzácie.

¹² V tomto prípade ide o hru tvorcov filmu a vytváranie *pseudohistórie*, ktorú spisovatelia Michael Shermer a Alex Grobman definovali ako „zámerné prepisovanie minulosti kvôli osobným alebo politickým účelom“ (2009, s. 2). Tzv. smiley face bol v skutočnosti nápadom massachusettského grafika menom Harvey Ross Ball, ktorý v roku 1963 dostal úlohu vytvoriť grafiku, ktorá by zvýšila morálku medzi zamestnancami poisťovne (Dostupné na internete: <<https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/who-really-invented-the-smiley-face-2058483/>>).

¹³ Uvádzame prepis z českého dabingu filmu *Forrest Gump* (1994), ktorý režíroval Robert Zemeckis.

komunikovaný často už v titulkoch článkov, čím nedovolí percipientovi pochybovať, napr. *Beh je zdrojom zdravia, 14 dôvodov, prečo by ženy mali behať, Behanie je zdravé, Jogging pôsobí na mozog rovnako ako sex, kofeín alebo čokoláda!, Beh mi vrátil späť zdravie a zlepšil môj život*. Pomerne jednoznačné sú niekedy tiež samotné názvy podujatí, ako napr. košický *Beh za zdravie, Beh pre zdravie mesta Sereď, Rozbehni to – pre zdravie v Žiline* či *Beh zdravia na Čiernej Vode*. V spojitosti s narastajúcim počtom ľudí trpiacich psychickými problémami, stresom, úzkosťami, depresiou či inými poruchami sa do popredia dostáva aj beh ako forma liečby psychických problémov a dokonca psychiatrických diagnóz. Na tento efekt behu upozornil už v 70. rokoch americký psychiater Thaddeus Kostrubala a v tomto období nastala prvá výraznejšia vlna prezentácie behu ako spôsobu zmiernenia psychických problémov, najmä závislostí. Podľa autora knihy *Dejiny behania* Thora Gotaasa: „Veľké americké časopisy ako Newsweek, Time a People dávali džoging na prvé stránky. Každý, kto v sedemdesiatych rokoch čítal a pozeral televízor, si to musel všimnúť. Známi rockoví hudobníci (...) tvrdili, že džoging im pomohol zbaviť sa drog.“ (2013, s. 255). Že tento názor prezentujú médiá aj v súčasnosti, môžeme opäť jasne vidieť už z titulkov: *Beh oblaží telo, myseľ i dušu, Beh ako liek na psychiku, Beh ako droga a protidroga, Skoncuje s depresiou, začnite behať*. Ľudia sú teda touto formou prezentácie povzbudzovaní behať za účelom zlepšenia svojho zdravotného stavu (a evidentne je to funkčné).

Tento účelový beh sa často spája aj s istým typom uvažovania, keď sa maratón či iná forma vytrvalostného behu stane „ďalšou metou“ v živote človeka. Zvykne to byť spojené so stereotypom či únavou zo života, snahou čosi zmeniť. Tiež ide o možnosť zlepšiť svoj fyzický a najmä duševný stav, no do popredia sa dostáva vytrvalostný rozmer behu. Trasa sa pre bežca stáva výzvou, metou, ktorú keď splní, jeho život nadobudne novú pridanú kvalitu, resp. sa môže posunúť na ďalšiu úroveň. Tento typ sa síce už do istej miery približuje modelu behu ako „filozofie“, no zároveň ju tu stále evidentný akýsi zištný rozmer, keďže táto forma behu môže byť chápaná aj ako akýsi rozmar. Tu ako príklad možno uviesť výrok (už spomenutého) bývalého českého politika Vladimíra Dlouhého, ktorý na otázku, ako mu napadlo behať na dlhé trate, odpovedal: „Ten nápad vznikl na podzim roku 2009, když jsem byl v Šanghaji. Měl jsem depresi, protože jsem se před odletem nepohodl s manželkou. Běžel jsem v hotelu na pásu a hlavou se mi honily různé myšlenky. A pak mi z toho vnitřního chaosu vypadlo: byl jsi populární politik, máš zajímavou práci, přednášíš na škole. Uvědomil jsem si ale přitom, že nechci být jenom poradcem velké firmy a že bych rád zkusil a dokázal ještě něco úplně jiného. A v tu chvíli mi to blesklo: uběhnu maraton“.¹⁴ Z ukážky je zřejmé, že pre vypovedajúceho je maratón predovšetkým symbolom ďalšej méty, ktorú potrebuje splniť, aby pred sebou i ostatnými potvrdil svoje všestranné kvality, a teda zištný zámer.

V rámci tejto skupiny možno okrajovo sledovať aj trend charitatívnych behov a memoriálov, no najmä organizovania extrémnych bežeckých pretekov, ktoré sú charakteristické buď voľbou nezvyčajných, napr. meteorologických, prípadne geografických podmienok (antarktický beh, nočné, vysokohorské preteky, beh cez Veľký čínsky múr, maratón cez džungľu, púšť, Grand kaňon a pod.), alebo bežecké preteky či maratóny venované špecifickým skupinám osôb (beh v lodičkách, beh dojčiacich žien, detský beh, beh s kočíkmi a pod.). Tie sa tiež do istej miery prelínajú s chápaním behu ako spôsobu myslenia, keďže účastníci, najmä behov v extrémnych exteriérových podmienkach, testujú rovnako svoje fyzické, ako i psychické možnosti.

¹⁴ Dostupné na internete: <https://xman.idnes.cz/byvaly-ministr-prumyslu-a-obchodu-vladimir-dlouhy-beha-maratony-phz-/xman-rozhovory.aspx?c=A120516_132027_xman-rozhovory_fro>

2. Iným prípadom je vnímanie behu ako formy „filozofie“, meditácie, kontemplácie či spôsobu uvažovania; ide o akési behanie pre behanie. V tomto prípade nám ako najvýraznejší príklad slúžia memoáre jedného z najznámejších súčasných prozaikov, japonského spisovateľa Harukiho Murakamiho, nazvané *O čom hovorím, keď hovorím o behaní* (2011, v pôvodnom vydaní 2007). Autor v nich opisuje svoje emocionálne či fyzické stavy prežité či už počas behu, alebo nadobudnuté vďaka behu, vďaka uvažovaniu nad ním. Beh tu autor prirovnáva napríklad k písaniu, fyzická a mentálna činnosť sa teda stávajú jedným, resp. sa prelínajú. Murakami konštatuje, že „V profesii spisovateľa (...) neexistuje nič také ako výhra alebo prehra. Akiste počet predaných výtlačkov, získaných cien a pochvalných kritik možno považovať za kritérium úspechu v literatúre zvonka, ale v skutočnosti na žiadnej z nich nezáleží. Viete, kľúčové je, či váš výtvor dosiahne štandard, ktoré ste si stanovili sami pre seba. (...) Keď príde na ostatných ľudí, vždy môžete vyrukovať s nejakým rozumným vysvetlením, ale nemôžete klamať sami seba. V tomto je písanie románov a behanie maratónov veľmi podobné. V princípe má spisovateľ tichú, vnútornú motiváciu a neľadá motiváciu alebo jej odobrenie zvonka.“ (2011, s. 16). Prostredníctvom viac či menej metaforického chápania behu sa v knihe autor vyrovnáva so životnými okolnosťami a pocitmi, cez beh reflektuje napr. kritiku, bolesť, smrť, medziľudské konflikty, ale aj hranice vlastného tela. Mnoho jeho konštatovaní zároveň vykazuje znaky umeleckého textu, beh teda Murakami využíva aj ako formu umenia: „Myšlienky, ktoré sa objavujú počas toho, ako behám, sú ako mraky na nebi. Mraky rozličných veľkostí. Prichádzajú a odchádzajú, kým nebo zostáva tým istým nebom. Mraky na nebi sú skôr hosťami, plynú a miznú, nechávajú nebo za sebou. Nebo aj existuje, aj nie je. Má svoju podstatu a zároveň ju nemá. A nám nezostáva iné, len akceptovať tú nekonečnú rozpínavosť a vyrovnat' sa s ňou.“ (ibid., s. 24). Problémom tu azda je niekedy slabšia umelecká presvedčivosť textu, ako aj v spomenutej ukážke zovšeobecňujúce zhrnutie, ktoré sa však v rámci žánru memoárov dá akceptovať. Navyše, je realizáciou prúdu vedomia spojeného či vyvolaného behom, čím sa do popredia dostáva zámer podať skúsenosť čo najautentickejšie, čo je pri danom žánri žiaduce.

Okrajovo do tejto skupiny uvažovania o behu môžeme zaradiť napríklad tiež tréningovú filozofiu japonského bežeckého trénera Kijošiho Nakamuru (1913 – 1984), ktorá sa nazýva „zensoho“ – zenové behanie. Tento prístup vychádza zo zenovej formy budhizmu a jeho základnou myšlienkou je „očistenie zmyslov od všetkého, bežec by mal dovoliť telu, aby mohlo uvoľniť zo seba netušené sily“ (Gotaas, 2013, s. 321). Ide o tvrdú formu tréningu, keď sa tréner, ktorý je zároveň filozofom, a jeho žiak stávajú jedným, myslia rovnako. Na túto formu tréningu, keď bežec s minimom jedla beháva od rána do večera, sa objavilo mnoho kritických ohlasov, no zároveň sa ako funkčná ukázala napríklad u najznámejšieho Nakamurovho žiaka Tošihika Seka, pri ktorom sa potvrdilo, že vytrvalostný beh možno chápať aj ako formu nastavenia mysle, kde je podstatná sila vôle a presvedčenia: „V autobiografii uvádza Seko príklad svojho tréningového dňa:

- 6:30 – zobudiť sa a behať
- 8:00 – raňajky a zdriemnuť si
- 11:00 – druhý bežecký tréning, testovací beh, ak sa budem cítiť silný
- 12:00 – obeh, rezance a suši, následne spánok
- večer – najnáročnejší tréning dňa dvadsať až tridsať kilometrov

Niekedy trénoval Seko tak tvrdo, že nedokázal zjesť obed. Ak mu žalúdok fungoval, zjedol obed a vypil jedno alebo dve pívá. Ak do seba nedostal obed, vypil až do desať pív.“ (ibid., s. 323). Tento bežec ako jeden z mála Aziatov dosahoval v behoch na dlhé trate špičkové výkony, dokonca od roku 1981 až do roku 2011 držal svetový rekord v behu na 25 000 a 30 000 metrov, kým ho neporazil Keňan Moses Mosop.

3. Beh ako komodita, lifestyle,¹⁵ prezentácia istého spôsobu života či ako forma reklamy. Pri tejto kategórii sme si na jej priblíženie ako nosnú zvolili pomerne jednoduchú a jasnú, no tak isto funkčnú myšlienku izraelského básnika Tuvivu Rübnera, podľa ktorého pre súčasnú spoločnosť platí, že „najvyššou hodnotou, ak vôbec ešte nejaké hodnoty existujú, [je – dopl. M. K.] zábava. Jej prah citlivosti klesá stále hlbšie a jej jedinou formou času je prítomnosť“ (2018, s. 103). Aj beh totiž môže byť chápaný ako forma „povrchnej“ zábavy, resp. ako forma sebareprezentácie, keď beh samotný je sekundárny a do popredia sa dostáva osobnosť bežca či aktivity alebo produkt s behom spojené. Možno to vidieť napríklad na fotografiách, ktoré v súvislosti s behom pridávajú používatelia aktuálne azda najpoužívanejšej siete Instagram (Obrázok 3, Obrázok 4).

Obrázok 3

Obrázok 4

Beh na nich slúži ako forma prezentácie jednak vlastnej osoby a cez ňu predovšetkým kultu tela, ale zároveň ako reklama na konkrétne produkty či značky. Zjednodušene povedané, nie je podstatné, že osoby na fotografiách behali, ale to, kde a v čom behali, prípadne čo pri tom pili. To platí aj pre percipienta, ktorého podobný typ fotografie síce môže motivovať k behu, naviesť ho tak na vnímanie behu ako životného štýlu, no primárne mu naznačuje, ako sa má na beh obliecť, obuť atď. Dochádza teda ku komercializácii a komodifikácii behu, viac ako beh samotný sa teda do popredia dostáva jeho vizuálna realizácia či konkrétny produkt. Podobná prezentácia síce môže byť do istej miery funkčná, keď sa napríklad

¹⁵ V tomto prípade navrhujeme rozlišovať medzi spojeniami lifestyle a životný štýl, hoci ide o doslovný preklad a často sa používajú synonymne. Napríklad *Cambridge Dictionary* uvádza, že lifestyle v primárnom význame možno chápať ako „životnú cestu niekoho; veci, ktoré osoba alebo skupina osôb vykonáva pravidelne“, resp. v americkej angličtine ide o „konkrétny spôsob, akým osoba alebo skupina žije, hodnoty a myšlienky touto osobou alebo skupinou podporované“. Zároveň však slovník ponúka marketingovú definíciu lifestyle, podľa ktorej tento pojem zahŕňa „napríklad veci, ktoré osoby obvykle robia, miesta, kde žijú, to, na čo mŕňajú svoje peniaze, atď.“ (Dostupné na internete: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lifestyle>>, prekl. M. K.). Zdá sa nám preto vhodnejšie používať slovenské spojenie životný štýl ako označenie spôsobu života, myšlienkových a hodnotových východísk a pravidiel, ktorými sa osoba či skupina osôb riadi, a anglický pojem lifestyle ako „povrchnejšie“ označenie konkrétnych vecí, miest, činností, ktoré vyjadrujú istý trend, reprezentujú spôsob života danej osoby skôr navonok, napr. móda. Azda to čiastočne dokazuje napríklad aj v našom kontexte zaužívané spojenie lifestyleový časopis/magazín miesto časopis o životnom štýle. V tomto význame s danými pojmami pracujeme aj v štúdiu.

prezentujú bežecké topánky miesto nešportových, v ktorých by mohlo dôjsť napríklad k zraneniu bežca. Môžeme však nájsť aj prípady, keď snaha o prezentáciu behu pôsobí nefunkčne, ba priam komicky. Ako príklad možno uviesť instagramové video, v ktorom česká vizážistka Kateřina Mlejnková vystupujúca pod prezývkou Koki prezentuje mejkap určený na Color run.¹⁶ Vizážistka sa svoje líčenie pokúša prepojiť s „farebnou“ ideou konkrétneho behu, evidentne však ide predovšetkým o formu zábavy, ozvláštnenia, keďže výrazný make-up je v kontradikcii s funkčnosťou, ktorá by sa na bežeckých pretekoch očakávala.

V slovenskom kontexte je azda najvýraznejším „promotérom“ behu Matej „Sajfa“ Cifra. Vo viacerých svojich videách/vlogoch však moderátor minimálne v podobnej miere ako beh samotný propaguje bežeckú obuv.¹⁷ Vidíme to jednak prostredníctvom toho, že hovorí o konkrétnych značkách, a tiež pri voľbe adjektív, ktoré na opis daných produktov používa: *fakt výborné, mäkučké, pruživé, veľmi/strašne príjemné* a pod. Zámerné a systematické spájanie moderátorovej tváre s behom môžeme vidieť aj v reklame, v ktorej prezentuje proteínové nápoje a jogurty Rajo.¹⁸ Cifra v nej konštatuje: „Myslíš, že behať v prírode stačí? Stačí. Ale na lajky. Oxfordskí vedci zistili, že strava je základ. Najťažšie je utiecť predtým, keď dostanete na niečo chuť“.¹⁹ Reklama využíva zámerné vágne a banálne konštatovanie o zisteniach oxfordských vedcov, v Cifrovom podaní však variant už zaužívaného ironického spojenia „americkí vedci zistili“ nevyznieva komicky, v percipientovi reklamy má skôr vzbudiť dôveru (v produkt). Zaujímavejšie pre nás však je, že sa tu priamo poukazuje na trend zo sociálnych médií prezentovať fotografie zo športových aktivít, tu konkrétne z behu v prírode. Ako však naznačuje samotný Cifra, nejde o „skutočný“ beh, ale beh kvôli (seba)prezentácii na sociálnych sieťach, čo je zrejmé aj z vizuálnej hry, keď moderátor zoskakuje z bežeckého pásu a za ním vidno tapetu imitujúcu les. V tridsaťsekundovej reklame teda môžeme vidieť všetky podoby behu ako marketingového zámeru, je prezentovaný ako zábava, komodita i (zdravý) lifestyle.

Beh ako formu reklamy využívajú aj mnohé veľké spoločnosti. Môžeme to často vidieť predovšetkým pri voľbách názvov novovznikajúcich maratónov či behov, kde sú pravidelne využívané ako názvy mená bánk, firiem, organizácií a podobne (napr. ČSOB Bratislava maratón, Mercedes-Benz polmaratón, Johnson Controls štafetový polmaratón, Adient štafetový maratón, Telecom Night run). Týmto „gestom“ sa spoločnosti jednak, samozrejme, snažia osloviť a získať nových klientov, no zároveň sa ním hlásia k modernému a zdravému životnému štýlu, ktorý takouto formou implicitne podporujú.

Jednou z najdôležitejších funkcií behu bolo už od staroveku odovzdávanie správ a posolstiev. V súčasnosti sa komunikácia medzi ľuďmi maximálne zrýchlila a prostredníkom na odovzdanie správ a získavanie (dôležitých) informácií už nie je človek – posol, ale telefón či internet. Azda aj toto zrýchlenie prispelo k tomu, že človek sa fyzicky spomalil, spohodlnel. Všetky tri podoby vnímania behu, ktoré sme vymedzili (explicitný útek pred „nepriateľom“, hobby i spôsob myslenia/žitia) však na druhej strane spája rýchlosť v zmysle potreby úniku. V tomto kontexte navyše opäť intenzívne naviazaná na fakt, že amatérsky beh je späť predovšetkým so „západnou kultúrou“ a krajinami „prvého sveta“, ide teda o akúsi nadstavbu každodenného života, kde primárne potreby človeka sú síce uspokojené, niekedy azda i nadštandardne, následkom psychického preťaženia je však potreba unikať. Amatérsky beh teda zároveň možno vnímať ako explicitnú podobu eskapizmu²⁰ (Reifová a kol., 2004), teda úniku do iného sveta než toho, v ktorom človek „reálne“ žije (sedavé či psychicky

¹⁶ Dostupné na internete: <https://www.instagram.com/p/BjwkGfIFQ39/?taken-by=koki9_official>

¹⁷ Pracujeme tu s konkrétnym videom nazvaným *71 Bratislavský (pol) maratón*. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=_VpfsEOidiY>

¹⁸ Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=jXkU94cP79I>>

¹⁹ Ibid.

²⁰ Za podnet na túto úvahu i odkázanie na termín ďakujem Jozefovi Mergešovi.

vyčerpávajúce zamestnanie, vzťahové problémy, nedostatok priestoru na osobnostný rozvoj či potreba vytvárať si priestor iba pre seba a s tým spojený častejší výskyt psychických chorôb). Ľudia teda bežia aj preto, aby ušli (do iného/vlastného sveta). Aktuálny zvyšujúci sa záujem o amatérsky beh preto vnímame aj v týchto intenciách, ako reakciu na toto spomalenie a zároveň zrýchlenie, snahu o sebazáchovu a kompenzáciu sedavého spôsobu života, ktorá je síce vzhľadom na rýchlosť svojho rozmachu príznaková, v podobnej mierke je však zároveň, aj vzhľadom na rôzne možnosti prístupu k behu, k pohybu, prirodzená.

Literatúra:

Cambridge Dictionary. [Cit. 2018-08-08.]

Dostupné na internete: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lifestyle>>

DOUGLAS, S.: Why running is the most democratic sport. [Cit. 2018-28-07.] Dostupné na internete: <<https://www.aljazeera.com/programmes/aljazeeracorrespondent/2013/12/why-running-most-democratic-sport-20131211114339864526.html>>

GOTAAS, T. (2013): *Dejiny behania*. Bratislava: Premedia Group, s.r.o.

GROOM, W. (1996): *Forrest Gump*. Essex: Pearson Education Limited in association with Penguin Books Ltd.

MURAKAMI, H. (2011): *O čom hovorím, keď hovorím o behaní. Memoáre*. Bratislava: SLOVART. *Najväčšie svetové maratóny*. [Cit. 2018-28-07.]

Dostupné na internete: <<https://obehnisvet.sk/blog/najvacsie-svetove-maratony/>>

ODSTRČILÍK, M.: Po maratónu jsem měl pocit, že zvládnú úplně vše, říká Vladimír Dlouhý. [Cit. 2018-07-08.] Dostupné na internete: <https://xman.idnes.cz/byvaly-ministr-prumyslu-a-obchodu-vladimir-dlouhy-beha-maratony-phz-/xman-rozhovory.aspx?c=A120516_132027_xman-rozhovory_fro>

RAJO SLOVENSKO: *Active protein: TV Spot*. [Cit. 2018-08-08.] Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=jXkU94cP79I>>

RAKÚS, S. (2015): *Poetika prozaického textu (Látka, téma, problém, tvar)*. Levoča: Modrý Peter.

REIFOVÁ, I. a kol. (2004): *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.

RÜBNER, T. (2018): V polosvetle. Zázračný klam. Výber z poézie. In: *Revue svetovej literatúry*, 54/2, s. 100–114.

SAJFA: *71 Bratislavský (pol) maratón*. [Cit. 2018-08-08.] Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=_VpfsEOidiY>

SHERMER, M. – GROBMAN, A. (2009): *Denying History: Who Says the Holocaust Never Happened and Why Do They Say It?* Oakland, California: University of California Press.

STAMP, J.: Who Really Invented the Smiley Face? [Cit. 2018-25-07.] Dostupné na internete: <<https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/who-really-invented-the-smiley-face-2058483/>>

Vplyv behu na naše zdravie. [Cit. 2018-08-08.] Dostupné na internete: <<https://www.runforfun.sk/vplyv-behu-na-nase-zdravie/>>

Summary

What we Talk about when we Talk about Running (Contemporary Picture of Amateur Running in Media and Culture)

The paper focuses on the increasing popularity of running as a free time activity that emerged with the arrival of 21st century. As it is observed in the paper, the increase in popularity can be linked to its accessibility and complexity as a sports activity. The paper attempts to analyse this by drawing a triade that explains running as a hobby, philosophy - a different way of thinking - and, finally, as a lifestyle and a means of advertising products. In this, the paper analyses forms and vocabulary that media and culture both use to speak about running.

Lexikálne vyjadrenie výrazovej kategórie emocionálnosť v jazyku televíznych upútaviek majstrovstiev sveta v hokeji

Jana Klingová

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
klingovajana@gmail.com

Kľúčové slová: emocionalita, verbálna interakcia, televízna upútavka, priamy televízny hokejový prenos, majstrovstvá sveta v hokeji

Key words: emotionality, verbal interaction, television trailer, direct sport broadcasting of ice hockey, Ice Hockey World Championship

Úvod

Mediálna hokejová hra sa počas konania majstrovstiev sveta v hokeji na obrazovkách slovenskej verejnoprávnej televízie začína ešte skôr ako úvodným vhadzovaním a spustením časomier. Intenzita textovej štruktúry priamych televíznych športových prenosov sa dosahuje prostredníctvom reklamných upútaviek, ktoré funkčne vykresľujú predzápasovú atmosféru s cieľom podnieť diváka nielen na sledovanie hokeja, ale rovnako ho pozývajú či vyzývajú na to, aby si zachoval svoju divácku „nedočkavosť“. Upútavku možno definovať ako „krátky, dynamický útvar vyznačujúci sa extrémnou skratkou, rýchlou montážou a zvyčajne expresívnymi vyjadrovacími prostriedkami, ktorého hlavnou úlohou je atraktívnou formou upozorniť publikum na pripravovaný program“ (Bočák – Rusnák, 2010, s. 268). Vychádzajúc z doterajšieho pozorovania každoročne prebiehajúcich majstrovstiev sveta v hokeji majú televízne upútavky vždy dôležité postavenie. Ako sprievodné texty vo forme videopozvánok plnia funkciu „pútačov“ na prebudenie a uchovanie záujmu o športový prenos až do skončenia majstrovského obdobia. Vzhľadom na to, že hlavnou funkciou televíznej upútavky je vyvolať zážitok, domnievame sa, že emócie, ktoré „jsou především specifickými zážitky vzrušení a rozhodující je jejich zážitkový obsah“ (Nakonečný, 1995, s. 18), predstavujú hlavnú zložku pri tvorbe a percepcii reklamného textu športového televízneho programu.

1 Motivácie a ciele výskumu

Cieľom príspevku je opísať spôsoby realizácie reklamných textov so zameraním na lexikálne vyjadrenie emocionálnosti. Základné motivácie vyplývajú z výskumu orientovaného na spôsob realizácie žánru reportážny športový komentár počas priameho televízneho hokejového prenosu v interakčnom rámci *šport – médiá – emócie*, ktorý je súčasťou jednej z tematických línií mojej dizertačnej práce (porov. Klingová, 2018). V príspevku vychádzame z predpokladu, že reklamný text avizujúci televízny program majstrovstvá sveta v hokeji je do určitej miery reprezentantom jazyka, ktorý používa športový komentátor pri komentovaní priameho hokejového prenosu. Svoje uvažovanie zdôvodňujeme tým, že reklamný text a text vznikajúci počas aktu komentovania sa vzťahuje na rovnakú mediálnu udalosť, ktorou je priamy televízny hokejový prenos vyznačujúci sa emocionálnymi štruktúrami. Šport je v istom zmysle „predurčený byť objektom masových médií, pretože so sebou prináša širokú paletu emócií, nefalšovanú dramatickosť či obsahovú nepredvídateľnosť“ (Merges, 2013, s. 17). Z tohto hľadiska je jazyk mediálneho športu, „ktorý sa používa v tlačenej a elektronických médiách pri tematizácii športu“ (Slančová, 2017, s. 79), teda, v našom prípade, počas aktu komentovania živého športového prenosu, a rovnako aj v texte reklamnej upútavky, priestorom na emócie a ich prežívanie. Výskumnou hypotézou je, že emocionálny

výraz predstavuje dôležitú súčasť komunikácie s divákom zo strany športového komentátora aj zo strany reklamnej upútavky. Úlohou športového komentátora je potom okrem opisovania a hodnotenia hry počas hokejového prenosu zachovať posolstvo športovej mediálnej udalosti, ktoré sa prostredníctvom emotívnych sloganov prezentuje v reklamných upútavkách.

Cieľom príspevku je zamerať sa na lexikálne indikátory emocionálnosti v jazyku televíznych upútaviek majstrovstiev sveta v hokeji – konkrétne nás zaujíma (1) spôsob, akým vstupujú emócie do reklamného textu, (2) aké lexikálne prostriedky sú nositeľom emocionálnosti a (3) aké významy tieto prostriedky v mediálnošportovom kontexte reprezentujú.

2 Metodológia a teoretické východiská

2.1 Emocionálnosť ako interakčná kategória štýlu

Pri interpretácii emocionálnosti v reklamných textoch primárne vychádzame z chápania štýlu ako výrazovej kvality, teda z výrazovej koncepcie štýlu, ktorú podrobne spracoval F. Miko (porov. Miko – Popovič, 1978) a neskôr, v nadväznosti na Mikovu koncepciu, aj Ľ. Plesník (porov. Plesník a kol., 2011). Na pozadí tejto koncepcie sa zacielfujeme na výrazovú kategóriu *emocionálnosť*, ktorá je prítomná v jazyku mediálneho športu a indikuje mieru intenzity prežívania komunikovanej skutočnosti. Emocionálnosť je výrazová kategória, teda „označenie akosti výpovede, ktorú vo vnímaní zakúšame ako jej účinok, pôsobnosť“ (Plesník a kol., 2011, s. 15), a tá vzniká vždy „zdôraznením istého funkčného aspektu reči“ (Miko, 1969, s. 18). V tomto prípade možno hovoriť o citovom aspekte reči, keďže emocionálnosť ako „najvyšší stupeň subjektívnosti výrazu spočíva vo vyjadrení citov v reči“ (Miko – Popovič, 1978, s. 169). Zároveň sa však emocionálnosť bezprostredne spája s výrazovou kategóriou *zážitkovosť*, keďže zážitková výpoveď „pôsobí na vnímateľa celostne, [...] nevnikáme do nej len prostredníctvom rozumu, logického uvažovania, ale aj cez predstavy, pocity, city či intuíciu.“ (Plesník a kol., 2011, s. 152).

Už len samotná skutočnosť, že štýl je určitá akosť, kvalita, pôsobnosť (Plesník a kol., 2011), teda v sebe stvárňuje to, ako na nás určitý text (jeho časť) pôsobí (Miko – Popovič, 1978), zaisťuje plnú zainteresovanosť prijímateľa na komunikačnom procese, keďže na *pôsobnosť* je v prvom rade potrebná osobná účasť, resp. vlastná (zmyslová) skúsenosť. V tomto prípade pomenovanie komunikácia zámerne nahrádzame pomenovaním *interakcia*, ktoré výkladové slovníky slovenského jazyka definujú ako „vzájomné pôsobenie, ovplyvňovanie, ovplyvnenie“ (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003); „vzájomné pôsobenie dvoch alebo viacerých činiteľov“ (Jarošová – Buzássyová, 2011). Na pozadí uvedených definícií sa deklaruje skutočnosť, že realizácia komunikačného aktu (zahŕňajúceho v sebe sociálny akt) je podmienená viacerými faktormi, teda o pôsobnosti štýlu možno hovoriť len v súvislosti so štýlotvornými faktormi, a to minimálne dvomi – vysielateľ a prijímateľ.

V príspevku možno túto predstavu rozvinúť z pohľadu *interaktívnej štylistiky*, ktorej autorkou je D. Slančová (2003). Na pozadí téz interaktívnej štylistiky je štýl definovaný ako „spôsob verbálnej interakcie“, ktorý možno vymedziť „vzájomným pôsobením ľudí prostredníctvom jazyka“ (tamtiež, s. 210–213). „Argumentom v prospech rozšírenia pojmu štýl ako spôsobu verbálnej interakcie (oproti doterajšiemu chápaniu ako ‚spôsobu prejavu‘) je empiricky známy fakt, že štýlová kvalita komunikátu v nás pri jeho percepcii vyvoláva istú reakciu“ (tamtiež, s. 213). Ak sa pri percepcii komunikátu vo vedomí aktivizuje výrazová kategória emocionálnosť, čo sa pociťuje ako emocionálna pôsobnosť (kvalita) textu, vzťah medzi tvorcom komunikátu a jeho recipientom možno opísať v podobných intenciách. Inými slovami, v štýle sa vo forme individualizovanej reakcie zachytáva výsledok vzájomnej „spolupráce“ medzi vysielateľom a prijímateľom textu. Za predpokladu, že emócie prítomné v interakcii poukazujú na interakčnú blízkosť komunikantov, potom v konkrétnej komunikačnej situácii, teda v čase, keď „niekto odovzdáva niekomu inému niečo

pomocou niečoho za istých podmienok“ (Slančová, 1996, s. 7–8), sa komunikant svojmu komunikačnému partnerovi určitým spôsobom približuje alebo vzdďaľuje. V spôsobe verbálnej interakcie sa reflektujú sociálne roly komunikantov, ako aj ich vzájomná sociálna vzdialenosť. Pri komunikácii, ktorá podmieňuje sociálnu interakciu, tak za každých okolností vstupujeme do vzťahu s interakčným partnerom a výsledok tejto vzájomnosti môžeme percipovať na úrovni štýlu. Berúc na vedomie interakčný potenciál výrazovej kategórie emocionálnosť, v súlade s vymedzením pomenovania *emocionálny*, teda „vyvolávajúci, vyjadrujúci emócie“ (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003), si pri analýze televíznych upútaviek majstrovstiev sveta v hokeji všímame výrazové prostriedky, ktoré na strane percipienta majú potenciú vyvolať emocionálny účinok. Prikláňame sa k tvrdeniu, že „užívání emocionálně příznakových prostředků a emocionální působení jakýchkoli prostředků jsou dvě různé věci“ (Daneš, 1987, s. 24), preto sa zameriame aj na pomenovania majúce potenciálny emocionálny príznak, ktoré z pohľadu percipienta môžu v aktuálnej situácii fungovať ako emocionálne podnety, resp. podnety na prežívanie emócie (porov. Volková, 1992).

2.2 Princíp kolektivizácie v interakčnom rámci šport – médiá – emócie

Mediológ M. McLuhan (1991) každé obdobie mediálnej existencie a jej pôsobenia spája s jedným z ľudských zmyslov, pričom 21. storočie nazývané aj tzv. haptickým obdobím médií vymedzuje ako kľúčové, a to na základe jeho dispozičného predpokladu vytvárať priestor na komunikáciu prostredníctvom zmyslu hmat vo virtuálnom chápaní. Z. Vybíral (2009) danú skutočnosť približuje na pozadí asymetrického kontaktu komunikantov podieľajúcich sa na mediálne sprostredkovanej komunikácii, ktorú nazýva parasociálnou interakciou. Daný pojem bližšie charakterizuje ako „vztahování se k někomu, kdo je reálně nedostupný“ a spája ho s možnosťou podnietenia virtuálnej pseudospolupatričnosti (tamtiež, s. 160), ktorá je na strane prijímateľa mediálnych obsahov špecifikovaná schopnosťou vystúpiť z reálneho, každodenne prežívaného sveta človeka a preniesť sa do sveta médií.

Médiá svojou činnosťou orientujúcou sa na masu rámcujú nielen komunikačný, ale aj sociálno-kultúrny kontext. Emócie, ktoré tento sociálno-komunikačný priestor špecifikujú, sú „podmienené momentálnymi okolnosťami alebo situáciou a so zmenou tejto situácie zanikajú alebo slabnú“ (Kubáni, 2010, s. 101). Pri interpretácii emocionálnosti v jazyku televíznych upútaviek preto berieme do úvahy komplex relevantných komunikačných činiteľov tvoriacich aktuálnu komunikačnú situáciu (Kořenský a kol., 1999), v popredí ktorých stojí subjekt ako ten, kto emóciu prežíva. Keďže však základ nášho výskumu tvorí chápanie verbálnej interakcie (Slančová, 2003), ktorá v mediálnošportovom kontexte rámcuje sociálne vzťahy vyplývajúce zo vzájomného pôsobenia vysielateľa a prijímateľa, domnievame sa, že emocionálne prežívanie v médiách nikdy neprebíha individuálne.

„Dotknúť sa jeden druhého“ v tomto prípade znamená spoločne prežiť emóciami nasýtenú performanciu: kvalifikáciou je v tomto prípade požiadavka ‚byť pri tom‘, stotožniť sa, splynúť – hoci len sprostredkovane, mediálne budovaným komunikačným kanálom“ (Rusnák, 2013, s. 43).

Prikláňajúc sa k tvrdeniu, že „dotykovosť“ v médiách nadobúda svoj zmysel len na pozadí vzájomnosti, uvažujeme o spôsobe prežívania emócií v médiách. Usudzujeme, že subjektom prežívania emócie v médiách nie je individuum, jednotlivec, ale je ním celý kolektív, súčasťou ktorého je vysielateľ, ale aj množina príjemcov mediálnych obsahov. Individuálne prežívanie emócie sa v mediálnošportovom kontexte, ako to zachytávajú aj televízne upútavky uvádzajúce športový program, diferencuje, a to posunom ku kolektívnemu prežívaniu emócií.

Zásadným prvkom, ktorý je spoločný pre publikum a vysielateľa športového programu, je práve kultúrny potenciál športu a špeciálne hokeja ako športovej (mediálnošportovej) hry.

Kolektívna súdržnosť, ktorá súvisí aj s kolektívnym prežívaním emócií počas hokejového prenosu, je „často demonštrovaná používaním symbolov klubu, prípadne krajiny, ktorú športovec reprezentuje (vlajkami, oblečením, spoločnými hymnami a pod.)“ (Rusnák, 2010a, s. 172). Medzi symboly reprezentujúce nielen športovcov, ale aj ich fanúšikov môžeme radiť rôzne pokriky, slogany majúce symbolickú funkciu, ktoré „združujú“ športové spoločenstvo, keďže ich interpretácia je pre divákov, komentátorov, športovcov a celú športovú verejnosť jednotná, čím sa napĺňa možnosť vzájomnej sociálnej identifikácie komunikantov, upevňujú sa stereotypné kolektívne hodnoty a s ňou spojená (zjednotená) percepčná citlivosť na určité typy situácií vzbudzujúce emócie. Danú skutočnosť rámčuje vyjadrenie J. Mergeša (2013, s. 21), podľa ktorého šport v médiách „už nie je len predmetom komunikácie medzi expedientom a recipientom, ale sa stal recipročným komplexom formujúcim spoločensko-kultúrny priestor“.

2.2.1 Interskupinové emócie v jazyku televíznych upútaviek MS v hokeji

Uvažovanie o hokejovom národe vychádza z pozorovania rečového prejavu komentátora počas priamych televíznych hokejových prenosov, ako aj z charakteru mediálneho programu Majstrovstvá sveta (MS) v hokeji, ktorý je v reklamných upútavkách prezentovaný ako veľkolepá mediálna udalosť práve v spojení s jeho kultúrnym rozmerom. Podľa J. Rusnáka (2010a, s. 238) sú mediálne udalosti (*media events*) „dramaturgicky ošetrené, komplexne spracovávané a dlhodobo šírené informácie exkluzívneho typu, v ktorých je emocionálna potencia intenzívnejšia než ich spravodajská hodnota“. Priame televízne športové prenosy sa vyznačujú svojou jedinečnosťou a neopakovateľnosťou, a preto aj pominuteľnosťou, ktorá vyplýva z charakteru live (naživo vysielaných) programov. Citovaný autor zdôrazňuje, že pri emocionalite v médiách nie je „nevyhnutný fyzický, materiálne verifikovaný kontakt v rovnakom priestore a čase, ale spoločná kolektívne prežívaná emocionalita, ktorá umožňuje konštituovať nový pocit ‚virtuálneho kmeňa‘“ (Rusnák, 2013, s. 43). „Pocit“ sociálnej spolupatričnosti, vyplývajúci z potreby niekam patriť, ktorú médiá nepriamo vytvárajú pri tvorbe reklamných textov tým, že cieľových prijímateľov pozývajú vstúpiť do mediálneho sveta ako sociálne štruktúrovanej skupiny, dominantne súvisí so spôsobom, akým sa v jazyku mediálneho športu podnecuje emocionálne prežívanie.

Predpoklad, že emócie sú vo všeobecnosti funkčné nielen na úrovni jednotlivca, ale aj na úrovni skupiny či kolektívu, deklaruje model „interskupinových emócií“ [*intergroup emotions theory*]. Ide o špecifickú kategóriu emócií, ktorých realizácia je podmienená sociálnou skupinou – „intergroup emotions that arise when people identify with a social group and respond emotionally to events or objects that impinge on the group“ (Smith – Mackie, 2008, s. 428).¹ Teoretický model „intergroup emotions“ vychádza zo sociálno-psychologickej teórie a konkrétne sa inšpiruje teóriou sociálnej identity H. Tajfela (1978, in Smith – Mackie, 2008, s. 428): „This is the idea that important group memberships (those with which people psychologically identify) become a part of a person’s identity, along with the person’s unique, personal, individuating attributes.“² Vychádzajúc z chápania mediálnej (verbálnej) interakcie by sme mohli povedať, že navodenie vzájomnej sociálno-interakčnej identifikácie komunikantov, ku ktorému dochádza v konkrétnej „interskupinovej situácii“ [*intergroup situation*] (Smith – Mackie, 2008, s. 429), predstavuje maximum vzájomného pôsobenia medzi vysielateľom a prijímateľom v médiách, a to v reklamnom texte reprezentuje emocionálny výraz.

¹ „Interskupinové emócie – emócie, ktoré vznikajú, keď sa ľudia identifikujú so sociálnou skupinou a emočne reagujú na udalosti alebo objekty, ktoré zasahujú do skupiny“ (prel. J. K.).

² „Myšlienky, ktoré sú dôležité pre členstvo v skupine (tie, s ktorými sa ľudia psychicky identifikujú), sa stávajú súčasťou identity človeka spolu s jeho jedinečnými, osobnými a individuálnymi vlastnosťami“ (prel. J. K.).

2.2.2 Vznik interskupinových emócií v jazyku televíznych upútaviek MS v hokeji

J. Rusnák (2013) naznačuje, že pôsobenie emocionálneho dotyku v médiách umožňuje vznik virtuálneho spoločenstva, čo sa ukazuje napr. pri spoločnom sledovaní športových prenosov. V priamom televíznom hokejovom prenose je predpokladom takejto „zúčastnenej“ symbiózy kultúrna identifikácia komunikantov, teda športových fanúšikov a televíznych divákov sledujúcich majstrovský hokejový prenos. Podľa H. Tajfela (1978, in Smith – Mackie, 2008, s. 429) k vzájomnému emocionálnemu prežívaniu v rámci skupiny dochádza jedine v symbióze hodnôt jednotlivca a kolektívu: „...when group identification turns a group into an important social identity for an individual, the group takes on emotional significance“.³ Jednota emocionálneho a významného, ako to prezentuje M. Nakonečný (2012), sa v reklamných textoch prezentujúcich živé hokejové prenosy realizuje vo vzťahu ku kolektívu, ktorý tvoria televízni priaznivci majstrovstiev sveta v hokeji a, najmä, fanúšikovia slovenskej hokejovej reprezentácie, keďže upútavky sú primárne zacielené na slovenského diváka.

Z hľadiska nazerania na komunikačný akt a jeho štylovú a štylistickú pôsobnosť v televíznych športových upútavkách nás zaujíma socioštylistický aspekt, teda „socioštylistická variabilita komunikačného aktu“ (Slančová, 2003, s. 216), tak ako ju chápe citovaná autorka: V rámci makrosocioštylistického rozmeru uvažuje o sociálnej situácii a v rámci mikrosocioštylistického chápania o „sociálnej identite tvorca a prijímateľa komunikátu, jeho sociálnom statuse a sociálnej role, sociálnej vzdialenosti medzi komunikantmi (na osi familiárna – oficiálna), skupinovej identite a sociálnej hodnote príslušného typu inštitucionalizovaného sociálneho správania“ (tamtiež, s. 216). Ak teda vychádzame z hlavných myšlienok modelu *intergroup emotions*, sociálny status jednotlivca ako člena príslušnej mediálno-sociálnej skupiny sa diferencuje pod vplyvom mediálne reprezentovanej skupinovej identity: „...group identification makes the ingroup part of the psychological self and hence makes group-relevant events or objects able to trigger emotions (just as self-relevant events or objects always do)“ (Smith – Mackie, 2008, s. 431).⁴ Skutočnosť, že „všetci“ sme Slováci a tvoríme súčasť Slovenskej republiky, ako potenciálni televízni diváci majstrovstiev sveta v hokeji tvoríme sociálnu skupinu a v rámci nej nadobúdame jednotnú skupinovú identitu, ktorej hlavnou hodnotou je potenciálna výhra slovenskej hokejovej reprezentácie na majstrovstvách sveta. Na pozadí skutočnosti, že ako slovenskí televízni diváci máme „rovnaký“ podiel na úspechu, resp. neúspechu slovenského reprezentačného tímu, sa zvyšuje aj miera možnosti kolektívneho emocionálneho prežívania.

3 Výskumný materiál

V príspevku sa zaciľujeme na analýzu sloganov v televíznych upútavkách majstrovstiev sveta v hokeji, a to so zameraním na vyjadrenie emócií v jazyku reklamných textov a jej kvalitatívnu pôsobnosť na strane percipienta. Výskumný materiál tvoria televízne upútavky vysielané na verejnoprávnej televízii RTVS, keďže ako jediná má zo slovenských

³ „...keď identifikácia skupiny zmení skupinu na dôležitú spoločenskú identitu pre jednotlivca, skupina nadobúda emocionálny význam“ (prel. J. K.).

⁴ „...skupinová identifikácia spôsobuje, že skupina je súčasťou psychologického ja, a preto sú udalosti alebo ciele súvisiace so skupinou schopné vyvolať emócie (rovnako, ako to udalosti alebo ciele dôležité pre jednotlivca vždy robia)“ (prel. J. K.).

televízií na živé prenosy majstrovstiev sveta v hokeji vysielacie práva.⁵ V nasledujúcej schéme ponúkame prehľad televíznych upútaviek majstrovstiev sveta v hokeji, ktoré verejnoprávna televízia RTVS prezentovala vo vysielaní počas majstrovského hokejového obdobia v rokoch 2011 – 2018 (Tabuľka 1):

Majstrovstvá sveta (MS) v hokeji – RTVS (televízne reklamné upútavky)				
Rok	Miesto konania	Hlavný slogan	Doplňujúci slogan	Časové trvanie
2011	Slovenská republika	<i>Vitajte v aréne HOKEJOVEJ REPUBLIKY.</i>	Majstrovstvá sveta v hokeji Bratislava a Košice 2011.	[1:00]
2012	Fínsko, Švédsko	<i>Žijeme hokejom.</i>	Majstrovstvá sveta v hokeji 2012. Iba na Jednotke a na Dvojke.	[0:58]
2013	Švédsko, Fínsko	<i>Hokejové šialenstvo s RTVS.</i>	Najočakávanejšia hokejová udalosť roka. Majstrovstvá sveta 2013 v hokeji.	[0:40]
2014	Bielorusko	<i>Hokej je súboj veľkých chlapov.</i>	Bavte sa hokejom! Exkluzívne a s HD s RTVS.	[0:20]
2015	Česká republika	<i>Sledujte hokej ako nikdy predtým! Iba s RTVS.</i>	Nenechajte si ujsť najväčší hokejový sviatok! Majstrovstvá sveta 2015 v hokeji. Od prvého do sedemnásteho mája. Iba s RTVS.	[0:26]
2016	Rusko	<i>Veľkolepé hokejové predstavenie. Iba s RTVS.</i>	Moskva a Petrohrad sľubujú veľkolepé hokejové predstavenie. Majstrovstvá sveta v hokeji 2016. Od šiesteho do dvadsiateho druhého mája iba s RTVS.	[0:32]
2017	Nemecko, Francúzsko	<i>S mikrofónom to bude ešte lepšie!</i>	Náš komentátorský tím vás vtiahne do hry ako nikto iný! Majstrovstvá sveta 2017 v hokeji. Od piateho do dvadsiateho piateho mája iba s RTVS.	[0:51]
2018	Dánsko	<i>Hokejová rozprávka.</i>	Majstrovstvá sveta 2018 v hokeji v Dánsku. Hokejová rozprávka od štvrtého do dvadsiateho mája iba s RTVS.	[0:46]

Tabuľka 1 Prehľad reklamných sloganov televíznych upútaviek MS v hokeji v rokoch 2011 – 2018

Kontakt s divákom sa v televíznych upútkách dominantne buduje prostredníctvom hlasu „zvonku“ nazývaným tzv. voice over, ktorý sa v niektorých prípadoch prepája s konkrétnou športovou osobnosťou reprezentujúcou mediálnu udalosť.⁶ Dominantným jazykovým prostriedkom posilňujúcim emocionálnosť je hyperbolizácia výrazu, ktorá v reklamnom texte kooperuje so špecifickým hudobným podkladom a v súčinnosti s prítlačivým obrazovým stvárnením⁷ sa podieľa na napínavom vykreslení reality. Na vizuálnu a hudobnú zložku sa vo výskume nezameriavame, pri televíznych upútkách však dané zložky nemožno úplne vynechať, keďže vytvárajú komplexnú informáciu pre diváka. Na

⁵ Podľa správy tlačovej agentúry Sita uverejnenej na webovom portáli hokej.sk Televízia Markíza vysielala MS v hokeji naposledy v roku 2000 (predtým v rokoch 1998 a 1999). Od roku 2001 získala vysielacie práva verejnoprávna Slovenská televízia.

Dostupné na internete: <http://www.hokej.sk/nhl/clanok5925-MS_v_hokeji_naposledy_na_Markize.htm>

⁶ V upútkách z roku 2012 a 2013 je hlavnou postavou vtedajší tréner slovenskej hokejovej reprezentácie Vladimír Vůjtek, v roku 2017 v upútkave vystupuje športový komentátor Pavol Gašpar.

⁷ Ukážky z jednotlivých upútkaviek uvádzame v závere príspevku v obrazovej prílohe.

reklamný text však dominantne nazeráme ako na jeho časť – na slogan vo funkcii sprievodného slova prihovárajúceho sa množine televíznych divákov. V nasledujúcej časti príspevku uvádzame analýzu jednotlivých reklamných textov majstrovstiev sveta v hokeji, pričom sa zacieliujeme na výrazovú kategóriu emocionálnosť.

4 Interpretácia emocionálnosti v reklamných textoch televíznych upútaviek na MS v hokeji 2011 – 2018

4.1 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2011⁸

Prvá ukážka reklamného vstupu je z obdobia, v ktorom sa majstrovstvá sveta v hokeji konali na domácej pôde a otváracími mestami zápasových súbojov boli mestá Bratislava a Košice. Výnimočnosť danej situácie sa aj z hľadiska prvenstva v organizovaní svetovej športovej udalosti pod záštitou Slovenskej republiky prejavuje v jazykovom stvárnení. Žiaduca dramatickosť sa v texte vytvára ikonickým zobrazením reality, ktorým sa navodzuje dojem „tajomnosti“. F. Miko (Miko – Popovič, 1978, s. 75) naznačuje, že pri ikonickosti ide o „plnú aktivizáciu semiotického vzťahu textu k skutočnosti“. Hlavnými znakmi jazykovej tajomnosti, prostredníctvom ktorých sa v upútavke demonštruje semiotický vzťah referovaného a toho, o čom sa referuje, je minimalizácia hovoreného slova. Hlas „spíkra“ – tzv. *voice-over* – je nahradený písanými titulkami, čím sa posilňuje obrazotvornosť a tá umocňuje v texte prvotné napätie. V pozadí písaného textu sa zobrazuje hra na ľade, v závere ktorej hráč v slovenskom drese skóruje do súperovej bránky víťazný gól.

Gradácia deja je v reklame budovaná postupne. Kompozícia upútavky pripomína dramatický krátkometrážny film, ktorý „čaká“ na svoje vyvrcholenie (rozuzlenie) počas blížiacich sa majstrovských zápasov. Dominantou sú pomalé zábery, ktoré v úvode reklamy najprv upriamujú pozornosť na citát predstavujúci hlavnú myšlienku majstrovstiev *Víťazstvo nie je všetko. Ale vôľa po víťazstve áno*. Zobrazené motto je v texte uvedené v úvodzovkách, čím sa posilňuje jeho autenticita, zároveň však v sebe nesie istý patetický nádych. Kľúčovým pomenovaním je v tomto prípade *víťazstvo*, ktoré označuje „definitívne získanie prevahy nad nepriateľom, protivníkom, súperom“ (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003). Práve na prezentovaní (potenciálneho) víťazstva slovenského tímu je postavený celý zmysel reklamnej komunikácie, ako aj komunikácie komentátora, keďže zámerom médií vysielajúcich hokejové majstrovstvá je zvíťaziť nad konkurenčným tímom a, v najlepšom prípade, získať titul majstra sveta. Preto sú pre jazyk mediálneho športu, či už v reklamnom spote alebo v komentátorskom prejave, dôležité výrazy s absolútnou platnosťou, pretože tie (v očiach divákov) vyjadrujú najvyšší možný stupeň kvality pripravovaného programu.

Definitívny rozmer víťazstva sa v uvedenom citáte dosahuje vymedzujúcim zámenom *všetko*. Možno ho interpretovať ako výraz odhodlania vyjadrujúci absolútnosť vypovedaného, ktorý naznačuje výlučnosť toho, že víťazstvo nie je všetko, ale vôľa áno. Emotívna potencia danej výpovede spočíva v hraničnej prezentácii vedomého úsilia po výhre a ďalej sa upevňuje expresívnym vyjadrením *My sme tu doma!* V upútavke odznieva z úst jedného z hokejistov (hercov), ktorý predstavuje reprezentanta slovenského tímu. Daná výpoveď je výrazne afektívna, keďže hovoriaci volí príznakovú melódiu a zrejma je takisto naliehavosť v hlase, ktorá sa prejavuje výrazným intonačným zdvihnutím a predĺžením koncovej slabiky v slove *doma*. Citová výraznosť v reči, teda využitie emfázy, príznakového tempa a melódie, hodnotíme ako zámerné, výpovedná hodnota (príznakovosť) výpovede *my sme tu doma* sa však nedosahuje len na pozadí suprasegmentálnej roviny jazyka. Adverbium *doma* nie je len indexovým výrazom, ktoré v spojení s adverbialným zámenom *tu* (určujúcim aktuálnosť,

⁸ Bližšie o upútavke k MS v hokeji 2011 pozri medialne.etrend.sk. Vitajte v aréne hokejovej republiky. Dostupné na internete: <<https://medialne.etrend.sk/televizia/vitajte-v-arene-hokejovej-republiky-stv-spustila-kampan-k-ms-v-hokeji-video.html>>

situačne ukotvenú udalosť) poukazuje na priestorové vymedzenie interakcie. Domnievame sa totiž, že upriamiť pozornosť diváka na miesto konania majstrovstiev je len sekundárnym komunikačným cieľom média, keďže primárnym komunikačným cieľom je nastoliť spoločnú identifikačnú rovinu interakcie. Svoje tvrdenie zdôvodňujeme takto:

Skutočnosť, že pripravovaný športový program sa týka rovnakou mierou „všetkých“, od vysielateľov až po divákov, sa vyjadruje prostredníctvom využitia zámennej osoby *my* v prvej osobe plurálu. Ide o personálnu deixu, ktorá v tomto prípade „referuje k více než jednomu mluvčímu“ a v rámci mediálnej interakcie „zahrnuje do dvojice nebo vícečlenné skupiny i adresáta“ (Hirschová, 2013, s. 97). Využitím inkluzívneho plurálu, ktorým sa súčasne posilňuje kontrastné postavenie medzi MY (Slováci, slovenský tím, slovenskí fanúšikovia) a ONI („tí druhí“, teda tím súpera), sa mediálna interakcia (obrazne) vzťahuje na každého zúčastneného, rovnakou mierou sa dotýka aj fyzicky neprítomného televízneho diváka, čím sa indikuje dôležitosť spoločného prežívania mediálnej udalosti. V tomto prípade má zámeno *my* absolútnu komunikačnú platnosť. Absolútnosť vypovedaného sa posilňuje jednak využitím indikatívu, naznačujúceho, že *my sme tu doma* je reálny, existujúci dej (porov. Oravec – Bajzíkova – Furdík, 1988), jednak využitím prezentu, ktorý potvrdzuje faktickosť tejto skutočnosti. Výpoveď možno považovať za vysoko aktuálnu, keďže MS v hokeji 2011 sa (pre nás⁹) realizujú v domácej krajine, na druhej strane sa vyznačuje gnómickosťou, keďže v prípade Slovenska, do ktorého budeme z hľadiska národnej príslušnosti stále patriť, a preto bude naším domovom, ide o trvale platnú skutočnosť. Pomocou intonácie sa však zdôrazňuje, že výpoveď nie je konštatovaním, nemá platnosť oznamu, ale skôr výstrahy a apelu. Mohli by sme povedať, že vo výpovedi *my sme tu doma* sa stváňujú ďalšie nevy povedané výpovede, ktoré majú imperatívny (apelatívny) zámer. Vo vzťahu k súperovi (zahŕňajúceho všetky konkurenčné hosťujúce hokejové tímy) ide o výstrahu *pozor, bojte sa!*, lebo *my sme tu doma*; vo vzťahu k hráčom ide o povzbudenie *bojujme!*, lebo *sme doma*, resp. vyjadrenie želania *vyhrajme!*, keď už hráme doma; a vo vzťahu k divákovi, resp. celému športovomediálnemu kolektívu ide o výzvu *sledujme!*, *povzbudzujme!* a *držme (si) palce!*, aby sme doma vyhrali. Vzájomnosť a jednota sa dominantne vzťahuje na pomenovanie *doma*, ktoré nadobúda v aktuálnom použití emocionálny príznak. O pojmových znakoch, ktoré vo všeobecnosti nadobúdajú emotívne konotácie, samy osebe emócie nevyjadrujú, ale podnecujú, hovorí B. Volková (1992) – medzi tieto „podnety na emócie“ radí aj slovo *hometown*. Domnievame sa preto, že uplatnením pomenovania *doma* (*domov*) sa v tomto kontexte odkazuje na mimojazykové skutočnosti, akými sú napr. vlasť, domovina, rodná krajina, osobný vzťah k miestu, odkiaľ pochádzam(e). O citovom rozmere pomenovania preto uvažujeme na pozadí lexie *doma* (*domov*), ktorá má v aktuálnom použití možnosť aktualizovať svoju pragmatickú sému. Zároveň pomenovanie *doma* (*domov*) interpretujeme ako situačnú deixu, ktorá indikuje pocit hrdosti, národnosti a nepriamo vyzýva k odhodlanosti „bojovať za vlasť“, bojovať za Slovensko, teda za hokejovú republiku, či už priamo na ľade alebo virtuálne, spoza televíznej obrazovky. Dané pomenovanie sa preto vyznačuje inherentnou emocionálnosťou a v konkrétnej komunikačnej situácii má možnosť podnecovať emócie na strane percipienta. V tom spočíva komunikačná platnosť výpovede *my sme tu doma*, vyzdvihujúca silu vzájomnosti, kolektívizácie a súdržnosti, čím je zároveň nositeľom výrazovej kategórie emocionálnosť.

V nasledujúcom sprievodnom texte zobrazenom v titulkovom bloku *V boji o víťazstvo, v najtvrších súbojoch sa rodia SLOVENSKÉ LEGENDY* do popredia vystupuje aspekt víťazstva. Na pozadí uvedenej výpovede môžeme vnímať jej emotívny potenciál, ktorý sa prejavuje na úrovni obsahu aj formy. Z hľadiska formálneho stvárnenia výpovede o emotívnosti uvažujeme v súvislosti so štylisticky zafarbeným adjektívom *najtvrdší*

⁹ Výrazom *nás* máme prednostne na mysli cieľových príjemcov reklamného textu.

vyjadrujúcim najvyšším stupeň miery vlastnosti, ktorou sa vyznačujú hokejové súboje. Ako uvádza J. Findra (2013, s. 108), pomocou adjektív sa „zdôrazňujú i zveličujú subjektívne videné vlastnosti predmetov a javov“. Zveličenie, ktoré je stvárnené v superlatívnom tvare slova tvrdý (najtvrdší), vyplýva z hodnotiaceho postoja tvorcu a zacieľuje sa na emocionálnu zložku prijímateľa. Dôraz na markantné vykreslenie reality pozorujeme na pozadí referencie *SLOVENSKE LEGENDY*. Na prvý pohľad vzbudzuje pozornosť svojím nápadným grafickým stvárnením, čím sa prezentuje zámer tvorcov povýšiť reprezentantov slovenského tímu na „mimoriadne populárne, výrazné osobnosti“ (Jarošová – Buzássyová, 2011). Vytvorenie spoločnej, stotožňujúcej roviny, v rámci ktorej sa potom „úspech či neúspech športovcov chápe ako úspech, resp. neúspech národa“ (Mergeš, 2013, s. 46), sa deklaruje v hlavnom slogane MS 2011 *Vitajte v aréne HOKEJOVEJ REPUBLIKY*. Dané vyjadrenie, ktoré je zobrazené v závere upútavky, je okrem titulkovvej podoby stvárnené aj verbálne, prostredníctvom televízneho spíkra, čím sa posilňuje platnosť výpovede. Využitím kontaktného výrazu *vitajte*, kde je uplatnená slovesná osoba v 2. osobe plurálu, sa priamo apeluje na televízneho diváka – nie však ako na pozvaného, ale už zúčastneného na mediálnom podujatí, čo usudzujeme vzhľadom na to, že divák je médiami vítaný. Postavenie fyzicky neprítomného publika sa vyznačuje rovnocennou participáciou na mediálnom akte, ktorý sa odohráva v aréne *HOKEJOVEJ REPUBLIKY*, a má tak možnosť plne sa podieľať na emotívnom spoluprežívaní športovej udalosti. Mohli by sme povedať, že byť doma, vychádzajúc z výpovede *my sme tu doma*, znamená byť v hokejovej republike, do ktorej patrí každý fanúšik, a to v okamihu, keď začne aktívne sledovať zápasy slovenského tímu počas priamych prenosov majstrovstiev sveta v hokeji.¹⁰

4.2 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2012¹¹

Žijeme hokejom, hlavný slogan majstrovstiev sveta 2012, akoby pomyselne nadväzoval na motto predchádzajúceho ročníka. Hokejový svet realizovaný „tu a teraz“, v konkrétnom čase a priestore, nadobúda platnosť počas priameho televízneho športového prenosu. Ako diváci živých majstrovských prenosov tak žijeme (prežívame) časovo limitovaný hokejový život spolu s reprezentačným tímom a celým televíznym štábom sprostredkujúcim mediálnu udalosť a vzhľadom na zastrešujúci charakter arény *Hokejovej republiky*, aj s celým slovenským hokejovým národom. Skutočnosť, že aj *my* ako percipienti televízneho športového prenosu sme jeho súčasťou, sa manifestuje v plurálovej forme slovesa *žiť*. Autor výpovede publikum nevyzýva, aby „žil hokejom“, on priamo konštatuje, že hokejom už žije, že „my-všetci“ ním žijeme. Slovesná osoba v inkluzívnom tvare *žijeme* využitá v prezente naznačuje, že dej sa už začal, aktuálne prebieha a naďalej trvá, nie je uvedený jeho koniec. Uplatnenie inkluzívneho plurálu, prostredníctvom ktorého sa navodzuje sociálna súdržnosť medzi komunikantmi, naznačuje zámer mediálnych tvorcov reklamného textu zjednotiť vnímanie hokejového prenosu na oboch stranách komunikačného kanála, resp. upriamiť ho spoločným smerom. Výpoveď *žijeme hokejom* ukazuje na možnosť prežiť zážitok, čo je podmienené aktívnou percepciou diváka počas prenosu.

Zacielenie sa na interakčnú vzájomnosť je možné pozorovať aj v prejave hlavného hokejového trénera slovenského tímu Vladimíra Vůjtku, na ktorej je postavená ústredná časť reklamného textu. V úvode upútavky má slovo hlavného trénera dominantný priestor. Ide o subjektívnu výpoveď, prostredníctvom ktorej sa Vůjtek ako hokejová osobnosť prihovára

¹⁰ Na pozadí sloganu *my sme tu doma* v súvislosti s *hokejovou republikou* by sme zároveň mohli hovoriť o patriotizme, ktorý sa prostredníctvom športu v médiách vyzdvihuje, keďže láska k športu sa prelína s láskou k národu či vlasti. Šport je úzko prepojený s vlastenectvom, keďže v sebe obsahuje „boj“ a bojovať za vlasť, napr. aj na majstrovstvách sveta, sa v spoločnosti (v príslušnej kultúre) interpretuje ako hrdinstvo. Hokejisti, najmä, ak sú úspešní, sa potom prezentujú ako národní hrdinovia.

¹¹ *Upútavka k MS v hokeji 2012* je dostupná na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=M2wBIL0Ae1k>>

divákovi a svoj individuálny príhovor ukončuje prezieravým výrokom *Asi na mnoho vecí máte jiný pohled nežli já*. Striedaním konverzačných osôb (1. a 2. os. sg.) sa dosahuje operatívny rozmer výpovede, v rámci ktorej tréner vystavuje diváka priamej apelácii. Vzápätí však divákovi ponúka aj odpoveď, keď dodáva *Ale něco máme zaručeně společné – pocit z výhry*. Využitie symbiotického plurálu (1. os. pl. – zámennej osoby *my* a slovesnej osoby *máme*) v reči trénera naznačuje, že médium vychádza z vopred stanovenej profilácie publika, s ktorou pri tvorbe reklamného textu kooperuje, a nepriamo tak naznačuje, že svojho diváka dobre pozná. Práve *pocit z víťazstva* a predpoklad jeho uniformného prežívania si médium stanovuje ako spoločný prvok zaručujúci úspešnosť mediálnej interakcie. Zjednocujúci charakter vypovedaného má za cieľ vpísať do vedomia diváka zamýšľaný obsah vysielateľa, aby sa vysielané a percipované stretlo a prepojilo v jednej rovine porozumenia, čím by sa dosiahla efektívnosť mediálne štruktúrovaného textu.

Poukázaním na „zdieľanie“ spoločného pocitu, resp. „zmyslového, citového zážitku alebo stavu“ (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003), či už prostredníctvom osobného príhovu trénera alebo prostredníctvom ukážok gólových momentov slovenského tímu z predchádzajúcich majstrovstiev,¹² ktoré vykresľujú búrlivú atmosféru radosti komentátora a divákov prítomných na štadióne, sa prezentuje skutočnosť, že emocionálne prežívanie sa stáva epicentrom sprostredkovanej mediálnošportovej interakcie, kde sa buduje vzájomný kontakt a otvára sa priestor pre „dotyk médiami a cez médiá“ (Rusnák, 2010b).

4.3 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2013¹³

V nasledujúcom ročníku má reklamný text podobnú štruktúru ako upútavka na MS v hokeji 2012. Dominantným komunikačným činiteľom je opäť slovenský hokejový tréner Vladimír Vůjtek, prostredníctvom ktorého sa v texte vytvára kvalitatívny rámec posilňujúci významnosť mediálnej udalosti, resp. jej spoločenskú prestíž.¹⁴ Využitie trénera národného tímu v reklamnej upútavke stavia hokejovú osobnosť do pozície „značky“ indikujúcej exkluzívnosť mediálneho programu, zároveň posilňuje istú autentickosť, keďže tréner, na rozdiel od komentátora, sa priamo podieľa na priebehu majstrovských zápasov, čím sa stáva reklamný text viac dôveryhodným, a preto aj komunikačne efektívnym.

Koncepcia reklamného textu pozostáva z dvoch častí. Prvú časť tvorí opäť individuálny prehovor Vladimíra Vůjtku, v rámci ktorého Vůjtek z pozície skúseného trénera nahlas uvažuje o kľúčových faktoroch hry vedúcich k úspechu slovenského tímu. V druhej časti sa prezentujú ukážky najlepších gólových momentov, ktoré sa odohrali v predchádzajúcom ročníku hokejového podujatia a priviedli slovenských hokejistov až do semifinále, kde napokon získali strieborné medaily. Aj z tohto hľadiska možno vnímať *Majstrovstvá sveta v hokeji 2013* ako *Najočakávanejšiu hokejovú udalosť roka*, ktorá je hlavným sloganom mediálneho programu. Rečový prejav trénera sa buduje na princípe vnútorného monológu, ktorý v závere hovoriaci rozvíja kontaktovou formuláciou smerom k divákovi, čím sa podčiarkuje virtuálna prítomnosť publika a prejav nadobúda dialogický charakter: *Šťěstí je nakloněné připraveným. Já věřím, že my jsme. A co vy?* Priamu výzvu trénera *A co vy?* možno hodnotiť ako miernu provokáciu, ktorej cieľom je podnieť záujem príjemcu o médiami

¹² V reklamnom texte zohráva dôležitú úlohu hokejová osobnosť Pavla Demitru, ktorý tragicky zahynul pri leteckej havárii v roku 2011. Daná upútavka je tak symbolickou poctou, spomienkou a zároveň, prostredníctvom uvádzania záberov z gólových momentov hokejovej legendy, aj oslavou jeho pôsobenia v slovenskom tíme. Zámerom tvorcov bolo podnieť divákov na sledovanie majstrovstiev sveta, aby mohli týmto spôsobom všetci „spolu“ vyjadriť česť jeho pamiatke, ktorá ostáva v myšliach trénera, spoluhráčov, ako aj slovenských divákov či fanúšikov (bližšie o „demitriáde“ porov. Rusnák, 2017).

¹³ *Upútavka k MS v hokeji 2013* je dostupná na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=UbFLQt_ARaM>

¹⁴ Vychádzame z toho, že v roku 2012 získalo Slovensko na majstrovstvách sveta strieborné medaily a dôležité miesto pri športových úspechoch má vždy tréner mužstva.

vysielané priame hokejové prenosy. Subjektívno-sociatívny¹⁵ charakterom výpovede deklarujúcim jej operatívny rozmer sa tiež prezentuje potreba diváckej prítomnosti na mediálnom akte, nie však pasívnej, ale aktívnej percepcie. Vo vyjadrení *byť pripravení* sa stvárnjuje istá polysémantickosť, v rámci ktorej môžu byť hráči aj diváci pripravení na priamy hokejový prenos, môžu byť pripravení na úspech, *hokejové šťastie* či dokonca na *Hokejové šialenstvo s RTVS*. Daná predstava posúva hranice významu pripravenosti až do krajnosti, kde byť pripravený, znamená byť odvážny a ochotný riskovať, keďže šialenstvo sa spája s krajnou intenzitou prežitého (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003).

Intenzívne hokejové chvíle sa prezentujú v reči športového komentátora, ktorý je súčasťou druhej časti reklamného textu, kde sa venuje priestor archívnym záberom zo športových prenosov s dramatickým gólovým vyvrcholením. Dramatická atmosféra sa okrem obrazového znázornenia zachytáva v expresívnej podobe komentátorských výpovedí, ktoré sú vyjadrením radostných emócií a mimoriadne silného hokejového vzrušenia. *Vyrovnané, 3:3! Chlapci, PARÁDA! A sme v semifinále! Sme v semifinále!* Najvýraznejšie sa v tomto prípade emocionálnosť prejavuje na zvukovej rovine jazyka, keďže komentátor pri opise gólových situácií využíva príznakovú melódiu, nadmerné predĺženie koncových slabík a vysokou intenzitou tónu hlasu naznačuje až extatické prežívanie hokejových úspechov. Emotívny rozmer hokejového zápasu sa opäť vzťahuje na všetkých zúčastnených, čo možno deklarovať tým, že sa vo výpovedi prostredníctvom vyjadrenia *sme v semifinále* (v 1. os. plurálu) manifestuje jednotná rovina komunikácie otvárajúca priestor na spoločnú identifikáciu. V danom zmysle sa možno zamyslieť, prečo je hokejová udalosť tá *najočakávanejšia* a prečo sú majstrovstvá sveta *hokejovou udalosťou roka*. Odpoveďou môže byť uvažovanie J. Rusnáka (2010c) o tzv. mediálnych eventoch, v ktorých „formálna kontradikcia rekvizít a dekorácií prevažuje nad obsahovou inováciou“.

4.4 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2014¹⁶

Rok 2014 sa v súvislosti s hokejovými majstrovstvami spája prvotne so zábavou. Naznačuje to slogan reklamného textu, v ktorom médium svojich televíznych priaznivcov vyzýva, aby sa hokejom bavili: *Bavte sa hokejom!* Kontaktovanie potenciálneho prijímateľa prebieha opäť priamo, čoho dôkazom je imperatívny tvar *bavte sa* vyzývajúci publikum na okamžitú zábavu. Potvrdením kvality ponúkaného programu je „ubezpečujúca“ výpoveď *Exkluzívne a s HD s RTVS*. Zárukou kvality je okrem značky samotnej verejnoprávnej televízie výraz indikujúci exkluzivitu programu. Slovník novinárskej teórie a praxe (Hochelová, 2000) uvádza, že prívlastok *exkluzívny* sa spája s určitou výnimočnou situáciou, v rámci ktorej je komplex informácií podriadený komunikačnému zámeru poukázať na „jedinečnosť“ sprostredkovanej udalosti. Úlohou takto prispôbeného sloganu je usmerniť svoje publikum, aby blížiaci sa mediálny program dekodovalo ako „mimoriadne pútavý materiál s prvkami senzačnosti“ (tamtiež, s. 60). Krátky slovník slovenského jazyka výraz *exkluzívny* spája s niečím „mimoriadne lákavým a žiadaným“ (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003) a Slovník súčasného slovenského jazyka uvádza, že *exkluzívny* je „odlišujúci sa od bežného, nie každodenný, iný ako zvyčajne“ (Buzássyová – Jarošová, 2006). Vychádzajúc z daných charakteristík je mimoriadne pútavé a žiaduce to, čo je iné, resp. originálne. V tomto prípade sa pozornosť diváka má upriamiť aj na vysielanie v HD, ktoré je aktuálnou mediálnou novinkou.

Originálnosť vo vyjadrení by sme mohli vnímať aj na pozadí sloganu *Hokej je súboj veľkých chlapov*, ktorý rámcuje obrazové stvárnenie reklamnej upútavky zobrazujúce športové aj „nešportové“ zákroky hokejových hráčov počas majstrovských zápasov. Hokejová

¹⁵ O výrazových kategóriách *subjektívnosť – sociatívnosť* porov. Miko – Popovič, 1978.

¹⁶ *Upútavka k MS v hokeji 2014* je dostupná na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=qIkqawHVzT0>>

hra sa interpretuje ako *súboj* a veľkosť športového programu, ako aj športového zážitku je posudzovaná na základe *veľkých* hokejových reprezentantov. Vyjadrenie *veľký chlap* nemusí poukazovať na fyzickú veľkosť či zdatnosť hráča, ale, v zhode so slovníkovým vymedzením prívlastku *veľký*, na „významnosť a dôležitosť“ (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003) hráča ako slovenskej hokejovej osobnosti. Do pozornosti v tomto reklamnom texte vystupuje spojenie veľkého súboja a veľkej zábavy, ktoré sú prezentované ako hlavné hodnoty a zároveň „pútače“ mediálnej udalosti a ich funkciou je podnieť záujem o sledovanie priamych prenosov. Podľa J. Mergeša (2017, s. 96) sa v mediálnošportovej komunikačnej sfére ukazuje, že „mediálny šport treba vnímať najmä ako spoločensky zakotvený ‚boj‘“. Odvolávajú sa na B. Sullivana (2006, in Mergeš, 2017) hovorí o *tzv. confrontainmente* ako o istej šablóne mediálnej produkcie, ktorá prepája konfrontáciu (konflikt) a zábavu (entertainment). Výsledkom tohto spojenia je potencia emocionálneho prežívania na strane diváka. Mohli by sme povedať, že v prostredí priamych hokejových prenosov, čo sa potvrdzuje aj v reklamnej upútavke, sa *confrontainment* javí ako jeden z primárnych spôsobov výstavby, konštrukcie mediálneho textu, ktorá vymedzuje hokej ako mediálnošportovú hru, a práve to má podporiť divácku priazeň.

Výraznou odlišnosťou tohto reklamného textu je jeho krátke časové trvanie, s čím súvisí aj minimalizácia hovoreného slova. Kým v roku 2011 mala upútavka jednu minútu, v roku 2014 len dvadsať sekúnd. Možno to pripísať snahe mediálnych tvorcov kondenzovať text, vytvoriť časovú „skratku“ (Bočák – Rusnák, 2010, s. 268) a upriamiť pozornosť diváka na vytýčené javy.

4.5 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2015¹⁷

Na pozadí sloganu *Nenechajte si ujsť najväčší hokejový sviatok* môžeme pozorovať niekoľko vlastností, ktoré reprezentujú jazyk mediálneho športu uplatňovaný v televíznych upútavkách. Aj v tomto ročníku má dôležitú úlohu v reklamnom texte apel výrazu. Slovesná osoba v imperatívnom tvare *nenechajte si* má v spojení s neurčitkom verba *ujst'* apelatívnu funkciu, vyjadruje nutnosť, nevyhnutnú potrebu sledovať majstrovský zápas, pretože ten sa neopakuje, jeho vysielanie je situačne podmienené. Priamo diváka povzbudzuje k tomu, aby mal vlastné „nutkanie“ byť súčasťou priameho prenosu, aby nezmeškal hokejový zápas ponúkajúci „fenomén okamžitého zážitku“ (Mergeš, 2013, s. 21). Aktuálnosť výpovede sa prepája so zážitkovosťou, keďže televízny program majstrovstvá sveta v hokeji je charakterizovaný ako *hokejový sviatok*. Sviatočné obdobie sa vo všeobecnosti spája s príjemnými pocitmi. V tomto zmysle sú majstrovstvá sveta v hokeji významnou udalosťou pre hokejových fanúšikov, divákov, ktorých prostredníctvom reklamného slova usporiadatelia programu pozývajú „sláviť“ túto udalosť sledovaním športových prenosov. Využitím adjektíva v superlatívnom tvare *najväčší*, ktorý indikuje maximálnu možnú mieru kvality hokejových majstrovstiev, sa manifestuje zážitkovosť a subjektívnosť. *Najväčší hokejový sviatok* môže zároveň priniesť aj tie najväčšie zážitky, emócie, čo sa potvrdzuje sloganom *sledujte hokej ako nikdy predtým*.¹⁸ Prostredníctvom slovesnej osoby v imperatívnom tvare s apelatívnu funkciou *sledujte* v spojení s vymedzovacím zámenom s absolútnou hodnotou *nikdy* (ikonizácia výrazu) sa realizuje výzva smerom k divákovi, aby sledoval majstrovstvá, nie však ako obyčajne, ale tak, ako to nemal možnosť urobiť *nikdy predtým*. Zdôraznenie jedinečnej a neopakovateľnej možnosti sledovať priamy hokejový prenos sa vzťahuje na význam frazémy *teraz alebo nikdy*, vymedzujúcej príležitosť, ktorá sa už viac nemusí opakovať, preto sa treba rozhodnúť a ponúkanú príležitosť využiť (Jarošová, 2015). Opäť sa

¹⁷ Upútavka k MS v hokeji 2015 je dostupná na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=Q_bTBfXb5So>

¹⁸ Uvedený slogan upozorňuje na novú možnosť sledovania hokejových prenosov na internete, prostredníctvom hokejovej aplikácie. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=In295dsQ4ig>>

potvrďuje, že hodnota, ktorá sa v mediálnom športe javí ako žiaduca, je spätá s prezentáciou mediálnych textov ako exkluzívnych komodít.

4.6 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2016¹⁹

„Športový prenos sa vo svete dnešnej mediálnej prevádzky stáva čoraz intenzívnejšie textom, v ktorom dominuje napätie medzi vznešenosťou vysokého a všednosťou nízkeho ako fundamentálneho princípu karnevalovej hry“ (Rusnák, 2010c). Ako môžeme pozorovať, uvedený predpoklad sa deklaruje aj na pozadí reklamných upútaviek, v tomto prípade reklamný slogan avizuje, že *Veľkolepé hokejové predstavenie* sľubujú hostiteľské mestá majstrovstiev sveta Moskva a Petrohrad. Dominantnou zložkou upútavky je vizuálna a hudobná zložka, s čím súvisí aj minimalizácia hovoreného slova. Všetky tri komponenty reklamného textu však navzájom kooperujú. Tvorcovia upútavky do popredia uvádzajú Rusko ako krajinu, v reklamnom texte sa preto využíva symbolika farieb a hudby, ktorá je pre túto krajinu typická. Karnevalová výstavba mediálneho textu sa buduje prostredníctvom farebného obrazu, kde dominujú najmä pestré farby v červenom spektre, ktorého zámerom je poukázať na jeden z najpopulárnejších ruských národných symbolov, akými sú *matriošky*; pokračuje výberom hudobného podkladu nápadne pripomínajúceho melódiu piesne Ivana Petroviča Larionova *Kalinka* a princíp „vznešeného a vysokého“ umocňuje slovo televízneho spíkra, pozývajúceho diváka sledovať *veľkolepé hokejové predstavenie*. Sémantika pomenovania *veľkolepý* naznačuje prekročenie maximálnej možnej miery príjemnosti, keďže ide o niečo vynikajúce, grandiózne (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003), čo možno zažiť práve počas sledovania majstrovstiev sveta v Rusku ako krajine veľkolepých rozmerov, ktorá je vo všeobecnosti považovaná za hokejovú veľmoc, a preto aj sledovanie hokejových zápasov sa bude v tomto kontexte vymykať priemeru. Vysoká miera intertextuality, ktorá definuje reklamný text, sa spája s ikonickosťou a zážitkovosťou. Možno konštatovať, že ukazovateľom zážitkovosti na lexikálnej rovine výrazu je pragmatická séma pomenovania *predstavenie*, ktorej funkciou je sugestívnym spôsobom podnieť diváka na sledovanie mediálnej udalosti, podobnej napr. divadelnému predstaveniu. Aj hokejová hra tak v sebe môže stvárňovať zábavu, oddych či potešenie, podnecujúce zmysly prijímateľa k veľkolepým športovým zážitkom.

4.7 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2017²⁰

Na skutočnosť, že hokejový prenos v televízii je spojený so zážitkom, poukazuje aj slogan *S mikrofónom to bude ešte lepšie*, ktorý odznieva z úst hokejového komentátora Pavla Gašpara. Zámerom upútavky je upriamiť pozornosť na komentátorské slovo, ktoré má počas priameho prenosu nezastupiteľnú úlohu. Na „plnohodnotné“ sledovanie (prežitie) hokejovej udalosti podľa tvorcov nestačí obraz a zvuk, v tomto prípade ide o zvuk pohybujúceho sa puku po ľadovej ploche a ďalších sprievodných a pre hokejovú hru charakteristických zvukov, čo sa v upútavke znázorňuje absenciou športového komentára. Na priblíženie hokejovej hry sa využíva detailná kamera zachytávajúca pohyb hráča na ľade, ktorá je doplnená zvukmi indikujúcimi začiatok či koniec tretiny. Upútavka je však kompozične štruktúrovaná tak, že na pochopenie „situácie“ zo strany diváka chýba sprievodný komentár. V „rozhodujúcej“ chvíli preto na hokejovú striedačku vstupuje známy komentátor (oblečený v drese národného tímu), ktorý si nasadí prenosný mikrofón so slovami *S mikrofónom to bude ešte lepšie*.²¹ Výpoveď komentátora vzápätí dopĺňa hlas televízneho spíkra (voice over) a

¹⁹ Upútavka k MS v hokeji 2016 je dostupná na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=RGy1qgVnmK4>>

²⁰ Upútavka k MS v hokeji 2017 je dostupná na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=AfMdsAZlh08>>

²¹ Zaujímavým sa v tomto prípade javí aj využitie neverbálneho gesta *žmurknutie*, ktorým komentátor ukončuje svoju výpoveď. Domnievame sa, že žmurknutie na diváka (keďže je realizované priamo do kamery) má ubezpečujúcu funkciu, mohli by sme ho interpretovať v zmysle, *nebojte sa (diváci), priame prenosy budú*

napovedá, že hoci sa bez prítomnosti komentára sledovanie prenosu neznemožňuje, absencia komentátorského slova výraznou mierou vplýva na jeho prežívanie: *Náš komentátorský tím vás vtiahne do hry ako nikto iný!* Reprezentantom komentátorského tímu je Pavol Gašpar, ktorého meno sa (v súčasnosti) prvotne spája s komentovaním slovenských reprezentačných zápasov.²² Privlastňovacie zámeno *náš* (zámenná osoba *my*) v kontexte hokejových prenosov s účasťou slovenského tímu nadobúda potenciálny emocionálny príznak, keďže vymedzuje hráčov, trénerov, divákov a rovnako aj komentátorov. To znamená, ak ide o náš slovenský tím, o našich chlapcov, o našich priaznivcov hokeja, ide aj o *náš* (teda slovenský) *komentátorský tím*. Na druhej strane vyjadrenie *náš komentátorský tím*, ten, ktorý sa vyznačuje kvalitami *ako nikto iný*, zastupuje aj inštitúciu, verejnoprávnu televíziu RTVS, ktorá sprostredkúva priame vysielanie prenosov a zabezpečuje tím ľudí, podieľajúcich sa na výslednej podobe programu. Privlastňovacie zámeno *náš* zároveň vyjadruje absolútnu kvalitu, a to nielen komentátorského tímu, ale aj celkového programu a televízie, ktorú *nikto iný* nemôže zastúpiť ponúknutím exkluzívnejšej mediálnej udalosti. Televíznych divákov, ktorých účasť na prenose je len sprostredkovaná, zastupuje televízny komentátor. Komentátor má teda zo všetkých priamych účastníkov mediálnej interakcie k divákovi najbližšie, aj preto má (jedinečnú) možnosť diváka *vtiahnuť do deja*, pričom dejovosť predstavuje jednu zo základných zložiek štruktúry hokejového prenosu.

4.8 Reklamný text televíznej upútavky na MS v hokeji 2018²³

Najaktuálnejšia televízna upútavka, uvádzajúca tohtoročné majstrovstvá sveta v hokeji, televízneho diváka „prenáša“ do rozprávky. Vzhľadom na jej originálnu podobu uvádzame text v plnom znení:

Kde bolo, tam bolo, bol raz jeden statočný rytier, ktorý sa vydal do ľadového kráľovstva, aby získal zlatý poklad. (nástup dramatickej hudby) Zoskočil zo svojho tátoša a vtom sa na neho vyrútili dvaja obri, rytier ich ale jedným úderom meča premohol. Svätyňu, v ktorej bol poklad, však strážil trojhlavý drak (autentický zvuk obra). Rytier neváhal a vrhol sa proti nemu. Zázračný lúč slnka draka oslepil, rytier mu odťal všetky tri hlavy a zlatý poklad bol jeho. (stíšenie hudby, dramatické napätie vystriedalo „uvoľnenie“).

Rozprávka na dobrú noc, ktorú, ako je to zobrazené v upútavke, otec číta svojmu malému synovi pred spaním, nadobúda v súvislosti s majstrovskými zápasmi fantastický nádych. Ikonickosť a zážitkovosť sú hlavnými výrazovými kategóriami, na pozadí ktorých sa buduje výstavba reklamného textu. Tvorcovia využívajú symboliku postáv, miesta či predmetov, ktoré sú pre rozprávku typické. *Statočný rytier* reprezentuje slovenského hráča ako zástupcu slovenského tímu,²⁴ ktorý sa vydal do *ľadového kráľovstva*, symbolizujúceho majstrovstvá sveta v ľadovom hokeji, *aby získal zlatý poklad*, teda zlaté medaily a titul majstra sveta. *Zoskočiť z tátoša* môže znamenať zoskočiť zo striedačky na ľadovú plochu, kde sa hráč stretáva s (nebezpečnými) *obrami*, teda s bráncami hráčmi súpera, a jedine *úderom meča*, strelou z hokejky, môže súpera prekonať. *Trojhlavým drakom* je v tomto prípade

---

vysielané aj s komentárom. Využitie príznakového neverbálneho gesta (príznakového pre tento typ komunikácie) možno rovnako chápať ako signalizátor komunikačno-sociálnej blízkosti vo vzťahu vysielateľ – televízny divák.

²² V upútavkách z roku 2012 a 2013 sa reklamný text spája s osobnosťou hokejového trénera, v tomto prípade možno hovoriť o komentátorskej osobnosti, s čím súvisí aj prezentácia komentátora ako dôležitej súčasti prenosu v reklamnej upútavke.

²³ *Upútavka k MS v hokeji 2018* je dostupná na internete: <<http://hokej.rtvs.sk/dianie-na-ms/hokejova-rozpravka-na-ms-2018-v-dansku-vidoe>>

²⁴ *Statočný rytier* môže zastupovať hráčov ktoréhokoľvek tímu, vychádzame však z predpokladu, že záujmom každej krajiny je získať majstrovský titul, uvádzame preto slovenský hokejový tím, keďže aj upútavka oslovuje slovenského diváka.

brankár súpera, ktorý počas celých troch tretín stráži svoju *svätyňu* (bránku), a je tak najväčšou prekážkou na ceste za úspechom. *Zlatý snečný lúč* predstavuje v hokeji často zmieňované hokejové šťastie alebo obrazne poukazuje na cloniaceho hráča²⁵ stojaceho pred bránkoviskom, ktorý zacláňa výhľad brankárovi súpera, ten preto puk smerujúci do brány nevidí a inkasuje gól. *Rytier* (slovenský hráč) sa tak nakoniec stáva strelcom víťazného gólu, ktorý má v hokeji cenu zlata. *Odňať drakovi* (brankárovi) *tri hlavy* počas zápasu znamená zvíťaziť nad brankárom (a celým tímom súpera) vo všetkých troch tretinách. Na majstrovstvách sveta je dôležité byť úspešný vo všetkých troch kolách, postupne sa „prebojovať“ do (1) štvrtfinále, do (2) semifinále a do (3) finále, v ktorom víťazstvo znamená získať *zlatý poklad* – zlatý pohár a titul hokejového majstra sveta. Keďže malý chlapec po prečítaní rozprávky v reklamnej upútavke zaspáva, možno sa domnievať, že zámerom tvorcov je podnietiť televíznych divákov a všetkých hokejových priaznivcov, aby začali snívať *hokejovú rozprávku* (hokejový sen),²⁶ teda aby sledovali blížiac sa majstrovstvá sveta v hokeji.

Reklamný text má podobnú štruktúru ako upútavka z roku 2011, ktorá hokejovú hru zobrazuje ako dramatický príbeh pripomínajúci film *Hviezdne vojny* (*Star Wars*), ktoré sú popkultúrnym fenoménom, pričom status fenoménu možno rovnako pripísať aj športu (porov. vyššie). Rozprávka ako literárny a filmový žáner sa takisto vyznačuje dramatickými udalosťami a dejovými zvratmi, pre slovenské ľudové rozprávky je však typické, že v závere vždy dobro zvíťazí nad zlom. Okrem posilnenia naratívnej (príbehovosti) sa tak v reklamnom texte definujú aj hodnoty, víťazstvo slovenského hokejového tímu znamená to dobré, príjemné a žiaduce a, naopak, prehru slovenských hokejistov možno interpretovať ako nepríjemnú a neželanú. V rečovom prejave komentátora, ktorý „referovaním o zápase ‚tľmočí‘ (a vysvetľuje) príbeh vznikajúceho naratívneho konštraktu“ (Mergeš, 2013, s. 45), sa tak prirodzene s premenenými strelami slovenského tímu bude spájať pozitívne hodnotenie a úspešná hra súpera sa bude vnímať ako nežiaduca. Reklamný text ako hokejová rozprávka zároveň majstrovstvá sveta v hokeji prezentuje ako rodinný typ programu, ktorý nie je vekovo obmedzený, preto je vhodný pre deti aj dospelých. Jedným zo zámerov tvorcov upútavky verejnoprávnej televízie tak môže byť podnietiť na sledovanie zápasov celú rodinu, čo môže viesť k vyššiemu záujmu o tento typ športového programu.

Záver

Predpokladom nášho uvažovania o emóciách v jazyku médií sa stal príklon mediálnej tvorby k hapticko-emocionálnemu charakteru, na ktorý poukazuje M. McLuhan (1991) a ktorý indikuje potrebu vzájomného „dotyku“ vedúceho k efektívnosti komunikačnej činnosti médií. Dôvodom, prečo sme sa v príspevku venovali televíznym upútavkám uvádzajúcim MS v hokeji, je práve ich úvodné postavenie vo vzťahu k potenciálnemu príjemcovi. Uvažujúc o haptických štruktúrach aktuálnej mediálnej tvorby, sú to práve reklamné texty, ktoré predstavujú „chápadlá“ podnecujúce dotykovú komunikáciu s televíznym divákom. Mediálnymi chápadlami máme na mysli spôsob, akým sa v televíznej upútavke prezentuje blížiac sa hokejová udalosť, a rámcuje tak divácke očakávania a emócie, s ktorými má divák prostredníctvom televízie možnosť vstúpiť už priamo do *arény hokejovej*

²⁵ Lexikálne spojenie *cloniaci hráč* je súčasťou športového mediálneho makrosociálneho komunikačného registra.

²⁶ Kolokácie *hokejový sen*, *hokejová rozprávka* sa často využívajú v mediálnošportovej komunikačnej sfére, vrátane priamych hokejových prenosov, a to najmä v situáciách, keď športovci uspejú na športových stretnutiach alebo majú blízko k úspechu (napr. po predvedení dobrého výkonu v zápase). Komentátori zvyknú hovoriť, že realita je krajšia ako sen, resp. realita môže byť krajšia ako rozprávkový sen, a to je dôvod, prečo by sme mali sledovať majstrovstvá sveta v hokeji, keďže možno práve na týchto majstrovstvách sa podarí slovenskému tímu získať zlaté medaily.

republiky, kde sa budú naživo odohrávať majstrovské zápasy slovenského tímu, ako sa to naznačuje v reklamnom slogane MS z roku 2011. Cieľom príspevku bolo opísať spôsoby realizácie televíznych upútaviek s dôrazom na jazykovú zložku a výrazovú kategóriu emocionálnosť. Ako naznačuje J. Dolník (2010, s. 35–36), jazyk má tú prednosť, že konštruje, odovzdáva a kolektívne šíri citové a emocionálne stavy, ktoré tak môžeme prežívať ako „uchopiteľné, interpretovateľné emócie“. Jazykom vyjadrujeme „citovo-vôľový vzťah ku skutočnosti [...], resp. chceme takéto mentálne rozpoloženie vyvolať u prijímateľa jazykového prejavu“ (Slančová, 1996, s. 95), čo sa v jazyku televíznych upútaviek majstrovstiev sveta v hokeji prejavuje využívaním emocionálnych výrazov rámcujúcich kolektívne prežívanie médiami prezentovanej reality.

Vo výskume sme sa zamerali na pragmatické, morfológické, ale predovšetkým na lexikálne vyjadrenie emocionálnosti, teda na konkrétne lexikálne prostriedky ako indikátory emocionálnosti a nositele mediálnych hodnôt. Zistili sme, že pri percepcii reklamného textu, ktorý uvádza športovú mediálnu udalosť, možno za emocionálne pôsobiace považovať aj také lexémy, ktoré sa nevyznačujú príznakovosťou na formálnej rovine výrazu, ale majú potenciú nadobudnúť emocionálnu hodnotu v aktuálnom použití v špecifickom kontexte, a tak vyvolať na strane percipienta emotívne konotácie. Zároveň sa ukázalo, že najvýraznejším prostriedkom, akým sa posilňuje emocionálnosť v reklamnom texte, je hyperbolizácia výrazu. Reklamné slovo zastupujúce príhovor „usporiadateľa“ programu – verejnoprávne médium, svoje publikum víta, pozýva, prekvapuje, baví, šokuje a zároveň mu sľubuje zažiť neopakovateľné, rozprávkové chvíle *iba s RTVS*. Vyjadrenie *iba s RTVS* (v upútavkách z roku 2012,²⁷ 2015 – 2018), ktoré vyjadruje výlučnosť vysielaného programu vo verejnoprávnej televízii a zároveň vyzdvihuje jedinečnosť či exkluzívnosť športového programu, upozorňuje na súčasný trend komodifikácie, „preferujúci mediálny text ako trhovú hodnotu“ (Rusnák, 2010a, s. 236). Za najvyšší stupeň kvality vymedzujúcej daný typ programu možno na pozadí televíznych upútaviek považovať zážitkovosť, dramatickosť, kurióznosť, nevšednosť, veľkoleposť a ďalšie kategórie z okruhu príbuzných vlastností, indikujúcich exkluzívnosť pripravovaného programu.

Emocionálnosť, ktorá sa v súčasnosti v médiách vníma ako prirodzený jav, a je tak štýlotvorným, ale rovnako aj mediálno-komunikačným princípom, dominantne nepoukazuje len na výrazovú novosť, teda na aktualizáciu výrazu na štýlovej rovine, čo možno pozorovať v priestore reklamných textov. Poukazuje najmä na aktualizáciu percipienta, resp. na aktualizáciu jeho pozornosti a aktívnej, osobnej účasti na mediálnej interakcii. Naše zistenie vyplýva z tvrdenia, že „aktuálnosť výrazu sa zakladá na špecifickom zážitkovom efekte, a to na sugescii prítomnosti, ‚skutočnosti‘ vypovedaného“ (Plesník a kol., 2011, s. 168). Emocionálnosť v kontexte televíznych upútaviek majstrovstiev sveta v hokeji možno chápať v tom zmysle, že na pozadí výrazovo nového, markantného komunikátu sa médium približuje k prijímateľovi, aktualizuje symetrickú realizáciu pôvodne asymetrickej interakcie, a to na virtuálnej, „dotykovej“ úrovni – s cieľom „sprítomniť“ percipienta na komunikačnom akte, teda navodiť na strane percipienta „virtuálnu pseudospolupatričnosť“ (Vybíral, 2009, s. 160). Ako vyplýva z príspevku, vytvorenie skupinovej mediálnošportovej identity je však nevyhnutným predpokladom na vznik interskupinových emócií, ktorých „životnosť“ závisí od aktuálne prebiehajúcej mediálnošportovej situácie, a rovnako aj od stupňa zainteresovanosti televízneho diváka na vysielanom programe.

²⁷ V roku 2012 ide o vyjadrenie *Iba na Jednotke a na Dvojke*, ktoré sa využívalo ešte pred zmenou štatútu televízie a rozhlasu na RTVS.

Literatúra:

- BOČÁK, M. – RUSNÁK, J. (2010): Upútavka v elektronických médiách. In: J. Rusnák a kol. (eds.): *Texty elektronických médií: Stručný výkladový slovník*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 268. [Cit. 2018-20-09.] Dostupné na internete: <<http://obornik.sk/images/Slovník.pdf>>
- DANEŠ, F. (1987): Kognitívnosť a emocionálnosť v promluvovej interakcii. Teze prednášky v JS v Praze dne 6. 11. 1986. In: *Jazykovedné aktuality*, 24/1–2.
- DOLNÍK, J. (2010): *Jazyk, človek, kultúra*. Bratislava: Kalligram.
- FINDRA, J. (2013): *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta.
- HIRSCHOVÁ, M. (2013): *Pragmatika v češtině*. Praha Univerzita Karlova v Praze.
- HOCHELOVÁ, V. (2000): *Slovník novinárskej teórie a praxe*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. *Krátky slovník slovenského jazyka* (2003). J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj (eds.). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- KLINGOVÁ, J. (2018): *Emocionalita v jazyku súčasných slovenských médií*. [Dizertačná práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- KOŘENSKÝ, J. a kol. (1999): *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu. Učební text pro výběrové semináře filologických oborů*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta.
- KUBÁNI, V. (2010): *Všeobecná psychológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- McLUHAN, M. (1991): *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Praha: Odeon.
- MERGEŠ, J. (2013): *Komunikačno-lingvistická analýza prezentácie futbalu v televíznom prostredí (Komentár v priamych televíznych prenosoch)*. [Dizertačná práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- MERGEŠ, J. (2017): Jazyk mediálneho športu ako odraz jeho vlastností. In: *Jazyk a kultúra*, 2017, 8/31–32. [Cit. 2018-20-09.] Dostupné na internete: <<http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo31-32.html>>
- MIKO, F. (1969): *Estetika výrazu. Teória výrazu a štýl*. Bratislava: SPN.
- MIKO, F. – POPOVIČ, A. (1978): *Tvorba a recepcia*. Bratislava: Tatran.
- NAKONEČNÝ, M. (1995): *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář.
- NAKONEČNÝ, M. (2012): *Emoce*. Praha: Triton.
- ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E. – FURDÍK, J. (1988): *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- PLESNÍK, L. a kol. (2011): *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- RUSNÁK, J. (2010a): *Textúry elektronických médií. Vývoj a súčasný stav*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej Univerzity v Prešove.
- RUSNÁK, J. (2010b): V kráľovstve emocionálneho dotyku: poznámky o komunikácii v súčasných elektronických médiách. In: *Jazyk a kultúra*, 1. [Cit. 2018-20-09.] Dostupné na internete: <<http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo1.html>>
- RUSNÁK, J. (2010c): Úvahy o emocionalite v štruktúre súčasných športových prenosov. In: *Jazyk a kultúra*, 2. [Cit. 2018-20-09.] Dostupné na internete: <<http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo2.html>>
- RUSNÁK, J. (2013): *Homo popularis: homo medialis? Popkultúra v elektronických médiách*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej Univerzity v Prešove.
- RUSNÁK, J. (2017): Médiá ako lokalizovaný manuál: úvahy o trendoch vo vývoji mediálnych textov. In: I. Bónová – M. Gladiš (eds.): *Cesty (k) textu Inšpirácie Františka Mika*. Košice: Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 93–106. [Cit. 2018-20-09.] Dostupné na internete: <<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2017/ff/cesty-k-textu-final.pdf>>
- SLANČOVÁ, D. (1996): *Praktická štylistika*. Prešov: Slovacontact.
- SLANČOVÁ, D. (2003): Východiská interaktívnej štylistiky (Od eklektizmu k integrácii). In: *Slovenská reč*, 2003, 68/4, s. 207–223.
- SLANČOVÁ, D. (2017): Športová lingvistika a jazyk mediálneho športu. In: E. Peknušiaková – V. Smoláková (eds.): *Médiá a text 6. Zborník príspevkov: I. časť*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 79–86. [Cit. 2018-20-09.] Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Peknusiakova2/subor/Slancova.pdf>>

- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G* (2006). K. Buzássyová – A. Jarošová (eds.). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L* (2011). A. Jarošová – K. Buzássyová (eds.). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N* (2015). A. Jarošová (ed.). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SMITH, E. R. – MACKIE, D. M. (2008): Intergroup Emotions. In: M. Lewis – J. M. Haviland-Jones – L. F. Barrett (eds.): *Handbook of Emotions*. Third Edition. New York, London: The Guilford Press, s. 428–439.
- VOLKOVÁ, B. (1992): K emotívnej sémantice a sémiotice. In: *Slovo a slovesnosť*, 53/1, s. 11–21.
- VYBÍRAL, Z. (2009): *Psychologie komunikace*. Praha: Portál.

Ďalšie použité zdroje:

- Hokej.sk. MS v hokeji naposledy na Markíze. Dostupné na internete:
<http://www.hokej.sk/nhl/clanok5925-MS_v_hokeji_naposledy_na_Markize.htm>
- Medialne.etrend.sk. Vitajte v aréne hokejovej republiky. Dostupné na internete:
<<https://medialne.etrend.sk/televizia/vitajte-v-arene-hokejovej-republiky-stv-spustila-kampan-k-ms-v-hokeji-video.html>>
- Upútavka k MS v hokeji 2012. Dostupné na internete:
<<https://www.youtube.com/watch?v=M2wBIL0Ae1k>>
- Upútavka k MS v hokeji 2013. Dostupné na internete:
<https://www.youtube.com/watch?v=UbFLQt_ARaM>
- Upútavka k MS v hokeji 2014. Dostupné na internete:
<<https://www.youtube.com/watch?v=qIkqawHVzT0>>
- Upútavka k MS v hokeji 2015. Dostupné na internete:
<https://www.youtube.com/watch?v=Q_bTBfXb5So>
- Upútavka k MS v hokeji 2015. Nová hokejová aplikácia. Dostupné na internete:
<<https://www.youtube.com/watch?v=In295dsQ4ig>>
- Upútavka k MS v hokeji 2016. Dostupné na internete:
<<https://www.youtube.com/watch?v=RGy1qgVnmK4>>
- Upútavka k MS v hokeji 2017. Dostupné na internete:
<<https://www.youtube.com/watch?v=AfMdsAZIh08>>
- Upútavka k MS v hokeji 2018. Dostupné na internete:
<<http://hokej.rtvs.sk/dianie-na-ms/hokejova-rozpravka-na-ms-2018-v-dansku-video>>

Summary

Lexical Expression of Emotionality in the Language of Television Trailer of Ice Hockey World Championships

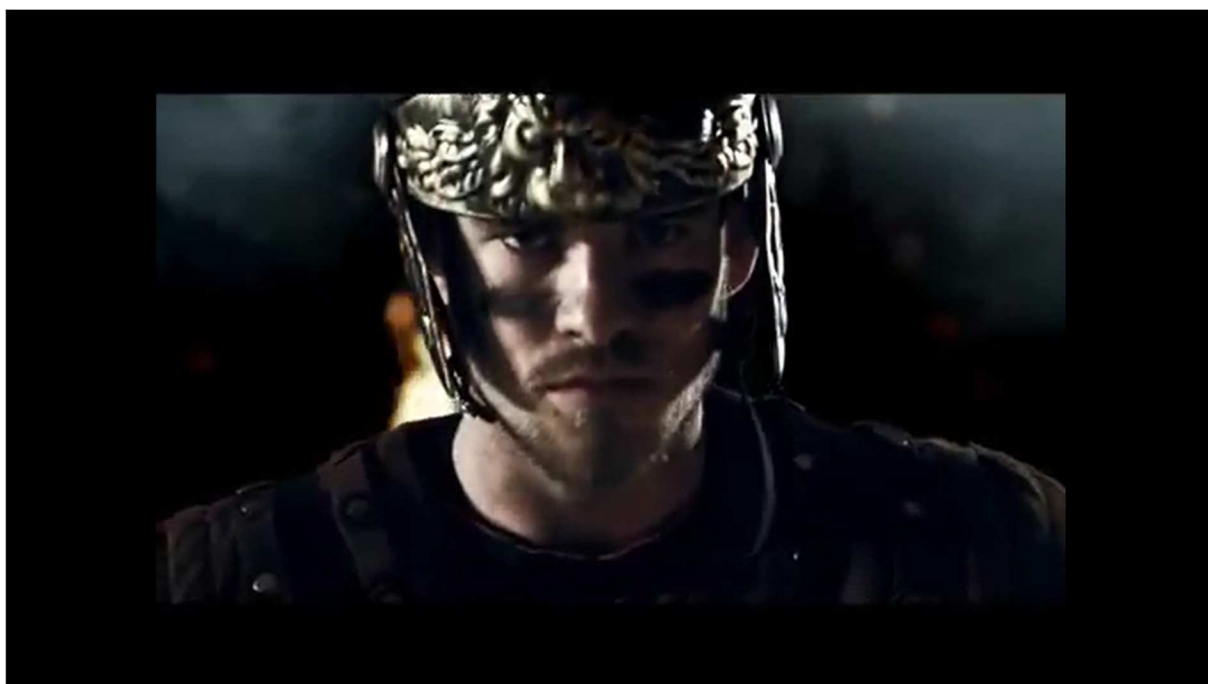
The paper is focused on television direct sport broadcasting of ice hockey during the Ice Hockey World Championships as a media sports event in Slovak public television RTVS. It analyses the television trailer of Ice Hockey World Championships in 2011 – 2018. The main goal of the paper is to present and describe emotional structures that enhance the intensity of experience of media sports programme in relation to the target audience.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Príloha:

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2011* (1)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2011* (2)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2011* (3)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2011* (4)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2011* (5)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2011* (6)

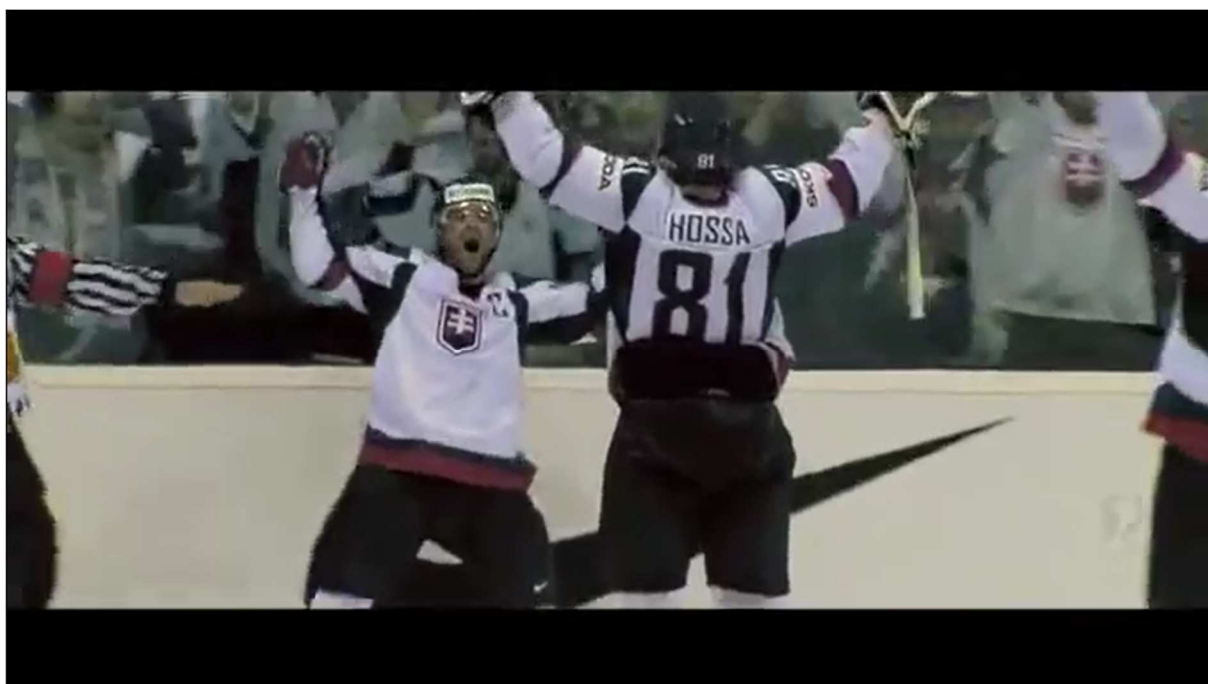
Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2011* (7)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2012* (1)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2012* (2)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2012* (3)

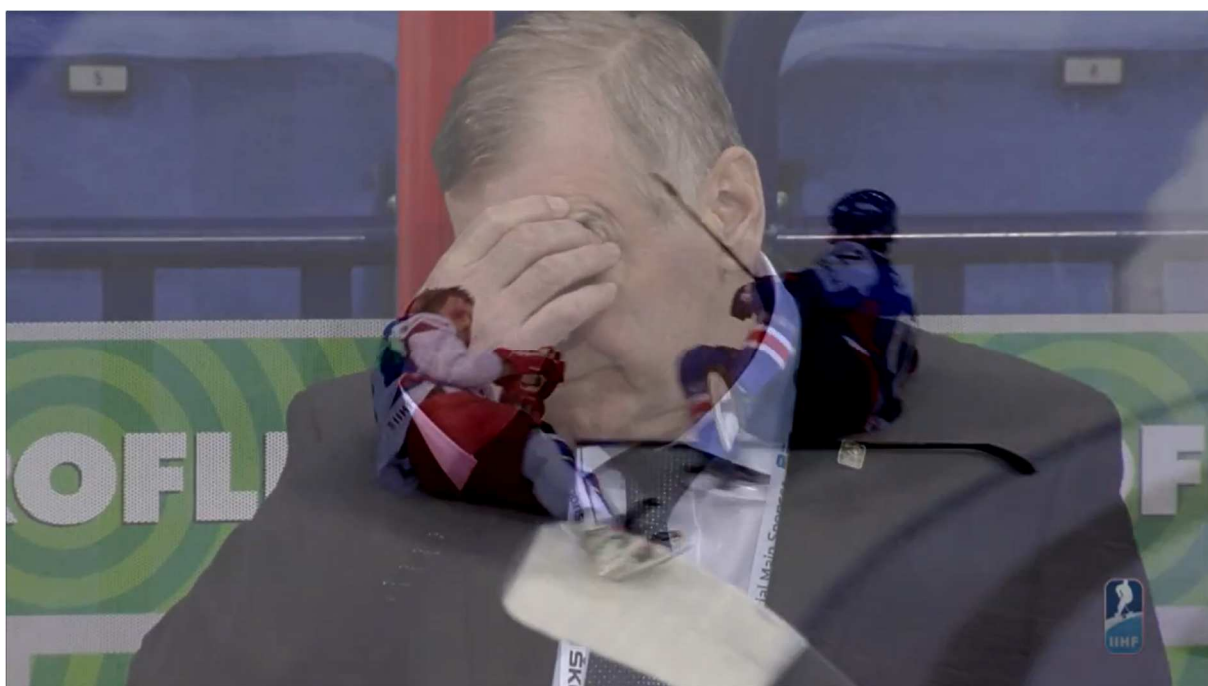
Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2013* (1)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2013* (2)

Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2014 (1)

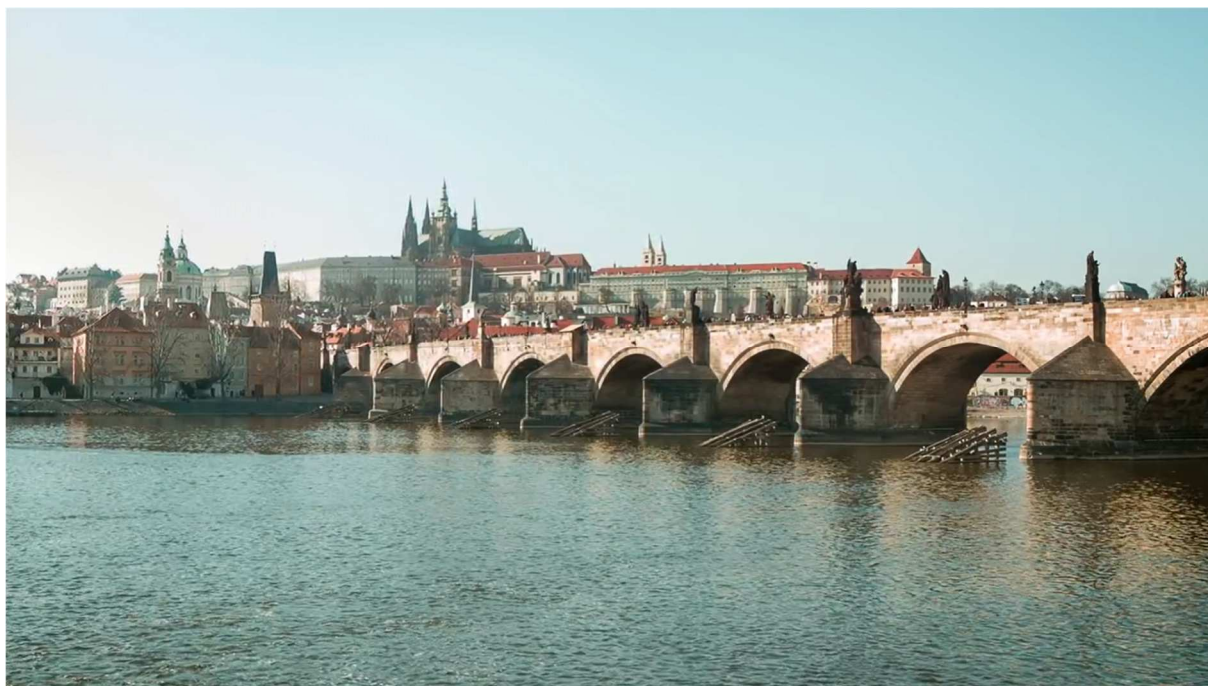
Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2014 (2)

Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2014 (3)

Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2014 (4)

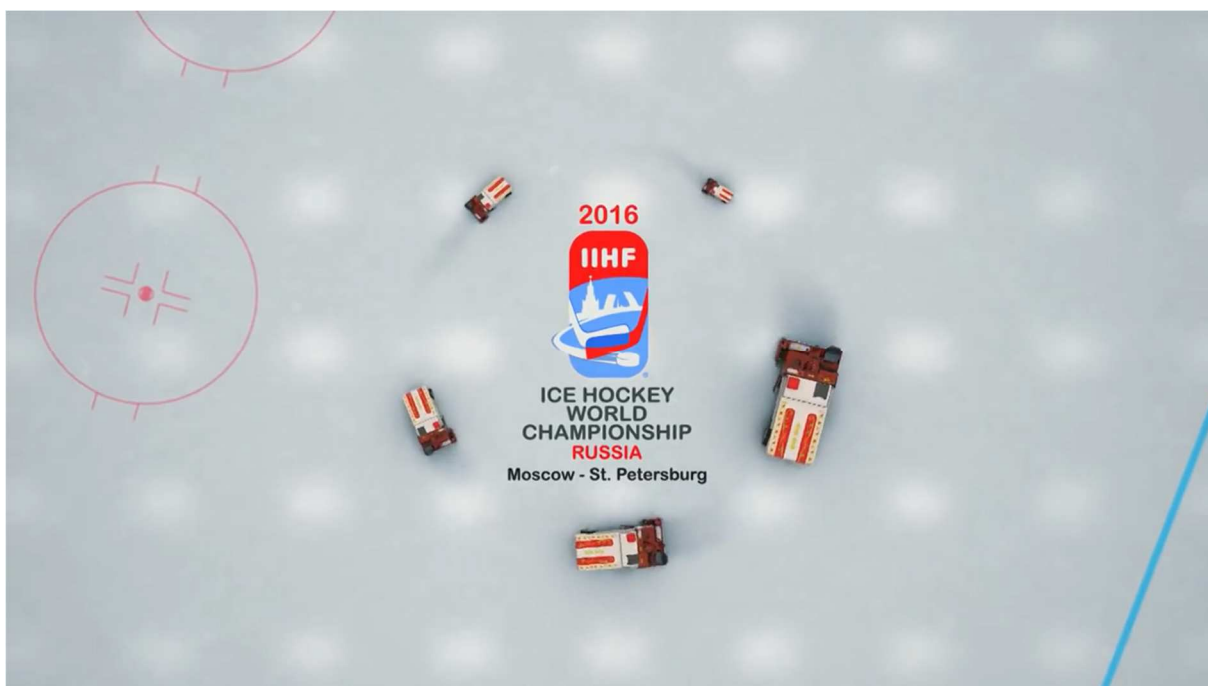
Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2015* (1)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2015* (2)

Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2016 (1)

Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2016 (2)

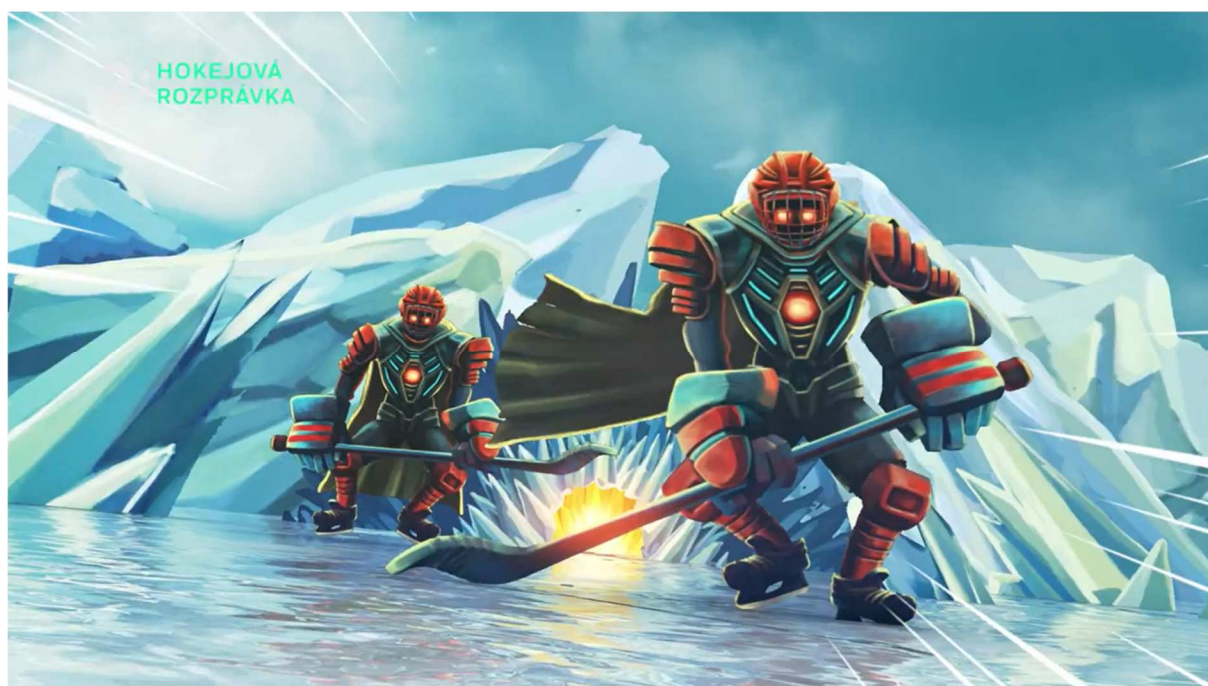
Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2017 (1)

Obrazová príloha k upútavke MS v hokeji 2017 (2)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2018* (1)

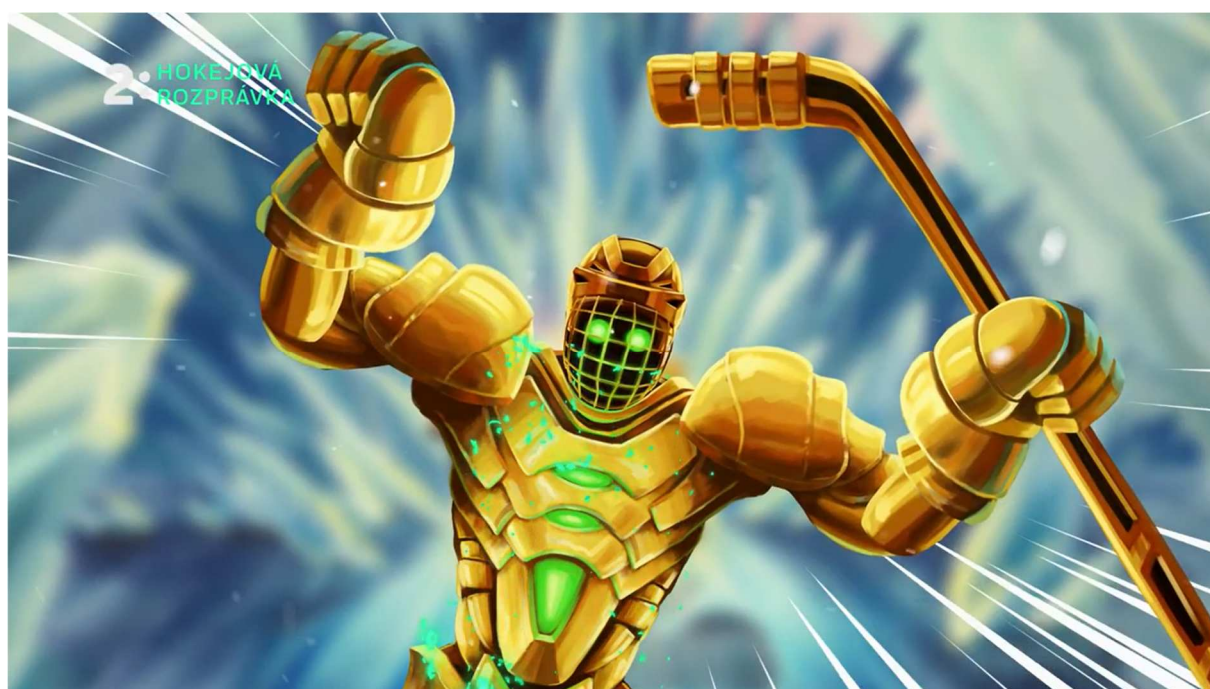
Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2018* (2)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2018* (3)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2018* (4)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2018* (5)

Obrazová príloha k upútavke *MS v hokeji 2018* (6)

Neverbálna komunikácia v trénerskom komunikačnom registri

Terézia Kovalik Slančová

Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta športu, Katedra športovej edukológie a humanistiky
terezia.slancova@unipo.sk

Kľúčové slová: gestá, zápas, volejbal, kategória starších žiakov, pravidlá volejbalu, osobnosť trénera
Key words: gestures, match, volleyball, U 15 category, volleyball rules, coach's personality

Úvod do problematiky

Charakteristika volejbalu ako hry a volejbalovej prípravy

Na úvod príspevku predstavíme športovú hru volejbal. Pri jeho charakteristike sa opierame o Oficiálne pravidlá volejbalu schválené 35. kongresom FIVB v roku 2016 a platné pre všetky súťaže od 1. mája 2017. Podľa nich je volejbal kolektívna športová hra, ktorú hrajú dve družstvá na ihrisku rozdelenom sieťou. Cieľom hry je v súlade s pravidlami odbiť loptu ponad sieť do súperovho priestoru tak, aby dopadla do poľa súpera, a súčasne zabrániť tomu, aby dopadla na vlastnú polovicu ihriska. Družstvo má na vrátenie lopty k dispozícii tri odbití (a to aj po bloku). Lopta sa uvádza do hry podaním, a to úderom do lopty, ktorá letí ponad sieť k súperovi. V rozohrávke sa pokračuje, pokiaľ lopta nedopadne do ihriska, do autu, nedotkne sa stien, stropu, iného predmetu, alebo ak sa družstvu nepodarí loptu riadne vrátiť. Vo volejbale každá rozohrávka znamená bod (systém bodovania rozohrávok). Ak prijímajúce družstvo vyhrá rozohrávku, získava bod a právo podania a jeho hráči vykonajú postup o jednu pozíciu v smere hodinových ručičiek. Ihrisko tvorí obdĺžnik s rozmermi 18 x 9 m, okolo ktorého je voľná zóna najmenej 3 m široká na všetkých stranách (Obrázok 1). Výška siete v kategórii starších žiakov je 224 cm. V hre musí byť vždy šesť hráčov jedného družstva.¹ Stretnutie vyhráva družstvo, ktoré vyhrá tri sety. Víťazstvo v sete (okrem rozhodujúceho piateho setu) dosahuje družstvo, ktoré prvé dosiahne 25 bodov s rozdielom (vedením) minimálne o dva body. V prípade nerozhodného výsledku 24 : 24 hra pokračuje, až kým nie je dosiahnutý rozdiel dvoch bodov. V prípade nerozhodného výsledku 2 : 2 na sety sa rozhodujúci (piaty) set hrá do 15 bodov s minimálnym rozdielom dvoch bodov. Každé družstvo má nárok na dva riadne oddychové časy v trvaní 30 sekúnd. Prestávka je čas medzi setmi. Všetky prestávky trvajú tri minúty. Tréner má počas vedenia zápasu možnosť pohybovať sa pozdĺž tzv. trénerskej čiary, ktorá je dlhá 6 metrov.

Tréner má s ohľadom na veľkosť ihriska a možnosti pôsobenia vynikajúce podmienky na komunikáciu s hráčmi/hráčkami. Dĺžka trvania volejbalového zápasu je individuálna. Na základe vlastnej skúsenosti približné trvanie zápasov závisí od počtu odohratých setov: trojsetový zápas: 60 – 75 minút, štvorsetový zápas: 80 – 100 minút, päťsetový zápas: 110 – 130 minút. Samozrejme, existujú aj výnimky a zápasy bývajú pri jednoznačných výsledkoch kratšie a pri vyrovnaných súbojoch aj dlhšie, ako sú spomenuté intervaly.

¹ Takáto hra sa vo volejbalovej terminológii označuje ako 6 : 6, teda šiesti na šiestich.

hlavné úlohy etapy základnej prípravy: i) rozvoj zodpovednosti hráčov voči kolektívu, ii) získanie návyku pri pravidelnej dochádzke na tréningy a zápasy, ako aj pri podriaďovaní denného režimu školy a športovej príprave, iii) rozvíjanie pocitu zodpovednosti voči sebe a kolektívu, disciplinovanosti, sebaovládania, vôľových vlastností a fair play výchovnými metódami, ako aj prostriedkami kondičnej a hernej prípravy, iv) učiť sa regulovať predštartové stavy.

Neverbálna komunikácia

Neverbálna komunikácia je neoddeliteľnou zložkou komunikácie. Je dôležitým nositeľom základných druhov informácií a miestami má väčší účinok a je progresívnejšia ako sila slova, pretože obsahuje dynamickejší prvok pozitívnej agresie, má viditeľnejšiu podobu a v konfrontácii s verbálnou sa ľahšie registruje. Neverbálna komunikácia môže podstatným spôsobom meniť zmysel jazykovej zložky výpovede, viac alebo menej ju modifikovať. Preto je dôležité a potrebné poznanie vzťahov medzi verbálnou a neverbálnou komunikáciou, ich synchronizáciu a vzájomným fungovaním (Dimunová, 2008). Janoušek (1984) vymedzuje pojem neverbálna komunikácia v užšom zmysle slova ako zámerné používanie prostriedkov neverbálneho charakteru na vzájomné dorozumievanie, vzájomné ovplyvňovanie i vyjadrovanie vzájomných vzťahov. DeVito (2008) zase definuje neverbálnu komunikáciu ako komunikáciu bez slov. Prebieha prostredníctvom spôsobov držania tela a jeho pohybov, výrazov tváre, pohľadov a pohybov očí, zmien vzdialeností medzi komunikujúcimi, signálov ovládania priestoru. Dimunová (ibid.) uvádza nasledujúce špecifiká neverbálneho prejavu: neverbálny prejav je starší ako verbálny, je pôvodnejší ako verbálny, je človeku vlastný, časovo predchádza verbálny, pričom neverbalita je obyčajne spontánnejšia, jednoznačnejšia a často aj úprimnejšia, pravdivejšia, a to hlavne v situácii, keď neverbálny prejav nie je v súlade s verbálnym vyjadrením. Špecifickosť neverbality spočíva podľa autorky najmä v tom, že je viac emočne nasýtená ako verbalita. Uvoľneným pohybom, gestom človek dokáže sprostredkovať mnoho priaznivých pocitov, afektívne zafarbenie neverbálneho prejavu môže tak umocniť jeho slovný prejav. Hlavným dôvodom, prečo človek využíva neverbálnu komunikáciu, je podľa Vybírala (2009) podpora reči v zmysle regulácie jej tempa, jej nahradenie ilustráciou a symbolikou, vyjadrenie emócií, respektíve zvládnutie ich prežívania, vyjadrenie postoja k druhej osobe, ako aj prejav autonómneho vyjadrovania.

Gestá predstavujú jednu z najstarších foriem ľudskej komunikácie. Sú to pohyby, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri výmene informácií medzi ľuďmi. Môžu napríklad zvýšiť dôraznosť a názornosť slovného prejavu, môžu sprevádzať a dokresliť obsah hovoreného, zvýšiť jeho zrozumiteľnosť, ale môžu byť aj v úplnom protiklade k tomu, čo človek hovorí. Podľa Dimunovej (2008) gestá odrážajú emocionálne stavy (agresia, napätie, strach), vyjadrujú vzťahy hovoriaceho k sebe samému (sebavedomie, hanba) a synchronizujú a regulujú komunikáciu. Vybíral (2009) uvádza, že gestá vzbudzujú prvoradú pozornosť preto, že pri neverbálnom vyjadrovaní plnia funkciu komplexných jednotiek podobne ako slová. Gesto má väčšinou nejednoznačný význam. Často je akýmsi tichým slovom a ľahko môže nahradiť vetu. Gestikulácia má tiež ako jediná zo spôsobov neverbálneho komunikovania svoju vlastnú syntax. Z hľadiska vzťahu medzi verbálnym prejavom a gestikou sa gestá členia na komplementárne a suplementárne. Komplementárne gestá sú také, pri ktorých pohyb vyjadruje rovnaký význam ako slovo, čím gesto sémanticky podporuje verbálnu výpoveď. Suplementárne gestá sú také, ktoré vyjadrujú vo vzťahu k verbálnej výpovedi ďalší význam, nezhodujúci sa s významom realizovaného slova (porov. Kapalková, 2008). Podľa Dimunovej (2008) existuje niekoľko druhov gest, ktoré plnia rôzne komunikačné funkcie. Sú to akcentačné gestá sprevádzajúce verbálnu komunikáciu a posilňujúce verbálne komunikovaný obsah. Akcentačné gestá nemôžu existovať samostatne, pretože nenesú žiadny vlastný význam. Ďalej sú to gestá emblémy s vlastným,

konvencionálne ustanoveným významom. Sú to gestá, ktoré nemusia sprevádzať verbálny prejav, a predsa im človek rozumie. Ikonografické gestá sú také, ktoré znázorňujú a vyjadrujú vlastný, no nie konvencionálny význam. Uvoľňovacie gestá sú mimovoľné pohyby, ktoré zmierňujú napätie človeka alebo zakrývajú rozpaky. DeVito (2008) člení gestá na: emblémy, ilustrátory, afektívne prejavy, regulátory a adaptéry. Emblémy sú gestá, ktoré obsahujú vlastnú sémantiku. Používajú sa zámerne a vedome, sú špecifické pre určitú kultúru a sociálne skupiny. Ilustrátory zosilňujú verbálne signály, ktoré zároveň sprevádzajú. Najčastejšie sa ilustrátory realizujú pohybom rúk. Ilustrovať je možné aj hlavou alebo celým telom. Ilustrátory možno takisto použiť na naznačenie tvaru alebo veľkosti predmetov, o ktorých sa hovorí. Slančová – Kačúr (2010) rozdelili ilustrátory aj s prihliadnutím na emočné hľadisko na dva typy: ilustrátory I. typu – neutrálne ilustrátory (0), ilustrátory II. typu – pozitívne ilustrátory (+) a negatívne ilustrátory (-). DeVito (ibid.) ďalej uvádza, že afektívne gestá sú mimické prejavy, ale takisto gestikulácia rukami alebo pohyby celého tela, ktoré vyjadrujú emocionálne významy. Používajú sa na doplnenie a posilnenie slovných prejavov aj ako náhrada slov. Regulátory sú signály, ktoré monitorujú, kontrolujú, koordinujú alebo udržiavajú rečový prejav komunikačného partnera. Napokon, adaptéry sú gestá, ktoré uspokojujú potrebu hovoriaceho (napr. poškrabkanie sa). Adaptéry môžu byť zamerané na predmet, prípadne na vlastnú osobu alebo na človeka, s ktorým komunikujeme.

Cieľ a metodika

Cieľom príspevku, ktorý má charakter prípadovej štúdie, je opísať vybrané neverbálne prostriedky trénerského komunikačného registra v komunikácii volejbalového trénera a hráčok/volejbalistiek staršieho školského veku, ktoré súťažia v kategórii starších žiačok (13 – 15 rokov). Objektom nášho výskumu bol tréner družstva Prešova. V čase nahrávania zápasu mal 43 rokov a šesť rokov trénerskej praxe. Má vysokoškolské vzdelanie so špecializáciou na telesnú výchovu. Analyzovaný zápas sa uskutočnil 27. 2. 2016 a Prešov sa v ňom stretol na domácom ihrisku s družstvom Svidníka. Zápas trval 60 minút, odohrané boli tri sety a mali jednoznačný priebeh v prospech hostí s výsledkom 0 : 3 (8 : 25, 11 : 25, 17 : 25). Základnou metódou bola metóda nepriameho pozorovania a následnej deskripcie a explanácie vybraných neverbálnych prostriedkov. Zhotovili sme videozáznam pomocou statickej videokamery umiestnenej v rohoch ihriska a audiozáznam pomocou diktafónu, ktorý sme trénerovi zavesili na krk. Verbálny a neverbálny prejav trénera a čiastočne hráčov (ak sa dostali do blízkosti nahrávacieho zdroja) sa transkriboval pomocou transkripčného a kódovacieho systému CHAT systému CHILDES (porov. <https://chil提高s.talkbank.org/>). Transkripcia sa vykonávala v neustálej opore o audiovizuálny a auditívny záznam, ktorý bol simultánne prítomný na obrazovke počítača. Transkript sme z programu CLAN pretransformovali do programu EXCEL Microsoft Office a následne kodovali jednotlivé sledované javy. V príspevku sme sa zamerali na výskyt gest a ich percentuálnu početnosť.

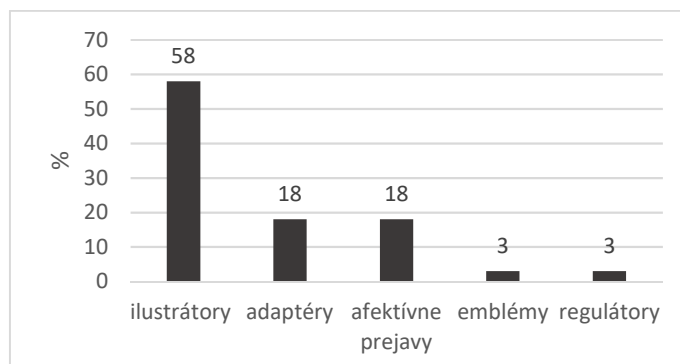
Výsledky

Analýzu a interpretáciu získaných údajov sme rozdelili do dvoch častí. V prvej časti sa venujeme celkovému výskytu gest. V druhej časti (aj vzhľadom na to, že analyzujeme len jeden zápas) opisujeme konkrétne gestá, ktoré sme u trénera zaznamenali.

V sledovanom zápase tréner použil celkovo 338 gest. Do úvahy sme nebrali prestávky medzi setmi, pretože bolo potrebné premiestniť kameru do druhej polovice ihriska, a oddychové časy, počas ktorých hráčky obkolesili trénera a nebolo možné sledovať jeho neverbálnu komunikáciu. V každom sete tréner využil oba oddychové časy, celkovo ich teda bolo šesť. Ak odrátame tieto riadne prerušenia hry (dohromady tri minúty) a dve prestávky medzi setmi (šesť minút), výskyt gest sme sledovali 51 minút. Teoreticky tréner použil v priemere takmer sedem gest za minútu. Ak berieme do úvahy, že počas rozohrávky tréner

len stál pri ihrisku a gestá používal medzi jednotlivými rozohrávkami, môžeme konštatovať, že jeho gestikulácia bola skutočne intenzívna.

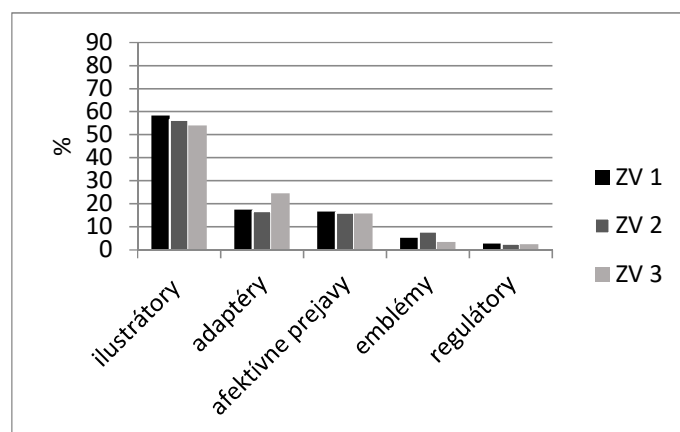
Z celkového zaznamenaného počtu gest sa najfrekventovanejšie vyskytovali ilustrátory (Graf 1).

Graf 1 Výskyt gest v zápase Prešov – Svidník

Ich zastúpenie bolo nadpolovičné v porovnaní s ďalšími skupinami gest, až 58 %. Druhým najčastejšie používaným typom gest boli adaptéry a afektívne prejavy. Ich výskyt bol podľa percentuálneho vyjadrenia identický (18 %). Pri prihliadnutí na absolútnu početnosť sme zaznamenali 62 adaptérov a 61 afektívnych prejavov, čo je zanedbateľný rozdiel. Rovnakú situáciu môžeme opísať pri emblémoch a regulátoroch. Sú to najmenej zastúpené gestá s výskytom v oboch prípadoch na úrovni 3 % (10-krát zaznamenané emblémy a 9-krát regulátory).

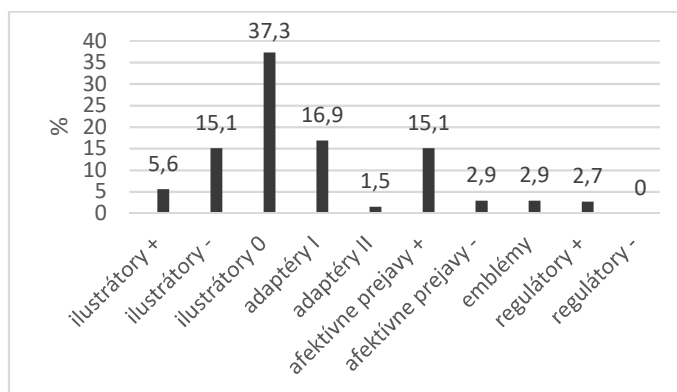
V Grafe 2 uvádzame výskyt neverbálnych prostriedkov trénerského komunikačného registra v zápasovom dialógu u trénera starších žiakov VK CHEMES Humenné, ktorého sme sledovali v rámci pilotného výskumu (Slančová – Slančová, 2014). Vyhodnotili sme tri zápasy a na porovnanie uvádzame percentuálny výskyt sledovaných skupín gest.

Graf 2 Výskyt gest v zápasoch starších žiakov

U chlapcov sme zaznamenali dve prehry a jednu výhru, čo sa odzrkadľuje aj v pomere výskytu jednotlivých gest ich trénera. No za pozornosť stojí skutočnosť, že ich celkové poradie je rovnaké, aké pozorujeme u trénera dievčenského družstva.

Sledované gestá u trénera dievčat sme podrobili analýze aj z hľadiska emócií, ako sme to spomínali už v úvode do problematiky (Graf 3).

Graf 3 Výskyt gest v zápase Prešov – Svidník z emočného hľadiska

Ako je z grafu zrejmé, najviac používanými gestami boli tzv. neutrálne ilustrátory, ktoré sprevádzali výpovede s inštruktážnou funkciou. To je aj jedna z úloh trénera, ktorý nielen v tréningovom procese, ale aj pri vedení družstva hráčky v zápase riadi, organizuje, rozdáva taktické pokyny a usmerňuje. A ako sme zistili, jeho verbálny prejav bol sprevádzaný gestami-ilustrátormi bez emočného zafarbenia. Zaujímavý je identický výskyt negatívnych ilustrátorov a pozitívnych afektívnych prejavov (15,1 %), a teda rovnaký pomer ich výskytu vo výpovediach s funkciou výčitky a povzbudenia. Domnievame sa, že to súvisí s tým, proti akému družstvu nastúpili hráčky sledovaného trénera, ktorý na základe racionálneho úsudku rátať s prehrou svojho družstva, keďže družstvo Svidníka malo neporovnateľne lepšiu východiskovú situáciu. Tréner aj napriek tomu stanovil taktické pokyny a výskyt negatívnych ilustrátorov pramenil z nedodržiavania inštrukcií zo strany hráčok. Naopak, uvedomujúc si silu súpera, tréner svoje zverenkyne neustále povzbudzoval a podporoval, čo sa prejavilo aj vo výskyte pozitívnych afektívnych prejavov. Nízke percento zastúpenia negatívnych afektívnych prejavov hovorí podľa nášho názoru o tom, že trénerovi išlo v zápase o naplnenie čiastkových cieľov, ako napr. čo najmenej pokazených podaní či komunikácia medzi hráčkami na ihrisku alebo povzbudzovanie hráčok sediacich na lavičke náhradníkov. Správanie trénera v tomto zápase korešponduje aj so zásadou rešpektovania motivačného charakteru súťaže, keď výsledok zápasu (umiestnenie v súťaži) nie je prvoradý.

V druhej časti analýzy neverbálnych prostriedkov trénerského komunikačného registra sme sa zamerali na výskyt konkrétnych gest, ktoré tréner v zápase používal. Gestá uvádzame v jednotlivých schémach (Obrázky 2 – 5).

Na Obrázku 2 vymenúvame zaznamenané ilustrátory. Najpestrejšia je skupina neutrálnych ilustrátorov. Tie tréner používal pri vydávaní inštrukcií a organizácii hry. Zaujala nás skutočnosť, že rovnaký typ gesta (spojené prsty – palec, ukazovák a prostredník, ako aj pokrčený lakeť pred telom) použil tréner pri výčitke (ilustrátor -) aj pri vysvetľovaní (ilustrátor 0). Napriek tomu, že pohyby boli identické, vyznačovalo sa spojenie opísaných pohybov pri výčitke vyššou mierou tenzie celého tela, končatín aj prstov a vyššou razanciou pohybu. Domnievame sa, že práve miera tenzie je tým znakom, ktorý reprezentuje emocionálne neutrálnu (nižšia miera tenzie – ilustrátor 0) alebo negatívnu (vyššia miera tenzie – ilustrátor -) intenciu výpovede. Ďalšou zaujímavosťou je fakt, že napriek teoretickým východiskám, podľa ktorých ilustrátory sú také gestá, ktoré vždy sprevádzajú verbálny prejav, sme zaznamenali aj také ilustrátory, ktoré neboli sprevádzané verbálnym prejavom. Nemôžeme ich však zaradiť medzi emblémy, hoci majú svoju výpovednú hodnotu aj bez slov. Je vysoko pravdepodobné, že to vyplýva z charakteru samotnej športovej hry.

ilustrátory +	ilustrátory -	ilustrátory 0
<ul style="list-style-type: none"> • upokojenie – dlane dole • povzbudenie – davaj davaj, ideme, poďme 	<ul style="list-style-type: none"> • výčitka – dlane hore • výčitka – spojené prsty (palec, ukazovák a prostredník), pokrčený lakeť pred telom • upozornenie (no no!) – vztýčený ukazovák 	<ul style="list-style-type: none"> • spojené prsty (palec, ukazovák a prostredník), pokrčený lakeť pred telom • pod' sem • posielanie hráčky na ihrisko • stiahnutie hráčky z ihriska • náznaky bloku • posuň sa dopredu • pohyby dlaňou pri vysvetľovaní • ukazovák pri organizácii hry (zóny ihriska, ktorú hráčku treba brániť, na koho má ísť nahrávka, kam má smerovať podanie)

Obrázok 2 Zaznamenané ilustrátory

Schéma na Obrázku 3 znázorňuje adaptéry, ktoré sa vyskytli počas zápasu. Sledovaný tréner používal vo väčšine prípadov adaptéry zamerané na svoju osobu. Pri analýze tejto skupiny gest sme si všimli, že napríklad ťahanie nohavíc/teplákov nasledovalo len po skončení nejakej činnosti – po dokončení vysvetľovania alebo po skončení oddychových časov. Adaptér teda signalizuje odčlenenie verbálnych alebo neverbálnych aktivít.³

adaptéry I	adaptéry II
<ul style="list-style-type: none"> • ťahanie nohavíc/teplákov • mädlenie rúk • škriabanie nosa, ucha, brady, chrbta, prstov na rukách • šúchanie očí • „čistenie“ nechtov na rukách 	<ul style="list-style-type: none"> • odbitie, podanie lopty • dotýkanie sa diktafónu • dotýkanie sa tabuľky na kreslenie

Obrázok 3 Zaznamenané adaptéry

Skupina afektívnych prejavov je znázornená na Obrázku 4. Zaujímavé je to, že tréner disponuje pestrejšou škálou negatívnych afektívnych prejavov, hoci pri ich porovnaní s pozitívnymi afektívnymi prejavmi pozorujeme značný nepomer výskytu v prospech pozitívnych (15,1 % : 2,9 %). Je dôležité zdôrazniť, že tréner aj napriek nepriaznivému priebehu a výsledku zápasu svoje hráčky neustále povzbudzoval a motivoval.

³ Fungovanie adaptérov ako predelu sme zaznamenali aj počas tréningu, keď napr. škriabanie predchádzalo zmenu vykonávanej aktivity, resp. výpoveď, v ktorej sa táto zmena pomenovala.

afektívne prejavy +	afektívne prejavy -
<ul style="list-style-type: none"> • <i>potlesk</i> = pochvala • <i>potlesk</i> = povzbudenie • búchanie dlaňou o stenu = povzbudenie • ruky v päst' • palec hore 	<ul style="list-style-type: none"> • vyvrátenie hlavy dozadu • „rozhadzovanie“ paží • hlava do dlane/dlaní • dotyk hlavy dlaňami • buchnutie dlaňou o stenu • <i>1x tlesknutie dlaní</i> • rozťahnuté paže a súčasne rozťahnuté prsty na rukách

Obrázok 4 Zaznamenané afektívne prejavy

Do poslednej schémy na Obrázku 5 sme začlenili emblémy a regulátory. Boli to najmenej zastúpené skupiny gest. Pri emblémoch sme zistili podobný paradox ako pri ilustrátoroch. Zaznamenali sme gestá, ktoré – v rozpore s ich charakteristikou uvádzanou v literatúre – sprevádzali verbálny prejav trénera. Aj tento fenomén sme sa snažili interpretovať, aby nás to nasmerovalo k charakteru športovej hry. Ak by stretnutie rozhodovali dvaja rozhodcovia, trénerovi by postačovalo ukázať druhému rozhodcovi napríklad gesto oddychového času a z neverbálneho vyjadrenia by bolo zrejmé, o čo tréner žiada. V mládežníckych kategóriách však stretnutia rozhoduje vždy len jeden rozhodca, ktorého pozícia je oproti trénerovi a lavičkám náhradníkov na opačnej strane ihriska, a preto je potrebné emblémové gesto doplniť verbálnym prejavom, aby bola vysielaná informácia jednoznačná a aby ju mohol rozhodca zachytiť.

emblémy	regulátory
<ul style="list-style-type: none"> • time out • striedanie • „five“ = signál hernej kombinácie • postavenie (chyba v postavení) 	<ul style="list-style-type: none"> • pokývanie hlavou na znak súhlasu s vykonanou činnosťou

Obrázok 5 Zaznamenané emblémy a regulátory

Všetky gestá rozhodcov možno považovať za emblémy. Sú oficiálne schválené pravidlami a každý (minimálne z volejbalového prostredia) im rozumie aj bez slov. Ako vyplýva z našej analýzy, existujú aj výnimky a emblémy sa vyskytujú aj s verbálnym sprievodom (porov. videoprílohu).

Pri sledovaní trénera a jeho neverbálneho prejavu nás zaujalo, ako a aké gestá sa spájajú. Za všetky ilustratívne vyberáme najzaujímavejšie spojenia, ktoré sa vyskytovali výlučne medzi jednotlivými rozohrávkami:

1. ilustrátor 0 (vysvetľovanie) + ilustrátor - (výčitka) + ilustrátor 0 (usmernenie) + afektívny prejav - (nespokojnosť so situáciou) + ilustrátor - (výčitka) + afektívny prejav + (povzbudenie).
<https://archive.org/details/1.ukazka>
2. afektívny prejav + (povzbudenie, spokojnosť so situáciou) + ilustrátor 0 (usmernenie) + emblém (chyba v postavení) + ilustrátor 0 (usmernenie ľavou rukou – nadhodenie lopty pri podaní) + ilustrátor 0 (usmernenie pravou rukou – naznačenie podania) + afektívny prejav + (povzbudenie) + ilustrátor + (upokojenie)
https://archive.org/details/2.Ukazka_201811
3. ilustrátor - (výčitka) + afektívny prejav + (povzbudenie) + ilustrátor - (výčitka)
<https://archive.org/details/3.Ukazka>

4. ilustrátor - (výčitka) + ilustrátor 0 (usmernenie) + ilustrátor - (výčitka) + ilustrátor 0 (usmernenie)
<https://archive.org/details/4.Ukazka>
5. afektívny prejav - (výraz absolútnej frustrácie) + afektívny prejav + (povzbudenie).
<https://archive.org/details/5.Ukazka>

Zo všetkých uvedených príkladov zvýrazníme piaty, posledný v poradí. Tréner, otočený chrbtom k hráčkam na ihrisku, prejavil svoju zjavnú frustráciu z neúspešnej realizácie podania hráčky, ktorá bola striedaná práve z uvedeného dôvodu, no vzápätí po negatívnom afektívnom prejave sa otočil späť k hráčkam a povzbudil ich do nasledujúcej rozohrávky. To, podľa nášho názoru, poukazuje na trénerov vzťah, resp. postoj k hráčkam a k zápasu, ale najmä poukazuje na rešpektovanie motivačného charakteru súťaže (hry), ktorý je dôležitý pre stanovenú vekovú kategóriu hráčov.

Záver

Cieľom príspevku bolo opísať vybrané neverbálne prostriedky trénerského komunikačného registra v komunikácii volejbalového trénera a hráčok/volejbalistiek staršieho školského veku, ktoré súťažia v kategórii žiačok vo veku 13 – 15 rokov. Vzhľadom na to, že sme analyzovali len jeden zápas, je náročné a v podstate aj nemožné vysloviť zovšeobecnenia a jednoznačné závery. Uvedomujeme si aj to, že každý zápas je iný a výskyt gest nepochybne súvisí s viacerými faktormi, ktoré vplývajú nielen na konkrétnu hernú situáciu, ale aj na zápas a jeho výsledok všeobecne. Väčšinu z nich uvádza Buchtel et al. (2006): i) postoj a postavenie hráčov – spoluhráčov i protihráčov, ii) let lopty vo vlastnom a súperovom poli, jej rýchlosť, smer, výška a pod., iii) počet už realizovaných alebo ešte možných odbití lopty, iv) kvalita výkonu a výkonnosti hráčov a protihráčov, v) špeciálne schopnosti a zručnosti hráčov, vi) dôležitosť a stav stretnutia, vii) prostredie, v ktorom sa stretnutie koná. Niektoré faktory, ako psychologická typológia a temperament trénera, momentálna športová forma, skladba družstva – základná zostava, prípadne možnosti striedania hráčov, uvádzame na základe vlastnej empirie. Preto je táto analýza (rešpektujúca metodiku pilotného výskumu a prípadovej štúdie) východiskovým bodom na ďalšie skúmanie neverbálnej komunikácie v rámci komunikačného registra trénerov hráčok volejbalu, futbalu a hádzanej v kategórii staršieho žiactva.

Literatúra:

- BUCHTEL, J. a kol. (2006): *Teorie a didaktika volejbalu*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova.
- DEVITO, J. (2008): *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada Publishing.
- DIMUNOVÁ, J. (2008): *Kompendium komunikace*. Uherské Hradiště: EURO TISK.
- JANOUSEK, J. (1984): *Společná činnost a komunikace*. Praha: Svoboda
- KAPALKOVÁ, S. (2008): Gestá v kontexte raného vývinu detí. In: D. Slančová (ed.): *Štúdie o detskej reči*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 169 – 211.
- PŘÍDAL, V. – ZAPLETALOVÁ, L. (2016): *Športová príprava vo volejbale*. Bratislava: Fakulta telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská volejbalová federácia.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku*. Prešov: Fakulta športu Prešovskej univerzity v Prešove.
- SLANČOVÁ, T. – KAČÚR, P. (2012). Analýza gestiky trénera vo volejbalových zápasoch. In.: *Varia XX: Zborník príspevkov z XX. Kolokvia mladých jazykovedcov 24. – 26. 11. 2010 v Častej – Papierničke*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV. CD ROM, s. 507 – 522.
- VYBÍRALA, Z. (2009): *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2. vyd.

ZAPLETALOVÁ, L. – PŘIDAL, V. – TOKÁR, J. (2001): *Volejbal*. Učebné texty pre školenie trénerov I. stupňa. Bratislava: Slovenská federácia volejbalu, Asociácia trénerov volejbalu na Slovensku.

Oficiálne pravidlá volejbalu 2017 – 2020. [Cit. 2018-27-08.] Dostupné na internete: http://www.avr-sr.sk/administracia/prilohy/dokument/oficialne_pravidla_volejbalu_2017_2020.pdf

Summary

Non-verbal Communication in Coach Communication Register

The paper deals with the analysis of nonverbal communication in coach's communication register. The aim was to describe selected nonverbal means of volleyball coach's communication register with older school age female players competing in U 15 category. The object of our research was coach of team Prešov. Basic method was the observation. One recorded match (27. 2. 2016, Prešov – Svidník) was analyzed for needs of this paper. The match was captured using a static videocamera and dictaphone worn on coach's neck. Verbal and nonverbal communication of coach and partially players (if in proximity of the recording device) was transcribed using a transcription and coding system CHAT of the CHILDES system. We focused on the gestures occurrence. Gestures were divided into five basic types: illustrators, adaptors, affective displays, emblems and regulators. The occurrences of particular gestures were expressed in percentage terms. We recorded illustrators as the most frequently used gestures followed by adaptors, affective displays, regulators and emblems.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Akustické vlastnosti oslovenia v trénerskom komunikačnom registri

Marianna Kraviarová

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
 marianna.kraviarova@unipo.sk

Kľúčové slová: oslovovací komunikačný akt, trénerský komunikačný register, príkaz, upozornenie, výzva, experimentálna fonetická analýza, suprasegmenty

Key words: addressing communication act, coach's communication register, command, warning, appeal, experimental phonetics analysis, suprasegments

Úvod

Komunikáciu, nielen v športe, môžeme začleniť k sociálnej komunikácii, ktorú Janoušek (1988, s. 42) chápe ako odovzdávanie a prijímanie informácií v sociálnom správaní sa, ale aj v sociálnych vzťahoch ľudí. Komunikácia plní dôležitú funkciu, pričom existujú jej rôzne typy a metodiky spracovania (pozri napr. Frey – Botan – Kreps 1999; DeVito 2008; Mikuláščík 2010). V rámci športovej komunikácie môžeme uvažovať o rôznych typoch komunikácie: medzi hráčmi navzájom, hráčmi a trénerom, hráčmi a divákmi, hráčmi/trénerom a rozhodcom a pod. My sme sa zamerali na jeden typ komunikácie, ktorú môžeme začleniť pod trénerský mikrosociálny komunikačný register, a to komunikáciu medzi trénerom a hráčmi kolektívnych loptových hier.

Slančová a Zajacová (2007) definujú mikrosociálny komunikačný register ako „konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí viazané na sociálny status, sociálnu rolu a sociálnu vzdialenosť medzi nimi“. Nemôžeme zabudnúť, že mikrosociálne komunikačné registre sú súčasťou makrosociálneho komunikačného registra, v tomto prípade, keďže sa pohybujeme v oblasti športovej komunikácie, hovoríme o športovom makrosociálnom komunikačnom registri. V rámci nášho výskumu je pre nás dôležitá sociálna rola trénera, preto sme sa zamerali na trénerský komunikačný register. Podľa Lešku (2005) je základnou úlohou trénera taká príprava celého tímu na zápas, aby dosiahol čo najlepšie výsledky. Pri napĺňaní tohto cieľa zohráva najdôležitejšiu úlohu spôsob, akým tréner s hráčmi komunikuje.

Oblasť nášho výskumu je komunikácia medzi trénerom a hráčmi staršieho školského veku (13 – 15 rokov) v loptových kolektívnych hrách, v tomto prípade ide o futbal. Ak berieme do úvahy sociálnu rolu trénera na jednej strane a hráčov na strane druhej, je zrejmé, že medzi trénerom a hráčmi existuje asymetrický vzťah, ktorý je v našom výskume daný aj vekom hráčov, prejavujúci sa aj v ich vzájomnej komunikácii. Mikuláščík (2010, s. 33) nazýva takýto typ komunikácie dyadická jednostranne riadená komunikácia – komunikácia medzi dvoma ľuďmi, kde je jeden závislý a podriadený, pričom rešpektuje mocenskú pozíciu druhého.

Ako uvádzajú Slančová a Slančová (2014, s. 41–43), komunikačnými udalosťami, pri ktorých dochádza ku komunikácii medzi trénerom a hráčmi v športových kolektívnych loptových hrách, sú tréningová jednotka a zápas. Obe tieto jednotky sa navzájom odlišujú – v tréningu sa prejavuje viac fyzické, v zápase skôr psychické zaťaženie. Táto odlišnosť sa odráža aj vo zvukovej rovine komunikácie medzi trénerom a hráčmi. V týchto základných organizačných jednotkách rozoznávajú autorky dva základné žánre: tréningový a zápasový dialóg. Oba typy dialógov sú situačné, ústne realizované, niekedy realizované skôr monologicky (je potrebné uvažovať o verbálnej aj neverbálnej zložke komunikácie, ktoré sa

navzájom ovplyvňujú, resp. kombinujú) a ich cieľom je dosiahnuť určitú aktivitu jedného z komunikantov.

V oboch žánroch sa realizujú komunikačné akty. Komunikačná funkcia je z pragmatického hľadiska základom komunikačného aktu, ktorý sa môže realizovať verbálne, ale aj neverbálne. Na základe vyjadrenia komunikačného zámeru rozlišujeme niekoľko typov komunikačnej funkcie cez základnú, sprievodnú až po kombinovanú.

Východiská výskumu

Príspevok je ďalšou štúdiou grantového projektu VEGA¹, ktorý je zameraný na interdisciplinárnu analýzu športového komunikačného registra. Náš výskum sa sústreďuje na analýzu zvukovej roviny rečového prejavu trénera v trénerskom komunikačnom registri, konkrétne ide o analýzu oslovovacích komunikačných aktov. Teoretickým východiskom zvukovej analýzy oslovovacích komunikačných aktov je terminologické ukotvenie komunikácie trénera a hráčov športových kolektívnych loptových hier staršieho školského veku. Slančová a Slančová (2014, s. 213–214) chápu oslovenie ako komplexnú komunikačnú funkciu, ktorá sa vyznačuje kontaktovosťou a výzvovosťou, pričom sa môže realizovať ako základná komunikačná funkcia v samostatnom oslovovacom komunikačnom akte alebo môže byť súčasťou komunikačného aktu, ktorého jadro je tvorené realizáciou inej základnej komunikačnej funkcie. V tomto prípade oslovenie funguje ako sprievodná komunikačná funkcia.

Oslovovacie komunikačné akty sme skúmali z hľadiska opisu ich zvukových charakteristík. Viedlo nás k tomu aj zistenie, že tejto problematike sa v doterajších výskumoch nevenovala dostatočná pozornosť. Na základe výsledkov výskumu (Slančová – Slančová, 2014, s. 217–219) môžeme vidieť odlišnosti vo výskyte oslovení v tréningovom a zápasovom dialógu. V zápasovom dialógu sa oslovenie využíva častejšie a intenzívnejšie a zároveň je adresnejšie a naliehavejšie. Autorky rozlišujú tri typy oslovenia: individuálne, skupinové a kolektívne. Spôsob realizácie oslovenia odráža aj vzťah trénera k hráčom.

Skúmali sme rečový prejav trénera v tréningovom a zápasovom dialógu, konkrétne išlo o realizáciu oslovení, v ktorých sme sa sústredili na štyri typy komunikačných aktov, a to upozornenie, výzvu, príkaz a pobádanie. Z dôvodu nízkeho zastúpenia pobádania sme ho nakoniec do analýzy nezahrnuli. Všetky typy oslovení sme skúmali ako kombinované aj sprievodné, ktoré spájajú výpovede s inými komunikačnými funkciami.

Slančová a Slančová (ibid., s. 70–71) radia vyššie spomenuté komunikačné akty (upozornenie, príkaz, výzva) k regulatívnym komunikačným funkciám. Komunikačná funkcia upozornenie patrí do ilokučného centra v oboch skúmaných dialógoch trénerského komunikačného registra a je vyjadrením vôle hovoriaceho, ktorá je spojená s poukázaním na to, na čo má adresát zamerať svoju pozornosť. Príkaz, ktorý patrí taktiež do ilokučného centra trénerského komunikačného registra, ale k príkazovým intenciam, charakterizujú autorky (s. 71) ako „vyjadrenie vôle hovoriaceho, aby adresát vykonal nejakú činnosť, podnietenie k činnosti so strednou mierou naliehavosti, resp. konkrétnosti“. Posledná skúmaná komunikačná funkcia výzva sa líši od príkazu iba nižšou mierou naliehavosti. Aj napriek tomu, že sme komunikačnú funkciu pobádanie museli kvôli nízkemu počtu výskytu vyňať z našej výskumnej vzorky, uvedieme jej charakteristiku. Pobádanie patrí v zápasovom dialógu do ilokučného centra trénerského komunikačného registra a v tréningovom dialógu do prechodného pásma medzi širším ilokučným centrom a širšou ilokučnou perifériou, k motivačným intenciam. Slančová a Slančová (ibid., s. 70) charakterizujú pobádanie ako „vyjadrenie vôle hovoriaceho s vyššou mierou naliehavosti a s podnetom k zachovaniu alebo zlepšeniu prebiehajúcej činnosti adresáta“.

¹ Grantový projekt VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Metódy a ciele výskumu

Výskumná vzorka, na ktorej sa realizovala experimentálna fonetická analýza oslovovacích komunikačných aktov, pozostávala z dvoch nahrávok komunikácie trénera (34-ročného vysokoškolsky vzdelaného muža s 15-ročnou trénerskou praxou pochádzajúceho z východného Slovenska) a hráčov (chlapcov vo veku 13 – 15 rokov) staršieho školského veku v kolektívnych loptových hrách (v tomto výskume išlo o futbal). Prvá nahrávka bola získaná v tréningovom procese dňa 1. mája 2009 a druhá počas zápasu 16. mája 2009. Obe nahrávky boli v digitálnej kvalite v mono kanáli, v nekomprimovanom formáte .wav s použitou vzorkovacou frekvenciou 8000 Hz, bitovou hĺbkou 16 bit, a boli získané pomocou diktafónu umiestneného na hrudi trénera. Nahrávky sú súčasťou rozsiahleho trimodálneho (audio-vizuálno-transkribovaného) korpusu trénerského komunikačného registra

Z nahrávky, ktorá sa realizovala počas tréningu a jej dĺžka trvania bola 89 min a 46 s, sme vyextrahovali oslovovacie komunikačné akty v programe Audacity verzia 2.1.3 ako samostatné zvukové súbory nekomprimovaného formátu .wav. Obdobne sme postupovali i v nahrávke, ktorá bola získaná počas zápasu a ktorej trvanie bolo 87 min a 10 s. Z nahrávok sme vyextrahovali skúmané súbory, pričom nie všetky mohli byť použité na analýzu rečového prejavu, najmä z dôvodu nízkej kvality zvuku. Na základe nameraných hodnôt akustickej realizácie komunikačných funkcií oslovenia (s príkazom, upozornením a výzvou) bolo potrebné prehodnotenie zaradenia výpovedí k príslušným komunikačným funkciám v trimodálnom korpuse, z ktorého sme vychádzali pri výbere a zaradení oslovení v analýze. Práve na základe nameraných hodnôt základného tónu f_0 a intenzity I a následnej percepcii rečového záznamu trénera, sme vykonali korekciu oslovení a ich následný presun, resp. neakceptovanie danej nahrávky v príslušnom type oslovenia. Výsledkom tejto korektúry je úprava počtu analyzovaných komunikačných funkcií, ktoré sú zobrazené v tabuľke 1. Z tabuľky vyplýva, že v zápasovom dialógu sa vyskytuje viac oslovení s kombinovanou komunikačnou funkciou ako v tréningovom dialógu, čo súvisí aj s ekonomizáciou rečového prejavu.

futbal	sprievodná komunikačná funkcia			
	oslovenie + upozornenie	oslovenie + príkaz	oslovenie + výzva	oslovenie + pobádanie
tréning	9	31	16	0
zápas	14	44	4	9
futbal	kombinovaná komunikačná funkcia			
	oslovenie = upozornenie	oslovenie = príkaz	oslovenie = výzva	oslovenie = pobádanie
tréning	4	2	4	0
zápas	8	18	14	0

Tabuľka 1 Výskumná vzorka a počty analyzovaných komunikačných funkcií v tréningovom a zápasovom dialógu trénerského mikrosociálneho komunikačného registra

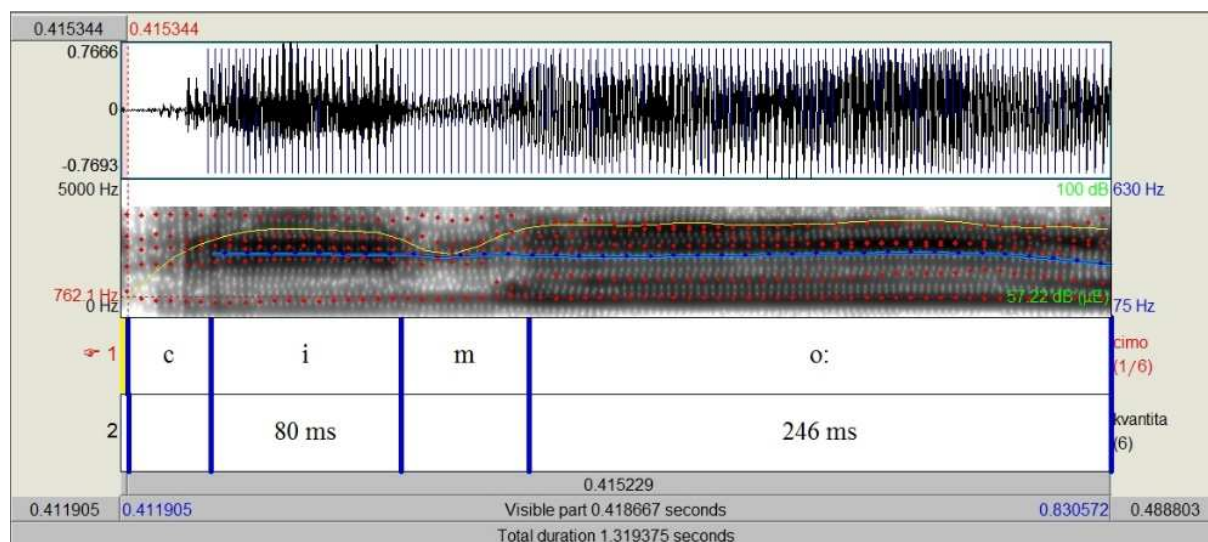
Analýzu oslovovacích komunikačných aktov sme realizovali v programe Praat verzia 6.0.37 (Boersma – Weenink, 2018) pomocou oscilogramov a širokopásmových spektrogramov. Vo vyextrahovaných súboroch sme sa zamerali na intonačné charakteristiky rečového signálu, ktoré sa najviac prejavujú na skúmaných oslovovacích komunikačných aktoch. Konkrétne išlo o skúmanie základného tónu f_0 , patriaceho k suprasegmentom vznikajúcim tónovou moduláciou hlasu; intenzity, ktorá vzniká silovou moduláciou hlasu, a kvantity, ktorá patrí k suprasegmentom vznikajúcim časovou moduláciou rečového signálu trénera v tréningovom a zápasovom dialógu.

Cieľom experimentov bolo:

- 1) skúmať akustické vlastnosti realizácie oslovení s komunikačnými funkciami upozornenie, príkaz a výzva v komunikácii trénera s hráčmi počas tréningu a zápasu;
- 2) hľadať rozdiely v ich akustickej realizácii počas komunikácie trénera s hráčmi futbalu v tréningovej jednotke a zápase;
- 3) hľadať rozdiely v realizácii kvantity (dĺžky trvania slovenských vokálov) v komunikačných aktoch jednotlivých oslovení.

Všetky namerané a štatisticky spracované údaje sme porovnávali s akustickou realizáciou komunikácie trénera s hráčmi mimo tréningového a zápasového dialógu, ktorú sme získali na začiatku konania tréningu a nesúvisela s tréningovým dialógom. Namerané veličiny sme štatisticky vyhodnotili v programe Statistica verzia 13.1.

Na obrázku 1 sa nachádza oscilogram, širokopásmový spektrogram², v ktorom je vyznačená intenzitná krivka (horná žltá krivka) a melodická krivka (dolná modrá krivka) a fonetická transkripčia kombinovaného oslovenia s príkazom získaného počas zápasu [cimo:] – kvantita vokálov [i] = 80 ms, [o:] = 246 ms – ako výstup z programu na analýzu rečového signálu Praat verzia 6.0.37.

Obrázok 1 Oscilogram kombinovaného oslovenia, širokopásmový spektrogram s vyznačenými krivkami intenzity (horná žltá krivka) a melódie (dolná modrá krivka) a fonetická transkripčia [cimo:] ako výstup z programu Praat verzia 6.0.37, v ktorom sa realizovala analýza rečového signálu.

Výsledky výskumu

Prvou analyzovanou akustickou veličinou je f_0 – základný tón, ktorý vzniká kmitaním hlasiviek pri produkcii rečového signálu. Štatisticky spracované namerané hodnoty f_0 sme porovnávali s priemernou hodnotou základného tónu, ktorá bola získaná mimo trénerského dialógu pri bežnej komunikácii trénera s hráčmi a jej hodnota je 132 Hz. Všetky spracované hodnoty (priemerná hodnota, minimálna hodnota, maximálna hodnota, smerodajná odchýlka), ktoré súvisia s kombinovaným a sprievodným oslovením s upozornením, príkazom a výzvou počas tréningového a zápasového dialógu, sa nachádzajú v tabuľke 2. V porovnaní s bežnou komunikáciou hodnota základného tónu pri analyzovaných osloveniach výrazne stúpa v tréningovom aj zápasovom dialógu trénera s hráčmi.

Fyzikálna veličina základný tón, ktorá sa meria v [Hz], je percepčne vnímaná ako výška hlasu. Prenáša informácie, ktoré odrážajú pocity hovoriaceho aj komunikačnú situáciu. Na jednej strane je ovplyvnená individuálnym komunikačným registrom hovoriaceho, ale na

²Červené body na spektrograme zodpovedajú formantom, ktoré neboli cieľom analýzy.

strane druhej reflektuje komunikačnú situáciu, v ktorej sa práve komunikanti nachádzajú. Preto je možné pozorovať rozdiely v priemernej hodnote f_0 pre skúmané oslovenia s rôznymi komunikačnými funkciami. Vyššia miera naliehavosti komunikačných funkcií sa prejavuje zvýšením hodnoty základného tónu v rečovom prejave trénera (pozri graf 1 a graf 2).

FUTBAL			f_0 [Hz]				
			Mean	Min	Max	N ³	Std ⁴
tréningový dialóg	kombinované oslovenie	oslovenie = upozornenie	217	157	259	87	29,4
		oslovenie = príkaz	243	191	289	73	26,9
		oslovenie = výzva	195	157	225	94	17,4
	sprievodné oslovenie	oslovenie + upozornenie	188	121	236	155	29,2
		oslovenie + príkaz	206	155	257	509	20,7
		oslovenie + výzva	181	117	275	230	35,1
zápasový dialóg	kombinované oslovenie	oslovenie = upozornenie	202	113	271	196	38,9
		oslovenie = príkaz	304	149	390	580	48,7
		oslovenie = výzva	233	124	307	338	41,6
	sprievodné oslovenie	oslovenie + upozornenie	222	116	297	225	48,5
		oslovenie + príkaz	248	141	360	686	49,1
		oslovenie + výzva	177	124	226	67	27,1

Tabuľka 2 Priemerné (Mean), minimálne (Min) a maximálne (Max) hodnoty základného tónu f_0 a smerodajná odchýlka (Std) merané v [Hz] a počet vzoriek (N) počas tréningového a zápasového dialógu v kombinovaných a sprievodných osloveniach s upozornením, príkazom a výzvou

Z dôvodu neskorších porovnávaní hodnôt kolísania základného tónu u rôznych hovoriacich (porovnávanie rečových prejavov trénerov hádzanej, volejbalu a futbalu) je potrebné uvažovať o veličine poltón [ST], ktorá zohľadňuje logaritmické (pomerové) vnímanie frekvencie ľudským uchem (Skarnitzl – Šturm – Volín, 2016). Takto upravená hodnota základného tónu sa nachádza v tabuľke 3.

FUTBAL			poltón [ST]				
			Mean	Min	Max	N	Std
tréningový dialóg	kombinované oslovenie	oslovenie = upozornenie	13,25	7,86	16,50	87	2,4
		oslovenie = príkaz	15,27	11,18	18,35	73	1,9
		oslovenie = výzva	11,51	7,85	14,07	94	1,6
	sprievodné oslovenie	oslovenie + upozornenie	10,69	3,33	14,89	155	2,8
		oslovenie + príkaz	12,45	7,61	16,35	509	1,7
		oslovenie + výzva	9,98	2,72	17,52	230	3,2
zápasový dialóg	kombinované oslovenie	oslovenie = upozornenie	11,87	2,07	17,27	196	3,5
		oslovenie = príkaz	19,02	6,95	23,54	580	3,1
		oslovenie = výzva	14,35	3,71	19,42	338	3,3
	sprievodné oslovenie	oslovenie + upozornenie	13,33	2,51	18,87	225	4,3
		oslovenie + príkaz	15,34	5,93	22,18	686	3,7
		oslovenie + výzva	9,68	3,71	14,13	67	2,7

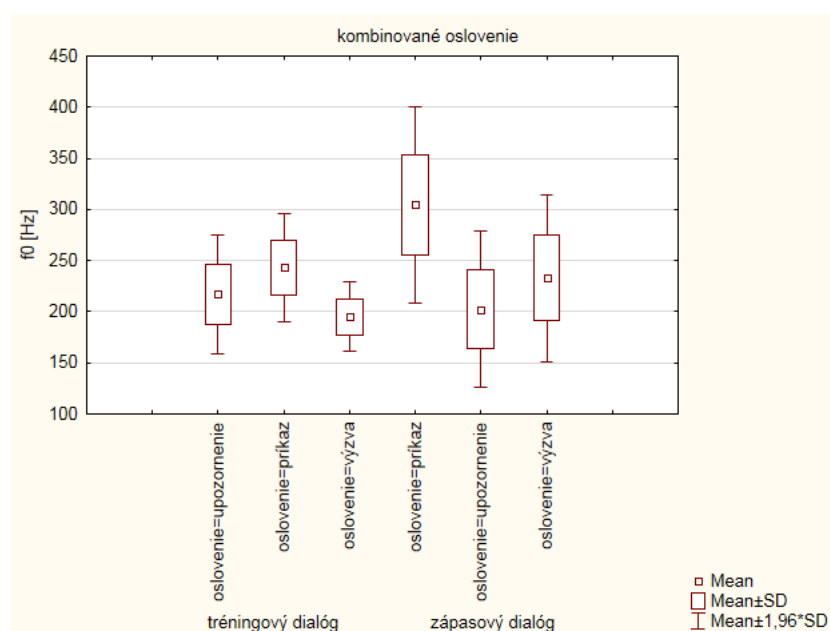
Tabuľka 3 Priemerné, minimálne a maximálne hodnoty základného tónu f_0 a smerodajná odchýlka merané v poltónoch [ST] a počet vzoriek počas tréningového a zápasového dialógu v kombinovaných a sprievodných osloveniach s upozornením, príkazom a výzvou

³ N – počet vzoriek merania príslušnej štatistickej veličiny.

⁴ Std. – smerodajná, resp. štandardná odchýlka, ktorá predstavuje v štatistike disperziu – rozptyl rozloženia hodnôt v súbore.

Na základe údajov z tabuľky 2 môžeme konštatovať, že suprasegment základný tón v porovnaní s jeho hodnotou získanou mimo trénerského komunikačného registra, výrazne narastá v tréningovom a ešte výraznejšie v zápasovom dialógu pri všetkých skúmaných komunikačných aktoch. Najnižšie rozdiely medzi hodnotou základného tónu v bežnej reči a skúmaných osloveniach je v sprievodných aj kombinovaných osloveniach s výzvou, čo vyplýva aj z definície tejto komunikačnej funkcie.

Krabicový graf (graf 1) zobrazuje namerané a štatisticky spracované hodnoty základného tónu pre kombinované oslovenia, na základe ktorých je možné konštatovať, že hodnota základného tónu je vyššia v zápase ako v tréningu. Všetky tieto hodnoty sú štatisticky významné pri nepárovom T-testovaní na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ v porovnaní s hodnotou základného tónu získanou pri bežnej komunikácii trénera.

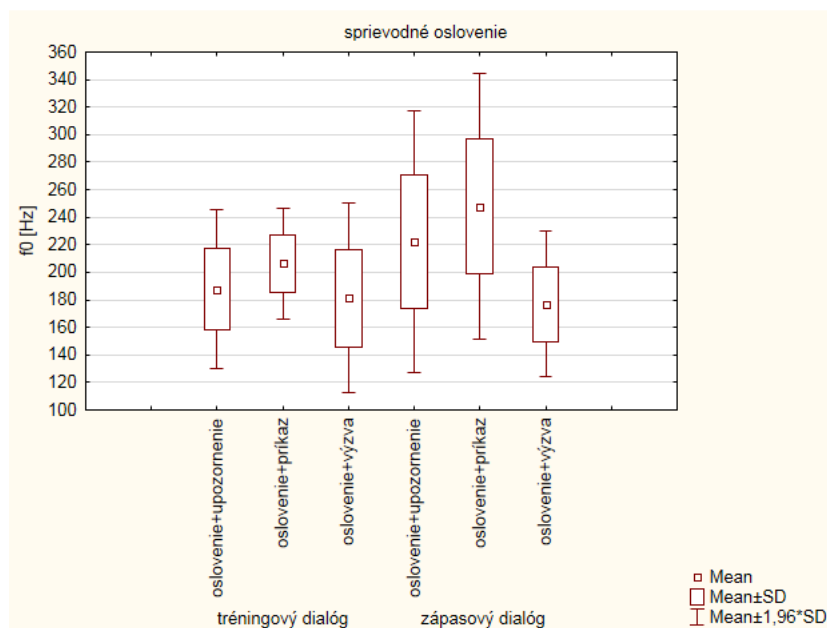
Graf 1 Krabicový graf porovnania priemernej hodnoty základného tónu f_0 meranej v [Hz] počas tréningového a zápasového dialógu v kombinovaných osloveniach s komunikačnými funkciami upozornenie, príkaz, výzva ako výstup z programu Statistica verzia 13.1.

Rozdiel v hodnote f_0 kombinovaného oslovenia s upozornením počas tréningovej komunikácie a bežnou komunikáciou je 85 Hz, čo predstavuje jej 64 % nárast. Rozdiel v priemernej hodnote f_0 kombinovaného oslovenia s upozornením, ktorý sme získali počas zápasovej komunikácie a matematicky spracovali, a hodnotou f_0 pri bežnej komunikácii je 70 Hz (53 % nárast). Rozdiel medzi kombinovaným príkazom počas tréningovej komunikácie a bežnou komunikáciou je 111 Hz, čo znamená 84 % nárast základného tónu. A medzi kombinovaným príkazom v zápase a bežnou komunikáciou je rozdiel 172 Hz (čo predstavuje 131 % nárast). Medzi kombinovanou výzvou počas tréningovej komunikácie a bežnou komunikáciou sme určili rozdiel 63 Hz, čo znamená 48 % nárast základného tónu. A medzi kombinovanou výzvou v zápase a bežnou komunikáciou 101 Hz (čo predstavuje 77 % nárast).

Krabicový graf (graf 2) zobrazuje namerané a štatisticky spracované hodnoty základného tónu v sprievodných osloveniach a aj v tomto prípade môžeme konštatovať, že hodnota základného tónu je vyššia v zápasovom dialógu ako v tréningovom. Všetky tieto hodnoty sú štatisticky významné pri nepárovom T-testovaní na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ v porovnaní s hodnotou základného tónu získanou pri bežnej komunikácii trénera.

Percentuálne rozdiely sú takéto: Rozdiel v hodnote základného tónu sprievodného oslovenia s príkazom počas tréningovej komunikácie a bežnou komunikáciou je 74 Hz, čo

predstavuje 56 % nárast f_0 . Rozdiel v priemernej hodnote základného tónu sprievodného oslovenia s príkazom, ktorý sme získali počas zápasovej komunikácie, a hodnotou f_0 pri bežnej komunikácii je 116 Hz (88 % nárast). Rozdiel v hodnote základného tónu sprievodného oslovenia s upozornením počas tréningovej komunikácie a bežnou komunikáciou je 56 Hz, čo predstavuje 42 % nárast f_0 . Rozdiel v priemernej hodnote základného tónu sprievodného oslovenia s upozornením, ktorý sme získali počas zápasovej komunikácie, a hodnotou f_0 pri bežnej komunikácii je 90 Hz (68 % nárast). Medzi sprievodným oslovením s výzvou počas tréningovej komunikácie a bežnou komunikáciou je rozdiel 49 Hz, čo znamená 37 % nárast základného tónu. A medzi sprievodným oslovením s výzvou v zápase a bežnou komunikáciou je rozdiel 45 Hz (čo predstavuje 34 % nárast).

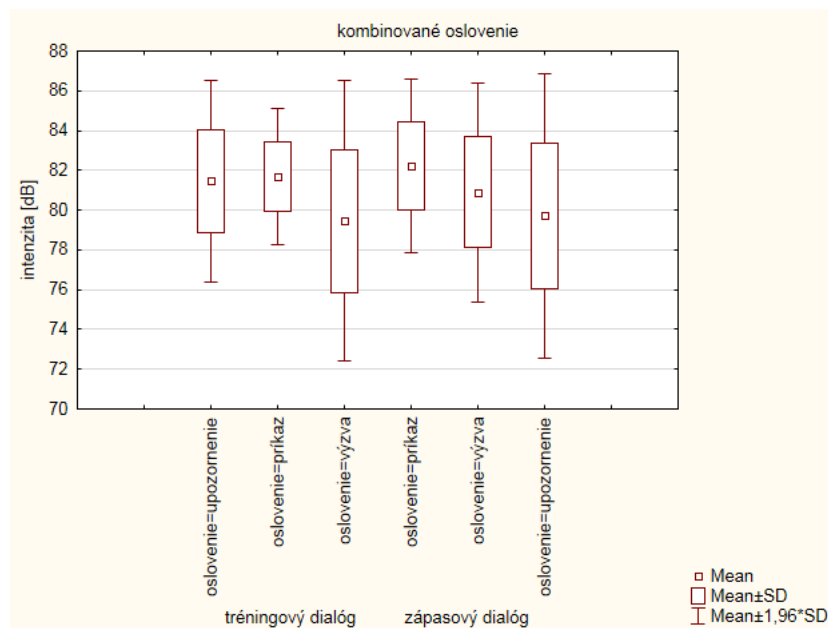
Graf 2 Krabicový graf porovnania priemernej hodnoty základného tónu f_0 meranej v [Hz] počas tréningového a zápasového dialógu v sprievodných osloveniach s komunikačnými funkciami upozornenie, príkaz, výzva ako výstup z programu Statistica verzia 13.1.

Ďalšou analyzovanou akustickou veličinou, ktorou je charakterizovaný trénerský mikrosociálny komunikačný register, je I – intenzita, ktorá patrí k suprasegmentom vznikajúcim silovou moduláciou hlasu. Taktiež tieto namerané a štatisticky spracované hodnoty sme porovnávali s priemernou hodnotou intenzity, ktorá bola získaná mimo trénerského dialógu pri bežnej komunikácii, pričom jej hodnota dosahovala 65 dB. Priemerné hodnoty intenzity spolu s minimálnymi a maximálnymi hodnotami, počtom meraných vzoriek a smerodajnou odchýlkou, ktoré boli získané z kombinovaných a sprievodných oslovení s upozornením, príkazom a výzvou počas tréningového a zápasového dialógu, sú zobrazené v tabuľke 4. Tieto hodnoty intenzity v porovnaní s hodnotami intenzity získanými pri bežnej komunikácii trénera výrazne stúpajú, pričom v zápasovom dialógu dosahujú vyššiu hodnotu ako v dialógu tréningovom.

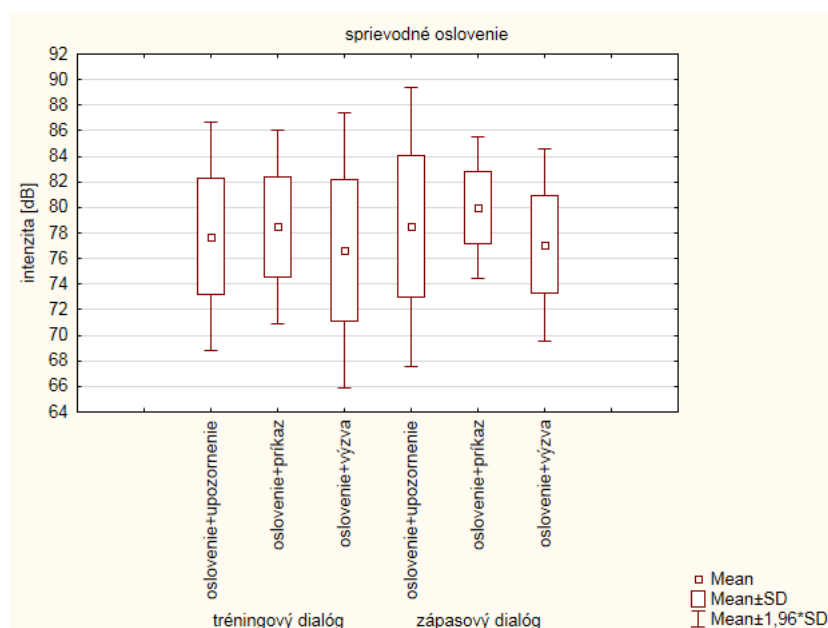
FUTBAL			intenzita [dB]				
			Mean	Min	Max	N	Std
tréningový dialóg	kombinované oslovenie	oslovenie = upozornenie	81	72	86	77	2,6
		oslovenie = príkaz	82	77	87	60	1,8
		oslovenie = výzva	79	70	86	85	3,6
	sprievodné oslovenie	oslovenie + upozornenie	78	66	85	140	4,5
		oslovenie + príkaz	78	65	88	449	3,9

zápasový dialóg	kombinované oslovenie	oslovenie + výzva	77	54	87	201	5,5
		oslovenie = upozornenie	80	66	87	189	3,7
sprievodné oslovenie	oslovenie = príkaz	82	73	87	519	2,2	
	oslovenie = výzva	81	73	89	272	2,8	
	oslovenie + upozornenie	79	43	86	201	5,6	
	oslovenie + príkaz	80	71	87	632	2,8	
	oslovenie + výzva	77	71	84	51	3,8	

Tabuľka 4 Priemerné, minimálne a maximálne hodnoty intenzity I a smerodajná odchýlka merané v [dB] a počet vzoriek počas tréningového a zápasového dialógu v kombinovaných a sprievodných osloveniach s upozornením, príkazom a výzvou

Graf 3 Krabicový graf porovnania priemernej hodnoty intenzity meranej v [dB] počas tréningového a zápasového dialógu v kombinovaných osloveniach s komunikačnými funkciami upozornenie, príkaz, výzva ako výstup z programu Statistica verzia 13.1.

Graf 4 Krabicový graf porovnania priemernej hodnoty intenzity meranej v [dB] počas tréningového a zápasového dialógu v sprievodných osloveniach s komunikačnými funkciami upozornenie, príkaz, výzva ako výstup z programu Statistica verzia 13.1.

Krubicové grafy (graf 3, graf 4) zobrazujú namerané a štatisticky spracované hodnoty intenzity rečového prejavu trénera v trénerskom komunikačnom registri, na základe ktorých je možné konštatovať, že aj hodnota intenzity je vyššia v zápase ako v tréningu a skúmané komunikačné funkcie sú realizované porovnateľnou hodnotou intenzity. Priemerná hodnota intenzity je v zápase vyššia aj z dôvodu prítomnosti divákov, a teda vyššieho šumu, takže tréner musí komunikovať s hráčmi vyššou intenzitou hlasu, aby nebola komunikácia negatívne ovplyvňovaná okolitým šumom a hráči správne vyhodnotili komunikačné funkcie.

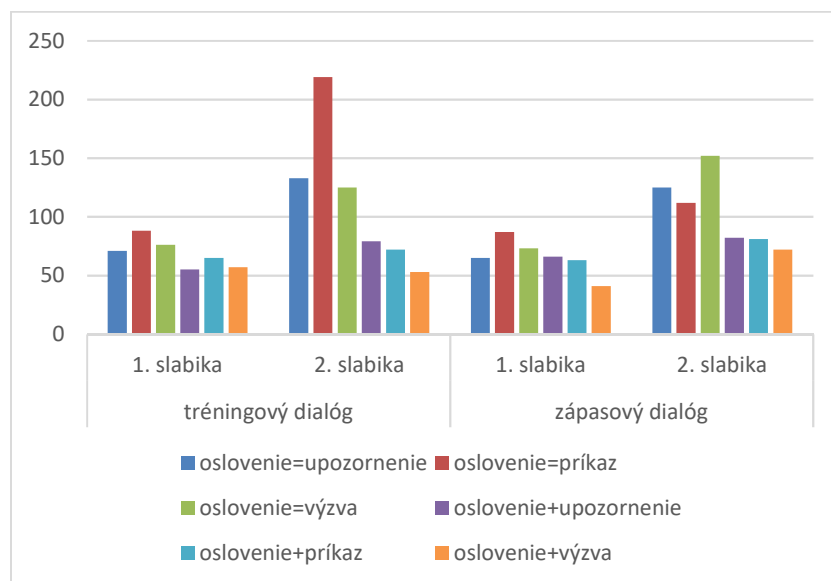
V kombinovaných osloveniach sme namerali v tréningu pri upozornení 25 % nárast intenzity, v zápase 23 %. Oslovenie s príkazom v tréningu aj v zápase má 26 % nárast intenzity a výzva je v tréningu realizovaná o 22 % vyššou hodnotou intenzity ako pri bežnej reči, v zápase je to 24 % nárast.

V sprievodných osloveniach s upozornením je v tréningovej komunikácii nárast hodnoty intenzity o 20 %, v zápase o 21 %. V osloveniach s príkazom narastá intenzita počas tréningu o 21 %, počas zápasu o 23 % a v osloveniach s výzvou je intenzita v tréningovej komunikácii o 18 % vyššia ako pri bežnej komunikácii trénera, v zápasovom dialógu predstavuje rozdiel 19 % nárast. Na základe týchto údajov vidíme, že kombinované oslovenia sa realizujú vyššou hodnotou intenzity rečového prejavu trénera, čo súvisí s opisom tohto komunikačného aktu – stoja samostatne (napr. *Kubo, Cimo, Kiko, Ma'ò*), na rozdiel od sprievodných komunikačných funkcií (napr. *Tomáš vyčkaj, Ďuso čiara, Kiko pod' hore, Cimo ideš*), kde môže (a často aj je) byť dôraz kladený na iné slovo ako oslovenie, čo následne zvyšuje hodnotu intenzity mimo oslovovací komunikačný akt.

Poslednou nami analyzovanou akustickou charakteristikou rečového prejavu v trénerskom komunikačnom registri je suprasegment kvantita, ktorý vzniká časovou moduláciou reči. Zaujímavým sa javí zistenie, že všetky skúmané oslovenia okrem jedného (*Domino*) sú dvojslabičné (*Cimo, Dávid, Dobiš, Domino, Drogba, Dušan, Ďuso, chlapci, Jojo, Kiko, Koki, Kravec, Kubo, Lipi, Luki, Marek, Martin, Mata, Ma'ò, Mišo, Niko, Slávo, Tomáš, Tome*) a okrem troch prípadov (*Dávid, Slávo, Tomáš*) išlo o krátke sonantické jadrá slabík. V skúmanej vzorke oslovení bola väčšina slabík otvorená. V rámci meraní kvantity sme sa sústredili na kvantitu v oboch slabikách a porovnávali sme ju s priemernou dĺžkou trvania slabík v slovenčine. Ako uvádzajú Slančová – Slančová (2014, s. 219): „vo všeobecnosti je jazykovým identifikačným znakom oslovenia proprium, apelatívum alebo deiktikum“. Analyzovali sme iba dvojslabičné oslovenia, ktoré boli realizované individuálnym oslovením hráča s použitím jeho rodného mena, priezviska, resp. prezývky (pozri vyššie) alebo kolektívnym oslovením – v našej výskumnej vzorke sa vyskytovalo iba jedno – *chlapci*. Vo väčšine prípadov sme zaznamenali predĺžovanie kvantity prvej aj druhej slabiky. Namerané a štatisticky spracované hodnoty kvantity merané v [ms] sú v tabuľke 5 a grafe 5.

kvantita [ms]	tréningový dialóg		zápasový dialóg	
	1. slabika	2. slabika	1. slabika	2. slabika
oslovenie = upozornenie	71	133	65	125
oslovenie = príkaz	88	219	87	112
oslovenie = výzva	76	125	73	152
oslovenie + upozornenie	55	79	66	82
oslovenie + príkaz	65	72	63	81
oslovenie + výzva	57	53	41	72

Tabuľka 5 Priemerné hodnoty kvantity prvej a druhej slabiky oslovenia merané v [ms] počas tréningového a zápasového dialógu v kombinovaných a sprievodných osloveniach s upozornením, príkazom a výzvou

Graf 5 Porovnania priemernej hodnoty kvantity meranej v [ms] počas tréningového a zápasového dialógu v kombinovaných a sprievodných osloveniach s komunikačnými funkciami upozornenie, príkaz, výzva ako výstup z programu MS Excel verzia 2016

Z grafu 5 vyplýva, že kvantita sonantických jadier oboch slabík v kombinovaných osloveniach dosahuje vyššie hodnoty oproti sprievodným osloveniam, čo taktiež súvisí s týmto typom komunikačnej funkcie, ktorá na rozdiel od sprievodnej stojí samostatne, a preto sa na nej vo zvýšenej miere prejavuje nárast hodnoty tohto suprasegmentu vznikajúceho časovou moduláciou rečového signálu. Ak porovnáваме hodnoty kvantity 1. a 2. slabiky, pozorujeme vyššie hodnoty v 2. slabike, ktoré sú výraznejšie opäť pri kombinovaných osloveniach. Ako príklad môžeme uviesť: [kubo:], [mata:], [cimo:] (pozri obrázok 1), [kiko:], [jojo:].

Záver a diskusia

Prvým cieľom výskumu bolo hľadať akustické vlastnosti kombinovaných a sprievodných oslovení s komunikačnými funkciami upozornenie, príkaz a výzva. V skúmanej vzorke mali najvyššie zastúpenie oslovenia s komunikačnou funkciou príkaz. Väčší výskyt oslovení sme pozorovali v zápasovom dialógu. Oslovenia s príkazom sa realizujú s najvyššou hodnotou f_0 v tréningovom aj zápasovom dialógu v kombinovaných i sprievodných komunikačných funkciách, čo súvisí s faktom, že príkaz patrí do ilokučného centra trénerského komunikačného registra k príkazovým intenciám so strednou mierou naliehavosti. V porovnaní s výzvou, ktorá sa oproti príkazu líši iba nižšou mierou naliehavosti, pozorujeme v hodnote základného tónu aj v hodnote intenzity vyššie namerané hodnoty intonačných veličín pri osloveniach s príkazom (pozri tabuľky 2, 4, resp. grafy 1 – 4).

Najmenšiu intenzitu si vyžadujú oslovenia s výzvou. Komunikačné funkcie s vyššou mierou naliehavosti (príkaz) sa v realizácii oslovenia prejavujú vyššou intenzitou v oboch typoch trénerského dialógu. I pri tejto akustickej veličine pozorujeme zvýšenú dynamiku komunikácie trénera s hráčmi počas zápasového dialógu.

„Aj v komunikácii trénera a hráčov sa ukázalo, že pozícia sprievodného oslovenia má vplyv na jeho ilokučnú silu. Ak je oslovenie na začiatku, je výraznejšia jeho adresnosť, posilňovaná zároveň dlhšou pauzou medzi oslovením a výpoveďou, ktorú uvádza; pozícia na konci bez pauzy medzi úvodnou výpoveďou a oslovením dáva vyniknúť skôr obsahu a ilokučnej sile výpovede, ktorá predchádza oslovenie“ (Slančová – Slančová 2014, s. 223).

Ďalším z cieľov výskumu bolo hľadať rozdiely v akustickej realizácii kombinovaných a sprievodných oslovení v tréningovom a zápasovom dialógu. Namerané údaje, ktoré sa nachádzajú v tabuľkách 2 – 4, sme porovnávali a rozdiely sú zachytené v grafoch 1 – 5. Z grafov vyplýva, že hodnota základného tónu je vyššia v zápasovom dialógu vo všetkých pozorovaných osloveniach v kombinovaných aj sprievodných komunikačných funkciách, čo súvisí so samotným typom trénerského dialógu, kde zápasový dialóg má vo vzťahu k bezprostrednému dosiahnutiu úspechu vyššiu dôležitosť ako tréningový dialóg, čo sa prejavuje aj na dynamike komunikácie trénera s hráčmi.

Výsledky fonetickej analýzy intonačných vlastností poukazujú na existenciu akustických rozdielov v realizácii porovnávaných komunikačných funkcií. Všetky merané a následne štatisticky spracované intonačné veličiny (f_0 , I) sú štatisticky významné pri nepárovom T-testovaní na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ v porovnaní s hodnotou f_0 a I získanou pri bežnej komunikácii trénera. Aj medzi jednotlivými komunikačnými funkciami existuje štatisticky významný rozdiel, taktiež porovnanie akustických veličín v tréningovom a zápasovom dialógu vykazuje rozdielnosť, ktorá je štatisticky významná pri hladine významnosti $\alpha = 0,05$. Štatistické vyhodnocovanie sa realizovalo v programe Statistica verzia 13.1. Všetky tieto akustické rozdiely sú zároveň percepčne vnímateľné. Z výskumov Merhauta et al. (1964), Špeldu (1978) a následne Janotu (in: Sabol – Zimmermann, 1994, s. 44) vyplývajú minimálne hodnoty, na základe ktorých môžeme vnímať zmenu výšky tónu (1 Hz), intenzity (1 – 3 dB) a kvantity (10 – 40 ms). Všetky skúmané oslovenia sú realizované s vyššou hodnotou základného tónu aj intenzity v zápasovom dialógu v porovnaní s tréningovým dialógom. Vyššia miera naliehavosti komunikačného aktu sa prejavuje zvýšenou hodnotou základného tónu a intenzity v tréningovom a ešte výraznejšie v zápasovom dialógu. Nakoniec uvádzame, ako sa menia percentuálne hodnoty intonačných charakteristík trénerského komunikačného registra v porovnaní s bežnou komunikáciou trénera, ktorá stojí mimo tréningového a zápasového dialógu, pričom sa zaoberá témami, ktoré nesúvisia so športovou komunikáciou. Z tabuliek 2 a 4 vyplýva výraznejšia zmena intonačných charakteristík v zápasovom dialógu oproti bežnej komunikácii trénera, kde pozorujeme nárast základného tónu pri kombinovaných osloveniach v rozsahu 53 – 131 %, zatiaľ čo nárast základného tónu v tréningovom dialógu je v rozsahu 42 – 84 %. Pri sprievodných osloveniach sú rozsahy zmien menej výraznejšie: v zápase 34 – 88 % a počas tréningu 37 – 56 %. Nárast intenzity v zápasovom dialógu v kombinovaných osloveniach je v rozsahu 23 – 26 %, v tréningovom dialógu 22 – 26 % oproti bežnej komunikácii trénera. Sprievodné oslovenia sú realizované nárastom intenzity počas zápasu v rozsahu 19 – 23 % a počas tréningu 18 – 21 %.

Posledným cieľom výskumu bolo hľadať rozdiely v realizácii kvantity v komunikačných aktoch jednotlivých oslovení. Kvantita vykazuje predĺžovanie sonantických jadier krátkych slabík, pričom pozorujeme výraznejšie predĺžovanie druhej slabiky (pozri tabuľku 5). Dĺžka trvania sonantických jadier sa pohybuje na hornej hranici priemernej kvantity v slovenčine, resp. ju (v niektorých prípadoch aj výrazne – kombinované oslovenie s príkazom v tréningovom dialógu – pozri tabuľku 5) prevyšuje. Na základe výsledkov výskumu Sabola (1984) môžeme hovoriť o optimálnom trvaní krátkej sonanty v rozmedzí 60 – 100 ms a dlhej sonanty 100 – 140 ms pre spisovnú slovenčinu. Z výskumu Kraviarovej (2014), ktorý realizovala na rečových prejavoch moderátorov v spravodajstve verejnoprávneho Slovenského rozhlasu (Rádio Regina), vyplýva hodnota priemernej kvantity

krátkych sonánt 73 ms a dlhých sonánt 102 ms. Samotnú realizáciu kvantity však ovplyvňujú aj ďalšie faktory, ako jazykový štýl, frázovanie textu (jeho členenie na menšie úseky), poradie dlhej slabiky v slove, hláskové okolie sonantickej fóny a vzájomné spolupôsobenie suprasegmentov (kvantita – tempo, kvantita – dôraz, kvantita – prízvuk) (Gregová 2012, s. 43, 93; Smoláková 2017). Kvantita sa prejavila príznakovým predlžovaním najmä druhej slabiky, ktoré do výraznej miery súvisí s emocionálnym nasadením rečového prejavu trénera počas komunikácie s hráčmi a do istej miery aj s jeho individuálnym personálnym štýlom. Zistené príznakové predlžovanie kvantity môžeme pripísať taktiež využívaniu suprasegmentu emfáza, ktorý sa akusticky prejavuje aj predlžovaním kvantity sonantických jadier slabík. Toto emocionálne nasadenie je výraznejšie v zápasovom dialógu, preto v ňom pozorujeme dlhšiu kvantitu sonantických jadier a v porovnaní kombinovaných a sprievodných oslovení je výraznejšie v samostatne stojacich osloveniach.

Nemôžeme zabúdať na skutočnosť, že rečový prejav trénera súvisí do výraznej miery s jeho individuálnym štýlom, ale i napriek tomu pozorujeme určité zákonitosti (opísané vyššie), ktoré pripisujeme trénerskému komunikačnému registru (Kraviarová 2016; Kraviarová 2017a; Kraviarová 2017b).

Na záver je potrebné si uvedomiť, že skúmané komunikačné funkcie oslovovacích aktov trénerského komunikačného registra sa nedejú samostatne, ale pri ich realizácii spolupôsobia aj ostatné prozodické vlastnosti, ako tempo, prízvuk, dôraz, emfáza, timbre a k neoddeliteľným zložkám komunikácie je potrebné zaradiť tiež neverbálnu komunikáciu (najmä kinetickú), ktorá sprevádza verbálnu komunikáciu a miestami je dynamickejšia a dosahuje výraznejší účinok ako komunikácia slovná.

Literatúra:

- BOERSMA, P. – WEENINK, D.: Praat: Doing Phonetics by Computer [Computer program]. 1992 – 2018, verzia 6.0.37. [Cit. 2018-20-05.] Dostupné na internete: <<http://www.praat.org>>
- DELL Inc. Dell Statistica (data analysis software system) [Computer program]. 2016, verzia 13. [Cit. 2018-06-01.] Dostupné na internete: <<http://software.dell.com>>
- DEVITO, J. A. (2008): *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada.
- FREY, L. R. – BOTAN, C. H. – KREPS, G. L. (2000): *Investigating Communication: An Introduction to Research Methods*. 2nd edition. Cambridge: Pearson.
- GREGOVÁ, R. (2012): *Kvantita v slovenčine a angličtine*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach.
- JANOUŠEK, J. (1988): *Sociální psychologie*. Praha: SPN.
- KRAVIAROVÁ, M. (2014): Analýza časovej modulácie hlasu v rozhlasovom spravodajstve. In: *Jazyk a kultúra*, 5/19–20. [Cit. 2018-10-06.] Dostupné na internete: <http://www.ff.unipo.sk/jak/19-20_2014/Kraviarova_studia.pdf>
- KRAVIAROVÁ, M. (2016): Akustické vlastnosti oslovenia ako sprievodnej komunikačnej funkcie v trénerskom komunikačnom registri. In: *Jazyk a kultúra* 7/27–28, s. 44 – 52. [Cit. 2018-12-06.] Dostupné na internete: <http://www.ff.unipo.sk/jak/27-28_2016/Marianna_Kraviarova_studia.pdf>
- KRAVIAROVÁ, M. (2017a): Akustické vlastnosti rečového signálu v skúmaných komunikačných aktoch oslovenia trénerského komunikačného registra. In: *Médiá a text 6. I. časť. Zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 46–53. [Cit. 2018-12-06.] Dostupné na internete: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Peknusiakova2/subor/Kraviarova.pdf>>
- KRAVIAROVÁ, M. (2017b): Oslovovacie komunikačné akty a ich zvuková charakteristika v trénerskom komunikačnom registri. In: O. Orgoňová – A. Bohunická – G. Múcsková – K. Mužiková – Z. Popovičová Sedláčková (eds.): *Jazyk a jazykoveda v súvislostiach = Language and linguistics in connexions: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie = conference proceedings from international scientific conference*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 187–200. Dostupné na internete: <<http://stella.uniba.sk/texty/JaJvS.pdf>>
- LEŠKA, D. (2005): *Sociológia športu*. Bratislava: ICM Agency.

- MERHAUT, J. a kol. (1964): *Příručka elektroakustiky*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury.
- MIKULÁŠTÍK, M. (2010): *Komunikační dovednosti v praxi*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada.
- SABOL, J. (1984): Kvantita v spisovnej slovenčine. In: J. Mistrík (ed): *Studia Academica Slovaca*. 13. Prednášky XX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Alfa, s. 511–533.
- SABOL, J. – ZIMMERMANN, J. (1994): *Komunikačný štatút prízvuku v spisovnej slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta UPJŠ.
- SKARNITZL, R. – ŠTURM, P. – VOLÍN, J. (2016): *Zvuková báze řečové komunikace. Fonetický a fonologický popis řeči*. Praha: Karolinum.
- SLANČOVÁ, D. – KRAVIAROVÁ, M. (2017): Zvuková charakteristika oslovenia v trénerskom komunikačnom registri. In: B. Chocholová – L. Molnár Satinská – G. Múcsková (eds.): *Jazyk a jazykoveda v pohybe II: zborník z medzinárodnej konferencie (Socio)lingvistika – perspektívy, limity a mýty*. Smolenice 11. – 13. 4. 2016. Bratislava: Veda, s. 224–237.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti: pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta športu.
- SLANČOVÁ, D. – ZAJACOVÁ, S. (2007): Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa. In: O. Orgoňová (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 6. – 7. 9. 2007 na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, s. 153–163.
- SMOLÁKOVÁ, V. (2017): Prejavy kvantity v akusticko-auditívnom texte. In: *Médiá a text 6: zborník príspevkov: I. časť*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. [Cit. 2018-11-06.] Dostupné na internete: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Peknusiakova2/subor/Smolakova.pdf>>
- ŠPELDA, A. (1978): *Hudební akustika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Summary

Acoustic Characteristics of Addressing in the Coach's Communication Register

This paper focuses on the sound level of addressing communication acts in the coach's communication register, which takes place during communication between the coach and the pubescent players practicing team ball games – football – in training and game dialogues. Speech analysis was focused on prosodic phenomena that arose by tone, power, and time modulation of speech. Sound recordings were analysed in the Praat program and then statistically evaluated by the Statistica program. The aim of the research is to show the differences in the acoustic realization of the addressing communication acts in the coach's microsocial communication register within training and game dialogues.

Tento text bol vytvorený realizáciou projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Společenská odpovědnost u profesionálních sportovních klubů v České republice

Vilém Kunz

University of Finance and Administration, Prague

kunz.vilem@seznam.cz

Klíčová slova: sport, společenská odpovědnost organizací, AC Sparta Praha, FK Teplice, HC Sparta Praha, Sportovní klub Baťa, stakeholderi

Key words: sport, Corporate Social Responsibility, AC Sparta Praha, FK Teplice, HC Sparta Praha, Sportovní klub Baťa, stakeholders

Úvod

Zintenzivnění požadavků ze strany zúčastněných stran na sportovní organizace je považováno za jeden ze zásadních a kritických faktorů turbulentních změn v prostředí fungování sportovních organizací, kterému musí jejich managementy věnovat zvýšenou pozornost. V praxi se jedná o celou řadu souvisejících otázek, ať v podobě zvýšené pozornosti médií směrem k neetickým praktikám či silnějšího zájmu fanoušků o sociální aspekty fungování sportovních organizací, se kterými se v současné době musí vedení sportovních organizací zabývat.

Zejména špičkové sportovní kluby jsou vystaveny intenzivnímu zájmu a také kontrole ze strany masmédií, respektive široké veřejnosti, která je jejich prostřednictvím nepřetržitě informována téměř o všem, co nějakým způsobem souvisí s jejich činností.

V posledních letech je možné i kvůli některým odhaleným korupčním skandálům ze sportovního prostředí pozorovat sílící tlak ze strany široké veřejnosti směrem k etickým a sociálním aspektům spojeným s fungováním sportovních organizací. Také rostoucí komercializace a medializace ve sportu, kdy sponzoři či investoři přinášejí do sportu nejen finanční prostředky, ale spojují s ním i svoje jméno a dobrou pověst, vytváří zvýšený tlak na sportovní organizace, aby jejich fungování bylo společensky odpovědné.

Společenská odpovědnost ve sportu

Řada autorů (Filizöz – Fisne, 2011; Blumrodt a kol., 2010) se domnívá, že profesionální sportovní kluby by měly v dnešní době stejně jako podniky z jiných odvětví považovat společenskou odpovědnost (corporate social responsibility, dále jen CSR) za nedílnou součást svého řízení a také za jednu z efektivních cest k rozvíjení vztahů se stakeholdery¹

Podle některých odborníků je poněkud překvapující, že CSR v oblasti sportu je na rozdíl od problematiky společenské odpovědnosti podniků, která si získala pozornost vědy a výzkumu již před více než půl stoletím, věnována pozornost až relativně nedávno (Paramio-Salcines – Babiak – Walters, 2013). Až na počátku 21. století se postupně začala objevovat odborná literatura věnující se problematice společenské odpovědnosti ve sportu (Babiak – Wolfe, 2009; 2008; Walker – Kent, 2009).

I výzkumná činnost se v této oblasti v posledních letech poměrně intenzivně a různorodě rozvíjí. Zatímco první výzkumy se zaměřily zejména na identifikaci hlavních charakteristik a specifíků CSR ve sportu (Bradish – Cronin, 2009; Godfrey, 2009), následně se výzkumníci soustředili i na možnosti využívání CSR v průběhu konkrétních sportovních

¹ Zainteresané osoby – jedná se o všechny subjekty, které ovlivňují či jsou ovlivněny dopady činností daného podniku.

událostí či v rámci vybraných významných sportovních ligových soutěží (například Sheth – Babiak, 2010; Tacon – Walters, 2010).

Na americkém kontinentu se již po mnoho desetiletí většina tamních týmů z nejnámějších profesionálních ligových soutěží (např. z NBA, NHL, NFL či MLB) zapojuje do některých oblastí CSR, přičemž se zejména jedná o různorodé filantropické a komunitní aktivity (např. iniciativa NBA Cares či CSR program NHL Hockey Fights Cancer). I v evropském sportovním prostředí bychom mohli nalézt v historii různé zajímavé iniciativy na poli CSR, za všechny je možné jmenovat například dlouhodobý závazek anglické fotbalové Premier League k angažovanosti v oblasti CSR prostřednictvím programu Football in Community, který se začal rozvíjet již v osmdesátých letech minulého století (Breitbarth – Harris, 2008). Teprve až v posledních letech však dochází k opravdu rapidnímu a globálnímu nárůstu angažovanosti v oblasti CSR napříč širokým spektrem různých typů sportovních organizací.

Také pro řadu úspěšných sportovců se stala angažovanost na poli CSR běžnou součástí jejich „high-profile“. Někteří z nich stále častěji zakládají i charitativní nadace, které zaštiťují mnohdy nejen svým věhlasným jménem, ale sami je i velmi štedře finančně podporují (Kott, 2005).

CSR se také postupně stává mnohem významnější součástí agendy mnoha sportovních řídicích orgánů, včetně těch s mezinárodním dosahem. Stejně tak se stále více využívá ve spojitosti s různými CSR iniciativami i věhlas a celosvětová sledovanost významných mezinárodních sportovních akcí (Bayle, 2015). Např. Mezinárodní olympijský výbor v roce 2000 uspořádal první „zelené“ olympijské hry v australském Sydney. Zároveň přijal ve spojitosti s pořádáním budoucích olympijských klání kontinuální závazek provádět pravidelný monitoring a reporting směrem k jejich dopadům na životní prostředí (Slack, 2014).

Dalším příkladem může být v posledních letech i řada iniciativ v oblasti CSR ze strany mezinárodních fotbalových řídicích orgánů. Světová fotbalová asociace FIFA zahájila v roce 2006 (i v souvislosti s budoucím mistrovstvím světa ve fotbale v Jihoafrické republice) CSR iniciativu „Win in Africa with Africa“, zaměřenou na pomoc s řešením řady společenských problémů na africkém kontinentu (Walker a kol., 2012).

I některé významné profesionální ligy (a to nejen na americkém kontinentu, ale například i v Evropě), ať již jde o nejvyšší fotbalové ligové soutěže v Anglii či v Německu), stejně jako jejich účastnické kluby se zejména v posledních letech mnohem intenzivněji angažují v různorodých CSR iniciativách (Babiak – Trendafilova, 2011).

Argumenty pro podporu CSR ve sportu

Řada akademiků (například Smith – Westerbeek, 2007; Trenberth, 2011) se domnívá, že rostoucí zájem o CSR v oblasti sportu v posledních letech, stejně jako v současnosti již poměrně prominentní postavení sportovního průmyslu v této oblasti je ovlivněno i vzájemnou velmi silnou vazbou mezi CSR a sportem.

Tacon – Walters (2010) si myslí, že existuje mnoho racionálních důvodů pro těsnou integraci sportu a CSR. Platí to vzhledem k významné roli sportu v dnešní postmoderní společnosti, která může být využita i při řešení různorodých společenských problémů. Stejně tak se velmi často argumentuje (Babiak – Wolfe, 2009, Kolyperas – Morrow – Sparks, 2015), že sportovní průmysl se vyznačuje některými specifickými atributy, které se liší od těch, jež je možné najít ve většině jiných odvětví.

Sportovní oblast přitahuje publikum na místní, regionální i globální scéně, což poskytuje jedinečnou příležitost pro oslovení široké veřejnosti s naléhavými společenskými problémy. Navíc zde často dochází i k vytváření velmi silného afektivního spojení mezi sportovními organizacemi a jejich fanoušky, z čehož mohou těžit nejen sponzoři, ale i okolní společnost (Walker – Kent, 2009).

Vzhledem k zájmu a velmi často až iracionální vášni, které sportovní prostředí a jeho hvězdy u fanoušků vytváří, navrhuje Sheth – Babiak (2009), aby sportovci propagovali například zdravý životní styl či další prospěšné věci, neboť mohou získat mnohem větší pozornost recipientů, než je tomu v jiných oblastech.

Smith – Westerbeek (2007), kteří se zabývali možnostmi využití sportu jako vhodného prostředku pro CSR, identifikovali specifické rysy sportu, jež předurčují sportovní oblast k tomu, aby se stala vhodným prostředkem pro realizaci společensky odpovědných aktivit nejen z hlediska jejich možného vlivu na efektivní dopad CSR aktivit. Mezi tyto jedinečné znaky sportu jako vhodného prostředku CSR je možné zařadit podle Smith – Westerbeek (2007) např. zájem masmédií, atraktivitu sportu pro mládež, pozitivní zdravotní dopady sportu či to, že přispívá ke zlepšení kulturního porozumění a integraci.

Motivace sportovních organizací k CSR

CSR bývá často považováno především za efektivní prostředek při vytváření pozitivního image sportovních organizací, včetně větší mediální přitažlivosti a publicity (Babiak – Trendafilova, 2011).

Podle Babiak – Wolfe (2006, 2009) lze také za jeden z nejdůležitějších motivů k zapojení sportovních organizací do CSR aktivit považovat snahu o zlepšení vztahů s klíčovými stakeholdery, ať již se jedná o firemními sponzory, municipality, okolní komunity a samozřejmě i fanoušky sportovních klubů.

Řada autorů (například Desbordes – Ohl – Tribou, 2004, Levermore – Moore, 2015) uvádí, že hlavním důvodem, proč se mnoho sportovních organizací zapojuje do CSR aktivit, je jejich snaha vyhnout se různým regulačním či legislativním opatřením, která se mohou dotýkat jejich fungování, nebo jejich účinky snížit. CSR může sportovním organizacím v tomto směru pomoci k získání souhlasu klíčových regulačních institucí nebo legislativních orgánů (Babiak – Trendafilova, 2011).

Dalším z motivů k implementaci principů CSR do řízení sportovních organizací může být i snaha pozitivně ovlivnit vývoj jejich vnitřního prostředí, včetně posílení organizační kultury a etiky či rozvoje dobrovolnických a filantropických aktivit zaměstnanců sportovních organizací (Porter – Kramer, 2002). Může to následně pomoci k získání statutu žádaného zaměstnavatele, na něhož jsou hráči, trenéři i ostatní zaměstnanci sportovní organizace hrdí (Babiak – Iova, 2008).

Mnoho dalších významných zahraničních studií se snažilo identifikovat i jiné možné motivy pro zapojení sportovních organizací do CSR aktivit (Pharr – Lough, 2012; Godfrey, 2009; Walker – Kent, 2010). Může se jednat například o snahu:

- Nabídnout přidanou hodnotu pro stávající sponzory či větší šance přilákat nové dlouhodobé sponzory.
- Získat nové možnosti financování.
- Uspořit náklady na provoz a energie.
- Lépe řídit potenciální rizika.
- Odlišit se od ostatních sportovních organizací, respektive snažit se získat významné konkurenční výhody.

Vedle toho se řada z nich zabývala bližším zkoumáním toho, zda sportovní organizace k tomu, aby se zapojily do společensky odpovědných aktivit, přiměly spíše interní či externí faktory. Například Babiak – Wolfe (2009) ve svém výzkumu realizovaném mezi vybranými zástupci klubů ze čtyř nejuznávanějších amerických profesionálních ligových soutěží (NFL, MLB, NHL a NBA) prokázali, že existují poměrně silné vnější tlaky na sportovní organizace, aby se zapojily do CSR. Tento tlak přichází od řady zúčastněných stran (včetně sponzorů či

představitelů municipalit), na jejichž chování a náklonnosti jsou sportovní organizace většinou značně závislé.

CSR a sport v České republice

Již v historii České republiky můžeme najít řadu významných nejen podnikatelských, ale též filantropických osobností, které se snažily pomoci výrazně zlepšit život v okolním prostředí, včetně podpory sportu (Kunz, 2018). V souvislosti s uplatňováním principů společensky odpovědného podnikání bývá v naší historii zmiňována zejména osobnost Tomáše Baťa, zakladatele slavného obuvnického podniku. Firma Baťa se snažila o zajištění komplexní péče o své spolupracovníky, včetně podpory provázanosti jejich pracovního a osobního života. Ve firmě byl velmi výrazně podporován i kulturní a sportovní život zaměstnanců, kteří mohli bezplatně navštěvovat četná kulturní či sportovní zařízení, jež se postupně začínala budovat (Kunz, 2012).

V roce 1924 založil Tomáš Baťa Sportovní klub SK Baťa se sídlem ve Zlíně, který se stal v republice jedním z největších klubů své doby a který vychoval řadu vynikajících sportovců (například v následujících letech zde vyrostla výborná generace fotbalistů, rohovníků či atletů), kteří jej úspěšně reprezentovali nejen v tuzemsku, ale i v zahraničí. Vedle toho firma Baťa postupně investovala do klubu nemalé finanční prostředky, včetně výstavby řady moderních sportovišť, která patřila tehdy k těm nejlepším nejen na Moravě. SK Baťa si získal poměrně velmi rychle velkou oblibu nejen mezi zaměstnanci firmy Baťa, ale i mezi širokou veřejností.

Zmapování současné situace v uplatňování CSR v českém profesionálním sportu se opíralo jak o obsahovou analýzu řady relevantních zdrojů (např. webové stránky, tiskové zprávy), tak i na základě individuálních rozhovorů s vybranými zástupci managementu předních fotbalových a hokejových klubů v ČR či s předsedkyní spolku Každý koš pomáhá.

Za jednu z poměrně unikátních charitativních iniciativ v českém sportovním prostředí, která vznikla ve spolupráci s Českou basketbalovou federací a basketbalovými kluby již v roce 2007, lze považovat projekt Každý koš pomáhá. Tento projekt se snaží již více než deset let spojit tuzemské basketbalové prostředí s pomocí těm, kteří se ocitli ve složité životní situaci. Principiálně je založen na modelu finančního dárcovství, přičemž výše finančních příspěvků jednotlivých týmů naší nejvyšší basketbalové soutěže mužů se odvíjí od počtu nastřílených bodů v jednotlivých střetnutích. Do projektu se mohou tradičně zapojovat i diváci basketbalových televizních přenosů, kteří chtějí finančně podpořit dobrou věc.

Také některé hokejové kluby v České republice realizují některé společensky odpovědné aktivity. Poměrně aktivní je v této oblasti zejména HC Sparta Praha, která se v roce 2009 rozhodla po vzoru zámožské NHL, jako úplně první sportovní klub v České republice, realizovat projekt na podporu složek Integrovaného záchranného systému s názvem Sparta vzdává hold. Tento projekt je každoročně určen pro tisíce hasičů, policistů, záchranářů a zástupců armády, kterým HC Sparta věnuje pozvání na dva vybrané domácí zápasy. Další CSR iniciativou tohoto klubu je projekt Spartaňská krev. Jedná se o tradiční charitativní akci na podporu dárcovství krve, na které klub spolupracuje již od roku 2007. V roce 2018 se do této CSR iniciativy navíc zapojily i další sportovní oddíly Sparty. Tradičně v období vánočních svátků je na Spartě odehráno extraligové utkání, které je věnované dětem z dětských domovů. Ty si mohou vyzkoušet v rámci akce Spartaňský Ježíšek, jak to skutečně funguje v zákulisí během samotného extraligového klání. HC Sparta v roce 2017 založila i Nadační fond HC Sparta, jehož hlavním cílem je komplexně podporovat spartaňskou mládež, ať již se jedná o podporu mladých hráčů v neočekávané životní situaci či ze sociálně slabších poměrů.

V současnosti jeden z neúspěšnějších tuzemských hokejových klubů, HC Oceláři Třinec, založil v roce 2016 za účelem vytváření podmínek pro dlouhodobý, stabilní a koncepční rozvoj a podporu třineckého mládežnického hokeje Nadační fond Oceláři. Jednou z prvních aktivit tohoto fondu se stala podpora mládežnického projektu Oceláři v rodinách, jehož cílem je ubytovávat mladé hokejisty, kteří přišli do klubu z různých koutů republiky, do spolupracujících rodin.

Podíváme-li se na aktivity českých prvoligových fotbalových klubů v této oblasti, zatím se systematicky zapojují do CSR iniciativ jen některé z nich. Jedním z nich je i historicky sportovně neúspěšnější fotbalový klub u nás, AC Sparta Praha, který realizuje dlouhodobě řadu zajímavých CSR projektů, jež jsou zaměřeny zejména na tyto skupiny stakeholderů:

- Bývalí hráči Sparty – klub v roce 2013 založil Nadační fond AC Sparta Praha, jenž se snaží podporovat bývalé hráče klubu, kteří se ocitli ve zdravotní či sociální nouzi.
- Děti a mládež – na tuto skupinu je zaměřena největší část CSR projektů klubu. Klub spolupracuje s dětskými domovy v celé České republice či prostřednictvím CSR projektu Sparta základ života se snaží nejen odpovědně vychovávat nové fanoušky fotbalu, ale navázat i užší spolupráci s téměř třemi desítkami škol v Praze.
- Obyvatelé okolí stadionu na Letné – klub směřuje své CSR aktivity i k místním komunitám. Za všechny je možné zmínit finanční příspěvek na renovaci historického kolotoče na Letné či nákup osobního automobilu pro Pečovatelské centrum Prahy
- Senioři a zdravotně postižení – např. dlouhodobá spolupráce s domovem důchodců Sue Ryder, včetně pomoci s pořádáním fotbalového turnaje Sue Ryder Charity Cup, jehož celý výtěžek putuje na provoz tohoto domova důchodců.

Vedle toho se rozvinula spolupráce i s Nadací Jedličkova ústavu.

Do celé řady CSR iniciativ se snaží dlouhodobě zapojovat i další stabilní účastník nejvyšší české fotbalové ligy FK Teplice, což je silně determinováno i filozofií jejich vlastníka, skupiny AGC, která vnímá svoji podporu teplického fotbalu jako nedílnou součást své regionální společenské odpovědnosti. Klub se snaží o maximální transparentnost a důvěryhodnost směrem ke všem stakeholderům.

Další iniciativou na poli CSR je i rozvíjení spolupráce tohoto klubu s Univerzitou J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Tato vzájemná spolupráce, která je v České republice poměrně ojedinělou záležitostí, se dotýká například oblasti biomechaniky a zdravotních věd, marketingu, designu či pedagogicko-trenérské činnosti.

Hráči teplického áčka se pravidelně zapojují do dobročinných akcí či do akcí s dětmi a mládeží. Každoročně navštěvují festival Hájský kohout pro klienty z ústavů sociální péče nebo Dětský domov v Krupce. Pravidelně pak teplický stadion navštěvují žáci základních škol z regionu, kteří mají možnost pohovořit s hráči a prohlédnout si zázemí klubu. Hráči teplického klubu se zapojují i do charitativní akce McHappy Day, která podporuje financování ubytovacích kapacit pro dlouhodobě nemocné děti a jejich rodiny. V roce 2016 začal FK Teplice spolupracovat s nadací Konto Bariéry, jejichž červené nosy se prodávají na e-shopu klubu. Klub podporuje také nadaci Diahelp pro děti postižené cukrovkou či nadaci Tlapka pro opuštěná zvířata.

Na podzim 2017 se FK Teplice zapojil také do podpory projektu #newlegs, který se snaží shromáždit od dárců finanční prostředky na koupi nových odlehčených sportovních protéz pro dívku z nedalekého Oseka, která onemocněla meningitidou, kvůli které jí byly amputovány nohy v bérkách. Nejednalo se jenom o pomoc publicitou, ale i o další snahy, které vygradovaly při posledním podzimním zápase s Plzní, při němž klub věnoval z každé prodané vstupenky 10 Kč. Výslednou vybranou částku ze vstupného navíc vlastník klubu, skupina AGC, ještě zdvojnásobila a celá částka byla zaslána na transparentní účet projektu.

Na začátku sezóny 2018/2019 přišel teplý fotbalový klub s novou CSR iniciativou Žluto-modrá splněná přání, který se snaží nejen naplnovat nově vytvořené motto „FKT více než fotbal“, ale zejména potěšit ty, kteří se snaží hrdinsky bojovat s nástrahami osudu, ať již se jedná o vážnou nemoc, handicap či to, že nepoznali nebo přišli o své rodinné zázemí.

Závěr

Walker – Kent (2009) očekávají, že oblast sportovního průmyslu poskytne v příštích letech jak mnoho nových perspektiv pro další studium CSR, tak i příležitosti pro další efektivní uplatňování CSR v praxi sportovních organizací.

V současném českém profesionálním klubovém sportu jsou aktivity na poli společenské odpovědnosti zatím spíše ojedinělou záležitostí, nicméně i přesto v českém sportovním prostředí najdeme již některé zajímavé a inspirativní aktivity z této oblasti.

Literatura:

- BABIAK, K. – TRENDAFILOVA, S. (2011): CSR and Environmental Responsibility: Motives and Pressures to Adopt Green Management Practices. In: *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 18/1, s. 11–24.
- BABIAK, K. – WOLFE, R. (2009): Determinants of Corporate Social Responsibility in Professional Sport: Internal and External Factors. In: *Journal of Sport Management*, 23/1, s. 717–742.
- BAYLE, E. (2015): Olympic Social Responsibility: A Challenge for the Future. In: *Sport in Society*, 19/6, s. 752–766.
- BLUMRODT, J. – DESBORDES, M. – BODIN, D. (2010): The Sport Entertainment Industry and Corporate Social Responsibility. In: *Journal of Management & Organization*, 14/6, 514–529.
- BRADISH, C. – CRONIN, J. (2009): Corporate Social Responsibility in Sport. In: *Journal of Sport Management*, 23/6, s. 691–697.
- BREITBARTH, T. – HARRIS, P. (2008): The Role of Corporate Social Responsibility in the Football Business: Towards the Development of a Conceptual Model. In: *European Sport Management Quarterly*, 8/2, s. 179–206.
- DESBORDES, M. – OHL, F. – TRIBOU, G. (2004): *Marketing du sport*. Paris: Economica.
- FILIZÖZ, B. – FIŞNE, M. (2011): Corporate Social Responsibility: A Study of Striking Corporate Social Responsibility Practices in Sport Management, In: *Procedia – Social And Behavioral Sciences*, 24/1, s. 1405–1417.
- GODFREY, P. (2009): Corporate Social Responsibility in Sport: An Overview and Key Issues. In: *Journal of Sport Management*, 23/2, s. 696–699.
- KOLYPERAS, D. – MORROW S. – SPARKS, L. (2015): Developing CSR in Professional Football Clubs: Drivers and Phases. In: *Corporate Governance*, 15/2, s.177–195.
- KOTT, A. (2005): The Philanthropic Power of Sport. In: *Foundation News and Commentary*, 12/2, s. 20–25.
- KUNZ, V. (2012): *Společenská odpovědnost firem*. Praha: Grada Publishing.
- KUNZ, V. (2018): *Sportovní marketing: CSR a sponzoring*. Praha: Grada Publishing.
- LEVERMORE, R. – MOORE, N. (2015): The Need to Apply New Theories to Sport CSR. In: *Corporate Governance*, 15/2, s. 249–253.
- PARAMIO-SALCINES, J. L. – BABIAK, K. – WALTERS, G. (2013): *Routledge Handbook of Sport and Corporate Social Responsibility*. London: Routledge.
- PHARR, J. R. – LOUGH, N. L. (2012): Differentiation of Social and Cause-Related Marketing in Professional Sport. In: *Sport Marketing Quarterly*, 21/2, s. 91–103.
- PORTER, M. E. – KRAMER, M. R. (2002): The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy. In: *Harvard Business Review*, 14/4, s. 56–72.
- ROSCA, V. (2011): Corporate Social Responsibility in English Football: History and Present. In: *Management & Marketing: Challenges for Knowledge Society*, 6/2, s. 327–346.

- SHETH, H. – BABIAK, K. (2009): Beyond the Game: Perceptions and Practices of Corporate Social Responsibility in the Professional Sport Industry. In: *Journal of Business Ethics*, 91/3, s. 433–450.
- SLACK, T. (2014): The Social and Commercial Impact of Sport, the Role of Sport Management. In: *European Sport Management Quarterly*, 23/3, s. 454–463.
- SMITH, A. – WESTERBEEK, H. (2007): Sport as a Vehicle for Developing Corporate Social Responsibility. In: *Journal of Corporate Citizenship*, 25/7, s. 43–54.
- TACON, R. – WALTERS, G. (2010): Corporate Social Responsibility in Sport: Stakeholder Management in the UK Football Industry. In: *Journal of Management and Organization*, 16/4, s. 566–586.
- TRENBERTH, L. (2011): The Sport Business Industry. In: TRENBERTH, L. – HASSAN, D. (eds.): *Managing Sport Business: An Introduction*. Foundations of Sport Management. Abingdon, UK: Routledge, s. 3–16.
- WALKER, M. KENT, A. (2009): Do Fans Care? Assessing the Influence of Corporate Social Responsibility on Consumer Attitudes in the Sport Industry. In: *Journal of Sport Management*, 23/2, s. 717–742.
- WALKER, M. – KENT, A. (2010): CSR on Tour: Attitudes towards Corporate Social Responsibility among Golf Fans. In: *International Journal of Sports Management*, 11/2, s.179–207.
- WALKER, M. – KAPLANIDOU, K. – GIBSON, H. – THAPA, B. – GELDENHUYS, S. – COETZEE, W. (2012): Win in Africa, With Africa: Social Responsibility, Event Image, and Destination Benefits. The Case of the 2010 FIFA World Cup in South Africa. In: *Tourism Management*, 11/1, s.80–90.

Summary

Social Responsibility at Professional Sports Clubs in the Czech Republic

The paper focuses on the issue of social responsibility (CSR) in the field of sport which has appeared among increasingly discussed topics in recent years not only in the academic community. According to experts, there are many rational reasons for a close integration of sport and CSR, or the use of sport as a suitable means for CSR. Attention to CSR issues is also paid by many professional sports clubs worldwide. There are also some leading sports clubs in the Czech Republic that deal with CSR issues on the managerial level.

Výsledek vznikl s využitím institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Vysoké školy finanční a správní.

Jazyk mediálneho športu ako bojisko

Jozef Mergeš

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
jozefmerges@gmail.com

Kľúčové slová: televízia, šport, boj, vojna, zápas, komunikačný register

Key words: television, sport, fight, war, struggle, communication register

Mediálny šport ako boj

Mediálny šport sa v kultúre prejavuje ako komplex pomerne nezávislých vlastností rámcujúcich jeho pôsobenie, pričom sa opiera o viacero, takpovediac, mytologických východísk. Najčastejšie mediálne proklamované vlastnosti športu je možné súhrnne vymedziť napríklad do troch mytologických sfér vychádzajúcich z určitých stereotypne, ba rituálne sa javiacich princípov. Prvý z nich by sme mohli označiť ako javiskový, druhý ako bojiskový, posledný tretí ako kultový.¹ Podľa tejto stratifikácie sa ponúka chápanie mediálneho športu ako divadelného predstavenia s dramaturgicky upravenou štruktúrou, vynára sa tu chápanie mediálneho športu ako spoločensky zakotveného boja a na záver, chápanie mediálneho športu ako vytvárajúceho a reprodukovajúceho kult osobnosti.²

Športu ako kultúrnemu fenoménu konfrontačného charakteru sa venovala pozornosť v článku s názvom *Jazyk mediálneho športu ako odraz jeho vlastností* (Mergeš, 2017), kde sa autor snaží vysvetliť, akými spôsobmi mediálny šport komunikuje navonok, ako sa teda jazykovo stvárnjuje a re/prezentuje. V tomto článku sa zameriavame na konkrétny spôsob jazykového stvárnovania mediálneho športu prostredníctvom komunikačného registra³ vojenskej lexiky.⁴ Samozrejme, nedá sa tvrdiť, že v športovom vysielaní sa používajú slová napojené na vojnovú oblasť najčastejšie, dozaista však platí, že často rámcujú športové podujatie ako boj.

Ilúzia o prebiehajúcom boji na športovom ihrisku je zrejme jedným z najpôsobivejších aspektov mediálneho športu, ktorý odzrkadľuje jeho prirodzene agonálny charakter (porov. Děkanovský, 2006). Športový zápas tak často býva výzvou, súbojom či priam konfliktom, ktorý však nemožno brať vážne. Treba dodať, že nejde len o boj športovca proti športovcovi, ale napríklad o boj športovca proti časomeru, o boj športovca prekonávajúceho hranice ľudských možností či napríklad o vnútorný boj atléta, ktorý s vypätím všetkých síl alebo, ako často vravia športovci pre médiá v rozhovoroch po súťaži, „so sebazaprením“ zdoláva poslednú prekážku. Boj ako koncept na vysvetlenie diania v mediálnom športe je teda

¹ Prvá a druhá sféra vychádzajú pri vykladaní skutočnosti zo zasedania v priestore (javisko proti bojisku), tretia vykladá dianie dôrazom na identitu (príbeh hrdinu/príbeh celebrity).

² Samozrejme, chápanie mediálneho športu možno dozaista vymedziť viac, napr. mediálny šport ako propagácia životného štýlu, ekonomickej sebestačnosti a pod.

³ Termínu komunikačný register sa v článku bližšie nevenujeme, preto je vhodné uviesť aspoň slová M. Ološtiaka, ktorý charakterizuje komunikačný register „ako súbor jazykových a neязыkových komunikačných prostriedkov, ktoré sa preferenčne používajú v istých viac alebo menej typizovaných komunikačných sférach a komunikačných situáciách, kreujúcich sa na základe spoločnej činnosti komunikujúcich jednotlivcov ako nositeľov istých sociálnych rol“ (2011, s. 273).

⁴ Vojenskou lexikou sa zaoberajú prevažne tvorcovia cudzojazyčných a terminologicko-výkladových slovníkov: napr. *Vojenský terminologický a výkladový slovník* (Vallo a kol., 2004), *Malý slovník starého vojenského názvosloví* (Vogeltanz, 2008) a pod. Glosár vznikol napríklad na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity pod názvom *Rusko-slovenský glosár zo základnej vojenskej terminológie* (Guzi – Smetanová, 2011).

založený buď na antagonizme dvoch protiídúcich postáv (resp. mužstiev) v priamom boji, alebo na prekonávaní určitej podmienky viacerými postavami zároveň, pričom tá, ktorá splní podmienku s najväčšou rezervou, sa stáva víťazom.⁵ Nad týmito konceptmi potom stojí koncept boja ako vnútornej snahy športovca dosiahnuť výkon, ktorý je rovnako prítomný v hrách, ale aj v súťažiach, aj keď treba dodať, že v odlišnom zastúpení.⁶

Boj sa teda v mediálnom športe prejavuje upriamovaním pozornosti na jeho konfrontačný ráz. Ako však táto téza zapadá do označenia mediálneho športu ako oddychového druhu programu? Podľa B. Sullivana (2006, s. 137–140) spočíva princíp fungovania *confrontainmentu*⁷ v skutočnosti, že konfrontačný (teda vážny) ráz športových udalostí sa zmierňuje zábavnými (teda uvoľňujúcimi) prvkami. Sullivan tvrdí, že v mediálnom športe sa „konfrontácia obaluje zábavou“ (tamže, s. 137), čo možno chápať tak, že zábava či skôr relax v mediálnom športe pôsobia sekundárne, možno priam nadbytočne. Daný „zozábavňujúci“ aspekt televízneho športu však nachádza opodstatnenie pri úvahách o atraktivite športového vysielania smerom k nefanúšikom športu, ktorú ľahšie mediálne stvárnenie vážnych športových udalostí zrejme podporuje.

Pre mediálny šport platí, že pásma zamerané na objektívne fakty športovej udalosti sa vo výsledných mediálnych textoch často prerušujú dôrazom na ľudský príbeh, zvýrazňovaním napätia aktuálnej situácie, zobrazovaním surových emócií, skutočného hnevu či nefalšovanej radosti. Aj tieto prvky v športovom obsahu prispievajú k tomu, čo Eitzen a Sage (in Sullivan, 2006) pomenovali ako „riedenie kultúrneho významu športu“, pretože médiá z neho vytvorili skôr veľkolepé a zábavné predstavenie pre masu, než vážne akceptovaný a rešpektovaný typ spravodajského diskurzu. Mediálny šport v dôsledku svojej sčasti zábavnej povahy vedie akoby dvojité život: športové správy totiž nie sú natoľko závažné ako udalosti z iných oblastí života, hoci sú pomerne často vyhľadávané a čítané (porov. Miller in Wanta, 2006, s. 105). Samozrejme, zľahčujúce prvky vážnosti športového vysielania nemožno vždy považovať za priamo zábavné. Ide tu skôr o prvky, ktoré zľahčujú a spríjemňujú divákovi čítanie športovej udalosti a rôznym spôsobom v divákoch ohýbajú parametre jej konečnej recepcie.⁸

Dostávame sa teda k ďalšej funkcii slov z vojenského komunikačného registra, ktoré, hoci sú v primárnom význame vážne, v jazyku mediálneho športu sa prejavujú skôr hravo, príjemne a osviežujúco, športovým redaktorom pomáhajú atraktívnym spôsobom opisovať športový príbeh. „Sport is War,“ píše M. Messner, M. Dunbar a D. Hunt (2004, s. 239), keď predkladajú výsledky z výskumu komentátorských prejavov vo vybraných amerických televíziách.⁹ Vojenský register sa tu ukazuje v dvoch konfiguráciách: podľa prvej na úrovni využívania metafor spojených hlavne so zbraňami, podľa druhej na úrovni rámcovania

⁵ Tou druhou máme na mysli koncept súťaže, kde vyhráva ten, ktorý napríklad najďalej doskočí (trojskok), najrýchlejšie zabehne (beh na 100 m), najpresnejšie trafi (športová strelba) a pod.; špeciálnu kategóriu potom môžu tvoriť súťaže, kde sa vyhodnocuje kvalita uskutočnenia športového výkonu (krasokorčuľovanie, kulturistika a pod.).

⁶ Vnútorň (psychologický) boj športovca sa v mediálnom prostredí zaiste spomína omnoho častejšie v súvislosti s cyklistikou, čo je fyzicky relatívne náročnejší šport, ako napríklad v súvislosti s volejbalom. Vôbec, dá sa povedať, že psychologické rozpoloženie ako boj hrá významnejšiu úlohu pri individuálnych športoch, hoci napríklad pri futbalových zápasoch často komentátori spomínajú, že mužstvo sa po góle „rozsype“, teda určite tu treba brať do úvahy aj kolektívnu psychiku.

⁷ Termínu *confrontainment* sa venujeme v článku Jazyk mediálneho športu ako odraz jeho vlastností (Mergeš, 2017). Len pripomeňme, že ide o dramaturgický koncept sprostredkovania mediálneho športu ako zabavujúceho/uvoľňujúceho boja (spojenie anglických slov *confrontation* a *entertainment*).

⁸ Možno tu menovať napríklad zábery z rôznych uhlov, spomalenie zábery, zábery na fanúšikov, na maskotov športovej udalosti, kontrastné snímání súperov, dôraz na detail, dvojexpozície, komentár, využívanie ruchových mikrofónov, hudobného podmazu, technológií, ako sú jastrabie oko či systém VAR.

⁹ V článku s názvom *The Televised Sports Manhood Formula* (Messner – Dunbar – Hunt, 2004, s. 229–245) sa trojica autorov snaží identifikovať základné stereotypy a hodnoty vysielané v televíznom športe. Zobrazovanie športu ako vojny sa tu ukazuje ako signifikantné.

športovej udalosti ako vojny, resp. bitky. Prvý spôsob uplatnenia vojenskej lexiky sa zdá spätý s komentovaním a je teda do istej miery individuálny, druhý vyznieva skôr ako dramaturgicky podmienený.

Kľúčové hodnoty v športovom vysielaní a ich odraz v jazyku mediálneho športu

Na tomto mieste je vhodné v krátkosti zhrnúť, na akých hodnotách je postavený súčasný mediálny šport, resp. ktoré z hodnôt vlastných športu sú médiami prízvukované a neustále recyklované (porov. Sullivan 2006, 140–144). Neskôr z nich vyabstrahujeme tie, ktoré rámcovo zapadajú do uvažovania o jazyku mediálneho športu ako o bojisku.

Za základné hodnoty¹⁰ mediálneho športu možno považovať *ťažkú prácu*, možnosť *súťažiť*, *spoluprácu* či tzv. *teamwork*, ďalej *inovácie*, *individuálnu slobodu* a *sebaurčenie*, *obetovanie sa* a *dôraz na výsledok*. Z hľadiska individuálnych kvalít športovcov sa v mediálnom športe často objavujú zmienky zvyrazňujúce *sebadisciplínu* športovca, jeho *silu*, zdravú *agresivitu*, prípadne jeho schopnosť *vodcovstva*. Z hľadiska informačnej funkcie mediálneho športu zasa pútajú divácku pozornosť také javy, ktoré sú *neurčité*. Posolstvom športových správ teda najčastejšie býva informácia reflektujúca *súťaživosť*: kto bol rýchlejší, kto zručnejší či šikovnejší, kto vyhral. Pre mediálny šport, hlavne pre jeho spravodajskú časť, je teda vo všeobecnosti dôležité šírenie ikon *úspechu*.

Zobrazovanie športového úspechu je však často spojené aj so zdôrazňovaním *finančného príjmu* športovcov.¹¹ Ďalším často spomínaným aspektom, ktorý možno označiť za ideologický, je presvedčenie médií, že športové víťazstvo sa rodí *bez ohľadu na sociálne postavenie*. Pomerne často sa v tomto kontexte spomínajú športovci, ktorým šport pomohol dostať sa z chudobných pomerov,¹² alebo takí, ktorí si športom zabezpečili komfortný život¹³. V tomto ponímaní šport vystupuje ako cesta k bohatému životu, ako platforma, na ktorej má každý rovnakú štartovaciu pozíciu.¹⁴

Vo vizuálnej reprezentácii športu hrajú prím *víťazi*, rozhodujúci *jednotlivci* z kolektívu, často aj *porazení*, no predovšetkým *hviezdy*. Športová hviezda z kultúrneho hľadiska nie je vždy tým najčestnejším športovcom, no pre mediálny šport je jej existencia relevantná v tom, že sa rodí v športových príbehoch, kde „hrá“ určitú postavu (Whannel, in Boyle – Haynes, 2010, s. 88). Neskôr sa stáva kultúrne šíreným a spotrebúvaným tovarom, marketingovým prostriedkom predaja či vyslankyňou určitého životného štýlu. Niet sa čo čudovať, že v súčasnom svete globálnych médií, kde sa každých 24 hodín deje niečo nové a dôležité, má mediálne šírená agenda športovej hviezdy potenciál rámcovať mediálny šport.¹⁵

¹⁰ Uvedené sú kurzívou, aby boli od ostatného textu dostatočne odlíšené.

¹¹ Viacero úspešných športovcov sa po skončení aktívnej kariéry stáva podnikateľmi, teda ich finančná sloboda sa v prípade úspešnej kariéry rozvíja naďalej. Tento život športovca nie je pre mediálny šport natoľko atraktívny, lebo odpútava pozornosť od športových udalostí. Informácie o podnikateľskej činnosti športovcov sa objavujú prevažne pár rokov po skončení kariéry, keď sa diskurz mediálneho športu snaží reprezentovať bývalých športovcov. Dôkazom môže byť napríklad článok P. Zítkovej s názvom *Hokejový mistr světa: Podnikání bylo logické vyústění toho, že jsem chtěl zůstat soběstačný*.

¹² Všeobecne sa to tvrdí o juhoamerických či afrických futbalistoch, konkrétne by sme mohli menovať napríklad mediálne šírený osud hokejistu Artemija Panarina, a to napr. v článku R. Rovňánka *Bez rodičov, bez kopejky, bez nádeje. Zo životného príbehu Artemija Panarina mrazí*. [Cit. 2018-18-07.] Dostupné na internete: <<https://sport.aktuality.sk/c/334225/bez-rodicov-bez-kopejky-bez-nadeje-zo-zivotneho-pribehu-artemija-panarina-mrazi/>>

¹³ Životný luxus športovcov je reprezentovaný predovšetkým prostredníctvom zobrazovania celebrit.

¹⁴ Vzhľadom na veľké množstvo správ, v ktorých sa športovci po neúspechu odvolávajú na horšie podmienky počas prípravy, treba povedať, že ide skutočne o mýtus.

¹⁵ Z tohto pohľadu má v slovenskom mediálnom prostredí značný význam hviezda cyklistu Petra Sagana, a to najmä v súvislosti s rámcovaním cyklistických pretekov Tour de France a cyklistiky všeobecne ako mediálne relevantného športu.

Vymenované hodnoty mediálneho športu sa, pochopiteľne, odrážajú aj v jazyku, ktorým mediálny šport navonok komunikuje.¹⁶ Vo vzťahu k verbalizácii mediálneho športu ako boja sú podstatné zrejme nasledujúce skutočnosti, ktoré predznamenávajú možnosti jazykového stvárnenia športovej udalosti ako udalosti na bojovom poli:

- mediálny šport upriamuje pozornosť na výkon a súboj, býva konfliktný,
- mediálny šport „pomáha“ vládnuť, v jeho jazyku sa prejavuje hegemonia,
- mediálny šport zdôrazňuje telesnosť a vyžaduje obeť,
- mediálny šport generuje a vyzdvihuje individualitu.

Výskumná vzorka

Práci s výskumnou vzorkou predchádzalo uvažovanie o vojenskej lexike v intuitívnej podobe. Keďže mediálne texty športového charakteru poznáme pomerne dôverne, skúšali sme najprv vymedziť slová motivované vojenským registrom samostatne bez materiálu, na základe pamäti a zvyku. Potom sme pristúpili k hľadaniu predmetných slov vo výskumnej vzorke, ktorá tu slúžila ako doplnenie či overenie všeobecne známych skutočností. Výskumnú vzorku tvorí desať prepisov komentátorských prejavov z futbalových zápasov vysielaných prostredníctvom RTVS v rokoch 2009 – 2010.¹⁷ Samozrejme, nie všetky slová, ktoré sme do zoznamu slov s vojenskou registrovou motiváciou zaradili, prináležia priamo či výhradne vojenskému registru, avšak do istej miery sa v danom kontexte používajú alebo sa s vojenskými témami (spravidla s bojom) môžu asociovať. Ešte treba zdôrazniť, že sme pracovali so vzorkou prejavov komentujúcich futbal, čo je dôležité vzhľadom na charakter tejto hry ako kontaktného športu.¹⁸ V danej časti práce na porovnanie uvádzame aj niektoré zistenia objavujúce sa v spomínanej americkej štúdií (Messner – Dunbar – Hunt, 2004). Slová, ktoré považujeme za prebraté z vojenskej lexiky alebo asociovatel'né s vojenskou lexikou, uvádzame pri prvom výskyte v kurzíve. Zároveň je dôležité pripomenúť, že výsledky môžu byť čiastočne ovplyvnené vybranou hrou.¹⁹

Zistenia

Vojenská lexika sa v štruktúre komentátorských prejavov z futbalu funkčne využíva predovšetkým na vymedzenie zúčastnených (*bojujúcich*) strán, ktoré sa kladú do kontrastu (porov. Mergeš 2016, s. 95). Za základné slová, ktoré podporujú vysvetľovanie športovej udalosti ako boja, možno považovať tie, ktoré odrážajú ciele, rozostavenie a funkcie hráčov. Dlhodobé ciele sa často spájajú so *stratégiou*, krátkodobé s *taktikou*. Základné rozostavenie hráčov sa označuje ako *ofenzívne* či *defenzívne*, hovorí sa o hráčovi na *krídle*, o *obrancoch*, *záložníkoch* a *útočníkoch*. Slová obranca a útočník priamo vyjadrujú primárnu funkciu, ktorú

¹⁶ Touto problematikou sa zaoberá napríklad článok *Jazyk mediálneho športu ako odraz jeho vlastností* (Mergeš, 2017).

¹⁷ Ide o prepisy komentátorských prejavov z futbalových zápasov: Nemecko – Srbsko, Kamerun – Japonsko, Slovinsko – Anglicko, Srbsko – Ghana, Slovensko – Nový Zéland, Slovinsko – Spojené štáty americké, Nemecko – Anglicko, Taliansko – Slovensko, FC Barcelona – Manchester United, Spartak Moskva – MŠK Žilina.

¹⁸ Dá sa teda predpokladať, že v štruktúre lexiky spojenej s futbalom dominujú skôr slová rámčujúce otvorený boj medzi mužstvami, a nie slová opisujúce vnútorný boj jednotlivých hráčov. Samozrejme, neplatí to stopercentne, v prejavoch o futbale sa však častejšie než o psychológii jednotlivca uvažuje o psychológii mužstva ako celku, čo vytvára pôdu na stvárnovanie nálady mužstva ako určitého prebiehajúceho vnútorného boja.

¹⁹ Pri iných športoch či hrách sa mohli objaviť aj iné slová z vojenského registra. To platí, samozrejme, aj o komentátoroch. Výskumná vzorka je prepisom komentátorských prejavov troch rozličných slovenských televíznych komentátorov (Marcel Merčiak, Ľuboš Hlavena, Robert Minařík).

hráč na ihrisku má²⁰, zaujímavosťou sa však z pohľadu sémantiky javí slovo záložník. To vo vojenských slovníkoch možno nájsť s významom „vojak v rezerve“, ktorý môže byť po ukončení aktívnej služby (spravidla pre nedostatok vojakov v akcii) nasadený do boja. Ide teda o vojaka, ktorý momentálne nebojuje, ale bojovať môže v prípade potreby. Záložník vo futbale je hráč, ktorý spravidla aj bráni, aj útočí. Význam z vojenského registra tu teda prenikol pravdepodobne z dôvodu, že futbalový záložník v prípade potreby bráni, resp. útočí, t. j. aktuálne sa prispôsobuje situácii na ihrisku a snaží sa teda byť tam, kde je z taktického hľadiska momentálne užitočný.

Ďalšiu skupinu slov s vojenskou registrovou motiváciou tvoria slová vyjadrujúce alebo odkazujúce na pohyb mužstva, pričom daný pohyb je často viazaný na cieľ, ktoré sa snaží mužstvo dosiahnuť. Tieto slová skôr možno považovať za asociovateľné s vojenskou terminológiou, než ich chápať ako jej priamu súčasť, a teda skôr analogicky odzrkadľujú skutočnosť, že pohyb futbalového mužstva si možno predstaviť ako pohyb vojenskej mašinérie. Ide o slová a slovné spojenia:

dostať sa niekam (na špecifické cieľové územie alebo na pozíciu, napr. *strelecká pozícia*),
priestor (*vykryť, získať, obsadiť* a pod.),
prebiť sa, prekonať obranu (vo význame pohybu ako *dostať sa za obranu*, ale aj vo význame skórovať),
útok, protiútok, útočný výpad, atak, napádanie, udrieť a pod. (vyjadrujú snahu skórovať, ohroziť/obmedziť súpera)
stiahnuť sa, vrátiť sa/návrat do obrany, preskupiť zadné rady a pod. (vyjadrujú snahu brániť, situáciu v obrane).

Za jednu z najčastejšie sa objavujúcich kognitívnych metafor v štruktúre komentátorských prejavov možno považovať slová a slovné spojenia vyjadrujúce snahu futbalistu dostať loptu do brány súpera prostredníctvom slov odkazujúcich na slovo *strela*. Dané slovo sa tu vyskytuje okrem menšej podoby aj ako základ rôznych slovesných odvodenín vyjadrujúcich pohyb lopty a jej smerovanie:

strela (*trafiť, netrafiť, minúť* vo význame *netrafiť, vystreliť, vypáliť, napáliť, prestreliť, obstreliť* a pod.),
zásah/zasiahnuť (*presný, nepresný* a pod.), tu treba doplniť, že sloveso *zasiahnuť sa* občas používa aj vo význame prerušiť akciu (častejšie sa používa *zákrok/zakročiť*).

Spomínané pomenovania opisujúce športovú udalosť prostredníctvom slov z vojenského registra sú súčasťou dominantnej významovej schémy podporujúcej mytologické napojenie športu na vojenstvo a na vysvetľovanie športovej udalosti ako boja. Vo výskumnej vzorke sa však objavili aj iné slová, ktoré možno chápať skôr ako doplnkové. O viacerých z nich možno povedať, že nejde priamo o slová z vojenského registra, ale môžu sa v ňom vyskytovať. Pri niektorých slovách na to aj upozorňujeme (v zátvorke uvádzame význam slov v športovom registri, prípadne krátky komentár):

agresívne zákroky (*agresivitu možno prepojiť s vojenským registrom ako potrebu byť v boji dôrazný*),
aktívita (v športovom registri typ prístupu k hre, často aj takticky zameraný, napr. *aktívna, teda napádajúca obrana* a pod.),

²⁰ A to napriek faktu, že v súčasnom futbale útočí a bráni celé mužstvo.

hranica (vo význame priestoru, ktorý bol, resp. nebol prekročený, v športovom registri napríklad hranica pokutového územia a pod.),

kanonier (ide o zastaraný výraz s významom delostrelec, v športovom registri sa používa na označenie hráča, ktorý často skóruje; v tejto súvislosti tiež možno hovoriť o určitom posune významu v porovnaní s pôvodným významom: v športe ten, ktorý štandardne často strieľa a trafí – vo vojenskom registri ten, ktorý štandardne strieľa/vystreľuje),

kapitán (vo vojenskom registri hodnosť – v športovom registri hráč, ktorý má vo vzťahu k športovému zápasu určité širšie práva a povinnosti ako ostatní hráči, napr. prípustná komunikácia s rozhodcom, účasť na zápise o stretnutí a pod., z hľadiska funkcií teda ide o zástupcu ostatných hráčov),

obranný val (zoskupenie hráčov sústrediacich sa čisto na obrannú činnosť),

odzbroiť (vo význame súperovi vziať loptu spod kontroly),

operácia (vo vojenskom registri označenie ucelenej činnosti, napríklad bojová akcia – v športovom registri sa používa zriedkavo na vyjadrenie nadchádzajúcej akcie).

pasivita (v športovom registri typ prístupu k hre, často aj takticky zameraný, napr. pasívne vyčkávanie na útoky súpera, neochota hrať s loptou a pod.),

prevaha vo vzduchu (vo vojenskom registri prevaha v leteckej vojne, vo futbale vyjadruje fyzickú výškovú prevahu hráčov jedného mužstva oproti hráčom druhého mužstva),

scalp (slovo z registra indiánskej mytológie, odkazuje na víťazstvo, prípadne víťaznú trofej; dané slovo možno s vojenským registrom prepojiť v tom istom význame),

strážiť (vo význame strážiť pred útokom, byť na stráži),

veterán (vo vojenskom registri vyslúžený alebo starší vojak – v športovom registri bývalý alebo starší hráč),

vybojovať (v športovom registri vo viacerých konfiguráciách: vybojovať loptu, zápas, štandardnú situáciu – spravidla vyjadruje dosiahnutie čiastkového úspechu),

(vy-)manévrovať (vyjadruje pohyb konkrétneho hráča, prípadne celého mužstva s dôrazom na obídenie súperiacich hráčov),

zásobovať (vo vojenskom registri s významom doručiť dôležité potraviny, suroviny, prípadne vojakov – v športovom registri doručiť loptu z jednej hernej fázy do druhej, spravidla zásobovať loptami záložníkov, prípadne útočníkov),

zrazenie do kolien (vyjadruje konkrétny boj muža proti mužovi, pri futbalových zápasoch najčastejšie označuje vzťah medzi mužstvami),

Na porovnanie uvádzame aj slová zo spomínanej americkej štúdie s čiastočne podobným zámerom (v zátvorke preklad, primárny význam):²¹

ammunition (munícia),

attack mode (útočné postavenie),

battle (boj, bitka),

blast (výbuch),

blitz (prudký/razantný útok),

depth charges (v singulári hlbinná bomba, tzv. puma, protiponorková zbraň),

detonate (explodovať),

explosion (explózia),

²¹ Tu je dôležité pripomenúť, že výskumnú vzorku u autorov tvorili rečové prejavy napojené na viacero hier typických pre americkú kultúru: wrestling, extrémne športy, basketbal, bejzbal, americký futbal (porov. Messner – Dunbar – Hunt, 2004).

fighting (boj, potýčka),
firing blanks (páliť naprázdno, zbytočne, fráza sa používa aj vo význame byť neplodný, význam porov. s frazémou *hádzat hrach na stenu*),
kill (zabiť, skôr v prenesenom význame ubiť, zrušiť, zakročiť a pod.),
lance through the heart (oštepom/priamo do srdca),
point of attack (hrot útoku, prípadne cieľ útoku, záleží od kontextu),
professional sniper (profesionálny ostreľovač, vo futbale by to mohol byť hráč, ktorý často strieľa z diaľky),
reloading (nabiť/nabíjanie, slovenskí komentátori občas používajú tento výraz vo význame prihrať, pripraviť situáciu napríklad *nabil na strelu*),
squeezes the trigger (stlačiť spúšť, pravdepodobne vo význame *vystreliť na bránu/iný cieľ*),
taking aim (namieriť pri streľbe),
weapons (zbrane vo význame silné stránky športovca/mužstva).

Vymenované slová z americkej štúdie sú pomerne úzko naviazané na vojenský register, a to hlavne vo význame vyjadrovania práce so zbraňami a výbušným materiálom. To možno pripísať skutočnosti, že v mediálnom športe sa pomerne často zdôrazňuje akčnosť okamihu, výbušnosť športového výkonu či napätie v prebiehajúcom deji. Ďalšími aspektmi výkonu športovca bývajú presnosť a organizovanosť, takisto odčítateľné zo slov prenositeľných z vojenského registra do toho športového.

Záver

Záverom je funkčné skompletizovať charakter účelu slov z vojenského registra v štruktúre komentátorských prejavov z futbalu. Ukázalo sa päť základných sfér, v tomto prípade futbalových činností, ktoré sú danými slovami vysvetľované. Ide o slová vyjadrujúce dynamiku v priestore (formácia, útok, pole a pod.), fyzický kontakt medzi hráčmi (napádanie, zrážka a pod.), pohyb lopty (lopta sa tu chápe v prenesenom význame ako náboj), stanovovanie cieľov (strategický výhľad na výsledok prostredníctvom aktuálnej takticky ovplyvniteľnej situácie) a slová vyjadrujúce podporu počas hry (napr. zásobovať, istiť, zdvojovať, vystriedať a pod.).

Literatúra:

- DĚKANOVSKÝ, J. (2008): *Sport, média a mýty*. Praha: Dokořán.
- GUZI, E. – SMETANOVÁ, M. (2011): Rusko-slovenský glosár zo základnej vojenskej terminológie. In: *Jazyk a kultúra*, 2/6, 13 s. [Cit. 2018-17-07.]
 Dostupné na internete: <www.ff.unipo.sk/jak/6_2011/guzi_smetanova.pdf>
- MERGEŠ, J. (2016): *Textové stereotypy komentátorského prejavu v priamych televíznych prenosoch z futbalu*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- MESSNER, M. – DUNBAR, M. – HUNT, D. (2004): The Televised Sports Manhood Formula. In: D. Rowe (ed.): *Critical Readings: Sport, Culture and the Media*. Maidenhead: Open University Press, s. 229–245.
- OLOŠTIAK, M. (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- ROVNÁNEK, R. (2018): Bez rodičov, bez kopejky, bez nádeje. Zo životného príbehu Artemija Panarina mrazí. [Cit. 2018-18-07.] Dostupné na internete: <<https://sport.aktuality.sk/c/334225/bez-rodicov-bez-kopejky-bez-nadeje-zo-zivotneho-pribehu-artemija-panarina-mrazi/>>
- SULLIVAN, B. D. (2006): Broadcast Television and the Game of Packaging Sports. In: J. Bryant – A. A Raney (eds.): *Handbook of Sports and Media*. New York, Abingdon: Routledge 2006, s. 131–145.
- VALLO, D. a kol. (2004): *Vojenský terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: Iris.

VOGELTANZ, J. (2008): *Malý slovník starého vojenského názvosloví*. Praha: Paseka.

WANTA, W. (2006): The Coverage of Sports in Print Media. In: J. Bryant – A. A. Raney (eds.): *Handbook of Sports and Media*. Routledge 2006, s. 105–129.

ZÍTKOVÁ, P.: Hokejový mistr světa: Podnikání bylo logické vyústění toho, že jsem chtěl zůstat soběstačný. [Cit. 2018-17-07.]

Dostupné na internete: <<https://byznys.ihned.cz/inspirace-pribehy-uspesnych/c1-61269970-hokejovy-mistr-sveta-podnikani-bylo-logicke-vyusteni-toho-ze-jsem-chtel-zustat-sobestacny>>

Summary

The Language of Media Sport as a Battleground

The study deals with the character of the language of sport according to its battle character. The sports communication is in this case supplemented by words from military, often in the form of metaphors, metonyms and phrases. The military register in the structure of commentary from football, is primarily used to define the parties involved in the struggle, which are in contrast. The basic words that support the explanation of a sporting event as a fight can be considered those that reflect the goals, layout and player functions. In the case of football commentary seems to appear five basic spheres explained by the military words. These are words expressing dynamics in the space (formation, attack, field, etc.), physical contact between the players (attack, stretch, etc.), movement of the ball (the ball is understood as a projectile), the setting of goals (to the result through the current tactically influenced situation) and words expressing support during the game (to supply, secure, ply, substitute, etc.).

Štúdia vznikla v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Lexika športového komunikačného registra v Slovníku slovenských neologizmov

Soňa Rešovská – Lucia Gianitsová-Ološtiaková

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
gianitsova@gmail.com, resovska.s@gmail.com

Kľúčové slová: neologizmus, Slovník slovenských neologizmov, športový komunikačný register, subregister, teória lexikálnej motivácie, nominačné typy motivácií

Keywords: neologism, Dictionary of Slovak Neologisms, sports communication register, subregister, theory of motivation in lexis, nomination motivation

0 Úvod

Život a vývoj spoločnosti so sebou neustále prináša nové podnety, na ktoré je jazyk ako jeho integrálna súčasť nútený reagovať. Na úrovni lexikálnej zásoby sa tak deje prostredníctvom neologizácie – tvorenia nových jazykových jednotiek. Vývoj lexiky v zmysle neologizácie v období posledných približne tridsať rokov sa v slovenčine pokúša zmapovať prebiehajúci projekt *Slovníka slovenských neologizmov*. Jednou z jeho súčastí je aj lexika športového komunikačného registra (ďalej aj ŠKR), ktorej prítomnosť v neologickom slovníku odráža súčasnú popularitu profesionálneho i rekreačného športu. Predkladaný príspevok ponúka náhľad do neologickej lexiky ŠKR z pohľadu vzniku týchto jednotiek, ako aj z pohľadu športových odvetví a oblastí, v ktorých sa neologická lexika najčastejšie objavuje.

1 Slovník slovenských neologizmov

Projekt *Slovníka slovenských neologizmov* (ďalej *SSNe*) sa uskutočňuje na *Inštitúte slovakistiky a mediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity* od roku 2012 ako zatiaľ inštitucionálne nepodporený projekt. Predchádzala mu stáž L. Ološtiakovej v *Ústave pro jazyk český Akademie věd ČR*, kde vznikla myšlienka na podklade neologického slovníka *Nová slova v češtině* (Martincová a kol., 1998, 2004; ďalej aj NSČ) vytvoriť slovník podobného typu aj pre slovenčinu.

V súčasnosti ide o projekt realizovaný formou záverečných prác v troch etapách. Prvá etapa pozostávala zo zostavenia heslára na základe overovania existencie slovenských ekvivalentov neologizmov spracovaných v rámci dvoch dielov slovníka NSČ.¹ V tejto fáze na projekte spolupracovalo 28 študentov, ktorí v rámci svojich záverečných prác, vedených L. Ološtiakovou, S. Rešovskou a L. Palkovou, spracovali približne 11 000 hesiel.²

Náplňou druhej fázy, ktorá bola prezentovaná v rámci kapitoly *Slovotvorná motivácia a temporálna motivácia* v kolektívnej monografii *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine* (porov. Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015, s.

¹ Overovanie existencie neologických jednotiek v slovenčine sa uskutočňovalo vyhľadávaním v databázach *Slovenského národného korpusu* (2013, 2015, 2018) a webových korpusov *Aranea* (2014), resp. prostredníctvom webového vyhľadávača *Google*, bližšie porov. Rešovská, 2015b, s. 337–340, Gianitsová-Ološtiaková – Rešovská (rkp.).

² Autori M. Černická (2013), K. Faltinová (2013), S. Rešovská (2013), Z. Muchálová (2015), L. Oboril (2015), B. Benešová (2016), M. Fedič (2016), K. Ficeriová (2016), L. Horňáková (2016), P. Hriceňáková (2016), A. Kampová (2016), L. Pavučková (2016), E. Zozuláková (2016), M. Baksová (2017), J. Frigová (2017), P. Haščinová (2017), V. Jožiová (2017), A. Károlyová (2017), T. Kolcunová (2017), D. Koňáková (2017), B. Lachová (2017), J. Nedoroščiková (2017), J. Pasierbová (2017), L. Sabová (2017), A. Zavadová (2017), P. Gnapová (2018), R. Kozáková (2018), V. Vancová (2018).

830–907), bolo dopĺňanie heslára prostredníctvom rekonštrukcie slovotvorných hniezd a analýza pilotného súboru 1800 neologických lexíí, získaných prostredníctvom záverečných prác M. Černickej (2013, 2015), K. Faltinovej (2013, 2015) a S. Rešovskej (2013, 2015a), z hľadiska teórie lexikálnej motivácie (porov. Furdík, 2008; Ološtiak, 2011, 2015a, 2015b, 2017a, 2017b) s dôrazom na slovotvornú motiváciu, jej obsahové i formálne aspekty.

Tretia fáza sa v nadväznosti na druhú opäť realizuje formou záverečných prác.³ Jej hlavným cieľom je rozšírenie heslára prostredníctvom rekonštrukcie slovotvorných hniezd a uskutočnenie analýzy už zozbieraných jednotiek z hľadiska teórie lexikálnej motivácie podľa metodiky vypracovanej počas druhej fázy projektu a prezentovanej v práci L. Gianitsovej-Ološtiakovej, M. Ološtiaka a S. Rešovskej (2015, s. 830–907), ale aj v čiastkových príspevkoch S. Rešovskej (2016, 2017).

Ako ukážku rozširovania heslára prostredníctvom rekonštrukcie slovotvorných hniezd možno uviesť lexému zo ŠKR *taiči* (porov. aj Benešová, 2018):⁴

taiči

- > *taiči-ovať*
- > > *taičiova-nie*
- > *taiči-ový*
- >> *taičov-o*
- > **taiči-sta**⁵
- >> *taičist-ka*
- >>> *taičistk-in*
- >> *taičist-ov*
- >> **taičist-ický**
- >>> *taičistick-y*

Predpokladané ukončenie v súčasnosti prebiehajúcej tretej fázy v roku 2020 počíta s rozšírením heslára o 1500 jednotiek na konečných 13 500 slovníkových hesiel.

Uvádzame niekoľko ukážok z pripravovaného slovníka, vzhľadom na tému tohto príspevku sú zo športovej oblasti:

a) Jednoslovné neologické lexémy (porov. aj Kozáková, 2018, s. 32):

challenger [čelindžer] – m. neživ. -gera/-gra G sg., -geri/-gri L sg., -gery/-gre N pl., -germi/-grami I pl. – šport. svetový tenisový turnaj nižšej kategórie, ktorý slúži tenistom na získanie bodov, aby sa mohli umiestniť vo svetovom rebríčku: *Poznáme sa z challengerov a určite to bude kvalitný tenis z oboch strán.*

b) Viacslovné neologické lexémy (porov. aj Lachová, 2017, s. 38):

snowboarding – m. neživ. -gu G sg., -gu L sg.

– **extrémny snowboarding** [snoubording] – viacslov. – šport. snowboarding vo veľmi náročných, vysokohorských podmienkach: *Ak budete chcieť adrenalinové lyžovanie alebo nebodaj extrémny snowboarding, s tým u poisťovne nepochodíte.*

³ Autorky B. Benešová (2018), N. Biedková (2018), K. Ficeriová (2018), L. Hornáková (2018), P. Hriceňáková (2018), E. Hvozdková (2018), L. Pavučková (2018), A. Veselovská (2018), Kat. Volovská (2018), Kr. Volovská (2018).

⁴ Hrubým typom písma sa uvádzajú jednotky, ktoré obsahoval pôvodný hesláar NSČ, kurzívou sú uvedené jednotky doplnené do heslára na základe rekonštrukcie slovotvorného hniezda.

⁵ Ide o motivát nesklonného substantíva vytvorený pomocou sufixu *-ista*, kde sa vytvára morfológický (slovotvorný) uzol (porov. Furdík, 2004, s. 154). Pri slovotvornej analýze dávame prednosť zakončeniu slovotvorného základu na *-i*, tzn. zachováujeme morfológickú podobu motivujúceho slova (porov. Sokolová – Moško – Šimon – Benko, 1999, s. 28).

- c) Neosémantizmy, jednotky s už existujúcou formou, ale novým významom (porov. aj Koňaková, 2017, s. 44):

kotol – *neosém.* – m. neživ. *kotla* G sg., *kotle* L sg., *kotly* N pl., *kotlami* I pl. – *šport.* skupina športových fanúšikov, ktorá sa schádza vo vyhradenom sektore štadióna a povzbudzuje svoje mužstvo skandovaním, vlajkami a pod.: *Slovenský fanúšik natočil unikátne video v kotli krakovského derby.*

2 Teória lexikálnej motivácie, temporálna motivácia a neologizmy

Základným metodologickým východiskom pri zostavovaní *SSNe* je teória lexikálnej motivácie (TLM), ktorej podstatou je vnímanie lexikálnej jednotky ako motivovanej, zapojenej do vzťahov s ostatnými lexikálnymi jednotkami v rámci lexikálnej zásoby. Systém TLM tvorí sedemnást' motivačných typov,⁶ z ktorých je pre neologizmy kľúčová temporálna motivácia. Ňou sa vyznačujú všetky časovo príznakové jednotky, pričom v prípade neologizmov ide o prítomnosť príznaku novosti: „(...) prostredníctvom príznaku temporálnosti používateľa jazyka vnímajú isté lexikálne jednotky ako nové, resp. novšie (...)“ (Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015, s. 830).

Otázka, ktorú lexikálnu jednotku možno považovať za neologizmus a ktorú nie, je, prirodzene, aj pre autorov pripravovaného *SSNe* základnou otázkou. Všeobecne možno povedať, že za temporálne motivovanú jednotku s príznakom novosti, čiže neologizmus, môžeme považovať každú jednotku v momente vstupu do lexikálnej zásoby. Túto podmienku spĺňajú aj individualizačne motivované jednotky – okazionalizmy, ktoré Ľ. Liptáková (2000, s. 14) charakterizuje ako nové jednotky, ktoré sú výsledkom doteraz slovotvorne nerealizovaných systémových možností jazyka a vznikajú príležitostne v jedinečnom a individuálnom kontexte.⁷

Základný rozdiel medzi okazionalizmom a neologizmom vidíme v protiklade individuálna príslušnosť, nereprodukovanosť (okazionalizmus; porov. Ološtiak, 2011, s. 280) – kolektívna príslušnosť, reprodukovanosť (neologizmus). Neologizmus teda preniká do lexikálnej zásoby s cieľom uspokojiť konkrétnu komunikačnú a nominačnú potrebu celého jazykového spoločenstva alebo aspoň jeho časti. Je prirodzené, že ani v tomto prípade v jazyku neexistuje presná hranica medzi uvedenými javmi (neologizmus – okazionalizmus), preto sme sa rozhodli oprieť sa o frekvenčné kritérium. Tým nevylučujeme možnosť, že pôvodný okazionalizmus sa môže komunikačne rozšíriť a stratiť príznak individuálnej príslušnosti, t. j. môže dôjsť k posunu individuálna príslušnosť → kolektívna príslušnosť (tento jav sa nazýva individualizačná demotivácia; Ološtiak, 2011, s. 291–292).

Do databázy *SSNe* preto zaraďujeme iba tie jednotky, ktorých frekvencia v databázach *SNK*, webovom korpuse *Aranea* či vo výsledkoch vyhľadávania prostredníctvom webového vyhľadávača *Google* dosiahla minimálne tri výskyty v rôznych typoch textov. Ako okazionálne lexémy sa z databázy vylúčili také jednotky, ktorých frekvencia nepresiahla tri výskyty, resp. sa viacero výskytov objavilo v texte literárneho diela alebo prekladu literárneho diela, kde možno jednotku pokladať za autorský okazionalizmus, resp. v kontextoch, z ktorých nebolo možné jednoznačne odčítať význam, v akom sa jednotka používa, alebo kontext nebol dostačujúci na výber vhodnej exemplifikácie, a teda jednoznačné potvrdenie existencie jednotky.

⁶ 1 **Základné typy**: 1.1 *Elementárna*: paradigmatická; 1.2 *Špecifikované typy*: 1.2.1 fónická, 1.2.2 sémantická, 1.2.3 morfológická, 1.2.4 slovotvorná, 1.2.5 syntaktická, 1.2.6 frazeologická, 1.2.7 onymická motivácia; 2 **Nadstavbové typy**: 2.1 expresívna, 2.2 registrová, 2.3 terminologická, 2.4 sociolektická, 2.5 teritoriálna, 2.6 temporálna, 2.7 individualizačná motivácia; 3 **Kontaktové typy**: 3.1 interlingválna, 3.2 abreviačná motivácia (Furdík, 2008).

⁷ K širšiemu (nielen slovotvornému) chápaniu okazionalizmov na podklade motivačnej kooperácie porov. Ološtiak (2011, s. 287–290).

Druhým problémom, ktorý je potrebné pri príprave SSNe vyriešiť, je, ako dlho po jeho vstupe do lexikálnej zásoby možno slovo považovať za neologizmus. V prípade pripravovaného slovníka za neologizmy považujeme lexikálne jednotky, ktoré sa v slovenčine objavili po roku 1989, a nevymedzujeme žiadnu ďalšiu podmienku, ktorá by určovala, že tieto slová už nie sú neologizmami. Spomenutý rok vnímame ako medzník jednak zo spoločensko-politického hľadiska vzhľadom na zmenu politického režimu po udalostiach tzv. nežnej revolúcie z novembra r. 1989, jednak z lingvistického hľadiska, keďže v tomto období vyšli dve publikácie, *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989) a *Krátky slovník slovenského jazyka* (1987, 1989), ktoré mapujú tendencie v lexike od 50. do konca 80. rokov 20. storočia, a tak uzatvárajú jednu etapu vo vývoji lexiky a otvárajú novú, ktorá prináša nové spoločensko-politické podmienky, podporujúce vznik nových pomenovaní.

V nadväznosti na predchádzajúce informácie možno ďalej špecifikovať, že neologizmy v jazyku vznikajú ako odpoveď na tri typy komunikačných potrieb:

- potreba pomenovať nový denotát, napr. *pilates* – „cvičenie skladajúce sa z gymnastických cvikov, z jogy, ktoré má za cieľ tvarovať dlhé a štíhle svaly, zoštíhľovať a posilňovať“;
- nahradenie staršieho pomenovania novým s cieľom aktualizácie, napr. *lyžiarske stredisko* → *skipark*;
- pôvodné pomenovanie je nepresné alebo príliš úzke, napr. *tribúna* → *kotol* „skupina športových fanúšikov, ktorá sa schádza vo vybranom sektore štadióna a povzbudzuje svoje mužstvo skandovaním, vlajkami atď.“

Avšak samotná prítomnosť temporálnej motivácie vzhľadom na jej adherentný charakter na vznik novej jazykovej jednotky nie je dostačujúca. Na fyzickom utvorení novej jednotky sa podieľajú spolu s temporálnou motiváciou motivačné typy s vlastnosťou nominácie – slovotvorná, interlingválna, syntaktická, sémantická, morfológická, abreviačná (porov. Ološtiak, 2011, s. 49). M. Ološtiak (rpk.) charakterizuje jednotlivé typy jazykovomotivačného tvorenia takto:

1. intralingválne tvorenie – tvorenie nových jednotiek v rámci jedného jazyka,

1.1 intralexematické tvorenie – pôsobením sémantickej motivácie vznikajú neosémantizmy, nové lexie už existujúcej lexémy, nevzniká teda nová jednotka ako taká, napr. *mamut* – 1. vyhynutý obrovský cicavec podobný slonovi, 2. vec veľkých rozmerov, 3. veľký lyžiarsky mostík;

1.2 interlexematické tvorenie – tvorenie nových jednotiek v medzilexematickom priestore, keď sa na základe už existujúcej lexémy tvorí nová lexéma, prebieha:

- slovotvornou motiváciou – nové jednotky vznikajú na základe zmeny morfematickej štruktúry už existujúcich jednotiek, napr. *snowboardcross* → *snowboardcross-ár*; *stena, liezť* → *sten-o-lezec*; *ricochet* → *ricochet-ový*; *skejtboard* → *skejtboard-ovať*;
- morfológickou motiváciou – tvorenie nových pomenovaní prostredníctvom tzv. slovnodruhového prechodu bez zmeny vonkajšej formy, napr. *halfpipe* (substantívum) → *halfpipe* (adjektívum): *Skús halfpipe trik, chytíš sa rukou o hranu rampy; race* (subst.) (porov. Hriceňáková, 2016, s. 31) → *race* (adj.): *Race topánky sú asi o 40 % ľahšie než štandardné topánky.* (porov. Frigová, 2017, s. 49);
- syntaktickou motiváciou – vznikajú viacslovné pomenovania, napr. *letný biatlon, snežný čln, satelitný turnaj*;
- abreviačnou motiváciou – výsledkom pôsobenia abreviačnej motivácie je vznik skratiek, resp. skrátenejších slov, napr. *wakeboard* → *wake*⁸;

⁸ Vzhľadom na jediný prípad abreviačne motivovanej jednotky v súbore sa tomuto typu motivácie v texte ďalej nevenujeme.

2. interlingválne tvorenie – vytváranie nových jednotiek sa uskutočňuje ako dôsledok jazykových kontaktov, t. j. preberaním z L1 ako zdrojového jazyka do L2 ako preberajúceho jazyka interlingválnou motiváciou založenou na preberaní nových jednotiek z cudzích jazykov, napr. *kobudo* (jap.) → *kobudo*, *night-session* (angl.) → *night-session*, *ricochet* (angl. ← fr.) → *ricochet*.

V prípade neologickej lexiky ŠKR, na ktorú sa v tomto príspevku sústreďujeme, pri vzniku konkrétnych jednotiek dochádza ku kooperácii troch kľúčových motivačných typov – jednej z nominačných motivácií ako spôsobu fyzického utvorenia jednotky, temporálnej motivácie ako príznaku novosti a registrovej motivácie ako príznaku registrovej príslušnosti ku ŠKR.

3 Register a registrová motivácia

Registrová motivácia sa ako jeden z adherentných motivačných typov odvíja od pojmu register, ktorý pre slovenskú jazykovedu vymedzila D. Slančová (1999). Komunikačný register sa v jej prístupe charakterizuje ako „sociálne podmienené konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie“ (porov. Slančová – Zajacová, 2007, s. 153–154) alebo podľa M. Ološtiaka (2011, s. 273) ide o „súbor jazykových a nejazykových komunikačných prostriedkov, ktoré sa preferenčne používajú v istých viac alebo menej typizovaných komunikačných sférach a komunikačných situáciách, kreujúcich sa na základe spoločnej činnosti komunikujúcich jednotlivcov ako nositeľov istých sociálnych rol“. Registrovo motivované jednotky sú teda na základe toho podľa M. Ološtiaka (2011, s. 269) výsledkom pôsobenia extralingválneho motivantu, príznaku komunikačnej situácie, v ktorej sa konkrétna lexikálna jednotka preferenčne používa.

V súlade s ďalším terminologickým členením komunikačného registra na makrosociálny komunikačný register, t. j. „konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí preferované v komunikačnej sfére prislúchajúcej sociálnej inštitúcii“ (porov. Slančová – Slančová, 2014, s. 34), ktorý ďalej možno rozčleniť na jednotlivé subregistre, v našom prístupe uvažujeme o lexike makrosociálneho športového komunikačného registra, ktorý ďalej členíme na subregistre, napr. registre konkrétnych športov (silové športy – *kanadský zápas*; tenis – *okruh*, *night-session*; motoristický šport – *truck*), register športovej publicistiky (*zlatý gól*, *ultrašportovec*), register športovej medicíny (*tejpovanie*) atď.

Poznatky o registrovej motivácii a teórii komunikačného registra pritom v *SSNe* plánujeme využiť pri vypracovávaní systému funkčných kvalifikátorov, ktoré sa jednotlivým neologizmom v slovníku budú priradovať na základe registrovej príslušnosti spracovanej neologickej jednotky, napr. *adm.*, *práv.*, *biol.*, *kult.*, *publ.*, *polit.*, *šport*. atď. Vedie nás k tomu definícia funkčných kvalifikátorov: „Funkčný kvalifikátor označuje prevažujúci výskyt lexikálnej jednotky v príslušnej komunikačnej sfére, v ktorej funguje ako charakteristický (typický, dominantný) prostriedok (Bosák, 2008, s. 124).⁹

Pri úlohe určiť neologickým jednotkám konkrétny komunikačný register sa pritom opierame o štýlovo-žánrovú anotáciu *Slovenského národného korpusu* (porov. Debnár – Kmeťová, 2017, s. 33–59), predovšetkým o údaje o preferenčnej doméne (napr. ekonómia, technika, prírodné vedy, životný štýl atď.) a subdoméne (napr. doména: technika – subdoména: doprava a spoje, telekomunikácie, priemysel, informatika, stavebníctvo, manažment a riadenie; doména: životný štýl – subdoména: šport, hudba, kultúra atď.).

⁹ Podľa J. Bosáka (2008, s. 124) sa funkčnými kvalifikátormi v slovníku označuje sedem potenciálnych vlastností lexikálnych jednotiek, pre slovník neologizmov sú z hľadiska jeho charakteru opodstatnené tri – 1. príslušnosť slov a spojení k jednotlivým štýlom a štýlovým vrstvám; 2. pragmatická zložka lexikálneho významu; 3. neoficiálne pomenovania.

4 Lexika športového komunikačného registra (ŠKR) v SSNe

Ako sme uviedli vyššie, v SSNe príslušnosť jednotiek k ŠKR označujeme kvalifikátorom *šport.*, čím sa naznačuje príslušnosť jednotky k makrosociálnemu registru športovej komunikačnej sféry. Ďalšie horizontálne rozčlenenie (porov. Slančová, 1998, s. 188–189; Ološtiak, 2011, s. 272–273) makroregistra ŠKR na subregistre konkrétnych športov či športu ako súčasť životného štýlu slovník nezachytáva prostredníctvom kvalifikátorov, príslušnosť konkrétnych jednotiek ku konkrétnym typom športov sa uvádza ako súčasť výkladu významu, napr. (porov. aj Frigová, 2017, s. 49):

rodeo [-de-] – n. -ea G sg., -eu L sg. – šport. (vo vodných športoch) piruety, obraty, figúry, napr. na športových lodiach, kajakoch, raftoch a pod.: *Rodeo na divokej vode patrí k atraktívnym a pre účastníkov aj adrenalínovým športom.*

Vertikalitu v rámci registra (porov. Slančová, 1998, s. 188–189; Ološtiak, 2011, s. 272–273) tiež označujeme, a to v prípade lexém v „dolnej“ časti registra osobitnými kvalifikátormi *kolokv.* v prípade kolokvializmov (napr. *plažák*) a *sociol.* v prípade sociolekticky motivovaných lexém – slangizmov a profesionalizmov (napr. *šestkár, kombiňák, véčkar*).

Treba však poznamenať, že napriek pozornosti, ktorá je venovaná športu a zdravému životnému štýlu, a teda aj napriek vyššiemu výskytu lexém patriacich do ŠKR v súčasnej komunikácii, v rozpracovanej databáze SSNe patria tieto jednotky k menej zastúpeným registrom. V čase vzniku predkladaného príspevku obsahuje rozpracovaná databáza SSNe približne 11 000 neologických jednotiek, z ktorých sa pri 4 664, t. j. 42,4 % uvádza kvalifikátor založený na registrovej motivovanosti konkrétnej jednotky. Príslušnosť k ŠKR zatiaľ označujeme pri 334 neologických jednotkách, ktoré tvoria 3 % všetkých neologických jednotiek v aktuálnej databáze a 7,1 % spomedzi registrovo motivovaných jednotiek v databáze SSNe.

Dôvodom, prečo ŠKR v porovnaní s najpočetnejšími registrami (počítačovým, registrom politickej publicistiky a ekonomickým registrom¹⁰) patrí v rámci neologickej databázy SSNe k menej zastúpeným komunikačným registrom, je jeho nižší výskyt v zdrojovom slovníku NSČ. Po doplnení databázy SSNe z iných zdrojov (napr. excerptia z tlače, vyhľadanie ekvivalentov neologizmov z poľských alebo ruských neologických slovníkov) predpokladáme aj výraznejší nárast neologizmov zo ŠKR.

4.1 Neologická lexika ŠKR z hľadiska nominačných motivačných typov

Vzhľadom na už spomínaný nadstavbový charakter temporálnej i registrovej motivácie sa nasledujúca časť príspevku venuje vymedzeniu neologických jednotiek zo ŠKR z hľadiska nominačnej motivácie, ktorá okrem pomenovania spôsobu utvorenia konkrétnych jednotiek funguje aj ako prostriedok prezentácie lexiky ŠKR s prihliadnutím na typy lexém a oblasti, v ktorých najčastejšie nová lexika viažuca sa na šport a športové aktivity vzniká.

Najfrekventovanejšia spomedzi nominačných motivačných typov je slovotvorná motivácia (ďalej aj SM), z 334 jednotiek ŠKR vzniklo na základe SM 173, t. j. 51 % jednotiek. Za pomerne frekventovanú možno v rámci lexiky ŠKR považovať aj interlingválnu motiváciu (ďalej aj IM), v analyzovanom súbore prostredníctvom IM vzniklo 96, t. j. 29 % jednotiek. Výraznejšie zastúpenie má ešte syntaktická motivácia (ďalej aj SyntM) s 52

¹⁰ Počítačový register – 1119 jednotiek, t. j. 10 % zo všetkých neologických jednotiek v databáze, 23,9 % z registrovo motivovaných neologických jednotiek v databáze; register politickej publicistiky – 862 jednotiek, t. j. 7,8 % zo všetkých neologických jednotiek v databáze, 18,4 % z registrovo motivovaných neologických jednotiek v databáze; ekonomický register – 664 jednotiek, t. j. 6 % zo všetkých neologických jednotiek v databáze, 14,2 % z registrovo motivovaných neologických jednotiek v databáze.

jednotkami, čo predstavuje 15,5 % jednotiek. Za okrajové možno považovať sémanticky, morfológicky a abreviačne motivované pomenovania. Sémanticky je v analyzovanom súbore motivovaných 7, t. j. 2 % jednotiek, morfológicky 5, t. j. 1,6 % a abreviačne 1, t. j. 0,3 % jednotiek.

Nominačná motivácia	Počet jednotiek	Percentuálne zastúpenie
slovotvorná motivácia	173	51 %
interlingválna motivácia	96	29 %
syntaktická motivácia	52	15,5 %
sémantická motivácia	7	2 %
morfológická motivácia	5	1,6 %
abreviačná motivácia	1	0,3 %
SPOLU	334	100 %

Zastúpenie nominačných motivačných typov v rámci lexiky ŠKR v analyzovanom súbore

Nasledujúci prehľad neologickej lexiky ŠKR z hľadiska jej vzniku, t. j. nominačných motivačných typov, ktoré sú zodpovedné za vznik neologickej jednotky (porov. aj podkapitolu 2), si nekladie za cieľ poskytnúť štatistický výpočet jednotiek utvorených konkrétnymi typmi motivácie, ale predstaviť neologickú lexiku ŠKR s prihliadnutím na typy lexém, ktoré sa v jazyku objavujú ako nové. Takto prezentovaný prehľad umožňuje poukázať nielen na lingvistické aspekty v používaní neologizmov zo športovej oblasti, ale aj na súčasné tendencie v spoločnosti, kde sa šport vníma ako celospoločenský fenomén. Prejavuje sa to podľa nášho názoru v tom, že sa v médiách objavuje množstvo informácií nielen o profesionálnych športovcoch a športoch, ktoré vyvolávajú okrem fascinácie a popularity samotného športovca a športu aj pocity národnej hrdosti a posilňujú národnú identitu (cyklistika, atletika, hokej, futbal), ale tiež vo zvýšenom záujme o športové aktivity, ktoré pomáhajú rozvíjať zdravý životný štýl či prinášajú adrenalínový zážitok.

4.1.1 Interlingválne motivované jednotky

Napriek centrálnemu postaveniu slovotvornej motivácie v systéme lexikálnej zásoby ako takej (porov. Furdík, 1993; Ološtiak, 2011; Ološtiak – Ivanová, 2015), čo dokazujú viaceré sondy do lexikálnej zásoby vo všeobecnosti (porov. Furdík, 1993, s. 19–28; Ološtiak – Ivanová, 2015, s. 127–132), ale i konkrétne neologickej lexiky (porov. Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015, s. 830–907), a napriek jednoznačnej prevahe slovotvorne motivovaných jednotiek v analyzovanom súbore neologickej lexiky ŠKR (porov. podkapitolu 4.1) sa v tomto prípade ako vhodnejšie javí na prvom mieste prezentovať interlingválne motivované jednotky. V prípade športu možno v oboch základných oblastiach – v profesionálnom športe i v športe ako prostriedku trávenia voľného času – hovoriť o vysokej miere internacionalizácie lexiky, ktorá sa prejavuje v pomerne vysokom zastúpení interlingválne motivovaných jednotiek, ale aj vo vysokom zastúpení slovotvorne motivovaných jednotiek, ktorých bezprostredným motivantom je interlingválne motivovaná lexéma, resp. jednotiek patriacich do slovotvorného hniezda, na začiatku ktorého stojí interlingválne motivovaná lexéma (porov. podkapitolu 4.1.2).

Podobne ako v iných odvetviach vedy, výskumu či kultúry, aj v lexike ŠKR sa výrazne prejavuje globálny charakter angličtiny ako súčasnej lingua franca (porov. Bergh – Ohlander, 2012, s. 282). V analyzovanom súbore je v prípade interlingválne motivovaných jednotiek absolútna väčšina – 92 jednotiek z celkového počtu 96 interlingválne motivovaných jednotiek – prevzatých z angličtiny. Zvyšné štyri lexikálne jednotky sú prevzaté z gréčtiny (*paralympiáda*), latinčiny (*subbuteo*), francúzštiny (*pétanque*) a japončiny (*kobudo*).

Interlingválne motivovanými jednotkami sa v rámci športového komunikačného registra najčastejšie označujú:

názvy športových disciplín	<i>halfpipe, hydrospeed, kobudo, pilates, pushball, ricochet, ringo, skikros, slackline, streetball, pétanque, subbuteo</i>
súčasti športovísk, športové náčinie	<i>halfpipe, kangoojumps, kitesurf, paraglider, snowbike, spinner, step, supreme</i>
pomenovania súčastí cvičenia, cvičebných prvkov	<i>race, stop and go, toeloop/tulup, warm-up</i>
pomenovania súťaží, pretekov, konkrétnych typov zápasov	<i>challenger, night-session, play-off, play-out, paralympiáda</i>
pomenovania osôb podľa disciplín, resp. hráčskych pozícií	<i>lifter, quarterback</i>
pomenovania osôb súvisiacich so športom ako spoločenským fenoménom	<i>cheerleader, ultras</i>

4.1.2 Slovotvorne motivované jednotky

Ako vyplynulo z predchádzajúceho textu, aj v lexike ŠKR sa v úlohe nominačnej motivácie najčastejšie uplatňuje slovotvorná motivácia. Okrem malej skupiny slov domáceho pôvodu, ktoré vznikli výlučne pôsobením slovotvornej motivácie (*jamkovisko, odpalisko, povzbudzovač, roztlieskavačka*,¹¹ *stenolezec, šípkar, ťahač*), sa v neologickej lexike ŠKR uplatňuje najmä slovotvornomotivačné tvorenie v rámci slovotvorného hniezda, na začiatku ktorého stojí interlingválne motivovaná lexéma. Tu sa vo výraznej miere uplatňuje adaptačná funkcia SM, ktorá sa prejavuje vo viacerých aspektoch (porov. Furdík, 2004, s. 121–122; Ološtiak, 2011, s. 205; Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015, s. 890–893):

1. Za primárne interlingválne motivované, avšak s istou mierou účasti slovotvornej motivácie sa považujú jednotky, ktoré pri morfolologickej adaptácii do ohýbateľnej podoby využívajú slovotvorný formant s gramatikalizačnou alebo flektivizačnou funkciou, tzv. flektivizačný formant, napr. *to draft* → *draft-ovať*.
2. Druhý aspekt adaptačnej funkcie reprezentuje slovotvorná remotivácia, ktorá sa prejavuje dodatočným utvorením motivujúcej lexémy k pôvodne interlingválne motivovanej lexéme. Pôvodne interlingválne motivovaná lexéma *strečing* sa takto remotivovala na motivát verba *strečovať*, t. j. *streč-ing* (←*strečovať*).
3. Ďalší aspekt adaptácie predstavuje slovotvornomotivačné tvorenie jednotiek spájaním interlingválne motivovanej lexémy s prevzatým formantom, napr. *softbal-ista, snowraft-ing, wakeboard-er*, alebo s domácim formantom, napr. *wakeboardista* → *wakeboardist-ka, beachvolejbalista* → *beachvolejbalist-ka, aikidista* → *aikidist-ov, zorbovať* → *zorbova-nie*.
4. Vyšší stupeň adaptácie spočíva v schopnosti jednotiek tvoriť nové slovotvorné hniezda, ktorého členy možno zaradiť do rôznych onomaziologických kategórií, napr. *snowboard* – *snowboardovať* – *snowboardiť* – *snowboardový* – *snowboardista* – *snowboardistka* – *snowboardistický*.

¹¹ Oba ako ekvivalenty prevzatej lexémy *cheerleader*, resp. slovotvorne motivovaného feminatíva *cheerleaderka*.

5. Posledným, najvyšším stupňom a prejavom maximálnej miery adaptovanosti prevzatých jednotiek je voľná spájatelnosť s domácimi slovotvornými prostriedkami, napr. *prekaučovať, skejťák, neamatér*.

Napriek rozšíreným názorom o prevahe internacionalizácie či anglicizácie v (nielen) športovej lexike aj pomer zastúpenia a dosahu interlingválnej a slovotvornej motivácie (v prospech väčšieho vplyvu slovotvornej motivácie) poukazuje na kľúčový charakter aktivity domáceho jazyka a jeho slovotvorných prostriedkov oproti preberaniu jednotiek z cudzích jazykov.

Nasledujúca tabuľka prezentuje príklady na najčastejšie typy slovotvorne motivovaných pomenovaní patriacich do ŠKR:

názvy športov, športových disciplín	<i>kaňoning, kickboxing, wakeboarding, zorbing/zorbovanie</i>
pomenovania osôb podľa disciplín, resp. hráčskych pozícií	<i>inlajnista, kombiňák, petangista, skateboarder, skejter, skiboardista, snowboardcrossár, squashista, tempár, zorbonaut</i>
pomenovania ženských osôb podľa disciplín	<i>petangistka, skejťáčka, squashistka, sumistka, šípkarka, wakeboardistka</i>
vzťahové adjektíva	<i>challengerový, kitesurfový, ricochetový, snowboardový, spinningový, wakeboardový</i>
verbá	<i>skejtbordovať, snoubordovať, zorbovať, prekaučovať, vytrejdovať</i>

V rámci problematiky slovotvornej motivácie je tiež potrebné spomenúť produktívne komponenty kompozične utvorených jednotiek ako:

- *profi-* (*profidebut, profisezóna, profistajňa*),
- *super*⁻¹ s významom „skvelý, vynikajúci“ (*superbežkyňa, superforma, superfutbal, superfutbalista, superhokejista, superliga*),
- *super*⁻² s významom „mimoriadny, mimoriadne náročný“ (*superkalanetika, supervytrvalec*).

Slovotvorná motivácia má tiež úlohu pri syntaktickej demotivácii, t. j. univerbizácii, pričom slovotvorne motivované univerbáty často nadobúdajú hovorový príznak (porov. Palková, 2018, s. 94), resp. sú časté medzi profesionalizmami (porov. Palková, 2018, s. 98), čo sa prejavuje aj v lexike ŠKR, kde je v analyzovanom súbore možné nájsť niekoľko príkladov na univerbizované kolokvializmy (*plážový volejbal* → *plážák, plážová hádzaná* → *plážovka*) a profesionalizmy (*šestkový volejbalista* → *šestkár*).

4.1.3 Syntakticky motivované jednotky

V neologickej lexike ŠKR sa syntakticky motivované jednotky vyskytujú predovšetkým ako pomenovania disciplín, aktivít, športovísk, typov zápasov, súťaží atď., ktoré vznikli ako ďalšie, špecifické varianty už existujúcich športových disciplín, aktivít, pretekov atď., napr. *zjazd* → *akrobatický zjazd*. Zväčša v týchto prípadoch ide o dvojkomponentové viacslovné pomenovania (ďalej aj VP) s komponentmi bez významového posunu (porov. Jarošová, 2000, s. 46–48; Ološtiak – Ivanová, 2013, s. 118–119).

Špecifický prípad predstavujú viacslovné pomenovania, ktoré možno zaradiť do subregistra športovej žurnalistiky, predstavujúceho prienik KR športu a publicistiky. Ide o VP, pri ktorých dochádza k významovému posunu aspoň jedného z komponentov. V analyzovanom súbore sa nachádzajú iba štyri takéto jednotky, všetky sa viažu k futbalu ako

spoločensky i mediálne najsledovanejšiemu športu, konkrétne ku gólu ako k najpodstatnejšiemu aspektu hry (*strieborný gól, vychytaná nula*).

Zaujímavú skupinu tiež tvoria primárne interlingválne motivované jednotky, ktoré sú z pohľadu slovenskej lingvistiky vnímané raz ako slovotvorne, inokedy ako syntakticky motivované na základe ich ortografickej podoby – písania spolu aj osobitne ako dvoch samostatných slov (*quarterpipe/quarter-pipe/quarter pipe*)¹². V prístupe anglofónnej jazykovedy sa však tieto jednotky považujú za kompozitá bez ohľadu na ich ortografické zachytenie – písanie spolu, so spojovníkom alebo osobitne (porov. Štekauer, 1992, s. 48–51; Bilá – Kačmárová, 2015, s. 59), pričom zápis kompozita je iba vecou konvencionalizácie a nie je ustálený. V slovenčine ako preberajúcom jazyku sa v niektorých prípadoch objavujú všetky tri varianty (vyššie spomenutý príklad), dva varianty (*snowboardcross/snowboard cross*) alebo iba jeden variant (*rope jumping*). Vzhľadom na anomálnosť a) variantu so spojovníkom, ktorý sa v slovenčine používa na vyjadrenie vzťahu rovnocennosti a nie vzťahu nadradeného a podradeného komponentu, ako je to v tomto prípade, aj b) dvojslovného variantu, pre ktorý je netypická neohybná forma prvého komponentu prekážkou v plnohodnotnom fungovaní ako VP, je prevaha variantov s formou kompozita očakávaným indikátorom tendencií pri preberaní takýchto jednotiek z angličtiny.

Syntakticky motivované jednotky v rámci ŠKR najčastejšie označujú:

názvy športov, športových disciplín, aktivít	<i>letný biatlon, letná severská kombinácia, pretláčanie rukou, extrémny snowboarding, surfovanie na oblohe, plážový volejbal</i>
pomenovania osôb podľa disciplín, hráčskych pozícií	<i>letný biatlonista, šestkový volejbalista,¹³ singlový kanoista,</i>
súčasti športovísk, športové náčinie	<i>snežný čln, klokanie topánky</i>
pomenovania súťaží, pretekov, konkrétnych typov zápasov	<i>satelitný turnaj, kanadský zápas</i>
publicizmy	<i>zlatý gól, strieborný gól, vychytaná nula, gól do šatne</i>

Špecifickou podskupinou syntakticky motivovaných neologizmov sú frazeologizmy, pri vzniku ktorých syntaktická motivácia spolupracuje so sémantickou motiváciou. Tieto jednotky sa najčastejšie vyskytujú v subregistri športovej žurnalistiky a v databáze SSNe sú zatiaľ reprezentované len dvomi prípadmi. Ide o minimálnu frazému *na krv* s významom „s najväčším vypätím síl“¹⁴ (porov. aj Koňaková, 2017, s. 47; Kozáková, 2018, s. 43; Sabová, 2017, s. 51); a frazému so stavbou syntagmy *byť na uterák* s významom „byť vyčerpaný, na konci so silami“.¹⁵ V budúcnosti, najmä po excerptcii zo športovej audiovizuálnej žurnalistiky, predpokladáme istý nárast počtu týchto jednotiek v databáze vzhľadom na to, že sa vyskytujú v prehovoroch športových komentátorov.

Zaujímavosťou sú frazémy, ktoré nie sú súčasťou analyzovaného ŠKR, no sú založené na športových výrazoch – *lopta je na niečej strane ihriska* „je rad na niekom, aby začal

¹² V SSNe sa dosiaľ uvádzajú všetky v slovenčine doložené ortografické varianty, aj keď ich frekvencia nie je rovnaká, napr. variant *quarterpipe* – 85 výskytov; variant *quarter-pipe* – 9 výskytov; variant *quarter pipe* 11 výskytov vo webovom korpuse *Aranea* (Benko, 2014).

¹³ Ako slovotvorne determinované tvorenie VP z iného VP: *letný biatlon* → *letný biatlonista*, *šestkový volejbal* → *šestkový volejbalista*.

¹⁴ *Celý zápas bol však na krv, s Good Angels sme si nič nedarovali.* (porov. Kozáková, 2018, s. 43).

¹⁵ *Ottawa je na uterák, no Gáborík žiari.*

konat“¹⁶ a vymeniť dres „zmeniť pôsobisko“,¹⁷ ktoré sa zaraďujú do registra politickej publicistiky. J. Děkanovský (2008, s. 141–142) k tomu poznamenáva: „Uplatnění sportovní metaforiky v politickém úzu má svou logiku. Zásadní vazbou mezi sportem a politikou je [...] zařazení obou fenoménů do sféry agonálního principu. Zatímco sport je jeho přímou herní podobou, politika, resp. politické soupeření v demokratické společnosti je naproti tomu formou institucionalizovanou.“

4.1.4 Sémanticky motivované jednotky

V prípade sémanticky motivovaných jednotiek ide v analyzovanom súbore iba o malú skupinu pomenovaní, ktorá sa utvorila sémantickou transpozíciou prostredníctvom metafory, resp. v dvoch prípadoch ako výsledok sémantickej univerbizácie.

Sémanticky motivované jednotky v rámci ŠKR označujú:

pomenovania súťaží, pretekov, konkrétnych typov zápasov	<i>konferencia</i> , ¹⁸ <i>kôš</i> , <i>okruh</i> , <i>satelit</i> ¹⁹
pomenovania súčastí cvičenia, prvkov atď.	<i>rodeo</i>
pomenovania súčastí športovísk	<i>mamut</i> ²⁰
pomenovania súvisiace so športom ako spoločenským fenoménom	<i>kotol</i>

4.1.5 Morfológicky motivované jednotky

V skupine morfológicky motivovaných jednotiek sa v analyzovanom súbore nachádzajú výlučne adjektíva cudzieho pôvodu, ktoré sú výsledkom desubstantívnej adjektívizácie (Ološtiak, 2017b, s. 66), pričom motivantom sú interlingválne motivované substantíva, napr.:

- *halfpipe*: *Skús halfpipe trik, chytíš sa rukou o hranu rampy.* (porov. Hriceňáková, 2016, s. 31).
- *pétanque*: *Veľká pétanque sada so šiestimi pétanque guľami s pochrómovaným povrchom je skvelá zábava pre celú rodinu.*
- *pilates*: *Jednoduchých päť cvikov z pilates metódy, ktoré vám pomôžu s boľavým chrbtom.*
- *race*: *Race topánky sú asi o 40 % ľahšie než štandardné topánky.* (porov. Frigová, 2017, s. 49).
- *spinning*: *Cvičenie na spinning programe výrazne pozitívne ovplyvňuje hladinu cholesterolu v krvi.* (porov. Lachová, 2017, s. 41).

5 Záver

Lexémy zo športového komunikačného registra nepatria v pripravovanom SSNe zatiaľ medzi najpočetnejšie zastúpenú skupinu, napriek tomu však predstavujú, najmä s prihliadnutím na popularitu profesionálneho športu, ako aj na „modernosť“ a dynamickosť rozvoja amatérskych športových aktivít, perspektívny materiál na skúmanie tendencií v registrovo motivovanej neologickej lexike. S predpokladaným nárastom počtu spracovaných neologickej jednotiek v ďalších etapách práce na SSNe sa tiež predpokladá

¹⁶ Uvidíme, či jej obrana, poukazujúca na to, že *lopta je na strane politikov* a nie bankárov, bude dostatočne účinná.

¹⁷ Nielen medzi vrcholovými, ale aj komunálnymi politickými hráčmi by ste našli desiatky takých, ktorí viac ráz vymenili dres.

¹⁸ Ovplynené anglickým *conference*.

¹⁹ Ako sémantický univerbát VP *satelitný turnaj*.

²⁰ Ako sémantický univerbát VP *mamutí mostík*.

nárast lexém patriacich do ŠKR, čo iste umožní aj hlbšiu sondu do spôsobov vzniku, ale aj pragmatických aspektov fungovania tohto typu lexiky.

Literatúra:

- BAKSOVÁ, M. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Neologizmy v rubrike Z nových výrazov v Kultúre slova*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- BENEŠOVÁ, B. (2016): *Slovník slovenských neologizmov. Písmeno T*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- BENEŠOVÁ, B. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmeno T*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- BENKO, V. (2014): Aranea: Yet Another Family of (Comparable) Web Corpora. In: P. Sojka – A. Horák – I. Kopeček – K. Pala (eds.): *Text, Speech and Dialogue. 17th International Conference, TSD 2014, Brno, Czech Republic, September 8-12, 2014. Proceedings*. Springer International Publishing Switzerland, s. 257–264.
- BERGH, G. – OHLANDER, S. (2012): English direct loans in European football lexis. In: C. Furiassi – V. Pulcini – F. Rodríguez González (eds.) *The Anglicization of European Lexis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 281–304.
- BIEDKOVÁ, N. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená J, K, L*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- BILÁ, M. – KAČMÁROVÁ, A. (2015): Výskum viacslovných pomenovaní v anglistike. In: M. Ološtiak (ed.): *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 59–77.
- BOSÁK, J. (2008): Odras dynamiky jazyka v sústave funkčných kvalifikátorov. In: A. Rangelova – J. Světlá – A. Jarošová (eds.): *Lexikografie v kontextu informační společnosti*. Sborník příspěvků z pracovního setkání, Praha, 4. – 6. 6. 2007. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 123–131.
- ČERNICKÁ, M. (2013): *Neologizmy v slovenčine. Slovník neologizmov (písmeno D, E)*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- ČERNICKÁ, M. (2015): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená D, E*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- DEBNÁR, M. – KMEŤOVÁ, B. (2017): Bibliografická a štýlovo-žánrová anotácia dokumentov a textov v Slovenskom národnom korpuse. In: M. Šimková (ed.): *Slovenský národný korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Mikula s. r. o., s. 33–59.
- DĚKANOVSKÝ, J. (2008): *Sport, média a mýty. Zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. Praha: Dokořán.
- FALTINOVÁ, K. (2013): *Neologizmy v slovenčine. Slovník neologizmov (písmeno A, B)*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- FALTINOVÁ, K. (2015): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmeno A, B*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- FEDIČ, M. (2016): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená L, S*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- FICERIOVÁ, K. (2016): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená V, T*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- FICERIOVÁ, K. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená T, V*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- FRIGOVÁ, J. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená O, R*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- FURDÍK, J. (1993): *Slovotvorná motivácia a jej jazykové funkcie*. Levoča: Modrý Peter.
- FURDÍK, J. (2004): *Slovenská slovotvorba. Teória, opis, cvičenia*. M. Ološtiak (ed.). Prešov: Náuka.
- FURDÍK, J. (2008): *Teória motivácie v lexikálnej zásobe*. M. Ološtiak (ed.). Košice: Vydavateľstvo LG.
- GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, L. – OLOŠTIAK, M. – REŠOVSKÁ, S. (2015): Slovotvorná a temporálna motivácia. In: M. Ološtiak (ed.): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 830–907.

- GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, L. – REŠOVSKÁ, S. (rkp.): *Slovník slovenských neologizmov – iba preklad českého?*
- GNAPOVÁ, P. (2018): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená V, X, Y.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- HAŠČINOVÁ, P. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmeno P.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol. (1989): *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- HORŇAKOVÁ, L. (2016): *Slovník slovenských neologizmov.* [Bakalárska práca.] *Písmená P, R.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- HORŇAKOVÁ, L. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená P, R.* [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- HRICENÁKOVÁ, P. (2016): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená H, I.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- HRICENÁKOVÁ, P. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená H, I.* [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- HVOZDÍKOVÁ, E. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená L a S.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- JAROŠOVÁ, A. (2000): Spracovanie ustálených spojení vo výkladovom slovníku. Návrh. In: O. Martincová – J. Světlá (eds.): *Nová slovní zásoba ve výkladových slovníkách.* Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, s. 41–54.
- JOŽIOVÁ, V. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená I, Š, U, W, X, Y, Z, Ž.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M., eds. (1987): *Krátky slovník slovenského jazyka.* Bratislava: Veda.
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M., eds. (1989): *Krátky slovník slovenského jazyka.* 2. opravené vydanie. Bratislava: Veda.
- KAMPOVÁ, A. (2016): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená C, F, G, H.* [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- KÁROLYOVÁ, A. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmeno S.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- KOLCUNOVÁ, T. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmeno S.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- KOŇAKOVÁ, D. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmeno K.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- KOZÁKOVÁ, R. (2018): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená Ch, J, N.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- LACHOVÁ, B. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená S, Š.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2000): *Okazionalizmy v hovorenej slovenčine.* Prešov: Náuka.
- MARTINCOVÁ, O., ed. (1998): *Nová slova v češtině 1. Slovník neologismů.* Praha: Academia.
- MARTINCOVÁ, O., ed. (2004): *Nová slova v češtině 2. Slovník neologismů.* Praha: Academia.
- MUCHÁLOVÁ, Z. (2015): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená J, K, L.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- NEDOROŠČÍKOVÁ, J. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená P, Q, Ř.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OBORIL, L. (2015): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená N, O, Č, CH.* [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie.* Prešov: FF PU v Prešove.
- OLOŠTIAK, M., ed. (2015a): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M., ed., (2015b): *Viacslovné pomenovania v slovenčine.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

- OLOŠTIAK, M. (2017a): *Lexikálna paradigmatica, sémantika a kombinatorika*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. [Cit. 2018-14-09.]
Dostupné na internete: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak10>>
- OLOŠTIAK, M. (2017b): *Slovotvorba, slovnodruhovú prechody, preberanie a skracovanie lexém*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. [Cit. 2018-14-09.]
Dostupné na internete: <www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak11>
- OLOŠTIAK, M. (rkp.): *Onomaziologická komparácia v interlingválnych súvislostiach (úvodné poznámky)*.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (2013): *Kapitoly z lexikológie (lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (2015): Teoreticko-metodologické aspekty. In: M. Ološtiak (ed.): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 87–137.
- PALKOVÁ, L. (2018): *Univerbizácia v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PASIERBOVÁ, J. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená U, W, Z, Ž*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PAVUČKOVÁ, L. (2016): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená C, Č, F, G*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PAVUČKOVÁ, L. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená C, Č, F, G*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- REŠOVSKÁ, S. (2013): *Neologizmy v slovenčine. Slovník neologizmov (písmeno M)*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- REŠOVSKÁ, S. (2015a): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmeno M*. [Diplomová práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- REŠOVSKÁ, S. (2015b): Niekoľko poznámok o slovníku slovenských neologizmov. In: M. Ološtiak (ed.): *10. študentská vedecká a umelecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 334–345. [Cit. 2018-14-09.] Dostupné na internete:
<<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak7/subor/Resovska.pdf>>
- REŠOVSKÁ, S. (2016): K úlohe a fungovaniu syntaktickej motivácie pri vzniku neologických jednotiek. In: M. Ološtiak (ed.): *11. študentská vedecká a umelecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 231–236. [Cit. 2018-14-09.] Dostupné na internete:
<<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak8/subor/Resovska.pdf>>
- REŠOVSKÁ, S. (2017): Status interlingválnej motivácie pri vzniku a fungovaní neologizmov. In: M. Ološtiak – K. Medňanský – Z. Straková (eds.): *12. študentská vedecká a umelecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 85–90. [Cit. 2018-14-09.] Dostupné na internete:
<<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak9/subor/Resovska.pdf>>
- SABOVÁ, L. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená CH, J, N*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. (1998): K pragmatickej charakteristike slovnej zásoby. In: P. Karlík – M. Krčmová (eds.): *Jazyk a kultura vyjadřování. Milanu Jelínkovi k pětasedmdesátinám*. Brno: Masarykova univerzita, s. 185–191.
- SLANČOVÁ, D. (1999): *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- SLANČOVÁ, D. – ZAJACOVÁ, S. (2007): Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa. In: O. Orgoňová (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 6. – 7. 9. 2007 na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 153–163.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta športu.
- Slovenský národný korpus – prim-6.0-public-all*. Bratislava: Jazykovedný ústav E. Štúra SAV 2013. [Cit. 2018-14-09.] Dostupné na internete: <<http://korpus.juls.savba.sk>>

- Slovenský národný korpus – prim-6.1-public-all*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. [Cit. 2018-14-09.] Dostupné na internete: <<http://korpus.juls.savba.sk>>
- Slovenský národný korpus – prim-7.0-public-all*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2015. [Cit. 2018-14-09.] Dostupné na internete: <<http://korpus.juls.savba.sk>>
- Slovenský národný korpus – prim-8.0-public-all*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. [Cit. 2018-14-09.] Dostupné na internete: <<http://korpus.juls.savba.sk>>
- SOKOLOVÁ, M. – MOŠKO, G. – ŠIMON, F. – BENKO, V. (1999): *Morfematický slovník slovenčiny*. Prešov: Náuka.
- ŠTEKAUER, P. (1992): *A Course in English Word-Formation*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
- VANCOVÁ, V. (2018): *Slovník slovenských neologizmov. Písmeno M*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- VESELOVSKÁ, A. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená A, B*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- VOLOVSKÁ, Kat. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená C, F, G, H*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- VOLOVSKÁ, Kr. (2018): *Neologizmy v slovenčine z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. Písmená Č, Ch, N, O*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- ZAVADOVÁ, A. (2017): *Slovník slovenských neologizmov. Písmená I, Š, U, W, X, Y, Z, Ž*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- ZOZUĽAKOVÁ, E. (2016): *Slovník slovenských neologizmov. Písmeno P*. [Bakalárska práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

Summary

Lexis of the Sports Communication Register in Dictionary of Slovak Neologisms

The paper presents the lexis of sports communication register as it is represented in the Dictionary of Slovak Neologisms that is currently being developed at the Institute of Slovak and Media Studies of the Faculty of Arts at the University of Prešov. Apart from a short introduction into the process of developing the dictionary and a theoretical background to the methodological approach that the dictionary is based on, the paper presents the neological lexis of sports communication register in terms of their nomination as well as the character of the new vocabulary that emerges in this field.

Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA 1/0433/16.

Slovníková príloha:

Príloha obsahuje výklad významu menej rozšírených neologických jednotiek zo ŠKR, ktoré sa uvádzajú ako príklady na rozoberané javy v texte príspevku (porov. aj Benešová, 2016; Frigová, 2017; Hriceňáková, 2016; Horňáková, 2016; Lachová, 2017; Kampová, 2016; Károlyová, 2017; Koňáková, 2017; Kozáková, 2018; Muchálová, 2015; Nedorožčíková, 2017; Oboril, 2015; Pasierbová, 2017; Zozuľáková, 2016).

gól do šatne – gól strelený tesne pred prestávkou

halfpipe – umelo vytvorená dráha alebo prekážka, ktorá svojím tvarom (respektíve tvarom prierezu) pripomína písmeno U; U-rampa

helibiking – zjazd neprístupných horských terénov na horskom bicykli po dopravení sa na miesto štartu helikoptérou

heliboarding – zjazd neprístupných horských terénov na snowboarde po dopravení sa na miesto štartu helikoptérou

heliskiing – zjazd neprístupných horských terénov na lyžiach po dopravení sa na miesto štartu helikoptérou

jamkovisko – golfový green

kanadský zápas – športová disciplína, pretláčanie rukou s lakťami opretými o stôl, ktoré sa vykonáva v stoj

kangoojumps – špeciálne topánky, ktoré slúžia na cvičenie kangoorobiku a na iné športové aktivity; klokanie topánky

kangoorobic – aerobik, ktorý sa cvičí v odpružených topánkach, pričom pohyb v nich pripomína poskoky klokanov

kaňoning – športový zostup, sklz, preplávanie trás horských tokov, vodopádov v skalných kaňonoch

kitesurf – plavák v kombinácii s riadením, spojený so „šarkanom“, ktorý oblúkovitou konštrukciou pripomína padák

kobudo – bojové umenie, pri ktorom sa využívajú bojové techniky so zbraňami

kombiňák – kto preteká v združenej disciplíne letnej severskej lyžiarskej kombinácie

konferencia^{neosém.} – (v americkom prostredí) vrcholová súťaž športových družstiev

kotel^{neosém.} – skupina športových fanúšikov, ktorá sa schádza vo vyhradenom sektore štadióna a povzbudzuje svoje mužstvo skandovaním, vlajkami a pod.

kôš^{neosém.} – (vo vrcholovej súťaži) výkonnostná skupina, do ktorej sa zaraďujú futbalové mužstvá podľa určených pravidiel

lifter – športovec, ktorý sa venuje silovému trojboju ako šport. disciplíne

mamut^{neosém.} – veľký lyžiarsky skokanský mostík

neamatér – hráč s poloprofesionálnym štatútom

night session – tenisové stretnutie, ktoré sa hrá večer pri umelom osvetlení

nordic walking – chôdza svižným tempom pre udržanie kondície

odpalisko – miesto na golfovom ihrisku, odkiaľ sa odpaľuje loptička

okruh^{neosém.} – (v tenise) séria turnajov nasledujúcich po sebe

parasailing – plachtenie nad vodnou hladinou na padáku, ktorý je ťahaný člnom

play-off – séria vylučovacích zápasov o konečného víťaza v závere súťaže

play-out – séria zápasov hraných o zotrvanie v skupine

quarterback – rozohrávač v útoku, kľúčový útočník v americkom futbale

quarterpipe – (v snowboardingu, skateboardingu) umelo vytvorená dráha alebo prekážka, ktorej tvar pripomína polovicu písmena U

race – slalomová jazda na snowboarde

ricochet – hra najmenej dvoch hráčov, ktorí odrážajú raketami loptičku od steny

ringo – kolektívna hra, kde sa gumový krúžok prehadzuje na ihrisko súpera cez sieť

rodeo^{neosém.} – (vo vodných športoch) piruety, obraty, figúry napr. na športových lodiach, kajakoch, raftoch a pod.

rogaining – extrémny vytrvalostný bežecký šport založený na navigácii v teréne, pričom úlohou dvoj- až päťčlennej hliadky je nájsť v určitom časovom limite pomocou mapy a kompasu čo najviac kontrolných bodov

rope jumping – šport, v ktorom sa, visiac na lane, behom zdolávajú kolmé steny alebo masívy

satelit^{neosém.} – turnaj, ktorý je potrebné vyhrať pre ďalší postup na hlavný turnaj; satelitný turnaj

skimboarding – jazdenie na skimboarde na vlnách pri odlive tesne pri brehu

skitouring – lyžovanie v náročnom vysokohorskom teréne

skysurfing – športová disciplína, jazdenie na skysurfe (špeciálnej doske v tvare krátkej širokej lyže) vo vzdušných prúdoch po výskoku z lietadla; nebeský surfing

slackline – športová disciplína, v ktorej sa balansuje na špeciálnom lane upevnenom medzi dvoma stromami v menšej či väčšej výške

snowrafting – jazda v gumenom člne, rafte, na snehu

snowsailing – lyžovanie, pri ktorom je lyžiar brzdený malým padákom

snowtubing – jazda na snehu na špeciálnej gumovej duši

spinner – špeciálny stacionárny bicykel určený na cvičenie

step – špeciálny stupienok používaný pri cvičení stepaerobiku

stop and go – zastavenie pretekárskeho vozidla v boxoch na určitú dobu, zväčša na desať až pätnásť sekúnd, ako trest za porušenie pravidiel

strieborný gól – gól, ktorý padne v predĺžení nerozhodného zápasu a rozhodne o jeho víťazovi, pričom sa predĺženie dohrá do konca, zväčša pätnásť minút

supreme – umelohmotný povrch, ktorý sa používa ako podlahová krytina v tenisových halách

ťahač – silné motorové vozidlo určené na ťahanie ťažkých príviesných alebo vlečných vozidiel špeciálne upravené pre športové súťaže a preteky; truck

tarzaning – prekonávanie horských roklín, priepastí, skalných cestičiek prechádzaním po pripravených lanách alebo lanových mostoch, spúšťaním sa po lanách a pod.

tejpovanie – liečebná metóda, pri ktorej sa na kožu lepia elastické pásy podobné náplastiam s cieľom spevniť svaly a kĺby

thajbox – box patriaci k bojovým športom, pri ktorom sa používajú údery päsťami, pažami, lakťami, kopy kolenami, nohami

truck – porov. ťahač

ultras – skupina fanatických futbalových, príp. hokejových fanúšikov, ktorá sa vyznačuje krajne neprístojným, agresívnym správaním

véčkar – skokan na lyžiach využívajúci techniku s názvom V-štýl (skok, pri ktorom poloha lyží pripomína písmeno V)

vychytaná nula – zacytenie všetkých striel mierených na bránu

wakeboarding – akrobatické jazdenie na wakeboarde na vlnách, ktoré vytvára motorový čln, ktorý wakeboardistu ťahá

warm-up – začiatková, prípravná, zahrievacia fáza cvičenia, tanca, pretekov ap.

zlatý gól – prvý gól, ktorý padne počas predĺženia futbalového zápasu a rozhodne tak o víťazovi

zorb – veľká nafúknutá plastová guľa určená na nekontrolované spúšťanie sa zo svahu alebo po vode

zorbíng – kotúľanie sa v zorbe zo svahu alebo po vode

Športový prenos ako predstavenie

Juraj Rusnák

Katedra komunikačných a mediálnych štúdií, Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
jurkorusnak@gmail.com

Kľúčové slová: športový prenos, dramaturgia, elektronické médiá, populárna kultúra
Key words: sport transmission, dramaturgy, electronic media, popular culture

26. mája 2018 v sobotu večer, sa v Kyjeve stretli vo finále futbalovej Ligy majstrov dva slávne športové kluby: Real Madrid a FC Liverpool. Po dramatickom priebehu, do ktorého výrazne zasiahli zranenia kľúčových hráčov, výnimočný gól Garetha Balea, ale najmä triviálne chyby liverpoolskeho brankára Lorisa Kariusu, zvíťazil po tretíkrát za sebou španielsky veľkoklub a Daniel Taylor, športový novinár britského denníka The Guardian, mohol na druhý deň napísať: „*Bola to epická noc, naplnená pestrými udalosťami – bohužiaľ, nešťastný liverpoolsky brankár Karius bude musieť žiť s tým, že jeho príbeh sa bude z tejto noci pamätať dlhšie ako výstup Garetha Balea a jeho veľkolepých nožničiek alebo plač Mohameda Salaha...*“¹ Domnievame sa, že spomínaný citát kondenzovane predstavuje dva najčastejšie spôsoby, ktorými súčasná športová žurnalistika opisuje priebeh významného športového podujatia: na jednej strane sa usiluje konštruovať možné scenáre uchovávaní fragmentov tohto zápasu v tvoriacej sa športovej histórii, aj s konfiguráciou dominantných a subdominantných naratívov (v spomínanom futbalovom zápase sa popkultúrna „pamäť“² nasycuje o nešťastné zákroky Lorisa Kariusu, Baleov gól či zranenia hráčov), na strane druhej indikuje dramaturgické pozadie udalosti smerujúce od športového zápasu k divadelnému predstaveniu, účinkovanie postáv s vlastným významovým kontextom, tvorenie mizanscén, fungovanie dramatického, až agonického konfliktu („epicko-teatrálny formát“ výstupov hlavných hrdinov i „hrdinov“ futbalového predstavenia).

Pripomíname už na úvod týchto úvah, že záujem teoretikov o šport ako imanentnú súčasť priestoru trávenia voľného času, ktorému sa hovorí populárna kultúra, má vo vedeckom diskurze vzostupnú tendenciu (pripomíname tu najmä úvahy o tom, že šport v 21. storočí nie je nudný, nemôže si to dovoliť, porov. Boyle – Haynes, 2000; že spektakulárnosť sa stáva jedným z najdôležitejších princípov fungovania hospodárstva, politiky a každodenného života vôbec, a aj preto je šport so svojou spektakulárnosťou taký pútavý pre dnešnú spoločnosť, porov. Kellner, 2003; že dnešná konfigurácia mediálne zobrazovaného športu mení pôvodný status prijímateľa na spoluautora, porov. Rowe, 2004; a že mediálny šport je na základe toho vysoko ziskový spôsob podnikania, porov. Schultz, 2005). Navyše, spomínaný citát britského žurnalistu priviedol autora týchto riadkov k úvahám o peripetiách zobrazovania športového prenosu ako komunikačne sytého predstavenia, o dôvodoch a dôsledkoch tohto fenoménu v medziľudskej komunikácii.

¹ „It was an epic night, filled with so many different storylines, and unfortunately for Liverpool’s accident-prone goalkeeper, Loris Karius, he will have to live with the fact that his part will be remembered for just as long as, or possibly longer than, Gareth Bale’s spectacular bicycle kick or the tears from Mohamed Salah.“ Pozri Taylor, 2018

² Termín „popkultúrna pamäť“ používa Juraj Malíček a označuje ním proces vytvárania a uchovávaní popkultúrnych hodnôt: „Čítajúc román, počúvajúc hudobnú skladbu, dívajúc sa na film, seriál, šou, divadelné predstavenie, muzikál, hrajúc videohru, jednoducho, zakúšajúc popkultúrny produkt a uvažujúc takto o ňom, deje sa tak prostredníctvom recepčného kódu.“ Viac pozri Malíček, 2012, s. 35–36.

Mediálna udalosť: štandardizácia jedinečnosti

Už niekoľkokrát sme konštatovali, že v procese produkcie a recepcie populárnej kultúry je možné identifikovať dve (zdanlivo protikladné) tendencie: na jednej strane vidno úsilie vyprodukovať, šíriť a spotrebovať popkultúrny produkt ako štandardizovaný tovarový výrobok s ambíciou vysokej predajnosti (príkladom takejto tendencie môže byť fungovanie mainstreamovej hudobnej ponuky, konzekvenciou ktorej sú v rozhlasovej dramaturgii zoznamy „konformných“ hudobných skladieb, tzv. playlisty). Na strane druhej sa v popkultúre objavuje úsilie pripútať pozornosť po/užívateľa tým, že sa v ponúkanom produkte, tovare zdôrazňuje jeho jedinečnosť (pripomenúť tu možno fungovanie popkultúrnych exkluzív, pri distribúcii ktorých sa akcentuje ich výnimočnosť, neprehliadnuteľnosť; takto fungujú napr. súťaže krásy, udeľovania filmových cien, verejné prezentácie benefičných podujatí a pod.). Príčiny takejto situácie, v ktorej je popkultúrna prevádzka na jednej strane vystavená požiadavke predvídateľnosti, opakovateľnosti a na strane druhej požiadavke neočakávateľnosti, až výnimočnosti, sú, pravdaže, viaceré, popri jednoznačne inherentných (s dominantným záujmom uľahčiť priebeh tvorby a recepcie informácie) možno indikovať aj iné, externé dôvody tohto stavu (sociokultúrne, ekonomické, ale, ako sme sa pokúšali demonštrovať už dávnejšie, aj ideologické, porov. napr. Rusnák, 2013, 2014).

Najfrekventovanejšou odpoveďou na takúto kontradiktórnú komunikačnú situáciu je v prostredí mediálnej prevádzky šírenie mediálnych udalostí, dramaturgicky ošetrených, komplexne spracovávaných a dlhodobo šírených informácií exkluzívneho typu, v ktorých je emocionálna potencia intenzívnejšia než ich spravodajská hodnota. Text zvučky futbalovej súťaže Ligy majstrov, ktorý v roku 1992 napísal Tony Britten na motívy korunovačnej hymny Zadok the Priest Georga Fridricha Händela, zdôrazňuje výnimočnosť a emocionálnu kvalitu takejto mediálnej udalosti: *The main event / The Champions / The Event / These are the champions...*³

Pri skúmaní povahy športového prenosu ako expandujúceho mediálneho eventu treba predovšetkým pripomenúť, že jednotlivé produkcie sa odlišujú rozličnou mierou improvizácie a inštitucionalizácie zobrazovanej udalosti a povahou vytváraného scenára. Predsa však možno indikovať hlavné trendy, ktorými sa vyznačujú v súčasnom rozhlasovom a televíznom programovaní:

1. Vytváranie idiomatických spojení: pomerne nápadným sprievodným prvkom vytváraných športových mediálnych eventov je tvorba ustálených spojení, ktoré potom celú udalosť zastupujú v iných mediálnych výstupoch (spravodajských blokoch, reklamných kampaniach a pod.) i v iných formách trávenia voľného času (pri organizovaní zábavných podujatí, v móde, ponúkanom životnom štýle a pod.): *epická noc v Kyjeve, nešťastný hrdina finále, famózny Baleov gól* a pod.
2. Formálne rámcovanie: za druhý dôležitý symptóm fungujúcich športových mediálnych udalostí možno považovať ich formálnu postprodukciiu – patria sem všetky súčasťi ustálenej zvukovej, grafickej a audiovizuálnej interpunkcie (zvučky, športové hymny, džingle, predely, upútavky, logá), ktoré prešli zo štruktúry primárnej športovej reportáže do textúr medializovaných eventov: už spomínaná zvučka súťaže Ligy majstrov, ustálená grafická animácia, ale aj interiér štúdia komentátorov a pod.
3. Štandardizovaná dramaturgia: ďalšou dôležitou indíciou vytvárania športových mediálnych eventov je ustáľovanie obradových prvkov a stereotypizácia, charakteristická priestorovou a časovou lokalizáciou (oslavy športových úspechov prebiehajú na tradičných miestach) a formálne konsolidovaným scénosledom (s vítaním športových hrdinov mestom, príchodom na scénu, predstavovaním či

³ Viac pozri UEFA Champions League anthem, 2018.

spoločným spevom hymien národných i športových): tu predstavenie hlavnej ceny – „ušatého“ pohára Ligy majstrov v úvode zápasu a spôsob jeho odovzdávania v závere prenosu.

4. Preberanie globálnych receptúr: dôsledkom fungovania športových mediálnych eventov je ich postupné začleňovanie do tkaniva globálnej kultúry, významné prenosom dekorácií a rekvizít komunikačnej udalosti do iného kultúrneho priestoru: prepojenie globálnej hodnoty futbalovej súťaže s hodnotami lokálnej kultúry, porov. úvodné vystúpenia ukrajinských hudobníkov a tanečníkov na kyjevskom štadióne v prequeli samotného športového zápasu.
5. Spoluvytváranie skeletu popkultúry: kontextualizáciu a konotačné procesy umožňujúce vzájomné prepájanie jednotlivých fenoménov do mýtov možno identifikovať aj v postupnom rozširovaní nových verzií pôvodného prototextu mediálnej udalosti. Takýmto prekódovaním a vytváraním coververzií či remakov sa spevňuje skelet popkultúry a rozširuje podoby svojej existencie: vytváranie a šírenie memetických reťazcov, porov. napr. parodické virálne produkcie Adam N., 2018.

Poznámky k dramaturgii: tri benefity mediálnych udalostí v tkanive športového prenosu

Príbeh tohtoročného finále Ligy majstrov s brankárom z Liverpoolu ako „smutným hlavným hrdinom“ disponuje všetkými troma dôležitými vlastnosťami, ktoré sú dnes v prostredí karnevalovo ladenej mediálnej prevádzky často využívané: silnou emotívnou zápletkou, schopnou uniesť príbeh, kontradiktórnym charakterom jednotlivých súčastí, ktoré umocňujú hlavný konflikt a predvídateľnou dramaturgiou, ktorá recepciu celej udalosti uľahčuje a naviguje ju požadovaným smerom. Pozrime sa teraz, ako sa tieto tri dôležité benefity stali imanentnou súčasťou fungovania organizmu športového prenosu z tohtoročného finálového večera súťaže Ligy majstrov.

1 Silná emotívna zápleтка ako predpoklad budovania literárneho scenára.

Základnou predispozíciou tohto benefitu sa stal súboj o prestížnu cenu, súboj, ktorý pozorne sledovali všetky médiá: v hlavnom vysielacom čase sledovalo na Slovensku tohtoročné finále Ligy majstrov najviac televíznych divákov.⁴ Samotný športový zápas bol pritom „vyšperkovaný“ aj pridanými hodnotami – emócie sprevádzajúce enormné úsilie o získanie prestížneho titulu boli umocňované radostnými pohybovo-gestickými etudami pri oslavovaní gólu – osobitne sa v tomto zmysle slova pred televíznymi kamerami predstavil Gareth Bale, ktorý oslávil svoj výnimočný gól radostnou kľzačkou na kyjevskom trávniku.

Obrázok 1 Bale po strelenom góle vo finále LM (Madrid take the lead through a brilliant bicycle kick by Gareth Bale, 2018)

⁴ V sobotu večer bola televízna stanica RTVS – Jednotka lídrom s finále Ligy majstrov. Sledovanejší druhý polčas po 21:45 videlo 210-tisíc divákov z cieľového publika (21,9 %) a 411-tisíc celkovo (23,5 %). Prvý polčas duelu medzi Realom Madrid a Liverpoolom sledovalo po 20:40 185-tisíc mladších divákov a 403-tisíc v 12+ (22,2 %). Išlo o najsledovanejšie programy dňa. Viac pozri Superstar sa vrátila do vedenia, sobota patrila finále Ligy majstrov, 2018.

Iným druhom emocionálnej dotácie boli slzy zranených hráčov, ktorým „nebolo dopriať“ dohrať svoj výstup do konca predstavenia: jeden z lídrov tímu FC Liverpool, Mohamed Salah musel po nešťastnej zrážke so Sergiom Ramosom už po pol hodine hry opustiť kyjevský trávnik so slzami v očiach, to isté sa o chvíľu stalo na druhej strane Danimu Carvajalovi.

Obrázok 2 Salah nedokončuje finálový zápas v LM (Klopp says Salah doubt for World Cup, Egypt more hopeful, 2018)

Ako však konštatoval aj britský novinár D. Taylor, emotívny príbeh o ceste za titulom tohtoročnej súťaže Ligy šampiónov neočakávane rámcovali najmä gestá liverpoolskeho brankára odprosujúceho fanúšikov z Anfield Road za vlastné fatálne chyby. Standing ovations od fanúšikov Liverpoolu, ktorí takýmto spôsobom utešovali nešťastného Kariusu, sa potom stali dojímavou *kódou* za televíznym príbehom zúfaleho liverpoolskeho gólmána vo finále LM.⁵

Obrázok 3 Karius sa ospravedľňuje svojim fanúšikom za chyby v zápase (Does Loris Karius still have a future at Liverpool?, 2018)

Obrázok 4 Liverpoolski fanúšikovia tleskajú Kariusovi po skončení zápasu (Real Madrid – FC Liverpool, Futbol 1 TV)

⁵ Neočakávané vysvetlenie kolapsu schopností liverpoolskeho brankára poskytli neskôr lekári z nemocnice, kde bol Karius na vyšetrení po zápase: „Dôkladne sme ho vyšetřili a pozreli sme si aj opakované zábery. Zobrali sme do úvahy symptómy aj výsledky fyzických vyšetření a dospeli sme k záveru, že pán Karius v inkriminovanom zápase utrpel otras mozgu... Objektívne môžeme povedať, že bezprostredne po úraze mohol mať výpadky videnia, a to mohlo ovplyvniť jeho výkon,“ uviedla nemocnica v stanovisku. Viac pozri napr. VIDEO: Kariusove chyby vo finále Ligy majstrov spôsobil otras mozgu, dokázali lekári, 2018.

Režisér televízneho prenosu tak emitoval tri hlavné príbehy: príbeh o radosti (Bale po strelenom góle), príbeh o smútku (Salah a Carvajal ostupujúci z hry po zraneniach) a príbeh o zúfalstve (Karius a jeho nepochopiteľné zlyhanie).

2 Kontradiktórnosť jednotlivých súčastí ako dôležitá indícia kompozície textu.

Základná predispozícia športového zápolenia, podľa ktorej má šport nielen svojich víťazov, ale aj svojich porazených, umožňuje do dramaturgie športového prenosu implantovať zobrazovanie radosti a smútku, odhodlania a beznádeje vnútri komunity hráčov, trénerov, fanúšikov, niekedy aj organizátorov scény. Charakteristickými sa tak stali nielen pohľady na tešiaceho sa trénera Realu Madrid Zinadine Zidana, ale aj na smutného liverpoolskeho trénera Jürgena Kloppa, ktorý ticho opúšťal futbalovú scénu v Kyjeve.

Obrázok 5: Odchod trénera J. Kloppa po zápase (Liverpool fans love what Jurgen Klopp was doing at 6am after Champions League final, 2018)

Obrázok 6: Tréner Realu Madrid Z. Zidane s trofejou LM (Zidane resigns as Real Madrid manager after Champions League win, 2018)

Pripomínáme však aj vnútornú kontradiktórnosť samotnej udalosti, vyplývajúcej z povahy samotného športového prenosu: komunitný charakter udalosti (na jednej strane hráči, tréneri, diváci na štadióne i pri televíznych obrazovkách tvoria spoločenstvo s neformálnymi väzbami, „gemeinschaft“; na strane druhej formálna organizácia podujatia a jej mediálna re/konštrukcia vykazujú výrazné prvky „gesselschaftu“, viac pozri Tonnies, 2005.

3 Predvídateľná dramaturgia. Pravidlá futbalového zápasu ako predispozícia tohto benefitu, jeho kontinuita a sekvenčná štruktúra s prerušeniami a rozdelením na dva polčasy, určujú pri dramaturgii možnosti postupného zvýrazňovania, rámcovania, niekedy (vďaka televíznej technike) až extrahovanie jednotlivých častí. Hovoriť môžeme o technickom ošetrení priestoru, ktorý je tvorený, šírený a spotrebovaný podobným spôsobom ako priestor počítačovej hry: konštrukcia *engine*⁶ Ligy majstrov so všetkými formálnymi náležitosťami je dôležitou predispozíciou vzniku mizanscény, „výstupov“ v „predstavení“: zábery z ošetrovania zranenia egyptského útočníka Mohameda Salaha boli dopĺňané pohľadmi televíznej kamery z rôznych perspektív na okamih zrážky, snímanie eufórie Geretha Balea z

⁶ Termín *engine* označuje v teórii počítačových hier súbor softvérových komponentov hry (grafických, zvukových, fyzikálnych), ktoré hru charakterizujú a sú súčasťou jej licenčných práv.

víťazstva v závere prenosu pravidelne boli kontaminované prestrihmi na Kariusov smútok, vznik montáže z odprosovania brankára a následných standing ovations liverpoolských fanúšikov (tu môžeme hovoriť o vzniku istej mediálnej formy stichomýtie).

Obrázok 7 L. Karius po skončení zápasu (Does Loris Karius still have a future at Liverpool?, 2018)

Obrázok 8 G. Bale s trofejou pre víťaza súťaže Ligy majstrov (Premier League Giants In 'Advanced Talks' Over Gareth Bale Transfer, 2018)

Záver: šport ako médium

Dramaturgická povaha tkaniva športového prenosu ako imanentnej súčasť dnešnej mediálnej prevádzky (často sa v tejto súvislosti používa termín „kultúrna performancia“) je jedným z najmarkantnejších dôkazov o fungovaní „amfiteátrového komunikačného diskurzu“ (Flusser, 2002). Spôsob, akým je konštruovaná (a dekonštruovaná) športová mediálna realita súčasne naznačuje, že športová udalosť je dnes mediálne extrahovaná a šírená ako feéria, ako dôležité svedectvo o karnevalovo ladenej kultúre, „v ktorej sa neprizerá, ale ktorá sa prežíva“ (Bachtin, 1975). Rozhodujúcim kritériom tvorby tohto typu mediálnych textov sa preto stáva pragmatická dimenzia komunikácie – mediálny/filmový text je tak vytvorený „kvôli niečomu“, „pre niekoho“. Pripomíname tu slová nemeckej režisérky L. Riefenstahlovej, ktorá postrehla emotívne, ale aj ideologické predispozície športovej udalosti „ako obrazu ovládnutia tela a vôle“ (Delahye, 2002), a preto je dnes mediálne svedectvo o športe často svedectvom o exogénnych okolnostiach, ktoré umožnili jeho produkciu, šírenie a recepciu, vznikli mimo športu a nemusia vždy komunikovať s jeho vlastnou podstatou, rámcovanou coubertinovským heslom *citius, altius, fortius*...

Literatúra:

ADAM, N.: Narodil sa bez rúk? Loris Karius sa stal hlavnou obeťou vtipných reakcií internetu po finále Ligy majstrov, ale nestratil sa ani Ramos. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://refresher.sk/54759-Narodil-sa-bez-ruk-Loris-Karius-sa-stal-hlavnou-obetou-vtipnych-reakcii-internetu-po-finale-Ligy-majstrov-ale-nestratil-sa-ani-Ramos>>

BACHTIN, M. (1975): *Francois Rabelais a lidová kultura stredoveku a renesance*. Praha: Odeon.

- BOYLE, R. – HAYNES, R. (2000): *PowerPlay: Sport, the Media and Popular Culture. Second Edition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Does Loris Karius still have a future at Liverpool? [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <https://www.sportsmole.co.uk/football/liverpool/champions-league/feature/does-karius-have-a-future-at-liverpool_327126.html>
- DELAHYE, M. (2002): Leni a vlk. Rozhovor s Leni Riefenstahlovou. In: *Filmové listy, zvláštní číslo k 5. semináři archivního filmu 2. - 5. května 2002 v Uherském Hradišti.*, s. 2–4.
- FLUSSER, V. (2002): *Komunikológia*. Bratislava: Mediálny inštitút.
- KELLNER, D. (2003): *Media Spectacle*. London – New York: Routledge.
- Klopp says Salah doubt for World Cup, Egypt more hopeful. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://www.thestar.com.my/sport/football/2018/05/27/teary-salah-goes-off-injured-in-champions-league-final/>>
- Kto je Loris Karius? Hrdina trinásteho triumfu pre Real,“ písal v titulku sport.es. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://sport.sme.sk/c/20835357/real-vyuzil-sialene-chyby-brankara-liverpool-je-v-slzech-a-salah-vazne-zraneny.html#ixzz5GfoSckHM>>
- Liverpool fans love what Jurgen Klopp was doing at 6am after Champions League final. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://www.givemesport.com/1321873-liverpool-fans-love-what-jurgen-klopp-was-doing-at-6am-after-champions-league-final>>
- Madrid take the lead through a brilliant bicycle kick by Gareth Bale. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://www.foxsports.com.au/football/madrid-take-the-lead-through-a-brilliant-bicycle-kick-by-gareth-bale/news-story/580a88bd5d92d5dc7fcc0c68b338dd9?nk=4ea1f7b8550fa72334e2461439239ac2-1535350480>>
- MALÍČEK, J. (2012): *Popkultúra: návod na použitie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Premier League Giants In 'Advanced Talks' Over Gareth Bale Transfer. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://www.balls.ie/football/gareth-bale-manchester-united-2-392707>>
- McLUHAN, M. (1991): *Jak rozumět médiím. Extenze člověka*. 1. vyd. Praha: Odeon.
- Real Madrid – FC Liverpool, Futbol 1 TV. [Cit. 2018-26-05.] Dostupné na internete: <<https://footballua.tv/ua/>>
- ROWE, D. (2004): *Sport, Culture and the Media*. Berkshire: Open University Press.
- RUSNÁK, J. (2013): *Homo popularis: homo medialis? Populárna kultúra v elektronických médiách*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- RUSNÁK, J. (2014): Od komunikačnej udalosti k mediálnemu eventu: o peripetiách využitia športu v prostredí elektronických médií. In: J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak (eds.): *Registre jazyka a jazykovedy (2. zväzok)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 137–146.
- SHULTZ, M. (2005): *Sports Media Planning*. Burlington: Focal Press.
- Superstar sa vrátila do vedenia, sobota patrila finále Ligy majstrov. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://medialne.etrend.sk/televizia/superstar-sa-vratila-do-vedenia-sobota-patrila-finale-ligy-majstrov.html>>
- TAYLOR, D.: Real Madrid win Champions League as brilliant Bale sinks Liverpool. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/football/2018/may/26/real-madrid-liverpool-champions-league-final-match-report>>
- TONNIES, F. (2005): *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*. Berlin: WBG (Wissenschaftliche Buchgesellschaft).
- UEFA Champions League anthem. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete: <<https://www.uefa.com/uefachampionsleague/news/newsid=934488.html>>

VIDEO: Kariusove chyby vo finále Ligy majstrov spôsobil otras mozgu, dokázali lekári. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete:

<<https://sport.aktuality.sk/c/340219/video-kariusove-chyby-vo-finale-ligy-majstrov-sposobil-otras-mozgu-dokazali-lekari/>>

Zidane back among the immortals. [Cit. 2018-31-08.] Dostupné na internete:

<<https://www.tnp.sg/sports/football/zidane-back-among-immortals>>

Zidane resigns as Real Madrid manager after Champions League win. [Cit. 2018-31-08.]

Dostupné na internete: <<https://inews.co.uk/sport/football/zidane-resigns-as-real-madrid-manager-after-champions-league-win-liverpool-kiev/>>

Summary

Sports Transmission as a Performance

The ambition of the paper is to analyze the direct reportage transmission from the sporting event as "amphitheatre communication discourse" (V. Flusser), as "a carnival that is not for contemplation, but for survival" (M. Bachtin) and as "an image of controlling body and will" (L. Riefenstahl). The contribution demonstrates three important features that are often used in the sports transmission environment: (1) a strong emotional plot, (2) the contradictory nature of individual components that amplify the main conflict and (3) predictable dramaturgy that makes reception of the event easier and navigates the reception in the desired direction.

Nové žánry v komunikaci o sportu? (Hybridizace ve videonahrávkách hry FIFA u česky hovořících mluvčích)

Lucie Saicová Římalová

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace
lucie.rimalova@ff.cuni.cz

Klíčová slova: FIFA, český jazyk, hybridizace, komunikace, sport, YouTube

Key words: communication, Czech language, FIFA, hybridization, sports and games, YouTube

1 Úvod

Rozvoj výpočetní techniky a tzv. nových médií se rozmanitými způsoby dotkl i sportu. Vznikla mj. nová oblast tzv. e-sportu a internet umožnil, aby kdokoli, kdo o to má zájem, mohl zpřístupnit svá vystoupení široké veřejnosti. Oba tyto jevy mohou ovlivňovat i jazyk sportu či komunikaci o sportu a působí rovněž na vznik nových forem nebo žánrů, často vystavěných na různých prvcích forem stávajících.

V této studii se budeme zabývat videonahrávkami hry FIFA zpřístupněnými na YouTube.¹ Hra FIFA dle dostupných informací² existuje od počátku 90. let 20. stol., vyšla již v mnoha verzích a je dosti populární.³ Videonahrávky dané hry na YouTube mohou mít podobu tzv. streamu, tj. mohou být blízké přímému přenosu, při němž autor (youtuber) hraje hru a simultánně ji přenáší na internet; komunikát pak může být uložen jako záznam a být přístupný i zpětně. Autor ale také může připravit komunikát předem, sestříhat jej, doplnit hudbou, popř. jinak upravit, a až toto hotové dílo zveřejnit, např. jako tzv. let's play video (viz dále). U některých komunikátů je vedle záběru na obrazovku, na níž autor hraje hru, k dispozici také záběr na autora samotného, lze tedy sledovat mj. i některou autorovu neverbální komunikaci.

K analýze jsme vybrali komunikáty, které na YouTube zveřejňují česky hovořící mluvčí. Šlo o příspěvky věnované verzi FIFA18, popř. FIFA17 a zveřejněné na následujících kanálech s různým počtem odběratelů: FlyGunCZ⁴ (přibližně 505 tisíc odběratelů k 14. 7. 2018), THE TOP⁵ (přibližně 66 tisíc odběratelů k 14. 7. 2018), Lord Koblih⁶ (přibližně 28 tisíc odběratelů k 14. 7. 2018) a Fíňá⁷ (přibližně 9 tisíc odběratelů k 14. 7. 2018), jehož autor je nejmladším mluvčím v našem vzorku (dle vzhledu prepubertálního věku). Analyzovali jsme vybrané videonahrávky a s nimi spojené další komunikáty (zejména diskuse a popisky), které byly na těchto kanálech dostupné v první polovině roku 2018. V našem materiálu jsme pracovali pouze s komunikáty, které byly na daných kanálech uloženy; v naprosté většině šlo o předem připravené a sestříhané příspěvky. Délka videonahrávek byla dosti různá, obvykle mezi 10 až 45 minutami.

Komunikáty související s hrou FIFA pokládáme z hlediska komunikace ve sportu a o sportu za zajímavé, a to s ohledem na několik jejich výrazných charakteristik: a) příslušná

¹ Srov. <https://www.youtube.com/>.

² Srov. [https://en.wikipedia.org/wiki/FIFA_\(video_game_series\)](https://en.wikipedia.org/wiki/FIFA_(video_game_series)).

³ Podle Markovits – Green (2017) hra např. přispěla k růstu popularity fotbalu (soccer) v USA.

⁴ Srov. <https://www.youtube.com/user/FlyGunCZ/featured>.

⁵ Srov. <https://www.youtube.com/user/wojtadrtic/featured>.

⁶ Srov. https://www.youtube.com/channel/UCjUXpCj8pysXYESCvKFTt_A/featured.

⁷ Srov. <https://www.youtube.com/channel/UCddb7-RXZL7EpKRJZff5jQ/featured>.

hra⁸ je založena na ztvárnění „reálné“ podoby fotbalových zápasů – v projevech proto očekáváme jazykové jevy spojované s fotbalem a jeho komentováním; b) na komunikaci o fotbalu a ve fotbale se navrstvují další žánry – komunikáty jsou výraznou ukázkou tzv. hybridizace (viz níže), s níž je spojena i značná heterogennost a rozvolňování žánrových a dalších norem; c) autory komunikátů jsou lidé, typicky muži, mladého věku přibližně od prepuberty po mladou dospělost, kteří obvykle nejsou profesionálními mluvčími či sportovními komentátory – projevy tedy mohou být ovlivněny různými faktory souvisejícími s rozvíjejícími se či neúplnými komunikačními kompetencemi v dané oblasti.⁹ Vzhledem k omezenému prostoru jsme však tento příspěvek zaměřili především na otázku křížení či mísení žánrů a na to, v jaké podobě se v daných komunikátech objevuje komunikace ve sportu a o sportu.

2 Hybridizace a vrstvení

Pro zkoumané komunikáty je charakteristické mísení prvků různých žánrů, z nichž jen některé souvisejí se sportem (viz níže). Tato žánrová hybridizace (popř. tzv. interdiskursivita, srov. Bhatia, 2010; Wu, 2011¹⁰) je pak spojena s výraznou heterogenností a s rozmanitými vztahy mezi různými registry nebo styly, mezi mluveností a psaností, dialogičností a monologičností, mezi verbálními a neverbálními prostředky či mezi češtinou a jinými jazyky. Proces bývá (z různých důvodů) doprovázen rovněž překračováním různých hranic či nedodržováním některých norem, které byly v jiných případech v obdobných situacích obvyklé (srov. např. pronikání různých rysů neformální komunikace či jevů tabuového charakteru do projevů, které jsou prezentovány veřejně). Typickými rysy jsou rovněž neostrost hranic komunikátu a značná intertextualita – videonahrávka je provázána s doprovodnými textovými prvky, zejména s popiskem videa, s komentáři či diskusemi diváků, s reakcemi autora na tyto příspěvky atp., ale také např. s reklamou¹¹ a dalšími videonahrávkami. Výrazná je také variabilita příspěvků, která je ovlivněna individuálními charakteristikami, schopnostmi a preferencemi autorů.

Pro ilustraci rozmanitosti zkoumaných komunikátů můžeme uvést prepisy úvodních částí komunikátů od čtyř sledovaných autorů. Pro prepis využíváme systém korpusu DIALOG vycházející z konverzační analýzy (Kaderka – Svobodová, 2006), který jsme pro naše účely upravili;¹² pro zachycení neverbální komunikace jsme zvolili jednoduchý slovní popis

⁸ Videohry jsou dle některých autorů (srov. Klimmt, 2014) pokládány dokonce za specifický typ média, dnes velmi rozvinutý do řady podob.

⁹ YouTube může zprostředkovávat příspěvky jak např. profesionálních firem, tak jednotlivců různých zkušeností a nadání (v našem případě např. i dětí). Literatura tyto skupiny někdy rozlišuje, avšak někteří autoři upozorňují, že podobné dělení je zavádějící a hranice mezi uvedenými skupinami se stírá (např. Burgess – Green, 2009).

¹⁰ Wu (2011) mj. shrnuje rozmanité termíny užívané v odborné anglicky psané literatuře pro různé křížení, mísení či přepínání žánrů, vedle hybridizace např. interdiscursivity, intertextuality, blending, appropriation and conflation, genre mixing, genre switching. Bhatia (2010) odlišuje intertextualitu jako jev založený hlavně na textově interních faktorech od širší interdiskursivity jako interakce mezi žánry, která vychází především z faktorů textově externích (Bhatia, 2010, s. 32–33).

¹¹ Reklama může být integrována přímo v komunikátu (např. tzv. product placement), ale může být též vložena před komunikát či do pauzy v komunikátu; fungování reklamních mechanismů na YouTube nyní ponecháváme stranou.

¹² V souladu se zásadami (Kaderka – Svobodová, 2006) zapisujeme slova, včetně vlastních jmen, malými písmeny. Intonaci označujeme pomocí značek . (klesnutí), , (mírné stoupnutí), ? (výrazné stoupnutí); pauzy dle délky (.), (..), (...). Zdůrazněná slova píšeme tučně, nedokončení slova označujeme spojovníkem -, dloužení hlásek dvojtečkou. Cizí (zejména anglické) výrazy prepisujeme dle výslovnosti (např. *season – sízn*), stejně tak i tvary typu *jsem, jsme či jde* (např. *sme*). Zkratky zapsané dle výslovnosti uvádíme bez mezer (např. *AC – ácé*). Naše komentáře, včetně popisu neverbální komunikace, vkládáme do dvojitého závorky (( )), nesrozumitelná slova označujeme ( ) a obtížně srozumitelná píšeme v závorce (*ano*). Užíváme značku *a* pro tzv. smíšenou či redukovanou samohlásku.

základních komponentů (např. u gest tvaru ruky, druhu a směru pohybu atp.). Z týchž komunikátů budeme čerpat i další příklady dále v textu:

(1) *takže zdravím všechny fanynky a fanoušky ((mávnutí levou rukou, prsty volně otevřené)) já jsem Vojta ((levá ruka prsty do tvaru o)) a vítám vás (.) u premijér líg tým of dā sízn oupeningu. ((pravidelné členění projevu levou rukou – pohyby shora dolů)) vyšla nám už druhá čelendž (.) ve kterém jsme si mohli zaručit tým of dā sízn plejr premiér líg a já je oba dva budu mít, a abych to tak trošku **spojil** s tím videem tak jsem ještě si nechal (.) odměny z (.) (ə) gold jedničky za: odehrání skvod betls, **a** udělal sem merki mečaps, **a**: k tomu sem ještě pořídil dva tisíce sedm set fífa pojntů abychom si otevřeli něco, **a**: vypadá to na ultimejt pek. (...) no tak (...) ((mimika – úšklebek, oči pohyb mírně vzhůru zprava doleva)) tuším že to bude projev ((pohled do kamery)) ale asi to uděláme ((pokyvování hlavou))*

(THE TOP; https://www.youtube.com/watch?v=cYXSa6pg_hk)

(2) *(to je) ((mává oběma rukama)) zdraví vás (fíña) a já vás vítám u novýho videa, dneska je to video ze hry fífa osmnáct (.) a dneska si zahrajeme draft (.) takže já to nebudu prodlužovat a můžem jít na to. takže jo máme tu teda na **výběr** formace ((čte z grafiky typu formací))*

[...]

Ták formaci (.) asi bych dal štyry jedna dva jedna dva (.) tak dáme tudle formaci á ted'ka tady máme (.) vyberte kapitána ((čte text na obrazovce)) mesi (.) ((prohlíží nabídku)) dáme mesího tak

(Fíña; <https://www.youtube.com/watch?v=ZdVz8GbjFuY>)

(3) *(čus) čau ((pohyb pravou rukou od hlavy dolů)) já sem lord koblih a vítám vás u nového videa ze hry fífa osmnáct. dneska se podíváme na **velmi** zajímavý duel. protože se právě tým který je jako **jediným** týmem v z české ligy ve fífa osmnáct utká ə s týmem který je momentálně první ve španělské lize. takže tým ácé sparta praha si zahraje proti efcé barceloně, rozhodl sem se pro toto utkání protože si myslím že barcelona je jeden z nejprestižnějších klubů na světě a naopak sparta je jediným českým klubem ve hře. takže rozhodl sem se že si tedy (.) zahraju za spartu jelikož je slabším týmem a budu se snažit jakožto i takovou **výzvu** dát tento zápas a pokusit se ho vyhrát protože sem si to dal na legendární obtížnost. jestli chcete vidět videa podobného rázu tak určitě **zanechte** lajk. takovou hranicí (.) pro další pokračování z fífy osmnáct podobných videí je tedy (.) **pět set lajků**. já věřím že to zanecháte a že se společně brzy podíváme (.) na další pokračování ze hry fífa osmnáct*

(Lord Koblih; https://www.youtube.com/watch?v=-0_hOX8zc9g)

(4) *dovolená je u konce. ještě sme si stihli v riu **de žanéru**, začutat proti malým chlapcům ale ted' už nám začínají všechny ty tréninky, pot a slzy. máme tady dokonce ještě předsezónní turnaj. už **bohužel** nebudeme bojovat o první **příčku** protože nás minule (.) **naprosto** rozdrtil real madrid. ale pořád máme šanci získat **třetí** příčku, (.) mě ten minulej zápas dokonce (.) přinutil (.) **snížit** si obtížnost. i když (.) pravdou je že real madrid (.) to je možná to nejtěžší proti čemu tady můžeme nastoupit (.) v čele s panem **ronaldem** (.) číslo sedm. takže sme dostali (.) ale: to nevdá (.) máme tady ještě třetí místo ale ještě před tím (.) **tréninkový den***

(FlyGunCZ; <https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

Uvedené ukázky naznačují, které roviny či žánry se v komunikátech objevují a případně mísí: a) „ne-sportovní“ rámec s rysy vlogu, videa typu let's play atp. (viz 2.1), b) několik vrstev „sportovních“, a to především vrstva související s hraním počítačové hry (tj. vrstva příslušející k tzv. e-sportu; 2.2.1) a vrstva související s fotbalem (2.2.2). Oddělit jednotlivé vrstvy od sebe nemusí ovšem být snadné a někdy asi ani není možné. Srov. např.:

(5) *toto je naprostý ofsajt. to bylo tak naprosto of (.) že se mi z toho vypnul monitor*
(<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

Vícevrstevnost autory vytvořených komunikátů reflektují i komentáře diváků,¹³ které se mohou vztahovat ke všem uvedeným rovinám: k autorovým videím, jejich kvalitě, popř. k autorovi samotnému (např. *Si top kámo like na všechny videa; Prosim si moc dobrej youtuber ale ty nahledovky to kazí* –

obojí https://www.youtube.com/watch?v=cYXSa6pg_hk), k dané počítačové hře a jejímu hraní (např. *podle mě byla fifa 17 lepší než je tahle; Hraj jenom za huntra* –

obojí <https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>) i k vrstvě „fotbalové“ (např. *Je vůbec v Chelsea Alvaro Morata?* –

<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>).

Komentáře diváků sdílejí s analyzovanými videonahrávkami i další rysy. Vedle zmíněné vícevrstevnosti (včetně zapojení termínů či slangu z různých oblastí) vykazují např. také dialogičnost (srov. též typické užívání tykání) či heterogenost v užívání jazyků a kódů (komentáře obvykle obsahují např. profilové fotografie či jiné obrazové složky, využívají emotikony atd.), např.:

(6) *máš-li playstationový ovladač tak tlačítkem select si vybereš jestli chceš kameru na míč nebo na alexe takže budeš vědět kde jsi. Btw. dole máš radar a tam se vidíš kde seš :D tak nejstoj v offsidu 24/7*

(<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

2.1 „Ne-sportovní“ rámec

Jak jsme již zmínili, zkoumané komunikáty jsou na YouTube zveřejněny ve formě videonahrávek propojených s textovými komunikáty typu titulek a popis videa, komentáře diváků, popř. spojeny s reklamou. V komunikátech jsou výrazné rysy vlogu¹⁴ a také sdílejí mnoho rysů s rozmanitými typy videa typu let's play (někdy též game-play)¹⁵ zaměřenými na různé počítačové hry. Objevují se některé rysy společné např. s televizními a jinými pořady, zejména seriálového typu, jako je využití znělek, typických úvodních a závěrečných formulí (viz ukázky č. 1–4 výše; srov. též kapitolu s charakteristickým názvem „Intra a outra“ v Juilly, 2017, s. 79–91). Komunikáty po stránce jazykové i obsahové samozřejmě ovlivňuje rovněž skutečnost, že jde o projevy mluvené a obvykle do značné míry nepřipravené (srov. např. ve výše uvedených ukázkách různá specifika syntaxe mluvených nepřipravených projevů či signály rozmanitých komunikačních potíží, např. když si mluvčí nemůže vybavit nějaký jazykový prostředek atp.)

Autoři obvykle k dané hře vytvářejí celou sérii komunikátů, které na sebe různými způsoby navazují. Z hlediska textové syntaxe jde o různé podoby sérií promluv a promluvočných komplexů (dle Hrbáček, 1994). Vytváření sérií komunikátů jistého typu je přitom pokládáno za jednu ze strategií, jak podpořit celkovou dobu sledování komunikátů na daném kanále (Juilly, 2017, s. 123).

Výraznými prvky v „ne-sportovním“ rámci jsou silná dialogičnost, orientace na kontakt s adresátem (divákem) a důraz na apelovou či persvazivní funkci. Cílem persvaze je především přesvědčit diváka, aby projevil svůj zájem o daný komunikát, popř. celý kanál, a to

¹³ Ukázky z komentářů nejsou editovány, uvádíme je v původní podobě, včetně případných jazykových nedostatků.

¹⁴ Např. s „videodeníky“ mohou komunikáty sdílet jistou pravidelnost ve zveřejňování různých novinek z autora života či jeho hraní hry nebo sdělování názorů. S vlogy majícími podobu instruktážních videonahrávek zase různé prvky návodů či rad, např. jak hrát či něco ve hře vykonat.

¹⁵ Tj. komunikátů, jejichž jádrem je prezentování toho, jak autor hraje jistou počítačovou hru (viz též 1).

tím, že „dá lajk“, napíše „koment“ či „dá odběr“.¹⁶ To odpovídá skutečnosti, že diváci YouTube jsou typicky podporováni k aktivnímu projevení zájmu či názoru (k tomu je potřeba mít zřízený účet); někdy se pro toto prostředí užívá termín „kultura participace“ (participatory culture, např. Burgess – Green, 2009, s. 10–11). Aktivity diváků přitom zanechávají za sebou stopy (Burgess – Green, 2009, s. 57) a ceněny jsou pak různé množstevní indikátory zájmu typu nejoblíbenější, nejsledovanější, nejsdílenější, nejkomentovanější, počet lajků, počet zhlédnutí atp. (např. Burgess – Green, 2009). Podobné ukazatele mohou dále ovlivňovat jak aktivitu autorů, tak diváků; vysoké hodnoty ukazatelů diváckého zájmu mohou autorům přinášet různé výhody.

Ve výše uvedených ukázkách (č. 1–4) se dialogičnost a apelovost či persvazivnost projevují např. různými prostředky navazování a udržování kontaktu s divákem (pozdravy a přivítání, užívání inkluзивního plurálu, výzvy k zanechání „lajků“). K podobným funkcím může směřovat také snaha o vyjadřování, které by mohlo diváka zaujmout (např. vyjadřování aktualizované, expresivní, využívající rozmanitých intertextových odkazů či obraznosti; viz výše uvedené ukázky) a které je opět často spojeno s jazykovou a stylovou heterogeností.¹⁷ Autoři též „vystupují“ ze základního rámce směřujícího k informování o příslušné hře a jejím hraní a vkládají různé „vedlejší“ komentáře směřující k divákům (srov. výše závěr ukázky č. 1). V materiálu se však objevila i řada prostředků dalších, mj. reakce na komentáře a aktivity diváků, např.:

(7) *á moje oblíbené tyčky. Já si pamatuju ve fifě sedmnáct někdo dělal kompilaci mých tyček protože to byla moje specialitka (.) nikdo neumí dávat tyčky tak skvěle jako já*

(<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

(8) *někdo mi napsal že mám střítet z větší vzdálenosti*

(<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

Přímé výzvy k projevení zájmu se pak soustřeďují především v závěrečných partiích komunikátů, srov. např. následující závěr:

(9) *za námi je tedy dnešní utkání, (.) mezi spartou praha a barcelonou. myslim si že sme se sledovali velmi vy- vyrovnaný fotbal a hlavně krásný fotbal. (.) ((zrychlení tempa řeči)) já vám děkuji za zhlédnutí tohoto videa budu rád pokud necháte lajk koment sdílíte video popřípadě dáte odběr (.) chcete-li vidět podobná videa z fify osmnáct tak určitě zanechte lajk. (.) já vám tedy ještě jendou děkuji no a zatím (.) ((zpomalení tempa řeči)) čau ((mávnutí pravou rukou))*

(https://www.youtube.com/watch?v=-0_hOX8zc9g)

Za důležitou pokládáme otázku, jaký má „ne-sportovní“ vrstva vliv na „vnořené“ vrstvy související se sportem. Domníváme se (a bylo by dobré to ověřit hlubší analýzou), že i zde by bylo možné aplikovat tezi D. Slančové, že při průniku médií a sportu „je to vždy šport v médiích, a teda je to mediálna komunikačná sféra a mediálny komunikačný register, ktorý „udáva tón“, ktorému sa športový komunikačný register prispôsobuje, tvoriac tak novú, špecifickú kvalitu“ (Slančová 2016, s. 84). V případě námi zkoumaných komunikátů je patrná mj. dominující snaha získat a udržet pozornost a přízeň diváků, která ovlivňuje i výběr dalších prostředků a obsahů.

2.2 Komunikace o sportu a ve sportu

Zkoumané komunikáty zahrnují i několik vrstev komunikace související se sportem. Jak jsme již uvedli, jde především o vrstvu související s hraním příslušné počítačové hry, kterou

¹⁶ K „ne-sportovní“ vrstvě však můžeme zařadit i další prvky, např. některé komentáře související s procesem nahrávání a s využitou nahrávací technikou.

¹⁷ Důležitým rysem daných komunikátů se jeví „zábavnost“ a jistá „hravost“, tj. funkce ludická, které je však obtížné uchopit čistě lingvistickými nástroji, neboť úzce souvisejí se subjektivním názorem autora komunikátu a jeho diváků na to, co je „zábavné“, „zajímavé“ atp.

by bylo možné přiřadit k tzv. e-sportu (v případě zkoumaných komunikátů nejspíše na úrovni e-sportu rekreačního), a vrstvu související a fotbalu. V obou se objevuje několik subrovin – především komunikace na rovině referování o tom, co se ve hře děje (tj. rovina připomínající sportovní reportáž, komentování přímého přenosu atp.), a komunikace v rámci hry (např. ztvárnění komunikace mezi účastníky fotbalové hry). V daných komunikátech je obvykle jedna z těchto „sportovních“ vrstev zdůrazněna, tvoří jakési jádro komunikace související se sportem, druhá je pak pozadím či rámcem. Důraz na jednu nebo druhou vrstvu je dán patrně především preferencemi autorů.

2.2.1 Komunikace související s hraním počítačové hry

K vrstvě související s hraním dané počítačové hry řadíme např. specifickou terminologii příslušné hry (z výše uvedených ukázek viz např. *fifa point*, *úroveň legendary*, *obtížnost poloprofesionál*, *gold pack*, *promo pack*; termíny mohou být v různé míře adaptované na češtinu či různě komolené), komentáře pravidel hraní hry, její grafiky, nastavení, různých verzí atp. a také různá vyjádření související s technickým zázemím hraní (např. nastavením úhlu pohledu). Daná vrstva je asi nejvýrazněji ze zkoumaných vrstev spojena s jazykovou heterogeností, zejména s mísením češtiny a dalších jazyků, především angličtiny (srov. např. výše návaznost na terminologii anglickou). Výrazné je i využití prostředků různé míry expresivity, včetně vulgarismů, a prostředků slangových. Na úrovni této vrstvy se mohou objevovat i subžánry se specifickými rysy (např. komunikáty týkající se různých fází hry; představení hry, když vyjde nová verze).

Jednotliví autoři se mohou lišit v tom, nakolik rovinu související s hraním hry explicitně reflektují. Někteří hru komentují více (viz výše např. ukázkou č. 2), jiní se soustřeďují spíše na rovinu „fotbalovou“ (např. č. 3, viz též dále). Různá míra reflexe roviny hraní hry může souviset i s vybranými subžánry – např. v následující ukázce ze subžánru „pack opening“, při němž autor „otevírá“ a komentuje balíčky s hráči, které získal, je tato rovina akcentována výrazně. Ukázka je zajímavá i výskytem moravismů (*nemůže*) a expresivních výrazů (*kokotík*, *ty vole*):

(10) *dva a půl (.) tisíce (.) fifa pojtů. tady ten kokotík (.) jo (.) ha ((napjatý hraný výdech, vrtění hlavou)) fakt jestli uvidím ten tenký balíček tak ty vole nevím (.) ne to se nemože stát ((vrtění hlavou)) to prostě ani není reálné aby (.) na mě vyskočil tady ta tenká animace toho balíčku. to nejde ne, ((vrtění hlavou)) to se nemože stát, ne já věřím tomu že se zamodrá (.) to že bude prostě modrý ten ( )*

(https://www.youtube.com/watch?v=cYXSa6pg_hk)

2.2.2 Komunikace související s fotbalu

Vrstva související s fotbalovou hrou se jeví členitější a rozmanitější než vrstva související s hraním počítačové hry. V jejím rámci můžeme vysledovat především následující subvrstvy, které se v komunikátech různých autorů mohou opět uplatňovat rozmanitě:

2.2.2.1 První možnou subvrstvou je komunikace nesoucí **rysy sportovního komentáře**, jakéhosi přímého přenosu hrané hry. Typicky obsahuje různé rysy vycházející z modelů přímých přenosů, patrně zejména televizních.¹⁸ Podobně jako v přímých přenosech a jejich živém komentování v „tradičních“ médiích zde dochází k tomu, že autor „vybírá“, které skutečnosti z komentovaného děje ponechá „pouze“ v obrazové podobě, které ztvární i slovně a jak slovní ztvárnění zkonstruuje. Oproti „živým“ přímým přenosům mohou být (a bývají) námi zkoumané komunikáty dodatečně sestřihávány a jinak upravovány; autoři tedy mají

¹⁸ K charakteristice živého televizního komentáře přímého přenosu, zejména fotbalu, viz Megreš (2016).

možnost jevy, s nimiž nejsou ve svém projevu spokojeni, případně odstranit. V této subvrstvě je také, patrně pod vlivem sportovních přenosů v „tradičních“ médiích, u některých autorů zachytitelná tendence k vyjadřování spíše formálnímu a spisovnému.

Autoři ovládají a využívají příslušné modely komentování přímých přenosů do různé míry. V této subvrstvě se ze zkoumaných „sportovních“ vrstev patrně nejvíce projevuje různá úroveň komunikačních kompetencí autora, pokud jde o veřejný monologický projev, o pohotovost a tvořivost vyjadřování (které se však výrazně prosazují i ve vrstvě „ne-sportovní“), ale např. i vhodné zapojení fotbalové terminologie. Můžeme se tak setkat s pasážemi velmi blízkými komentování fotbalových přenosů např. v televizi, včetně různých ustálených obrátů, obraznosti atp., srov. např. následující úseky

(vše https://www.youtube.com/watch?v=-0_hOX8zc9g):

(11) *to už je lujs suarez tedy. který de na rozehrávku*

(12) *sparta dokázala otevřít skóre*

(13) *po devadesáti minutách hry jsme svědky obrovské senzace (.) tým sparty praha poráží barcelonu dva jedna na domácí půdě*

Ale objevují se (např. u nejmladšího námi sledovaného autora) také „pouze“ dosti „prostá“ sdělení na úrovni konstatování, popisu a nepříliš komplexního zhodnocení toho, co se ve hře či na obrazovce právě odehrálo, které by odpovídaly spíše modelu neformální mluvené komunikace (včetně jeho specifík např. syntaktických), jen s minimální oporou o model komentování přímého přenosu např. televizního (srov. níže *vedeme; nádherná souhra*), např. (vše <https://www.youtube.com/watch?v=ZdVz8GbjFuY>):

(14) *sentr na benzemu (.) benzema hlavičkou (.) vedeme jedna nula (.) nádherna (.) hezky nádherná souhra grízmana suaréze a benzemy*

(15) *patičkou a je to gól (.) tak ted'ka docela nádhernej gól*

Někdy autoři danou subvrstvu obohacují i o různé vlastní tvořivé prvky, občas (patrně i nezáměrně) vkládají prostředky heterogenní, např. příliš neformální. Srov. *docela mega dobrej útok, ou kej* či *bacha* v následujících ukázkách

(obě <https://www.youtube.com/watch?v=ZdVz8GbjFuY>):

(16) *tak ted'ka to je docela mega dobrej útok . tedy mesi je záloha ted'ka*

(17) *ou kej dva jedna (.) tak bacha na mesiho a tohle asi bude gól (.) ou kej*

Běžné je rovněž mísení vrstvy „fotbalové“ s vrstvou „e-sportu“, což může být doprovázeno i střídáním perspektiv, z nichž je komunikát vystavěn. Střídání perspektiv se objevuje i v dalších případech (viz též dále) a pokládáme ho za jeden z výrazných rysů zkoumaných komunikátů. Srov. např. přepínání vrstev a střídání slovesných tvarů a zájmen pro 3. a 1. osobu v následující části:

(18) *bjabajni, (.) a jeho práce v pokutovém území stále trvá ale tentokrát mu to nesedlo (.) já sem chtěl udělat zasekávačku naneštěstí mě to nesedlo a tedy sme o balon přišli (.) a bude tedy následovat (.) odkop od branky (.) já si trochu natočím takhle monitor možná to bude o něco lepší ((upravuje si vlasy)) (.) takže ter štégn vykopává (.) uvidíme jak se katalánci umožní uchopit téhleté možnosti (.) získat balon zpátky na své kopačky*

(https://www.youtube.com/watch?v=-0_hOX8zc9g)

Za specifikum této subvrstvy, které odlišuje sportovní komentář v rámci námi zkoumaného typu komunikátů od sportovního komentáře např. při přímém přenosu fotbalového utkání v „tradičních“ médiích, pokládáme rozdílnou distribuci rolí „komentátorů“ v každém z těchto typů komunikátů: Zatímco při „tradičním“, např. televizním komentování je role komentátora oddělena od rolí přímých účastníků utkání a je specializována na (slovní) komentování přenášeného dění, v námi zkoumaných komunikátech dochází u autora ke kumulaci více rolí. Autor hru obvykle zároveň hraje a zároveň nebo dodatečně ji komentuje, tj. je hráčem i komentátorem.

Kumulace více rolí může komentování ovlivňovat např. tím, že autor nemůže či nechce udržovat od komentovaného dění odstup. V komunikátech se pak např. objevují různé citově či expresivně zabarvené prostředky vyjadřující např. autorovu nespokojenost s tím, jak se mu daří hru hrát, viz např.:

(19) *tkcha* ((výkřik se smíchem)) *já tudletu hru vypínám. á . jako (.) škoda je (..) že všechny ty hry už sou opravdu jenom (.) digitální. já sem si měl opravdu koupit krabicovou verzi protože (.) v dnešní době jak je to všechno digitální tak to nemůžete vzít (.) vytřít si s tím kvalitně prdel a potom to spláchnout což mně¹⁹ jako trošku (.) trošku mi to kazí den když tady jako dám šest (.) tyček z deseti střel tak už jako opravdu mám chuť*

(<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

Případné simultánní komentování probíhajícího dění také činí komentování náročnějším, protože autor se musí soustředit na více aktivit zároveň.

Z drobnějších specifických prostředků stojí za zmínku to, že v rámci komunikace o hráčích (označování hráčů) jsme opakovaně zaznamenali pragmatický prostředek v podobě přidání substantiva *pan* k příjmení hráče (viz č. 4 – *pan ronaldo*). Prostředek byl užit i v případech, kdy se nezdá, že by autor chtěl vyjádřit vysoké hodnocení hráčových schopností. Podobná komunikace o hráčích se objevuje také v situacích, kdy autor vystupuje jakoby v roli trenéra či třeba majitele daného klubu, což by spadalo spíše do subvrstvy následující (srov. 2.2.2.2).

Jistou reflexi subroviny „komentování fotbalového utkání“ najdeme i v reakcích diváků. Komentáře např. naznačují, že ne všichni diváci očekávají, že autor jim nabídne ekvivalent „živého“ přímého přenosu fotbalového utkání. Někteří diváci tak kladně hodnotí, pokud se autorovi podaří přiblížit se přímému, např. televiznímu přenosu, jiní však tento postup nedoporučují, srov. např. *Ty snad někdy budeš komentátor proti nesnaž se to komentovat je to otravný* (obojí https://www.youtube.com/watch?v=-0_hOX8zc9g).

2.2.2.2 Druhou subvrstvou související s fotbalem je **ztvárnění komunikace mezi účastníky fotbalového utkání**. Tato subvrstva je typicky vnášena do komunikátu různými animacemi v rámci hry, které představují např. projev trenéra k hráčům před zápasem či komunikaci mezi protihráči při příchodu na hřiště. V námi zkoumaných komunikátech měly podobu animovaných dialogů příslušných postav v angličtině, které byly doplněny českými titulky. Předpokládáme, že jde o projevy do různé míry stylizované, využívající modely, které diváci v daných případech očekávají; srovnání s reálnou podobou komunikace mezi účastníky daného sportu by mohlo být zajímavým tématem k dalšímu zkoumání.

Autoři námi analyzovaných komunikátů mohou podobné projevy vnášené hrou různým způsobem zapojovat do svého komunikátu – interpretovat, komentovat, sumarizovat atp., srov. např.:

(20) *batler říká že nechce odjet s pocitem jako že tady byli jenom do počtu (.) nebo nevím co tam přesně řekl (.) ale určitě mu de jenom o peníze aby dostal náký ty prašulije navíc*

(<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

2.2.2.3 Třetí subvrstvou jsou různé podoby **komunikace autora videa s vybraným hráčem-postavou hry** (či mluvení na tohoto hráče) a čtvrtou pak **komunikace jakoby z perspektivy hráče**. Oba případy jsou typické pro situace, kdy autor má hru nastavenou tak, že hraje za daného hráče. V rámci této subvrstvy je opět časté různé přepínání perspektiv. Srov. např. střídání 1., 2. a 3. osoby v následující ukázce:

(21) *už bych měl asi přihrát ale (.) alex hantr byl opět chamtivý. to vůbec nevdá. alexi (.) alexi stejně máš pořád velkou podporu jak na sociálních sítích tak i v reálném životě*

¹⁹ Možný je i přepis mě.

(<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>)

3 Závěr

Komentování přímých přenosů různých sportovních událostí má dlouhou tradici v rozhlase i televizi a v každém z těchto médií má svá specifika. Rozvoj tzv. nových médií přináší do této oblasti nové podněty – od různých možností technických po příležitost, aby se do podobných aktivit zapojil prakticky kdokoli, kdo o to má zájem. Otevření se širokému spektru participantů (kteří mohou mít různé komunikační kompetence) a některé principy fungování daných médií (např. důraz na kvantitativní ukazatele diváckého zájmu na YouTube) mj. vede k tomu, že se komunikáty mající rysy komentování sportovní události rozrůžňují a daná forma či žánr se kříží (hybridizuje) s formami či žánry jinými. Rozvoj výpočetní techniky a počítačových her vede také k utváření nových oblastí řazených do sportu (tzv. e-sportu), v nichž se rovněž uplatňují – vedle prostředků obvyklých pro komunikaci týkající se sportu – rozmanité nové jazykové či komunikační jevy.

V této studii jsme se pokusili zachytit některé z projevů žánrové hybridizace a některá specifika komunikace související se sportem v komunikátech spojených s hrou FIFA. Zabývali jsme se komunikáty, které na YouTube zveřejňují česky hovořící mluvčí. Naše analýza má samozřejmě zřetelné limity a pro obecnější závěry by bylo dobré ji rozšířit a prohloubit, přesto se však pokusíme o jisté shrnutí výsledků:

Zkoumané komunikáty různým způsobem využívají tří základních žánrových vrstev – a) „ne-sportovní“ rámec s rysy vlogu či videa typu let's play, b) vrstvu související s e-sportem a s hraním příslušné počítačové hry a c) vrstvu související s fotbalem, dále vnitřně členěnou. Každá z vrstev vykazuje tendenci k jisté „typické“ charakteristice: Např. „ne-sportovní“ rámec je silně dialogický a apelový. „E-sportovní“ vrstva je v případě daných komunikátů výrazně jazykově heterogenní, s nápadným zapojením prostředků původem z angličtiny. „Fotbalová“ vrstva je ve své subvrstvě „komentátorské“ ovlivněna modely komentování přímých přenosů z „tradičních“ médií. Specifikem je také kumulace více rolí v jedné osobě autora, a to zejména role hráče a role komentátora. Mezi subvrstvy zobrazující komunikaci ve sportu patří a) subvrstva stylizované komunikace mezi subjekty zobrazenými ve hře, která je určována především animacemi nabízenými tvůrci dané hry, b) subvrstva komunikace autora komunikátu (videa) s diváky o daných animacích a o postavách-hráčích a c) subvrstva autorovy komunikace směřované k postavě-hráči, z jehož perspektivy autor případně hraje, popř. autorova komunikace ztvárněná jako komunikace z perspektivy tohoto hráče („mluvení za hráče“). Typické je střídání perspektiv (např. perspektiva komunikace s postavou-hráčem a komunikace s diváky videa o daném hráči atp.), z nichž autor komunikát buduje.

Analyzované komunikáty jsou velmi proměnlivé, silně ovlivněné různými individuálními charakteristikami svých tvůrců a výrazně se v nich projevují komunikační kompetence a tvořivost autorů (v dalším výzkumu by bylo dobré věnovat soustředěnější pozornost tomu, jaký vliv má to, že autory jsou většinou muži mladého věku). Komunikáty mají neostře vymezené hranice a jsou provázány s dalšími komunikáty – s popisky videa, komentáři diváků, ale i s dalšími komunikáty daného autora či s reklamou. Běžně vytvářejí různé sekvence promluv či promluvové komplexy (Hrbáček, 1994). Výrazné jsou také rozmanité projevy heterogenosti (kterým by opět bylo dobré se detailněji věnovat) – vedle mísení prvků různých žánrů (viz výše) jde o mísení dialogičnosti a monologičnosti, multimodálnost a mísení kódů či mluvenosti a psanosti (videonahrávky hry a textové prvky, videonahrávka neverbální komunikace autora při hraní hry atd.), mísení jazyků (zejména češtiny a angličtiny, ale i jiných), útvarů českého jazyka (čeština spisovná, obecná, prostředky nářeční aj.), prostředků různých stylových charakteristik (prostředky neutrální, slangové, expresivní, včetně vulgarismů aj.). V dalším výzkumu by bylo zajímavé sledovat rovněž

zasazení komunikátů do širšího kontextu podobných komunikátů v nových médiích (včetně možných vlivů různých cizích modelů) a do kontextu komunikace v e-sportu.

Materiál:

Kanály:

Fíňa. [Cit. 2018-05-06.] Dostupné na internetu:

<<https://www.youtube.com/channel/UCddb7-RXZL7EpKRJZff5jQ/featured>>

Lord Koblih. [Cit. 2018-05-06.] Dostupné na internetu:

<https://www.youtube.com/channel/UCjUXpCj8pysXYESCvKFTt_A/featured>

FlyGunCZ. [Cit. 2018-12-08.] Dostupné na internetu:

<<https://www.youtube.com/user/FlyGunCZ/featured>>

The Top. [Cit. 2018-05-06.] Dostupné na internetu:

<<https://www.youtube.com/user/wojtadrtic/featured>>

Příspěvky citované v textu:

Fíňa: *FIFA 18 Ultimate Team - Draft] Skládání týmu & Dva zápasy | Fíňa | CZ CZ/SK*. [Cit. 2018-12-08.] Dostupné na internetu: <<https://www.youtube.com/watch?v=ZdVz8GbjFuY>>

FlyGunCZ: *Český GamePlay | FIFA 18: The Journey #2 - Otec A Premier League*. [Cit. 2018-12-08.] Dostupné na internetu: <<https://www.youtube.com/watch?v=tyJ4imKgkAw>>

Lord Koblih: *FIFA 18 | AC Sparta Praha-FC Barcelona | HVĚZDY V PRAZE!!! | Xbox One | CZ/SK*. [Cit. 2018-12-08.] Dostupné na internetu: <https://www.youtube.com/watch?v=-0_hOX8zc9g>

THE TOP: *93 a 92 TOTS RATING!!! BPL TOTS PACK OPENING! CZ/SK*. [Cit. 2018-12-08.] Dostupné na internetu: <https://www.youtube.com/watch?v=cYXSa6pg_hk>

Literatura:

BURGESS, J. – GREEN, J. (2009): *YouTube: Online Video and Participatory Culture*. Cambridge – Malden, MA: Polity.

BHATIA, V. K. (2010): Interdiscursivity in Professional Communication. In: *Discourse and Communication*, 21/1, s. 3–50.

FIFA (video game series). [Cit. 2018-05-06.]

Dostupné na internetu: <[https://en.wikipedia.org/wiki/FIFA_\(video_game_series\)](https://en.wikipedia.org/wiki/FIFA_(video_game_series))>

HRBÁČEK, J. (1994): *Nárys textové syntaxe*. Praha: Trizonia.

KADERKA, P. – SVOBODOVÁ, Z. (2006): Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. In: *Jazykovědné aktuality*, 43/3–4, s. 18–51.

JUILLY, B. (2017): *Jak točit skvělá videa pro YouTube*. Brno: Computer Press.

KLIMMT, Ch. (2014): Video Games and Social Life. In: M. B. Oliver – A. A. Raney (eds.): *Media and social life*. New York: Routledge, s. 159–175.

MEGREŠ, J. (2016): *Textové stereotypy komentátorského prejavu v priamych televíznych prenosoch z futbalu*. Prešov: FF PU v Prešove.

MARKOVITS, A. S. – GREEN, A. I. (2017): FIFA, the Video Game: a Major Vehicle for Soccer's Popularization in the United States. In: *Sport in Society*, 20/5–6, s. 716–734.

SLANČOVÁ, D. (2016): Športová lingvistika a jazyk mediálneho športu. In: E. Peknušniaková – V. Smoláková (eds.): *Médiá a text 6*. Prešov: FF PU v Prešove, s. 79–86. [Cit. 2018-05-06.] Dostupné na internetu: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Peknušniaková2/subor/Slancova.pdf>>

WU, J. (2011): Understanding Interdiscursivity: A Pragmatic Model. In: *Journal of Cambridge Studies*, 6/2–3, s. 95–115. [Cit. 2018-19-06.]

Dostupné na internetu: <<https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/255490>>

YouTube. [Cit. 2018-12-08.] Dostupné na internetu: <<https://www.youtube.com/>>

Summary

New Genres in Communication about Sports and Games? (Hybridization in Video Recordings of the Game FIFA by Speakers of Czech)

The author analyses video recordings of the game FIFA shared on YouTube by Czech speaking authors. The recordings exhibit strong tendency to mix different genres. The hybridization is based on three basic levels – a basic frame without connection to sports and games, and two levels connected with them: a level of e-sport and a level of a football game. The basic frame is characterized by strong dialogical and persuasive features. The e-sport level exhibits linguistic (mainly Czech and English) heterogeneity. The level of the football game is structured into several sublevels. The level grounded in on-line commenting of a sports event is the most salient one. The other sublevels concern communication between participants of the game and communication of the author of the recording directed towards the players depicted within the FIFA game or stylized as if from their perspective.

*Příspěvek vznikl s podporou projektu PROGRES Q10, Jazyk v proměnách místa, času, kultury.
Poděkování Janu Saicovi a Vojtěchu Saicovi za inspiraci a konzultace.*

Diachronický pohľad na športový komentár v slovenskej tlači

Peter Sasák

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
peter.sasak@ff.unipo.sk

Kľúčové slová: žáner, športový komentár, tlač, žánrová konštanta

Key words: genre, sport commentary, print, genre constant

Úvod

Výskumu žánrov v lingvistike aj mediálnych štúdiách sa venovalo množstvo času aj energie, dovoľm si tvrdiť, že teoreticky ide o podrobne rozpracovanú výskumnú oblasť v oboch vedeckých odvetviach. Napriek tomu sa málo pozornosti venovalo výskumu prieniku športu a žánrov. Pozornosť sa primárne sústredila na politiku, umenie a ekonomiku a je možné tvrdiť, že šport je v mediálnom aj lingvistickom výskume okrajovou témou.

„V kontexte mediálnych štúdií sa šport chápe predovšetkým ako určitý obsah šírený (a komunikovaný) prostredníctvom masových médií. Pri výskume športových obsahov v mediálnom prostredí, ktorého náplňou môžu byť napríklad športové aktivity, hry alebo športové udalosti globálneho charakteru, je potrebné reflektovať a v rámci výskumu akceptovať momentálny stav vzťahu športu a mediálneho prostredia.“ (Mergeš, 2014, s. 86)

Lingvistika sa pri športe zamerala najmä na opis a výskum jazyka, ktorým sa komunikuje v športe alebo ktorým šport komunikuje s inými sférami kultúrneho priestoru (tamtiež). Vzniká otázka, či šport komunikuje odlišne a pretvára si na ten účel aj samotné žánre.

D. Rowe (2008) nepredpokladá existenciu rýdzo športových textov alebo žánrov, ale skôr mix žánrov, ktoré sú pre športovú oblasť typické. J. Hoffmannová (2007) uvádza, že každý žáner má svoj archetypálny model, pričom v prípade komentára ním bol politický komentár. Aj v dnešnej žurnalistike je práve politický komentár tým najrozšírenejším a najdynamickejšie sa vyvíjajúcim subžánrom¹, ktorý určuje aj základné vnímania komentára v spoločnosti a kultúre.

V texte sa venujem diachrónnemu výskumu športového komentára v slovenskej tlači a skúmam jeho formáciu cez sondy naprieč rokmi 1918 – 2017. Výskumy medzivojnovnej športovej tlače cez lingvistiku alebo mediálne vedy absentujú a táto oblasť sa báda skôr z historického a archivačného hľadiska. Analytické žánre majú pritom všeobecne schopnosť byť istými barometrami spoločnosti a kultúry, čím môžu poskytnúť zaujímavé zistenia nielen o úrovni športovej žurnalistiky na Slovensku, ale aj o náladách v spoločnosti.

„Ako každý žáner je aj komentár výsledkom prieniku troch vecí: prevládajúceho spôsobu myslenia v tej či inej krajine, ducha doby, ktorý ovplyvňuje štýl, a nakoniec autorskej originality.“² (Pečinka, 2013, s. 51) S týmto tvrdením súhlasia aj akademici z oblasti jazykovedy a mediálnych vied, ktorí sa za posledné desaťročia snažili vytvoriť klasifikácie žurnalistických žánrov (porov. Mistrík, 1975; Burton – Jiráček, 2003; Tušer, 2010). Jednotliví autori rozdielne pristupujú k vnímaniu množstva vplyvu jednotlivých premenných vstupujúcich do tvorby konkrétneho textu, ale nemení sa samotný základ, teda tri hlavné

¹ Za subžáner považujeme rôzne žánrové typy vychádzajúce zo žánra, ktorý ich združuje. V tomto ponímaní je komentár žánrom a napr. športový komentár alebo politický komentár je z neho vychádzajúci subžáner.

² Vlastný preklad.

činitele tvoriace v konečnom výsledku hybné sily evolúcie a formovania konkrétnych žánrov naprieč politickými, spoločenskými, kultúrnymi a módnymi zmenami.

„Historickosť kategórie žánra sa prejavuje aj v tom, že podľa spoločensko-politických situácií v jednotlivých obdobiach niektoré žánre nachádzajú väčšie, iné menšie uplatnenie. [...] Odráža sa v nich dobový stav spoločnosti, stupeň jej schopnosti komunikovať, mentalita národa, úroveň vzťahov, jazyka, politiky, kultúry, techniky, ekonomiky, vzdelania, zdravia, jej spoločenského myslenia a iné atribúty tvoriace spoločenskú formáciu.“ (Tušer, 2010, s. 121) Počas histórie slúžil športový komentár aj politickému boju, keď v medzivojnovom a vojnovom období, neskôr v povojnových rokoch až do roku 1989 otvorene slúžil politickým subjektom, no aj tieto tlaky boli v zásade dynamizujúcim prvkom pôsobiacim na podobu žánrov.

Dnes, v období zmien v tlači, ktorej ťažisková tvorba sa z hmotného papiera stále viac presúva do digitálnej podoby online portálov, klasická novinová odnož žurnalistiky prežíva rovnaké tlaky na zmeny ako pri etablovaní rozhlasu alebo televízie. V redakciách aj na univerzitách sa debatuje o dôsledkoch tejto zmeny skladby masových médií na tlač, funkciu novinára a výsledky jeho práce.

Zmeny v žánrovej skladbe periodík vystihuje P. Páral (2013, s. 37): „Názorová žurnalistika prežíva v posledných zhruba desiatich rokoch pozoruhodnú renesanciu. Po päťdesiatich rokoch, keď noviny, rádiá aj televízie prezentovali jeden jediný správny názor v rôznych podobách, neboli konzumenti médií na múdrosti komentátorov príliš zvedaví. Chceli rýchle, kvalitné a objektívne spravodajstvo [...]. Rozvoj technológií, ktoré podstatne zmenšili planétu a dokážu dodať prakticky akúkoľvek informáciu takmer v reálnom čase, samozrejme, prináša zmenu. Ten, kto je ochotný za noviny platiť, chce niečo viac než nestranné spravodajstvo. Chce poznať súvislosti a názory ľudí, ktorí o danej udalosti niečo vedia, dlhodobo sledujú odbor a dokážu ponúknuť originálnu myšlienku či uhol pohľadu.“

Stretáva sa tu konflikt písaných médií v tlačovej a elektronickej podobe, nepreklenuteľná priepasť dvoch rozdielnych technológií, jednej, ktorá je podľa niektorých pred vyhynutím, a druhej, o ktorej sa často rozpráva ako o novom „kráľovi“ šírenia informácií.

Športová žurnalistika sa zameriava aj na špecifický typ publika, preto sa mu musí prispôbovať jazykom, štýlom, výberom informácií aj spôsobmi konečného spracovania komunikátov. Vyjadril to Š. Veľas (1983, s. 10), keď uvádza, že „základné miesto musíme prisúdiť adresátovi, lebo jemu sú obsahy určené a pre neho sa s istým cieľom produkujú“.

Možno zhrnúť, že v konečnom dôsledku je i výsledná podoba športového komentára priesečníkom všetkých tlakov a vplyvov pôsobiacich v danej dobe, kultúre a spoločnosti.

1 Charakteristika žánru

1.1 Žáner v lingvistiky a mediálnych štúdiách

„Žáner chápeme ako istú normu, ako istý zovšeobecnený súbor pravidiel, ktorými sa riadi tvorba konkrétnych textov, útvarov, komunikátov, ktorý je súčasťou komunikačnej kompetencie príslušníkov jazykového spoločenstva, pričom každé spoločenstvo si utvára vlastný súbor žánrových noriem.“ (Slančová, 1996, s. 115) Z danej definície vypláva, že každý žáner je fenoménom nielen lingvistiky, médií či literatúry, ale aj spoločnosti, v ktorej sa kodifikuje ako norma vnímaná všeobecne, nielen v určitých kruhoch. Väčšina autorov (porov. Slančová, Mistrík, Findra) hovorí o žánri práve ako o norme. J. Mistrík (1975) pripomína, že tieto jednotlivé *normy* sa vyvíjali súběžne so štýlmi, ku ktorým patria, a sú k nim väčšinou aj jednoznačne prepojitelné. Dynamika ich vývoja je preto asymetrická a závisí od miery subjektívnych žánrotvorných činiteľov zasahujúcich do tvorby textov.

„Aj keď sa na žánre a útvary z morfológického hľadiska pozeráme ako na jazykové javy, musíme pripustiť, že jazykové prostriedky, napriek ich kvantitatívnej prevahe, vystupujú

tu iba v úlohe viac-menej sekundárneho činiteľa [...], zatiaľ čo primárny formotvorný prostriedok, stojí niekde mimo jazyka.“ (Mistrík, 1975, s. 20) Potvrďuje sa tak silný vplyv subjektívnych štýlotvorných činiteľov a vplyv autorovho povedomia o konkrétnom žánri na výslednú podobu textu. J. Mistrík (1975) priznáva najväčší vplyv na konečnú podobu textov kompozičným a doplnkovým prostriedkom, na základe ktorých volí autor jazykové prostriedky. T. Rončáková (2011) medzi faktory vstupujúce do žánrotvorného procesu zaraďuje po vzore iných autorov aj tému a funkciu.

Medzi subjektívne faktory tvorivého procesu u novinárov radí Š. Veľas (1983) osobnosť autora, talent novinára, intelektové vlastnosti, emócie, city, vlohy, vzdelanie, výchovu a politické presvedčenie. K objektívnym radí spoločenský a politický systém, vydavateľa, druh média, redakciu a adresáta. Z uvedených faktorov vstupujúcich do procesu tvorby je nepopierateľne silne prítomná individualita autora a spoločenstvo či kultúra, ktoré tieto faktory združujú.

Silne subjektívne chápanie žánrov spôsobuje permanentnú variabilitu textov, no napriek tomu premenlivosť nemusí byť prekážkou vedeckej abstrakcie (Mistrík, 1975). Pri variabilite a nejednotnosti žánrových noriem a konštánt upozorňuje I. Jenča (2015) na fakt, že hoci sa dnes ako argument na stieranie hraníc medzi žánrami a ich hybridizácie spomína prirodzený trend vývoja, tak podobné problémy boli v našom prostredí prítomné už v období socialistického štátneho zriadenia, čo dokazuje aj súdobé dielo J. Mistríka (1975, s.105–106), ktorý tiež vnímal silnú variabilitu žánrov: „Vlastne aj dnes sa masovokomunikačné prostriedky rozvíjajú a vyvíjajú takým prudkým tempom, že sa hranice ‚klasických‘ publicistických žánrov úplne zotierajú, žánre sa prekrývajú, bránia sa systému alebo sa zo systému vymykajú.“

Pritom je nutné myslieť aj na plasticitu nielen naprieč priestorom a spoločenstvom, ale aj časom. Upozorňuje na to aj D. Slančová, keď píše: „Zo synchronného hľadiska predstavujú relatívne stabilný jav, z diachrónneho hľadiska jav premenlivý, hoci ani toto tvrdenie nemožno chápať absolútne.“ (Slančová, 1996, s. 116)

Rôzne chápania a poňatia žánra zhrnul M. Gladiš (2015, s. 12):

„[Ž]áner je špecifický textový vzorec (textová forma, textový model) nachádzajúci sa vo vedomí autora aj recipienta (čitateľa, poslucháča, diváka), ktorý je možné vyčleniť na základe tematických, kompozičných, jazykových a iných kritérií a ktorý slúži ako univerzálny „návod“ na tvorbu a príjem (identifikáciu) konkrétnych typov (druhov) textov.“

„[V] jednotlivých obdobiach niektoré žánre nachádzajú väčšie, iné menšie uplatnenie. Niektoré žánre zanikajú a iné vznikajú. Dá sa to posúdiť iba historickým skúmaním textov a ich porovnávaním. Odráža sa v nich dobový stav spoločnosti, stupeň jej schopnosti komunikovať, mentalita národa, úroveň vzťahov, jazyka, politiky, kultúry, techniky, ekonomiky, vzdelania, zdravia, jej spoločenské myslenie a iné atribúty tvoriace spoločenskú formáciu.“ (Tušer, 2010, s. 121)

Potvrďuje to možnosť vnímať žurnalistický text ako produkt doby a kultúry, podobne ako to vnímajú G. Burton a J. Jiráček (2003), keď upozorňujú, že publikované texty v sebe nesú hodnoty spoločnosti a kultúry doby, v ktorej vznikali. Vlastne sa tak determinuje prirodzená plasticosť žánrov v ich diachrónii, pričom je vďaka istým žánrovým normám a dominantám stále možné ich zaradenie do konkrétnej kategórie a odlíšenie od príbuzných žánrov. (Jenča, 2015) Do celého vzorca navyše vstupuje aj unikátnosť jedinca, ktorý v sebe nosí zmes žánrových vzorcov, cieľov, pocitov a nálad, kultúrnych a spoločenských konvencií, pričom tie sa rôznou váhou podieľajú na konečnom výsledku. Navyše, vo svojej prirodzenosti je podiel vstupov v neustálej dynamike. Táto dynamika je podľa môjho názoru silnejšia u profesijne menej skúsených žurnalistov a občasných užívateľov. Profesionalizácia vedie k „zbrusovaniu hrán“ a prispôbovaniu sa konvenciám, ale zároveň ich znalosť môže slúžiť aj opačne a rozdiely zväčšovať.

K tomu je nutná znalosť žánrových noriem, alebo inak, ich konštant a premenných. Žurnalistické žánre sú v tomto smere jedny z najdynamickejších sa rozvíjajúcich, ako to zhrnula aj T. Rončáková (2011, s. 41): „Možno teda uzavrieť, že žánrová čistota je teoretický konštrukt. Žánre sú živé, dynamické, nestále, a teda nepredpísateľné a nenormovateľné. Miera ich čistoty závisí od miery vplyvu subjektívnych štýlotvorných činiteľov na ne: čím viac subjektívnosti ovplyvňuje podobu žánru, tým je menej čistý, tvarovo labilnejší – a naopak.“

1.2 Žánrové konštanty a premenné

O jasnejšie vymedzenie žánrov sa snaží niekoľko prístupov cez rôzne prístupy k vnímaniu primárnych a sekundárnych až terciárnych prvkov charakterizujúcich žánre. S termínom žánrová dominanta pri žurnalistických žánroch pracuje Malá encyklopédia žurnalistiky (Jacz a kol., 1982) a neskôr aj práce A. Tušera (porov. 2010), s termínmi žánrový vzorec a žánrové paradoxy pracuje M. Wojtková (2004), ktorej pohľad v našom prostredí prevzala T. Rončáková (2011); J. Mistrík (1975) a D. Slančová (1996) sa žánre snažia vymedziť cez žánrové kvalifikátory, resp. normy.

K teórii žánrovej dominanty sa vyjadruje aj A. Tušer (2010, s. 218), keď ju opisuje ako „[...] najvýznamnejšiu zložku novinárskeho žánra určujúcu jeho charakter“. E. Jacz (1982, s. 546) ju chápe ako „[...] najvplyvnejšiu zložku žánra trvajúcu v žánrovom povedomí“. „Ak sa chápe žánre ako sústava zložiek, spoločná, opakujúca sa abstraktná štruktúra (získa sa zovšeobecnením z množstva jednotlivých prejavov), akási ‚zjednodušujúca skratka‘ množstva konkrétnych prejavov, žánrová dominanta je zložka, ktorá najvýznamnejšie ovplyvňuje zložky ostatné.“ (Jacz a kol., 1982, s. 546). Podľa I. Jenču (2015, s. 56) „to možno považovať za dosť podstatný rozdiel. Nie je totiž jedno, či sa zložky navzájom ovplyvňujú, alebo je medzi nimi len kvantitatívny rozdiel. [...] i keď sa hovorí o vedecky ponímanej žánrovej dominante, nikto ju v jednotlivých žurnalistických žánroch doposiaľ nedefinoval.“ Práve to je často vytykané tejto koncepcii, druhým problémom je nejednoznačnosť jednotlivých dominant, ktoré sa môžu objavovať vo viacerých žánroch.

Teória žánrového vzorca je z tohto pohľadu podrobnejšie rozpracovaná a lepšie sa vyrovnáva aj s nejednoznačnosťou finálnych produktov novinárskej práce. T. Rončáková (2011, s. 41) píše: „Dynamika komunikačných procesov a premenlivosť spoločenských a kultúrnych podmienok spôsobujú, že jeden žánrový vzorec sa vyskytuje vo viacerých variantoch.“ M. Wojtková vytvorila tri základné kategórie, ktoré charakterizujú žánre a jeho realizáciu:

1. Kánonické vzorce – sú to najtrvalejšie, štrukturálne, pragmatické a štylistické charakteristiky.
2. Alternatívne vzorce – sú zmenou oproti konvencii, môžu byť zárodkom nových žánrov, v niektorých aspektoch sú preformované.
3. Adaptačné vzorce – nie sú vlastné pre všetky žánre, napr. administratívne žánre sú viazané konvenciami a pravidlami veľmi jasne a nedovoľujú vznik adaptačných vzorcov. Niekedy sa adaptácia netýka celého vzorca, len niektorého jeho aspektu. Také texty parazitujú na iných vzorcoch.

M. Wojtková vytvára z variantov žánrové pole sústredných kruhov, v ktorého jadre je kánonický vzorec, ten obklopuje alternatívny vzorec a vonkajší kruh tvorí adaptačný vzorec, ktorý je najďalej od centra a najbližšie k ostatným vzorcom iných žánrov. V krajných sférach vznikajú a zanikajú paradoxy, ktoré sú prirodzeným javom pohybu medzi nemennosťou kánonického žánrového rámca a pestrosťou ostatných variantov, kde vznikajú žánrové obmeny alebo aj nové žánre.

Teória žánrovej normy pracuje so žánrom ako komplexným fenoménom a vymedzuje ho na základe piatich kritérií:

1. **Tematické kritérium** sa chápe veľmi všeobecne a označuje sa ním istý typ referenčnej skutočnosti, ktorý v podobe témy vstupuje do textu. Zahŕňa aj postup spracovania témy, ktorý je odrazom vzťahu autora k téme, teda nie je to iba tematický jav, ale hraničí s funkčným kritériom a prejavuje sa najmä v jazykovom stvárnení žánru.
2. **Funkčné kritérium** je zovšeobecnený odraz konkrétnych komunikačných funkcií, komunikačného zámeru uplatňovaného v istých typoch textov. Napríklad funkciou komentára je k udalosti alebo javu prejaviť názor. Funkčné kritérium je v úzkom spojení s kompozičným a jazykovým kritériom.
3. **Kompozičné kritérium** sa prejavuje v charakteristickom makrokompozičnom a mikrokompozičnom usporiadaní konkrétneho žánru, čo sa vzťahuje na využívanie konkrétnych slohových postupov. Existujú žánre, kde je dominantný jeden, ale aj také, kde sa mieša niekoľko slohových postupov. Pre správu je príznačný informačný slohový postup, kým v úvahe je to výkladový slohový postup. Pri žánroch, kde sa uplatňuje viacero slohových postupov, býva jeden dominantný, napríklad v reportáži sa uplatňuje informačný, opisný aj rozprávací slohový postup. Žánre sa vyprofilovali aj ako fenomény s charakteristickou mikrokompozíciou, keď náučné žánre majú záväznú trojčlennú štruktúru skladajúcu sa z úvodu, jadra a záveru, kým fejtón je vystavaný na gradácii a komentár na zvyšujúcej sa intencii.
4. **Formálne kritérium** sa týka hlavne rozsahu žánru, pri ktorom sa o dĺžke textu uvažuje skôr relatívne, a aj to hlavne v porovnaní s ostatnými žánrami. Napr.: komentár býva dlhší ako správa alebo glosa. Podľa J. Mistríka (1975) je extenzita textu prvým orientačným kvalifikátorom žánru a autorovi je známa už pred vznikom textu. K formálnemu kritériu je možné pričleniť aj uzuálne umiestnenie príslušného textu v žurnalistickom celku.
5. **Jazykové kritérium** sa do značnej miery prepája so štýlovou normou, využívaním prostriedkov príslušného komunikačného registra, odvodzuje sa od témy a spôsobuje jej spracovania, od funkcie textu a od komunikačnej situácie. Niektoré žánre majú petrifikované jazykové prostriedky (hlavne administratívne žánre), kým iné sa vyznačujú určitým stupňom pestrosti.³

Uvedené žánrové kritériá uvádza aj J. Mistrík (1975), ktorý ich spolu s teóriou žánrovej normy využíva pri vytváraní žánrových kvalifikátorov, hoci vo svojich neskorších prácach sa na ne odvoláva len minimálne.

„Napriek tomu, že komunikáty sú v podstate modely (vzorce) žánrov, možno a treba ich klasifikovať a aspoň z niektorých hľadísk typologicky charakterizovať. Kritériá vychádzajú z ich jazykových a tektonických vlastností. Najmarkantnejšie a formálne najvýraznejšie sú ich tektonické, vlastné kompozičné vlastnosti, menej nápadné a viac vnútorné sú ich jazykové vlastnosti a už celkom skrytá je tematika (ak tému nestotožňujeme s názvom, s titulkom). Najevidentnejšou tektonickou vlastnosťou komunikátu je jeho rozsah, dĺžka. [...] Dĺžka je relevantným príznakom aj pri typológii dlhších alebo najdlhších komunikátov, no nie je relevantnou pri konštituovaní textu. [...] Dĺžkou sú navzájom odlišné i publicistické komunikáty (žánre) [...]. Vonkajšou výraznou črtou komunikátu je aj jeho formálne členenie, ktoré súvisí s obsahovým usporiadaním textu. Vonkajšie členenie pri písomných prejavoch vnímame ako horizontálne členenie, napríklad na odseky, kapitoly, titulky, medzitulky a podobne, ale vnímame ho aj tak ako vertikálne členenie, napríklad podľa veľkosti a hustoty písma, na základe ilustrácií a ďalších prvkov meniacich grafický rytmus textu“ (Mistrík 1997, s. 371–373).

³ V práci využívam na určenie žánrovej normy kritériá a ich opis D. Slančovej (1996, s. 116–118), ktorá upozorňuje, že „toto členenie je však len teoretické, prakticky sa uplatňujú všetky kritériá ako komplex vo vzájomnej prepojenosti a podmienenosti (tamtiež, s. 117).

Uvedeným morfológickým kvalifikátorom prisudzuje najväčší vplyv na konečné stvárnenie žánru. Kvalifikátory slovesných žánrov využíva J. Mistrík (1975, s. 38) aj pri diagnostike žánrových modelov, kde ich rozdeľuje do troch skupín na:

- fyzické prostriedky (F):
  - extenzita žánru (E),
  - horizontálne členenie žánru (H),
  - vertikálne členenie žánru (V);
- jazykové (parolové) prostriedky (P):
  - lexikálne prostriedky žánru (L),
  - syndetické prostriedky žánru (S),
  - slohovopostupové prostriedky žánru (M);
- komplementárne prostriedky (K):
  - okazionálne prostriedky žánru (O),
  - titulok žánru (T).

Zapisuje ich po skupinách (tamtiež): F {E, H, V}; P {L,S,M}; K {O, T}

„Každý z týchto kvalifikátorov môže mať iba trojaký stupeň vyjadrený číslicami 1, 2, 3“ (tamtiež, s. 39). Ak sa nedajú využiť pre nejednoznačnosť tri vyjadrené stupne, tak sa využíva modifikačný číselný index n označený ako neutralizačný index. Ďalej J. Mistrík zavádza pre presnejšie vymedzenie aj štýlové kvalifikátory, a to J (journal) pre publicistický štýl, R pre rétorický štýl, N pre náučný štýl a A pre administratívny štýl a na lepšiu diferenciaciu sa môže použiť aj druhový index pri štýlovom kvalifikátore. Pre publicistický štýl Ja, Js, Jb , teda analytický, spravodajský a beletristický žáner.⁴

Doplniť sa dajú ešte indexmi alebo modálnymi kvalifikátormi, ktoré hovoria o potenciálnom postoji, o zámere a tendencii autora, kde J. Mistrík (1975) uvažuje o existencii nezaujatých (neutrálnych, objektívnych) textov, ktorým priradil index „x“, a subjektívnych, kde je do určitej miery autor prítomný, ktorým priradil index „y“.

1.3 Športový komentár ako špecifický subžáner

J. Mistrík v knihe *Žánre vecnej literatúry* (1975) poukazuje na pôvod komentára a úvodníka zo správy, ktorá vytvorila priestor na vznik analytických žánrov. „Analytický žáner vzniká azda vtedy, keď sa noviny začínajú názorove diferencovať a keď sa stávajú nástrojom agitácie, propagácie a boja“ (tamtiež, s. 104). Okrem politického komentára, ktorý rozdeľuje na vnútropolitický a zahraničnopolitický, uvádza *Malá encyklopédia žurnalistiky* aj ekonomický a športový komentár. Ide o subžánre jedného žánru, pričom tie sú stále viazané vlastnosťami žánru určujúceho subžánru.

J. Mistrík (1975, s. 145) komentár cez morfológické kvalifikátory vyjadruje takto:

$$Kom = Ja[(E_2HV)(L_2S_3M_3)(OT_2)]^y,$$

kde (E₂) označuje extenzitu – koncentrovaný pohľad a kompaktný štýl bez výraznejšieho členenia. Napriek svojej výkladovosti je komentár v podstate lineárny, stupeň členenia horizontálne aj vertikálne je najnižší H₁ a V₁. Lexika je blízka úvodníku s hodnotou L₂, hoci je konkrétnejšia, syndeticita je väčšia ako pri úvodníku, lebo štýl je hutnejší, kompozícia uzavretejšia (S₃). Keďže komentár je výklad, tak M₃ (slohový postup, metodologická cesta pri tvorbe textu). Mimojazykové prostriedky neobsahuje O₁, titulok nemusí pokrývať celý obsah textu, môže byť metaforický, medzi T₂ – 3; určuje výberom T₂. Pri štýlovom kvalifikátore J je celkom prirodzený modálny kvalifikátor y, ktorý naznačuje subjektivnosť. Pri komentári pokladá J. Mistrík (1975) za labilné hodnoty E a T.

⁴ Druhové indexy ostatných štýlov neuvádzam, keďže sa s nimi v texte tejto štúdie nepracuje.

Práve pre rozdielnosť v uchopení tém pri práci novinárov v jednotlivých redakciách alebo sekciách môžu vzniknúť zaujímavé žánrové odchýlky, ktoré ešte viac sťažujú presnú charakteristiku žánru. Je logické, že politika, ekonomika, ako aj šport si vyžadujú odlišný prístup pri výstavbe textu. Najviac z radu môže „vytrčať“ práve športový komentár, ktorý oslovuje hlavne športových fanúšikov a príjemcov pohybujúcich sa v oblasti športu, ale iba menej často široké spektrum príjemcov.

Práve variabilita žánru vedie k jeho ľahkej tvárnosti, ale existujú aj žánre, ktoré si v praxi udržiavajú pomerne trvalé konštitučné vlastnosti (porov. Slančová, 1996; Kraus, 2013). Medzi žánre s pomerne trvalými vlastnosťami sa zvyknú zaraďovať fejtón alebo práve aj komentár. V publicistike existuje medzi jednotlivými žánrami plynulý presah, čo spôsobuje aj pri komentári nejasnosti a problémy pri jeho jednoznačnom identifikovaní medzi textami. Existujú susediace/prechodné žánre, keď sa modifikáciou určitej žánrovej normy/vlastnosti preklopiť prevládajúce znaky k inému žánru. J. Mistrík (1975) charakterizuje prekryvia sa jednotlivých žánrov takto: „Svojím rozsahom môže byť komentár malý, lenže tam už prechádza do glosy, alebo veľmi rozsiahly, až prechádza do úvodníka. [...] Lexika komentára je blízka lexike úvodníka [...], hoci tu je o niečo konkrétnejšia, s väčším počtom presných termínov. Pokiaľ ide o syndecititu, tá môže byť väčšia ako pri úvodníku, lebo celý štýl je tu hutnejší, kompozícia uzavretejšia“ (Mistrík, 1975, s. 144–145).⁵

„[K]omentár reprezentuje analytickú publicistiku. Znamená to, že základné tematické východisko – aktuálny spoločenský fakt, ktorý už zvyčajne bol vo svojej základnej spravodajskej podobe publikovaný, sa spracúva tak, že sa o ňom nielen informuje, ale daný jav je zároveň analyzovaný. V komentári sa aktuálny spoločenský fakt vysvetľuje a hodnotí tak, že autor k nemu zaujíma osobný postoj, pričom sa jeho stanovisko môže kryť napr. s mienkou redakcie, príp. sa autor odvoláva na oficiálne názory iných osobností. Svoje tvrdenia dokladá argumentmi. Makrokompozične je kompaktný s náznakmi klasickej trichotomickej štruktúry, pričom z hľadiska informačnosti sú zväčša dôležitejšie začiatkové časti, z hľadiska intencie sa miera závažnosti zvyšuje smerom ku koncu útvaru. Proti spravodajským žánrom je v komentári posilnená intenciálna funkcia, autor je v texte výraznejšie prítomný a prostredníctvom hodnotiacich prostriedkov rozličnej škály pôsobí na percipienta sugestívnejšie. Subjektívne a hodnotiace prvky sú „miernejšej“ povahy – využívajú sa častice, modálne slovesá, hodnotiace atribúty, prirovnania. Sugestívnym prostriedkom sa stáva aj individuálny štýl komentátora. Komentár je žáner stredného rozsahu“ (Slančová, 1996, s. 142–143).

Uvedená rozsiahla definícia, ktorá je snahou o zachytenie komplexnosti komentára, by sa dala ešte doplniť aj o ďalšie názory a pohľady. Dáva to možnosť zamyslieť sa nad podrobnou prácou teoretikov z oblasti jazykovedy aj médií, ktorí sa snažili zachytiť tento žáner vo svojej podstate. Zaujímavé je, že napriek širokému časovému rozptylu vzniku jednotlivých definícií zhodujú sa vo väčšine tvrdení. To ukazuje na pomere ustálenú podobu žánru, teda aj žánrových noriem.

Dôležitým prvkom pri komentároch, ktorý vychádza už z jeho pôvodnej funkcie, je možnosť ustáliť vnímanie nejakého javu pri existencii rozdielnych výkladov alebo záujem autora, redakcie alebo vydavateľa ukázať isté fakty vo svetle, ktoré je pre nich žiaduce (Veľas, 2000). M. Gladiš cituje Ruß-Mohla, ktorý dodáva, „že komentár by mal pomôcť recipientom „orientovať sa v spravodajskej a názorovej záplave“ a mal by tiež prispievať

⁵ Frekvencia výskytu úvodníka v tlači klesá a jeho úlohu v slovenskej žurnalistike do určitej miery prebral editoriál – hlavne v tlači s nižšou periodicitou, ako sú týždenníky a mesačníky (porov. Klingová, 2014; Slančová, 2014).

J. Mistrík (1975) vníma úvodník ako jeden z prvých žánrov analytickej publicistiky a prisudzuje mu významné miesto v tlači aktuálnej doby. Na príklade úvodníka a jeho nahradenia inými žánrami sa ilustruje dynamika zmien v médiách.

k utváraníu politického názoru a ku kontrole mocenských štruktúr (Ruß-Mohl – Bakičová, 2005; cit. in Gladiš, 2015, s. 53).

Potvrďuje to aj viacero snáh o konkrétnejšie zachytenia komentára, napríklad T. Rončáková (2011, s. 80) uvádza „[k]lasický kometárový rozsah medzi 400 – 600 slovami, väčší rozsah dosahujú [...] analytickejšie poňaté tlačové komentáre.“ Pritom uvádza možnosť rozsahu analytických žánrov až okolo 1000 slov⁶ a viac, čo samo osebe preukazuje veľkú rozsahovú variabilitu (tamtiež), ktorá tým nemôže byť hlavnou určujúcou a odlišujúcou vlastnosťou v porovnaní s ostatnými analytickými žánrami. T. Rončáková (2011, s. 80) upozorňuje, že z hľadiska témy existujú dva základné typy komentára, a to „venujúci sa jednej udalosti, alebo zhrňujúci (napr. udalosti určitého druhu z jedného týždňa)“. Prejavuje sa tu už opísaná tendencia komentára ponúkať dodatočné informácie, postoj a názor k témam, ktoré už boli spracované, ale v spoločnosti zarezonovali.

Medzi novinármi je komentár často vnímaný ako kráľovský žáner a pozícia komentátora v tlačových médiách znamená aj stať sa názorovým lídrom a osobnosťou. Osvaldová píše, že „[i]ba dlhšia znalosť skúmaného teritória a rovnako okruhu recipientov dovoľuje vyrásť v skutočné novinárske osobnosti“ (Osvaldová, 2013, s. 10). O potrebe dostatočného novinárskeho talentu a umu pri písaní komentárov vypovedá aj náhľad Š. Veľasa (2000, s. 18), podľa ktorého je uholným kameňom komentára „[...] názor, ktorý zaujme hĺbkou, originalnosťou a zreteľnou pozíciou, a je tiež formulovaný spôsobom, ktorý si adresát všimne a neprehliadne ho“.

Dôležitosť dostatočného kreatívneho spracovania a obhájenia názoru faktami je pri komentári kľúčovou zložkou tvorivého procesu. V komentári sa objavuje deduktívna aj induktívna argumentácia, pričom ich rozmiestnenie v texte býva logicky zreteľné s cieľom dosiahnuť zamýšľaný efekt na percipienta.

„Nevyhnutným predpokladom spoľahlivosti a presvedčivosti argumentu je relevancia každej z jeho zložiek pre ďalšie tvrdenie. Kladiem si preto v tejto súvislosti otázku, či je autorom uvedený príklad alebo tvrdenia pre vyslovený záver skutočne podstatné, relevantné, alebo či sú zvolené len z hľadiska výhodnosti pre daný záver, prípadne jazykovej manipulácie. Argumentácia môže slúžiť na potvrdenie a zdôvodnenie autorovho stanoviska alebo vyvrátenia stanoviska oponenta. [...] Z lingvistického hľadiska sa môže argumentácia považovať za jeden z najdôležitejších faktorov významovej koherencie textu“ (Kraus, 2013, s. 21).

Pri pohľade na vnímanie a vývoj komentára ako žánra sa ukazujú premeny naprieč časom vo svetovom aj slovenskom prostredí. Dôležitá je v súčasnosti objektivita, odbornosť a fundovanosť žurnalistov, pričom chyby a nesprávna interpretácia faktov sa vníma kriticky a neraz poškodzuje reputáciu žurnalistu (Páral, 2013). Uvádza sa to aj ako dôvod špecializácie komentárov, ktoré opisujú Páral aj Kraus, napriek tomu, že v súčasnej novinárskej praxi sa vyžadujú všestranní ľudia so širokým rozhľadom schopní uchopiť širokú škálu informácií, udalostí a textov. Objavujú sa aj príležitostní komentátori nepôsobiaci v žurnalistike, ktorí sú oslovení redakciami pre ich odbornú kvalifikáciu a znalosti rozoberanej problematiky (Páral, 2013; Kraus, 2013). V podobnom duchu sa vyjadril bývalý predseda Klubu športových novinárov Slovenského syndikátu novinárov T. Grosman (2008, s. 10):

„To je síce pre novinárov, reportérov či komentátorov dôležité, aby sa takpovediac odlišovali od bežnej populácie, ale mali by mať hlboké znalosti z problematiky, z ktorej prinášajú informácie. V minulých rokoch som pochopil, že niekdajšie požiadavky (veru aj také boli), aby športoví novinári mali znalosti z telovýchovnej a športovej problematiky, mali svoju opodstatnenosť. Takéto, nazvime to, vzdelanie nemuselo byť priamo z FTVŠ, ale povedzme z praxe. Bolo by svojím spôsobom ideálne, keby futbalový redaktor mal za sebou nielen aktívnu futbalovú kariéru (či činnosť) na solídnej úrovni, ale by aj prešiel nejakým trénerským či rozhodcovským školením.“

⁶ Analytické žánre publicistiky charakterizuje rozsahom nad 1000 slov J. Mistrík (1975).

Takáto kvalifikácia by mala zdobiť novinárov, ktorí sa venujú (špecializujú) aj na iné športy. Pomohlo by to ich tvorbe, získali by väčšiu vážnosť.“

V synchrónnom vnímaní žurnalistiky ide o trend, ktorý som badal aj pri archívnom výskume, čiže nejde o úplne nový jav, ale jeho výskyt sa stal v poslednej dobe príznačným pre komentár.

V niektorých obdobiach zmapovaných sondami v práci sa objavil pre politicko-spoločenské zriadenie aj vplyv „jedného správneho názoru“, ktorý opisuje P. Páral (2013, s. 37). V daných obdobiach bol komentár podriadený politickému smerovaniu vládnucich režimov a jeho úloha bola značne obmedzená. Nepohodlnosť komentára v autokratických režimoch je spôsobená jeho základnými konštitučnými vlastnosťami a v prostredí, kde je správny len „jeden názor“, sa dá stavať do opozície len k vonkajším a vnútorným nepriateľom, keďže sa väčšina týchto režimov snaží medzi vlastnými obyvateľmi o reprezentáciu harmonicky fungujúcej spoločnosti (Gregor, 2015).

To robí v týchto spoločnostiach z komentára vďaka žánrovým normám okrajový žáner, lebo ten má v prvom rade „byť napísaný s vervou, majstrovstvom a mimoriadnou zlomyseľnosťou (myslené v dobrom)“ (Fendrych, 2013, s. 33). Tu platí, že komentár na svoj rozvoj potrebuje slobodnú a otvorenú spoločnosť, a tam je oň vždy záujem, lebo prináša fakty v nevšednom, prekvapivom až buričskom tóne (Páral, 2013).

V diachrónnom výskume komentára sa ukazuje, že slovenská tlač musela prejsť žánrovým vývinom a spravodajské žánre boli prevažujúce aj v periodikách vychádzajúcich medzi rokmi 1918 a 1945 a analytické žánre s beletristickými ich iba dopĺňali, ako je to aj dnes, no frekvencia ich výskytu bola v začiatkoch veľmi nízka. Pri športovej žurnalistike treba myslieť aj na fakt, na ktorý upozorňuje viacero autorov (porov. napr. Rowe, 2008; Mergeš, 2014), a to silné prepojenie s aktuálnou politickou a kultúrnou situáciou. Keďže slovenská žurnalistika sa v roku 1918 iba začína vzmáhať a je pod silným politickým vplyvom, tak je jasné, že prioritu v tlači majú politické a spoločenské témy. Šport sa dostáva do úzadia a nedostatkový papier využívajú vydavatelia na presadzovanie svojich politických záujmov. Prvé roky sa využívajú aj na konsolidáciu, budovanie zázemia a výchovu novinárov, ktorých bol v slovenskom prostredí nedostatok (Rosenbaum, 1980). Je ťažké očakávať od novín vychádzajúcich v rozsahu štyroch až ôsmich strán, že sa budú venovať širokej palete tém. Získavanie nových politických podporovateľov a voličov vytváralo tlak na rozširovanie počtu strán vtedajších novín, keďže sa ukázali ako efektívny nástroj straníckeho boja (Džujko, 2006), a to pomohlo aj športu vydobýť si svoje miesto v tlači, lebo sa ukazoval jeho potenciál na oslovenie percipientov.

Športový komentár prešiel rovnakým vývojom ako komentár samotný a stal sa postupne žánrom rozširujúcim správu (Mistrík, 1975). Každý žáner má svoj archetypálny model, pričom v prípade komentára ním bol politický komentár. Aj v dnešnej žurnalistike je práve politický komentár tým najrozšírenejším a najdynamickejšie sa vyvíjajúcim subžánrom. Dalo by sa tu uvažovať o nutnosti prechodu postupnou evolúciou opísanou J. Mistríkom (1975) v prípade všetkých subžánrov žánru komentár. Pri športovom komentári to bolo spojené s postupným etablovaním sa a naviazaním sa športu na médiá.

Napriek rozvoju slovenskej žurnalistiky a novín zasiahli športový komentár a šport v tlači všeobecne aj ostatné médiá a ich rozvoj.

„V súčasnosti v slovenskej športovej žurnalistike žánrovo prevláda informácia (správa) a po nej „hlasy po zápase“, teda názory aktérov v monológ, prípadne vo väčšom rozsahu v rozhovoroch. [...] V slovenskej športovej žurnalistike chýba aj žánrová pestrosť, ešte lepšie by bolo povedať – náročnosť. Informácie (správy) treba prinášať hneď, takisto rozhovory (názory aktérov), čo takmer vylučuje, aby sa novinári či redaktori venovali vážnej publicistike. Alebo aspoň nevšednej.“ (Grosman, 2008, s. 10)

Názor T. Grosmana sa môže zdať v súčasnosti neaktuálnym, ale výskumná sonda vykonaná vo vydaniach denníkov *Šport* a *SME* v roku 2017 jeho názor potvrdzuje. Ide o zaujímavý paradox, pretože niektorí teoretici médií aj ľudia z praxe (porov. Páral, 2013; Kraus, 2013) zastávajú názor, že so silnejúcou pozíciou internetových novín sa stávajú analytické žánre zaujímavou pridanou hodnotou, ktorou môžu klasické noviny bojovať o čitateľov.

2 Metodológia

Štúdia v sebe zhrňuje výsledky parciálnych štúdií venovaných diachrónnemu výskumu športového komentára v slovenskej denníkovej tlači. Vychádza z ich výsledkov, sumarizuje a komparuje ich zistenia v priereze skúmaného historického obdobia a jednotlivé texty opätovne podrobuje obsahovej analýze s cieľom abstrahovať naprieč časom žánrové konštanty a premenné. Žánrové konštanty sa chápu ako znaky prítomné naprieč časovým prierezom, ktoré zásadne určujú podobu žánra, kým premenné sú vlastnosti a znaky, u ktorých v historickom priereze dochádza k zmenám či už absenciou v istých obdobiach, alebo premenlivou normou v ich využívaní.

Ide o syntézu a komparáciu piatich štúdií so zameraním na výskum športovej analytickej publicistiky a komentára v dobových a súčasných denníkoch.

Výskumný materiál som získal z fondu Slovenskej národnej knižnice v Martine (Slovenský denník), Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach (Slovák, Československý šport, Šport, SME) a Štátneho archívu v Košiciach (Pravda).

3 Žánrové konštanty a premenné športového komentára v diachrónnom pohľade

3.1 Analýza obdobia medzi rokmi 1918 – 1945

Od roku 1918 sa začína vznikom Československa aj aktívny rozvoj žurnalistiky, ktorý dáva základ vzniku športovému novinárstvu. Šport si svoje miesto v skúmaných denníkoch *Slovák* a *Slovenský denník* získava postupne a etabluje sa hlavne v druhej polovici 30. rokov 20. storočia.

K celkovému obrazu o žurnalistike je nutné si uvedomiť, že vtedajšie periodiká vydávali buď politické strany sprostredkované cez fyzické osoby, ďalej spolky a záujmové združenia či organizácie (Džujko, 2006). Sondované periodiká boli pod kontrolou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej HSĽS) a Agrárnej strany,⁷ čo boli dve najsilnejšie politické zoskupenia na území Slovenska.

Predpoklad, že politický tlak smerovaný na redakciu sa premietne aj do konečnej podoby komentára, sa potvrdil. Dá sa konštatovať, že každé z periodík sa zameriava v športovom komentári na problémy, ktorým sa venuje aj vo svojej politickej agende. V *Slovákovi* sa veľmi často objavujú témy spájané s nacionalizmom, napríklad kritizovanie nedostatočného zapájania slovenskej časti populácie do vrcholového športového diania, kritika nasadzovania českých funkcionárov na vrcholové miesta v slovenskom športe, nedostatočné docenenie slovenských športovcov, národnostný nepomer v reprezentáciách a uprednostňovanie iných národností pred Slováckmi v športe a odmietanie čechoslovakizmu. Výber tém pre komentáre sleduje hlavne možnosť získať politicky a agitačne vhodný materiál na publikovanie. Z textov cítiť sprostredkovanú aj priamu kritiku politických pomerov v Československu aj cez šport a udalosti so športovým pozadím, čo je dôsledkom neschopnosti HSĽS udržať sa dlhodobo vo vláde, keďže väčšinu času do roku 1938 strávila v opozícii vedúc kritickú politiku smerom k vláde.

⁷ Agrárna strana je ľudový a všeobecne zaužívaný názov Strany zemeľského a maloroľníckeho ľudu. Agrárna strana sa neskôr zlúčila s viacerými politickými stranami a oficiálne bola premenovaná na Republikánsku stranu poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu.

Slovenský denník ako tlač Agrárnej strany bol provládny a obhajoval čechoslovakizmus. Tematicky sa sústredil na kritiku rozbíjania jednoty krajiny, písal o úspechoch a pokroku, ale nekriticky sa venoval aj významným športovým udalostiam. Všeobecne bola športová rubrika viac informatívna a sústredila sa na podanie čo najväčšieho množstva informácií a komentáre sa objavujú sporadicky. Dôvodom mohla byť snaha o využitie priestoru ponúkaného denníkom skôr v štýle informačného športového servisu ako agitačno-politického poľa.

Diferencia medzi skúmanými denníkmi v tomto období je hlavne v prístupe k úlohe komentára v nich. Kým *Slovák* využíva agitačný potenciál komentára, tak *Slovenský denník* sa k nemu stavia menej politicky a viac využíva jeho potenciál v oblasti analýzy a snaží sa presvedčiť podloženými argumentmi a faktmi, aj keď aj pri ich výbere je jasná tendencia vyberať fakty s ohľadom na nekritické vyústenie komentára.

Problémom je selektívny výber udalostí, ktoré sa spracujú vo forme komentára. Tiež tu platí, že potenciál spracovania v komentári majú nové spoločensky významné udalosti v športovom prostredí, rovnako aj zhrňujúce komentáre venujúce sa istej oblasti, ale pribúdajú k nim aj zdanlivo nevýznamné udalosti s agitačno-politickým potenciálom, hlavne v denníku *Slovák*, napr. v komentári *Kto háji poctive záujmy slovenského športu* (*Slovák*, 2. 8. 1933) sa venuje autor delegovaniu českých funkcionárov na oslavu desiateho výročia športového klubu v Brezne, čo určite nie je celospoločensky rezonujúca informácia a ani významná športová udalosť, len mala v sebe politický potenciál.

Prejavuje sa rozdielny prístup k jednému žánru v dvoch rôznych redakciách vnímajúcich komentár rôznym spôsobom, ale stále so spoločným základom. Ukazuje sa, že argumentácia je dôležitou súčasťou komentára, rovnako sa zachováva rozsah, ktorý je stredný, ale môže byť na hranici dlhého a rovnako aj krátkeho rozsahu. Najväčšia variabilita je prítomná v jazyku, ktorý je v denníku *Slovák* často príznakový zo stránky štylizácie viet aj výberu lexém. V oboch denníkoch je využívanie argumentácie tendenčné (*Slovák* je už na okraji hranice tendenčnosti vs. vecnosti svojou agitáciou) a vyberajú sa čiastkové fakty a vyhovujúce argumenty a dôkazy. Prejavuje sa tendencia využívať komentár na politické účely s cieľom presadzovať názor tej-ktorej politickej frakcie. Dá sa tvrdiť, že fakty sa interpretujú tendenčne, čo deformuje informačnú hodnotu komentára a presúva ho do úlohy agitačnej, čo je prirodzené riziko spojené s názorovosťou komentára a analytických žánrov všeobecne.

Rozsahovo je väčšina komentárov na rozhraní krátkeho a stredného rozsahu, čo je podľa môjho názoru spôsobené obmedzeným priestorom v periodikách, a väčšinou spadajú počtom slov do normy uvádzanej Rončákovou (2011) medzi 400 – 600 slovami. Premennosti rozsahu podlieha komentár v *Slovákovi* po roku 1938, kde sa pravdepodobne monopolizované postavenie denníka postaralo o predlžovanie rozsahu väčšiny komentárov.

Napriek všetkým tlakom politiky sa základné vlastnosti komentára dodržujú a ukazuje sa, že sú nimi rozsah, spôsob výstavby textu, vertikálne aj horizontálne členenie. Väčšiu variabilitu badať pri lexike, ktorá býva často aj expresívna, a pri titulku, ktorý je pri komentároch spravidla veľmi dlhý s rozsahom aj cez sedem slov, neraz zložený z celej vety. V tomto období je možné opísať deformáciu vo faktickosti a argumentačnej presnosti a hodnovernosti komentára, no napriek tomu si žánr drží svoju celistvosť a neprechádza do kritiky. Ide o zaujímavý jav, ktorý značí, že športový komentár má pomerne pevné konštitučné vlastnosti už od svojho vzniku, a najviac ho v tomto období modifikovala politicko-spoločenská situácia.

3.2 Analýza obdobia medzi rokmi 1953 – 1955

V skúmaných rokoch sa výskum sústredil na všetky vydávané čísla denníka *Pravda* v rozmedzí rokov 1953 – 1955. Výber denníka bol odôvodnený tým, že v danom období neexistoval všeobecne zameraný športový denník, preto sa mi najúčelnejšie videlo siahnuť po

analýze všeobecne zameraného denníka s najvyšším nákladom. Po predchádzajúcich skúsenostiach s analýzou materiálu medzi rokmi 1918 – 1945 som pracoval s predpokladom, že šport bude pevnou súčasťou periodika.

Výber obdobia ovplyvnila zmena spoločensko-kultúrnej situácie v roku 1948, pričom Rosenbaum (1980) spomína 50. roky v duchu establišmentu nového poriadku v tlači. Ukázalo sa, že formačný tlak Komunistickej strany Československa tiež nedokázal vytlačiť šport z celoslovenského denníka, hoci ten bol prioritne zameraný na politiku, ale do veľkej miery ho obmedzil v porovnaní s koncom 30. rokov 20. storočia v denníkoch *Slovák* a *Slovenský denník*. Tu možno spomenúť dôležitosť prepojenia športu a propagandy, keď napr. Beck a Bosshart (2003, s. 25) píše, že „[n]iekolko výskumov preukázalo, že recipienti často považujú športovcov za predstaviteľov spoločenského a politického systému svojej krajiny“. Pripomínajú aj ďalšie vplyvy športu na verejnosť, a to vytváranie pocitu jednoty, úspechu, spolupatričnosti a schopnosť odľákať pozornosť od každodenných starostí. „Veľký záujem politikov o šport je možno napojiteľný na fakt, že šport je napriek všetkému apolitický“ (tamtiež).

Napriek tomu sa v *Pravde* ukazuje malý záujem o šport a hlavne o obširnejšie informovanie o športových udalostiach, čo je usúvzťažiteľné s prísne limitovaným rozsahom spôsobeným nedostatkom papiera. Z toho dôvodu sa prevažne využívajú spravodajské žánre, hlavne správy, ktoré majú vždy aj silné agitačné ladenie v podobe opakujúcich sa hesiel a viet odkazujúcich na aktuálny politický režim.

Po analytickej publicistike siahajú redaktori novín najčastejšie, keď upozorňujú na neželané javy a prístupy, kritizujú ich a odrádzajú od nich, čo značne redukuje aj pestrosť žánrov. Spravidla sa kritizujú osoby, ktoré podľa redakcie bránia rozvoju socialistického športu, správajú sa kapitalisticky, buržoázne a ziskuchtivo, redaktor pritom upozorňuje na spiatocníctvo a prekonanosť týchto vlastností. Redakcia sa nebráni ani tendenčnému aplikovaniu faktov pri možnosti načrtnúť lepší stav československého športu oproti kapitalistickým krajinám, čo ukazuje paralelu s rokmi 1918 – 1945.

Hlavný rozdiel je vo vnímaní nepriateľa, ktorý je v prípade domáceho označovaný za „spiatocníka“ či „rozvracača“, kým zahraničie je jasne delené na „bratské“ a „nepriateľské“. Skôr sa upozorňuje na úspechy, ktoré sú pripisované politickému a spoločenskému zriadeniu a ich cieľ je budovať spolupatričnosť, čo je hlavným zámerom všetkých ideológií (Gregor, 2015). Tu sa naráža na problém, keďže väčšina komentárov pracuje s negatívnou informáciou a sleduje skôr kritickú rovinu problémov.

Komentár vo svojej prirodzenosti musí nejaký jav rozoberať a podrobovať ho analýze, následne sa k nemu zvykne vyjadriť stanovisko, argumenty a závery. Keby na problémy pri transformácii spoločnosti ukazovali, mohlo by to narúšať morálku, čo je dôvod, prečo sa množstvo akcií na odstránenie nepohodlných organizácií a osôb deje v totalitách bez verejnej prezentácie a výskyt odporu sa bagatelizuje a popiera. Lepším je zachovávať všeobecné zdanie jednoty (Gregor, 2015).

Napriek tomu sa aj v skúmanom období vyskytli tradičné športové komentáre, napríklad text *Maďarskí futbalisti opäť poukázali na naše slabiny* (Pravda, 7. 10. 1953), ktorý je svojím ladením, argumentáciou aj lexikou veľmi blízko archetypu športového komentára, len s miernymi kultúrnymi deformáciami vznikajúcimi kvôli nutnosti politickej agitácie. Pre dané obdobie je príznačný optimizmus a snaha vykresľovať situáciu v zlepšujúcej sa tendencii. Z vyššie uvedeného textu to ilustruje citát: „A to práve vo chvíli, keď aj československý futbal

rázne vykročil po správnej ceste, aby sa zaradil medzi najlepších na svete.“ (Pravda, 7. 10. 1953)

Napriek tomu je v celom skúmanom období výskyt komentárov sporadický a prejavuje sa rozdielny prístup k využívaniu športového komentára a komentára ako takého v totalitných režimoch, lebo kým medzi rokmi 1939 – 1945 sa v *Slovákovi* športový komentár využíval pravidelne na politické ciele s poukázaním na zlepšenie a pokrok po odčlenení od českých štruktúr, tak zjednocovací trend v totalite rokov 1953 – 1955 pristúpil k problému z opačného konca a problémy skôr ignoroval a zatajoval ich.

Pri medzinárodných témach a informovaní o dani v zahraničí sa ukazuje na nesympatické a nelichotivé aspekty v športovej oblasti v nesocialistických a nekomunistických krajinách, ako diskriminácia Afroameričanov v USA, ziskuchtivosť majiteľov zahraničných mužstiev a klubov.

Tendenčnosť vynikajúco ilustruje príklad článku s titulkom *Pán Martin Mayer a 3:2*, ktorý sa objavil vo vydaní zo dňa 29. marca 1955.

„Nie je nijakou zvláštnosťou, že kapitalistická tlač uverejňuje takmer denne rozličné vymyslené ohováračky o živote v Československu, pričom „nezabúda“ ani na našu telovýchovu a šport, ktorých úspechy sú jej trňom v oku. Niet sa čomu čudovať, veď za peniaze sa splní každá žiadosť chlebodarca. [...] Autor sa vo svojom článku okrem iného zaoberá aj situáciou nášho futbalu, o ktorom píše, že je ďaleko za úrovňou predvojnového futbalu v ČSR. [...] Prítom sa neštíti ani takých výmyslov a nehorázností, ako že „československí futbalisti majú vo svojich šatniach namiesto fotografií svojich žien a milých fotografie československých štátnikov,“ [...] Na druhej strane však pán Mayer vo svojich „článkoch“ zabúda na neutešenú situáciu v rakúskom futbale, ktorý sa stále viac a viac dostáva do rúk špekulantov a obchodníkov so športom.“

V štýle písania a celkovom poňatí tohto textu sa ukazujú hlavné nedostatky a problémy analytickej publicistiky i komentárov v denníku *Pravda* aj v totalitnom prostredí v tomto období, ktoré nie je naklonené vlastnej kritike a skôr upozorňuje na problémy iných. Komentár je z pohľadu totalitných režimov nepreferovaným žánrom, lebo dokáže upozorniť na problémy a nedostatky ako máloktorý iný žáner.

3.3 Analýza obdobia medzi rokmi 1968 – 1969

Sumarizácia výsledkov predchádzajúcich sond vykonaných v rôznych kultúrno-spoločenských obdobiach ukázala, že športový komentár a analytické žánre všeobecne sú v spoločnostiach, kde sa moc sústreďuje do rúk jednej absolútnej vládnej moci, spravidla obmedzené a začína v nich prevažovať agitačná funkcia a žurnalistika je tendenčná.

V tomto je rok 1968 v slovenskej žurnalistike neštandardný. J. Gregor (2015) spomína, že všetky oblasti života sa snaží dostať vládnuca ideológia pod kontrolu a spravidla sa prezentuje jeden správny názor a smer myslenia. Polemika, diskusia, dialóg a pluralita názorov všeobecne sú nežiaduce, lebo pridávajú do systému možnosť rozhodovania a voľby. Výskumná sonda v tomto období sa zamerala na špecializovaný športový denník *Šport* (v priebehu roka 1968 bol oficiálny názov *Československý šport*, ktorý sa skrátil v roku 1969 na *Šport*, v texte využívam skrátený názov). Analytická publicistika v *Športe* je v roku 1968 žánrovo pestrá, názorovo pluralitná, obsahovo a tematicky rôznorodá, čím istým spôsobom

pripomína tlačoviny slobodného mediálneho trhu, hoci jej produkty vznikali de facto v totalitnom štátnom zriadení.⁸

Okrem analytických žánrov sa presadzujú aj beletristické, čo môže byť spôsobené aj orientáciou denníka na jednu oblasť záujmu. L. Jacz (1982) a J. Mistrík (1997) upozorňujú, že publicistické žánre sa objavujú prevažne v časopisoch, kým pre denníky sú typické spravodajské žánre, čo by som doplnil o poznatok, že je tiež dôležité si všímať zameranie periodika, nielen jeho periodicitu. Je možné zhrnúť, že všeobecne zamerané noviny (polytematické) sú a boli nútené publikovať politické, ekonomické, spoločenské, kultúrne, športové a iné informácie, kým monotematické noviny už zo svojej prirodzenosti viac inklinujú k pestrejšiemu žánrovému zastúpeniu.

Šport má celé strany venované nespravodajským žánrom, na ktorých je prezentovaná pestrá zmes analytických a beletristických žánrov.

V sledovanom období sa objavili prakticky všetky druhy analytických žánrov, ale najčastejšie sa vyskytovali komentáre, glosy,⁹ úvodníky, kritiky a rozbory, no objavujú sa aj menej tradičné žánre v našom kultúrno-spoločenskom prostredí, ako polemika a entrefilet.

Oproti vydaniám z roku 1968 sú tie z roku 1969 už žánrovo menej pestré a klesá aj frekvencia analytických žánrov. Pripisujem to prirodzenému vývoju v oblasti politiky, ktorá mala silný vplyv na spoločensko-kultúrne pomery. V roku 1969 sa pomaly vytráca pluralita názorov, ktorá viedla k rozmachu analytických žánrov.¹⁰

Zmeny v prístupe redakcie k spracúvaniu tém najlepšie ilustrujú dlhodobu sa objavujúce rovnaké témy. V sledovanom období to bola napríklad demokratizácia v riadiacich orgánoch jednotlivých športov, zmena pomerov počtu slovenských a českých funkcionárov v orgánoch športových zväzov a snaha o zmenu štatútu športových klubov a oddielov, rovnako aj športovcov, pôsobiacich navonok amatérsky, na profesionálne organizácie, a tým zosúladenie ich pôsobenia s reálnym stavom.

K všetkým trom témam vzniklo množstvo textov spadajúcich do kategórie analytickej publicistiky. Zaujímavým javom bola pluralita názorov prezentovaná už v samotnom *Športe*. Neortodoxne pôsobí aj pojem demokratizácie v spoločnosti ovládanej jednou stranou. Svojimi znakmi sa dynamika žurnalistiky cez súboj rozdielných názorov stáva veľmi podobnou žurnalistike v krajinách so slobodnou tlačou a inklinuje späť k novinárstvu medzi rokmi 1918 – 1938 v Československu.

Znakmi týchto zmien je aj rozmach športových komentárov, ktorých úloha bola získať si diváka vecnou argumentáciou s využitím faktov a všeobecného poznania. Je možné konštatovať, že športové komentáre sa využívali na názorový boj, ktorý bol istotne aj politickým, ale boli prekvapivo kritické smerom do vlastných radov a k štátom dovtedy využívaného systému.

Prekvapivým zistením je, že názory prezentované v samotnom denníku *Šport* neboli jednotné a hoci sa častejšie objavovali články obhajujúce istú podobu športovej reformy, tak sa objavili aj opačné názory. Vladimír Malec v komentári *Pseudoametrizmus ako kúkoľ*

⁸ Bol to dôsledok zrušenia cenzúry zákonom č. 84/1968 Sb. (§ 17: „Cenzura je nepripustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky.“).

⁹ Pri glose a jej priradení v klasifikácii žánrov panuje nejednosť, ale väčšina autorov ju radí medzi beletristické žánre, no ukazuje sa, že podľa prevažujúcich žánrových noriem je na hranici medzi analytickými a beletristickými žánrami.

¹⁰ Nový tlačový zákon bol prijatý až v roku 1970, ale zmena vo vyjadrovaní sa novinárov v tlači sa objavuje už od roku 1969.

v žite... zo dňa 19. 4. 1968 upriamuje pozornosť na hlavný problém amatérskeho statusu vrcholových športovcov v tej dobe, čo ilustruje krátka ukážka.

Slovu profesionalizmus sme sa vyhýbali ako čert svätenej vode. Vôbec nie z telovýchovnej „bigotnosti“, ale jednoducho preto, lebo v nedávnej minulosti sa nielen v telovýchove, ale aj v celom našom spoločenskom živote nevyjadrovali alebo neoznačovali veci a názory tým pravým menom. [...] V nejednom liste sa nás čitatelia pýtali, či sú naši hokejisti amatéri. Na margo tejto otázky treba úvodom povedať, že nemajú so svojimi oddielmi nijaké profesionálne zmluvy adekvátne profesionalizmu, v tom pravom slova zmysle, súvisiace aj s výškou honorovania. Pravdou však je, že niektorí hokejisti majú podpísané zmluvy so svojimi oddielmi v rámci smerníc ÚV ČSTV. Nie je nijakým tajomstvom, že hokejisti dostávajú mesačne kalorické, a taktiež sto, niekedy až do tisíc korún. Aká čudná konfrontácia amaterizmu a profesionalizmu! [...] Ale pozor! Dostávame sa do príkreho rozporu s ideálmi „socialistickej telovýchovy“, ktorej zásady týmto „deformujeme“. Nalievame si čisté víno, ale zároveň si uvedomujeme, že týmto sa naši športovci ocitajú v slepej uličke. Olympijský štatút niečo také nepripúšťa, naši hokejisti by teda na olympijských hokejových turnajoch štartovať nemohli! [...] bolo by falošné hovoriť a písať o niekom, že je čistučký amatér, keď on sám v hĺbke svojej duše o tom presvedčený nie je! Ved' stačí zamyslieť sa nad jedným týždenným režimom hokejistov. [...] a kedy potom hokejisti pracujú? Keď po tri večery hrajú a treba cestovať tam i nazad!? A pritom netreba zabúdať, že sa takmer všade trénuje dvojfázove, čiže hokejisti sa na ľade musia objavovať aj v pracovnom čase! [...] Preto by bolo načas, aby sa vypracoval konkrétny návrh, ako odstrániť z nášho hokeja pseudoamaterizmus, ktorý mu v konečných dôsledkoch môže len a len škodiť.

V tomto období roka 1968 sa našli aj iné názory, ktoré dostali priestor v médiách. Odporcom profesionalizácie bolo niekoľko a ich myšlienky zhrnul Ján Novák v polemike *Futbalový profesionál potrebuje mecenáša* z 18. 5. 1968. V ňom na záver konštatuje, že „[o]d slov k činom je niekedy ďaleko. A ak niekto vyriešenie čistoty nášho futbalu vidí v prechode na ‚západný‘ spôsob profesionalizmu, má pohľad na veci povrchný, nedomyšľa veci do konca, lebo futbal je dnes takou spoločenskou zložkou, ktorá súvisí aj s inými vecami ako iba s organizáciou športu.“

Špecifikom všetkých dvoch textov je otvorenosť a absencia jednostrannej agitácie, dá sa vyjadriť, že svojimi stylistickými a jazykovými štandardmi sú to texty spĺňajúce aj súčasné nároky. Hodnotia striedom po analýze dôkazov, analýza je nezaujatá a nejednostranná, nevyberajú sa len vyhovujúce fakty a sú aj primerane kritické a priame. Obdobie uvoľnenia poskytlo žurnalistom priestor ukázať svoje kvality, čo jednoznačne prospelo úrovni denníka *Šport*.

Zmena je badateľná už vstupom vojsk Varšavskej zmluvy do Československa, keď rapídne klesá počet analytických žánrov aj komentárov v *Športe* a častejšie sa objavujú spravodajské žánre, ktoré svojou informačnosťou poskytujú určitú sterilitu a bezpečnosť ich autorom.

Jednoznačne sa potvrdzuje, že uvoľňovanie politických a cenzorských pomerov v Československu v roku 1967 a neskoršie zrušenie cenzúry 4. marca 1968¹¹ prispelo k rozvoju tlače a k presadzovaniu názorovej plurality, čo pomohlo aj športovému komentáru. Ten sa stal bojiskom zástupcov rôznych myšlienkových prúdov o svoj priestor vo verejnej diskusii a v konečnom dôsledku aj priazeň verejnosti. (Bystrický, 2008) Demokratizácia, síce

¹¹ Kontrola zo strán cenzorov silne ochabla už v júni 1967 a úplne zanikla 29. 2. 1968 zrušením Ústrednej publikačnej správy, ale úplne ju zrušilo až zasadnutie ÚV KSČ v uvedenom dátume.

len oklieštená, ale predsa pre funkcionárov zo športových kruhov nová, priniesla pluralitu názorov a posunula diskusiu o problémoch športu v Československu z úzadia politických kruhov medzi širokú verejnosť aj prostredníctvom denníka *Šport* a jeho športových komentárov k aktuálnemu daniu. Pozitívnym prínosom obdobia je výraznejšia prítomnosť individuality autora v textoch, čo viedlo aj k štýlovo a argumentačne rôznorodejším textom.

V každom prípade sa cez početnosť výskytu komentárov v sledovanom období v denníku *Šport* ukazuje, že sú silne viazané na slobodu slova. Nie náhodou sa skupina žánrov, do ktorých patrí aj komentár, označuje ako názorové a názor, hlavne v neslobodnej spoločnosti, môže byť postihovaný a naplno sa prejavuje v prostredí, kde je možnosť o presadenie svojho svetonáhľadu bojovať aj na poli žurnalistiky. (Gregor, 2015)

3.4 Analýza roku 2017

Výskum je postavený na obsahovej analýze denníkov *SME*¹² a *Šport*¹³. Výber obmedzený na uvedené dva denníky bol odôvodnený snahou o komplexné zastúpenie všeobecne orientovanej dennej tlače (*SME*) a špecificky formátovanej záujmovej tlače zameranej na šport (*Šport*). Išlo o zámerný či účelový, kontextuálny (Sedláková, 2014) výber, ktorý bol vedený plánom výskumu, a výber výskumných jednotiek prebiehal cez štruktúrny výber, kde sa do základného súboru dostali jednotky, ktoré boli spolu v určitom vzťahu.

Existoval predpoklad, že športovo zamerané periodikum bude obsahovať komentáre častejšie než širokoformátový denník s primárnym zameraním na politiku. Súčasne sa predpokladalo, že budú existovať aj štýlové a žánrové odchýlky.

Bolo vybraných šesť športových komentárov z oboch periodík tvoriacich výskumné jednotky, pričom sa s cieľom získať čo najreprezentatívnejší materiál vybrali tri témy, ktoré pokrývali v približne rovnakom období obe redakcie, a tvorili tak tematické dvojice. Výberom komentárov reagujúcich na rovnakú udalosť sa sledovalo lepšie pochopenie odchýlok v prístupe k spracovaniu informácií a tém v rámci rozdielne zameraných redakcií, čo malo poskytnúť čo najobjektívnejší obraz v diferenciách medzi periodikami.

Do výskumného výberu sa dostali tieto texty (zoradené podľa tematických dvojíc):

- *SME*: Sú vďační za záchranu. Potrvá to roky (4. 1. 2017; 758 slov).
- *Šport*: Projekt hokejovej dvadsiatky je prežitý (10. 1. 2017; 519 slov).
- *SME*: Prečo naše kluby nehrajú s najlepšími (20. 7. 2017; 818 slov).
- *Šport*: Júlové zrkadlenie nášho klubového futbalu (8. 8. 2017; 637 slov).
- *SME*: Jedenkrát a dost' (6. 7. 2017; 385 slov)
- *Šport*: Zohrali svoje aj antipatie? (6. 7. 2017; 471 slov).

Všetky texty sa následne porovnali aj medzi sebou bez prihliadania na tému s cieľom identifikovať žánrové konštanty a premenné. Vďaka dvojstupňovej obsahovej analýze sa pri prvom porovnaní lepšie ukážu odchýlky zapríčinené štýlom autora, kým súhrnné porovnanie dokáže výsledkami lepšie ilustrovať žánrové vzorce fungujúce v konkrétnych redakciách a textoch všeobecne.

Prvú dvojicu textov s rovnakou témou tvoria športový komentár denníka *SME* s titulkom *Sú vďační za záchranu. Potrvá to roky*, ktorej autorom je vedúci športového spravodajstva Marián Szűcs, a denníka *Šport* s titulkom *Projekt hokejovej dvadsiatky je*

¹² Denník *SME* je podľa viacerých zdrojov v súčasnosti najpredávanejším mienkotvorným denníkom na Slovensku (porov. <https://medialne.etrend.sk/tlac-grafy-a-tabulky.html>).

¹³ Jediný športovo zameraný denník vychádzajúci na Slovensku s podporou stávkovej spoločnosti Niké. Prioritne sa zameriava na slovenský šport a najsledovanejšie zahraničné športové udalosti a súťaže.

prežitý, kde je autorom odborný športový spolukomentátor a bývalý hokejový reprezentant, brankár Eduard Hartmann.¹⁴ Osoby autorov potvrdzujú skôr tézu Párala (2013), podľa ktorej sú autori komentárov najčastejšie osobnosťami redakcií alebo sú považovaní za odborníkov v oblasti.

Druhá tematická dvojica športových komentárov sa venuje slovenskému ligovému futbalu, konkrétne, jeho pôsobeniu na európskej pohárovej scéne¹⁵ v ročníku 2017/2018. Text skôr vydaný v *SME* s titulkom *Prečo naše kluby nehrajú s najlepšimi* pracuje vo výraznejšom zastúpení aj s názormi a vyjadreniami Ladislava Borbélyho,¹⁶ ktorý sa za posledné roky stal najznámejším futbalovým odborným komentátorom. Ide o bývalého futbalistu, trénera a šéfa metodologickej komisie Slovenského futbalového zväzu (SFZ), ktorý je aj autorom knihy o futbalovej taktike. Text pre *Šport* s titulkom *Júlové zrkadlenie nášho klubového futbalu* napísal práve Ladislav Borbély, čo je zaujímavou zhodou okolností.¹⁷

Tretia analyzovaná tematická dvojica sa zaoberá vylúčením Petra Sagana z Tour de France v roku 2017 a texty boli v tlačovej podobe vydané v rovnaký deň, 6. 7. 2017. Za denník *SME* na udalosť reagoval šéfredaktor športovej sekcie Marián Szűcz, za denník *Šport* reagoval Ľudovít Lučanič, ktorý vystupoval v úlohe odborníka, hoci je kmeňovým redaktorom internetového portálu *aktuality.sk*, no je skôr známy ako komentátor cyklistiky a športový riaditeľ cyklistických pretekov *Okolo Slovenska*.

Argumentačne ide o najviac citovo podfarbené a expresívne texty, hlavne Ľudovít Lučanič je útočný smerom k rozhodcom a organizátorom *Tour de France*.

Texty reagujú na čerstvú udalosť, keďže vylúčenie sa odohralo 4. 7. 2017 vo večerných hodinách a nové informácie z prípadu prichádzali do médií aj 5. 7. 2017, keď museli byť texty pravdepodobne napísané.¹⁸

Vybrané dvojice obsahujú sumarizujúce texty (prvé dve tematické dvojice) a vyjadrujúce sa k aktuálnej udalosti (tretia dvojica).

Všetky napĺňajú v sebe vlastnosti komentára uvedené v zhrnutí D. Slančovej (1996) (pozri vyššie), rozsahom spadajú do normy uvádzanej T. Rončákovou (2011) v rozmedzí 400 – 600 slov, maximálne okolo 1000 slov, ale zároveň sa líšia.

Šport sa snaží cieľ dosiahnuť využívaním športových profesionálov, kým *SME* skúsenými redaktormi a profesionalitou a štýlovou vyváženosťou ich textov smerom k hovorovému štýlu.

V sledovaných textoch sa prejavuje aj zaujímavý fenomén tzv. žánrového povedomia, ktoré musí byť v spoločnosti prítomné, lebo napriek rozdielnemu prostrediu a skúsenostiam autorov textov (hlavne v denníku *Šport*) sú nosné vlastnosti, horizontálna aj vertikálna

¹⁴ Na erudovanosť komentátora sa odkazuje v záhlaví textu, kde je uvedené: „Autor je bývalý reprezentant. V súčasnosti manažérom Dukly Trenčín.“

¹⁵ Európska pohárová scéna sa skladá z dvoch súťaží organizovaných Úniou európskych futbalových asociácií (UEFA). Prestížnejšia, kde sa dostávajú najvyššie končiacie mužstvá z najlepšie hodnotených líg v Európe, sa volá Liga majstrov (Champions League), prestížou aj úrovňou o stupeň nižšia je Európska liga UEFA (UEFA Europa League), kde hrajú o titul mužstvá, ktoré vypadli z Ligy majstrov alebo sa neumiestnili dosť vysoko v domácej lige, aby získali miestenku do Ligy majstrov. Systém by sa dal prirovnať k dvom rozdielnym ligovým úrovňam.

¹⁶ Známym sa stal hlavne pre svoj teoretický prehľad, znalosti a odborné vyjadrovanie hojne využívajúce cudzie slová. Pre viac informácií pozri: <https://dennikn.sk/467358/laco-borbely-futbalovy-genius-ktoremu-malokto-rozumie/>

¹⁷ Športové komentáre spája leitmotív o neschopnosti slovenských futbalových klubov presadiť sa v európskych pohárových súťažiach.

¹⁸ V prípade denníka *SME* sa športový komentár Mariána Szűcsa objavil v internetovom vydaní už 5. 7. 2017 s minimálnymi odlišnosťami od textu uverejneného v tlačovej podobe.

výstavba textov, veľmi podobné a rozdeľuje ich hlavne osobitý štýl autora a redakcie, teda vidno diferenciaciu na individuálny personálny a skupinový štýl, ktoré charakterizuje D. Slančová (2007).

Štýl redakcie je zaujímavý fenomén objavujúci sa a vstupujúci do výsledkov analýzy. Pri denníku *SME* dokonca vnímam prevahu štýlu redakcie nad štýlom autora. Ukazuje sa to vo výskyte spoločných bodov v textoch rozdielnych autorov, ktorí akoby sledovali jednotnú šablónu. Pri denníku *Šport* je to aj pre veľkú fluktuáciu autorov športových komentárov absentujúci prvok, alebo práve absenciu viazanosti redakčnými normami je možné považovať za príznak vplyvu redakcie.

Tento fenomén vstupoval do analýzy už v období 1918 – 1945, kde sa analyzovali tiež dve periodiká.

Tu by sa dalo uvažovať o zaužívaných novinárskych postupoch, teda istom štandardizovaní, čo uľahčuje prácu redaktorov, hoci môže negatívne pôsobiť na kreativitu (Tušer, 2010). Uvažujem aj o existencii zaužívaných postupov v redakcii, ktoré nápadne pripomínajú formátovanie v televíznom prostredí, ktorého tri typy opisuje M. Bočák (2008), konkrétne ide o tretí druh formátu. Charakterizuje ho (2008, s. 138) ako „rutinizované spracúvanie konkrétnych tém (hlavne v spravodajstve)“. D. Altheide a R. Snow (1991) uvádzajú formát ako mediálnu stratégiu prezentovania vlastnej témy.

„Formátovanie“ tu teda znamená, že určité témy sa (napr. v spravodajstve, ale i publicistike a akomkoľvek inom type mediálneho produktu) pravidelne spracúvajú istým spôsobom, čo však nemusí mať/nemá vplyv na globálnejší žánrový ‚tvar‘ (a teda i žánrové zaradenie) komunikátu. Zdá sa teda, že práve uvedená konceptualizácia formátu môže pomôcť odpovedať na otázku vplyvu témy na výslednú podobu žánrovo inak totožných správ.“ (Bočák, 2008, s. 139)

Záver

Škoda, že vysoko rozvinutá športová publicistika z medzivojnového a časti povojnového obdobia musela ustúpiť politickým záujmom, čím sa spomalila profilácia športového komentára ako samostatnej odnože komentára. Zároveň sa ukazuje, že súťaž o čitateľa prospieva kvalite novín, kým striktná regulácia, naopak, vedie k zakrpateniu pestrosti hlavne v oblasti publicistiky, aj tam v prevažne najnáročnejších žánroch analytickej publicistiky, kde sa radí aj komentár.

V zásade sa potvrdzuje, že z hľadiska témy existujú dva základné typy komentára, a to „venujúci sa jednej udalosti, alebo zhrňujúci (napr. udalosti určitého druhu z jedného týždňa)“. (Rončáková, 2011, s. 80) Udalosť spracovaná komentárom pritom musí v spoločnosti dlhšie rezonovať alebo si zasluhuje pozornosť podľa redakcie a autora, aby sa na stránky novín dostala, ale zároveň môže ísť aj o tému vybranú redakciou či žurnalistom, ktorá spomínané vlastnosti nespĺňa, no podľa nich si zasluhuje pozornosť a predstretie verejnosti. Zneužitie športového komentára cez selektívny výber na agitačné účely je v totalitných režimoch výrazne prítomné a nehladá pritom na novinárske zásady výberu tém, ale sleduje politické ciele.

Práve preto, hoci sa najčastejšie objavovali v komentároch v analyzovaných periodikách udalosti a témy, ktoré vyvolali ohlas vo verejnosti, teda u čitateľov, vyskytovali v skúmaných periodikách aj texty umelo zvýznamňované redakciou.

Treba podotknúť, že silná stabilita vlastností istých žánrov, medzi ktoré radí Mistrík (1975) aj komentár, sa potvrdzuje. V zásade sa v priebehu času najviac menil štýl autorov, ale nie jadro vlastností komentára. Variabilita sa ukazuje aj v rozsahu komentárov, ktoré boli

medzi rokmi 1918 – 1945 stredného rozsahu s vyššou variabilitou jedným aj druhým smerom, kým neskôr sa rozsah ustálil a spravidla skôr rástol, kým v súčasnosti sa opäť skôr skraca, kvôli grafickým zmenám v periodikách, ktoré sú stále viac vizuálne.

Dôležitým faktorom pri objavovaní sa športového komentára v tlači bola aj popularita športov v jednotlivých obdobiach. Na túto skutočnosť upozorňuje J. Mergeš (2014), a aj preto sa najčastejšie objavuje komentár v mediálne dobre pokrytých športoch, ako futbal a hokej, ktoré sú dlhodobo populárne, a potom pri športoch, kde ich popularita sa na Slovensku spája s významnými osobnosťami alebo úspechmi, kde má záujem percipientov charakter vln, ako napríklad tenis, cyklistika, atletika, kde je priestor venovaný týmto športom priamo úmerný medzinárodnému významu udalosti a úspechu domáceho športovca alebo mužstva či skupiny športovcov. V medzivojnovom období boli komentáre venované ľahkej atletike, krasokorčuľovaniu a boxu, čo sú dnes mediálne okrajové športy, kým sa nevyskytnú okolnosti zvyšujúce záujem o tieto športové disciplíny v podobe významného medzinárodného podujatia alebo úspechu domáceho športovca.

Pri charakteristike komentára sa často zabúda na jeho dialogický potenciál, ktorý sa v priebehu jeho rozvoja vždy využíval. Ide o používanie vyjadrení vodcovských osobností a ľudí s renomé v danom športe v argumentácii autora. Môžem konštatovať, že absencia citátov bola výnimkou a pravidlom je ich využívanie. Ide o snahu využiť vyjadrenie osobnosti vnímanej ako fundovanej na podporu argumentácie autora, čím text môže získať na dôveryhodnosti. V súčasnej tlači je táto tendencia veľmi silná v denníku *SME*, keď sa v ňom priestor ponúka takmer výhradne vodcovským a populárnym osobnostiam z daného športu s dostatočne silným renomé, čo ilustrujú aj tri športové komentáre z denníka, ktoré sa dostali do výskumného súboru, kde sa objavili mená autorov, ako Michal Handzuš, Dominik Graňák, Ernest Bokroš (hokej), Ladislav Borbély a Ján Kozák (futbal).

Využívanie vyjadrení osobností na podporu svojich argumentov a názorov je v komentári prípustný a dokonca bežný jav aj podľa teoretikov (porov. Kraus, 2013, s. 18), ale ako zaujímavý sa prejavuje trend využívania osobností na písanie komentárov v denníku *Šport*. Na jednej strane môžu športové osobnosti pôsobiť dôveryhodnejšie a súčasne dokážu ponúknuť aj pohľad zainteresovaného človeka, pričom tým, že sa nespájajú s konkrétnou redakciou, prinášajú aj nestrannosť, hoci keby sa ich názor nezhodoval s názorom redakcie, je možné, že by sa daný text neuvěřnil. Pri tomto jave uvažujem aj o vplyve súčasného trendu využívania odborníkov, ktorý spomína P. Páral (2013), keď sú odborní komentátori a spolukomentátori využívaní nielen v televíziách, ale aj v tlačových médiách.

Trend využívania odborníkov je silnejší v denníku *Šport*, ale vyskytoval sa už v denníkoch *Slovák* a *Slovenský denník*, ktoré vydávali texty trénerov, telovýchovných lekárov a rovnako aj športovcov, na čo patrične upozorňovali uvedením mena a pozície, napriek tomu, že v danom období sa všetky texty nepodpisovali.

Na druhej strane využívanie „nenovinárov“ prináša roztváranie pomyselných nožníc v stvárnení žánru. Spôsobuje to väčšiu nestálosť a premenlivosť žánru. Na tento fakt upozorňoval aj J. Mistrík (1975), ktorý za ním nevidel výber ľudí v redakciách, ale rozvoj masovokomunikačných prostriedkov, ale I. Jenča (2015) upozorňuje na rastúcu variabilitu žánrových stvárnení počas období, keď do redakcií boli obsadzovaní neskúsení novinári, ako príklad uvádza zmeny po roku 1948.

Snaha akademikov vyrovnat' sa s premenlivosťou vlastností žánrov tu nie je len v súčasnosti, ako to dokazuje aj snaha J. Mistríka z roku 1975, ktorý sa stretával s rovnakými

problémami. Preto vnímam súčasný trend upúšťania od snahy žánrovej kvalifikácie hlavne v mediálnej praxi s pochybnosťami.

Značná premenlivosť vychádza z podstaty žurnalistických žánrov, ktoré sú v takej tesnej symbióze so spoločnosťou a kultúrou všeobecne, že sa pri publikovaných textoch dá hovoriť aj o barometri spoločnosti a zhmotnení jedinečného vnímania žánru a témy autorom. Každý človek je jedinečná bytosť so svojím štýlom, predstavami, názormi a cieľmi.

Pri snahe o presnejšie vymedzenie fakultatívnych vlastností žánrov je možné sa opierať o teóriu žánrových noriem a premenných, ktorá sa snaží pracovať s variabilitou žánrov, alebo s teóriou žánrového vzorca M. Wojtakovej (2004), ktorá vníma žáner ako sústredné kruhy, kde jadro je pevné a takmer nemenné a tvorí kánonický vzorec, na ktorý sa nabaľujú alternatívne vzorce a najpremenlivejšie adaptačné vzorce.

Osobne sa stotožňujem s vyjadrením J. Krausa (2013, s. 16): „Prax však ukazuje, že pravidlá žánru sa vyznačujú zreteľnou stabilitou. Odchýlky od nich sa potom chápu nie ako signál zániku žánrového útvaru, ale ako nápadný štýlový príznak konkrétneho diela.“

Preto by som na žánrové členenie nerezignoval ani v súčasnej dobe, hoci trend v praxi je často opačný a komentárom sa označí všetko, čo má v sebe prvky hodnotenia, čo nie je najšťastnejšia cesta. Skôr sa mi vidí, že stále väčšie pnutie vzniká medzi teoretickou a praktickou sférou v oblasti názoru na žánre a ich čistotu, hoci v praktickom využívaní sa jadro žánrových pravidiel a noriem dodržiava, čo sa potvrdzuje vykonaná komparácia výsledkov, ktorá skôr odhaľuje štýlové diferencie medzi autormi a politicko-kultúrny vplyv než devalváciu žánrových vzorcov.

Literatúra:

- ALTHEIDE, D. L. – SNOW, R. P. (1991): *Media Worlds In Postjournalism Era*. New York: Aldine de Gruyter.
- BECK, D. – BOSSHART, L. (2003): Sports and Media. In: *Communication Research Trends*, 22/4, s. 3–43.
- BOČÁK, M. (2008): *Štruktúra televízneho spravodajského textu: Analýza spravodajských formátov s uplatnením diskurzívnej perspektívy*. [Dizertačná práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. [Cit. 2018-8-4.]
Dostupné na internete <http://michalbocak.weebly.com/uploads/2/8/1/2/2812791/bocak_tv-news-formats_2008.pdf>
- BURTON, G. – JIRÁK, J. (2003): *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal.
- DŽUJKO, J. (2006): Noviny a časopisy HSEŠ vychádzajúce na východnom Slovensku v rokoch 1918 – 1938. In: D. Slančová.– I. Žarnovská (eds.): *2. študentská vedecká konferencia: zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 225–236. [Cit. 2018-07-29.] Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova1/subor/2svk06_dzuj_ko.pdf>
- FENDRYCH, M. (2013): Žijte složitě. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentáři, o komentátorech: kolektivní monografie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, s. 33–35.
- FINDRA, J. (2013): *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta.
- GLADIŠ, M. (2015): *Žáner v prostredí masových médií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta.
- GREGOR, J. A. (2015): *Totalitarismus a politické náboženství*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- HOFFMANNOVÁ, J. (2007): Politický komentár z hľadiska funkčnej štylistiky a kritické analýzy diskurzu. In: O. Orgoňová (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, s. 77–86.
- JACZ, L. (1982): *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava: Obzor.

- JENČA, I. (2015): *Úvod do teórie žánrov*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave.
- KLINGOVÁ, J. (2014): Editoriál v slovenskej ženskej tlači. In: L. Regrutová – J. Rusnák (eds.): *Médiá a text 4*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 60–73.
- KRAUS, J. (2013): Komentár: Stylistický komentár k vymezovaniu vlastností jedného publicistického žánru. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, s. 15–24.
- GROSMANN, T. (2008): Analýza obsahu slovenských printových médií a televízií so zameraním na športovú tematiku. In: *Zborník zo seminára mediálnej komisie SOV: „Šport v médiách – médiá v športe“*. Bratislava: Slovenský olympijský výbor, s. 10–11. [Cit. 2018-7-31.] Dostupné na internete: <<https://www.olympic.sk/userfiles/files/Publikacie/sport-v-mediach-48954.pdf>>
- MERGEŠ, J. (2013): Šport ako predmet výskumu v kontexte mediálnych, kultúrnych a lingvistických štúdií. In: L. Regrutová – J. Rusnák (eds.): *Médiá a text 4*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 84–99.
- MISTRÍK, J. (1975): *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MISTRÍK, J. (1997): *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- OSVALDOVÁ, B. (2013): Úvod. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Karolinum, s. 9–13.
- PÁRAL, P. (2013): Komentár o komentári. In: Osvaldová, Barbora (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Karolinum, s. 37–42.
- PEČINKA, B. (2013): Komentár. In: Osvaldová, Barbora (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Karolinum, s. 51–54.
- RONČAKOVÁ, T. (2011): *Žurnalistické žánre: Učebnica pre poslucháčov vysokoškolského štúdia*. Ružomberok: Verbum.
- ROSENBAUM, K. (1980): *Slovensko: Kultúra II*. Bratislava: Obzor.
- ROWE, D. (2008): *Sport, Culture and the Media*. Glasgow: Open University Press.
- SASÁK, P. (2017): Analytické žánre športovej publicistiky v slovenskej tlači medzi rokmi 1918 – 1945. In: E. Peknušiaková, Eva – V. Smoláková (eds.): *Médiá a text 6*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. [Cit. 2018-8-7.] Dostupné na internete: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Peknusiakova2/subor/Sasak.pdf>>
- SASÁK, P. (v tlači): Športová publicistika denníka Pravda v 50. rokoch 20. storočia. In: 7th Conference for Young Slavist. Budapešť: Eötvös Lóránd University Press.
- SASÁK, P. (v tlači): Začiatky slovenskej športovej žurnalistiky na stránkach periodík Slovák (1919 – 1945) a Slovenský denník (1918 – 1938). J. Cebe – J. Čenková (eds.): *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika (1918–1938)*. Praha: Karolinum.
- SASÁK, P. (v tlači): Športový komentár v súčasne slovenskej tlači. In: *Sborník konference Mediální (r)evoluce: Média a kultura v digitální době*. Olomouc: UPOL.
- SASÁK, P. (v tlači): *Žánre analytickej publicistiky v denníku Šport medzi rokmi 1968 – 1969*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. (1996): *Praktická štylistika*. Prešov: SLOVACONTACT, 1996.
- SLANČOVÁ, D. (2007): Štýl v jazykovej interakcii a jeho druhy. In: Ľ. Sičáková – Ľ. Liptáková – B. Hlebová (eds.): *Slovo o slove*, 13, s. 118–126.
- SLANČOVÁ, D. (2014): Editoriál ako žáner (z pohľadu prešovských mediálnych štúdií). In: L. Regrutová – J. Rusnák (eds.): *Médiá a text 4*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 201–214.
- TUŠER, A. (2010): *Ako sa robia noviny*. Bratislava: EUROKÓDEX.
- VELAS, Š. (1983): *Teória a prax novinárskych žánrov I Novinárska publicistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- VELAS, Š. (2000): *Teória a prax novinárskych žánrov II*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava.
- WOJTAK, M. (2004): *Gatunki prasowe*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Summary

Diachronic View on Sports Commentary in Slovak Print

Article focuses on sport commentary in Slovak press between years 1918 – 2017. Primary objective is to describe variations in genre standards through monitored period and create a diachronic review of genre changes in periods with different political and cultural foundations. By content analysis author defines stable constant and variable genre attributes. Differences between current characteristics of sport commentary and its real forms are compared and connected with influencer power.

Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Lexéma *lopta* v trénerskom komunikačnom registri

Daniela Slančová – Terézia Kovalik Slančová

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

daniela.slancova@unipo.sk

Fakulta športu, Prešovská univerzita v Prešove

terezia.slancova@unipo.sk

Kľúčové slová: komunikačný register, volejbal, lexéma, kolokácia

Key words: communication register, volleyball, lexeme, collocation

Úvod

Cieľom príspevku je poukázať na význam a využitie lexémy *lopta* v trénerskom komunikačnom registri trénerov volejbalu vo vekovej kategórii starších žiakov a starších žiačok. Je súčasťou širšie koncipovaného výskumu lexiky v danom trénerskom komunikačnom registri, ktorý nadväzuje na predchádzajúci výskum, v ktorom sme sa venovali predovšetkým pragmatickej analýze trénerského komunikačného registra, pričom lexiku sme analyzovali ako jeden zo spôsobov realizácie komunikačných zámerov trénera futbalu, hádzanej a volejbalu (bližšie in Slančová – Slančová, 2014). Tentoraz uhol pohľadu obrátíme a budeme vychádzať od analýzy lexikálnych prostriedkov a zároveň ho zúžime sústrediac sa na jeden šport – volejbal.

1 Metodologická báza výskumu

Metodologickú bázu výskumu tvoria tri základné teoretické východiská: teória komunikačného registra, teória lexikálnej motivácie a komplexné chápanie významu lexikálnej jednotky. V nasledujúcich odsekoch všetky tri metodologické zdroje stručne predstavíme.

1.1 Teória komunikačného registra

V príspevku vychádzame z vlastnej adaptácie pojmu register, ktorej východisko tvorí koncept sociálnej inštitúcie ako relatívne stáleho, v danom spoločenstve či v skupine uznávaného súboru predpisov a noriem správania. Komunikačný priestor príslušný sociálnej inštitúcii tvorí inštitucionálnu komunikačnú sféru. V príslušných komunikačných sférach sa ustálil preferovaný spôsob verbálneho a neverbálneho správania. Konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie preferované v komunikačnej sfére prislúchajúcej sociálnej inštitúcii je makrosociálny komunikačný register. Na dynamické aspekty fungovania sociálnej inštitúcie, predstavované sociálnymi rolami, ako aj na také sociálne javy, ako je sociálny status a sociálna vzdialenosť, sa viaže preferované konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie – mikrosociálny komunikačný register. V súvislosti so športovou komunikáciou vychádzame z nasledujúcej štruktúry: športu ako sociálnej inštitúcii prislúcha športová komunikačná sféra. Preferovaný spôsob jazykového a parajazykového správania uplatňovaný v športovej komunikačnej sfére je športový (makrosociálny) komunikačný register. Preferovaný spôsob jazykového a parajazykového správania trénera, ktorý sa (aj) ním stáva reprezentantom sociálnej roly, je trénerský (mikrosociálny) komunikačný register. Ten sa uplatňuje v základných žánroch – tréningovom a zápasovom dialógu (bližšie in Slančová – Slančová, 2014) a jeho aktuálna podoba je ovplyvňovaná aj individuálnym personálnym štýlom trénera.

1.2 Teória lexikálnej motivácie

Vo výskume lexiky trénerského komunikačného registra sa opierame o teóriu lexikálnej motivácie v podobe, ktorej základy položil J. Furdík a rozpracoval M. Ološtiak. Lexika podľa J. Furdíka (in Ološtiak – Ivanová, 2015, s. 132) je „súbor lexikálnych jednotiek, ktoré sú späté sieťami rozličných vzťahov. Kľúčovým pojmom v tomto prístupe je lexikálna motivácia, ktorá sa chápe ako základný princíp fungovania lexiky vo všetkých jej aspektoch.“ Pri skúmaní lexikálneho systému sa v teórii lexikálnej motivácie vychádza z predpokladu neizolovanosti a motivovanosti lexikálnych jednotiek a z preferencie onomaziologického prístupu pri skúmaní lexiky. Všeobecná motivačná štruktúra je definovaná parametrami procesu, charakteru motivantu, vzťahom medzi motivantom a motivátom a vlastnosťou motivátu (Ološtiak, 2011, s. 25). Zároveň sa budeme opierať o motivačnú typológiu, ako ju postuloval M. Ološtiak (Ološtiak, 2011), a o východisko, že „určovanie jednotlivých motivačných typov sa primárne viaže na lexiu“ (Ološtiak – Ivanová, 2013, s. 16). Kľúčovým sa pre nás stal typ registrovej motivácie lexikálnych jednotiek, ktorý vychádza z konceptu komunikačného registra. M. Ološtiak za registrovo motivované pokladá lexémy, ktoré sa používajú na základe príznaku situačnej podmienenosti. Registrovo motivované sú napr. kolokvializmy, konfesionalizmy, administratívizmy, žurnalizmy. Lexika príslušného komunikačného registra patrí podľa M. Ološtiaka medzi registrové markery – t. j. „lingválne a paralingválne prostriedky, ktoré sú typické pre určitý komunikačný register“ (Ološtiak, 2011, s. 269).

V súlade s našou koncepciou komunikačného registra možno registrovo motivované lexikálne prostriedky diferencovať na registrové markery makrosociálneho komunikačného registra/registerov a mikrosociálneho komunikačného registra/registerov. Lexikálne registrové markery makrosociálneho komunikačného registra sú (popri iných lingválnych a nelingválnych prostriedkoch) súčasťou komunikačných aktov v príslušnej komunikačnej sfére, ktorá je zasa súčasťou fungovania príslušnej sociálnej inštitúcie vo vyššie uvedenom chápaní, pričom sa stávajú definičnými faktormi jej komunikačnej existencie. Lexikálne registrové markery mikrosociálneho komunikačného registra sú (popri iných lingválnych a nelingválnych prostriedkoch) súčasťou transpozície sociálneho statusu, sociálnej roly a sociálneho vzťahu komunikantov do ich rečového prejavu. Ak komunikanti reprezentujú sociálny status, sociálnu rolu a sociálne vzťahy, ktoré medzi nimi vznikajú, v rámci príslušnej sociálnej inštitúcie, hranica medzi lexikálnymi markerami makrosociálneho a mikrosociálneho komunikačného registra je priechodná.

Teória lexikálnej motivácie je pre nás zároveň kľúčom na pochopenie usporiadania registrovo motivovaných lexikálnych jednotiek ako siete vzťahov, ktoré tvoria základ mentálneho slovníka vo volejbalovom subregistri športového komunikačného registra, a zároveň toho, ako sa príslušný mentálny slovník realizuje v trénerskom mikrosociálnom komunikačnom registri.

1.3 Komplexné chápanie významu lexikálnej jednotky

Vychádzame z chápania lexikálneho významu, ako ho predstavuje napr. Slovník súčasného slovenského jazyka (SSSJ, 2006),¹ príp. iné zdroje,² no pojmový a pragmatický

¹ „Lexikálny význam je komplexný obsah lexikálnej jednotky vyvolaný vo vedomí používateľov jazyka lexikálnou formou, výrazovou stránkou lexikálnej jednotky. Má intersubjektívnu povahu, ktorá umožňuje jeho široké používanie v reči. Lexikálny význam možno opísať ako hierarchicky usporiadanú štruktúru významových prvkov, ktoré majú dvojakú povahu. Časť prvkov má pojmovú (nacionálnu, kognitívnu) podstatu. Tieto prvky odrážajú komplex vedomostí, ktoré o označovanej mimojazykovej entite (objekte, jave, príznaku) majú používatelia jazyka na úrovni bežného poznania. Prvky, ktoré odrážajú postoje nositeľov jazyka k realite, ako aj postoje hovoriaceho k partnerovi, tvoria pragmatickú zložku významu. Lexikálna pragmatika zahŕňa hodnotiace a citovohodnotiace postoje (podmieňujúce štýlovú, resp. funkčnú určenosť slov obsahujúcich takýto príznak),

význam lexikálnej jednotky striktne neoddeľujeme. Chápeme ho holisticky, hranicu medzi sémantikou a pragmatikou vidíme ako neostrú (porov. aj Saicová Římalová, 2013, s. 24). Pre potreby tejto štúdie vyzdvihujeme v tejto súvislosti z definície lexikálneho významu v SSSJ hlavne časť, ktorá sa týka „používania slov v rozličných kontextoch podmienených komunikačnou situáciou“

Ako pripomína M. Ološtiak (2011, s. 269), „metajazykovým prejavom tejto fixácie (teda slova a komunikačne podmienených kontextov – dopl. D.S.) je napr. lexikografické spracovanie v podobe funkčných kvalifikátorov“. S odvolaním sa na SSSJ (2006, s. 35–36) ide o funkčné kvalifikátory takého typu, ktoré sú spojené

„...s jednotlivými komunikačnými sférami vymedzenými podľa druhov činnosti. Funkčný kvalifikátor označuje prevažujúci výskyt lexikálnej jednotky v príslušnej komunikačnej sfére, v ktorej funguje ako charakteristický (typický, dominantný) prostriedok. Funkčnými kvalifikátormi sa označujú: 1. príslušnosť slov a slovných spojení k jednotlivým štýlom a štýlovým vrstvám; 2. pragmatická zložka lexikálneho významu; 3. charakteristika lexikálnych jednotiek z časového hľadiska; 4. etnografizmy a regionalizmy; 5. nespisovné lexikálne jednotky; 6. označenie podľa výskytu (frekvencie); 7. neoficiálne pomenovania.“

V registrovo motivovanej lexike ide o vysokú mieru prepojenosti pojmového (konceptuálneho) významu a jeho inštitucionálneho (makroregistrového) fungovania, čo znamená, že podľa nášho názoru možno uvažovať nielen o výskyte danej jednotky v príslušnej komunikačnej sfére, ale o registrovom (registrovo motivovanom) význame danej lexikálnej jednotky. To znamená, že daná jednotka sa vyznačuje nielen tým, že sa preferenčne používa v istej komunikačnej sfére, ale že v danej komunikačnej sfére má špecifický – registrovo motivovaný – význam. Vychádzame z názoru, že lexikálne významy sú sociálnym javom (Dittmann, 2011) a že ich „čítanie“ možno diferencovať z hľadiska príslušnej sociálnej štruktúry, celospoločensky alebo diferencovane, napr. aj (podľa nášho názoru) sociálnoinštitucionálne. Nadväzujeme ďalej na hypotézu citovaného autora: „Sociálny aspekt lexikálneho významu, t. j. medzi lexémou a lexikálnym konceptom³ – prejavuje sa nie v reprezentácii, ale v komunikácii.“ Ako J. Dittmann pripomína, toto chápanie je blízke chápaniu L. Wittgensteina: „Pre veľkú triedu prípadov použitia slova „význam“ – aj keď nie pre všetky prípady jeho použitia – dá sa toto slovo vysvetliť takto: Význam nejakého slova je jeho použitie v reči.“⁴ Registrovo motivovaný význam chápeme škálovito: ako „vlastný“ registrovo motivovaný význam monosémickej lexémy alebo lexie polysémickej lexikálnej jednotky fungujúci len v príslušnej komunikačnej sfére, teda príslušnom komunikačnom registri, resp. subregistri, a ako registrovo motivovanú špecifikáciu významu takých lexikálnych jednotiek, ktoré fungujú v rozličných komunikačných sférach, no túto špecifikáciu nadobúdajú práve v danej komunikačnej sfére, resp. komunikačnom registri, príp. subregistri. Hranice medzi registrovým významom a registrovou špecifikáciou významu nie sú ostré; skôr ich chápeme ako kontinuálne. Významy lexikálnych jednotiek s registrovým významom aj registrovo motivovanou špecifikáciou významu sa potenciálne ďalej špecifikujú kontextovo na základe ich syntagmatických vlastností, ktoré sa prejavujú v kolokáciách príslušnej lexikálnej jednotky. Použitím lexikálnej jednotky v konkrétnej komunikačnej situácii sa situačne aktualizujú.⁵

používanie slov v rozličných kontextoch podmienených komunikačnou situáciou, apelatívne zložky, záporné alebo kladné (často kultúrne podmienené) asociácie a obrazy navrstvené na nociónálnu zložku významu.“ (SSSJ, 2006, s. 27–28).

² Je to „mentální intersubjektový korelát formy lexému ve vědomí uživatele. Jednotlivé tvary lexému mají tíž l. v., avšak liší se významem gramatickým“ (Novotná, heslo Lexikální význam, in: Nový encyklopedický slovník češtiny online).

³ Tu by sme dali prednosť jemnejšiemu chápaniu medzi lexiou a konceptom

⁴ Autor zdôrazňuje podľa citovaného originálu Wittgenstein, Philosophische Untersuchungen, 1967, § 43. – porov. aj Wittgenstein, 1993.

⁵ Tieto vzťahy demonštrujeme na lexéme *lopta* (porov. nižšie).

Vychádzajúc z výskumného materiálu, uplatňujeme tak semaziologický prístup, t. j. analyzujeme, aký registrovo motivovaný význam majú lexikálne prostriedky, ktoré sme zaznamenali v rečovom prejave trénerov, ako aj onomaziologický prístup, na základe ktorého analyzujeme, ako sa denotáty skúmaného športu/športovej hry konceptualizujú a ako sa dané koncepty realizujú v lexikálnych jednotkách, ktoré svojím fungovaním v športovej komunikačnej sfére, ako súčasť mikrosociálneho a makrosociálneho komunikačného registra, nadobúdajú registrovo motivovaný význam, ktorý sa v rozličnej miere socializuje. To znamená, že registrovo motivované významy lexikálnych jednotiek a ich kolokácií možno najčastejšie bez problémov dekodovať členmi sociálnej skupiny zviazanej (príslušným) športom, ale mimo tejto skupiny ich dekodovanie také jednoduché nie je.

Na analýzu lexiky trénerského komunikačného registra nám slúžia viaceré zdroje:

- Predovšetkým ide o trimodálny korpus nášho výskumného materiálu (pozri nižšie);
- Situačne podmienené registrovo motivované špecifikácie lexikálneho významu a registrovo motivované významy lexikálnych jednotiek konfrontujeme s ich zachytením vo všeobecných aj špecializovaných výkladových slovníkoch, prekladových slovníkoch, špecializovaných príručkách, teda v zdrojoch, v ktorých sa tematizuje a lingvisticky a metalingvisticky spracúva športový makrosociálny komunikačný register, v našom prípade sa sústreďujeme na volejbalový subregister ako subregister športového makrosociálneho komunikačného registra, resp. trénerský mikrosociálny komunikačný register trénerov volejbalu;
- Veľmi dôležitým kritériom posudzovania registrových významov a registrovej špecifikácie významu je dlhoročná konkrétna skúsenosť jednej zo spoluautoriek štúdie ako hráčky, trénerky a učiteľky volejbalu.

Ďalším aspektom komplexného chápania významu lexikálnej jednotky je prepojenie významu a komunikačného zámeru. „Používané formy niečo znamenajú, majú obsah – a ak je záujem o úspešnú komunikáciu, mali by sa tieto obsahy stať mostíkom k tomu, čo nimi mienime.“ (Lutzeier, 2011, s. 37). Aj v tomto prípade je používanie registrovo motivovanej lexiky spojené so sociálne určenými komunikačnými zámermi príslušnej komunikačnej sféry.

Takto nastavený metodologický postup opierame aj o názor citovaného P. R. Lutzeiera, ktorý tvrdí, že „každé seriózne počínanie v otázkach obsahovej stránky slov musí vychádzať z vlastnej empirickej bázy“, a pokračuje: „to neznamená nič iné, než [že] sa treba zaoberať reálnymi významami v písaných a hovorených textoch. Bude to možné, keď sa budeme opierať o existujúce korpusy a z textov v korpusoch usporiadame skúmané slová podľa spôsobov ich použitia“ (Lutzeier, 2011, s. 57–58).

2 Výskumný materiál

Objektmi nášho výskumu boli tréneri (v jednom prípade trénerka) mládežníckych družstiev chlapcov a dievčat v troch loptových športoch: futbale, hádzanej a volejbale. V prvej fáze výskumu realizovanom v rámci projektu VEGA Komunikácia medzi trénerom a hráčmi staršieho školského veku (2008 – 2010) boli družstvá tvorené chlapcami vo veku 13 – 15 rokov. Vo futbale to bola veková kategória U15, v hádzanej veková kategória starší žiaci a vo volejbale rovnako veková kategória starší žiaci. V druhej fáze výskumu (projekt VEGA Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra: 2015 – 2018) išlo o dievčenské družstvá v rovnakých športoch a rovnakých vekových kategóriách. V priebehu dvoch sezón v prvej fáze a dvoch sezón v druhej fáze výskumu sme sa zamerali na zachytenie interakcie trénera/trénerky a hráčov/hráčok v tréningových jednotkách a zápasoch jedného chlapčenského futbalového, hádzanárskeho a volejbalového družstva a jedného dievčenského futbalového, hádzanárskeho a volejbalového družstva pomocou audiovizuálnych

prostriedkov.⁶ Tréningové jednotky a zápasy sme zachytávali na statickú videokameru. Okrem toho mali tréneri/trénerka na krku na šnúrke zavesené citlivé zariadenie nahrávajúce zvukový rečový prejav (diktafón). Nahrávanie bolo zabezpečené za prítomnosti spoluautorky štúdie, ktorá zároveň vyhotovovala počas nahrávania poznámky. V prvej fáze výskumu niektoré nahrávky zabezpečovali svojou osobnou prítomnosťou spolupracovníci – študenti telesnej výchovy. Mikrofónový efekt, ako je to pri podobných výskumoch zvykom, netrval dlhšie než 5 – 10 minút. Výraznejšie sa pociťovala prítomnosť explorátora počas tréningov. Hoci si tréneri/trénerka aj hráči/hráčky prítomnosť videokamery uvedomovali, dokonca ich na to ojedinele tréneri aj upozornili a využili to na motiváciu, celkový priebeh tréningovej jednotky to nijako neovplyvnilo. Počas zápasu sme nepozorovali žiadny vplyv videokamery na komunikáciu trénera/trénerky a hráčov/hráčok.

Počas výskumu sme získali videonahrávky a audionahrávky 15 tréningov a 15 zápasov v prvej fáze výskumu – po päť tréningových jednotiek a po päť zápasov pre každý šport – a 12 tréningov a 12 zápasov v druhej fáze výskumu – po štyri tréningové a štyri zápasové jednotky. Všetky nahrávky sú digitalizované a archivované na Fakulte športu a Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove.

Verbálny a neverbálny prejav trénera/trénerky a čiastočne hráčov/hráčok (ak sa dostali do blízkosti nahrávacieho zdroja) sa transkriboval pomocou transkripčného a kódovacieho systému CHAT systému CHILDES.⁷ Takýmto spôsobom sme získali trimodálny (video-audio-grafický) korpus, ktorý sa stal východiskom našej analýzy.

Na ďalšie spracovanie sme si náhodným výberom zvolili po tri súbory z každého športu osobitne pre chlapčenské a osobitne pre dievčenské družstvá a rovnako osobitne pre tréningové jednotky a zápasy. Spracovaný korpus tak obsahuje dokopy 18 súborov zachytávajúcich tréningové jednotky: po tri súbory z každého športu osobitne pre chlapčenské družstvá a po tri súbory osobitne pre dievčenské družstvá a analogicky 18 súborov zachytávajúcich zápasy.

Na účely tejto štúdie sme spracúvali korpus 12 súborov z volejbalu: po tri tréningové jednotky chlapčenského družstva a po tri tréningové jednotky dievčenského družstva a analogicky po tri zápasy chlapcov a tri zápasy dievčat. Výsledný súbor sa skladal z 50 914 tokenov. Zloženie výskumného materiálu zachytáva Tabuľka 1.

kód	dátum nahrávania	počet tokenov
tréningy		
TVD1	9. 10. 2015	6551
TVD2	11. 3. 2016	5209
TVD3	15. 1. 2016	5235
TVC1	5. 3. 2009	4937
TVC2	13. 3. 2009	3536
TVC3	15. 12. 2009	4644
zápasy		
ZVD1	3. 10. 2015	3142

⁶ Išlo o nasledujúce športové kolektívy: 1. FC Tatran Prešov, Tatran Prešov, VK Chemes Humenné (chlapci); ŠK ELBA Prešov, ŠK Bemaco Prešov, 1. FC Tatran Prešov (dievčatá). Všetkým trénerom aj hráčom/hráčkam, ktorí sa zúčastnili na výskume, patrí naša veľká vďaka.

⁷ CHILDES (*Child Language Data Exchange System*), konštituovaný začiatkom 80. rokov minulého storočia (1984) na výskum detskej reči v celosvetovom rámci, využíva tri základné nástroje: transkripčný a kódovací systém CHAT (*Codes for the Human Analysis of Transcript*), program analýz CLAN (*Computerized Language Analysis*) a svetovú databázu vzoriek transkriptov. Je to však veľmi operatívny nástroj, ktorý možno využiť aj v inej oblasti empirického výskumu hovoreného prejavu, než je detská reč (porov. <https://childes.talkbank.org/>).

ZVD2	15. 12. 2015	2512
ZVD3	27. 2. 2016	4141
ZVC1	14. 3. 2009	2216
ZVC2	4. 4. 2009	4390
ZVC3	27. 2. 2010	4401

Tabuľka 1 Skúmaný materiál (T = tréningy; Z = zápasy; V = volejbal; D = dievčenské družstvo; C = chlapčenské družstvo)

Transkripty sme z programu CLAN pretransformovali do programu EXCEL Microsoft Office a následne manuálne kódovali jednotlivé sledované javy, ktoré sme ďalej spracúvali.

3 Lexéma *lopta* v trénerskom komunikačnom registri

3.1 Kritériá výberu

Táto štúdia je súčasťou širšieho výskumu zameraného na lexikálne prostriedky trénerského mikrosociálneho komunikačného registra vo volejbale, teda skúmajú sa lexikálne prostriedky volejbalového subregistra makrosociálneho športového komunikačného registra. Lexéma *lopta* je pomenovaním ústredného náčinia volejbalovej hry, na čo poukazuje aj definícia volejbalu:

Volejbal je kolektívna športová hra, ktorú hrajú dve družstvá na ihrisku rozdelenom sieťou... Cieľom hry je v súlade s pravidlami odbiť loptu ponad sieť do súperovho priestoru tak, aby dopadla do poľa súpera, a súčasne zabrániť tomu, aby dopadla na vlastnú polovicu ihriska. (Oficiálne pravidlá volejbalu 2017–2020)

Okrem tohto kvalitatívneho kritéria sme uplatnili aj kvantitatívne kritérium, a to frekvenciu lexémy *lopta* vo výskumnom korpuse. Lexéma *lopta* patrí medzi najfrekventovanejšie substantívne lexémy vo všetkých výskumných súboroch.⁸ Frekvenciu lexémy *lopta* v prvých troch najfrekventovanejších substantívach vo všetkých súborov zachytáva Tabuľka 2.

tréningy					
lexéma	frekvencia	lexéma	frekvencia	lexéma	frekvencia
TVD1		TVD2		TVD3	
ruka	121	lopta	109	ruka	111
lopta	81	ruka	104	lopta	92
telo	32	noha	36	zápästie	53
TVC1		TVC2		TVC3	
lopta	32	lopta	37	lopta	51
ruka	26	ruka	31	kolík	30
blok	25	blok	25	sieť	24
zápasy					
ZVD1		ZVD2		ZVD3	
príjem	41	lopta	43	lopta	62
lopta	40	príjem	19	príjem	29
noha	24	servis	18	ruka	17

⁸ Frekvenciu lexikálnych jednotiek sme zisťovali pomocou nástroja freq programu CLAN, ktorý vygeneroval základnú frekvenciu jednotlivých tvarov slov. Výsledok sme pretransformovali do programu EXCEL Microsoft Office a následnú lematizáciu, ako aj ďalšie kvantitatívne výskumy sme realizovali manuálne.

ZVC1		ZVC2		ZVC3	
lopta	37	lopta	53	lopta	58
servis	22	servis	31	servis	41
pole	15	ruka	17	čiara	21

Tabuľka 2 Frekvencia lexémy *lopta* v jednotlivých výskumných súboroch (v rámci prvých troch najfrekventovanejších substantív)

3.2 Význam lexémy *lopta*

Výklad významu lexémy *lopta* sme overovali vo všeobecných slovníkoch (Krátky slovník slovenského jazyka – KSSJ; Slovník súčasného slovenského jazyka H – L – SSSJ); špecializovanom terminologickom slovníku (Sýkora et al., 1995) a v Oficiálnych pravidlách volejbalu 2017–2020. Prehľad výkladov významu je zachytený v Tabuľke 3.

zdroj	výklad významu	
KSSJ	pružná guľa slúžiaca ako hračka al. šport. náčinie: <i>futbalová l., kopať l-u, hrať sa s l-ou;</i>	
SSSJ	pružný guľatý al. vajcovitý predmet z kože, gummy, z umelohmotných al. iných materiálov, naplnený vzduchom al. nejakou hmotou, športová a hracia pomôcka: <i>basketbalová, futbalová, hádzanárska, volejbalová l.; nafukovacia l., plážová l.</i> s náustkom na naplnenie vzduchom pomocou hustilky al. ústami; <i>prepichnutá, vyfúčaná l.; veľký výber detských lôpt; hrať sa s loptou; kopnúť, vyhodíť loptu do výšky; odraziť, vykopnúť loptu z rohu bránky; prihrať loptu spoluhráčovi; trafiť loptou súpera</i>	šport. ► špecifický spôsob hodu, umiestnenia al. pohybu lopty počas hry: <i>centrovaná, rotovaná l.; stratená l.</i> situácia, keď sa v dôsledku zlej prihrávky dostane k lopte súper; <i>dať vysokú loptu; vypichnúť loptu; stratiť niekoľko lôpt zlým spracovaním prihrávky</i>
Telesná výchova a šport. Terminologický a výkladový slovník 2. zväzok	Predmet hry obvykle guľovitého tvaru. Tvar, veľkosť, hmotnosť, príp. iné hodnoty lopty pre športové hry určujú medzinárodné pravidlá hry. Loptu používané v športových hrách sú vyrábané z rôznych materiálov. Môžu byť kožené, plstené alebo z plastov, zošívané alebo lepené, s dušou alebo plné. Najčastejšie sú používané kožené lopty s dušou. Sú zošívané zvnútra. Obal lopty sa skladá z deviatich až osemnástich dielcov. Počet dielcov má vplyv na guľatosť lopty. Vlastnosti lopty pre športové účely určuje druh hry, pre ktorú sú vyrábané. (autor: J. Tokár)	
Oficiálne pravidlá volejbalu	Lopta musí byť guľatá, vyrobená z mäkkej prírodnej alebo syntetickej kože a vo vnútri s dušou z gummy alebo z podobného materiálu. Jej farba môže byť jednotnej svetlej farby alebo kombináciou farieb. Materiál syntetickej kože a farebná kombinácia lôpt používaných pri oficiálnych medzinárodných súťažiach musia zodpovedať štandardom schváleným FIVB. Obvod lopty je 65 – 67 cm a jej hmotnosť 260 – 280 g. Vnútorň tlak lopty musí byť 0,30 – 0,325 kg/cm ² (4,26 – 4,61 psi; 294,3 – 318,82 mbar alebo hPa).	

Tabuľka 3 Prehľad výkladov významu lexémy *lopta*

KSSJ uvádza len jeden význam lexémy *lopta*, V SSSJ je lexéma *lopta* spracovaná ako polysémická s dvoma lexiami; výklad významu prvej lexie je precizovaný, ale v podstate

zhodný s výkladom významu v KSSJ. Novou oproti KSSJ je lexia s preneseným významom s funkčným kvalifikátorom *šport*. Lexikálny význam uvádzaný v KSSJ a prvý význam v SSSJ charakterizujú loptu ako hračku alebo športové náčinie, resp. ako športovú a hraciu pomôcku. Tento všeobecný význam sa v konkrétnej komunikačnej situácii tréningu, zápasu; resp. vôbec v rámci volejbalového subregistra športového makrosociálneho komunikačného registra implicitne špecifikuje v prospech chápania lopty v intenciách pravidiel volejbalu. V tomto prípade uvažujeme o registrovo motivovanej špecifikácii významu lexémy, pričom substantívum *lopta* ako registrový marker volejbalového subregistra nadobúda terminologický význam, je terminologicky motivovaný. Tento význam nachádzame aj v exemplifikácii lexémy *lopta* v prvom význame v SSSJ: *volejbalová lopta*. Tréneri, rovnako ako ich zverenci a zverenkyne používajú pri volejbalovom tréningu a zápasoch len isté typy lopty/lôpt – volejbalové lopty, teda aj pomenovaním *lopta* vo volejbalovej komunikačnej sfére s najväčšou pravdepodobnosťou označuje typ lopty určený pravidlami volejbalu. Pomenovanie *lopta* so špecifikovaným registrovo motivovaným významom budeme označovať ako *lopta* (1). Formálne ide o syntakticky motivovaný univerbát (porov. Palková, 2018) *lopta* s implikovanou sémou „volejbalová“. Dvojslovné pomenovanie „volejbalová lopta“ sa v našom korpuse neobjavilo ani raz.

Takto sa používa pomenovanie *lopta* v nasledujúcej ukážke z rečového prejavu trénera pred začiatkom zápasu:

- *TRE: tote sú dve hracie.
- *TRE: takže koľko máš lôpt?
- *TRE: tam máš pozri sa jedna už je tam.
- *TRE: Tomáš daj loptu Majovi.
- *TRE: Tomáš skús či nie je tvrdá ktorú si vyber na hranie.
- *TRE: odneste lopty do koša.
- ...
- *TRE: spočítajte lopty či ich je trinásť.
- *TRE: jedna hracia čiže dvanásť lôpt tam musí byť.

Koncept lopty ako predmetu hry, resp. náčinia príslušného typu má zastúpenie nielen vo verbálnom, ale aj v neverbálnom prejave trénera. Ako príklad môžu poslúžiť nasledujúce situácie:

(i) V priebehu tréningu tréner vyzýva hráčku, aby mu hodila loptu:

- *TRE: loptu!
- %gpx: naznačuje tvar lopty.⁹

Jednoslovná výpoveď *Loptu!* s ikonickým ilustrátorom znázorňujúcim tvar lopty je výzvou na podanie lopty. Gesto naznačuje približne veľkosť používanej lopty.

(ii) Tréner, ktorý bez lopty ukazuje hráčke, ako má zohnúť zápästie a rozťahnuť prsty pri spracovaní lopty, manipuluje hráčkinou rukou približne v tvare používanej volejbalovej lopty.

- *TRE: telom musíš sa otočiť.
- *TRE: polož loptu.
- *TRE: dobre nechaj.
- *TRE: vyhodíme # náprah # lakeť hej?
- *TRE: toto musí byť.
- *TRE: a tu zastavím.

⁹ V transkripte systému CHAT %gpx označuje gesto a proxemiku.

*TRE: a rozťahni prsty.

*TRE: taká guľatá lopta.

*TRE: tak.

SSSJ uvádza aj druhý význam. Lexia *lopta* vo význame „špecifický spôsob hodu, umiestnenia alebo pohybu lopty počas hry“ je sémanticky motivovanou lexiou, ktorá vznikla metonymickým prenosom významu náčinie (nástroj činnosti) → činnosť, keď sa nie deverbatívnym substantívom pomenúva využitie športového náčinia lopta v hre, teda dynamický aspekt jeho existencie. Táto lexia sa vyznačuje registrovým významom, keďže takýto dynamický význam má len v situačnom kontexte športovej hry. Konkrétnejšie, vo volejbale je lexia *lopta* synonymom terminologických pomenovaní *herná činnosť*, prípadne aj *herná kombinácia*. Herná činnosť je činnosť, „ktorú hráč používa pri riešení (volejbalových – dopl. T.K.S.) herných situácií“ (Zat'ková, 1995, s. 85). K herným činnostiam vo volejbale patrí: podanie, prihrávka, nahrávka, útočný úder (smeč, lob, ulievka, drajv) a obrana v poli. Herná kombinácia je „zámerná, vopred nacvičená spolupráca dvoch alebo viacerých hráčov zladená v priestore a čase“ (ibid.). Hráči ňou „uskutočňujú spoločný taktický zámer v útoku alebo v obrane“ (Zapletalová et al., 2001). Tento význam lexémy *lopta* budeme označovať ako *lopta* (2). Pomenovanie *lopta* (2) ako synonymum dvojslovných terminologických pomenovaní *herná činnosť* a *herná kombinácia* možno teda pokladať za registrovo a sociolekticky motivované (profesionalizmus).¹⁰

3.3 Kolokácie lexémy *lopta*

Významovú špecifikáciu oboch sledovaných lexií *lopta* (1) aj *lopta* (2) pomáhajú určiť kolokácie oboch lexií. Pri chápaní kolokácie vychádzame z klasického chápania J. R. Firtha (in Jarošová, 2007), podľa ktorého sú kolokácie pozície okolo kľúčového slova uzuálne obsadzované inými slovami, resp. slová, ktoré sú obvyklými lexikálnymi partnermi kľúčového slova, javy častého výskytu určitých slov pri kľúčovom slove. Ako pripomína A. Jarošová, J. R. Firth bol presvedčený, že skúmané slová treba študovať „spolu so slovami, ktoré ich zvyčajne sprevádzajú“ (Jarošová, 2007). Ivanová – Ološtiak (2013, s. 33) citujú F. Čermáka, podľa ktorého „kolokácia v širokom význame predstavuje zmysluplné spojenie slov/lexém, ktorého vznik je podmienený ich vzájomnou kolokabilitou, a teda aj kompatibilitou“. Podobne chápe kolokáciu aj P. Ďurčo: „Pri väčšine slov predstavuje tzv. bežná, uzuálna, resp. typická spájateľnosť hlavnú sféru ich fungovania.“ (2017, s. 9). Na základe tohto chápania sme z nášho materiálu zostavili kolokačnú paradigmu¹¹ lexémy *lopta*. V prvej fáze sme vyexcerpovali všetky spojenia, v ktorých sa lexéma *lopta* v našom materiáli vyskytla – vznikla teda extenzionálna paradigma lexémy *lopta*. Vzhľadom na to, že v tejto fáze výskumu nám išlo hlavne o zachytenie významu lexémy *lopta* a jeho kolokačnú špecifikáciu, kolokačnú paradigmu sme zostavovali aj z takých výpovedí, v ktorých bola lexéma *lopta* elidovaná alebo nahradená pronomínom. Nebrali sme do úvahy ani slovoslednú pozíciu pomenovania *lopta*. Rovnako sme nerozlišovali medzi singulárovou a plurálovou formou pomenovania. Do kolokačnej paradigmy sme nezahrnuli modálne sloveso ako súčasť analytického verbálneho predikátu, keďže v tomto prípade ide o modálnu modifikáciu plnovýznamového slovesa, ktoré funguje ako kolokát, ani spojenie lexémy *lopta* s deiktickým pronomínom *tá* (príp. subštandardným *tota*), ktoré sa ako atributívne deiktikum využíva na označenie objektu (lopty), ktorý prijímateľ môže aj vidieť a pronomínom sa naň poukazuje –

¹⁰ O vzťahu registrovej a sociolektickej motivácie porov. Ološtiak, 2011, s. 270–271.

¹¹ Kolokáty (= lexikálna jednotka, ktorá sa pridružuje k inej lexikálnej jednotke ako komponent kolokácie) danej lexikálnej jednotky tvoria jej kolokačnú paradigmu, ktorá môže byť vymedzená extenzionálne, keď sú v paradigme zastúpené všetky možné kolokáty danej lexikálnej jednotky, alebo intenzionálne, poukázaním na sémantické vlastnosti členov paradigmy (Ivanová – Ološtiak, 2013, s. 35–36).

tak je to v spojení s pomenovaním *lopta* (1); resp. funguje ako intenzifikátor – najčastejšie v spojení s pomenovaním *lopta* (2).¹²

Extenzionálna kolokačná paradigma lexémy *lopta* ako registrového markera s registrovo motivovaným významom má dovedna 359 členov.¹³ Tento súbor predstavuje kontinuum od pevne viazaných spojení až po voľnejšie kontextové spojenia, príp. aj uzuálne kombinácie tesnejších spojení. Vzhľadom na rozsah a charakter skúmaného korpusu sme do kolokačnej paradigmy zaradili každú kolokáciu, ktorú sme zachytili. Extenzionálnu kolokačnú paradigmatu sme zostavili na základe čiastkových kolokačných paradigiem podľa toho, či išlo o výskyt kolokácií v tréningovom alebo zápasovom dialógu, a podľa toho, či išlo o trénera dievčenského alebo chlapčenského družstva (Tabuľka 4).

	tréningový dialóg (D+CH)	zápasový dialóg (D+CH)	D tréningový + zápasový dialóg		CH tréningový + zápasový dialóg	
	celkový počet	celkový počet	celkový počet	spoločné kolokácie	celkový počet	spoločné kolokácie
počet kolokácií	254	207	280	29	149	19

Tabuľka 4 Počet kolokácií v kolokačnej paradigme lexémy *lopta* (D = tréner dievčenského družstva; CH = tréner chlapčenského družstva)

V tréningovom dialógu je zachytených o niečo viac kolokácií. Jednou z príčin môže byť to, že tréningový dialóg obsahuje u oboch trénerov viac lexikálnych jednotiek (porov. Tabuľku 1), keďže tréningy sa venujú viacerým herným činnostiam s loptou, než sa aktuálne vyskytnú v zápasoch, a na rozdiel od zápasov majú štandardnú dĺžku trvania (približne 90 minút). Rozdiel v počte kolokácií medzi trénerom dievčenského a chlapčenského družstva vyplýva aj z individuálneho personálneho štýlu oboch trénerov.

Z čiastkových kolokačných paradigiem sme vygenerovali centrum kolokačnej paradigmy, pozostávajúce z kolokácií, ktoré sa vyskytli vo všetkých čiastkových paradigmách, tak v tréningovom, ako aj v zápasovom dialógu, tak v reči trénera chlapčenského, ako aj dievčenského družstva bez ohľadu na to, či ide o nominálnu alebo verbálnu kolokáciu (Tabuľka 5). Vzhľadom na povahu východiskového textového korpusu sme kvantitatívne hľadisko charakteristiky kolokačnej paradigmy mohli uplatniť len relatívne. Absolútna frekvencia kolokácií je do istej miery ovplyvnená typom tréningovej jednotky, ako aj priebehom zápasu. Preto tak ako v prvej fáze výskumu (Slančová – Slančová, 2014) sme aj tu uplatnili kritérium relatívnej frekvencie, to znamená, že pri kvantitatívnej charakteristike sme brali do úvahy výskyt príslušnej kolokácie v jednotlivých pozorovaných súboroch.

¹² O využívaní demonstratíva *ten* porov. Bodnárová, 2014.

¹³ Kolokačnú paradigmatu rozdelenú podľa toho, či ide o nominálne alebo verbálne kolokácie, a následne podľa toho, či ide o ľavostranné alebo pravostranné kolokáty, spolu so slovnodruhovou štruktúrou kolokácií uvádzame v prílohe. Vzhľadom na rozsah štúdie sme upustili od výkladu registrovo motivovaného významu jednotlivých kolokácií a uvádzania kontextov, v ktorých sa v skúmanom materiáli vyskytli. Tieto informácie budeme publikovať na inom mieste. Informácie o význame sa obmedzujú na označenie, o ktorú lexíu v príslušnej kolokácii ide. Keďže miera metonymickej sémantickej transpozície je graduálna, rozhodli sme sa pri niektorých kolokáciách, kde konkrétnejšie chápanie významu *lopta* (1) plynule prechádza v abstraktnejšie chápanie *lopta* (2), označiť význam lexémy *lopta* v takomto spojení ako (1-2) – porov. aj nižšie.

kolokácia	počet súborov výskytu
ťažká lopta	10
chytiť loptu	9
ľahká lopta	8
dať loptu	5
krátka lopta	5
lopta letí/neletí	4

Tabuľka 5 Centrum kolokačnej paradigmy lexémy *lopta* s relatívnou frekvenciou jednotlivých kolokácií

Vygenerované kolokačné jadro lexémy *lopta* možno pokladať za prototypovú jazykovú reprezentáciu volejbalu ako športu (porov. vyššie): teda loptu je potrebné *dať* (vykonať hernú činnosť, pri ktorej lopta smeruje k súperovi), *chytiť* (to znamená vykonať hernú činnosť s loptou smerujúcou od súpera); medzitým lopta *letí* a herná činnosť si vyžaduje väčšie (*ťažká lopta*) alebo menšie úsilie (*ľahká lopta*).

3.3.1 Nominálne kolokácie lexémy *lopta*

Súhrnný počet typov zaznamenaných nominálnych kolokácií (Tabuľky 6, 7) bol 91 – 73 s ľavostrannými kolokátmi; 18 s pravostrannými kolokátmi. Nominálne kolokácie mali nasledujúcu slovnodruhovú štruktúru (Tabuľka 6 – vysvetlenie použitých skratiek porov. v prílohe):

slovnodruhovú štruktúru	príklad	počet kolokácií príslušného typu
a + S	ťažká lopta, hodená lopta	41
a + S + prep + s	vysoká lopta do kolíka	2
a + S + adv	chytená lopta dobre	1
p + S	tvoja lopta	9
p + a + S	taká guľatá lopta	1
n + S	jedna lopta; dve lopty	11
a + prep + p + S	zodpovedný za svoju loptu	1
int + S	pozor lopta	1
int + prep + S	pozor na loptu	1
prep + S	pod loptu	3
prep + S + adv	pod loptu rýchlo	2
prep + S + s	za loptou nohami	2
s + prep + S	úder do lopty	2

Tabuľka 6 Slovnodruhovú štruktúru nominálnych kolokácií lexémy *lopta* s ľavostrannými kolokátmi

slovnodruhovú štruktúru	príklad	počet kolokácií príslušného typu
S + adv	lopta zadarmo	2
S + adv + prep	lopta zadarmo bez	1
S + adv + prep + s	lopta zadarmo v poli	1
S + prep	lopta bez	1
S + prep + p	lopta na teba	2
S + prep + s	lopta do kolíka	10
S + p	lopta tam	1

Tabuľka 7 Slovnodruhovú štruktúru nominálnych kolokácií lexémy *lopta* s pravostrannými kolokátmi

Nominálne kolokácie s ľavostrannými kolokátmi špecifikujú význam obidvoch lexém *lopta* (1) aj *lopta* (2). Najpočetnejšie sú zastúpené kolokácie typu a + S, kam radíme tak

adjektíva, predovšetkým kvalifikačné, ako aj participiálne adjektíviá. ¹⁴ Adjektívum (adjektíviium) vyjadruje príznak buď z hľadiska hovoriaceho objektívne, teda má deskriptívny charakter: *d'alšia, hodená, hracia* (1), ¹⁵ *lahká* (1), *mäkká* (1), *nadrazená, nová, odrazená, tesná, trafená, zablokovaná*, alebo vyjadruje príznak ako výsledok vedomého hodnotenia zo strany hovoriaceho, a to tak z hľadiska spôsobu vykonania hernej činnosti: *dobrá, ideálna, lacná, ľahká, maľovaná, nádherná, nedobrá, odovzdaná, pekná, poriadna, presná, prudká, razantná, splašená, super, ťažká, tvrdá, výborná, zahodená, zlá*; z hľadiska významu pre hru: *dôležitá*, ako aj priestorovo: *dlhá, horná, krátka, nízka*. V niektorých slovných spojeniach sa pôvodné hodnotiace rozvitie jednotlivých lexíí mení na deskriptívne (*dlhá, dobrá* (1), *krátka, nízka, vysoká*) a v reči trénera sa objavujú obidva sémantické odtienky príslušného adjektíva. Napríklad slovné spojenie *dlhá lopta* znamená hernú činnosť, pri ktorej má lopta dlhšiu dráhu letu (trajektóriu), než je potrebné pre hru (hodnotiace adjektívum), ale aj hernú činnosť, pri ktorej má lopta dlhú dráhu letu (deskriptívne adjektívum).

Absolútne aj relatívne najpočetnejšou kolokáciou lexémy *lopta* je spojenie *ťažká lopta*. Na tomto spojení vysvetlíme aj postupnú špecifikáciu a konkretizáciu (aktualizáciu) registrovo motivovaného významu lexikálnej jednotky.

Význam tohto slovného spojenia možno interpretovať dvojako:

1. Na základe spojenia významov pomenovaní *lopta* + *ťažký*, teda na základe výkladu lexémy *lopta* v KSSJ, resp. lexie *lopta* (1) v SSSJ a následnej registrovo motivovanej špecifikácie tohto významu a výkladu prvého významu adjektíva *ťažký* v KSSJ: kt. má veľkú hmotnosť, váhu; opak *ľahký*. Spojenie s týmto významom sa v našom materiáli nevyskytlo. Na druhej strane, spojenie s adjektívom opačného významu sme v našom materiáli zaznamenali (*ľahká lopta*, napr. *prípravka má ľahké lopty tam* = lopty s menšou hmotnosťou než majú lopty, ktorými hrá súťažná časť tréningovej skupiny).
2. Na základe výkladu lexie *lopta* (2) v SSSJ a 3. významu adjektíva *ťažký* v KSSJ: namáhavý, neľahký, vyčerpávajúci, op. *ľahký*, ako aj na základe skúmaného materiálu a vlastnej skúsenosti ako „herná činnosť vyžadujúca si veľké úsilie“.

Nepriamo na takýto význam slovného spojenia *ťažká lopta* odkazuje aj kapitola 1.5.4.2 Vyberanie lôpt v obrane a poli v publikácii Športová príprava vo volejbale (Přidal – Zapletalová, 2016, s. 63), kde sa uvádza:

„Obranou v poli rozumieme odbitie alebo odrazenie lopty akýmkoľvek spôsobom dovoleným pravidlami za účelom:

- Udržať loptu v hre pri vyberaní **ťažkých lôpt**,
- Rozohrať loptu (prihrávka nahrávačovi v užšom zmysle) pri vyberaní **ľahkých lôpt**.

Ťažké lopty sa vyberajú akýmkoľvek spôsobom, ktorý je v súlade s pravidlami (chrbtom ruky, pästami nad hlavou, predlaktím, nohou, hlavou a pod.). Štandardnými technikami je vyberanie v stoji, ďalej techniky skokom, resp. pádom vpred, predovšetkým pre ženy a dievčatá prevalom. Pri správnom vykonaní zabezpečujú bezbolestný kontakt s podložkou. **Ľahké lopty** by sa mali vyberať v stoji obojručne zhora alebo zdola.“

V ďalšom texte sa podrobne opisujú techniky vyberania ťažkých lôpt (v stoji, v pádoch, skokoch a ich druhoch), kým vyberaniu ľahkých lôpt sú venované len dva krátke odseky.

Herná činnosť pomenovaná dvojslovným pomenovaním *ťažká lopta* si teda vyžaduje namáhavejší spôsob spracovania ako tá, ktorá je označená dvojslovným spojením *ľahká lopta*. Naš materiál ukazuje, že toto spojenie sa používa v kontextoch, ktorých komunikačným

¹⁴ V prekladových slovníkoch, ktoré zachytávajú slovnú zásobu volejbalového športu (Sokolová, 1996; Šimonek et al., 2004), sa spomedzi nami zaznamenaných kolokácií vyskytla len jedna: *dobrá lopta*; v Slovníku kolokácií prídavných mien v slovenčine (Majchráková et al., 2017) len dve: *mäkká lopta, ťažká lopta*.

¹⁵ Ak za príkladom nie je uvedené číslo indikujúce lexiu, ide o príklad lexie *lopta* (2).

zámerom je referenčné konštatovanie alebo reakčná a regulatívna pochvala, inštrukcia, upozornenie na to, že hráči/hráčky buď realizovali hernú činnosť namáhavým spôsobom, alebo sa majú pripraviť na takúto hernú činnosť, ak lopta smeruje zo strany súpera (alebo sa majú na to pripraviť v tréningovom procese), alebo majú sami odbiť loptu na stranu súpera tak, aby súper musel vykonať hernú činnosť s veľkým úsilím (alebo sa na to majú pripraviť v tréningovom procese). Vlastná skúsenosť ukazuje, že toto slovné spojenie sa používa aj na označenie akejkoľvek „hernej činnosti vyžadujúcej si veľké úsilie“, a to aj v jednom družstve. Situačná aktualizácia znamená, že dvojslovné spojenie *ťažká lopta* sa používa na označenie „hernej činnosti vyžadujúcej si veľké úsilie“ pri všetkých herných činnostiach jednotlivca, teda po podaní, útočnom údere, prihrávke, nahrávke aj bloku a obrane v poli. Dvojslovné spojenie *ťažká lopta* je tak registrovým markerom volejbalového subregistra makrosociálneho športového registra s registrovo motivovaným významom „herná činnosť vyžadujúca si veľké úsilie“. Ide o typické dvojslovné spojenie s terminologickou ambíciou. Argumentom v prospech typického (a nie terminologického) slovného spojenia je práve možnosť viacstupňovej aktualizácie tohto slovného spojenia, a teda jeho použitie na označenie viacerých herných činností.

Ľavostranné kolokáty sú slovnodruhovo vyjadrené aj pronominami predovšetkým so súhrnným významom (*každá, všetky*) a významom personálnej príslušnosti (*naša, svoja, tvoja, vaša*) s významom herná činnosť, pri ktorej lopta smeruje na príslušného hráča, resp. herná činnosť, ktorú má vykonať príslušný hráč¹⁶, numeráliami s viac alebo menej určitým kvantifikačným významom (napr. *dvadsať, päť-šesť*) a prepozíciami so smerovým lokalizačným významom (*po loptu, pod loptu, proti lopte, do lopty, za loptou*).

Pravostranné kolokáty najčastejšie vyjadrujú smerovú lokáciu (*lopta do kolíka, do strany, na mňa, na teba, cez sieť, do postavenia, do stredu, do zóny, na nohy, na prsty, po čiarach*), priestorovú lokáciu (*v poli*) a spôsob vykonania hernej činnosti (*zadarmo, bez, dobre chytená*), ako aj lokáciu s významom spôsobu (*vysoko, do výšky, zo zeme*).

3.3.2 Verbálne kolokácie lexémy *lopta*

V našom materiáli sme zaznamenali 267 typov kolokácií lexémy *lopta* s verbom (211 s pravostrannými kolokátmi; 56 s ľavostrannými kolokátmi). Slovnodruhovou štruktúrou verbálnych kolokácií lexémy *lopta* zachytávajú Tabuľky 7 a 8.

slovnodruhová štruktúra	príklad	počet kolokácií príslušného typu
v + a + S	dať dobrú loptu	3
v + kon + S	kričať že lopta	1
v + kon + S + v	sledovať ako lopta letí	1
v + p + prep + p + S	povzbudiť sa pri každej lopte	1
v + p + prep + S	ísť si po loptu	1
v + p + S	pýtať si loptu	6
v + p + S + adv	vyhodiť si loptu vysoko	3
v + p + S + p	nadhádzať si loptu ako	2
v + prep + n + S	hrať s jednou loptou	1
v + prep + p + S	byť pri každej lopte	2
v + prep + S	buchnúť do lopty	32

¹⁶ Spojenia personálneho pronomína a lexémy *lopta* (2) možno pokladať za profesionalizmy fungujúce pri organizácii hry a pri nabádaní na komunikáciu počas hry.

v + prep + S + adv	ísť po lopte tvrdo	6
v + prep + S + p	udierať do lopty čím ¹⁷	2
v + prep + S + s	ísť ku lopte telom	4
v + S	zobrať loptu; zbaviť sa lopty	72
v + S + p	dávať loptu tu/sem; hodiť loptu mne/mi	10
v + S + prep	dať loptu cez	1
v + S + prep + s	nechať loptu na hru	1
v + S + adv	odbíjať loptu zhora/zvrchu	20
v + S + adv + prep + n	uhrať loptu dozadu do druhej	1
v + S + n + s	chytiť loptu jednou rukou	1
v + S + p	položiť loptu hocijak	3
v + S + prep + a + s	dať loptu na druhú stranu	1
v + S + prep + p	trafiť loptu s čím	4
v + S + prep + s	čakať loptu v poli	30
v + S + prep + s + adv	dať loptu k čiaram prudko	3
v + S + prep + s + s	hodiť loptu na os tela	2
v + S + s	odovzdať loptu súperovi	5
v + S + s + adv	položiť loptu smečom tvrdo	1
v + S + s + prep + s	dať loptu bagrom za hlavu	1
v + S + adv + prep + s	položiť loptu dozadu do jednotky	1

Tabuľka 7 Slovnodruhovú štruktúru verbálnych kolokácií lexémy *lopta* s ľavostrannými kolokátmi

slovnodruhovú štruktúru	príklad	počet kolokácií príslušného typu
S + v	lopta letí	11
S + v + adv	lopta padne zadarmo	5
S + v + p	lopta odbehne vám	11
S + v + prep	lopta ide cez	2
S + v + prep + a + s	lopta ide na ľavú stranu	1
S + v + prep + p	lopta je u vás	5
S + v + prep + p + s	lopta je na našej strane	1
S + v + prep + s	lopta plachtí vo vzduchu	12
S + v + prep + s + kon + a + s	lopta ide medzi libera a prihrávajúceho smečiara	1
S + v + prep + s + adv	lopta ide do bránky rovno	2
S + v + prep + s + p	lopta ide na sieť stamade	1
S + v + prep + s + prep + s + adv	lopta letí do oblúčika do výšky hore	1
S + v + s	lopta robí problém	3
S + v + p + kon...	lopta je taká že...	1

Tabuľka 8 Slovnodruhovú štruktúru verbálnych kolokácií lexémy *lopta* s pravostrannými kolokátmi

Vo verbálnej kolokačnej paradigme s ľavostrannými kolokátmi v absolútnej väčšine išlo o akčné manipulačné verbá¹⁸ (134 prípadov) a pohybové verbá (33 prípadov). Tréner

¹⁷ Táto kolokácia reprezentuje doplňovaciu otázku *Čím udierame do lopty?*

¹⁸ Pri charakteristike verb vychádzame z práce Ivanová et al., 2014.

v súvislosti s loptou ako ústredným bodom volejbalovej hry verbálne poukazuje na manipuláciu s loptou, teda jej spracovanie. Manipulačné verbá v tomto prípade vyjadrujú manipuláciu s jedným participantom, čo znamená „lokačnú zmenu objektu“ (Ivanová et al., 2014, s. 16), pričom manipulátom je lopta. Podobne ako pri nominálnych kolokáciách ďalšie rozvitie slovných spojení *lopta* + manipulačné verbum znamená označenie lokácie, najčastejšie smerovej (teda kam má lopta ako súčasť hernej činnosti smerovať), spôsobu spracovania lopty, resp. kombináciu oboch významov. S manipulačnými verbami súvisia aj realizačné verbá (19 prípadov). V týchto slovných spojeniach sa vyskytujú sociolekticky motivované verbá s registrovo motivovaným významom, v nerovnakej miere sémanticky transponovaným: *dať loptu dole*, *položiť loptu*, *pokladať loptu*, *zložiť loptu* (vo všetkých štyroch prípadoch s významom vykonať hernú činnosť tak, aby družstvo bodovalo), *pustiť loptu* (= do autu), *robiť/urobiť loptu* (= odbiť loptu), *vybehať/vybehávať loptu*, *zahráť loptu*, *zbaviť sa lopty* (= vykonať hernú činnosť istým spôsobom). V týchto skupinách sa stretáme s homonymnými kolokáciami v spojení s lexiou *lopta* (1) a *lopta* (2). Ako príklad môžeme uviesť slovné spojenia *položiť loptu* (1) s manipulačným verbom vo význame „dať na nejaké miesto“, realizované vo výpovedi s komunikačnou funkciou príkaz *položte lopty*, a *položiť loptu* (2), kde má verbum realizačný význam a znamená „dosiahnuť bod“, „bodovať“, napr. vo výpovediach *Ondrej ale musíš tu loptu položiť musíš hocijak ulievkou dozadu do jednotky alebo smečom tvrdo; povedzte mi povedzte mi koľko lôpt vám oni položili útokom*. Podobne je to v prípade kolokácií *pozbierať lopty*: *pozbierajte lopty dajte ich do koša napite sa a poďte sem (lopta 1)*; *všetky lopty máš ty pozbierať (lopta 2)* = spracovať, odbiť. V kolokáciách s pohybovými verbami sa azda najvýraznejšie prejavuje graduálnosť metonymickej transpozície lexémy *lopta* (2). Napr. v slovnom spojení *behať za loptou*, kontextovo použité vo výpovedi: *ale keď už má tu vystretú ruku už čakám že budem musieť behať za loptou*, lopta predstavuje konkrétne náčinie, ku ktorému je potrebné „rýchlo sa pohybovať z miesta na miesto“, ale týmto slovným spojením sa pomenúva aj istý druh hernej situácie. Význam slovného spojenia *behať za loptou* je tak v konkrétnej situácii tréningového alebo zápasového dialógu aktualizovaný viac konkrétne alebo viac abstraktne. Ďalej sme zaznamenali posesívne *mať* s významom prislúchať niekomu (*mať loptu*), kontaktové (*búchať loptou*, *buchnúť loptu*, *búchať/buchnúť do lopty*, *trafiť loptu*, *do lopty*), konverzné (*dostať*, *odovzdať*, *podatť loptu*), perцепčné predovšetkým zrakového vnímania (*pozeratť sa na loptu*, *sledovať*, *ako lopta letí*, *vidieť loptu*, *sústrediť sa na loptu*), komunikačné (*kričať že lopta*, *povzbudiť sa pri lopte*, *pýtať si loptu*). Zriedkavo sa vyskytlo sémanticky transponované kognitívne verbum (*vymyslieť niečo z lopty*), modifikačné (*opraviť loptu*) a frazeologické *srať na loptu*. Zaznamenali sme statické lokalizačné verbum (*byť pri lopte*) a modálne verbum (*chcieť loptu*). Ďalšie rozvitie týchto základných kolokácií rozširuje ich význam znova predovšetkým o lokalizačný (smerový) význam, spôsob vykonania istej činnosti, často kombinovaný práve so smerovou lokáciou, resp. o modálny význam, predovšetkým nutnosť: *musieť (loptu musíš dvihnúť do výšky a ty ledva ju buchneš)* a *mať (dievčatá kde nemáme dávať loptu)*.

Kým verbá v ľavostrannej pozícii vyjadrujú vzťah hráčov k ústrednému bodu volejbalovej hry (manipuláciu, kontakt, recipocitu, modifikáciu, prináležitosť, pohyb smerujúci k danej entite), verbá v pravostrannej pozícii, často v metaforickej transpozícii, označujú jej samotnú aktivitu. Ide najčastejšie o pohybové verbá (37 prípadov): *ísť*, *letieť*, *odbehnúť*, *plachtiť*, *prejsť*, *priletieť*, *prísť*, *utekať* s ďalším lokalizačno-direktívnym rozvitím, pohybové s existenčným odtienkom (*padatť*, *padnúť*, *spadnúť*), lokalizačné (*byť niekde*), ojedinele aj realizačné (*lopta nás nabila*, *lopta začína*), kontaktové (*lopta ťa pretlačí*), frazeologicky motivované kauzatívne (*lopta robí problém*), príp. s posesívnym významom (*lopta má zvuk*).

4 Ďalšie lexikálnomotivačné vzťahy lexémy *lopta*

Samotná lexéma *lopta* v oboch svojich lexiách v analyzovanom materiáli vstupuje zriedkavo do ďalších lexikálnomotivačných vzťahov. Zaznamenali sme len jeden prípad, keď sa kontextovo využilo metonymické pomenovanie *dvestovka* (= typ lopty) ako synonymum *lopta* (1), hoci systémovo ide o hyponymum lexie *lopta* (1):

*TRE: zobereme lopty.

%sit: dievčatá jedna cez druhú vyberajú lopty z koša.

*TRE: tradičná bitka o lopty.

*TRE: tu sú ešte dobré keď chcete.

*TRE: Nely tu sú dvestovky pri stole.

V početnejších lexikálnomotivačných vzťahoch sú jednotlivé kolokácie lexií *lopta*, a to tak v skupinách nominálnych aj verbálnych kolokácií, ako aj navzájom medzi skupinami. Podrobnejšiu analýzu lexikálnomotivačných vzťahov lexémy *lopta* a jej kolokácií poskytneme na inom mieste.

Podobne nepočetné sú deriváty lexémy *lopta*. V skúmanom materiáli okrem ojedinelého výskytu slovotvorne a expresívne motivovanej lexikálnej jednotky *loptička* vo význame *lopta* (2), aj to len v reči trénera dievčenského družstva, sa nevyskytli nijaké deriváty lexémy *lopta*.¹⁹

*HRA: šak potom to je všetko zle keď máme príjem zlý.

*TRE: samozrejme ale dvihneme loptičku a zaútočíme.

*TRE: hore hlavy!

*TRE: dobre Adi výborne Adi dobre.

*TRE: len tie loptičky čo si tu dala radšej daj viacej dozadu hej?

*TRE: ale dobre dobre pekne.

Záver

Cieľom príspevku bolo analyzovať význam a fungovanie lexémy *lopta* v trénerskom komunikačnom mikrosociálnom registri uplatňujúcom sa vo volejbalovom subregistri športového makrosociálneho komunikačného registra. Štúdia ukázala na nevyhnutnosť komplexného chápania významu ako lexikálnopragmatického, keď pôvodný semaziologický prístup – vysvetlenie významu lexikálnej jednotky v skúmanom korpuse – sa doplnil výrazne onomaziologickým prístupom, teda sme sa zamerali na explikáciu významu vychádzajúcu z podstaty volejbalovej hry a prípravy na ňu. Pri explikácii významu lexémy *lopta* a slovných spojení, v ktorých sme túto lexému identifikovali, sme postupovali od všeobecného lexikálneho významu cez jeho kontextovú špecifikáciu až k situačnej aktualizácii. Ďalej štúdia ukázala, že v lexikografickej praxi používaný funkčný kvalifikátor určujúci komunikačnú sféru používania príslušnej lexikálnej jednotky (v našom prípade *šport*.) je potrebné chápať aj ako označenie špecifického registrovo motivovaného významu. Lexéma *lopta* v trénerskom komunikačnom registri funguje ako jedna z ústredných substantívnych lexikálnych jednotiek, ako polysémická lexikálna jednotka s registrovo motivovaným významom, resp. s registrovo motivovanou špecifikáciou významu s vysokou mierou kolokability. Kolokácie, ale aj širšie kontexty použitia lexémy *lopta*, resp. lexií *lopta* (1) a *lopta* (2) s prevažne referenčno-hodnotiaco-regulatívnym zameraním reprezentujú vysokú mieru ikoncity jazykového prejavu trénerov, keďže ich reč v týchto kontextoch výrazne

¹⁹ Lexéma *lopta* je vôbec lexikálnou jednotkou s veľmi nízkou mierou derivačnej potencie. Slovník koreňových morféov slovenčiny (Sokolová et al., 2005) uvádza len tri deriváty: *loptička*, *loptový*, *loptovať sa*; KSSJ *loptový*, *loptička*; SSSJ *loptička*, *loptisko*, *loptový*.

reflektuje aktivitu/aktivity, ktoré hráči/hráčky s loptou a vo vzťahu k lopte vykonávajú, resp. majú vykonať.

Literatúra:

- BODNÁROVÁ, M. (2014): Ten primár tam na neurologiji je tu neska incognito (Ukazovacie zámená ten, tam, tu v neinštitucionálnej dialogickej komunikácii na východnom Slovensku). In: *Jazyk a kultúra*, 5/19–20. [Cit. 2018-27-08.] Dostupné na internete: <http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo19-20.html>
- DITTMANN, J. (2011): Slová v mysli. Mentálny lexikón. In: J. Dittmann – C. Schmidtová (eds.): *Úvahy o slove. Základy lingvistiky*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, s. 295–323.
- ĎURČO, P. (2017): Úvod. In: ĎURČO, P. – MAJCHRÁKOVÁ, D. a kol. (2017): *Slovník slovných spojení. Podstatné mená*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV.
- IVANOVÁ, M. – SOKOLOVÁ, M. – KYSEĽOVÁ, M. – PEROVSKÁ, V. (2014): Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- JAROŠOVÁ, A. (2007): Problém vymedzenia kolokácií. In: *Jazykovedný časopis*, 58/2, s. 81–102.
- LUTZEIER, P. R. (2011): Slovo a význam. Základy lexikálnej sémantiky. In: J. Dittmann – C. Schmidtová (eds.): *Úvahy o slove. Základy lingvistiky*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, s. 35–60.
- MAJCHRÁKOVÁ, D. – CHLPÍKOVÁ, K. – BOBEKOVÁ, K. (2017): Slovník kolokácií prídavných mien v slovenčine. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV.
- NOVOTNÁ, R.: Lexikální význam. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. [Cit. 2018-27-08.] Dostupné na internete: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIK%C3%81LN%C3%8D%20V%C3%9DZNAM>
- Oficiálne pravidlá volejbalu 2017–2020*. [Cit. 2018-28-08]. Dostupné na internete: http://www.avrsr.sk/administracia/prilohy/dokument/oficialne_pravidla_volejbalu_2017_2020.pdf
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (2013): *Kapitoly z lexikológie. (Lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (2015): Teoreticko-metodologické, nominačné a typologické otázky viacslovných pomenovaní. In: M. Ološtiak (ed.): *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PALKOVÁ, L. (2018): *Univerbizácia v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PŘIDAL, V. – ZAPLETALOVÁ, L. (2016): *Športová príprava vo volejbale*. Bratislava: Fakulta telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská volejbalová federácia.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2013): *Když začínáme mluvit... Lingvistický pohled na rané projevy česky hovořícího dítěte*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta športu.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G* (2006). K. Buzássyová – A. Jarošová (eds.). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L* (2011). A. Jarošová – K. Buzássyová (eds.). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SOKOLOVÁ, K. (1996): *Anglicko-slovenský slovník športových výrazov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- SOKOLOVÁ, M. – OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. a kol. (2005): *Slovník koreňových morféme slovenčiny*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta.
- SÝKORA, F. a kol. (1995): *Telesná výchova a šport. Terminologický výkladový slovník*. 2. zväzok. Bratislava: Vydavateľstvo F. R. & G, spol. s r. o.

- ŠIMONEK, J. et al. (2004): *Anglicko-slovenský a slovensko-anglický volejbalový slovník*. Bratislava: Univerzita Komenského, Fakulta telesnej výchovy a športu.
- WITTGENSTEIN, L. (1993): *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofický ústav AV ČR.
- ZAPLETALOVÁ, L. – PŘÍDAL, V. – TOKÁR, J. (2001): *Volejbal*. Učebné texty pre školenie trénerov I. stupňa. Bratislava: Slovenská federácia volejbalu, Asociácia trénerov volejbalu na Slovensku.
- ZAŤKOVÁ, V. (1995): Herná činnosť. Herná kombinácia. In: SÝKORA, F. a kol.: *Telesná výchova a šport. Terminologický výkladový slovník*. 2. zväzok. Bratislava: Vydavateľstvo F. R. & G, spol. s r. o., s. 85.

Summary

Lexeme *lopta* (ball) in Coach Communication Register

The study analyses meaning and using of the lexeme *lopta* (ball) in coach register of the volleyball coaches coaching girls and boys of older school age. Theoretically, it is based on the theory of communication register, theory of lexical motivation and complex concept of meaning without strict borders between semantics and pragmatics. Empirically, it is based on the analysis of tri-modal (audio-visual-graphical) corpus of the speech of two volleyball coaches (one of the girls team, one of the boys team), each of three training units and three games (50 917 tokens). The concept of register motivated meaning is explained. While analysing meaning of the lexeme *lopta* and its nominal and verbal collocations (359 types of collocations), we go from the general meaning of the lexeme, through its context specification to its situational actualization. Lexeme *lopta* in the coach communication register is used as one of the central noun lexical units, as a polysemic one with the register motivated meaning or register motivated meaning specification with high collocability rate.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Príloha

Použité značky:

a: adjektívum (adjektíválium); adv: adverbium; int: interjekcia; kon: konjunkcia; n: numerále; p: pronomen; prep: prepozícia; s: substantívum; S: lopta; (1): význam bez sémantickej transpozície; (2): význam s vyššou mierou sémantickej transpozície; (1-2): význam s nižšou mierou sémantickej transpozície (porov. poznámku pod čiarou č. 13)

Nominálne kolokácie lexémy *lopta* s ľavostrannými kolokátmi

slovnodruhovú štruktúru	kolokácia
a + S	ďalšia lopta (1)
	dlhá lopta (2)
	dobrá lopta (1) (2)
	dôležitá lopta (2)
	hodená lopta (2)
	horná lopta (2)
	hracia lopta (1)
	ideálna lopta (2)
	krátka lopta (2)

	lacná lopta (2)
	ľahká lopta (1) (2)
	maľovaná lopta (2)
	mäkká lopta (1)
	nádherná lopta (2)
	nadrazená lopta (2)
	nedobrá lopta (2)
	nízka lopta (2)
	nová lopta (2)
	odovzdaná lopta (2)
	odrazená lopta (2)
	pekná lopta (2)
	položená lopta (2)
	poriadna lopta (2)
	prehodená lopta (2)
	presná lopta (2)
	prudká lopta (2)
	razantná lopta (2)
	splašená lopta (2)
	super lopta (2)
	ťažká lopta (2)
	tesná lopta (2)
	trafená lopta (2)
	tvrdá lopta (1) (2)
	výborná lopta (2)
	vysoká lopta (2)
	zablokovaná lopta (2)
	zahodená lopta (2)
	zlá lopta (2)
a + S + prep + s	vysoká lopta do kolíka (2)
	ťažká lopta do strany (2)
a + S + adv	chytená lopta dobre (2)
p + S	každá lopta (2)
	naša lopta (2)
	svoja lopta (2)
	taká lopta (2)
	tvoja lopta (2)
	vaša lopta (2)
	všetky lopty (2)
p + a + S	taká guľatá lopta (1)
p + n + S	každá druhá lopta (2)
	každá jedna lopta (2)
n + S	desať pätnásť lôpt (2)
	druhá lopta (2)

	dvadsať lôpt (2)
	dve lopty (2)
	jedna-dve lopty (2)
	jedna lopta (1) (2)
	päť-šesť lôpt (2)
	prvá lopta (2)
	trinásť lôpt (1)
	veľa lôpt (2)
a + prep + p + S	zodpovedný za svoju loptu (1)
int + S	pozor lopta (1)
int + prep + S	pozor na loptu (2)
prep + S	po loptu (1-2)
	pod loptu (1-2)
	proti lopte (1-2)
prep + S + adv	pod loptu rýchlo (1-2)
	pod loptu viac (1-2)
prep + S + s	do lopty telom (2)
	za loptou nohami (1-2)
s + prep + S	bitka o lopty (1)
	úder do lopty (1)

Nominálne kolokácie lexémy *lopta* s pravostrannými kolokátmi

slovnodruhovú štruktúru	kolokácia
S + adv	lopta vysoko (2)
	lopta zadarmo (2)
S + adv + prep	lopta zadarmo bez (2)
S + adv + prep + s	lopta zadarmo v poli (2)
S + prep	lopta bez (2)
S + prep + p	lopta na mňa (2)
	lopta na teba (2)
S + prep + s	lopta cez sieť (2)
	lopta do kolíka (2)
	lopta do postavenia (2)
	lopta do stredu (2)
	lopta do výšky (2)
	lopta do zóny (2)
	lopta na nohy (2)
	lopta na prsty (2)
	lopta po čiarach (2)
	lopta zo zeme (2)
S + p	lopta tam (2)

Verbálne kolokácie lexémy *lopta* s ľavostrannými kolokátmi

verbum	slovnodruhovú štruktúru	kolokácia
behať	v + prep + S	behať po loptu (1-2)
		behať pod loptu (1-2)
		behať za loptou (1-2)
bežať	v + prep + S	bežať po loptu (1-2)
brať	v + S	brať loptu (1) (2)
búchať	v + S	búchať loptou (1)
	v + prep + S + adv	búchať do lopty silno (1)
buchnúť	v + S	buchnúť loptu (1)
	v + prep + S	buchnúť do lopty (1-2)
byť	v + prep + S	byť pri lopte (1-2)
	v + prep + p + S	byť pri každej lopte (2)
	v + prep + S + adv	byť od lopty ďaleko (1-2)
čakať	v + S	čakať loptu (2)
	v + S + prep + s	čakať loptu v poli (2)
dať	v + S	dať loptu (1) (2)
	v + a + S	dať dobrú loptu (2)
		dať zlú loptu (2)
		dať ťažkú loptu (2)
	v + S + adv	dať loptu dole (2)
	v + p + S + p	dať koľko lôpt tu (2)
	v + S + prep + s + adv	dať loptu cez lobikom dozadu (2)
	v + S + s + prep + s	dať loptu bagrom za hlavu (2)
	v + S + p	dať loptu mi (1)
		dať loptu jej (2)
		dať loptu ti (2)
		dať loptu kam/kde (2)
		dať loptu sem/tu/tuto (1) (2)
	v + S + prep + a + s	dať loptu na druhú stranu (2)
	v + S + adv	dať loptu dnu (1)
		dať loptu ďaleko (2)
		dať loptu dozadu (2)
		dať loptu dole (2)
		dať loptu pekne (2)
	v + S + prep + s	dať lopty do koša (1)
	dať loptu do diaľky (2)	
	dať loptu do ihriska (2)	
	dať loptu do zóny (2)	
	dať loptu po čiare (2)	
	dať loptu na Emu (2)	
v + S + prep + s + adv	dať loptu na sieť kolmo (2)	
	dať loptu k čiarom prudko (2)	
dávať	v + S	dávať loptu (2)

	v + S + p	dávať loptu tu/sem (2)
		dávať loptu kde (2)
	v + S + prep + p	dávať loptu po tebe (2)
		dávať loptu na koho (2)
		dávať lopty naňho (2)
	v + S + adv	dávať loptu zadarmo (2)
	v + S + prep + s	dávať loptu do kotla (2)
		dávať loptu do bokov (2)
		dávať loptu do strany (2)
		dávať loptu mimo mieť (2)
	v + S + prep	dávať loptu cez (2)
darovať	v + S	darovať loptu (2)
dobehnúť	v + S	dobehnúť loptu (1-2)
doskočiť	v + prep + S	doskočiť na loptu (1)
dostať	v + S	dostať loptu (2)
dostať sa	v + prep + S	dostať sa pod loptu (1-2)
	v + prep + S + adv	dostať sa pod loptu načas (1-2)
držať	v + S	držať loptu (1)
dvíhať	v + S + prep + s	dvíhať loptu na smeč (2)
dvihnúť	v + S	dvihnúť loptu (2)
	v + S + adv	dvihnúť loptu hore (2)
	v + S + prep + s	dvihnúť loptu do výšky (2)
dvihnúť sa	v + prep + S	dvihnúť sa k lopte (?)
		dvihnúť sa proti lopte (?)
hádzat'	v + S	hádzat' loptu (1) (2)
	v + S + adv	hádzat' loptu dopredu (1)
	v + S + prep + s + s	hádzat' loptu mimo osi tela (1-2)
hodiť	v + S	hodiť loptu (1) (2)
	v + S + p	hodiť loptu kde (1)
		hodiť loptu mne/mi (1)
	v + S + adv	hodiť loptu presne (1)
	v + S + prep + s + s	hodiť loptu na os tela (1)
hrať	v + S	hrať loptu (2)
	v + S + prep + s	hrať loptu v poli (2)
	v + prep + p + S	hrať so svojou loptou (1)
	v + prep + n + S	hrať s jednou loptou (1)
chciet'	v + S	chciet' loptu (2)
chytať	v + S	chytať loptu (2)
	v + S + adv	chytať loptu vedľa (1)
	v + S + prep + s	chytať loptu pri odbití (1)
chytiť	v + S	chytiť loptu (1) (2)
	v + S + adv	chytiť loptu pekne (2)
	v + S + prep + s	chytiť loptu v poli (2)
		chytiť loptu do bagra (1-2)

		chytiť loptu na strane (1-2)
		chytiť loptu do rúk (1)
	v + S + n + s	chytiť loptu jednou rukou (1-2)
ísť	v + prep + S	ísť do lopty (2)
		ísť po lopte (1-2)
		ísť po/pre loptu (1-2)
		ísť proti lopte (1-2)
		ísť s loptou (1-2)
		ísť za loptou (1-2)
		ísť pod loptu (1-2)
	v + prep + S + adv	ísť k lopte bližšie (1-2)
		ísť po lopte tvrdo (2)
		ísť proti lopte znižšia (1-2)
	v + prep + S + s	ísť ku lopte telom (1-2)
		ísť pod loptu nohami (1-2)
	v + p + prep + S	ísť si po loptu (1)
kričať	v + kon + S	kričať že lopta (2)
mať	v + S	mať loptu (1) (2)
	v + S + adv	mať loptu hore (2)
		mať loptu krásne (2)
	v + S + prep + s	mať loptu pri uchu (1-2)
		mať loptu na sieti (1-2)
		mať loptu v ruke (1-2)
		mať loptu za hlavou (1)
	v + p + S	mať koľko lôpt (1)
nadhadzovať	v + S	nadhadzovať loptu (1)
nadhádzať	v + p + S + p	nadhádzať si loptu ako (1)
nadhodiť	v + S	nadhodiť loptu (1-2)
	v + S + prep + s	nahodiť loptu na Dana (2)
nadvihnúť	v + S	nadvihnúť loptu (2)
nalepiť	v + S	nalepiť loptu (1-2)
natiahnúť sa	v + prep + S	natiahnúť sa za loptou (1)
nechať	v + S + prep + s	nechať loptu na hru (1)
odbíjať	v + S	odbíjať loptu (1)
	v + S + s	odbíjať loptu prstami (1)
	v + S + adv	odbíjať loptu zhora/zvrchu (1)
odbiť	v + S	odbiť loptu (2)
	v + S + s	odbiť loptu bagrom (1)
	v + S + p	odbiť loptu stade (1)
odložiť	v + S	odložiť loptu (1)
odovzdať	v + S + s	odovzdať loptu súperovi (2)
odpraviť	v + S	odpraviť loptu (1)
opraviť	v + S	opraviť loptu (2)
podat'	v + S	podat' loptu (1) (2)

podávať	v + S + prep + s	podávať loptu s výskokom (2)
	v + p + S	podávať si loptu (2)
podbehnúť	v + prep + S + s	podbehnúť pod loptu nohami (1-2)
pohnúť sa	v + prep + S	pohnúť sa proti lopte (1-2)
		pohnúť sa za loptou (1-2)
pokaziť	v + S	pokaziť loptu (2)
položiť	v + S	položiť loptu (1)(2)
	v + S + p	položiť loptu hocijak (2)
	v + S + s	položiť loptu útokom (2)
	v + S + s + adv	položiť loptu smečom tvrdo (2)
	v + S + prep + s	položiť loptu na kolíku (2)
	v + S + adv + prep + s	položiť loptu dozadu do jednotky (2)
pokladať	v + S + prep + s	pokladať loptu do stredu (2)
posielať	v + S + p	posielať loptu tade (2)
posunúť	v + S	posunúť loptu (1-2)
postaviť sa	v + prep + S	postaviť sa pod loptu (1-2)
potlačiť	v + S + prep + s	potlačiť loptu na Lauru (2)
povzbudiť	v + p + prep + p + S	povzbudiť sa pri každej lopte (2)
pozbierať	v + S	pozbierať lopty (1) (2)
pozerat' (sa)	v + prep + S	pozerat' na loptu (1)
		pozerat' sa na loptu (1)
prejsť	v + prep + S	prejsť pod loptu (1-2)
presunúť sa	v + prep + S + s	presunúť sa za loptou nohami (1-2)
presúvať sa	v + prep + S	presúvať sa za loptou (1-2)
pridržať	v + p + S	pridržať si loptu (1)
prihrať	v + S	prihrať loptu (2)
	v + S + adv	prihrať loptu dobre (1-2)
prihrávať	v + S	prihrávať loptu (1-2)
pripraviť	v + S	pripraviť loptu (1)
pustiť	v + S	pustiť loptu (2)
pýtať	v + p + S	pýtať si loptu (2)
robiť	v + S	robiť loptu (2)
skaziť	v + S	skaziť loptu (2)
sledovať	v + S	sledovať loptu (1)
	v + kon + S + v	sledovať ako lopta letí (1-2)
smečovať	v + S	smečovať loptu (1-2)
	v + prep + S	smečovať z lopty (2)
srať	v + prep + S	srať na loptu (2)
starat' sa	v + prep + S	starat' sa o loptu (2)
sústrediť sa	v + prep + S	sústrediť sa na loptu (2)
ťahať	v + S + adv	ťahať loptu dole (2)
tlačiť	v + S	tlačiť loptu (2)
	v + S + adv	tlačiť lopty hore (2)
trafiť	v + S	trafiť loptu (1) (2)

	v + S + s	trafiť loptu dľaňou (1)
	v + S + prep + p	trafiť loptu s čím (1)
	v + S + adv	trafiť loptu dole (1-2)
	v + S + prep + s	trafiť loptu do bránky (1)
	v + prep + S	trafiť do lopty (1)
trieskať	v + prep + S	trieskať do lopty (1-2)
udierať	v + prep + S + p	udierať do lopty čím (1)
uhrať	v + S	uhrať loptu (2)
	v + S + adv + prep + n	uhrať loptu dozadu do druhej (2)
uhrávať	v + S	uhrávať loptu (2)
uhýnať sa	v + S	uhýnať sa lopte (1-2)
ukázať	v + S	ukázať loptu (1)
urobiť	v + S	urobiť loptu (2)
utláčať	v + S	utláčať loptu (2)
vidieť	v + S	vidieť loptu (2)
vybehať	v + S	vybehať loptu (2)
vybehávať	v + S	vybehávať loptu (2)
vybrať	v + S	vybrať loptu (1)
vydvíhať	v + S	vydvíhať loptu (2)
vyhodiť	v + S	vyhodiť loptu (1)
	v + p + S	vyhodiť si loptu (1)
	v + p + S + adv	vyhodiť si loptu vysoko (1)
		vyhodiť si loptu nízko (1)
vyhadzovať	v + S	vyhadzovať loptu (1)
	v + p + S + adv	vyhadzovať si loptu vysoko (1)
vymyslieť	v + prep + S + p	vymyslieť z lopty niečo (2)
zahrať	v + S	zahrať loptu (2)
	v + S + adv	zahrať loptu zodpovedne (2)
zachrániť	v + S	zachrániť loptu (2)
zastaviť	v + S + prep + s	zastaviť loptu na sieti (2)
	v + prep + S	zastaviť pred loptou (2)
zbaviť sa	v + S	zbaviť sa lopty (1)
zdvíhať	v + S	zdvíhať loptu (1-2)
zdvihnúť	v + S	zdvihnúť loptu (1-2)
zložiť	v + S	zložiť loptu (2)
zobrať	v + S	zobrať loptu (2)
	v + p + S	zobrať si loptu (1)

Verbálne kolokácie lexémy *lopta* s pravostrannými kolokátmi

sloveso	slovnodruhovú štruktúru	kolokácia
byť	S + v	lopta je (1)
	S + v + p	lopta je komu (2) ²⁰
	S + v + prep + s	lopta je na zemi (2)

²⁰ Táto kolokácia reprezentuje doplňovaciu otázku *Komu táto lopta je?*

	S + v + prep + p + s	lopta je na našej strane (1)
	S + v + prep + s + adv	lopta je v poli krásne (1)
	S + v + prep + p	lopta je u vás (1)
	S + v + p + kon	lopta je taká že... (2)
ísť	S + v	lopta ide (1)
	S + v + p	lopta ide ti (1)
		lopta ide tam (1)
	S + v + adv	lopta ide preč (1)
		lopta ide dole (1)
		lopta ide okolo (1)
	S + v + prep	lopta ide cez (1)
	S + v + prep + p	lopta ide za teba (1)
		lopta ide za vás (1)
		lopta ide na teba (1)
	S + v + prep + s	lopta ide do kelu (1)
		lopta ide do steny (1)
		lopta ide do autu (1)
	S + v + prep + a + s	lopta ide na ľavú stranu (1)
	S + v + prep + s + adv	lopta ide do bránky rovno (1)
	S + v + prep + s + p	lopta ide na sieť stamade (1)
	S + v + prep + s + kon + a + s	lopta ide medzi libera a prihrávajúceho smečiara (1)
letieť	S + v	lopta letí (1)
	S + v + p	lopta letí tam (1)
	S + v + adv	lopta letí rovno (1)
	S + v + prep	lopta letí cez (1)
	S + v + prep + s	lopta letí do steny (1)
		lopta letí do autu (1)
	S + v + prep + s + prep + s + adv	lopta letí do oblúčika do výšky hore (1)
	S + v + s	lopta letí hodinu (1)
mať	S + v + s	lopta má zvuk (1)
nabiť	S + v + p	lopta nabila nás (2)
odbehnúť	S + v + p	lopta odbehne vám (1)
padáť	S + v	lopta padá (1-2)
	S + v + prep + s	lopta padá do ihriska (1-2)
padnúť	S + v	lopta padne (1-2)
	S + v + p	lopta padne tuná (1)
	S + v + adv	lopta padne zadarmo (2)
plachtiť	S + v + prep + s	lopta plachtí vo vzduchu (1)
prejsť	S + v	lopta prejde (1)
	S + v + prep + s	lopta prejde pomedzi ruky (1)
		lopta prejde cez sieť (1-2)
pretlačiť	S + v + p	lopta ťa pretlačí (1)
priletieť	S + v + p	lopta priletí skade (1)
prísť	S + v	lopta príde (1)

	S + v + prep + p	lopta príde k tebe (1)
robiť	S + v + s	lopta robí problém (2)
spadnúť	S + v	lopta spadne (1-2)
	S + v + p	lopta spadne kde (1)
		lopta spadne tam (1-2)
	S + v + prep + s	lopta spadne za čiaru (1)
		lopta spadne na bager (1)
utekať	S + v	lopta uteká (1)
začínať	S + v	lopta začína (2)

Športová komunikácia v materskej škole. Registrovo motivované slovné spojenia

Stanislava Spáčilová

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
stanislava.zajacova@gmail.com

Kľúčové slová: materská škola, športová komunikácia, reč orientovaná na dieťa, subregister učiteľky materskej školy, vzdelávací komunikačný register, športový komunikačný register, registrovo motivované slovné spojenia

Key words: kindergarten, sports communication, child-directed speech, kindergarten teacher's subregister, educational communication register, sport communication register, register lexical units

1 Úvod

Materská škola (MŠ) je zväčša prvou inštitúciou, s ktorou sa dieťa v živote stretáva. Prostredníctvom nej vstupuje do spoločnosti ako samostatný jedinec, stáva sa súčasťou širšieho detského kolektívu a nadobúda nové sociálne skúsenosti a znalosti. Pre väčšinu detí v predškolskom veku je práve reč učiteľky najvýznamnejším jazykovým inputom. Čas, ktorý prežijú v MŠ pod komunikačným vplyvom učiteľiek, je totiž často dlhší ako čas strávený v dialógu s rodičmi (porov. Průcha, 2011, s. 141).

Problematikou komunikácie v MŠ sa v slovenskej lingvistike detailnejšie zaoberala D. Slančová v monografii *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra* (1999), v ktorej prvýkrát predstavila pojem/termín register a na pozadí bohatého výskumného materiálu zachytávajúceho verbálnu interakciu učiteľiek a žiakov ponúkla analýzu pragmatickej, lexikálnej a syntaktickej štruktúry reči učiteľky orientovanej na dieťa.

2 Východiskové pojmy

O teóriu komunikačného registra sa opierame aj vo svojom výskume zameranom na športovú komunikáciu v MŠ. Východiskovým pojmom je pre nás reč orientovaná na dieťa, ktorú chápeme ako špecifický mikrosociálny komunikačný register (Slančová – Zajacová, 2007, s. 153–154; Slančová – Slančová, 2014, s. 32) určený sociálnou rolou dieťaťa, ako aj fyzickými, psychickými a komunikačnými zvláštnosťami jeho vývinu ovplyvňujúcimi preferenčné používanie jazykových a nejazykových prostriedkov v prejavoch dospelého s dieťaťom (Palková – Slančová, 2018, s. 397). D. Slančová (1999) uvažuje pri mikrosociálnom komunikačnom registri reči orientovanej na dieťa o ďalších subregistroch, jedným z nich je aj subregister učiteľky MŠ. Ten sa v našom výskume realizuje v rámci vzdelávacieho a športového makrosociálneho komunikačného registra predstavujúceho „konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí v istej komunikačnej sfére, ktorá je viazaná na príslušnú sociálnu inštitúciu“ (Slančová – Slančová, 2010, s. 512).

Subregister učiteľky MŠ, resp. pedagogický komunikačný register (v zahraničnej literatúre označovaný ako classroom register, resp. teacher's talk – porov. Andersenová, 1992), sa vyznačuje jednak niektorými znakmi simplifikovaného registra, jednak znakmi, na základe ktorých sa zaraďuje k formálnejším jazykovým formám. Sú preň charakteristické špecifické vlastnosti (viaceré totožné s vlastnosťami reči matky orientovanej na dieťa), ako je vysoké nasadenie tónu, zvýraznená intonácia, pomalá, starostlivá artikulácia, prevaha dvojčlenných syntaktických konštrukcií, kratších viet, nižšia frekvencia podradených viet, pasívnych konštrukcií, dominancia prítomného času, opakovanie, vyššie zastúpenie výpovedí

s reaktívnymi komunikačnými funkciami, ako aj deklaratívnych a afirmatívnych výpovedí, komunikačná dominantnosť, častá iniciačná komunikačná aktivita učiteľa, emocionálny charakter a celková pozitívna orientácia komunikácie, prítomnosť hodnotiacich vyjadrení, preferencia spisovného vyjadrovania, využívanie zdvorilostných vyjadrovacích foriem atď. Je potrebné zdôrazniť, že vymenované charakteristické vlastnosti subregistra učiteľky MŠ sa môžu líšiť v závislosti od veku detí, veľkosti skupiny žiakov či typu úlohy, ktorú plnia (Slančová, 1999, s. 54–55).¹

3 Cieľ príspevku, metódy a výskumná vzorka

Cieľom nášho príspevku je priblížiť športovú komunikáciu v MŠ a na základe analýzy autentických nahrávok získaných v danom prostredí ponúknuť parciálnu charakteristiku subregistra učiteľky MŠ. Zaujímá nás, s akou športovou lexikou sú deti oboznámené ešte pred vstupom do základnej školy, do akej miery jej rozumejú a dokážu ju prípadne samy aktívne používať. Pozornosť venujeme predovšetkým tzv. registrovo motivovaným slovným spojeniam, okrajovo sa zaoberáme výchovno-vzdelávacím aspektom športovej komunikácie v MŠ a všimame si spôsob rozvíjania športovej lexiky u detí.

Výskumný materiál sme získavali formou audionahrávok v období január – február 2018 v dvoch prešovských materských školách (na Čapajevovej ulici a na Jurkovičovej ulici). Nahrávanie prebiehalo v interiéri aj v exteriéri počas rôznych komunikačných situácií, ako sú hodiny telesnej výchovy, ranné cvičenia, telovýchovné chvíľky, pohybové hry, pohybové a relaxačné cvičenia či edukačné aktivity so zameraním na pohyb, ktorých trvanie bolo v rozmedzí 10 – 50 minút. Celkovo sa nám podarilo získať viac ako 7 hodín audionahrávok zachytávajúcích komunikáty 13 učiteliek adresované deťom vo veku 4 – 5 rokov. Analýze sme podrobili 5 hodín, 18 minút audiozáznamu. Výskumnú vzorku tvorilo 10 učiteliek.²

4 Výchovno-vzdelávací aspekt športovej komunikácie v materskej škole

Komunikácia v MŠ je osobitným typom pedagogickej komunikácie. Sociálne informácie, k výmene ktorých dochádza medzi učiteľkou a žiakmi v špecifickom školskom prostredí, sa označujú ako pedagogické informácie. Pod pedagogickou informáciou sa rozumie nielen fakt, poznatok, ale každý sémantický údaj, ktorý sa objavuje v pedagogickej komunikácii a smeruje k dosiahnutiu výchovno-vzdelávacieho cieľa (Slančová, 1999, s. 48). „Cieľom akejkoľvek pedagogickej komunikácie, a teda aj komunikácie v materskej škole, je rozvíjať osobnosť žiaka“ (Slančová, 1999, s. 49).

Aj v športovej komunikácii v MŠ pozorujeme výrazné uplatňovanie výchovno-vzdelávacieho aspektu, ktorý sa okrem iného prejavuje snahou učiteliek o rozvoj slovnej zásoby detí, a to nielen z oblasti športu. Pohybové aktivity a rôzne druhy cvičení sprevádzajú dialógy medzi učiteľkou a žiakmi zamerané na správne pomenovanie predmetov, činností a javov, na rozlišovanie farieb, tvarov, vlastností ľudí a predmetov, častí ľudského tela atď. Nasledujúca ukážka³ zo získaného výskumného materiálu približuje komunikačnú situáciu,

¹ Pedagogickým komunikačným registrom sme sa zaoberali aj v publikácii *Komunikačné registre v rolových hrách detí. Výsledky sociolingvistického experimentu* (Zajacová, 2012). Cieľom nášho výskumu bolo odhaliť u detí vo veku 6 – 8 rokov znalosti o štruktúre a fungovaní makrosociálnych a mikrosociálnych komunikačných registrov príznačných pre roly dospelých (išlo konkrétne o roly otca/matky, učiteľky, lekára/sestričky). Výskum sme realizovali experimentálnou metódou, ktorej podstatu tvorilo imitované rolové hranie prostredníctvom maňušiek.

² Niektoré nahrávky zaznamenané v exteriéri boli pre náš výskum nepoužiteľné z dôvodu nepriaznivého počasia, ktoré výrazne znížilo kvalitu zvukového záznamu. Iné nahrávky sme nepoužili, pretože nezodpovedali cieľu výskumu.

³ Transkripty nahrávok, ktorých ukážky prezentujeme v príspevku, boli prepísané podľa pravidiel transkripčného a kódovacieho systému CHAT medzinárodnej databázy CHILDES. Prostredníctvom trojprísmenového kódu *UCI zaznamenávame repliky učiteľky, prejavy žiakov zapisujeme kódom *ZIA.

počas ktorej deti súťažili v triafaní loptičkou (tzv. hacky sack) na vežu postavenú z plechovíc a kolkov. Podľa počtu zhodených plechovíc a kolkov získali príslušný počet bodov a na základe neho si zobrali zo škatule zodpovedajúci počet drevených kociek, ktoré následne horizontálne ukladali na koberec. Učiteľka pri vyhodnocovaní výsledkov žiakov využila danú komunikačnú situáciu na určovanie vlastností predmetov vyjadrených formou superlatívu adjektív (*najdlhší múrik*, *najvyššia veža*). Ich význam ozrejmila na základe spojitosti s verbami *ležať* a *stáť*, pričom z didaktického hľadiska efektívne uplatnila apoziopézu, prostredníctvom ktorej ponúkla žiakom možnosť doplnenia výpovede (*dlhý je keď leží a keď stojí tak hovoríme že je...*).

*UCI: najdlhší múrik má?

*ZIA: Paťko.

*UCI: áno Paťko.

*UCI: ak by sme to chceli spočítať môžeme.

%com: učiteľka a žiaci spoločne počítajú.

*UCI + *ZIA: jeden dva tri štyri päť šesť sedem osem deväť desať jedenásť dvanásť trinásť.

*UCI: vravili ste že múrik je najdlhší.

*UCI: keby to bola veža tak by bola aká?

*ZIA: veľká.

*ZIA: najdlk...

*UCI: dlhý je keď leží a keď stojí tak hovoríme že je...

*ZIA: najvyšší.

*UCI: veľmi správne najvyšší.

V uvedenom príklade zároveň sledujeme klasickú výstavbu školského dialógu, ktorý nespočíva v striedaní iniciačnej a reaktívnej repliky, ako je to v bežnej komunikácii, ale realizuje sa tzv. školskou triádou (porov. Höflerová, 2003, s. 70–71): 1. iniciačná replika – otázka/výzva učiteľky (*najdlhší múrik má?*), 2. reaktívna replika – odpoveď žiaka (*Paťko*), 3. evaluatívna replika – registrácia odpovede hodnotením/afirmácia (*áno Paťko*). Klasická trojčlenná štruktúra dialógu býva neraz doplnená ďalšou replikou učiteľky, ktorou je žiak vyzvaný, aby svoju predchádzajúcu odpoveď spresnil, príp. skorigoval. Vzniká nasledujúca štruktúra školského dialógu: otázka učiteľky (*keby to bola veža tak by bola aká?*) – odpoveď žiaka (*veľká/najdlk...*) – výzva na spresnenie/skorigovanie odpovede (*dlhý je keď leží a keď stojí tak hovoríme že je...*) – skorigovaná odpoveď žiaka (*najvyšší*) – registrácia odpovede hodnotením (*veľmi správne najvyšší*).

Učiteľky sa v priebehu rôznych športových aktivít snažia popri motorike neustále rozvíjať aj ďalšie schopnosti detí, ako je spievanie, recitovanie, počítanie a pod. Neoddeliteľnou zložkou viacerých pohybových hier a cvičení sú ustálené rytmické riekanky, básničky, vyčítanky, pesničky, ktoré sú vhodným nástrojom na cvičenie pamäti a na rozvoj detskej reči. V komunikačnej situácii, v priebehu ktorej žiaci súťažili v triafaní na vežu z plechovíc a kolkov, sme zaznamenali aj takýto dialóg medzi učiteľkou a žiakmi, ktorého cieľom bolo využiť pri počítaní získaných bodov základné matematické operácie.

*UCI: jedným hodom toľko veľa zhodil.

*ZIA: štyri.

*UCI: ako vieš že štyri?

*ZIA: lebo sú tam tri kuželky.

*UCI: kde sú tri?

*ZIA: tam na tej doske.

*UCI: najviac môžeme získať koľko bodov?

*ZIA: sedem.

*UCI: a keď ostali stáť...

*ZIA: tri.

*UCI: tak získaných je štyri.

- *UCI: vyskúšame či to platí.
- *UCI: počítajte.
- *ZIA: raz dva tri štyri.
- *UCI: áno.

Učiteľky tiež vedú deti k osvojovaniu si základných sociálnych noriem, čo sa prejavuje používaním zdvorilostných slov a fráz, prítomnosťou komunikačnej funkcie pochvala či vyjadrením rôznych foriem podpory žiakov (pozri príklady nižšie). Za zaujímavé považujeme rámcujúce (najmä záverečné) zložky dialógov, ktoré sa objavovali u viacerých učiteliek a ich cieľom bolo (zväčša pozitívne) zhodnotiť športové výkony žiakov a motivovať ich tak k ďalšiemu cvičeniu.

- *UCI: mne sa páčilo že ste dodržiavali pravidlá.
- *UCI: že ste boli ohľaduplní.
- *UCI: že ste povzbudzovali kamarátov.
- *UCI: a ak budete chcieť tak si to zahráme zase niekedy inokedy.

- *UCI: budeme sa učiť loptu vyhodit' tlesknut' a chytiť.
- *ZIA: ja to viem.
- *UCI: vieš?
- %act: učiteľka hodí loptu žiačke.
- *UCI: budeme ti držať prsty.
- %act: žiačka vyhodí loptu, tleskne a chytiť ju.
- *UCI: bravó!
- %gpx: učiteľka zatlieska.
- *ZIA: aj ja to viem.
- *UCI: vážne?
- *UCI: no skús.
- *UCI: držíme prsty.
- %act: ďalší žiak vyhodí loptu, tleskne a chytiť ju.
- *UCI: výborne!
- *UCI: ty už si môžeš vziať dovolenku do konca týždňa.
- *UCI: aj ostatných chválím aj ostatných chválím že pekne cvičili.
- *UCI: trochu sa hnevám na to že ste nedodržali pravidlo že po masážnych podložkách sa nebeží ale chodí.
- *UCI: ale nabadúce to bude určite lepšie.
- *UCI: ďakujem vám za dnešné cvičenie a môžete si vybrať hru ktorú si chcete dnes zahrať.

Vo viacerých analyzovaných komunikátoch sa výchovno-vzdelávací aspekt komunikácie uplatňuje spôsobom, ktorý by sme mohli označiť ako „prípravu na život“ vo všetkých jeho (nie vždy priaznivých) podobách, o čom svedčí nasledujúca ukážka z hry na naháňačku, počas ktorej jednotliví žiaci reprezentovali zvieracie roly (medveď naháňal vtáčiky).

- *UCI: máme niekoho chyteného?
- *ZIA: áno Riša ale to neplatilo lebo on spadol a potom ho Tereza chytila.
- *UCI: prečo by to neplatilo?
- *UCI: veď aj v prírode je to tak.
- *UCI: to zvieratko ktoré je slabé posledné alebo zakopne tak to je ulovené.

5 Rozvíjanie športovej lexiky u detí

Na základe audionahrávok získaných v prostredí MŠ možno konštatovať, že deti vo veku 4 – 5 rokov majú osvojenú bohatú športovú lexiku, ovládajú aj náročné termíny typu *podpor drepno, sed skrčmo skrížny, sed znožný* atď. Dokazujú to samostatným realizovaním cvičebných úkonov na základe výlučne verbálnych pokynov zo strany učiteliek. Tie si znalosť športových termínov u žiakov zvyčajne overujú formou výzvy na praktické predvedenie príslušného cviku, napr.:

- *UCI: Jakubko tvojou úlohou bude urobiť slalomový beh pomedzi deti.
- *UCI: vieš aký je to slalomový beh?
- *UCI: predved' nám.
- *ZIA: takto.
- %sit: Žiak beží slalomom pomedzi ostatné deti.
- *UCI: dívame sa či ide dobre.
- *UCI: áno je to v poriadku.

Ukazuje sa však, že ide skôr o pasívnu ako aktívnu znalosť športovej lexiky. Keď je dieťa učiteľkou vyzvané, aby predviedlo alebo vymyslelo vlastný typ cviku a pridalo k nemu komentár, pozornosť žiaka je sústredená na fyzickú realizáciu úkonu, kým verbálna aktivita absentuje. Túto tendenciu pozorujeme aj v nasledujúcej ukážke, v ktorej učiteľka vyzve žiačku, aby vymyslela a fyzicky predviedla spôsob prechádzania po prekážkovej dráhe a súčasne ho okomentovala. Učiteľka vo svojej výpovedi explicitne použije verbum dicendi (*Terezka **hovor** a ukazuj čo majú deti robiť na prekážkovej dráhe.*). Keď žiačka ústne nereaguje, komentovania sa ujme učiteľka, pričom adresuje žiačke ďalšie výzvy na doplnenie verbálnej reakcie (*po matracoch čo?; na druhý? tiež prejsť?*).

- *UCI: Terezka stojíš prvá.
- *UCI: chceš vymyslieť čo budeme robiť na tejto dráhe?
- *ZIA: áno.
- *UCI: dobre tak vymysli a ostatní pozerajte a budete robiť to čo vymyslela Terezka.
- *UCI: a keď bude chcieť vymyslieť úlohu na dráhe niekto iný tak potom budeme robiť podľa neho.
- *UCI: Terezka hovor a ukazuj čo majú deti robiť na prekážkovej dráhe.
- *UCI: podľa teba.
- %sit: Terezka predvádza spôsob prechádzania po prekážkovej dráhe.
- *UCI: po tejto žinenke len kráčame.
- *UCI: teraz preskakujeme.
- *UCI: po matracoch čo?
- *UCI: skočiť znožmo.
- *UCI: na druhý?
- *UCI: tiež prejsť?
- *UCI: a tu myslím že skákať veľmi nebudeme lebo to sú tvrdé kamienkové podložky.
- *UCI: prejdi.
- *UCI: len prejdi Terezka.

V celom výskumnom materiáli sme v podobných komunikačných situáciách nezaznamenali jediný prípad, v ktorom by dieťa verbálne komentovalo vlastné cvičebné úkony aktívnym používaním primeranej športovej lexiky.

Učiteľky často prezentujú žiakom novú alebo náročnejšiu športovú lexiku, resp. terminológiu spolu s explikáciou obsahujúcou lexémy z jadra slovnej zásoby, ktoré sú pre žiakov známe a zrozumiteľné. Dôkazom toho sú nasledujúce ukážky z komunikátov sledovaných učiteľiek, v ktorých ide o ozrejmovanie lexém *znožmo*, *rekord*, *zástup* (*znožmo* → *že spolu nohy*; *rekordy* → *to je najviac bez spadnutia*; *postavte sa do zástupu* → *za seba/za chrbátik*). V prvej ukážke sa termín *znožmo* súčasne vysvetľuje použitím ďalších protikladných termínov (*nie roznožmo ani rozkročmo*).

- *UCI: znožmo zoskoč.
- *ZIA: znožmo?
- *ZIA: znožmo je...
- *UCI: znožmo áno že spolu.
- *UCI: nie roznožmo ani rozkročmo.
- *UCI: znožmo že spolu nohy.

- *UCI: budeme sa snažiť viackrát vyhodit' a chytiť loptu.
- *UCI: každý sám sebe.
- *UCI: aby tá lopta nespadla na zem.
- *UCI: a potom keď to natrénujeme budeme robiť rekordy.
- *UCI: lebo vieš čo je rekord?
- *UCI: to je najviac bez spadnutia.

- *UCI: postavte sa do zástupu.
- *UCI: pekne za seba.
- *UCI: za chrbátik.

Frekventovaným výrazovým prostriedkom vyskytujúcim sa v športovej komunikácii v MŠ je aj prirovnanie ako elementárne obrazné pomenovanie. Ide o explikatívny výrazový prostriedok, po ktorom učiteľky siahajú najmä v prípadoch, keď chcú žiakom jednoduchou a prístupnou formou priblížiť spôsob realizácie istého cvičebného úkonu. Pri jeho využívaní sa pravdepodobne opierajú o skúsenostný komplex detí. Prirovnávajú sa predmety, činnosti alebo javy, ktoré majú nejakú spoločnú vlastnosť. Ako konštatuje J. Findra (2013, s. 81), prirovnanie je prostriedkom názornosti, intenzifikácie výrazu alebo estetizácie vyjadrovania. V športovej komunikácii v MŠ je prirovnanie najmä prostriedkom názornosti. V prirovnávacích konštrukciách sa najčastejšie vyskytuje porovnávacia spojka *ako*, čo sledujeme aj v nasledujúcich príkladoch z analyzovaných nahrávok.

- *UCI: teraz keď budeme vypúšťať vzduch **budeme sa predkláňať ako snehuliak ktorý sa topí v teple.**
- *UCI: nadýchni sa.
- *UCI: pozri ako sa zohol snehuliak.
- *UCI: úplne je v predklone.

- *UCI: robíme veľké kroky.
- *UCI: **ako bocian také veľké kroky.**

- *UCI: pozri ako mám ruky.
- *UCI: **ako tácku s koláčmi.**
- *UCI: vyhodím chytím.
- *UCI: **ako palacinku na panvici.**

- *UCI: no čiá lopta je už vycvičená?
- *UCI: ja mám cvičenú.
- *UCI: pozrite moja neodskakuje nikam.
- *UCI: **ako cvičený lev v cirkuse.**

- *UCI: Sofi opri sa ako som ja.
- *UCI: **ako na pláži.**

- *UCI: vystri chrbát vystri.
- *UCI: a teraz zostaneme v tejto polohe a budeme len hlavu predkláňať.
- *UCI: predkláňaj hlavu.
- *UCI: **celé telo je ako keby ho tá ježibaba začarovala prúťikom.**
- *UCI: telo z kameňa len hlava sa hýbe.

6 Registrovo motivované slovné spojenia

V nasledujúcej časti príspevku ponúkame zoznam, klasifikáciu a čiastočnú analýzu športovej lexiky uplatňujúcej sa v subregistri učiteľky MŠ. Pozornosť koncentrujeme na tie lexikálne jednotky, ktoré by sme mohli označiť ako registrovo motivované slovné spojenia. Opierajúc sa o teóriu lexikálnej motivácie M. Ološtiaka, považujeme za registrovo motivované také „skupiny lexém, ktoré sa tradične vyčleňujú pod hlavičkou štýlovej diferenciacie, teda napr. administratívizmy, poetizmy, ako aj skupiny lexém, ktoré spĺňajú

požiadavku preferenčnej situačnej podmienenosti pri svojej komunikačnej realizácii (napr. lexika detskej reči, športová lexika, konfesijná lexika a pod.)“ (Ološtiak, 2010, s. 35; 2011, s. 270). Preferenčné používanie lexikálnych prostriedkov „neznamená, že by sa napr. lexie zo športového registra *prešľap, nedošľap, ulievka, priamy kop* museli používať len v prostredí športu. Naznačuje sa však komunikačná doména, s ktorou sú tieto výrazové prostriedky späté a ktorú pomáhajú identifikovať.“ (Ološtiak, 2011, s. 268–269). Nezaobráame sa registrovo motivovanými jednoslovnými lexémami, hoci majú v získanom výskumnom materiáli bohaté zastúpenie, všimame si iba registrovo motivované slovné spojenia. Zaraďujeme medzi ne kolokácie majúce charakter ustálených slovných spojení alebo voľných syntagiem, ktoré sa preferenčne používajú v športovej komunikácii v MŠ. V analyzovaných komunikátoch učiteľiek sme našli celkovo 202 registrovo motivovaných slovných spojení⁴, ktoré sme rozdelili do piatich kategórií: (1) viacslovné pomenovania uplatňujúce sa v športovej komunikácii v MŠ: a) viacslovné odborné termíny, b) ustálené povely; (2) voľné syntaktické spojenia so substantívom ako základným komponentom; (3) voľné syntaktické spojenia s verbom ako základným komponentom; (4) povely majúce charakter deduktívnych elíps; (5) ustálené verbo-nominálne spojenia.

6.1 Viacslovné pomenovania uplatňujúce sa v športovej komunikácii v MŠ

Viacslovné pomenovania (VP) predstavujú osobitý druh lexém, ktoré „svojou formou prekračujú rozsah jedného plnovýznamového slova (t. j. majú formu syntagmy), ale pomenúvajú isté javy, denotáty, ktoré chápe jazykové spoločenstvo ako ucelené“ (Furdík, 2008, s. 50). M. Ološtiak a M. Ivanová (2015, s. 151) považujú VP so stavbou syntagmy a konštrukčne komplexnejšie jednotky so stavbou vety a súvetia za syntakticky motivované. V slovenskej lingvistike existuje niekoľko prístupov k otázke členenia VP. M. Ološtiak uvažuje o štyroch typoch: neutrálne viacslovné pomenovania, viacslovné odborné termíny, viacslovné vlastné mená, frazémy (Ološtiak, 2011, s. 123). Korpus športovej lexiky získaný v prostredí MŠ obsahuje VP, ktoré by sme mohli rozdeliť do dvoch subkategórií, a to:

a) viacslovné odborné termíny: *balančná podložka, beh cez prekážky, brušné svalstvo/brušné svaly, cvičebné náčinie, cvičebné náradie, chôdza vzad, masážna podložka, masážny disk, podpor drepno, prekážková dráha, sed skrčmo skrížny/sed skrížny skrčmo/sed skrčmo skrížmo, sed znožný, slalomový beh, slalomová chôdza, stoj na jednej nohe, stoj na špičkách, stoj rozkročný, stoj spojný, telovýchovná chvíľka⁵, turecký sed,*

b) ustálené povely: *čelom vzad, ľavá pravá/pravá ľavá (pri pochodovaní), nádych a výdych/nádych výdych, nohy znožmo, pochodom v chod, ruky v bok, zastaviť stáť.*

Medzi viacslovné odborné termíny, ktoré predstavujú 9,90 % všetkých registrovo motivovaných slovných spojení, zaraďujeme pomenovania cvikov viažucich sa na polohy a pohyb tela v stoj, sede, drepe, behu či pri chôdzi (porov. gymnastickú terminológiu in Pelikán a kol., 1994; Slávik, 1991), pomôcky využívané pri rôznych typoch cvičení, priestory na cvičenie, ako aj viacslovné označenia častí ľudského tela. Z konštrukčného hľadiska dominujú v danej subkategórii dvojslovné VP so stavbou syntagmy, ktoré „optimálne spĺňajú dve protichodné komunikačné potreby – na jednej strane snahu o ekonomickosť, na druhej strane snahu o presnosť“ (Ološtiak – Ivanová, 2015, s. 172–173). Ide najmä o substantívne dvojkomponentové⁶ determinatívne spojenia nasledujúcich typov:

⁴ V prípade, že v rámci vymedzených kategórií uvádzame cez lomku varianty jednotlivých lexém, vnímame ich ako jedno registrovo motivované slovné spojenie (napr. *brušné svalstvo/brušné svaly; sadnúť si do tureckého sedu/sediť v tureckom sede; výdych ústami/pusinkou*).

⁵ *Telovýchovná chvíľka* označuje krátkodobú pohybovú aktivitu žiakov MŠ, ktorú možno vložiť do ktorejkoľvek časti vyučovacieho procesu.

⁶ Ako komponent sa hodnotia len plnovýznamové slová (porov. Ološtiak – Ivanová, 2015, s. 173).

- a) adjektívum ako anteponovaný kongruenčný atribút + substantívum (napr. *prekážková dráha, turecký sed, slalomový beh*),
- b) substantívum + adjektívum ako postponovaný kongruenčný atribút (*sed znožný, stoj rozkročný, stoj spojný*),
- c) substantívum + substantívum v predložkovom páde (*beh cez prekážky, stoj na špičkách atď.*),
- d) substantívum + adverbium (*podpor drepmo, chôdza vzad*).

Menšie zastúpenie majú trojkomponentové VP:

- a) substantívum + numerále + substantívum v predložkovom páde (*stoj na jednej nohe*),
- b) substantívum + adverbium + adjektívum (Tento štruktúrny typ predstavuje viacslovný odborný termín *sed skrčmo skrížny* ustálený v športovej terminológii, ktorý sme v analyzovaných audionahrávkach zaznamenali aj v podobách *sed skrížny skrčmo* a *sed skrčmo skrížmo*).

Druhú subkategóriu VP tvoria ustálené povely používané v komunikátoch učiteliek MŠ v priebehu rôznych typov cvičení. Tieto lexémy tvoriace iba 3,47 % registrovo motivovaných slovných spojení majú na rozdiel od viacslovných odborných termínov vetotvornú funkciu, samy osebe fungujú ako direktívne výpovede. Ide o ustálené (lexikalizované, systémové) elipsy založené „na vypustení jedného, príp. viacerých komponentov vetnej štruktúry, ktoré sa v nich modelovo predpokladajú (na základe morfológických, formálno-syntaktických a sémantických charakteristík)“ (Ivanová, 2016, s. 179, 183).⁷ Nemusia sa však nevyhnutne viazať iba na športovú komunikačnú sféru, neraz bývajú súčasťou viacerých komunikačných registrov (napr. vojenského – povely *čelom vzad, pochodom v chod, zastaviť stáť* atď.).

6.2 Voľné syntaktické spojenia so substantívom ako základným komponentom:

cúvanie chôdzou, cúvanie skokom, hádzanie do cieľa, hádzanie na terč, chôdza po lavičke, chôdza po masážnych podložkách, chytanie lopty, lode na mori (druh cvičenia), *nádych nosom/noštekou, papučkový tanec* (druh cvičenia), *plazenie na bruchu, plazenie na chrbte, plocha na behanie, pomôcky na cvičenie, preskakovanie prekážok, pretekárske lode* (druh cvičenia), *prvé kolo/druhé kolo, skákanie znožmo, triafanie na cieľ, vodný mlyn* (druh cvičenia), *vojenské plazenie, výdych ústami/pusinkou, vyhadzovanie lopty*.

Do druhej skupiny registrovo motivovaných slovných spojení predstavujúcich 11,38 % sme zaradili predovšetkým pomenovania rôznych typov cvičení, ktoré nemajú terminologický charakter ako VP v prvej kategórii (napr. *hádzanie do cieľa, hádzanie na terč*).⁸ Základným komponentom týchto lexikálnych jednotiek je zväčša slovesné podstatné meno pomenávajúce jednotlivé činnosti, ktoré je nositeľom bázy (*cúvanie, hádzanie/vyhadzovanie, chytanie, plazenie, skákanie/preskakovanie, triafanie*), kým druhý komponent je nositeľom príznaku (porov. napr. *cúvanie chôdzou – cúvanie skokom, plazenie na bruchu – plazenie na chrbte*). Táto kategória ďalej obsahuje voľné syntaktické spojenia označujúce športové rekvizity (*plocha na behanie, pomôcky na cvičenie*) a typy cvičení, ktorých pomenovania vznikli v malej societe, kde sa pravidelne opakujú (v konkrétnej triede MŠ, v ktorej prebiehalo nahrávanie): *lode na mori, papučkový tanec, pretekárske lode, vodný mlyn*⁹. Uvedené spojenia

⁷ M. Ivanová (2016, s. 183) na základe faktora ustálenosti diferencuje aktuálne a ustálené elipsy. K druhému typu elípsy zaraďuje okrem iného aj direktívne výpovede pri poveloch, napr. *Čelom vzad!, Ruky hore!*

⁸ Na rozdiel od voľných syntaktických spojení *chôdza po lavičke* a *chôdza po masážnych podložkách* chápeme lexému *chôdza vzad* ako viacslovný odborný termín, preto sme ju zaradili do prvej skupiny registrovo motivovaných slovných spojení (porov. Pelikán a kol., 1994, s. 66; Slávik, 1991, s. 35).

⁹ Registrovo motivované slovné spojenie *pretekárske lode* predstavuje druh cvičenia, pri ktorom deti ležia na bruchu na matraci a snažia sa dvíhať súčasne hlavu, ruky aj nohy a týmto spôsobom udržať čo najdlhšie rovnováhu. Obrazné označenie *vodný mlyn* sa vzťahuje na cvičenie založené na krúžení predlaktami so striedavým zvieraním a vystieraním zápästí. *Papučkový tanec* je cvičením, pri ktorom si deti nasadia svoje

sú syntakticky a individuálne motivované. Nachádzame tu tiež lexikálne jednotky *prvé kolo/druhé kolo*, ktoré sa vzťahujú na okruh prekážkovej dráhy vytvorenej z rôznych cvičebných pomôcok, ako sú masážne podložky, lavičky, žinenky atď. Na rozdiel od povelov *nádych a výdych*, resp. *nádych výdych* z prvej kategórie VP majúci charakter eliptickej jednočlennej substantívnej vety (presnejšie dvoch jednočlenných viet), v druhej kategórii sa objavujú slovné spojenia *nádych nosom/noštekou*, *výdych ústami/pusinkou*, ktoré nemajú vetotvornú funkciu a charakter povelu.

6.3 Voľné syntaktické spojenia s verbom ako základným komponentom:

bežať oproti sebe, cívať plazením, dať ruky na ramená, dať si ruky v bok, dodržiavať pravidlá, dvíhať činky, dvíhať/dvihnúť kolienko/kolená, (z)dvihnúť plec, dvihnúť pravú/lavú ruku, hádzať do diaľky, chrbátik predkloniť, chytiť sa za ruky/rúčky, chytiť si kolienko/kolená, ísť dopredu, ísť v zástupe, ísť vzad, kľačať na kolenách/klaknúť si na koleno, krúžiť plecami dopredu/dozadu, krúžiť zápästím, ľahnúť si na bok, ľahnúť si na brucho, ľahnúť si na chrbát, liezť po lane, mierne sa rozkročiť, nadýchnuť sa nosom, natiahnuť kolienko, natiahnuť nohy/nôžky, natiahnuť rúčky/dopredu rúčky natiahnuť, natiahnuť sa vysoko, oprieť sa na lakte, oprieť sa o ruky, oprieť si lakte, otočiť sa do druhej strany, otočiť sa dozadu, plaziť sa na chrbte, plaziť sa priťahovaním, podliezť prekážku na chrbte, podoprieť sa na laktách, postaviť sa do radu, postaviť sa do zástupu, postaviť sa na špičky, pracovať rukami okolo tela, precvičiť si chodidlá, predkláňať hlavu, preliezať bokom, preskakovať škôlku¹⁰, preskočiť oboma nohami, pripraviť sa na štarte, priťahovať sa dlaňami, robiť (mierne) poskoky,

papuče na ruky a za sprievodu hudby nimi tlieskajú a dupú po zemi do rytmu. Spojenie *lode na mori* označuje aktivitu, pri ktorej si trojica žiakov sadne na samostatnú žinenku predstavujúcu loď, do oboch rúk chytia okraje žinenky a na základe pokynov učiteľky sa nakláňajú raz na jednu, raz na druhú stranu. Druhá skupina žiakov drží v rukách dlhú plachtu a pohybmi vytvárajú imaginárne vlny. V nasledujúcej časti textu ponúkame rozsiahlejší transkript zachytávajúci daný typ cvičenia, ktorý je zároveň reprezentatívnou ukázkou rozvíjania detskej imaginácie:

%sit: deti imitujú plavenie sa na lodi.

*UCI: no mám obavy o tú loď čo je v prostriedku že sa prevráti a sa vyklopíte.

*UCI: tak aby ste nevypadli.

*UCI: lode lode spomaľte.

*UCI: zastavte zastavte.

*UCI: pozrite na moje ruky.

*UCI: pokúste sa všetci nakloniť naraz do tej strany a potom do druhej.

%gpx: učiteľka používa gestá ukazujúce raz na ľavú, raz na pravú stranu.

*UCI: a vaša loď pekne plynule bude plávať.

*UCI: už aha ta:k.

*UCI: a nie že jeden čihi druhý hota a sa vyvalíte aj s loďou.

*UCI: Samko máme sedieť na dupe.

*UCI: nohy rozkročiť.

*UCI: rozkroč nohy.

*UCI: roznož nohy roznož nohy.

*UCI: tak.

*UCI: a teraz.

*UCI: ešte vládzete?

%com: deti šantia.

*ZIA: ideme dost rýchlo.

*ZIA: ja vypadnem.

*ZIA: ja vypadnem z lode.

*UCI: joj muž cez palubu!

*UCI: zachráňte ho.

*UCI: rýchle ťahaj ho naspäť do lode.

¹⁰ Ide o druh pohybovej hry založenej na preskakovaní políčok (znožmo alebo na jednej nohe) nakreslených na asfalte/betóne.

rozcvičiť si pršteky, rozkročiť/roznožiť nohy, rozťahnuť kolienka, rúčkovať dozadu, sadnúť si do tureckého sedu/sediť v tureckom sede, sadnúť si na päty, sadnúť si na zadok, skákať/skočiť/vyskočiť/zoskočiť znožmo, skrčiť kolená, skrčiť lakte, skrčiť ruky, spojiť kolená, spojiť päty špičky, spustiť plecيا, spustiť ruky, striedavo krčiť ľavú a pravú nohu, striedavo zanožovať, špičky napnúť, točiť zápästím, urobiť (si) kruh/utvoriť kruh, urobiť drep, urobiť krok dopredu, urobiť rekord, urobiť trojice, urobiť zástup, uvoľniť svaly brucha, uvoľniť zápästie, vydýchnuť ústami, vyfukovať/vypustiť/vypúšťať vzduch, vykročiť pravou nohou, vyrovnáť nožičky, vystrieť chrbát, vystrieť kolená, vystrieť nohy znožmo, vystrieť prsty, vystrieť ruky, vytiahnuť ruky hore, vytiahnuť sa hore laktami, vytriasť nohy/nožky, vytriasť rúčky, vytriasť ruky nohy, zadržať dych, zakrúžiť celými pažami, zakrúžiť laktami, zakrúžiť pästami, zaradiť sa/zaradzovať sa na koniec, zdvihnúť nohy, zdvihnúť/zodvihnúť ruky, zdvihnúť trup, zmeniť činnosť.

Táto kategória tvorí takmer polovicu všetkých registrovo motivovaných slovných spojení (49,5 %). Lexémy prináležiace do danej skupiny nemajú terminologický charakter ako VP v prvej kategórii, avšak ich používanie v športovej komunikácii v MŠ je frekventované. Najvýraznejšie sú zastúpené dvojkomponentové, príp. trojkomponentové spojenia¹¹ činnostných verb so substantívami označujúcimi jednotlivé časti ľudského tela (tie predstavujú až 66 % voľných syntaktických spojení s verbom ako základným komponentom), ktoré sa objavujú buď v bezpredložkovom akuzatíve, príp. inštrumentáli (napr. *vystrieť chrbát, chytiť si kolená, krúžiť zápästím, priťahovať sa dlaňami*), alebo v predložkovom páde (*lahnúť si na brucho, postaviť sa na špičky, oprieť sa o ruky* atď.). V danej kategórii nachádzame tiež voľné syntaktické spojenia, ktorých súčasťou sú deminutíva ako znaky reči orientovanej na dieťa (napr. *dopredu rúčky natiahnúť, chrbátik predkloniť, rozťahnuť kolienka, vytriasť nožky*), príp. adverbialé (*hádzat do diaľky, mierne sa rozkročiť, natiahnúť sa vysoko, otočiť sa dozadu, postaviť sa do zástupu, vytiahnuť ruky hore* a pod.). Ak porovnáme voľné syntaktické spojenia v druhej a tretej kategórii registrovo motivovaných slovných spojení, viaceré z nich sa líšia iba typom základného komponentu – substantíva alebo verba (porov. *nádyh nosom – nadýchnuť sa nosom, plazenie na chrbte – plaziť sa na chrbte, skákanie znožmo – skákať/skočiť znožmo* a pod.).

6.4 Poveľy majúce charakter deduktívnych elíps:

chodidlá na zem, do predklonu výdych, dole do drepu, dole výdych, druhú ruku dole, dva kroky vpred, dva kroky vzad, hlava dopredu, hlavu dole, hlavu pri zemi, hore na špičky, hore nádych, hore nádych cez upaženie/hore cez upaženie nádych, hore ruky/ruky hore, jednu ruku hore, kolená hore, kolená vysoko, kolienka/kolená spolu, lakte okolo tela, ľavú nohu dopredu, na špičky, na štart, natiahnuté paže, nohy prednožené, nohy spolu, od seba nožky, prsty na hlavu, prsty na plecيا, prsty na ramená, rúčky do predpaženia, rúčky dopredu, rúčky k telu, rúčky na plecيا, ruky dole, ruky na kolená, ruky vedľa tela, ruky voľne, šesť krokov dopredu, spolu nohy/nožičky, tri kroky vpred, tri skoky dopredu.

¹¹ Zaznamenali sme však aj päťkomponentové voľné syntaktické spojenie:

*UCI: **striedavo krčíme ľavú a pravú nohu.**

*UCI: jednu skrčíš.

*UCI: druhá je vystretá.

*UCI: a striedaš.

*UCI: šup.

*UCI: šup.

*UCI: šup.

*UCI: takto striedavo krčíme.

*UCI: a budem počítať do osem.

Štvrtá kategória, ktorá je druhou najpočetnejšou (20,30 %), obsahuje aktuálne elipsy, využívané v dialógu ako prostriedky jazykovej ekonómie a textovej koherencie (pozri Ivanová, 2016, s. 182). Ich základným komponentom je substantívum ako nositeľ hlavných informácií. V danom prípade by bolo možné uvažovať o tzv. deduktívnych elipsách (porov. Glovňa, 1991), pri ktorých sa nevynecháva identické redundantné slovo prítomné v bezprostrednom jazykovom kontexte, ako je to pri tzv. reduktívnej elipse, ale elidovaný výraz (verbum) sa dá „vydedukovať“ na základe sémantiky ostatných prvkov výpovede. „Pri rekonštrukcii vynechaného výrazu treba brať do úvahy všetky indikátory, ktoré odkazujú na sémantický a gramatický profil vypusteného slovesa“ (Glovňa, 1991, s. 210). Vynechaný prvok nemožno vždy jednoznačne identifikovať, do úvahy pripadá viacero synonymických variantov (Ivanová, 2016, s. 183). Na exemplifikáciu využívania povelov majúcih charakter deduktívnych elíps vyberáme nasledujúcu ukážku:

- *UCI: a ideme.
- *UCI: **hore nádych cez upaženie.**
- *UCI: uvoľníme.
- *UCI: nebúcham.
- *UCI: **hore cez upaženie nádych.**
- *UCI: pozriem sa za rukami.
- *UCI: **do predklonu výdych.**
- *UCI: aj hlava dole.
- *UCI: a ideme.
- *UCI: **hore nádych.**
- *UCI: cez upaženie Kristínka.
- *UCI: **dole výdych.**
- *UCI: dobre vytrasieme ruky nohy.
- *UCI: môžeme ostať sedieť.
- *UCI: v sede skrčnom skrížnom.

6.5 Ustálené verbo-nominálne spojenia:

byť na rade, byť proti pravidlám, byť v predklone, dať pokyn, dať povel, dať/dávať (si) (veľký/väčší) pozor, (ne)mať prešľap, prísť k úrazu, šetriť sily, zaujať postoj, získať body.

Poslednou kategóriou, ktorú vymedzujeme, sú ustálené verbo-nominálne spojenia s kategoriálnymi verbami *byť, dať/dávať, mať, prísť, šetriť, zaujať, získať* tvoriace 5,45 % registrovo motivovaných slovných spojení. „Najfrekventovanejšie verbo-nominálne spojenia sú tvorené podľa modelu ‚mať X‘, ‚dať X‘, ‚dostať X‘, pričom na mieste X je väčšinou abstraktné substantívum.“ (Palková, 2013, s. 151). Viaceré z uvedených ustálených verbo-nominálnych spojení sa hodnotia ako štýlové alternanty jednoslovných pomenovaní (napr. *byť v predklone = predkláňať sa, dať pokyn = pokynúť, získať body = bodovať*). Medzi komponenty verbo-nominálneho spojenia s kategoriálnym verbom sa dajú zvyčajne vkladať ďalšie slová, na základe čoho ich odlišujeme od VP. Potvrdzujú to aj príklady zo získaného výskumného materiálu: *dať/dávať (si) (veľký/väčší) pozor.*

7 Záver

V príspevku zameranom na športovú komunikáciu v MŠ sme ponúkli čiastočnú charakteristiku subregistra učiteľky MŠ chápaného ako špecifický typ mikrosociálneho komunikačného registra, ktorý sa realizuje v rámci vzdelávacieho a športového makrosociálneho komunikačného registra.

Materiálovým východiskom nášho výskumu sú audionahrávky zachytávajúce dialógy učiteľiek a žiakov v priebehu rôznych športových aktivít. V rámci analýzy sme detailnejšiu pozornosť venovali tzv. registrovo motivovaným slovným spojeniam, ktoré sa vo viac ako 5 hodinách audiozáznamu objavili v počte 202 lexém, pričom nás zaujímala ich variabilita, nie

frekvencia použitia v analyzovaných komunikátoch. Na základe konštrukčného a funkčného hľadiska sme vymedzili päť kategórií: (1) viacсловné pomenovania uplatňujúce sa v športovej komunikácii v MŠ: a) viacсловné odborné termíny, b) ustálené povely; (2) voľné syntaktické spojenia so substantívom ako základným komponentom; (3) voľné syntaktické spojenia s verbom ako základným komponentom; (4) povely majúce charakter deduktívnych elíps; (5) ustálené verbo-nominálne spojenia. Najvýraznejšie zastúpenie majú voľné syntaktické spojenia s verbom ako základným komponentom, ktoré tvoria takmer polovicu všetkých registrovo motivovaných slovných spojení.

Výchovno-vzdelávací aspekt príznačný pre pedagogickú komunikáciu je prítomný aj v prejavoch učiteliek viažucich sa k športovým aktivitám. Uvádzaním konkrétnych príkladov z nahrávok približujeme, akým spôsobom učiteľky obohacujú slovnú zásobu detí, rozvíjajú ich motorické, ale aj ďalšie schopnosti, zoznamujú žiakov so základnými sociálnymi normami a pripravujú ich na život vo všetkých jeho podobách.

Získaný výskumný materiál je dôkazom toho, že deti vo veku 4 – 5 rokov majú osvojenú bohatú športovú lexiku vrátane náročnej športovej terminológie, avšak ich znalosti sú skôr pasívne ako aktívne. Neznáma športová lexika je deťom prezentovaná formou jednoduchej explikácie obsahujúcej lexémy z jadra slovnej zásoby. Na presnejšie priblíženie spôsobu realizácie istého cvičebného úkonu sa často používa prirovnanie ako prostriedok názornosti.

Na základe analyzovaných audionahrávok a prezentovaných výsledkov možno konštatovať, že športová komunikácia učiteliek MŠ so žiakmi zároveň obsahuje znaky trénerského mikrosociálneho komunikačného registra, ako ho vymedzili a charakterizovali D. Slančová a T. Slančová v publikácii *Reč pohybu, autority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku* (2014).

Literatúra:

- ANDERSEN, E. S. (1992): *Speaking with Style. The Sociolinguistic Skills of Children*. London, New York: Routledge.
- FINDRA, J. (2013): *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- FURDÍK, J. (2008): *Teória motivácie v lexikálnej zásobe*. Ed. M. Ološtiak. Košice: Vydavateľstvo LG.
- GLOVNÁ, J. (1991): Vypúšťanie prísudkového slovesa alebo jeho častí v súvetí. In: *Slovenská reč*, 56/4, s. 209–213.
- HÖFLEROVÁ, E. (2003): *Školský dialog a jeho vliv na rozvoj reči detí*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.
- IVANOVÁ, M. (2016): *Syntax slovenského jazyka*. 2., upravené a doplnené vydanie. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. (2010): Registrová motivácia lexikálnych jednotiek (o vzťahu medzi pojmami lexikálna zásoba, register, sociolekt). In: *Jazykovedný časopis*, 61/1, s. 31–42.
- OLOŠTIAK, M. (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (2015): Teoreticko-metodologické, nominačné a typologické otázky viacсловných pomenovaní. In: M. Ološtiak (ed.): *Viacсловné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 129–213.
- PALCOVÁ, L. (2013): K diferenciacii neutrálnych viacсловných pomenovaní a voľných syntagiem. In: M. Imrichová – J. Kesselová (eds.): *Jazyk je zázračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy*. Zborník príspevkov venovaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho životného jubilea. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 148–160.

- PALKOVÁ, L. – SLANČOVÁ, D. (2018): Lexika v očakávaní. In: D. Slančová (ed.): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – gramatika – pragmatika*. Prešov – Bratislava: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove – VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 397–423.
- PELIKÁN, H. a kol. (1994): *Terminológia gymnastiky I*. Bratislava: Fakulta telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského.
- PRŮCHA, J. (2011): *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- SLANČOVÁ, D. (1999): *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2010): Sociálna deiza v trénerskom registri. In: J. Klincková (ed.): *Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie*. Zborník príspevkov zo 7. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23. – 24. 09. 2009 v Banskej Bystrici. Zborník venovaný Vladimírovi Patrášovi. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 510–523.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta športu.
- SLANČOVÁ, D. – ZAJACOVÁ, S. (2007): Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa. In: O. Orgoňová (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 153–163.
- SLÁVIK, I. (1991): *Teória a didaktika športovej gymnastiky (Gymnastické názvoslovie). II. časť*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Pedagogická fakulta v Prešove.
- ZAJACOVÁ, S. (2012): *Komunikačné registre v rolových hrách detí. Výsledky sociolingvistického experimentu*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

Summary

Sports Communication in Kindergarten. Register Lexical Units

The objective of the paper is to closer describe sports communication taking place in the environment of a kindergarten and bring partial characteristics of the kindergarten teacher's subregister. The study material comprises more than 5 hours of audio recording, capturing the speech of 10 teachers oriented at children aged 4-5. In the analysis we notice the way educational features are present in the process of education and enhancement of sport lexis of children. In particular we focus on so-called register lexical units.

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.

Športová lexika v knihe Ondreja Sekoru *Ferdo cvičí mravenisko*

Anna Timková Lazurová

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
anna.lazurova@gmail.com

Kľúčové slová: komunikačný register, športová lingvistika, registrová motivácia, motivačná kooperácia, športová próza, umelecký text

Key words: communication register, linguistics in sport, register motivation, motivational coworking, sports prose, artistic text

1 Úvod

Nadväzujúc na doterajšie interdisciplinárne skúmanie športu, ktorému sa pod vedením D. Slančovej venuje vedecko-výskumný tím na pôde Prešovskej univerzity, poodkrývame v štúdiu ďalšiu „vrstvu“ športovej lingvistiky – a to priestor tematizácie športu umeleckým štýlom, konkrétne v texte knihy *O. Sekoru Ferdo cvičí mravenisko*. Vychádzame pritom z konceptu komunikačného registra (Slančová, 2017; Ološtiak, 2010, 2011) a základných téz teórie lexikálnej motivácie. Naším cieľom je na základe analýzy športovo motivovanej lexiky vybraného umeleckého textu poukázať na prepojenie športového komunikačného registra a umeleckého textu pre deti a upriamiť pritom pozornosť na základné rozdelenie registrovo motivovanej lexiky zo športovej komunikačnej sféry. Ide nám najmä o východiskové tematické delenie športového komunikačného registra a jednotlivých subregistrov zastúpených v analyzovanom texte. Naznačíme aj kooperačné vzťahy registrovej motivácie s vybranými motivačnými typmi v kontexte zvoleného umeleckého textu. Okrajovo poukážeme i na prvky športovej etiky, sociológie a organizácie športu v estetickom rámci vybranej knihy, ktorej recipientom je primárne detský čitateľ.

Naším zámerom je predostrieť odbornej verejnosti „pilotnú sondu“ do priestoru tematizácie športu umeleckým štýlom s ambíciou podnieť ďalšie a hlbšie skúmanie v tejto oblasti.

2 Jazyk športu v literatúre pre deti a mládež

V súlade s doterajším výskumom a úvahami D. a T. Slančovej (2014, 2017) pracujeme s konceptom *športovej lingvistiky* ako samostatnej vednej disciplíny, ktorá je postavená na interdisciplinárnom základe. Predmetom jej skúmania je podľa spomínaných autoriek *športový komunikačný register*. Jedným z aspektov výskumu športovej lingvistiky je pritom skúmanie prienikových pásem športového makrosociálneho komunikačného registra a mikrosociálnych komunikačných registrov, ktoré fungujú v jeho rámci s inými registrami v tých komunikačných sférach, v ktorých dochádza k tematizácii športu.

Podľa K. Felixa (1992, 1993) je jednou zo športových metakomunikácií, teda v našom ponímaní jednou z možností, ako tematizovať šport, jeho *tematizovanie umeleckým štýlom*. A to predovšetkým v športovej črte, *športovej próze* (poviedke, novele), športovom románe, biografickom románe, rozhlasovej a televíznej hre (1993, s. 12). V súlade s týmito úvahami môžeme uvažovať nielen o literatúre pre dospelých recipientov, ale chceme poukázať i na to, že táto téma je živá aj v intencionálnej literatúre pre deti a mládež. Doteraz nebol v našich podmienkach venovaný väčší priestor analýze tematizácie športu v tomto type pôvodnej ani prekladovej literatúry. Domnievame sa však, že práve športové motívy v literatúre určenej detskému čitateľovi si zaslúžia pozornosť z lingvistického i literárneho (prípadne literárno-

didaktického) hľadiska. Aktualizáciu športovej témy nachádzame v autorskej rozprávke aj v príbehoch zo života detí, pričom možno predpokladať, že zvolený žáner sa bude zároveň zračiť v spôsobe využívania terminológie príslušného športu – môžeme napríklad predpokladať prítomnosť poetických okazionalizmov v rozprávkach a slangových výrazov v príbehových prózach.

Výberovo môžeme spomenúť napríklad odkaz na bojové umenia a loptové hry v prekladovej knihe poviedok Zvonimira Baloga *Jednonohý pes a krátkozraké kurie oká*; tematizovanie futbalu v časti knihy Wojciecha Widłaka *Pán Gul'ôčka*; zmienky o loptových hrách v rozprávke Čo rozprávala lopta v *Modrozelenej knihe rozprávok* Lubomíra Feldeka. Športové motívy nachádzame napríklad aj v dvoch knihách Petra Karpinského. V *Rozprávkach z Múzea záhad a tajomstiev* sa športová lexika zračí prostredníctvom literárneho spracovania športových motívov v kapitolách *Záhada cvičiacej periny*, *Záhada vystrašeného ducha* a *Záhada futbalového štadióna*. Výraznejšie tematizuje spomínaný autor športový – konkrétne futbalový motív v knihe *Adela, ani to neskúšaj!*, kde je futbalom fascinovaná hlavná hrdinka. Prezentovanie „chlapčenskej“ témy prostredníctvom dievčenskej protagonistky možno vnímať aj ako prostriedok prekonávania istého názorového stereotypu na jednej strane a zatraktívnenie recepcie textu pre detských čitateľov oboch pohlaví na strane druhej. Tematizácia futbalu je v prípade tohto textu prítomná na pozadí ostatných spracovaných motívov. Príkladom estetického spracovania športovej tematiky, v ktorej je futbal dominantnou a nosnou témou celého textu, čomu je vo výraznej miere podriadená i lexika, je kniha Júliusa Belana *Prihraj, Carlos!*. I keď je dej knihy situovaný do prostredia juhoamerického Uruguaja, ide o pôvodný text slovenského autora. Uvedené knižné tituly sú ukážkami zo súčasnej literatúry, lexikálnej analýze sme sa však rozhodli podrobiť text klasickej knihy pre deti, ktorej hlavní hrdinovia sú známi viacerým generáciám čitateľov. Ondřej Sekora vydal knihu *Ferdo cvičí mravenisko* v českom origináli v roku 1947. Výberom tohto textu chceme poukázať na „nadčasovosť“ športu i na to, že hlavné princípy, ktoré daná kniha prezentuje, sú stále platné. Pracovať budeme s prekladom Hany Zelinovej z roku 1972 vo vydání z roku 1991.

3 Športový komunikačný register a jeho prienik do umeleckého textu

Pri skúmaní a naznačení východiskového tematického delenia športového komunikačného registra a jednotlivých subregistrov zastúpených v analyzovanom texte vychádzame z konceptu *komunikačného registra* tak, ako ho vo svojich štúdiách prezentuje D. Slančová. Opierajúc sa o ňou prezentované východiská (2017, 1999) uvažujeme v našej analýze o *prieniku športového komunikačného registra do umeleckého textu* adresovaného detskému čitateľovi. Šport chápeme ako sociálnu inštitúciu, ktorej komunikačným priestorom je *športová komunikačná sféra*. Konvencionalizovaným jazykovým a parajazykovým správaním preferovaným v športovej komunikačnej sfére prislúchajúcej športu ako sociálnej inštitúcii je teda *športový makrosociálny komunikačný register*. „Osobitným súborom prostriedkov, na základe ktorých možno definovať komunikačné registre, je *registrovo motivovaná lexika*“ (Slančová, 2017, s. 82). Podľa M. Ološtiaka sú vzhľadom na svoju bezprostrednú spätosť s mimojazykovou realitou spomedzi jazykových jednotiek registrovo najviac vyťažené lexikálne jednotky. Registrovo motivované sú tie skupiny lexém, ktoré pri svojej komunikačnej realizácii spĺňajú požiadavku situačnej podmienenosti. Takéto skupiny možno potom jednotne pomenúvať pomocou nominačného modelu *lexika + (adj) komunikačného registra* (2011, s. 270 – 273). V našom prípade môžeme teda uvažovať o *lexike športového komunikačného registra*. Citovaný autor pritom poukazuje aj na to, že v komunikačnom registri môžu vedľa seba fungovať spisovné i nespisovné výrazy, odborné termíny, slangizmy, profesionalizmy, argotizmy, ale i dialektizmy (tamže, s. 273).

Makrosociálny komunikačný register sa môže, i keď nemusí, realizovať prostredníctvom *subregistrov*.

M. Ološtiak uvažuje v týchto súvislostiach o *registrovej motivácii lexikálnych jednotiek*. Základnou vlastnosťou takýchto lexém je ich situačná podmienenosť – funkčne sa špecializujú, vypovedajú o tom, v akej komunikačnej situácii sa preferenčne používajú (2010, s. 34). Aj nami sledované lexie zo športového komunikačného registra reflektované v analyzovanom umeleckom texte naznačujú komunikačnú doménu, s ktorou sú tieto výrazové prostriedky späté a ktorú pomáhajú identifikovať detskému čitateľovi. Podľa citovaného autora môžeme uvažovať i o otázke registrovej kompetencie ako o súčasť jazykovo-rečovej kompetencie individua, ktorá predstavuje nielen stupeň jazykového ovládania prostriedkov typických pre daný register, ale aj schopnosť ich adekvátneho komunikačného využitia s ohľadom na danú komunikačnú situáciu (tamtiež, s. 35). V prípade preferenčného využitia športovo motivovaných lexém (športovej lexiky) v umeleckom texte literatúry pre deti a mládež autor pôsobí prostredníctvom nich i na rozvíjanie jazykovo-rečovej kompetencie svojho čitateľa, čím implicitne napomáha aj ich budúcemu aktívnemu a adekvátnemu komunikačnému využitiu.

V kontexte *športovej lexiky* uvažujeme spolu s citovanými autormi (Slančová, 1999; Ološtiak, 2010, 2011) o jej ďalšej špecifikácii a hierarchizácii v rámci *subregistrov podľa jednotlivých športových odvetví*. Terminologicky pracujeme priamo s jej členením na *komunikačné subregistre konkrétnych druhov športu*. Nami vyexcerpované položky rozčleňujeme do siedmich skupín: lexika „všeobecnošportového“ komunikačného registra¹, jednotky z lexiky *atletického komunikačného registra* (atletická lexika), lexika *gymnastického komunikačného registra* (gymnastická lexika), lexika *futbalového komunikačného registra* (futbalová lexika), lexika *komunikačného registra bojových umení*, lexika *zápasníckeho a vzpieračského komunikačného registra* (ďalej v texte i KR).

V analýze poukážeme aj na jeden z aspektov *relačnosti registrovej motivácie* (ďalej v texte i RM) – *motivačnú kooperáciu*, ktorá sa prejavuje prítomnosťou viacerých motivačných typov v jednej lexii (Ološtiak, 2010, 2011). Výberovo sa zameriame na tieto motivačné kooperácie: *RM + interlingválna motivácia*, *RM + fónická motivácia* (RM + fónická + expresívna motivácia), *RM + frazeologická motivácia*, *RM + syntaktická motivácia*, *RM + temporálna motivácia*, *RM + onymická motivácia*, *RM + abreviačná motivácia* (+ syntaktická motivácia).

Špecifikum skúmaného textového priestoru vyplýva z jeho estetizácie, ale i zacielenosti na detského recipienta, čo sa odráža okrem iného aj v autorovom výbere konkrétnych jazykových výrazových prostriedkov. *Prienik športového komunikačného registra do umeleckého textu* by sme schematicky mohli znázorniť takto²:

¹ Termín „všeobecnošportový“ komunikačný register používame v súlade s tým, ako ho vo svojej štúdií prezentuje M. Ološtiak (2010).

² Náčrt je analógiou ku schéme D. Slančovej týkajúcej sa znázornenia východísk skúmania jazyka mediálneho športu na báze športovej lingvistiky. Pomlčky pritom aj v našom prípade naznačujú otvorenosť pojmov (2017, s. 83).

Koncept prieniku športového komunikačného registra do umeleckého textu

- šport (sociálna inštitúcia) –
- športová komunikačná sféra –
- športový makrosociálny komunikačný register –
- autorský mikrosociálny komunikačný register –
- konkrétne literárne dielo (komunikačná situácia) -
[reč rozprávača (autorská reč) a reč postáv (text)]
- športová próza pre deti (žáner)
- individuálny personálny štýl konkrétneho autora (spisovateľa)

Ku skúmaniu nami zámerné vybraného umeleckého textu z literatúry pre deti a mládež teda pristupujeme na báze športovej lingvistiky rešpektujúc načrtnuté teoretické východiská.

4 Interpretačný prienik do športovej témy v knihe *Ferdo cvičí mravenisko*

Ondřej Sekora (25. 9. 1899 – 4. 7. 1967) predstavil svoju knihu *Ferda cvičí mraveniště* českému detskému čitateľovi v roku 1947. V slovenskom preklade Hany Zelinovej vyšla v roku 1972 pod názvom *Ferdo cvičí mravenisko*.³ Ak sa na tento rozprávkový príbeh o Ferdovi a jeho priateľoch pozrieme z hľadiska spracovania nosnej témy, ktorou je humánny pohľad na „entomologické“ podanie športovej a hlavne atletickej prípravy mravcov – športovcov, môžeme hovoriť v pravom zmysle slova o *športovej próze*. Tematizáciou (ľahkej) atletiky na humánno-animálnom, respektíve humánno-entomologickom pomedzí sa autor vracia k svojmu pôvodnému povolaniu – v Lidových novinách pracoval ako športový redaktor⁴. V knihe nezaprel svoje športové založenie, zmysel pre fair play, ale i humor. Čitateľom od šiestich rokov na pozadí rozprávkového príbehu odhaľuje okrem iného základné etické princípy športu, prezentuje podstatu „športového ducha“, princípy tréningu, približuje jednotlivé športové disciplíny (najmä atletické), implicitne poukazuje aj na potrebu športového marketingu a medializácie športu pri príprave športových hier organizovaných uprostred lesa. Tie sa konajú v takmer olympijskom duchu po predchádzajúcom vytrvalom tréningu mravcov pod „trénerskou taktovkou“ Ferda. I keď sa od čias vzniku textu zmenilo toho v športe veľa, najmä čo sa týka dosiahnutých a prekonaných rekordov, využívaných športových štýlov, lokálnej i celosvetovej známosti a populárnosti športovcov, hlavná myšlienka diela ostáva stále platná, aktuálna a zároveň čitateľsky atraktívna aj pre dnešných (prevažne detských) čitateľov.

Postava Ferda Mravca sa v tomto príbehu stáva iniciátorom „zdravšieho životného štýlu“. Spoločne s Truhlíkom, ktorý vyrastal v kine, kde na filmovom plátne sledoval grécko-rímske zápasy, a Mudrlantom vedú ostatné mravce na jednej strane ku zlepšeniu fyzickej kondície (tým i k efektívnejšej práci v mravenisku a menšej miere únavy), zároveň aj k odhodlaniu zvíťaziť (a víťaziť) v športovom zápole. Na pozadí komických situácií O. Sekora prezentuje svojim čitateľom náhľad do viacerých druhov športu, predovšetkým však do atletických disciplín, ktoré metaforicky transformuje podľa potrieb entomologicko-rozprávkového prostredia. Obsahom atletiky sú prirodzené lokomócie – beh, skákanie a hádzanie (Čillík – Rošková, 2003, s. 7) a celkovo patrí atletika medzi najmasovejšie a najrozšírenejšie športové odvetvia. V súčasnosti sa na Slovensku používa pojem „atletika“, v minulosti bolo zaužívané hovoriť o „ľahkej atletike“ (tamtiež, s. 8), čo potvrdzuje aj text slovenského prekladu.

³ Vydanie, ktoré sme analyzovali, je z roku 1991 a je textovo identické s prekladom z roku 1972.

⁴ Informácie o živote autora čerpáme z textu S. Zábrodskéj dostupného na internete.

Atletické pohybové činnosti sa delia na jednotlivé skupiny disciplín, a to chôdzu, behy, skoky, vrhy, hody a viacboje (tamtiež, s. 8). Mravce v príbehu sa preto tiež zdokonaľujú a súťažia v atletickej chôdzi, v behoch na krátke (beh na 100 a 400 mravčích metrov), stredné (beh na 1500 mravčích metrov) i dlhé mravčie vzdialenosti (beh na 5 a 10 mravčích kilometrov). Pretekajú v štafetovom behu na 4 x 100 mravčích metrov, v behu cez prekážky preskakujú trávičky. Skáču horizontálne (skok do diaľky) aj vertikálne (čo najvyššie položenú latku – trávičku prekonávajú v skoku do výšky i v skoku o žrdi). Vrhajú guľou, hádžu diskom, kladivom aj oštepom (smrekovou ihličkou). To všetko v priestoroch lesa, mraveniska, ale i špeciálne pre preteky postaveného štadiónu plného divákov.

Mravce počas tréningov, zimnej prípravy i samotných pretekov zisťujú, čo je to športový duch, fair play, odhaľujú individuálny pokus o podvod, pretekajú, víťazia a v závere plánujú športové spojenie síl so súpermi: „*Od dnes si budeme požičiavať trénerov, ukážeme si navzájom všetko, čo vieme, a budeme cvičiť spolu,*“ sľubovali si Ferdo a otec Dobréjeto (Sekora, 1991, s. 137). Sekora v texte takýmto spôsobom poukazuje na princípy športovej etiky, zároveň odkazuje na sociológiu i organizáciu športu⁵ – aj v príbehu o mravcoch možno sledovať sociálne správanie jednotlivcov, skupín a (mravčích) spoločenstiev pri realizácii športových aktivít, ale i potrebu systematického fyzického úsilia, vnútornej a vonkajšej motivácie, no aj rešpektovania stanovených pravidiel a sociálnych noriem, čo má však v konečnom dôsledku viesť k pocitu radosti a potešenia pre všetkých zainteresovaných.

Autor v celom texte vo výraznej miere využíva športovú lexiku, preto môžeme práve na základe jej analýzy demonštrovať prienik športového komunikačného registra do umeleckého textu tak, ako sme to schematicky naznačili.

5 Analýza športovo motivovanej lexiky vo vybranom literárnom texte

Konkrétne literárne dielo (športová próza) sa v naznačenom koncepte prieniku športového komunikačného registra do umeleckého textu stáva komunikačnou situáciou, v ktorej sa individuálny personálny štýl O. Sekoru prejavuje výberom a spôsobom usporiadania konkrétnych lexikálnych prostriedkov. Vo vybranej športovej próze pre deti sme bez ohľadu na to, či ide o autorskú reč alebo reč postáv, vyexcerpovali na 139 stranách tlačeneho textu 1194 registrovo motivovaných položiek – jednoslovných i viacslovných. Športová lexika je teda v analyzovanom texte prítomná vo výraznej miere. Lexémy športového komunikačného registra sme ďalej špecifikovali a rozčlenili do siedmich skupín – čiže *siedmich subregistrov* podľa jednotlivých športových odvetví prezentovaných v literárnom diele. Najvýraznejšie zastúpené sú v texte jednotky patriace do lexiky „*všeobecnošportového*“ komunikačného registra – 623, ďalej do lexiky *atletického komunikačného registra* – 541, 19 položiek patrí do lexiky *gymnastického komunikačného registra*, 5 príkladov je z lexiky *komunikačného registra bojových umení*, 3 zastupujú v texte *futbalovú lexiku*, 2 lexiku *zápasníckeho* a 1 lexiku *vzpieračského komunikačného registra*.

5. 1 Subregistre športovej lexiky zastúpené v analyzovanom umeleckom texte

5. 1. 1 Lexika „*všeobecnošportového*“ komunikačného registra

Za jednotky z lexiky „*všeobecnošportového*“ komunikačného registra považujeme také jednotky, ktoré nie sú preferenčne späté s konkrétnym športovým odvetvím, ale predstavujú celkovú lexikálnu bázu pre športovú komunikačnú sféru. Do tejto skupiny sme zaradili aj onomatopoeje, a to povzbudzovania *hip, hip, hip; hip, hip, hip, hurá*; vysokého ocenenia výkonu *bravo, bravó, bravóóóó*; vyjadrenia želania *zdar, športu zdar!*; naznačenia skoku *hop*, vyjadrenia radosti a pobádacieho pokriku *huráááá*, napodobnenia výstrelu *práááásk*, zvuku pri páde *bum*. Zaradili sme sem i okazionalizmy a sémantické posuny viažuce sa na

⁵ Tak ako predmet sociológie športu a jeho hlavné znaky definuje D. Leška (2005).

personifikované mravčie spoločenstvo (*mravčí rekord, mravčie preteky, ŠK Mrafe, ŠK Nabilima, športové mravenisko, športoví chlapíci*).

„Všeobecnošportový“ komunikačný register je teda v analyzovanom texte zastúpený týmito lexikálnymi jednotkami⁶: *asociácia, bodovať preteky, bodový stav, bravo, bravó, bravóóóó, byť fit, byť prvý, celkový výsledok, cieľ, cvičenie, cvičiť, cvičiaca mládež, cvičiaci, cvičisko, cvičiť štarty, cvičiteľ, cvičitelia, cviky, diváci, dobrý štýl, dosiahnuť úspech, dráha, drať sa dopredu, dres, dresy, držiteľ rekordu, hip, hip, huráááá; ihrisko, jarné cvičenie, jarný výcvik, jasot obecnstva, klub, klubový poriadok (i kontextovo aktualizované spojenie klubový neporiadok), krásny štýl, legitimácia, letieť ako vietor, majster športu, majstri, mať dištanc, mať štýl, (mravčí) rekord, (mravčie) preteky, mužstvo, mužstvá, nacvičiť, napínavý súboj, nech žije šport, neporažiť, nepretekáť, nový rekord, obecnstvo, odmerať vzdialenosť krokmi, odstúpiť, odštartovať, odvetné stretnutie, odvetný zápas, olympijské hry, oprava, plán cvičenia, pocvičiť, podať protest, podpredseda, podvýbor, pokladník, poraziť, poraziť na hlavu, poraziť pretekárov, poraziť v zápase, porážka, povel, pozor bum, práááásk, predseda, prehrať, prehrať na celej čiare, prehrať zápas, prekonať rekord, prekonať svetový rekord, prekonávať rekordy, preletieť oblúkom, pretekánie, pretekár, pretekári, pretekárska dráha, pretekárska trať, pretekať, pretekať sa, preteky, preteky sa začali, preteky vyhral, pridať, priniesť víťazstvo, pripraviť sa, Pripraviť sa, pozor, teraz!, radosť z pohybu, registrovaný pretekár, rekord, rekordný, rekordy, rozcvičiť sa, rozdať si to, rozhodca, rozhodcovia, rozostaviť sa, súboj, súper, súťaž, súťažiť, svaly, svetový rekord, šatňa, ŠK Mrafe, ŠK Nabilima, šport, športovci, športové ihrisko, športové mravenisko, športové nadšenie, športové správy, športové tempo, športové výrazy, športovec, športoví chlapíci, športovisko, športovo, športový duch, Športový klub Mravenisko Ferdovo, športový organizačný poriadok, športový štadión, športu zdar, štadión, štart, štartér, štartovať, štýly, švih, tabuľa výsledkov, tabuľka výsledkov, tajomník, technika, telocvičňa, tempo, tréner, tréning, trenírky, trénovať, tribúna, tribúny, tričko, usporiadatelia, vbehnúť do pásky, vbehnúť na ihrisko, veľké preteky, veľký zápas, víťaz, víťazstvo, vstupenka, výbor, výbušná sila, vycvičené, vycvičiť, výcvik priniesol ovocie, vydať zo seba všetko, vyhodiť, vyhrať, vyhrať na celej čiare, vyhrať súťaž, vyhrať zaslúžene, vyhrávať, vypracovaný štýl, vydarený, vyraziť, vyštartovať ako raketa, vytrvalec, vyzvať k odvetnému zápasu, vzdialenosť, zacvičiť, začať cvičiť, zaostávať, zápas, zápasíť, zapisovateľ, zdar, Združenie chválenkárov, zdvíhať koleno, zimná telocvičňa, zimné cvičenie, zimný tréning, zimný výcvik, zmerať si sily, zohýbať nohy, zvíťaziť, zvyšovať náskok.*

5. 1. 2 Lexika atletického komunikačného registra

Jednotky atletického komunikačného registra (*atletickej lexiky*) sa sémanticky viažu na vyššie v texte spomínaný obsah atletiky, teda tri prirodzené lokomócie – *beh, skákanie a hádzanie*⁷. Do istej miery pri pomenovaniach z tejto skupiny sledujeme prelínanie sa atletického a všeobecnošportového komunikačného registra v ich syntaktickom spojení, bez ktorého by uvádzané príklady neboli úplné.

Atletický komunikačný register v texte reprezentujú tieto pomenovania: *atlét, atléti, atletická dráha, atletika, beh, beh ako opreteký, beh cez prekážky, beh na 100 metrov, beh na 100 mravčích metrov, beh na 1500 metrov, beh na 400 metrov, beh na 800 metrov, beh na desať mravčích kilometrov, beh na päť mravčích kilometrov, beh na sto mravčích metrov, beh s vetrom opreteký, behanie, behať, behávať, bežať, bežať cez prekážky, bežať dlhé vzdialenosti, bežať na dlhých tratiach, bežať pravidelne, bežať štafetu, bežať štýlovo, bežci,*

⁶ Pri vyratúvaní lexikálnych jednotiek sa zameriavame na ich distribúciu v texte, uvádzame ich v abecednom poradí a neuvádzame frekvenciu ich výskytu.

⁷ Tak ako ich uvádzajú I. Čillík a M. Rošková (2003).

bežec, bežec Nurmi, bežci na krátku vzdialenosť, bežecká dráha, bežia ako slimáky, bežiaci, bežíš ako Nurmi, boj pred cieľovou páskou, cieľ najkratšieho behu, cvičiť atletiku, cvičiť beh, cvičiť rýchly beh, disk, dlhá trať, dlhý rozbeh, dobehnúť, dobehnúť do cieľa, dobiehať, dohodiť, držadlo drôteného lana, držanie gule, guľa, hádzanie, hádzanie diskom, hádzať, hádzať diskom, hádzať guľou, hádzať ihličím ako oštepom, hádzať ihličky, hádzať oštepom, hádzať oštep, hádzať smrekovou ihličkou, hod, hod kladivom, hod oštepom, hodiť, hodiť guľu, hodiť kladivo, hodiť kladivom, horajn, chôdza, chystať sa k vrhu⁸, chytiť guľu, chytiť kladivo, kladivo, klus a chôdza, krásny štýl vrhania, krátka trať, ľahká atletika, ľahkoatletické preteky, ľahký beh, latka, latka je vysoko, latka spadla, lesný beh, miesto na skoky, nacvičovať „horajn“, nacvičovať hod diskom, nadhodiť, naučiť sa behať, nedobehnúť, nehodiť kladivo, nekrižovať dráhu, nepreskočiť, nepreskočiť trávičku, neskákať, neskočiť, nevrhnúť, nižšie skoky, Nurmiho beh, odhodiť guľu, odovzdávanie štafety, odraziť sa pravou nohou, odraziť sa, odrážať sa, odštartovať behom, ohýbať nohy ako Nurmi, oštep, oštep letel, oštepári, oštep pretekárov, po atleticky, položiť latku vyššie, prebehnúť, prebehnúť dráhu, prebehnúť sa, predbehnúť, predbiehať, prehodiť kladivo, prekážky, prekážky na dráhe, preskočiť, preskakovať, preskakovať trávičku, preskakovať výšku, preskočiť, preskočiť hladko každú prekážku, preskočiť latku, pretekári na desať kilometrov, pretekári sa rozbehli, pretekári vybehli, preteky na 100 metrov, preteky na päť mravčích kilometrov, preteky v behu, preteky v hode oštepom, preteky v chôdzi, prudký beh, rebríček najlepších šprintérov, rozbehnúť sa, rozbehnúť sa ako víchor, rozbehnúť sa po dráhe klusom, rozbehnúť sa so žrdou, rozbiehať sa, rozbiehať sa po dráhe, rozbiehať sa so žrdou, rozskákať sa, skákať, skákanie, skákať „horajna“, skákať cez prekážky, skákať do diaľky, skákať do výšky, skákať o žrdi, skákať opravné skoky, skočiť do výšky, skočiť, skočiť ponad trávičky, skok, skok „stredl“, skok „svínej“, skok d'aleký, skok do výšky, skok o žrdi, skok vysoký, skokan, skokani, skokani do diaľky, súťaž na 400 mravčích metrov, súťaž vo vrhu guľou, šatne atlétov, štafeta, štafeta – kolíček, štafeta na štyrikrát 100 mravčích metrov, štart na 200 metrov, štartovať k behu⁹, ťažkoatletický, tréner v skoku vysokom, trénovať vrh guľou, tretry, triafať ihličkou, tyč, učiť sa behať, učiť skákať, uháňajúci, utekať, vbehnúť do cieľa, vbehnúť do cieľovej pásky, vbehnúť do cieľovej rovinky, vbehnúť do pásky, vedieť skákať, vrh guľou, vrhači, vrhači gúl, vrhať guľou, vrhnúť, vybehnúť ako atómová bomba, vybehnúť ako strela, vybehnúť klusom, vybehnúť od štartu, vybehnúť zo štartu, vybiehať, vyhodiť guľu, vyhrať beh krásnym štýlom a spôsobom, vyhrať štafetu, vyletieť, vyraziť ako blesk, vyskočiť, vyskočiť nad latku, vyskočňôžka, zabodnúť sa, zabodnúť tyč, zabodnúť žrd', zakrútiť sa, zastrihať nohami, zdvihnúť latku vyššie, zhodiť latku, zrýchliť beh, zvyšovať latku, železná guľa, žrd'.

Do tejto skupiny lexikálnych jednotiek sme zaradili aj metaforicky posunuté výrazy a okazionalizmy týkajúce sa personifikovaného športového života mravcov: *beh na 100 mravčích metrov, beh na desať mravčích kilometrov, beh na päť mravčích kilometrov, beh na sto mravčích metrov, hádzať ihličím ako oštepom, hádzať ihličky, hádzať smrekovou ihličkou, nepreskočiť trávičku, preskakovať trávičku, preteky na päť mravčích kilometrov, skočiť ponad trávičky, súťaž na 400 mravčích metrov, štafeta na štyrikrát 100 mravčích metrov, triafať ihličkou, vyskočňôžka.*

5. 1. 3 Lexika gymnastického komunikačného registra

Do celku gymnastického komunikačného registra sme zaradili tie lexikálne jednotky, ktoré sú sémanticky viazané na celkové telesné cvičenie: *cvičiť predklony, cvičiť prostrné, kotrmelce, kotrmelec, krútiť hornou časťou tela, nacvičiť si pružnosť, obrat vľavo, postaviť*

⁸ V prípade tohto príkladu poukazujeme na nespisovnosť použitej predložky *k* v účelovom význame (spis. *chystať sa na vrh*).

⁹ Aj v tomto prípade ide o nespisovne použitú predložku *k* v účelovom význame.

pyramídu¹⁰, pravou nohou švihnúť dopredu, prostrné cvičenie, rozpažiť, ruky v bok, sokolský zlet, šplhať sa, úklon pravou rukou k ľavej nohe, výpad ľavou nohou, výpad pravou nohou.

5. 1. 4 Lexika komunikačného registra bojových umení

Lexika komunikačného registra bojových umení je v texte zastúpená výrazmi a zvratmi: *džiu-džitsu, chodiť na hodiny džiu-džitsu, naučiť sa džiu-džitsu, vycvičiť v džiu-džitsu, zápas džiu-džitsu.*

5. 1. 5 Lexika futbalového komunikačného registra

Futbalovú lexiku, teda lexiku futbalového komunikačného registra v analyzovanom texte zastupujú výrazy: *hrať futbal, kopnúť loptu, medzinárodný futbal.*

5. 1. 6 Lexika zápasníckeho komunikačného registra

Zastúpená je i lexika zápasníckeho komunikačného registra: *gréckorímske zápasy, zápasníci.*

5. 1. 7 Lexika vzpieračského komunikačného registra

Svojho zástupcu v texte má aj lexika vzpieračského komunikačného registra: *vzpierač(i).*

5. 2 Motivačná kooperácia

Ako sme už spomenuli, jedným z aspektov *relačnosti registrovej motivácie* je *motivačná kooperácia*, ktorá sa prejavuje prítomnosťou viacerých motivačných typov v jednej lexii (Ološtiak, 2010, 2011). V súlade s tým, ako tento problém definuje citovaný autor, sme sa výberovo zamerali na sedem motivačných kooperácií, ktoré sú prítomné v analyzovanej športovej lexike vybraného umeleckého textu.

5. 2. 1 Registrová motivácia + interlingválna motivácia

Kooperácia *registrovej a interlingválnej motivácie* poukazuje na to, že šport je celosvetovým fenoménom. Nie je vo väčšine prípadov teritoriálne vymedzený, má internacionálny charakter a to sa okrem iného odráža i v športovej lexike. Medzi lexikálne jednotky patriace do tejto skupiny môžeme zaradiť: *asociácia, atlét(i), disk, dres(y), džiu-džitsu, kabína, klub, legitimácia, rekord(y), šport, štadión, štafeta, štart, štartér, tempo, tréner, tréning, trénovať, tribúna*, ale i združené pomenovania ako *ľahká atletika, olympijské hry, športový štadión*, v ktorých sa na registrovú a interlingválnu motiváciu viaže aj *syntaktická motivácia* (v prípade pomenovania *ľahká atletika* i *temporálna motivácia*, keďže v súčasnosti sa uprednostňuje jednoslovné pomenovanie *atletika*).

5. 2. 2 Registrová motivácia + fónická motivácia (+ expresívna motivácia)

Fónicky motivovanými lexémami patriacimi do športového komunikačného registra sú najmä *onomatopoe* v autorskej reči aj reči postáv vybranej športovej prózy. Máme na mysli napríklad vyjadrenie veľkého diváckeho súhlasu a vysokého ocenenia výkonu citoslovcami *bravo, bravó, bravóóóó*¹¹ v kontextoch ako: *Keď nad trávičkou zastrihali nohami, pásavky vždy zvolali šmik¹² a každému, ktorý preskočil, tlieskali a kričali: "Bravó!"* (Sekora, 1991, s. 58); *„Bravó. Šmikynôžka, bravó!“ keď videli, že preskočil a že sa dvíha zo zeme.* (tamtiež, s.

¹⁰ „Postavíme si pyramídu! Aj to som videl. Jeden si stane na druhého...“ a už aj bežal po mocné mravce (Sekora, 1991, s. 15).

¹¹ V prípadoch reduplikovania dlhých vokálov aj v kooperácii s *expresívnou motiváciou*.

¹² V tomto príklade i citoslovce *šmik* vyjadrujúce rýchly, prudký pohyb.

60); "*Bravo, bravo!*" kričali mravce zo športového mraveniska. (tamtiež, s. 81). Ďalej opakované citoslovce povzbudzovania *hip i hip, hip, hurá*; naznačenie skoku *hop*, vyjadrenie radosti a pobádania pokrikom *huráááá*, napodobnenie výstrelu *prááásk*, zvuku pri páde *bum*, ako aj naznačenie švihnutia vyjadrením *švih*.

5. 2. 3 Registrová motivácia + frazeologická motivácia

Spomedzi frazém spätych so športovým komunikačným registrom, ktoré autor použil v texte, môžeme spomenúť tieto ustálené slovné spojenia: *beh s vetrom opreteký, bežať ako slimáky, boj pred cieľovou páskou, drať sa dopredu, dosiahnuť úspech, križovať dráhu, letieť ako vietor, mať dištanc, prehrať na celej čiare, priniesť víťazstvo, podať protest, poraziť na hlavu, prekonať rekord, prekonať svetový rekord, Pripraviť sa, pozor, teraz!, radosť z pohybu, rozbehnúť sa ako víchor, rozdať si to v športe, športový duch, športové nadšenie, šport sa mi prejedol, športu zdar, vbehnúť do pásky, (vstupenky na) veľký zápas, vybehnúť ako atómová bomba, vybehnúť ako strela, vybehnúť zo štartu, výcvik priniesol ovocie, vydať zo seba všetko, vyhrať na celej čiare, vyhrať zaslúžene, vyštartovať ako raketa, vyzvať k odvetnému zápasu¹³, zmerať si sily, zvyšovať náskok.*

5. 2. 4 Registrová motivácia + syntaktická motivácia

Syntakticky motivovanými lexémami, ktoré môžeme zaradiť do športového komunikačného registra, sú napríklad pomenovania: *atletická dráha, beh cez prekážky, beh na 100 metrov, beh na 1500 metrov, beh na 400 metrov, beh na 800 metrov, bežať štafetu, bežci na krátku vzdialenosť, bežecká dráha, bodový stav, celkový výsledok, držiteľ rekordu, hádzať diskom, hádzať guľou, hod kladivom, hod oštepom, jarný výcvik, klubový poriadok, krátka trať, ľahká atletika, ľahký beh, majster športu, medzinárodný futbal, napínavý súboj, odovzdávanie štafety, odvetné stretnutie, odvetný zápas, plán cvičenia, pretekárska dráha, pretekárska trať, preteky na 100 metrov, preteky v behu, preteky v hode oštepom, preteky v chôdzi, prostné cvičenie, rebříček najlepších šprintérov, registrovaný pretekár, skok do diaľky, skok do výšky, skok o žrdi, sokolský zlet, svetový rekord, športové ihrisko, športové správy, športové tempo, športové výrazy, športový organizačný poriadok, športový štadión, štart na 200 metrov, tabuľa výsledkov, tabuľka výsledkov, vrh guľou, vrhači gúľ, vrhať guľou, vypracovaný štýl, zápas v džiu-džitsu, zimný tréning, zimný výcvik, železná guľa.*

5. 2. 5 Registrová motivácia + temporálna motivácia

S ohľadom na rok vzniku nami analyzovaného pôvodného umeleckého textu a jeho prekladu môžeme poukázať aj na spoluprácu *registrovej* a *temporálnej motivácie* na príklade časovo príznakových lexém patriacich do športového komunikačného registra. Máme na mysli konkrétne tieto: *ľahká atletika, ľahkoatletické preteky, skok ďaleký* a *skok vysoký*. V súčasnej športovej lexike sa ustálili namiesto nich pomenovania *atletika, atletické preteky, skok do diaľky* a *skok do výšky*. Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj archaické pomenovania *horajn* („horajn“, *skákať „horajna“, nacvičovať „horajn“*), *skok „svínej“* a *skok „stredl“*, pri ktorých sa ku *registrovej* a *temporálnej motivácii* pridávajú i *sociolektická* a *interlingválna motivácia*.

5. 2. 6 Registrová motivácia + onymická motivácia

Kooperácia registrovej a *onymickej motivácie* je v texte prítomná pri zmienkach o fínskom bežcovi *P. J. Nurmi*. Spomenúť môžeme napríklad kontexty: „... Ty bežíš ako Nurmi na fotografii, ani sa nepohneš...“ (Sekora, 1991, s. 42); „Ak budete ohýbať nohy ako Nurmi,“ povedal Truhlík, „nepomôže druhému mravenisku ani armáda trénerov.“ (tamtiež, s.

¹³ Predložku *k* by bolo vhodné v tomto slovnom spojení nahradiť spisovnou väzbou s predložkou *na*.

108); *Truhlík držal v ruke fotografie pohybov bežca Nurmiho a ukazoval ich Ferdovým mravcom* (tamtiež, s. 125). Ide však o športovca známeho najmä v prvej polovici 20. storočia, čo korešponduje s časom vzniku knihy *Ferdo cvičí mravenisko*. Do značnej miery sa tak stráca dostatočná známosť onymického objektu, na základe ktorej by si dnešný detský (aj dospelý) čitateľ spájal tento objekt so športovou komunikačnou sférou a s ňou spätým športovým komunikačným registrom. Z kontextov, v akých autor tohto bežca spomína, možno ale jeho príslušnosť k istému obdobiu vrcholovej atletiky pomerne ľahko dešifrovať aj v súčasnosti.

5. 2. 7 Registrová motivácia + abreviačná motivácia (+ syntaktická motivácia)

A napokon na dvoch konkrétnych príkladoch môžeme spomenúť aj kooperáciu *registrovej* a *abreviačnej motivácie* v súčinnosti s expresívnou a syntaktickou motiváciou. Ide o spojenie skratky typickej pre športový komunikačný register – *ŠK* (športový klub) s navrhovanými okazionálnymi názvami mravčieho športového klubu – *ŠK Nabilima* a *ŠK Mrafe* (Športový klub Mravenisko Ferdovo).

5. 3 Individuálna motivácia lexikálnych jednotiek v analyzovanom umeleckom texte

V súvislosti s estetickou povahou vybraného umeleckého textu chceme ešte poukázať na niekoľko spomínaných metaforicky posunutých príkladov využívania športového komunikačného registra. M. Ološtiak (2011, s. 277) uvádza, že registrová motivácia sa vo vzťahu k individuálnej motivácii vyznačuje motivačnou inkompatibilitou. Súhlasíme s tým, že okazionalizmus v momente svojho použitia nie je súčasťou žiadneho komunikačného registra. Avšak v kontexte umeleckého textu sú okazionalizmy využívané zámerne. Za zmienku stojí vymenovať ešte raz aspoň niekoľko lexikálnych jednotiek, ktoré majú okazionálny charakter, sú svojím obsahom späté so športovým komunikačným registrom a autor ich využíva na ploche celého textu. Opätovne ich vymenúvame v spojitosti s individuálnou autorskou motiváciou: *beh na 100 mravčích metrov, beh na desať mravčích kilometrov, beh na päť mravčích kilometrov, hádzať ihličím ako oštepom, hádzať smrekovou ihličkou, klubový neporiadok, mravčí rekord, preskakovať trávičku, súťaž na 400 mravčích metrov, ŠK Nabilima, ŠK Mrafe, športové mravenisko, športoví chlapíci, štafeta na štyrikrát 100 mravčích metrov, vyskočňôžka, Združenie chválenkárov*.

6 Záver

Štúdia je „pilotnou sondou“ do priestoru tematizácie športu umeleckým štýlom v „športovej próze“ pre deti. Vychádzajúc z konceptu komunikačného registra, opierajúc sa o základné tézy teórie lexikálnej motivácie podávame analýzu športovo motivovanej lexiky v konkrétnom – zámerným výberom zvolenom – priestore pre deti určeného umeleckého textu *Ferdo cvičí mravenisko*. Poukazujeme najmä na prepojenie športového komunikačného registra a umeleckého textu so snahou predostrieť základné tematické delenie športového komunikačného registra a jeho subregistrov zastúpených v analyzovanom texte. Na konkrétnych príkladoch zároveň demonštrujeme aspekt v texte prítomnej motivačnej kooperácie a s ohľadom na čas vzniku pôvodného textu i jeho prekladu poukazujeme aj na historickú dynamiku športovej lexiky. Takýmto spôsobom chceme poodkryť ďalšiu „vrstvu“ športovej lingvistiky, prispieť tak do celku interdisciplinárneho skúmania športového komunikačného registra a zdôrazniť aj to, že prostredníctvom umeleckého textu sa môže kreovať športová registrová kompetencia detí.

Literatúra:

- BALOG, Z. (2016): *Jednonohý pes a krátkozraké kurie oká*. Bratislava: Perfekt.
- BELAN, J. (2016): *Prihraj, Carlos!* Bratislava: Slovart.
- ČILLÍK, I. – ROŠKOVÁ, M. (2003): *Základy atletiky*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici.
- FELDEK, Ľ. (2003): *Modrozelená kniha rozprávok*. Bratislava: Ex tempore.
- FELIX, K. (1992): Princípy komunikácie v športe. In: *Telesná výchova a šport*, 2/3, s. 4–7.
- FELIX, K. (1993): Princípy metakomunikácie v športe. In: *Telesná výchova a šport*, 3/2, s. 10–13.
- KAČALA, J – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M. a kol. (2003): *Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vydanie*. Bratislava: Veda. Dostupné na internete: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=plagiat&d=kssj4>
- KARPINSKÝ, P. (2016): *Adela, ani to neskúšaj!* Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P. (2007): *Rozprávky z Múzea záhad a tajomstiev*. Bratislava: Mladé letá.
- LEŠKA, D. (2005): *Sociológia športu*. Bratislava: ICM Agency.
- OLOŠTIAK, M. (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. (2010): Registrová motivácia lexikálnych jednotiek (o vzťahu medzi pojmi lexikálna zásoba, register, sociolekt). In: *Jazykovedný časopis*, 61/1, s. 31–42
- SEKORA, O. (1991): *Ferdo cvičí mravenisko*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.
- SLANČOVÁ, D. (1999): *Reč authority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, authority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta športu.
- SLANČOVÁ, D. (2017): Športová lingvistika a jazyk mediálneho športu. In: E. Peknušiaková, V. Smoláková (ed.): *Médiá a text 6. Zborník príspevkov: I. časť*, s. 79–86. Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Peknusiakova2/subor/Slancova.pdf>
- TIMKOVÁ LAZUROVÁ, A. (2015): *Fenomén zla v próze pre mládež a priestor nižšej sekundárnej edukácie*. Krakov: Scriptum.
- WIDŁAK, W. (2016): *Pán Gul'ôčka*. Košice: Slniečkovo.
- ZÁBRODSKÁ, S. Slavný Ondřej Sekora. Málo známe souvislosti světového ilustrátora. [Cit. 2018-22.09.] Dostupné na internete: <<https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/spisovatele-a-detske-knihy/ondrej-sekora-mene-zname-ilustrace>>

Summary

Sports Terminology in the Book of Ondřej Sekora: “Ferdo cvičí mravenisko”

The study is a "pilot probe" into the field of sports thematisation using artistic style in "sports prose" for children. Based on the concept of the communication register and applying the basic theories of the theory of lexical motivation, we analyse the sport motivated lexicon in a concrete - intentionally selected - space for the children of the specified artistic text: “Ferdo cvičí mravenisko.” In this way, we uncover the next "layer" of sport linguistics, which is why we want to contribute to the interdisciplinary exploration of the sports communication register.

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.